G. C. NICOLESCU

VIAŢA LUI V. ALECSANDRI

Întrucît această carte are un profil oarecum special, aș vrea să dau cititorilor ei cîteva lămuriri preliminare, pentru a nu fi considerată altceva decît ceea ce vrea să fie și pentru a nu i se cere, în consecință, altceva decît ceea ce năzuiește să dea.

Am urmărit să ofer aici nu o biografie romanțată și nici o monografie asupra creației, ci o biografie științifică a lui Vasile Alecsandri. Cu alte cuvinte, folosind lucrări anterioare asupra acestei probleme, pentru a realiza și o sinteză, cum și un mare număr de izvoare care nu au mai fost puse pînă acum la contribuție, m-am străduit să înfățișez cît mai amănunțit drumul vieții acestui mare scriitor al nostru, căutînd necontenit prin aceasta să ajung la ceea ce trebuie să fie, după părerea mea, orice studiu biografic asupra unui scriitor : reconstituirea cît mai completă a formației și personalității lui așa cum au fost ele cu adevărat în cadrul frămîntărilor sociale ale epocilor pe care le străbate — ca rădăcină și ca explicație a creației sale literare. Într-un anumit fel chiar — aș zice — și ca o parte a acestei creații, atît în sensul că opera unui scriitor adevărat — și Alecsandri a fost un asemenea scriitor — constituie în fond esențialul vieții lui, cît și în acela că viața unui scriitor este în cea mai mare măsură ea însăși zămislită și întruchipată de el, o adevărată creație a sa. Ca atare, viața scriitorului, cu armonia sau dezarmonia ei, ca și creația sa, — manifestare a concepțiilor sale, a felului său de a fi, de a privi lumea, oamenii, societatea, arta, viața și moartea — este nu numai izvor, *dar și* consecință, *reprezentînd adevărata imagine a creatorului în ce are el mai autentic și mai profund, o*

dreaptă măsură a adevăratelor sale proporţii uman-artistice. Din acest punct de vedere îndeosebi m-am străduit ca această carte să aducă o contribuţie la reala cunoaştere, la reala înţelegere şi la justa apreciere a autenticului Alecsandri.

Privit astfel, Alecsandri creşte, iar viaţa lui, reconstituită pe baza datelor în ce a avut ea esenţial ca devenire lăuntrică, constituie o treaptă indispensabilă pentru a pătrunde în cercetarea creaţiei.

Viaţa lui Vasile Alecsandri *în felul acesta concepută este aşadar temelia absolut necesară a unei monografii largi despre* Opera lui Vasile Alecsandri, *cu care o voi întregi.*

G. C. N.

Oct. 1961

I

COPILĂRIA ŞI ANII DE ÎNVĂŢĂTURĂ

(1821—1839)

„Încă din această vreme instinctele mele de călător năzuiau către orizonturi necunoscute. Sosirea rîndunelelor, trecerea cocostîrcilor şi a berzelor, surîsul primăverii îmi produceau un fel de tulburare care nu era lipsită de farmec."

I

Într-o autobiografie pe care intenționa să și-o scrie prin 1865, Vasile Alecsandri începea așa : „Familia mea este originară din Veneția. Pe timpul cînd această republică era în strălucire, un străbun al meu, om cu inimă îndrăzneață și cu spirit cavaleresc, se puse cu a lui spadă în serviciul țării, se căsători cu o romîncă și deveni obîrșia familiei Alecsandri..."[1] Era o presupunere în care nici poetul nu credea cu prea multă temeinicie. Ea mărturisea mai degrabă, indirect, într-o vreme în care spițele neamurilor nu erau cu totul smulse din prejudecățile ce mai întîrziau în fundul conștiințelor, lipsa unei genealogii mai bogate a familiei scriitorului nostru — ceea ce ilustrează ridicarea ei socială recentă și legăturile cu straturile din profunzime, autentice ale poporului.

Un act oficial din 1786 ne arată că pe atunci trăia la Iași, ca vechil al mănăstirii Sfîntul Spiridon, Mihalache Alexandru, care în unele acte este numit și Mihalache Alecsandri. Se ridică după cît se pare de jos, prin propria sa străduință, în această perioadă de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea, după tratatul de la Kuciuk-Kainargi, care a deschis perspective mai favorabile dezvoltării burgheziei romînești. Un sprijin e probabil să-i fi venit și din partea familiei soției sale, numită Alecsandri. De la această căsătorie, de altfel, dată fiind și apropierea așa mare de nume, Mihalache Alexandru începe să se numească Alecsandri.

Din căsătoria lui Mihalache Alexandru au rezultat trei copii : două fete, Safta și Catinca, și un băiat, Vasile, acesta

din urmă, născut în 1792 sau 1793, fiind tatăl scriitorului nostru. Curînd după naşterea acestuia, prin 1794, Mihalache Alecsandri moare, probabil destul de tînăr, la începutul carierei sale ; în 1791 căpătase primul rang de modestă boierie, acela de căpitan, iar un an mai tîrziu pe acela de sulger. Băiatul lui Mihalache Alecsandri s-a bucurat de o creştere destul de îngrijită. Poate să fi contribuit la aceasta, cu sfatul sau chiar mai substanţial, cel ce-l botezase pe cînd era episcop la Huşi, Veniamin Costache, devenit mai tîrziu mitropolitul Moldovei. Vasile Alecsandri, fiul lui Mihalache, învaţă şcoală la Iaşi, ştie greceşte, scrie cu o siguranţă care dovedeşte o îndelungată familiarizare cu condeiul. Foarte de tînăr îndeplineşte funcţia de sameş la Bender, unde rămîne pînă în 1812. Era în preajma vîrstei de 20 de ani, cînd, în căutarea unui nou rost, poate după afectuoasa recomandare a protectorului său, influentul şi respectatul Veniamin Costache, devine omul de casă al logofătului Iorgu Ghica, pe atunci ispravnic la Bacău. Mulţumit de slujba conştiincioasă a lui Vasile Alecsandri, acesta îl ajută să se ridice. Erau pe atunci împrejurări pline de neprevăzut în viaţa ţării. Domniile erau scurte : Ipsilanti domneşte doi ani, din 1799 pînă în 1801 ; Alexandru Suţu, un an şi ceva, pînă în 1802 ; Alexandru Moruzi, patru ani, pînă în 1806. Urmează apoi un nou război între ruşi şi turci. Oştile celor dintîi ocupă Moldova, pe atunci considerată parte din teritoriul imperiului otoman, şi rămîn aici pînă în 1812, prilejuind primul contact mai îndelung al boierimii moldovene patriarhale cu o viaţă mondenă, într-un stil mai occidental. Dar ea nu ştie din nefericire să culeagă din aceşti ani în care armatele ruse rămîn în ţara noastră decît gustul pentru lux.

Fiul lui Mihalache Alecsandri nu făcea însă parte din această lume uşoară a marii boierimi. Dimpotrivă, el a avut prilejul să cunoască şi cealaltă parte pe care o înfăţişa prezenţa şi trecerea unei mari armate : îndeosebi vînzările şi cumpărările de vite, cereale şi alte mărfuri necesare, de care, întreprinzător cum s-a arătat întotdeauna şi cum trebuie să fi fost şi în primii ani ai ascensiunii sale, pare să fi ştiut să profite. Aici trebuie să bănuim primele începuturi ale marii stări ce şi-a făcut-o cu timpul „de sine cîştigate" — cum declara, căci de la părinţi nu primise, cum

BIBLIOTECA ... LAZĂR ... BUCUREȘTI

înseamnă tot el, decît „creșterea“ [2]. Prin 1816, 1817 probabil, tînărul Alecsandri se căsătorește cu Elena Cozoni, fiica pitarului Dumitrache de la Tîrgul-Ocna.

Căsătoria lui Vasile Alecsandri cu Elena Cozoni trebuie să fi fost o căsătorie din dragoste. Prin această căsătorie, el nu primește nici o zestre — ceea ce ni-l înfățișează ca pe un om dezinteresat, în stare de sentimente alese. Desigur, el își încropise deja ceva stare, de vreme ce îndrăznise să-și întemeieze în asemenea condiții o familie. Fiind om energic, stăruitor, inteligent, pricepîndu-se să-și conducă treburile — făcîndu-se util, chiar necesar celor mai mari — starea lui socială și materială este în continuă înflorire. În 1818 — se afla încă la Bacău — sub domnia lui Scarlat Calimachi, primește primul său titlu de boierie : este făcut medelnicer. În anul următor, i se naște întîiul copil : o fată, pe care protectorul Iorgu Ghica o botează și-i pune numele Catinca. Perspectivele tinerei familii se arătau luminoase. Tatăl se ocupa acum pe socoteală proprie între altele și cu comerțul de sare, conducînd caravanele de care încărcate, din spre Tîrgul-Ocna spre Prut, pentru export. Afacerile prosperau, un al doilea copil era așteptat, — cînd, deodată, evenimente grave se iviră.

Ne aflăm în Moldova sub domnia lui Mihail Suțu, cînd în aprilie 1821 o știre tulburătoare risipește liniștea acestei familii : Ipsilanti, cu o armată, trece Prutul și intră în Iași pentru a merge să dezrobească Grecia de sub jugul turcesc, Au fost desigur atunci, în Țările Romîne, numeroși aceia care au înțeles nobilul mesaj de libertate pe care-l reprezenta Eteria și au tras învățăminte din el. Majoritatea boierilor însă, înspăimîntați, căutară să se pună la adăpost. Unii trecură Prutul și rămaseră la Chișinău pînă s-au liniștit lucrurile ; alții au fugit în Bucovina ; alții, în sfîrșit, îndeosebi boiernașii mărunți, au luat calea munților și a codrilor.

Între cei ce au luat calea munților a fost și Vasile Alecsandri cu familia sa. A plecat cu o mare brașoveancă în care se afla soția sa gata să nască, desigur și cu alte căruțe cu merinde și lucruri, întovărășiți de slujitori de încredere și au poposit undeva, în mijlocul codrilor, așteptînd să se liniștească lucrurile. Aici, în aceste împrejurări grele, se naște cel de al doilea copil al lui Vasile Alecsandri. Era un

băiat şi fu numit, ca şi tatăl său, *Vasilie*. Copilul acesta avea să devină marele scriitor Vasile Alecsandri.

În această vreme, armata turcească interveni. După venirea în Moldova, înfrîngerea eteriştilor şi alungarea acestora dincolo de Prut, turcii iau o serie de măsuri împotriva grecilor „haini" : numeroşi funcţionari, mari şi mici, greci sînt scoşi din slujbe sau pleacă ei singuri de frica represaliilor. În lipsa aceasta de buni funcţionari, cineva şi-a adus aminte de tînărul priceput şi întreprinzător de la Bacău. Şi el este chemat la Iaşi. Sosit aici, medelnicerul Vasile Alecsandri îşi ia în primire noua slujbă. Veniturile mănăstirilor închinate, care înainte porneau în Grecia, sînt oprite acum în ţară, din ordinul turcilor, tot ca o pedeapsă pentru greci. Alecsandri este numit la visteria domnească sameşul acestor fonduri. Era, fără îndoială, o slujbă de mare încredere, pe care a îndeplinit-o cum se cuvenea pentru marea mulţumire a mai marilor lui. Această purtare îi aduce noi promovări pe scara boierească. În 1822, sub noul domn, Ion Sandu Sturza, primul domn pămîntean după domnia fanarioţilor, de la 1821 îndepărtaţi de turci tot ca o pedeapsă pentru răzvrătire, sameşul este făcut paharnic ; la 10 iunie 1823, căminar ; iar la 3 ianuarie 1826, spătar, rang cu care el se apropia de rîndurile de sus ale boierimii [3]. La sfîrşitul acelui an se năştea cel de al doilea fiu al său, Iancu. Ca un fel de răsplată pentru însuşirile sale de administrator, după ce în 1827 încetase funcţiunea de sameş al veniturilor mănăstirilor închinate, acestea îndreptîndu-se iarăşi în afara ţării, el este numit sameş al „Departamentului Finansului". Era, cu alte cuvinte, primul funcţionar al visteriei după visternic însuşi, fiind probabil cel care conducea de fapt treburile departamentului, în locul marelui boier ce figura mai mult cu numele.

Între timp, fiind întreprinzător şi isteţ, bun administrator pentru stat, dar şi pentru el, averea sa înfloreşte. Încă înainte de 1831 (poate în 1828, sau foarte curînd mai apoi), după ce ieşise din sămeşia veniturilor moşiilor închinate, care — cum consemnă unii contemporani — i-a îngăduit să facă „mare stare", cumpără spătarul Alecsandri de la hatmanul Alecu Ghica moşia Mirceşti. Mai tîrziu, situaţia tatălui poetului devine şi mai prosperă. Prin slujba sa foarte

importantă pe care o îndeplinea bine, el cucerea prețuire atît din partea domnitorului, cît și a marilor boieri. În alegerile din 1832, el este ales deputat în Obștească Adunare, al cărei secretar devine. Munca sa, relațiile ce și le creează, serviciile ce le face determină în 1837 o anafora a Adunării către domnitor, prin care se laudă marile sale însușiri funcționărești, recomandîndu-le binevoitoarei răsplătiri : „Luîndu-se în privire neprihănitul haractir, patriotismul și acea mai desăvîrșită sîrguință ce d-lui Spătar Vasili Alecsandri, mădulariul acestei Adunări, au dovedit... Adunarea ia îndrăzneala a recomandui la stăpînească luare-aminte Înălțimii Voastre niște aseminea zeloase și credincioase slujbe a pomenitului boieriu, supunîndu-vă a ei rugăminte ca să binevoiți a le lua în băgare de seamă și a le învrednici răsplătirii ce înalt veți încuviința spre încurajarisirea și altora la asemine bune și priincioase urmări" [4]. Nu știm ce scopuri anume va fi urmărit și ce alte consecințe va fi avut anaforeaua aceasta, dar în octombrie 1837, spătarul a fost din nou ales pe cinci ani „mădulariu al Obicinuitei Obștești Adunări".

Paralel, și starea sa materială este din ce în ce mai bună. În 1833, de pildă, el cumpăra de la doctorul Cihac un loc de prăvălii așezat peste drum de mitropolie. Între timp, cumpăra și casa din strada Sfîntul Ilie, care fusese a unchiului său Iordache Alecsandri. Cu vremea, moșiei Mircești îi adaugă alte moșii : Folteștii (în fostul județ Covurlui), Pătrășcanii și Borzeștii, pe Trotuș, Moimeștii în apropierea Iașilor, Voicăuți sau Bațura, primită împreună cu aproape 15.000 galbeni în schimbul moșiei Bozia din partea Fălciului, în sfîrșit, o vie la Copou. Ajunsese deci un om bogat, cu o solidă situație socială. În 1840 devine postelnic, intrînd astfel, după o relativ rapidă ascensiune, în rîndul marii boierimi. La 30 ianuarie 1844, avea să fie făcut și vornic, așa că se afla aproape de vîrful scării sociale. După cît se pare, nu era prea amestecat în intrigile politice — ceea ce explică menținerea lui la suprafață în acea perioadă de dezbinări și intrigi boierești — mărginindu-se a fi bun slujitor în afaceri, și pentru stat, și pentru mai marii lui, în frunte cu domnitorul, dar și pentru sine însuși. Pe la 1840, renunța la slujba de sameș de la Visterie, de unde

pleca însă cu atîta autoritate încît putea recomanda în loc pe propriul său cumnat Brănişteanu, şi se avîntă în afaceri şi mai mari. Chiar în acelaşi an, împreună cu marele boier Teodor Balş, ia în arendă „poşlina zaharelelor", un fel de concesiune a exportului de cereale, pentru obţinerea căreia se spune că ambii asociaţi au trebuit să dea domnitorului o mită de 50.000 de galbeni, ceea ce arată lipsa de scrupule a lui Mihail Sturza, dar şi amploarea afacerii ce o întreprindea tatăl viitorului scriitor. Probabil în legătură cu această întreprindere, căutînd mijloace mai ieftine de a transporta mărfurile spre Galaţi, pentru export, s-au născut încercările inventivului tată al scriitorului de a face Prutul navigabil. Mulţi ani mai tîrziu, ziarul *Ţăranul romîn* al lui Ion Ionescu de la Brad scria în legătură cu aceasta : „Osteneală multă şi-au dat răposatul Vasilie Alecsandri pentru a coborî pe Prut grînele din Moldova de sus pînă la schela de la Galaţi" [5]. În 1850, îl vom găsi arendînd dreptul exportului sării peste Prut, iar din 1852 ia pe seama sa, singur de data aceasta, şi exportul cerealelor.

Un biograf al scriitorului, care nu l-a cunoscut pe bătrîn, dar în pana căruia bănuim ceva din amintirile fiului, ni-l înfăţişează astfel : „Era un om potrivit de statură, mai mult mic şi cam gras, c-o frunte largă şi ochii vii, purtînd barbă rotundă ca voievozii şi mustăţi pe care le scurta cu foarfeca. El umbla, după portul timpului, cu giubea şi antereu. De felul lui era iubitor de priveliştea naturii, bun şi mai cu seamă harnic şi deştept" [6]. Ceea ce îl face deosebit de interesant este faptul că omul acesta vajnic în lupta vieţii, care ştie să biruie toate piedicile ce-i ieşeau în cale, se dovedeşte totodată un om devotat familiei, sensibil, cu dragoste de cultură, cu înţelegere pentru prefacerile vremii. Urcînd cu hotărîre treptele scării boiereşti, sporindu-şi starea, Vasile Alecsandri-tatăl rămînea totuşi un om îngăduitor şi bun cu ai lui, gata să sprijine o acţiune culturală romînească. Constituirea primului Conservator filarmonic dramatic moldovenesc în 1836 se datoreşte vornicului Ştefan Catargiu, agăi Gheorghe Asachi şi spătarului Vasile Alecsandri [7]. Iar mai tîrziu, îl găsim interesîndu-se în continuare de problemele teatrului „în limba patriei", de care „toată obştia cu mulţămire" să se împărtăşească. Toate acestea şi multe alte

fapte ne înfăţişează într-o lumină deosebită pe acest bărbat şi ne ajută să înţelegem împrejurările copilăriei şi tinereţii fiului său Vasile, atît de favorabile pentru a dezvălui şi dezvolta în el mai întîi sensibilitatea şi apoi pe scriitor.

2

Copilăria celui ce avea să fie marele scriitor s-a desfăşurat în cadrul unei familii strîns unite, neatinsă de corupţia ce bîntuia în familiile vechi boiereşti, într-o atmosferă morală de afecţiune reciprocă, de preţuire pentru cultură, sub supravegherea directă a părinţilor, îndeosebi a mamei.

În 1835, cînd se mărită Catinca Alecsandri, sora scriitorului, în foaia ei de zestre se afla trecut un pian cu notele lui — ceea ce ne dă o nouă perspectivă asupra creşterii de care s-au bucurat aceşti copii. E foarte probabil că viitorul poet, care mai tîrziu era un mare amator de muzică şi, fără mari pretenţii, cînta la pian, din aceşti ani îşi începuse exerciţiile. Un semn al rafinamentului, nu numai al bunei stări ce domnea în această familie, oferă, cam în aceeaşi vreme, chemarea unui pictor de oarecare notorietate ca Livaditi pentru a face portretul familiei — imagină preţioasă a chipurilor, dar şi a îmbrăcăminţii, a nivelului de viaţă ce ducea această familie : femeile cu rochii bogate, cu bijuterii, fata aşezată la clavir, Iancu îmbrăcat în uniformă de cornet, bătrînul Alecsandri cu degete subţiri, fine, de om al condeiului. Faptul că între primii elevi ai Conservatorului filarmonic dramatic, în ciuda rigidelor prejudecăţi ale epocii, se afla şi Iancu Alecsandri ne lasă să vedem spiritul modern din această familie. Iar amintirile scriitorului de mai tîrziu ne arată că părinţii îngăduiseră copiilor lor relaţii destul de amicale cu lumea celor ce-i slujeau, chiar cu a robilor ţigani. Scriitorul îşi amintea totdeauna, pînă în ultimii ani ai vieţii sale — ceea ce mărturisea indirect puternica impresie ce i-o făcuseră — cîntecele şi poveştile populare ce le auzise în copilărie de la manca lui. Fusese primul său contact cu poezia populară. Tot în acest cadru a cunoscut

Nr. 40217

o sumă de oameni din popor : servitori, vizitii ; de la unul din ei, de la Gheorghe, învaţă greceşte ; de la Didică scripcarul, el ascultă multe cîntece populare. Viitorul culegător de folclor atunci nu le poate înţelege valoarea, nici nu-şi poate da încă seama spre ce imens tezaur al artei poporului său i se deschide o largă poartă, dar melodiile, cuvintele i se aşază în fundul inimii, poarta aceea rămîne întredeschisă. Iar cînd, peste cîţiva ani, tînăr încă, va sta, de data asta conştient, uimit de frumuseţe, în pragul acestei porţi, pentru a pătrunde apoi în lumea fermecătoare de dincolo de ea, în inima sa melodiile şi vorbele mai de demult, adormite o vreme, se redeşteaptă şi tînărul va chema pe Didică, cel cunoscut din copilărie, de la care adună mai multe cîntece pentru culegerea sa de poezii populare.

Dar figura cea mai scumpă micului Vasile, prietenul său cel mai bun, legătura lui cea mai puternică şi mai vie cu oamenii din popor, cu limba, îndeletnicirile, obiceiurile lor, a fost, fără îndoială, ţigănuşul Vasile Porojan, fiul de rob, rob el însuşi pînă cînd, devenit stăpîn, prietenul său din copilărie l-a eliberat. Acest copilaş oacheş, vioi, isteţ, cam de o vîrstă cu fiul mai mare al stăpînului său, i-a fost cel dintîi tovarăş de joacă, nedespărţit, la Iaşi şi la Mircești. Tovărăşia cu Porojan a făcut pe viitorul poet să se apropie de o serie din lucrurile — uneori foarte serioase — ale lumii şi vieţii, indiferent cum izbutea să le înţeleagă, dar înregistrîndu-le şi înţelegîndu-le mai tîrziu, lucruri pe care altfel nu le-ar fi cunoscut niciodată. Poate Alecsandri a devenit „descoperitorul" poeziei populare şi pentru că întregul interes european faţă de folclor răsunase în conştiinţa în care răsunaseră mai demult poveştile mancăi şi cîntecele lui Didică ! Poate chiar dragostea pentru muzică de mai tîrziu a „sihastrului de la Mircești", cum se numea scriitorul uneori, s-a datorat mai mult decît profesorului de pian ce-l va fi avut, alături de sora lui, faptului că Porojan „suna din drîmbă cu un talent la care nu am putut ajunge niciodată" — cum mărturisea el însuşi decenii mai tîrziu — „şi pe care-l admiram mai mult decît am admirat mai tîrziu pe Liszt". „...Ştia să imiteze şuierul şerpilor şi să-i cheme la el, cînd ne rătăceam împreună prin fînețele înflorite din lunca de la Mircești... !" [8] Tovărăşia acestui copil vioi, inteligent

și devotat, într-o libertate încîntătoare, au îngăduit primele „aventuri", primele îndrăzneli ale odraslei boierești : pornirea spre luncă, rătăcirea prin acest paradis vegetal pe care acum îl descoperă, îl cunoaște și-l încorporează inimii sale, opririle pe marginea bălții, în legătură cu care de atunci trebuie să fi auzit povestea Babei Cloanța, ce o vom afla mai tîrziu în *Doine,* sau pe marginea Siretului domol. Plantele, florile, gîzele, copacii, păsările, legendele țesute în jurul lor — în aceste rătăciri copilărești au fost pentru prima oară înregistrate. Și, firește, cei ce rătăceau așa în voie prin împărăția luncii și a apelor ei nu se putea să nu se întîlnească uneori cu țărani, să nu întîrzie la popasurile lor, să nu se abată adesea și prin sat. Și în felul acesta, experiența copilului de boier sporea față de a semenilor săi din aceeași categorie socială.

Încă de prin 1827, după cum arată diferitele amintiri, spătarul Alecsandri se îngrijește să înceapă și învățătura de carte a fiului său. Spătarul era atunci un om cu însemnată avere. Dar el desigur își amintea că starea și-a făcut-o singur, prin iscusința sa, la care știința de carte nu puțin îl ajutase. Spirit realist, își dădea seama ce amăgitoare sînt toate agoniselile într-o vreme ca aceea pe care o trăiau, cînd o afacere nenorocită sau mai cu seamă dizgrația domnitorului te puteau duce la cea mai neagră sărăcie. De aici, desigur, dorința ca fiii săi să nu crească asemenea atîtor odrasle boierești. De aceea, din primul ceas, îl vedem pe acest tată preocupîndu-se de învățătura fiilor săi și mai tîrziu dornic să-i vadă cu o carieră lucrativă cît mai concretă : medic, inginer, măcar avocat sau ofițer.

Viitorul scriitor, acum, în aceste ceasuri de studiu, despărțit de bunul său prieten Porojan, care învăța să plămădească „pîini, ciurecuri, colaci și cozonaci", primele învățături le primește de la un dascăl priceput, un călugăr maramureșean, Gherman Vida. Spătarul așază în casa lui pe acest venit de dincolo de Carpați, om învățat, traducător al unei gramatici franțuzești, însuflețit desigur de entuziasmul patriotic al Școlii Ardelene, de vreme ce în desaga lui purtase de acasă pînă aici un manuscript al cronicii lui Șincai, pe atunci încă netipărită. Gherman Vida va fi fost destul de morocănos. Adeseori certa pe micul Alecsandri și pe Poro-

jan pentru multe şi mai cu seamă pentru joaca de-a mingea ce şi-o făceau cu căciula lui Mihalache, feciorul agăi Ilie Kogălniceanu, ce venea în fiecare zi la casa spătarului ca să înveţe şi el cu dascălul maramureşean.

Oricît de mic şi de pornit pe şotii va fi fost fiul cel mare al spătarului Alecsandri pe vremea cînd îi era dascăl Gherman Vida, e greu să credem că în inima sa, chiar fără să-şi dea bine seama, nu se va fi strecurat o vorbă, un fior din evlavia cu care acest maramureşean considera poporul nostru şi obîrşia sa, că nu va fi pătruns încă de pe atunci o cît de firavă idee despre răspîndirea poporului romînesc dincolo de hotarele Moldovei.

3

În martie 1828, îşi deschidea la Iaşi pensionul francezul Victor Cuénim, unul din numeroşii ostaşi rătăciţi din marea armată napoleoniană de la 1812 [9]. Spătarul, om chibzuit şi atent la asemenea lucruri, îşi dă seama de avantajele ce le oferea această şcoală. El îşi înscrie imediat copilul ca intern în clasa a şasea, care era, după modelul şcolii franceze de atunci, clasă începătoare, din care se trecea apoi într-a cincia, apoi într-a patra şi aşa mai departe, pînă la terminarea şcolii.

Aşa porneşte micul Vasile Alecsandri şi se aşază la pensionul lui Cuénim, care era la marginea Iaşilor. Mai ales la început, copilului nu i-a plăcut prea mult noua viaţă. El avea să-şi amintească cincizeci de ani şi mai bine mai tîrziu : „Acea viaţă nouă de şcolar închis în sala de studiu, ghemuit pe un pupitru şi condamnat a învăţa pe de rost verbe franceze, germane şi greceşti, obligaţia de a ne trezi dimineaţa în sunetul unui lighean de alamă lovit ca un tam-tam chinezesc de doamna Cuénim ; sila la care elevii erau supuşi de a mînca bucate cu care nu erau deprinşi ; o mie de mici mizerii ce sînt legate de bietul copil ieşit din casa părintească, foamea, frigul, neodihna şi examenele zilnice ale profesorilor mă adusese la o desperare amară..." [10].

Regimul nu putea fi totuşi prea aspru. Copilul era însă obligat să înveţe aici : „trei limbi, franţuzeşte, nemţeşte şi moldovineşte, cuprinzînd gramatica, ritorica, gheografia, istoria veche, nouă, svîntă şi firească, aritmetica şi ştiinţele moraliceşti, aceste toate se vor paradosi în limba franţozească (după puterea şi înaintirea copiilor), limbile nemţească şi moldovinască se vor paradosi de către dascăli ce vor veni la pensionul meu, priveghind pentru învăţătura lor“ [11]. Pentru toate acestea, la care se adăugau masa, culcatul şi o parte din cărţi, părintele plătea una sută galbeni pe an. Printre colegii lui de pension se aflau Mihail Kogălniceanu, cu care prietenia începuse sub privegherea lui Vida, poate chiar de mai înainte, Matei Millo, deşi mult mai mare ca Vasile Alecsandri, care probabil era într-o clasă mai înaintată, apoi fraţii Miclescu, fraţii Moldoveanu, fraţii Cuciuc. Studiile copilului Alecsandri se desfăşurau normal şi, cu toate întreruperile provocate de molimile de ciumă şi holeră din 1829 şi 1831, el îşi trecea regulat examenele anilor de studiu, care de altfel nu vor fi fost din cale-afară de severe.

Încep să se arate însă şi anumite trăsături uşor neobişnuite. O mare înrîurire a exercitat asupra imaginaţiei desigur foarte vii şi gata să se aprindă a acestui copil povestirea aventurilor lui Robinson Crusoe, pe care i-o face colegul său Cuciuc. Nu ocolea jocurile colegilor, nu era un izolat. Uneori îi plăceau însă singurătatea şi contemplarea largilor privelişti, cu orizonturile îndepărtate. „Cînd suna ora de recreaţie — îşi amintea el mai tîrziu — cea mai scumpă petrecere a mea consista întru a mă sui pe capra unei trăsuri vechi şi părăsită sub o şură deschisă din toate părţile. De-acolo priveam cu melancolie dealurile Socolei, mişcarea norilor pe întinderea cerului, trecerea cîrdului de cucoare prin aer, drumul vestit al Bordii ce ducea în Ţara de Jos şi mai ales orizonul albastru, orizonul necunoscut şi plin de-o atragere misterioasă...“ [12] Dacă toate aceste imagini sînt ale scriitorului de mai tîrziu, pentru încîntarea ce o cunoştea copilul acesta de 10—12 ani în faţa nemărginitelor întinderi dincolo de care simţea atrăgătorul necunoscut, e plină de elocvenţă mărturisirea ce urmează, care nu mai

încearcă să reconstituie ce vedea, ce simțea copilul de altădată, dar în care bătrînul Alecsandri de la 1880 își spune direct simțămintele : „Un rege alungat din țara lui și-a fi aducînd adeseori aminte de tronul său aurit. Astfel îmi aduc aminte eu de capra trăsurii de sub șopron..." [13]

Așa, experiență lîngă experiență, se umpleau pe încetul fără știrea lui acele rezervoare din adîncurile ființei care, mai tîrziu, aveau să fie izvoarele creației sale literare. Lîngă acestea toate, se mai adaugă ceva. Copilului acesta vioi, sensibil, după cît se pare de loc lipsit de inteligență, căruia întîlnirea cu dascălul ce purtase în desagă manuscrisul cronicii lui Șincai îi îmbogățise fără îndoială sufletul, nu se poate să nu-i fi vorbit într-un chip oarecare faptul că profesorul său fusese un ostaș care colindase Europa de la un capăt la altul în sunetul *Marseillesei*, nu se poate să nu-i fi vorbit ceva din ideile noi ale revoluției franceze, pe care acesta desigur că adeseori le evoca în contrast cu înapoiatele stări sociale din Moldova.

Dar și viața la pensionul Cuénim se apropia de sfîrșit. În 1834, Vasile Alecsandri avea 13 ani. Tatăl său probabil voia cu tot dinadinsul să-l învețe a trăi și departe de ai săi, fără slugi în preajmă. În vara acestui an copilul merge cu toți elevii pensionului, sub conducerea directorului, să facă vacanța într-un fel de tabără pe malul Prutului. Într-o bună zi apăru însă aici ca prin minune Porojan. Se aciuase de slujitorul de la Visterie care aducea din partea sameșului Alecsandri scrisoare către Cuénim ca să dea drumul băiatului să meargă acasă la Iași, căci în curînd trebuia să pornească în călătorie pentru studii la Paris. Porojan prinsese de veste. Înspăimîntat că-și va pierde tovarășul de joacă, Porojan ajunge la prietenul său deodată cu scrisoarea ce trebuia să-l aducă acasă, îl încunoștiințează de planuri și — naiv atît în ce privește distanțele geografice, cît și în ce privește cele, pe atunci nu mai mici, sociale — cere să-l ia și pe el la Paris.

Iar copilul de 13 ani Vasile Alecsandri pornește spre Iași făgăduind prietenului său că fără el nu va pleca, fără să știe spre ce orizonturi noi și hotărîtoare pentru el se îndrepta încă din clipa aceea.

4

În vara anului 1834, sosise la Iaşi de la Paris un grec, Filip Furnaraki. Venise pentru o moştenire la un neam al său, Stamati Furnaraki, aşezat în capitala Moldovei. Filip fusese secretarul învăţatului grec, de mult stabilit la Paris, Corai, elenist de seamă, mare luptător pentru cauza eliberării Greciei de sub jugul asupritor turcesc. Fusese nu numai secretarul, dar oarecum şi ucenicul lui Corai. Publicase diferite traduceri în greaca modernă, fusese directorul unui liceu greco-francez de la Paris, ocupîndu-se şi cu publicarea operelor rămase de la Corai. În Moldova el apărea ca o figură neobişnuită şi suscita interesul nu numai pentru nenumăratele ştiri ce le aducea, dar mai degrabă pentru nenumăratele comentarii prin prisma Parisului asupra evenimentelor „dinuntru", cum se zicea încă Europei apusene de către cei de la noi.

Interesul pentru Apus era destul de vechi, deşi încă nu foarte puternic. El se manifesta pentru reprezentanţii categoriilor sociale progresiste prin interesul pentru „ideile noi", cu alte cuvinte pentru ideile de libertate naţională şi socială, pentru tot ceea ce slujea lupta largă împotriva tiraniei domnitorului şi boierimii de la noi. Pentru boieri în general, interesul ce se năştea pentru Apus era suscitat fie de unele planuri politice, fie de gustul pentru lux, fie, în sfîrşit, de dorinţa imitaţiei servile, care dădu naştere foarte curînd cosmopolitismului. Dar printre boieri se mai aflau şi unii foarte înţelepţi, care vedeau în Apus şi altceva decît modelul de imitat pentru o viaţă strălucitoare la suprafaţa ei, fără nici o preocupare de ceea ce era în fondul lucrurilor. Dinicu Golescu a fost, de pildă, în Valahia, unul dintre aceşti înţelepţi care şi-a dus pe toţi cei patru feciori să înveţe în Apus, în şcoli înalte, pe care în vremea aceea ţara noastră nu le avea. Frate-său Iordache, de asemenea. Plecaseră la studii în Apus din Moldova fraţii Rosetti, Rolla, Nicu Ghica, în Germania, la München ; Costache Negri, în Italia ; Nicolae Cantacuzino, la Paris. Spătarul Alecsandri hotărăşte să-şi trimită şi el feciorul la învăţătură, în Apus. Copilul fu aşadar adus la Iaşi ; astfel că în curînd, poate a doua zi după 23 august 1834 sau în orice caz puţin după

această dată are loc pornirea spre Paris. Vorbind mai tîrziu despre fenomenul acesta al plecărilor copiilor și tinerilor la studii în străinătate, scriitorul nostru a pus desigur foarte multe din propriile sale vechi impresii din acest moment: „O inspirare dumnezeiască — scria el în 1862 — îndemnase pe părinții noștri a-și trimite copiii în străinătate, la universitățile de la München, Heidelberg și Paris, spre a dobîndi învățături folositoare țării lor. Deși pe atunci mergerea în Francia era privită ca o ducere pe ceea lume, căci drumul acel lung ținea, din lipsa de căi ferate, peste două zeci de zile și două zeci de nopți în diligențe; deși durerea despărțirii era crudă pentru bieții părinți, ei stăpîneau jalea sufletului lor amărît, își împărtășeau copiii la picioarele altarului dumnezeiesc și apoi cu ochii plini de lacrimi îi îndreptau spre apusul luminat al Europei, ca pe niște nemernici recruți, destinați a deveni soldații viitorului" [14]. Clipele au fost fără îndoială emoționante și ele au rămas puternic întipărite pentru totdeauna în sufletul copilului: „...mi-am luat adio de la maică-mea care plîngea, de la tatăl meu care se stăpînea ca să nu plîngă, de la frate, de la soră, de la mama Gahița, de la servitori și am plecat, lăsînd în urma mea pe bietul Vasile Porojan..." [15].

O dată cu el au mai plecat, tot sub privegherea lui Furnaraki, și alți cîțiva tineri fii de boieri cam de aceeași vîrstă: Alexandru Cuza, vărul acestuia, Nicolae Docan, Panait Radu și pictorul muntean Negulici, cîmpulungean care poposise o vreme în Iași înainte de a se îndrepta spre Apus. Drumul pînă la Paris durase mult. Dar, după douăzeci și una de zile, viitorul scriitor ajunge în sfîrșit la Paris. Un biograf al lui Alecsandri, care a trăit în apropierea lui în ultimii ani de viață, spunea: „Trebuie să fi auzit cineva povestind pe poet pentru a-și face idee despre impresia extraordinară ce făcu Parisul, cu monumentele lui mărețe și viața lui torențială, asupra sufletului unui copil venind de-a dreptul din fundul Moldovei" [16].

Copilul se instalează împreună cu tovarășii săi de studii în locuința lui Furnaraki din strada Notre-Dame-des-Champs. Pentru a se înscrie la o facultate, trebuia să aibă mai întîi diploma de bacalaureat. Ca să treacă acest examen, fără îndoială că studiile de la Iași, de la plinul de

bunăvoinţă, dar modestul Cuénim, nu erau suficiente. Cu experienţa sa de fost profesor de liceu, Furnaraki îşi dă seama de îndată de asta, aşa că Vasile Alecsandri este încredinţat unui profesor particular, Cotte, pentru a-i desăvîrşi învăţătura în vederea trecerii examenului de bacalaureat în litere. *Monsieur Cotte,* om bine pregătit în domeniul literaturii şi al studiilor clasice, trebuie să fi întîmpinat şi îmbrăţişat pe absolventul moldovean nu numai cu mult tact, ceea ce l-a făcut să înveţe cu tragere de inimă, dar cu o anumită sensibilitate personală, cu o anumită disponibilitate de afecţiune. Numai cu un an înainte, fiica sa, Alphonsine-Théodolinda, care făgăduia să fie un mare talent literar, apreciată de Chateaubriand, Delavigne şi alţii, murise în vîrstă de 16 ani. Ivirea acestui băieţaş vioi, plin de curiozitate, inteligent, dar în acelaşi timp sensibil, meditativ, visător trebuie să fi făcut să vibreze inima lui Cotte. În felul acesta ei, cu toată diferenţa de vîrstă, se vor fi apropiat sufleteşte. Şi aşa se explică faptul că atunci cînd va fi în curînd la o mare răscruce a vieţii sale, adolescentul Vasile Alecsandri se va reîntoarce la profesorul său din primul an şi sfaturile acestuia îi vor călăuzi primii paşi în literatură.

Puţine luni după sosirea la Paris, în timpul acestor studii pregătitoare în vederea bacalaureatului, într-o duminică, tinerii moldoveni aflaţi în grija lui Furnaraki îşi făceau obişnuita plimbare însoţiţi de acesta. Şi iată-i pe aceşti copilandri de 14—15 ani, încă uluiţi de minunăţiile Parisului la fiecare plimbare, că, înaintînd prin valurile de oameni ce se depănau încoace şi încolo, aud deodată de undeva răsunînd cuvinte romîneşti. Se opresc şi descoperă că cei ce vorbeau romîneşte erau tot cam de vîrsta lor şi mergeau în aceeaşi direcţie. Ion Ghica, în una din *Scrisorile* sale de mai tîrziu către Alecsandri, evocă fugar, dar viu acest moment : „Îţi aduci aminte de întîia noastră întîlnire ; sînt acum vreo 45 de ani, la Paris, cam pe la anul 1835 ? Cinci sau şase romîni munteni din Valahia, cum se zicea pe atunci, locuiam în rue St. Hyacinthe cu Niculae Cantacuzino-Paşcanu şi cu Iancu Filipescu-Vulpache. Voi, alţi atîţia romîni moldoveni, între care şi fostul domn Alecu Cuza, locuiaţi cu un profesor anume Furnaraki în rue Notre-Dame-des-Champs. Într-o duminică, micile noastre cîrduri se întîlniră

pe Quai Voltaire, şi noi şi voi mergeam tot spre Champs Elysées. Mentorii noştri se opriră un minut de vorbă. Nu ştim cum, nici în ce fel, dar ne-am pomenit deodată amestecaţi şi, braţ la braţ, un muntean şi c-un moldovean, vorbeam fiecare limbajul provinciei noastre şi ne înţelegeam parc-am fi vorbit aceeaşi limbă. Ce revelaţiune ! Dintr-acel moment nu am mai fost nici munteni, nici moldoveni. Eram toţi romîni !" [17] Era pentru Alecsandri prima întîlnire cu Ion Ghica, omul ce avea să-i devină un bun şi apropiat prieten pînă la capătul vieţii : cincizeci şi cinci de ani din clipa aceea înainte. Dar era totdeodată desigur şi o revelaţie : era pentru el prima întîlnire concretă dintre Valahia şi Moldova.

Abia în toamna anului 1835, la 27 octombrie, el îşi trece examenul de bacalaureat. Pentru a se înscrie la acest examen, Alecsandri nu avea vîrsta cerută de legile franceze : avea numai 14 ani, în loc de 16 ani. De aceea el declară — şi această menţiune a ridicat mai tîrziu nenumărate controverse cu privire la vîrsta scriitorului [18] — că e născut la 14 iunie 1819, că, în consecinţă, împlinise vîrsta legală. Printre examinatori se afla şi marele învăţat şi publicist Saint-Marc Girardin, care se interesa de ţările romîneşti şi care în anul următor avea chiar să facă o îndelungată călătorie prin Muntenia şi Moldova, vizitînd locuri, stînd de vorbă cu oameni şi publicînd apoi în Franţa impresiile sale. Tînărul se prezentă satisfăcător pregătit. La greacă ia nota *bine ;* la latină, *binişor ;* la istorie, materie cu care niciodată nu s-a împăcat, el singur mărturiseşte că s-a aflat în mare încurcătură. Ar fi căpătat o notă proastă dacă la o întrebare a profesorului n-ar fi avut îndrăzneala a răspunde la întîmplare, dar norocos, prin cuvintele ce-i stăruiau în minte de la repetiţiile cu glas tare ale lecţiilor de la Cuénim : *„paix de Westphalie"*. Şi iată-l bacalaureat în litere !

Dorinţa şi hotărîrea spătarului la plecarea de la Iaşi, desigur reînnoită în scrisorile ce le trimetea la Paris, fusese ca fiul său să urmeze medicina. Ascultător, el îşi începea pregătirea în această direcţie. Se păstrează încă, între manuscrisele scriitorului, ajuns la Academie printr-un adevărat miracol, un caiet de conştiincioase şi ordonate notiţe ale viitorului poet, cu diverse însemnări, cu desene schema-

tice, dar atent făcute ale aparatelor de laborator [19]. Totul ne arată în 1835, deci imediat după trecerea bacalaureatului, pe Alecsandri ca student, foarte aplicat la studiile din laboratorul unui renumit profesor, Gaulthier de Glaubry, decis să se dedice, după dorința tatălui său și poate și a sa, medicinei. Se pare că lucrările practice îl pasionau, dar cursurile îi erau mult mai puțin agreabile, cînd, nevoit să rămînă cîteva zile acasă din cauza unei ușoare intoxicații din laborator, îi căzu în mînă *Călătoria în America* a lui Chateaubriand, care îl extazie [20].

Poate aceasta să fi fost începutul unei adevărate crize lăuntrice. Pasiunea pentru chimie și pentru medicină începe a se stinge. „Știu că tată-tău — își amintește cîteva decenii mai tîrziu Ghica despre vremurile acelea în care el însuși studia geologia și ingineria — voia să te facă medic și tu te puseși pe chimie ; ne întîlneam adeseori sub castanii Luxemburgului și vorbeam de oxigen și hidrogen, dar observam că de cîte ori îți vorbeam de plantele marine din care se scoate iodul sau de oasele cele mai bogate în fosfor, căscai din toată puterea fălcilor ; mai observasem că, vorbind într-o zi de poeziile lui Văcărescu și recitîndu-ți una din poeziile iubitului nostru amic Gr. Alexandrescu :

Culcat p-aste ruine sub care adîncită
E slava strămoșească...

ai deschis ochii mari și m-ai întrebat dacă mai știu și altceva. Din ziua aceea mi-am zis că n-o să te mai faci medic.“ [21]

Ghica avusese dreptate. Alecsandri, despre care în vremea aceea nu se poate afirma că era un mare cunoscător al literaturii romînești, părea într-o bună măsură cuprins poate nu chiar de visuri literare, dar de o reverie pe care desigur nici el nu și-o explica și definea prea bine, din care din cînd în cînd izbucneau poate și crîmpeie de versuri. Nu e desigur întîmplător un amănunt — și la cîte tumulturi interioare pentru totdeauna necunoscute, dar așa de ușor de înțeles ale acestui copilandru nu ne face să meditățm azi contemplarea paginei, veche acum de peste 120 de ani, care a fost coperta caietului de notițe la chimie, unde putem

citi, ca o mărturie pentru de-a pururi a frămîntărilor, nedumeririlor şi căutărilor unui adolescent sensibil şi complex, versurile franceze :

Hélas, je suis puni de mon excès d'amour
J'ai trouvé la douleur dans la félicité,
Dans les bras de la joie *.

Frîntura aceasta de prin 1835 sau începutul lui 1836, este ca o crăpătură prin care putem străbate foarte adînc într-un Alecsandri necunoscut şi inaccesibil. În nişte însemnări de mai tîrziu, poetul vorbeşte de „repulsia sa pentru studiile anatomice" [22]. Fără îndoială, pe baza unor asemenea amintiri împărtăşite de scriitor **, un biograf al lui o explică în felul următor : „...poetul nostru nu se putea deprinde cu analiza de sînge şi cu disecţiile anatomice. Vizitele ce făcuse la clinică, aspectele muribunzilor, spectacolul cadavrelor întinse pe marmurile largi şi gălbii ale amfiteatrului, tot acest aparat înfiorător îi inspirase un dezgust adînc, şi vesela lui închipuire fusese cuprinsă de groază în prezenţa tuturor acestor triste realităţi. El invidia pe camarazii lui, cari, mai fericiţi decît dînsul, puteau să urmeze studii după placul lor..." [23]

Argumentele acestea nu exclud de altfel de loc ipoteza unei atracţii încă din vremea aceasta spre literatură, care, şi ea, să contribuie la repulsia pentru medicină. Tînărul, deci, dintr-un motiv sau altul, renunţă la pregătirea pentru cariera de medic. În noiembrie 1836, se înscrie la Facultatea de drept şi urmează cursurile acesteia pînă în luna aprilie a anului următor. La 20 martie 1837, la Iaşi, tatăl său înainta o cerere „către cinstita Visterie a Prinţipatului Moldaviei", în care spunea : „După rugăminte ce prin jalbă am făcut Prea-înălţatului Domn, am cîştigat voie pentru

*) *Vai, sînt pedepsit pentru prea marea mea iubire.*
Am aflat durerea în fericire,
În îmbrăţişarea bucuriei.

**) În introducerea studiului său asupra lui Alecsandri, G. Bengescu spune : „...o împrejurare fericită, o încredere de care ne simţim cu drept mîndru, chemîndu-ne a trăi, de cîtva timp, în intimitatea marelui poet de care ne ocupăm, vom suplini informările ce ne lipsesc prin acele ce el va binevoi să ne dea asupra puncturilor întunecate sau îndoielnice ale materiei ce tratăm (*Vasile Alecsandri* în *Convorbiri literare*, nr. 2, 1 mai 1886, p. 192).

trei luni de a mă duce la Paris pentru ducire unui copil al meu la şcolile din Franţa, unde se află şi alt copil al meu..." [24], rugînd pe şeful său direct, vistiernicul, să încuviinţeze acest concediu şi să admită pe cumnatul său, comisul Iordachi Brănişteanul, ca înlocuitor. Voia i s-a dat şi probabil a plecat de îndată, întovărăşit de Iancu. Călătoria aceasta destul de îndelungată la Paris, îndrăzneala de a porni la un asemenea drum şi curiozitatea de a cunoaşte alte lumi, alte obiceiuri, alte privelişti sînt motive noi de a considera cu toată atenţia personalitatea spătarului Alecsandri. Faptul că într-o cerere privitoare la problemele teatrului moldovenesc şi adresată domnitorului la 5 aprilie 1837, semnatarii : vel-logofătul Al. Catargiu, vornicul Catargiu şi aga Asachi, propun pe colegul lor „acuma la Paris" să se ocupe de achiziţionarea cîtorva actori şi actriţe care să îmbunătăţească trupa franceză aflătoare la Iaşi [25], ne îngăduie să conchidem că el era îndeajuns de priceput în ale teatrului. Ca urmare, putem bănui că în aceste două luni şi mai bine cît pare să fi rămas la Paris, spătarul Alecsandri, mai cu seamă în calitatea sa de „om de teatru" cu o răspundere în îndrumarea teatrului în „limba patriei", dar şi ca simplu amator, a mers destul de des la teatru şi e foarte probabil că viitorul scriitor l-a însoţit. Aici, putem fixa primul contact mai strîns al tînărului nostru cu teatrul romînesc.

Firește, în discuţiile lor trebuie să fi apărut şi problema studiilor. Nu e desigur o simplă coincidenţă că întreruperea studiilor la Drept se petrece cam o dată cu sosirea tatălui la Paris. Tînărul părea destul de dezamăgit şi de drept, mai cu seamă din cauza chipului arid, pedant, lipsit de căldură cu care profesorul Ducaurroy preda dreptul roman [26]. La venirea tatălui său, îi va fi împărtăşit această deziluzie. Spătarul va fi insistat pentru mai vechea lui dorinţă de a-l vedea medic. Fiul, ingenios, îşi conduce tatăl într-una din sălile de disecţie din care fugise. Efectul este decisiv. Tatăl autorizează părăsirea definitivă a planurilor ca fiul său să devină medic. Fire practică, om de acţiune, înţelegînd transformările, el insistă probabil pentru alegerea unei meserii legate de concret şi îl îndeamnă să se înscrie la Şcoala de poduri şi şosele, ca să devină inginer.

Pentru a urma această şcoală era nevoie însă de o diplomă de bacalaureat în ştiinţe, nu în litere. Spătarul nu era însă nici grăbit, nici strîns la pungă atunci cînd era vorba de învăţătura copiilor lui, deşi altfel nu părea om risipitor. Fiul său urmează să fie pregătit în această nouă direcţie de către un nou profesor : Bonin. Sub îndrumările acestuia, Alecsandri, care fără îndoială era inteligent şi pare să nu fi fost nici în această vreme, cum n-a fost de fapt niciodată, un leneş, face progrese care entuziasmează pe mentorul său. Rezultatul este însă negativ. „Mă prezint la Sorbona — scrie el în nişte însemnări personale mai tîrziu — pentru examenul de bacalaureat în ştiinţe. Sînt respins în unanimitate, cu toate că fusesem cel mai bun elev din şcoala preparatoare a d-lui Bonin“ [27].

Acestea se petreceau probabil în primăvara anului 1838. Din însemnările amintite reiese că în 1838 face cunoştinţa lui C. Negri la bal Musard, în timpul carnavalului, deci prin februarie, martie. Din datele aceluiaşi biograf ce foloseşte informaţiile orale ale scriitorului, reiese că Negri îl însoţise la acest examen şi probabil, lămurit în prealabil, din confesiunile ce şi le fac întotdeauna doi tineri ce se împrietenesc, de năzuinţele literare, acum desigur mult mai precizate, ale amicului său, îi aprobă hotărîrea de a părăsi studiile aride şi de a se cultiva în direcţia ce i-o impunea inima lui. „Îmi arunc biblioteca pe fereastră — notează el în continuare — şi mă dedic literaturii“. Desigur, pe fereastră aruncase cărţile de chimie, de anatomie, de drept, ce se îngrămădiseră pe rafturile din camera sa, dar nu pe cele ale lui Chateaubriand, ale lui Lamartine, Hugo, Musset, Scribe, Béranger şi cîţi alţii ! Cineva care priveşte lucrurile uşor şi pe deasupra lor ar putea spune că toată această trecere de la medicină la drept, de la drept la inginerie, de la inginerie la literatură — cu alte cuvinte la... nimica pentru mentalitatea vremii de atunci — dezveleşte cum nu se poate mai bine un tînăr superficial, neserios şi bun nu de mare lucru. De fapt, mărturiile sumare pe care le avem : notele la examenul de bacalaureat în litere, un caiet de notiţe la chimie, inscripţiile de la facultatea de drept, ne arată un fiu ascultător şi un student nu strălucit, dar conştiincios. Amînările, vagabondările lui dintr-o parte în alta

dezvăluiesc mai de grabă căutările unui tînăr care nu ambiţionează un titlu şi o carieră, dar care se străduieşte să-şi limpezească tumultul interior, să citească în sine şi să-şi găsească un rost care să corespundă posibilităţilor şi aspiraţiilor sale, care să-i fie drag şi cu care să poată fi util.

Rostul acesta i se pare că este literatura. Şi i se dedică ei. „Domnul Cotte — scrie el în însemnările fugare amintite deja — mă ajută cu sfaturile şi profundele sale cunoştinţe. Primele mele încercări în limba franceză obţin aprobarea sa. Scriu poemul *Zunarilla* şi mai multe alte bucăţi şi-mi ghicesc în sfîrşit chemarea." Tînărul de 17 ani, la vîrsta marilor îndrăzneli, a nebuneştilor avînturi, cînd totul pare cu putinţă, cînd un om de 25 de ani pare învechit, iar părerile lui — sfaturi plicticoase de om prozaic şi lipsit de orizont, porneşte cu chibzuială pe noul drum ce şi-l alege. Foarte probabil că s-a sfătuit cu fostul său profesor Cotte, cu care desigur se continuaseră relaţii ce deveniseră foarte calde în împrejurările arătate. El revine deci la primul său profesor de la Paris — care ca tip uman poate să fie modelul lui Sinor Alsari din *Buchetiera de la Florenţa* — şi acesta, excelent clasicist, bun cunoscător în ale literaturii, acum îndrumează primele sale încercări literare, în limba franceză. E un lucru pe care se cuvine să-l reţinem: Alecsandri n-a abordat literatura ca un diletant. El nu s-a comportat ca un tînăr care, nereuşind la diverse examene, se hotărăşte de acum înainte, sub diverse pretexte sau scuze, să nu mai facă nimic, iar din cînd în cînd mai scrie cîte o poezie. Dimpotrivă, el se apropie de creaţia literară ca de o îndeletnicire ca şi medicina, dreptul sau ingineria. Nu era pentru el o simplă distracţie. El încerca să vadă dacă nu cumva aici se află chemarea sa. Pentru a se lămuri, cu o neaşteptată seriozitate şi luciditate, deşi în plină efervescenţă romantică, nu se consideră un geniu care va ului lumea şi nici nu se ia singurul judecător al încercărilor sale, ci merge şi se sfătuieşte cu profesorul Cotte, de care se simţea atît de apropiat. Şi cînd, după aceea, se hotărăşte să pornească pe acest drum, constatăm cu surprindere că el nu priveşte poezia ca o inspiraţie pe care cerul o trimite în chip miraculos în capul „aleşilor" săi, ci ca o

îndeletnicire în care, pe lîngă talent, mai ai nevoie şi de îndelungată ucenicie. Tînărul acesta din 1838 devine deci din proprie iniţiativă „student în literatură", ucenicul lui Cotte. Astfel se explică amănuntul că acesta îl „ajută cu sfaturile şi profundele sale cunoştinţe". Mai tîrziu, Ollănescu-Ascanio îşi aminteşte cum, elev de liceu, a fost uluit să constate că marele poet recita cu uşurinţă pasaje întregi din *Eneida* lui Virgiliu. Era în aceasta mai cu seamă rezultatul uceniciei la domnul Cotte, cu care Alecsandri îşi desăvîrşeşte cultura literară şi căruia îi supune încercările sale. La aprobarea acestuia, tînărul consideră că şi-a aflat *chemarea,* că este pregătit să facă ceva cu dragoste şi convingere.

Într-un caiet din vremea aceasta, care se păstrează şi astăzi, se pot citi — aşa cum le-a scris Alecsandri în anul acesta desigur de mare febră pentru el : 1838 — cîteva poezii : *Marie,* din iunie, *Les brigands* şi *Le petit rameau,* din septembrie [28]. În acelaşi an scrie şi alte poezii în limba franceză, între care *Zunarilla* şi *Serata,* rămase necunoscute, şi „un madrigal adresat nepoatei generalului Lassalle şi care credem că este cea dintîi încercare a sa de versificaţie franţuzească" — cum spune Bengescu [29], pe ale cărui informaţii am arătat de ce punem oarecare temei. Informaţia este de altfel confirmată într-o măsură de însuşi Alecsandri, care, în însemnările sale, nota pentru anul 1838 : „Prima mea dragoste pentru nepoata generalului L..." [30]. Madrigalul acesta poate să fi fost cel pe care tînărul îl intercalează în prima sa nuvelă : *Buchetiera de la Florenţa.* Sînt versuri ample, curgătoare, calde, vorbind de sentimentul ce vor să-l comunice încă de la început :

De quel nom te nommer, être incompréhensible,
Qui n'a rien de mortel,
Toi qui fais soupirer l'âme la moins sensible ;
Toi qüi pour nous charmer abandonnas le ciel ?
Bouquet de volupté, d'ivresse et d'harmonie
Mélange de fraîcheur, de grâce et de beaute,
Astre plus doux que l'astre du rayon argenté,

Foyer d'enchantement, d'amour, de poésie,
Dequel nom te nommer ? *

Pentru ca finalul să fie pregătit cu multă îndemînare, printr-o armonioasă cascadă ce suspendă respirația în așteptarea cheii înțelesului pe care n-o oferă decît ultimul vers :

Les accords incertains d'une harpe sonore
Qu'effleure de son aile un papillon d'azur
La murmure étouffée d'un ruisseau lent et pur
Qui se mêle aux soupirs du pâle sycomore,
Le doux frémissement de la feuille des bois,
Le bruit volupteux des baisers de délyre,
La voix de l'espérance au sein d'un long martyre,
Sont moins doux, moins touchants, moins divins que toi. **

Nu știm ce efect vor fi avut aceste versuri asupra nepoatei generalului Lassalle, dar nu încape îndoială că ele au plăcut d-lui Cotte. Erau într-adevăr mai mult decît făgăduiala unui tînăr de 17 ani ; erau afirmarea unui indiscutabil talent.

În aceste noi împrejurări, Vasile Alecsandri petrece timpul ceva mai liber. El voia să învețe nu numai din cărți, dar din contactul cu viața, cu oamenii, cu operele de artă, cu frămîntarea pe care le oferea din plin Parisul. Tatăl

---

* *Ce nume să-ți dau, făptură de nepătruns*
Ce n-ai nimic omenesc,
Tu ce faci să se-nfioare sufletul cel mai fără simțire :
Tu care-ai părăsit cerul ca să ne încînți ?
Mănunchi de voluptate, de-mbătare și de-armonie
Îmbinare de proaspăt, grațios și frumos
Astru mai mîngîios ca astrul cu albele-i raze
Cuib de farmec, de iubire și de poezie
Ce nume să-ți dau ?

** *Vagile acorduri ale unei harpe ce cîntă*
Abia atinsă de-aripa unui flutur de azur,
Murmurul înăbușit al unui pîrîiaș domol și pur,
Care se-mbină cu suspinul palidului sicomor.
Blînda fremătare a frunzei din păduri,
Zvonul voluptos al sărutărilor delirante,
Glasul speranței în cursul unui lung martiriu
Sînt mai puțin mîngîietoare, mai puțin emoționante, mai puțin divine decît tine.

său, om nemărginit de înţelegător — deşi în anumite ocazii, cum vom vedea, va şti să fie tranşant — căruia acest fiu ascultător desigur nu-i ascunsese, în corespondenţa ce o purtau, noul şi definitivul drum ales, nu-l rechemă în ţară de îndată. Şi timpul acesta a fost folosit de tînăr din plin. Pentru a fi ceva mai liber sau din alte motive, acum iese de sub privegherea lui Furnaraki şi se mută din fundul imensei grădini, unde locuia în strada Notre-Dame-des-Champs, în strada Racine nr. 8, probabil în familia lui Charles de Lapeyrouse, despre care el notează în 1838 că, împreună cu mamă-sa, „îmi înlocuiesc familia în Franţa". În această vreme, un grec, Varvaki, din insula Ipsara, este „primul său prieten" [31].

Tînăr de 17—18 ani, Alecsandri începe acum desigur să frecventeze lumea mai în voie, merge la cafenele, se întîlneşte cu prieteni francezi şi mai ales romîni. Astfel poate deveni mai atent, într-o epocă în care Parisul era centrul revoluţionar al Europei, la problemele vieţii sociale în genere, la problemele vieţii politice franceze şi europene în special. Într-una din *Scrisorile* lui, Ghica evoca această atmosferă: „Pe cînd ne apropiam de teribilul an 1840, despre care se prorocea fel de fel de grozăvii, ba c-o să ne frigă, ziceau unii, ba c-o să ne fiarbă, ziceau alţii, c-o să ne arunce în fundul văzduhului, credeau unii astrologi, c-o să ne ridice în slava cerului, cum credeau mulţi proroci, lumea era îngrijată şi posomorîtă, nimeni nu mai rîdea, numai noi romînii, studenţii din Paris, eram veseli şi voioşi; pe toată ziua, diligenţa de la Strassburg sporea numărul tinerilor veniţi la învăţătură. În toamna anului 1837, Moldova a dat un contigent însemnat, ajunserăm a număra, cu mici cu mari, la douăzeci, şi legăturile de amiciţie dintre munteni şi moldoveni deveneau din ce în ce mai strînse şi mai patriotice. Ne întîlneam la Café Corneille, unde domnea glasul învăţatului student Bermudez, sau la Café Procope, unde cuvîntul era al unui alt student devenit ilustru, al lui Jules Simon; ne comunicam unii altora scrisorile ce primeam din Iaşi şi din Bucureşti, le comentam, le discutam şi începusem a judeca pe domni şi pe împăraţi. Epistolele lui Niculae Bălcescu, lui Iancu Voinescu şi lui Grigorie Alexandrescu erau foarte apreciate..." [32] „Începusem a ju-

deca pe domni şi pe împăraţi" ne arată limpede natura discuţiilor politice ce se angajau, poziţiile avansate de pe care tinerii aceştia, în contact cu formele de viaţă publică mult mai democratice decît cele de la ei de-acasă, judecau stările de lucruri din Principate şi planurile pe care inimile lor generoase începeau să le împînzească. Sub înrîurirea acestor discuţii duse de munteni şi moldoveni laolaltă în legătură cu problemele patriei lor, dar şi sub înrîurirea lui Ion Cîmpineanu, unchiul său, care adesea călătorea la Paris însufleţit de mari planuri politice, scrie Ion Ghica în 1836 o broşură, pe care nu o semnează, despre situaţia politică a Munteniei.

Legătura de prietenie cu Ghica, căruia tipărirea acestei broşuri îi dăduse desigur un prestigiu în plus, alături de cei cinci ani ce-i avea mai mult ca vîrstă, a ajutat pe Alecsandri să pătrundă mai îndeaproape cu mult spirit critic, cum făcea acest lucid prieten al său, în problemele vieţii politice, l-a ajutat să se maturizeze şi pe acest plan. Posibil prin el să fi cunoscut în această vreme şi pe marele poet Heine, cu care Ion Ghica spune că în anii aceştia fusese bun prieten [33].

Firește, tînărul Alecsandri, căruia contactul permanent cu romînii de la Paris în anii aceştia i-a ajutat să-şi păstreze vie limba lui de-acasă, astfel că imediat ce s-a întors în ţară i-a fost lesne să scrie cu multă siguranţă literatură romînească, nu se preocupa mai puţin de ale literaturii. Desigur, citea mult ; mergea adesea la teatru. Pe scenele Parisului din vremea aceasta, cunoaşte tînărul Alecsandri acea specie dramatică uşoară, agreabilă, accesibilă publicului, a vodevilului, pe care Scribe, cel atît de la modă, îl îmbogăţise prin înlocuirea personajelor convenţionale cu unele mai reale, cu vorbirea lor, cu ticurile lor, luate din mijlocul societăţii şi făcînd oamenii să rîdă, dar să şi mediteze mai apoi. Tînărul nostru înregistrează desigur acestea, iar cînd va fi nevoie îşi va aduce aminte de ele. Prins şi interesat de vîrtejul vieţii literare, lui, aflat în preajma grecului Furnaraki, nu-i putuse scăpa necunoscută culegerea celebră : *Chants populaires de la Grèce moderne* *, pu-

*) *Cîntece populare ale Greciei moderne*

blicată la Paris în 1824 de Fauriel, cu atît mai mult cu cît această lucrare considerată epocală fusese realizată din inițiativa lui Corai însuși. În atmosfera discuțiilor ce se duceau între studenți despre poporul și națiunea romînă, despre mijloacele afirmării existenței sale în vederea eliberării, tînărul Alecsandri nu putea să nu fie impresionat de mărturisirea lui Fauriel că a publicat culegerea de cîntece populare numai pentru că acestea constituie mijloace de a defini caracterul și geniul grecilor. Curentul de interes pentru folclor se intensificase în primele decenii ale secolului al nouăsprezecelea în întreaga Europă, de la Urali pînă în Spania. La Paris, în 1827, Edgard Quinet traducea pe Herder, în 1834 se tipărea traducerea culegerii de cîntece populare sîrbești a lui Vuk Karagici, în 1837 se făcea prima publicare integrală a faimoasei epopei populare franceze *Chanson de Roland* și tot în anii studiilor lui Alecsandri în Franța se bucura de cel mai mare răsunet muzica lui Chopin, așa de puternic legată de folclorul polonez.

În planuri atît de deosebite : de la propria sa creație, trecînd prin mișcarea literară europeană, cu un ecou așa de puternic pe atunci la Paris, pentru a ajunge la cele mai acute probleme politice ale ceasului istoric în care trăiau, toate acestea le văzuse, le auzise, le citise, le trăise, le discutase sau le meditase Vasile Alecsandri îndeosebi din primăvara anului 1838 înainte. Dacă mai adăugăm creșterea lui departe de familie, între străini, apoi contactul cu străinătatea, experiențele variate pe care aceasta i le-a oferit, putem înțelege fenomenul surprinzător al maturității cu care el se va afirma, deși numai de 19 ani, la întoarcerea în țară, de la primii săi pași în publicistică și în viața publică.

Dar anii săi de învățătură — căci, după ce renunță să mai urmeze vreo facultate, Alecsandri continuă de fapt să studieze — nu s-au încheiat încă. În primăvara anului 1839, tatăl său — cu înțelepciunea și generozitatea ce l-au caracterizat întotdeauna, mai cu seamă în raport cu copiii săi — îi îngăduie și îi dă mijloacele să pornească spre țară făcînd un lung ocol prin Italia.

Nu ştim exact cînd anume în 1839 a pornit Vasile Alecsandri, însoţit de amicul său Nicolae Docan, de la Paris spre Italia. Probabil pe la începutul verii. Costache Negri, care venea din cînd în cînd în capitala Franţei, fiind student de mai mulţi ani în Italia, era un bun cunoscător al acestei ţări. În afară de tematica exotismului din literatura romantică a vremii, Negri desigur a fost unul din cei mai însemnaţi factori care a relevat tinerilor săi prieteni farmecul Italiei şi i-a ispitit să o viziteze. Alecsandri şi Docan au plecat de la Paris spre Lyon, de aici la Marsilia, iar apoi pe mare, la Livorno. Aici probabil îi aştepta Costache Negri, dacă nu cumva plecaseră împreună toţi trei chiar de la Paris. De la Livorno, în *„veturino"*, călătoresc spre Florenţa pe o noapte splendidă, în care jocul mirific a miliarde de licurici prin aer impresionează puternic pe tînărul Alecsandri [34]. La Florenţa rămîn mai multă vreme. Călătoria s-a făcut de altfel într-un chip ideal : nu numai într-o atmosferă de tinerească şi cuceritoare bunăvoie, dar şi pe îndelete, avînd răgazul ca atît de diversele impresii ale unei naturi generoase şi ale unor opere de artă unice în lume să se imprime fiecare cu individualitatea ei. Aici, la Florenţa, cu prilejul acestei opriri, întîlneşte Alecsandri unele elemente din care un an mai tîrziu va broda nuvela *Buchetiera de la Florenţa*. În însemnările personale ce ni s-au păstrat în aşa mică măsură, el notează în legătură cu acest moment : „Buchetiera de la Florenţa îndrăgostită de Negri" [35].

De la Florenţa, cei trei tineri se îndreptară spre Roma, trecînd prin Siena, Viterbo şi Bolsena. „Admirabil peisaj format de lac şi munţii ce-l înconjoară" — notează Alecsandri în fugarele sale însemnări. După Florenţa, unde admirase capodoperele de artă ale Renaşterii, la Roma îi întîmpină antichitatea. Şi sufletul său tînăr, în care conştiinţa naţională era trezită, vibrează cu intensitate aici. „Profundă impresie la amintirea gloriei şi puterii strămoşilor" — consemnă Alecsandri după ce vizită cetatea eternă.

De la Roma, se îndreaptă spre portul Civita Vecchia, de unde cu vaporul, pe o mare furtunoasă, cei trei tineri se îndreaptă din nou spre Livorno şi revin la Florenţa, unde probabil mai rămîn o vreme. Pornesc apoi cu trăsura spre nord, la Bolonia. Undeva, pe acest drum, poposesc la un han unde probabil li s-a povestit întîmplarea pe care la întoarcerea sa în ţară scriitorul o dezvoltă în poezia şi nuvela *Muntele de foc*. De la Bolonia, care fireşte a fost vizitată, drumul tinerilor călători continuă la Padova, apoi ajung la Veneţia, aşteptată desigur cu nerăbdare pentru originalitatea ei, dar mai cu seamă pentru faima ce i-o crease tocmai în epoca aceea prezenţa ei foarte frecventă în literatura romantică. De la Veneţia, cu vaporul merg la Triest, unde rămîn 23 de zile, aşteptînd ca Negri, care plecase anume pentru aceasta înainte la Viena, să le trimeată bani. Insuficient de socotiţi, tinerii îşi epuizaseră fondurile şi nu-şi mai puteau continua călătoria.

În chiar prima pagină a nuvelei *Buchetiera de la Florenţa*, consemnînd, foarte curînd după întoarcerea în ţară, propriile sale impresii, el spunea : „...obiectele de artă sînt atît de multe în Italia şi mai ales cu aşa talent lucrate, încît călătorul nu mai are vreme nici să gîndească, ci îşi simte fiinţa cufundată într-o mirare îndelungată şi plină de plăceri. El în trecerea sa prin Italia gustă o viaţă nouă, necunoscută ; şi cînd iese de pe ţărmurile acelui pămînt poetic, atunci i se pare că s-au visat zburdînd printr-o cîmpie îmbogăţită cu toate podoabele raiului." Erau desigur simţămintele care l-au copleşit şi pe el multă vreme după această călătorie, dar mai cu seamă în unele ceasuri de reflecţie ce le va fi aflat în lungile zile de aşteptare de la Triest. Călătoria în Italia însemnase în primul rînd contactul cu o natură încîntătoare, o adevărată baie în poezia realităţii însăşi — ceea ce nu va fi fost fără urmări, tînărul înţelegînd astfel pentru totdeauna că frumuseţea şi poezia nu sînt abstracţiuni, de aflat numai în versuri, între filele cărţilor, ci în viaţă. Era o preţioasă învăţătură, care l-a făcut pe scriitor totdeauna să caute, să cînte şi să oglindească frumuseţea şi poezia vieţii.

Italia însemnase, în al doilea rînd, un contact direct cu marea artă italiană, cu domurile şi palatele de la Florenţa şi Veneţia, cu statuile, tablourile şi frescele din muzee şi

din catedrale. Venind de la Paris, cu o destul de serioasă cultură, Alecsandri n-a mai fost „speriat", cum părea Dinicu Golescu doar cu treisprezece ani înainte. El se poate apropia de minunile artistice ale Italiei cu oarecare pregătire ; iar ele rafinează şi mai mult gustul, sensibilitatea sa. Firește, apoi, întîlnirea cu Columna Traiană l-a mişcat. Sentimentul naţional a vibrat. Şi a vibrat într-un chip special în această Italie locuită de italieni de la un capăt la altul, dar, ca şi ţara noastră pe atunci, împărţită în mai multe stătuleţe şi, în parte, supusă unor puteri străine.

Banii trimişi de Negri de la Viena sosind, cei doi tineri pornesc de la Triest pe o altă cale plină de pitoresc : de la ţărmul Adriaticei, prin Stiria, la Viena, unde poposesc la hotelul Goldene Lamm *. Aici se întîlnesc cu bucovinenii Constantin Pruncu, Alexandru şi Doxachi Hurmuzachi, cu care se pare că sînt ispitiţi să întîrzie destul de îndelung în acest oraş vesel şi atrăgător. Familia din ţară era însă desigur nerăbdătoare să-l revadă, aşa că spătarul scrie nu numai fiului său, dar şi lui Scamaranga, probabil bancherul lui din acest oraş, care, după propria însemnare amuzată a scriitorului, îl îmbarcă „cu sila pe un vapor de pe Dunăre".

Acum începea de fapt adevărata întoarcere spre casă, după mai bine de cinci ani de peregrinări. Cîteva zile mai tîrziu, el debarcă la Galaţi, de unde se îndreaptă grăbit spre Iaşi, unde părinţii îl aşteptau nerăbdători. „La vederea ţării, inima îmi bate. La regăsirea mamei şi a tatei, mă podidesc lacrimile" [36] — nota el. Se afla din nou acasă, în patrie, şi drumuri nenumărate îl aşteptau să le deschidă, să păşească pe ele.

*) Mielul de aur.

II

PRIMELE DESCHIDERI DE DRUMURI, PRIMELE LUPTE

(1840—1844)

„Mare cîmp de lupte se întinde dinaintea noastră! dar lupta nu ne sparie, căci ne susţine şi ne animează speranţa izbîndei.“

I

Sosit la Iaşi, tînărul Alecsandri intră de îndată în viaţa publică. Încă de la 31 august 1839, ministrul „finansului", care nu era altul decît Iorgu sau Iordachi Ghica, vechiul protector al tatălui său, îi comunica printr-o adresă deopotrivă elogioasă pentru tată şi plină de bunăvoinţă şi încredere pentru tînăr, că fusese numit de domnitor „şeful mesei pensiilor şi despăgubirii banilor scutelniceşti", în locul demisionatului ban Alecu Bran[1]. Una din primele vizite a trebuit să fie deci la Mihai Sturza, domn cu multe păcate, îndeosebi venal, dar altfel om cultivat, crescut şi el pe vremuri de un dascăl francez şi călătorit prin străinătate. Tînărul a vizitat apoi o sumă de mari boieri, îşi va fi făcut apariţia în saloane, în lumea mondenă a Iaşilor, unde, deşi nu era unicul exemplar, nu putea să nu impresioneze cu hainele sale tăiate după ultima modă franţuzească, atît de deosebite de vechile antirie orientale pe care unii bătrîni boieri se încăpăţînau să le mai poarte, cu cravatele sale, cu părul lăsat lung, cu noutatea pe care o prezenta un om întors de puţină vreme din străinătate. Şi, fără îndoială, impresionase cu atît mai mult figura lui foarte atrăgătoare, fruntea înaltă, ochii foarte vii, mustăcioara neagră elegant tăiată deasupra gurii, uşor senzuale, felul său simplu şi cuceritor de a fi.

În saloane, la slujbă, pe stradă sau la el acasă, şi-a regăsit prieteni, pe Kogălniceanu în primul rînd. Acesta, sosit în ţară cu un an şi jumătate înainte, ceva mai în

vîrstă ca el, serios pregătit ca istoric, bine orientat şi în problemele politico-sociale, fără să dispreţuiască nici petrecerile, firești la vîrsta lui, l-a introdus desigur în cercul său. A găsit, de asemenea, pe Alecu Russo, pe Cuciureanu, pe Hrisoverghi, pe Rosetteştii, pe Nicu Ghica, pe Costache Negruzzi, mult mai în vîrstă ca ei, dar în cele literare alături de ei, şi pe mulţi alţii. Kogălniceanu şi ceilalţi amici au pus apoi repede la curent pe Vasile Alecsandri cu starea de lucruri din ţară. De altfel, văzînd oameni, frecventînd diferite case, mergînd pe străzile Iaşului, tînărul proaspăt sosit din străinătate poate verifica cele spuse de amicii săi, dominaţi cu toţii desigur de impetuosul, dar realistul temperament al lui Kogălniceanu, cum va fi şi Alecsandri însuşi, după propria lui mărturisire[2]. Văzînd Iaşii, el este izbit de marea amestecătură ce predomină aici, amestecătură de stiluri arhitectonice, de categorii sociale, de naţionalităţi etc. Reţine, ca o primă caracteristică a acestui oraş, că „ulițele lui nu sînt altă decît niște lungi galerii de contrasturi". Mai ales cu ajutorul amicilor săi, nu i-a fost prea greu tînărului Alecsandri, întors desigur cu visuri, cucerit de felul de viaţă din Apus, mult mai avansat, să-şi dea seama că amestecurile şi contrastele ce se vedeau în fizionomia exterioară a Iaşilor dominau şi în profunzimea vieţii întregii Moldove, în alcătuirea ei socială, în raporturile dintre clase şi categorii sociale, în năzuinţele unora şi ale altora.

Ce găsea el în societatea moldoveană la începutul anului 1840? În fruntea ţării, un domnitor atotputernic prin natura instituţiei, tiranic prin tradiţie şi lacom de bani din cauza firii lui şi a moravurilor dominante. Sturza, fără îndoială, favorizase pe tatăl său, dar acesta ştia şi desigur îi va fi povestit şi fiului său, acum om intrat în lume, cît îl costase şi ca muncă şi ca bani bunăvoinţa ce i se arătase, cît în genere costau „dreptatea", posturile, boieriile ce se căpătau de la domnitorul Mihail Sturza. Nu numai tatăl său, dar şi alţii — în primul rînd Kogălniceanu de pildă, care era încă aghiotant domnesc — îi putuse confirma ce spunea întreaga Moldovă: că Sturza luase pentru hotărîri judecătoreşti nedrepte, pe care el le dădea ca ultimă instanţă, 6000 galbeni de la M. Cantacuzino, 10.000 de la episcopul de Roman, 15.000 de la arhimandritul Popăuţilor, că pentru

postul de hatman luase 6000 de galbeni, pentru cel de ministru de interne 8000 de galbeni, pentru o isprăvnicie cîte o mie de galbeni, că pentru a-l face mitropolit luase de la Meletie 50.000 de galbeni, iar de la Veniamin Rosetti, 30.000 de galbeni ca să-l facă episcop de Roman, că schimba moşioare de-ale sale cu moşii mănăstireşti de valoare împătrită, că făcea şosele cu banii statului, toate spre numeroasele sale moşii şi multe altele [3].

Sub acest domnitor fără scrupule, duşman al oricărei încercări de propăşire, al oricărei idei sociale mai avansate, se afla o boierime la fel de venală, de lacomă de avere, de tiranică şi de exploatatoare, boierime pe care Alecsandri putea să o vadă aşa cum se aşeza pe trepte ierarhice. Sus de tot, imediat sub domnitor, marea boierime : logofătul, vornicul, hatmanul, postelnicul şi aga — *protipendada* — din rîndurile căreia se ridicau miniştrii, preşedinţii divanului domnesc şi cîţiva alţi mari demnitari. După ei veneau boierii de clasa a doua : spătari, bani, comişi, paharnici şi alţii, din rîndul cărora se recrutau funcţionarii mai de seamă. În sfîrşit, boierii de clasa a treia : slugeri, şătrari, medelniceri şi alţii, care nu puteau deveni decît funcţionari mărunţi. După cele trei clase boiereşti, urmau breslele de negustori şi meseriaşi, care nu aveau nici un drept, dar care, în afara birurilor legiuite ce le plăteau, erau la discreţia abuzurilor funcţionărimii, îndeosebi a celei de la agie. Iar jos, la baza piramidei, poporul, neluat în seamă de nimeni, exploatat, umilit, ţinut în întuneric. „Aşadar — avea să conchidă mai tîrziu scriitorul, după ce reconstituise acest monstruos tablou — în vîrful scării sociale un domn cu topuzul în mînă şi cu legea sub picioare ; pe treptele acelei scări o boierime ghiftuită de privilegiuri, bucurîndu-se de toate drepturile, pînă şi de ilegalităţi, şi scutită de orice îndatorire către ţară ; alături cu acea boierime un cler a cărui şefi, veniţi de la Fanar şi din bizuniile muntelui Athos, se desfătau într-o viaţă de lux trîndavă şi scandaloasă ; iar jos în pulbere, o gloată cu cerbicia plecată sub toate sarcinile ! Sus, puterea egoistă, jos, şerbirea şi mizeria fără protecţie, şi totul mişcîndu-se într-o atmosferă neguroasă de ignoranţă, de superstiţie, de pretenţii, de lăcomie şi de frică" [4].

Pe lîngă toate acestea, tînărul nostru era izbit de raporturile umilitoare care existau de jos în sus chiar între diver-

sele categorii din sînul boierimii, de formele pe care le îmbrăcau și formulele în care se exprimau — ridicule și unele și altele — aceste raporturi de la inferior la superior, ca între categorii pe care le despărțeau prăpăstii sociale aproape imposibil de trecut. Era aproape cu neputință — doar lăcomia lui Mihai Sturza mai dăduse loc la unele excepții — ca cineva să fie promovat din rîndul boierilor de clasa a doua în rîndul celor din protipendadă. Și chiar dacă un asemenea eveniment se petrecea — cum a fost cazul și cu bătrînul Alecsandri — cel avantajat totuși nu se bucura în fond de toate drepturile obișnuite pentru *ecpaeaoa privileghiată*. Într-adevăr, deși ajuns în rîndul boierilor din care se recrutau marii demnitari, un asemenea om înălțat în rang nu era făcut ministru, de pildă. Apoi, era dezgustătoare lipsa de demnitate, de loialitate, de onestitate, de patriotism care domnea în sînul boierimii, de sus și pînă jos. Chiar în viața de familie, a marii boierimi cu deosebire, imoralitatea predomina. În viața publică aceeași imoralitate, cu aceeași lipsă de rușine : mita la mare cinste, de la cel mai mic slujbaș, pînă la domnitor. Schingiuirea țăranilor și țiganilor robi, bătaia la falangă, răsluirea pămînturilor răzășești de către moșieri mai mari din vecinătate — iată alte trăsături ale vieții din această societate. Într-o scrisoare din 1840, îmbinînd ironia cu amărăciunea, ca să nu izbucnească prea violent, tînărul Vasile Alecsandri scria unui amic al său rămas încă la Paris sau reconstituia mai tîrziu ceea ce gîndise atunci : „Iubite amice, Crescuți amîndoi în Franța din copilăria noastră, ne-am despărțit de un an, lung cît un secol ; tu ai mai rămas la Paris, o ! fericitule între fericiți ! iar eu m-am întors în Iași, aducînd cu mine un mare bagagiu de iluzii și de idei moderne. Adorator fervent a treimei sfinte și mîntuitoare ce reprezintă *libertatea, egalitatea și fraternitatea*, am reintrat în țară ca un fanatic naiv și convins că voi găsi pretutindeni aceste sacre principiuri în aplicare... însă ce am găsit : *Libertatea* lănțuită cu însăși mîna domnitorului... libertatea presei ciopîrțită de foarfeca cenzurei... Am găsit egalitatea turtită, sărmana ! subt un nomol de prejudețe absurde și de privilegiuri monstruoase, un nomol atît de mare, atît de greu cît ar trebui un cutremur social pentru ca să-l răstoarne și să-l risipească... Nimic mai trist decît aspectul poporului

strivit ! Nimic mai viclean şi mai brutal decît tipul subalternilor puşi în contact cu el ; nimic mai umilit decît fizionomia boierilor mici ; nimic mai *grotesque* decît îngîmfarea boierilor mari !" [5]

Acesta era regimul feudal. Oricît de roasă de invidii, intrigi şi contradicţii, oricît de împărţită în categorii riguros despărţite între ele, boierimea în frunte cu domnitorul constituia totuşi în sînul acestei societăţi un bloc unic de exploatatori privilegiaţi, duşmani ai oricărei îmbunătăţiri, ai oricărui progres, ai oricărei înnoiri, fie de ordin social, fie de ordin politic. Pentru a realiza o cît de mică schimbare a acestei stări de lucruri, o luptă grea trebuia dusă împotriva regimului feudal dominant. Încheind o scrisoare către un prieten din această vreme, după ce zugrăvise pe larg întristătoarea stare de lucruri, Vasile Alecsandri exclamase de altfel : „Mare cîmp de lupte se întinde dinaintea noastră ! dar lupta nu ne sparie, căci ne susţine şi ne animează speranţa izbîndei..." [6].

Lupta aceasta era de fapt deschisă mai demult. Ţărănimea începuse să se răscoale adesea, într-o parte sau în alta a ţării. Tîrgoveţii se agitau şi ei din cînd în cînd, manifestîndu-şi nemulţumirea. Încep să circule din vreme în vreme pamflete, manifeste, unele destul de ameninţătoare, cerînd contenirea nelegiuirilor în administraţie şi justiţie, căci altfel poporul îşi va face singur dreptate prin vărsare de sînge. Haiducii, care în această epocă sînt foarte frecvenţi, nu sînt decît nişte exponenţi ai nemulţumirilor şi setei de dreptate a maselor populare. De aceea ei sînt ocrotiţi de popor atunci cînd sînt ameninţaţi de autorităţi, iar în poezia populară ocupă încă demult un loc deosebit de luminos. Din ce în ce mai nemulţumită de situaţia în care era ţinută, fără să se aşeze de fapt pe poziţii de luptă pentru drepturile poporului, chiar mica boierime, înrîurită într-o oarecare măsură de noile idei sociale şi căutînd să-şi asigure o poziţie politică mai bună, încearcă unele acţiuni care să ducă la reforme şi la o transformare a statului. În 1839, se descoperise chiar un adevărat complot, în jurul căruia în mod intenţionat, ca să nu se nască agitaţie şi panică, nu s-a făcut mult zgomot. Era vorba de aşa-numita „conjuraţie confederativă" a lui Leonte Radu, care urmărea autonomie naţională în cadrul unei confederaţii cu Valahia şi Serbia,

egalizarea rangurilor boiereşti, promovarea unor oameni din popor în unele locuri de conducere, desfiinţarea cenzurei, eliberarea ţiganilor domneşti şi mănăstireşti şi altele. Chiar la începutul lui ianuarie 1840, autorităţile, speriate de orice părea că ameninţă orînduirea feudală, se arată alarmate şi gata să ia măsuri chiar contra unor tineri studenţi moldoveni aflaţi tocmai la Paris, studenţi care împreună cu cîţiva colegi munteni profesau „principiile celei mai curate democraţii“ [7] — cum se exprima o corespondenţă diplomatică în legătură cu această chestiune, considerînd, firește, tendinţa respectivă ca deosebit de vinovată, cum o considera orice guvern autocrat, aşadar şi cel al lui Sturza ! Şi lucrurile nu se mărginiseră la atît. Ele continuară tot mai frecvente, mai ameninţătoare şi aveau să se amplifice pe măsură ce se înainta spre anul 1848.

Tinerii întorşi de la studii din străinătate „cu un mare bagagiu de iluzii şi de idei moderne“, înaintate, cum erau Kogălniceanu, Alecsandri, Negri, Russo, Rolla, fraţii Rosetti şi alţii, nu se mai puteau împăca cu vechea stare de lucruri. De altfel, faptul că fuseseră trimişi la studii în străinătate arăta el singur că proveneau din familii boiereşti mai luminate, care, cu anumite interese economice, în anumite împrejurări sociale, începuse să înţeleagă ceva din mersul vremii. În educaţia lor de acasă existau aşadar elemente pe care să se altoiască şi să se prindă înrîurirea ideilor revoluţiei franceze, întîlnite în anii de studii din străinătate.

Întorşi în ţară, situaţia de aici, nemulţumirile faţă de abuzurile domnitorului şi ale cîtorva mari boieri atotputernici, îi apropie de păturile sociale mai modeste, pînă la marile mase ţărăneşti, îi fac să le înţeleagă ceva din aspiraţii. Astfel ei ajung să se angajeze — cele mai adesea în grupuri mici, lipsite de legătură cu poporul, rareori alături şi în fruntea maselor populare — în lupta împotriva domnitorului, a marilor boieri, a unor instituţii şi practici învechite, expresii ale orînduirii feudale. Cu atît mai mult cu cît se sezisase apropierea acestor tineri de cercurile largi de nemulţumiţi şi chiar de mase, ei erau destul de suspecţi bătrînilor boieri în frunte cu domnitorul chiar numai pentru a fi respirat într-o atmosferă plină de frămîntări, ca cea din Franţa de după 1830. Dar se mai adăugau şi altele.

Tinerii renunţaseră la vechea îmbrăcăminte orientală, refuzaseră cu dispreţ să mai practice o serie de tradiţionale şi umilitoare obiceiuri : nu mai sărutau mîna marilor boieri, nu îi mai întîmpinau cu josnica formulă : „sărut talpele", ci spuneau tuturor fără deosebire „bonjour" — de unde şi numele ce li s-a dat de „bonjurişti" —, nu mai suportau o jignire, de la orice faţă înaltă ar veni, ci provocau imediat pe insultător la duel — ceea ce le-a atras şi porecla de „duelgii". În sfîrşit, pe deasupra, îşi mai exprimau, mai mult sau mai puţin tare, dar în aşa fel ca aceste păreri să se răspîndească larg, nemulţumirea faţă de starea de lucruri din ţară, faţă de abuzurile, imoralitatea, neomenia, lipsa de patriotism ce domneau, fluturînd totodată ideile noi, de libertate, de egalitate, de drepturi cetăţeneşti, de legalitate, de supunere a celor mari la interesele obştii, de ridicare a maselor, care sînt temelia întregului edificiu social şi naţional. Ei încercau astfel să formeze o opinie publică în stare a controla guvernămîntul şi, la un moment dat, chiar a-i impune măsurile salutare ce nu se cuvenea să mai întîrzie mult.

În al doilea rînd, toţi aceşti tineri cunoşteau lupta popoarelor din Europa pentru libertatea lor naţională. Libertatea Greciei, a celorlalte popoare din Balcani se punea în discuţie de cîte ori era vorba de un război între ruşi şi turci, care se desfăşura şi peste teritoriile principatelor romîneşti. Mai fusese apoi şi continua să mai fie şi lupta altor popoare pentru eliberarea lor naţională : a polonilor, a belgienilor, a italienilor. Burghezia din ţara noastră, pentru dezvoltarea ei, în aspiraţiile ei de clasă în ascensiune avea de asemenea nevoie de libertate naţională, de constituirea unui stat naţional, năzuinţă de care se leagă multe speranţe ale diverselor categorii de meşteşugari şi ale maselor populare, făcîndu-le să se grupeze cu entuziasm şi încredere în jurul ei. Aşa începuse încă mai demult, de altfel, în principatele noastre, lupta pentru libertate naţională. Această luptă se manifestase prin străduinţa pentru afirmarea individualităţii naţionale în primul rînd, pentru a dovedi că sîntem un popor cu limba, cu obiceiurile, cu geniul său propriu, care are dreptul la recunoaşterea individualităţii sale naţionale şi la un stat naţional al său — idee progresistă şi patriotică. Pentru tineri cum erau Kogălniceanu,

Alecsandri, Russo şi atîţia alţii, temelia naţionalităţii unui popor, deci şi temelia naţionalităţii noastre, erau masele populare înseşi, cu limba lor, cîntecele lor, portul lor naţional, tradiţiile lor — convingere justă care îi apropie şi mai mult de aceste mase şi-i face să se identifice uneori cu aspiraţiile lor.

Boierimea rămînea însă în genere adversară şi acestei lupte. Ea prefera şi în această direcţie vechea stare de lucruri, şi forma cea mai frecventă a atitudinii ei înapoiate, antipatriotice pe această linie era cosmopolitismul, atitudinea de dispreţ pentru tot ce era naţional şi popular, adorînd în schimb, fără cel mai mic spirit critic, tot ce era de proveniență străină. „Naţionalitatea se calcă în picioare" — observa Alecsandri în una din scrierile lui din anii aceştia [8]. În tabloul Iaşilor în 1840, Russo de asemenea condamna „dezastruosul ridicul de a dispreţui tot ce miroase a moldovenesc" [9]. Iar într-o scrisoare către Asachi, Costache Negruzzi spunea încă în 1838 : „Trebuie să ştiţi, domnul meu, că noi sîntem o fire foarte deşănţată : ne place a maimuţi pe străini şi a ne defăima pe sine" [10]. Şi sînt multe mărturii de acest fel.

Examinînd acest tablou sumbru al societăţii romîneşti din Moldova anului 1840, Alecsandri şi-a dat seama, ca şi amicul său Russo, că aici stau faţă-n faţă două tabere, „două principii care stau în luptă, o luptă înăbuşită, însă uriaşă şi necontenită, între bătrîn şi tînăr, între obiceiul căzut şi veşted şi inovaţia cutezătoare, plină de putere şi de viaţă, o luptă pe moarte între vechi şi nou, în care biruinţa greu cîştigată va fi a celui din urmă". Pe ce drum să apuce ? Ataşamentul pentru ideea naţională, care la acest moment este fără îndoială mai mare decît cunoaşterea şi aprecierea poporului, îl îndreaptă fără ezitare pe calea celor ce luptă pentru o patrie liberă, pentru afirmarea individualităţii noastre naţionale, contra cosmopolitismului. Dar consecvent idealurilor de libertate, egalitate şi fraternitate cu cinstirea cărora se obişnuise în anii de studii în străinătate, el se angajează totodată şi în lupta împotriva feudalismului, cu care lupta pentru libertate naţională era de altfel strîns împletită.

Alecsandri, Russo şi atîţia alţii, temelia naţionalităţii unui popor, deci şi temelia naţionalităţii noastre, erau masele populare înseşi, cu limba lor, cîntecele lor, portul lor naţional, tradiţiile lor — convingere justă care îi apropie şi mai mult de aceste mase şi-i face să se identifice uneori cu aspiraţiile lor.

Boierimea rămînea însă în genere adversară şi acestei lupte. Ea prefera şi în această direcţie vechea stare de lucruri, şi forma cea mai frecventă a atitudinii ei înapoiate, antipatriotice pe această linie era cosmopolitismul, atitudinea de dispreţ pentru tot ce era naţional şi popular, adorînd în schimb, fără cel mai mic spirit critic, tot ce era de proveniență străină. „Naţionalitatea se calcă în picioare" — observa Alecsandri în una din scrierile lui din anii aceştia [8]. În tabloul Iaşilor în 1840, Russo de asemenea condamna „dezastruosul ridicul de a dispreţui tot ce miroase a moldovenesc" [9]. Iar într-o scrisoare către Asachi, Costache Negruzzi spunea încă în 1838 : „Trebuie să ştiţi, domnul meu, că noi sîntem o fire foarte deşănţată : ne place a maimuţi pe străini şi a ne defăima pe sine" [10]. Şi sînt multe mărturii de acest fel.

Examinînd acest tablou sumbru al societăţii romîneşti din Moldova anului 1840, Alecsandri şi-a dat seama, ca şi amicul său Russo, că aici stau faţă-n faţă două tabere, „două principii care stau în luptă, o luptă înăbuşită, însă uriaşă şi necontenită, între bătrîn şi tînăr, între obiceiul căzut şi veşted şi inovaţia cutezătoare, plină de putere şi de viaţă, o luptă pe moarte între vechi şi nou, în care biruinţa greu cîştigată va fi a celui din urmă". Pe ce drum să apuce ? Ataşamentul pentru ideea naţională, care la acest moment este fără îndoială mai mare decît cunoaşterea şi aprecierea poporului, îl îndreaptă fără ezitare pe calea celor ce luptă pentru o patrie liberă, pentru afirmarea individualităţii noastre naţionale, contra cosmopolitismului. Dar consecvent idealurilor de libertate, egalitate şi fraternitate cu cinstirea cărora se obişnuise în anii de studii în străinătate, el se angajează totodată şi în lupta împotriva feudalismului, cu care lupta pentru libertate naţională era de altfel strîns împletită.

2

În aceste împrejurări, apare la Iaşi, scoasă de Mihail Kogălniceanu, susţinută de toţi amicii săi, *Dacia literară*. Era un moment însemnat nu numai în literatura, în cultura noastră, dar chiar în desfăşurarea istoriei noastre. Programul ei conţinea formulări de o reală noutate şi mai cu seamă de o mare îndrăzneală pentru vremea aceea. Exprimarea, publicarea lor fusese cu putinţă, deşi semnificaţia lor mergea foarte departe şi cuprindea întreaga luptă în care se angajează la acest moment tineretul generos şi înaintat în idei, pentru că părea a se mărgini numai la literatură, considerată desigur pe atunci de bătrînii boieri ca o îndeletnicire nu prea primejdioasă pentru aşezările sociale, cu atît mai mult cu cît, pentru a înlătura suspiciunile, cei de la *Dacia literară* declarau chiar că vor ocoli politica. Dar, în forme învăluite, politica, o politică patriotică, naţională şi democratică, stătea pe primul plan în intenţiile lui Kogălniceanu şi ale celor strînşi în jurul său. Titlul însuşi era singur un program. *Dacia literară*, într-o vreme cînd numele *Romînia* nu fusese încă aflat, însemna revista romînilor de pretutindeni, strînşi într-o unitate spirituală.

Ce urmărea această revistă ? În primul rînd, stimularea dezvoltării literaturii romîneşti. Apoi, prin aceasta, o afirmare a individualităţii noastre naţionale : crearea deci a unei literaturi care să fie romînească nu numai prin limba pe care o folosea, dar prin conţinutul ei, prin problemele pe care le aborda, prin oamenii şi moravurile ce le zugrăvea, prin consecinţele ce le avea. În acest scop, după ce se ridică împotriva traducerilor şi imitaţiilor, care nu pot constitui o literatură, indică izvoarele de inspiraţie ale unei sănătoase literaturi naţionale şi anume numai realităţile romîneşti : frumuseţile şi moravurile patriei, momente din istoria patriei, folclorul. Era, fără îndoială, altceva, şi ca intenţii, şi ca perspectivă, şi ca înfăptuire, decît *Albina romînească* a aşa de bine intenţionatului, dar foarte moderatului şi — la această dată — învechitului Asachi. Era altceva chiar decît *Alăuta romînească*, pe care Kogălniceanu se străduise atît să o întinerească, sau decît *Curierul romî-*

nesc şi *Curierul de ambe sexe* ale mai modernului Heliade de la Bucureşti.

Ideile sale despre necesitatea afirmării noastre ca individualitate naţională printr-o literatură proprie, care să exprime ce este mai caracteristic poporului romîn, idei care, de altfel, îşi făceau mai de mult loc, Kogălniceanu nu le mărginea la literatura ce se publica. Înflăcărat de ele, în vreme ce căpăta aprobarea de a scoate *Dacia literară* şi se străduia să alcătuiască şi să tipărească primul număr, Kogălniceanu, izbit de starea jalnică în care se afla teatrul romînesc, se plînge şi de nepăsarea cu care acesta era tratat. În entuziasmul publicului, căruia foarte rar i se dădea în vremea aceea prilejul să asculte limba romînească pe scena teatrului, aceasta fiind monopolizată de trupele franceze sau germane, în ianuarie 1840 se jucase *Elevul conservatorului* şi *Grădinarul orb,* piese de autori străini, însă prelucrate sau traduse în romîneşte, una de Negruzzi, cea de a doua de Iancu Văcărescu. La 6 februarie, Costache Caragiale juca în *Furiosul,* iarăşi o piesă străină, făcînd şi aceasta parte dintr-un ciclu de 12 spectacole de acest fel (comedii, melodrame şi tragedii traduse sau prelucrate în romîneşte), ce s-au dat cîte unul pe săptămînă — ceea ce era un mare succes pentru teatrul romînesc ! — din decembrie 1839 pînă în martie 1840. *Albina romînească,* condusă de cel care pusese o piatră la temelia teatrului romînesc din Moldova, G. Asachi, nu fără a face şi unele rezerve mai cu seamă în ce priveşte jocul actorilor, semnala că, „urmînd simţirilor vrednice de toată lauda de a sprijini şi a îmbărbăta întemeierea unui aşezămînt naţional, aducător de plăcută şi folositoare petrecere soţială, de care se bucură şi cele mai mici neamuri, publicul foarte numeros, în cursul acestei piese, au vădit adeseori a sa încuviinţare". Era spectacolul la care, emoţionat de ovaţii, la sfîrşit, Costache Caragiale a rostit o scurtă cuvîntare în care făcea declaraţia plină de adînci semnificaţii în acel moment : „...părăsind de astăzi titlul *cosmopolitan,* în veci mă fac *moldovan*" [11].

Kogălniceanu şi cei din jurul său erau însă mai greu de satisfăcut decît cei de la *Albina romînească.* Ei nu se mulţumeau numai să audă actorii rostindu-şi rolurile în romîneşte pe scenă. Aveau pretenţii mai mari şi în ce priveşte jocul, şi în ce priveşte regia, decorurile şi în ce priveşte

repertoriul, căci într-o asemenea întreprindere ei vedeau : „patriotică dorință de a înforma dramatica națională“ [12] — vedeau, cu alte cuvinte, temelia unei dramaturgii romînești. Nemulțumirea, care se exprimă într-o notă din primul număr al *Daciei literare,* el avusese prilejul fără îndoială să o exprime încă mai înainte și prin viu grai, cu patosul, cu căldura și forța de convingere de care era în stare acest mare vorbitor. În principiu, autoritățile au căzut de acord că, față de dorința mereu crescîndă a publicului de a avea un teatru romînesc, ceva mai bun trebuia să se facă. Și pentru că nimeni nu îndrăznea să se apuce de această treabă, de loc ușoară, se cere unei comisii formate din Negruzzi, Kogălniceanu, Alecsandri și Petru Cîmpeanu, profesor de filozofie la Academia Mihăileană, să întocmească un proiect pentru reorganizarea teatrului. Proiectul, preconizînd unificarea teatrului francez cu cel național, este aprobat, iar prin „ofisul gospod“ din 27 februarie 1840 cei ce-l alcătuiseră sînt desemnați ca membri ai comitetului teatral menit să conducă noul așezămînt. Era un moment din cele mai însemnate din istoria teatrului romînesc, și numele lui Vasile Alecsandri se află legat de el.

La 18 martie 1840 se semna contractul dintre guvern, de o parte, Negruzzi, Alecsandri și Kogălniceanu de altă parte, prin care li se încredința, cu începere de la 15 mai, pentru patru ani, direcțiunea teatrelor francez și romîn reunite. În afară de o sumă de obligații, între care îngrijirea de sală, de repararea ei, de angajarea actorilor, de decoruri, care „vor trebui să corespundă cu sujetul fiecărei piese și să fie totdeauna în bună stare“, de orchestră și capelmaistru, directorii aveau în sarcină alegerea și întocmirea repertoriului, cum și asigurarea unui număr de 100 reprezentații pentru stagiunea 1840—1841, dintre care 75 spectacole franțuzești și 25 romînești. Subvenția anuală acordată pentru această întreprindere de către Stat era de 600 galbeni pentru trupa franceză și 200 pentru cea romînească [13].

Între timp, prin februarie sau martie 1840, Alecsandri, împreună cu amicul său Docan, cel cu care făcuse călătoria în Italia, merg la moșia Pribești, a lui Vasile Rosetti, căsătorit cu sora lui Costache Negri. La Pribești, în ținutul Vasluiului, în afară de soția noului său amic, Vasile Alec-

sandri mai află pe alte două surori ale lui Negri, cărora le face cunoștință : pe Eugenia, călugăriță, și pe Elena, căsătorită cu Vîrnav-Liteanu. Foarte tînăr și foarte entuziast desigur, Alecsandri este impresionat, după cum reiese din propriile însemnări, mai mult de personalitatea Elenei Vîrnav-Liteanu, de farmecul special al unei feminități cu o neobișnuită viață interioară, de felul ei de a fi, decît de ceea ce în mod obișnuit se numește frumusețea ei. Alecsandri consemnă astfel prima întîlnire cu cea care avea să fie marea iubire a vieții lui : „...Elena, demon spiritual, încîntător, zeflemist, figură maliție asă și plină de grație, fire înzestrată, generoasă, sensibilă ; inimă îngerească, imaginație arzătoare și vie. Pare că-i place să stea de vorbă cu mine și să asculte cum povestesc cu entuziasm despre Veneția, Roma, Florența etc... Jocuri inocente. Sînt pedepsit să improvizez versuri în cinstea doamnei Elena. Îi recit din memorie strofe din poemul *Zunarilla ;* ea îmi replică prin strofa următoare, căci îmi știa întregul poem pe dinafară. Plimbări pe jos pe cîmpurile acoperite de zăpadă." [14]

Alecsandri, deși foarte tînăr, pentru cine scrutează cu atenție pașii și acțiunile sale, e încă de pe acum departe de a fi un superficial. Și este un argument în această privință faptul că Elena Vîrnav-Liteanu — care trei ani mai tîrziu va divorța pentru a se numi așa cum o înregistrează pentru totdeauna istoria literaturii noastre : Elena Negri — îl impresionează mai cu seamă prin farmecul spiritual real al ființei sale, nu atribuindu-i, cum se întîmplă adesea, nimbul unor calități închipuite. Ce dovadă mai bună despre ceea ce cu adevărat era ca valoare spirituală această femeie decît, între altele, cuvîntul lui Bălcescu, care mai tîrziu declara că năzuia să fie „vrednic de prietena" sa.

După ce revine la Iași din această călătorie, Kogălniceanu trebuie să fi insistat pe lîngă el să-i scrie ceva pentru *Dacia literară*. Alecsandri făgăduiește, dar — lăsător în ale scrisului cum pare să fi fost în această perioadă — fără să-și împlinească făgăduiala. Și atunci, într-o bună zi, Kogălniceanu l-a luat cu el la moșia sa, unde Alecsandri scrise prima sa nuvelă. *„Buchetiera de la Florența* a fost scrisă de dînsul după îndemnul meu, în ceardacul caselor lui Ienachi Kogălniceanu, astăzi a mele, de la moșia mea Rîpile" — își amintea cu emoție de aceste momente redactorul *Daciei*

literare cincizeci de ani mai tîrziu, în scrisoarea de condoleanțe ce o trimetea soției vechiului său prieten, la moartea acestuia. În cel de al treilea număr al revistei lui Kogălniceanu, cel pe mai—iunie 1840, nuvela lui Alecsandri apărea. Era prima operă literară pe care o publica și ea rămîne și astăzi o pagină de reală însemnătate în dezvoltarea prozei romînești. Nu era, firește, aici, masivitatea nuvelei lui Costache Negruzzi ; erau totuși în ea multe însușiri. Era în primul rînd o remarcabilă siguranță în stăpînirea limbii romînești și o incontestabilă moderație în folosirea izvoarelor de inspirație livrești și a mijloacelor melodramatice de impresionare. Era, de asemenea, un evident nivel ridicat de rafinament artistic (Ibrăileanu invita instructiv și cu multă finețe să se compare impresiile acestea din Italia cu cele consemnate nici cincisprezece ani mai înainte de Dinicu Golescu), cum era și îndemînare în conducerea acțiunii, în complicarea și rezolvarea ei, în sugerarea atmosferei (îndeosebi popasul la han, în partea ultimă). Era, în sfîrșit, creația unui fin mînuitor al nuanțelor în cele cîteva tablouri de natură ce ni le oferă această nuvelă. Și mai era încă ceva : era o creație romînească, o creație în care palpită, cît de sumar exprimat, sentimentul patriotic, preocuparea de patrie, năzuința spre mărirea și gloria ei. „Cînd o da Dumnezeu (ziceam în mine, în fața unui monument sau al unui tablou) să avem și noi în Moldova un Raphael, un Michel Ange, a căror produceri minunate să poată atrage ochii și laudele națiilor asupra noastră!“ — spunea eroul lui Alecsandri, un moldovean în trecere prin fața minunatelor opere de artă florentine.

Slujba de la „masa pensiilor“ probabil că nu-i dădea prea multă bătaie de cap, nici nu-i ocupa prea multă vreme, pentru cei 800 lei lunar ce-i primea leafă pentru el și cei doi subalterni ce-i avea. Mai tîrziu însă, el avea să mărturisească în legătură cu slujba aceasta : „Am fost multă vreme sprijinul văduvei și al celor orfani.“ Fără îndoială, contactul de aici cu cei necăjiți a constituit pentru scriitor o însemnată experiență, de natură să înrîurească, lîngă alți factori, concepțiile ce i le oferise clasa socială din care parvenea și să-l îndrepte pe drumul realismului critic în literatură. Cu teatrul însă era altceva. Fără îndoială că aici nu era o treabă simplă. Și se pare

că cei trei directori nu considerau cu ușurință această sarcină. Încep să lucreze deci cu seriozitate și din greu imediat ce contractul lor intră în vigoare : la 15 mai. Punerea sălii la punct, ba chiar luminatul ei, care se făcea cu lumînări, și nici acelea măcar de stearină, angajarea actorilor, a orchestrei, confecționarea decorurilor, a costumelor și mai presus de toate alcătuirea repertoriului erau probleme foarte greu de rezolvat la data aceea. Îndeosebi aceasta din urmă pentru teatrul romînesc era o mare problemă, căci cei trei directori, toți trei de perfect acord a se orienta numai și numai pe linia fixată de programul *Daciei literare,* își propuneau să dea ceva mai mult decît vodeviluri ușoare sau melodrame înfiorătoare franțuzești, nemțești sau, mai rar, italienești, cum se dăduse pînă atunci. Ei năzuiau să dea un teatru romînesc nu numai prin limba, dar și prin conținutul, prin preocupările lui.

Dar pentru aceasta le lipsea repertoriul. Cei trei directori ai teatrului romînesc își dau seama că nu erau numai niște oameni chemați să aleagă cele mai bune piese, ci unii cărora le revenea în bună măsură sarcina de a crea o literatură dramatică originală și de a stimula crearea ei. Dar ei înțeleg totodată că aceasta nu se poate face peste noapte. Era nevoie de timp pentru a merge pe un drum ce nu fusese încă deschis. De aceea, încă din iulie ei cer postelniciei, autoritatea de stat de care depindea teatrul, să se renunțe în stagiunea 1840—1841 la reprezentațiile romînești. În septembrie însă, se anunță deschiderea stagiunii teatrului francez pentru 1 octombrie și a teatrului romînesc, care avea să aibă însă numai 12 reprezentații, pentru 1 ianuarie 1841. Hărnicia și pasiunea pentru teatru ale lui Alecsandri fac ca această amînare să fie mai mică. Printre diversele lui plecări din Iași, din această epocă, unele consemnate de *Albina romînească,* el își află timpul să compună o piesă : *Farmazonul din Hîrlău.* Piesa se reprezintă la 18 noiembrie 1840, bucurîndu-se de un frumos succes, și iată-l pe tînărul nostru devenit, într-un scurt interval, prozator și dramaturg cunoscut. Încurajat de acest prim succes, nici trei luni mai tîrziu, la 5 februarie 1841, el prezintă în fața publicului o nouă piesă : *Cinovnicul și modista,* ca și cea dintîi, cu acțiunea și personajele din viața Iașilor de atunci — ceea ce era de natură să încînte și să atragă mulți spectatori. Cele

două piese erau încercări modeste, pe care scriitorul nici nu le-a integrat mai tîrziu în ediția operelor sale complete. Dar erau de fapt nu numai primii pași ai lui Alecsandri în teatru, dar și primii pași ai teatrului romînesc din Moldova. Firește, încercări de teatru romînesc se mai făcuseră, și în primul rînd nu putea fi uitat „demnul de laudă Asachi", cum avea să-i zică mulți ani după aceea chiar scriitorul nostru. Piesele fără pretenție ale lui Alecsandri aveau în acest moment tocmai în simplitatea lor cel mai mare merit. Ele nu erau făcute cu vreo ocazie oarecare, nu evocau, cu sau fără semnificație, cu sau fără originalitate, cine știe ce moment solemn istoric, ci înfățișau — încă o dată : fără pretenție — oameni obișnuiți, moldoveni de rînd, din zilele acelea, în împrejurările vieții lor de toate zilele, care nu-și declarau tirade convenționale, patriotarde sau luate din repertoriul străin. Erau primii pași pe care îi făcea dramaturgia romînească și este un merit deosebit pentru Vasile Alecsandri că, la nici 20 de ani, contribuind la nașterea teatrului romînesc, acești primi pași îi face pe drumul oglindirii vieții reale, pe drumul realismului.

Dacia literară între timp dispăruse după cel de al treilea număr. Prin ofisul din 23 august 1840, domnitorul interzice apariția revistei, întrucît „s-au abătut în defăimări și prihănire jicnitoare bunelor rînduieli pe care se razimă societatea" [15]. Motivele lui Sturza nu sînt greu de înțeles. El, ori cu cîtă înflăcărare îi va fi vorbit uneori „adiotantul Înălțimii-Sale" despre patrie și naționalitate, nu-și închipuise că o revistă literară scoasă de acesta are să fie mult deosebită de palida *Albina romînească*, mai ales că se făcuse făgăduiala a ține revista departe de politică. Respectînd aparent acest angajament, Kogălniceanu publicase însă în revista sa nu numai numeroase și arzătoare afirmări ale sentimentului național, dar, sub vălul literaturii, puternice și destul de directe atacuri la adresa orînduirii feudale, a boierimii și chiar a domnitorului. Ce era altceva poezia *Anul 1840* a lui Grigore Alexandrescu, și mai cu seamă versul în care mărturisește că-i vine a crede, văzînd domnia bunului plac din societatea vremii lui,

Că lumea moștenire tîlharilor s-a dat

— decît un atac la adresa boierimii ? Ce era şi nuvela *Alexandru Lăpuşneanu,* în care, la adăpostul evocării istorice, se exprimau cele mai crude adevăruri despre rapacitatea şi nepatriotismul boierilor, în care îşi făcea loc ameninţătoarea idee a însemnătăţii numărului oamenilor din popor şi în care o mulţime răzvrătită capătă satisfacerea dorinţelor sale ? Lucrurile nu puteau rămîne neobservate, şi mulţi ani mai tîrziu, cînd scrie despre prietenul său Negruzzi, Vasile Alecsandri spune : „Acel răspuns al domnului : Proşti dar mulţi ! cuprindea în trei cuvinte o adevărată revoluţie socială. Prin urmare nuvela istorică fu rău văzută la palat, rău primită de boieri..." În asemenea împrejurări, nu e nici o mirare că *Dacia literară* nu mai putu apărea.

În această vreme, prin nuvela publicată în *Dacia literară,* prin cele două piese de teatru, atît de deosebite de ceea ce se reprezentase pe scenă pînă atunci, piese ce i se jucaseră la un aşa de scurt interval, Alecsandri devenise un scriitor. În 1841, Asachi scoate o revistă în care toate materialele se publică şi în franţuzeşte şi în romîneşte, din care cauză avea şi două titluri : *Le glaneur moldo-valaque* şi *Spicuitorul moldo-romîn.* Asachi făcea parte dintre oamenii de seamă ai Moldovei pe care tînărul Alecsandri îi vizitase printre cei dintîi la întoarcerea sa în ţară, cunoscîndu-i şi familia, fiind impresionat de însuşirile spirituale ale fiicei sale Ermiona, viitoare soţie a învăţatului francez filo-romîn Edgard Quinet. Invitat de bătrînul scriitor şi cărturar, care simţea nevoia înnoirii dacă nu a propriilor sale forţe şi concepţii, măcar a cercului său de colaboratori, Alecsandri se afirmă în sfîrşit în public şi ca poet, deocamdată încă nu în limba patriei. El publica în *Spicuitorul* trei dintre poeziile scrise la Paris : *Le cosaque, La jeune fille* şi *A monsieur de Lamartine,* pe care în romîneşte i le traduc : I. Poni, D .Gusti şi Asachi însuşi. Prin decretul domnesc din 2 iunie 1841 Alecsandri era promovat la rangul de spătar. Era probabil, de data aceasta, nu numai urmarea consideraţiei de care se bucura tatăl său, dar şi o recunoaştere a primelor sale afirmări ca scriitor.

La sfîrşitul acestei luni şi începutul celei următoare, merge împreună cu fratele său la Bucureşti pentru cîteva

zile, poate pentru a vizita pe amicul lor Ion Ghica, ce abia atunci se întorsese de la învățătură de la Paris. Cu această ocazie, tînărul scriitor moldovean va fi cunoscut poate pe Iancu Văcărescu, poate va fi vizitat și pe Heliade, dar nu a putut cunoaște pe cei ce dorea mai mult să-i cunoască, pe cei despre care îi vorbise mai cu deosebire Ion Ghica în vremea studiilor lor de la Paris, pe Bălcescu, pe Grigore Alexandrescu și pe Cezar Bolliac. Aceștia erau : primii doi, la închisoare, cel de al treilea surghiunit la o mănăstire în munți, în urma descoperirii complotului ce se organizase, cu Mitiță Filipescu și alții, la 1840. pentru răsturnarea domnului și a regimului feudal. Asemenea lucruri, firește, nu puteau rămîne fără ecou în conștiința scriitorului nostru.

În toamna aceluiași an, vine și se stabilește la Iași pentru mai mulți ani amicul său Ion Ghica. Scrisorile lui Alecsandri din această perioadă, ce s-au păstrat, de pildă cele către doctorul Steege, viitorul emisar al Unirii la Viena și ministru al lui Cuza, ne arată un tînăr de o reală maturitate, de o mare vioiciune intelectuală, de o vervă plină de dezinvoltură și de farmec, încîntător cu amicii săi. Scrisoarea către Steege din noiembrie 1841 are un post scriptum : „prietenii prietenilor", care arată că Alecsandri își făcuse amici în scurta lui vizită la București.

În această luminoasă dispoziție, o mare nenorocire lovește pe tînărul nostru scriitor. În ianuarie 1842, tatăl său era plecat la Viena, „cu slujbă domnească". Între timp o mare epidemie, care secera la Iași foarte multe victime, curmă, în ziua de 2 februarie, după o scurtă suferință, firul vieții Elenei Alecsandri, în vîrstă numai de 42 de ani. Pentru poet fu o grea lovitură. Totdeauna, pînă în ultimii ani ai vieții, după cum arată mărturiile unor intimi, el vorbea cu o adevărată venerație despre mama lui. Ea nu era numai mama plină de afecțiune, care, cînd era încondeiat pentru o poznă mai mare — își aducea scriitorul aminte cu emoție — „mă dojeni puțin cu blîndețe și apoi mă șterse de sudoare pe obraz" [16]. De ea „astăzi încă — scria G. Bengescu în 1888 — nu poate să vorbească fără să fie pătruns de o adîncă și duioasă emoțiune", căci el era convins că „datorește maicii sale cîteva din darurile cele mai prețioase cu care natura l-a înzestrat : blîndețea, amenitatea, distincțiunea manierelor, delicatețea simțămintelor" [17].

Înmormîntarea Elenei Alecsandri se face cu mare pompă, în absența soțului ei, care nu putu sosi decît mult după 6 februarie, cînd aceasta a avut loc. Se pare că bătrînul Alecsandri căzuse bolnav la Viena, unde fiul său merge, însoțit de un amic medic, să-l aducă în țară. Într-o scrisoare din Lemberg, unde se afla pe la sfîrșitul lui februarie, începutul lui martie 1842, tînărul Alecsandri scria lui Ion Ghica, aflat la Iași, unde fusese numit profesor la Academia Mihăileană: „De altfel, starea de îngrijorare permanentă în care mă aflu cred că m-ar împiedeca să mă amuz chiar în Paris; cu cît mă apropi de tata, cu atît temerile mele sporesc; norocul meu că amabilul nostru prieten, doctorul, e cu mine, căci fără el mi-aș pierde capul". În călătoria aceasta, Alecsandri plecase înarmat cu recomandații din partea lui Asachi, care la Lemberg avea vechi legături, și pe baza lor face unele cunoștințe, între care aceea a contelui Borkowsky îl încîntă, pentru că face să vibreze și coarda mîndriei naționale. Noua cunoștință îl impresionează prin aceea că învățase singur romînește, ne cunoștea literatura și intenționa să scrie o schiță a istoriei ei. În sfîrșit — spunea el în scrisoarea amintită mai sus — „e entuziasmat de Alexandrescu și nu-i zice decît marele poet valah. Nu-i trist să vezi un străin știind mai multe despre literatura noastră decît aproape toți moldovenii și muntenii laolaltă?'[18] Călătoria este continuată la Viena, unde tatăl și fiul rămîn vreo 12 zile; iar pe la sfîrșitul lunii martie ei sînt înapoi la Iași.

Pentru a-l distrage de la amărăciunea ce i-o lăsase moartea mamei sale și de la îngrijorarea bolii tatălui său, după această întoarcere din străinătate locuiesc împreună cu el în casa bătrînească din ulița Sfîntul Ilie, Ion Ghica, pentru o vreme se pare și doctorul Steege, venit de la București și apoi căsătorit în Moldova cu o rudă a lui Negri. Pentru vacanța de vară, Ghica pleacă la București. Într-o scrisoare a lui Alecsandri din iulie 1842 vedem exprimat regretul acestuia de a nu-l putea însoți, pe el și pe Alexandrescu, în călătoria lor din munții Olteniei, din care poetul muntean s-a întors cu atît de puternice impresii. *Memorialul de călătorie, Mormintele de la Drăgășani* — omagiu eroismului grecilor căzuți la 1821 în lupta cu turcii pentru eliberarea patriei lor — *Umbra lui Mircea la Cozia, Răsăritul lunii la Tismana* marcau accentuarea pă-

trunderii în literatură a ideilor care însufleţeau această generaţie, idei pe care Kogălniceanu le formulase în introducţia *Daciei literare* : dragostea pentru natura patriei, pentru trecutul ei de glorie, fiecare din acestea mărturisind aproape direct năzuinţa pentru înălţarea ei.

Vasile Alecsandri respira şi el din plin această atmosferă. Prin desele sale călătorii : la Fălticeni, la Botoşani, la Bucureşti — toate cu trăsura, deci cu popasuri prin sate, printre ţărani, — prin desele sale opriri la Mircşti, el se apropiase mult de realitatea vieţii ţăranilor, înţelegînd nu numai din argumentări raţionaliste nedreptatea ce o sufereau aceştia, ci pe baza contactului direct cu ei. Şi simpatia pentru ţărănime a tînărului bonjurist, în luptă împotriva învechitei orînduiri boiereşti, creşte. Aici este, după contactul din copilărie, primul mare izvor al apropierii lui Alecsandri de ţărani. Nu este o apropiere formală, privind numai ceea ce apărea decorativ în viaţa şi costumul lor. El începea să înţeleagă tot mai profund ura acestor ţărani faţă de boierime şi aspiraţia lor spre libertate. Confruntîndu-le cu propria lui ură şi cu propriile lui aspiraţii, ajunge să considere această ţărănime, cum poate va fi auzit vreodată vorbind pe Kogălniceanu — mai lucid şi mai avansat în problemele sociale decît el — ca pe un aliat al luptei în care el însuşi se angajase. De aceea nu trebuie să ne surprindă că în aceeaşi scrisoare către Ghica în care îi arăta regretul de a nu-l însoţi în călătoria peste Olt — care în acel moment lua caracterul unui act patriotic — Alecsandri, împărtăşindu-i o sumă de noutăţi din societatea moldoveană, îi vorbea cu un deosebit interes de frămîntările sociale ale ţărănimii, ironizînd măsurile autorităţilor şi îmbrăţişînd cu o mare căldură răzvrătirile celor batjocoriţi de veacuri. Era într-adevăr o perioadă de frecvente mişcări ţărăneşti, mai cu seamă în nordul Moldovei, ceea ce făcuse ca în numeroase sate să trebuiască să rămînă multă vreme mici garnizoane de soldaţi. În scrisoarea amintită din iulie 1842, vorbind despre asemenea întîmplări, care-i păreau „a dovedi limpede un mare fond de înţelepciune în clasa ţărănească", Alecsandri relata cu satisfacţie că numai în ultima vreme un unchi al lui Kogălniceanu primise „un potop de ciomege foarte puţin reconfortante", că boierul Conachi scăpase cu greu de o „sărbătorire asemănătoare",

iar unui cneaz Cantacuzino i se făcuse „o săpuneală vrednică de titlul ce-l poartă". „Stăpînirea — scria Alecsandri în continuare — neliniştită de această situaţie şi încă de alte lucruri, a dat ordin să fie dezarmate judeţele din Moldova de sus ; tot ce se găsea la ţărani ca puşti, cuţite şi chiar furci de fier a fost ridicat în interesul ordinei publice. Iată însă reflecţia făcută cu acest prilej de un om din popor căruia i se smulsese o biată puşcă : «să ne ia puştile ; nu-i nimic, tot o să ne rămînă vestitul par... Şi acesta, fără îndoială, se aprinde mai uşor, şi cînd ia foc ţine mai mult» — absolut autentic. Să recunoaştem, dragul meu, că e sublim ! A vorbit ca un roman de altădată !" [19]

Cu această evidentă simpatie, cu acest sentiment de apropiere reală de ţărănime, cu un început de conştiinţă a unor obiective comune de luptă cu ţărănimea împotriva puternicei mari boierimi, Vasile Alecsandri, stimulat şi de călătoria ce o întreprindea cam în aceeaşi vreme Ghica şi Alexandrescu, porneşte şi el probabil în august 1842 prin munţii Moldovei, fără să ştie desigur că pleacă nu numai într-o desfătătoare „primblare la munţi", dar în una din expediţiile cele mai pline de grele şi fericite consecinţe pentru întreaga dezvoltare a literaturii romîne.

3

Alecsandri avea atunci exact 21 de ani. Nu cunoaştem amănuntele acestei călătorii. Este evident că nu e cea consemnată în bucata *O primblare la munţi*. Cînd se desfăşoară aceasta — prin 1843 — Alecsandri „descoperise" deja poezia populară : un tovarăş al lui de drum suspina „vestitul şi voinicescul cîntec al lui Bujor", iar cînd, întîlnind un ţăran, aude de cimpoi şi horă, el ştia ce este doina. Cînd pornea în călătoria din 1842, cunoştea cu siguranţă foarte puţin despre asemenea lucruri. Fără îndoială că auzise vorbind pe Negruzzi, pe Kogălniceanu despre folclor. Articolul celui dintîi : *Cîntece populare a Moldaviei (Scene pitoreşti din obiceiurile Moldaviei)* îl citise desigur în *Dacia literară*.

Poate şi Russo să-i fi vorbit în această privinţă. Dar folclorul, în toată plenitudinea frumuseţilor şi semnificaţiilor sale, nu-i fusese încă relevat de nimeni. E ceea ce el consemna în fond ca o concluzie a călătoriei sale în munţi din 1842, cu o conciziune de inscripţie în bronz, ca şi cum ar fi vrut să o transmită neştearsă celei mai îndepărtate posterităţi, deşi însemnările acestea au un caracter evident intim şi n-au fost împărtăşite de el niciodată, nimănui : „Călătorie în munţi. Descoperirea comorilor poeziei populare“ [20].

Alecsandri nu exagera de loc. Conştiinţa lui nu-l înşela întru nimic. Dimpotrivă, se arăta — ca totdeauna în marile probleme ale creaţiei — sigură. El a descoperit cu adevărat „comorile poeziei populare“ şi nu numai pentru sine, dar pentru toţi compatrioţii săi, căci el le-a descoperit într-un sens în care nu erau cunoscute pînă atunci. Şi pentru Costache Negruzzi, şi pentru Russo, şi chiar pentru Kogălniceanu, care, ca unul ce fusese în contact cu ideile biruitoare ale lui Herder şi ale şcolii acestuia în Germania studiilor sale, vedea ceva mai departe în această privinţă, poezia populară era mai cu seamă şi aproape exclusiv un document doveditor al caracterului nostru naţional. Alecsandri, cel dintîi în literatura noastră, *descoperă* într-un anumit fel poezia populară, descoperă ceea ce nimeni, chiar dacă observase, nu subliniase, nu pusese suficient în lumină : marea frumuseţe, marea valoare literară a acestei poezii create de ţăran — observaţie ce constituia un act de îndrăzneală literară şi chiar socială.

Dar aceasta nu era totul. Kogălniceanu spusese cîndva, în fugă, într-un studiu din 1837, că izvorul literaturii se află în folclor. Poate o mai repetase prin viu grai. Într-un fel nu foarte apăsat o spusese şi în introducţia *Daciei literare*. Dar Alecsandri este cel dintîi care înţelege profund acest adevăr. Atît de profund, încît această înţelegere dezleagă izvoarele poeziei ce stăteau încremenite în el de la întoarcerea în ţară, de cînd abia mai scrisese cîteva versuri convenţionale franţuzeşti, pe care nu le-a publicat niciodată, în vechiul lui caiet de la Paris, dar nu scrisese nici o măsură în romîneşte. Şi el dă viaţă acestui adevăr, îl întrupează în primele poezii culte romîneşti, profund şi conştient înrîurite de poezia populară. „Atunci scrisei — îşi aminteşte vreo 15 ani mai tîrziu într-o scrisoare către un prieten —

sau, mai bine-zis, împrovizai cele mai bune poezii ale mele : *Baba Cloanța, Strunga, Doina, Hora, Crai nou* și altele și-mi făgădui cu hotărîre să renunț la încercările mele de versificare în franțuzește și să urmez drumul ce mi-l trasasem în domeniul adevăratei poezii romînești..." [12].

Poeziile acestea s-au citit într-un salon ieșean în care se strîngeau cîțiva oameni cu dragoste pentru literatură și însuflețiți de sentimente patriotice, probabil chiar în toamna anului 1842. „Ți-aduci aminte — îi scria patru decenii mai tîrziu Ion Ghica, martor al acelor întîmplări — de impresiunea ce a produs citirea întîielor tale poezii acasă la Alecu Balș-Lungu, unde începusem a ne aduna în toată luna, ca să petrecem seara în convorbire și citiri literare..." [22]. Ghica își amintește mai departe în aceeași scrisoare : „Eram susținuți în societate, în propaganda ce făceam în favorul ideilor literare, de Elena Negri, sora lui Costache Negri, de amica sa, frumoasa și grațioasa Emilia Reymond, de fiicele doamnei Maria Roznovanu, Catinca și Zoe Sturza". La sfîrșitul acelui an, într-un *Calendar pentru poporul romînesc pe anul 1843*, scos de Kogălniceanu, se publicau, sub titlul : *Poezii romînești*, care ținea să marcheze noutatea covîrșitoare de conținut ce o reprezentau aceste creații, cîteva din doinele lui Alecsandri : *Hora, Cîntecul ostașilor romîni, Cîntec haiducesc*. Redactorul calendarului le preceda de o elogioasă prezentare, în care sublinia marea originalitate a acestor creații.

Producînd puternică impresie, fiind salutate cu entuziasm și căldură de unii, poeziile lui Vasile Alecsandri și alte manifestări asemenea ce-i urmară foarte curînd nu rămîneau însă fără replici răuvoitoare. Ele nu puteau fi pe placul tuturor. Dacă versuri ca :

Romîn verde ca stejarul,
Rîd de dușman și de moarte.
Să-mi trăiască armăsarul
Și prin glonți să mă tot poarte !

sau :

Cît mi-a sta mîna voinică,
Pe-a mea pală ostășească,

N-aibe grijă de nimică
Țara mea cea românească

nu supărau pe nimeni, nu același lucru se întîmpla cînd în *Hora*, în ritmul jocului țărănesc, poetul își îngăduia să zică :

Am pe spate o durduliță,
De nimeni nu-mi pasă !
Nici de vornic, nici de dracul,
Nici de vraja ciocoiască...

sau :

Sînt sătul de biruri grele
Și de plug și de lopată,
De ciocoi, de zapciele
Și de sapă lată...

În sfîrșit, irita și poetizarea haiducului, pentru exploatatori un răufăcător de rînd, care în versurile lui Alecsandri apărea, ca în folclor, învăluit de simpatie în frăția sa cu natura, gata de a porni la îndrăznețele și temutele lui acțiuni :

Daleu codre, frățioare,
Ce-ți făcuși frunzișul des,
Unde-n pîndă, la răcoare,
Stau sunînd din frunzi-ades ?

. . . . . .

— Fugi ca vîntul, fugi ca gîndul
Măi voinice năzdrăvan !
Căci acum ne-au venit rîndul,
Au sosit vremea de an,
Să ținem codrii și valea
Noi vitejii amîndoi.
La neferi să-nchidem calea,
Să dăm groaza prin ciocoi !

Nu e de mirare de aceea că asemenea poezii au întîmpinat proteste, poate din cauza prejudecăților ce se ridicau împotriva izvorului lor de inspirație, în orice caz din cauza

poziției sociale îndrăznețe pe care se așeza scriitorul. Și atunci, firește, începe calomnierea acestor poezii, minimalizarea lor, batjocorirea lor. Alecsandri își amintea : „Publicarea unora din aceste bucăți într-un calendar pe 1843 dădu loc unui mare număr de critici. În saloanele lumii li se zicea *poezii de colibă*. O singură persoană, care abia mă cunoștea și care mai apoi a exercitat o înrîurire dumnezeiască asupra tinereții mele, îmi scrise de departe o scrisoare încîntătoare în care îmi spunea : Continuă cum ai început ; cel mai frumos titlu de glorie la care trebuie să rîvnească un poet este acela de poet național și popular !" [23] *Cel mai frumos titlu de glorie la care trebuie să rîvnească un poet este acela de poet național și popular !* Fără îndoială, Elena Negri — căci ea era cea care îi scria aceste lucruri — era departe de a fi o inteligență obișnuită, de vreme ce în această epocă — poate cea dintîi în literatura noastră într-o formă așa de limpede, de categorică — formula un adevăr așa de profund și de îndrăzneț. Susținut de propriile sale convingeri adînci, scriitorul se va simți încurajat și de îmbătătorul îndemn al Elenei Negri. Alecsandri continuă deci cu hotărîre pe drumul pe care pornise. În 1843, scrie mai multe asemenea poezii, pe care în spirit popular le numește chiar *doine*. Două din ele îi apar în *Albina romînească ;* restul aveau să apară în anul următor în noua revistă : *Propășirea.*

Față de tematica și mijloacele obișnuite ale liricii de pînă atunci : o lirică dominată de preromantism, de tendințe clasicizante, de fiorul cam vulgar și insuficient stilizat al unei erotice individualiste și senzuale, din mijlocul căreia se distingeau însă și mugurii unor noi îndreptări, cu Cîrlova, cu unele poezii ale lui Gr. Alexandrescu, cu *Aprodul Purice* al lui Negruzzi, lirica lui Alecsandri din *Doine* aducea imense noutăți. Temele acestei noi lirici erau omul și natura — omul fiind țăranul și natura fiind prezentată prin optica acestuia ; eroismul și erotica — eroismul în lupta pentru libertate națională covîrșind în mod firesc pentru această epocă toate celelalte sentimente ; în sfîrșit naționalul și socialul. Izvorul acestei lirici era cu totul deosebit de al celei dinaintea ei : era viața autentică, îndeosebi viața oamenilor din popor, a țăranilor, cu nevoile și aspirațiile lor, dar și cu simțămintele lor delicate de iubire, de care pînă

atunci nu erau considerați capabili, cum și cu credințele lor fantastice în ființe și fenomene supranaturale, în strigoi, în feți-logofeți, în vrăji — lîngă care apărea adesea însă, amenințătoare pentru exploatatori, și figura haiducului.

Pentru contemporani, ca și pentru urmași, Alecsandri rămase, pe bună dreptate, „descoperitorul" poeziei populare, descoperitorul marii ei frumuseți estetice și valorificatorul ei ca temelie a unei noi și sănătoase poezii românești. Mai bine de un sfert de secol mai tîrziu, Bolintineanu scria despre marea însemnătate a drumului pe care-l deschidea cu temeritate tînărul moldovean în literatura românească : „Pe la 1845, începu o nouă impulsiune poetică. Ea veni din Moldova. Poetul Alecsandri modula cîntecele sale franceze modulate pe malul Senei, unde își făcuse educațiunea. Reîntors în patria sa, el vărsă în cîntece simțămintele și expresiunile Moldovei. El fuse dator cîntecelor poporane române renumirea sa și aceste cîntece poporane îi datorară lui parfumul delicat al talentului său și ridicarea lor din corupțiunea timpilor la adevăratul lor merit. De atunci poezia se romîni" [24]. Iar în 1879, într-un articol anonim din *Timpul*, dar după timbrul lui unic fără urmă de îndoială al lui Eminescu, comentîndu-se o încercare de traducere în limba franceză a poeziilor populare culese de Alecsandri, se spunea : „...Iată *Miorița*, acea inspirațiune fără seamăn, acel suspin al brazilor și al izvoarelor de pe Carpați, acea doină măiastră care s-a publicat în capul frumoasei culegeri a lui Alecsandri. Ce spunem pentru *Miorița* am putea să zicem pentru întreaga culegere a poeziilor populare. Am putea să zicem și pentru poezia chiar a lui Alecsandri, și nu putem să-i facem o mai mare laudă. Domnul Alecsandri s-a adăpat la acele limpezi și ascunse izvoare și de aceea prin tot ce a scris se simte că umblă una din acele suflări răcoritoare care suflă după vîrfurile cele înalte. Ca marele Lucrețiu, ar putea să zică și dînsul :

Juvat integros accedere fontes
Atque haurire,

Apele neîncepute, cum ziceau în limba lor poetică românii atunci cînd vorbeau românește" [25].

Se mai pot adăuga multe asemenea mărturii și laude față de ceea ce a însemnat, atît pentru propria lui creație,

cît şi pentru întreaga dezvoltare a literaturii romîneşti, actul lui Alecsandri de a îndrepta spre „apele neîncepute", cum zicea Eminescu, ale izvoarelor folclorice inspiraţia scriitorilor noştri. Să mai amintim doar una singură. Este comentariul plin de elogii pe care marea figură a democraţiei europene, care era în vremea aceea Jules Michelet, îl făcea în 1854 *Doinelor* lui Alecsandri, publicate de curînd în traducere franceză la Paris, spunînd despre eroina poemului *Mărioara-Florioara*, cu care se încheia şi care părea a domina ciclul : „Ea muri — din ce pricină ? Pentru că iubise ce era străin" [26]. Marele francez surprinsese, ajutat de spiritul general al epocii, de legăturile cu Mickiewicz, cu Alecsandri însuşi şi cu alţi romîni, trăsătura dominantă a doinelor lui Alecsandri, a chemării lui spre inspiraţia din folclor : aplecarea spre ceea ce este propriu, naţional, respingerea a tot ce contrazice această fundamentală poruncă a acelui ceas istoric.

După ce proclamă poezia populară cel mai preţios izvor de inspiraţie, cea mai sigură călăuză pentru scriitori, Alecsandri dovedeşte sigurul şi precocele său instinct artistic şi cucereşte locul de pionier în istoria literaturii romîne prin marea şi reala preţuire ce o arată pentru poezia ţăranilor noştri — fenomen de artă autentică. El deschide un nou şi necunoscut drum în literatura noastră : strîngerea şi publicarea acestor podoabe de mare valoare literară, pentru a fi cunoscute, pentru a nu mai putea fi niciodată pierdute. Şi, lipsit de egoism, aşa cum nu păstrase pentru sine taina generosului izvor de inspiraţie descoperit, ci, tocmai, îl fluturase ca pe un stindard literar al generaţiei sale, al întregii literaturi romîneşti ce avea să-i urmeze, nu înţelege să lase în uitare mina exploatată. Dimpotrivă ! El povesteşte în lunga scrisoare autobiografică din 1857 : „Filonul minei odată aflat, mă gîndii la o lucrare scumpă şi pioasă : la culegerea poeziilor populare ale ţării mele, şi în acest scop parcursei munţii şi cîmpiile, vîrîndu-mă printre ţărani la iarmaroace, intrînd voinicește cu ei în crîşme, asistînd la horele din sate, căţărîndu-mă pe vîrfurile munţilor ca să găsesc pe ciobanii-trubaduri, vizitînd ruinele cetăţii de la Neamţu, cercetînd mănăstirile, ascultînd pretutindeni poveştile populare, legendele populare etc., ce mi se spuneau şi stenografiind în grabă tot ce-mi ajungea la ureche. După

trei sau patru ani, eram în posesia unei uriaşe grămezi de versuri alterate de gura cîntăreţilor, legende trunchiate, bucăţi amestecate într-o dezordine înspăimîntătoare ; dar pietrele nestimate se aflau acolo, în mîna mea, nu rămînea decît să le lustruiesc, să le aşez la locul lor iniţial, să le montez cum se cuvenea pentru a reconstitui vechile bijuterii poetice ale strămoşilor noştri." [27]

Alecsandri începe dar, încă de pe acum, de pe la 1842, culegerea poeziei populare. El consacră cu atîta seriozitate şi consecvenţă o bună parte din timpul său strîngerii de materiale folclorice, încît chiar în 1844, în *Propăşirea*, anunţa că are deja gata pentru a fi tipărită o culegere de asemenea poezii populare. Evident că nu putea fi nici perfectă, nici completă, dar ea dovedea marea pasiune cu care lucrase în scurtul timp ce trecuse de la uriaşa lui descoperire.

După ce Alecsandri publică primele sale *doine* şi după ce anunţă culegerea de poezii populare, putem spune că datorită într-o foarte bună măsură acestui tînăr şi înzestrat scriitor, care ştiuse să descifreze necesităţile din adînc ale momentului istoric respectiv şi să folosească ceea ce împrejurările favorabile îi puneau la dispoziţie — orizonturile literaturii noastre erau infinit mai largi şi mai luminoase decît cu doi sau trei ani înainte. Fără să-şi dea probabil seama prea bine, el devenise încă de pe atunci una din cele mai marcante figuri ale literaturii romîneşti din aceea vreme.

4

Sfîrşitul anului 1843 este destul de agitat pentru Alecsandri. Prin august sau septembrie făcuse o nouă călătorie prin munţii Moldovei, cea care va fi relatată apoi în scrierea sa *O primblare la munţi*. Profund legat acum de creaţia sa literară, el participa pe de altă parte cu intensitate la întreaga mişcare literară şi politică progresistă a vremii. Lui Kogălniceanu, bunul său prieten, îi dăduse pentru calendarul ce-l pregătea pentru anul următor poezia *Groza*. Era o

impresionantă punere în lumină a omeniei haiducilor, a caracterului de justiție socială antiboierească pe care-l reprezentau aceștia în mentalitatea populară. Prin forma versurilor, *Groza* părea o îndepărtare de stilul popular al doinelor. În ea însă pulsa experiența pe care o încercase Alecsandri în fața atîtor poezii populare întîlnite în anul acela și în cel anterior, în care haiducul este salutat ca un erou, un răzbunător și un împărțitor de dreptate ; nu ca un tîlhar, ci ca un cavaler ce ia de la hrăpitorii bogați pentru a da celor sărmani.

În această vreme, întreruptă de cîte un mare eveniment, cum a fost, în ziua de 23 noiembrie 1843, deschiderea cursului de istorie națională al lui Kogălniceanu, viața Iașilor se desfășura relativ monotonă, după tradiționalul ei tipic, cu mici petreceri familiale, cu vizite, din cînd în cînd cu cîte un vodevil franțuzesc sau chiar un spectacol de operă dat de trupa doamnei baronese Frisch, sau cu concertul cîte unui artist mai de marcă străin, cum a fost cel al pianistului vienez Leopold von Meyer. Ceea ce întrerupea mai rar monotonia acestei vieți erau spectacolele de teatru romînesc. Dezamăgiți și dezarmați de marile greutăți ce li se ridicaseră înainte, cum și de lipsa de sprijin a oficialității, cei trei directori ai teatrului din 1840 : Kogălniceanu, Negruzzi și Alecsandri, concesionaseră în mai 1842 drepturile contractului lor doameni Frisch, directoarea unei trupe germane sosită de curînd la Iași. Deși contractul cu aceasta prevedea pentru ea și obligația reprezentațiilor de piese romînești, ele se amînă necontenit, spre nemulțumirea publicului, care nu avu vreme de aproape un an și jumătate decît spectacole în limbile franceză și germană. Alecsandri, mai ales acum, după ce dăduse două comedii teatrului romînesc, simțea probabil nu numai nemulțumire, dar și o oarecare răspundere de această stare de lucruri. Ceea ce făcu pe tînărul scriitor să înceapă a reflecta la o nouă piesă, și ea fu scrisă, după cum mărturisește însuși scriitorul, pentru plăcerea cîtorva prieteni, în două, trei zile. Ea trebuie să fi fost terminată pe la mijlocul lui decembrie 1843 cel mai tîrziu și încredințată imediat teatrului, care o prezintă publicului la 18 ianuarie 1844. Piesa era *Iorgu de la Sadagura* și reprezentarea ei fu un triumf pentru scriitor, momentul de adevărată întemeiere a teatrului romînesc. N. Iorga a

spus mai tîrziu, pe bună dreptate : „Vasile Alec
buie să fie privit ca adevăratul întemeietor al
mînesc original, pus în serviciul unor idei înai
nerare şi, prin aceasta ca şi prin alegerea şi f
al subiectelor, cu adevărat naţional“ [28].

De la *Farmazonul din Hîrlău* şi *Modista şi* ..
adică din noiembrie 1840 şi februarie 1841, el nu mai ..
duse nimic teatrului. Ceea ce-l ţinuse departe de creaţia dramatică fuseseră marile dificultăţi pe care le văzuse ridicîndu-se înaintea unui autor dramatic. El însuşi vorbeşte foarte lămurit şi foarte lucid despre înspăimîntător de marile şi realele greutăţi pe care le avea de întîmpinat în această vreme un autor dramatic romîn. Pentru a înţelege meritele lui Alecsandri, însemnătatea biruinţelor sale în teatru, e necesar să vedem care erau aceste greutăţi cu care a avut de luptat. În primul rînd, între acestea trebuie aşezată susceptibilitatea guvernului şi a publicului. Neobişnuiţi cu o opinie publică, neobişnuiţi nici să li se observe, în orice formă ar fi fost, cea mai mică greşeală, cel mai mic abuz, cea mai mică neorînduială, guvernanţii şi chiar spectatorii, cînd li se spunea lucruri dezagreabile pentru ei, îşi manifestau, fiecare în felul lor şi după putinţele lor, nemulţumirea. Guvernul putea interzice o piesă şi putea pedepsi pe autor ; publicul o putea ocoli : forme variate de a dezarma un scriitor dramatic. Alecsandri, care avea mai puţine de reproşat publicului decît guvernului, era sigur că nu va întîmpina opoziţia celui dintîi. Cît despre fulgerele celui din urmă, era dispus să le înfrunte. Dar mai rămîneau totuşi de biruit încă alte greutăţi, nu mai puţin importante. Una din acestea era limba, nu atît limba literară romînească, încă într-o perioadă de formare, lipsită de nuanţe, la epoca respectivă, cît mai cu seamă limba folosită de autorii dramatici. Alecsandri era izbit în mod neplăcut de chipul lipsit de forţă de individualizare şi, în consecinţă, lipsit de realism în care vorbeau diferitele personaje, toate la fel, fără nici o deosebire după regiunea, starea socială, îndeletnicirea fiecăruia. „Toate personajele — spunea Alecsandri într-o scrisoare încadrată în prefaţa ediţiei de la 1875 a teatrului său — vorbesc acelaşi jargon bursuflat : marchizul ca ciubotarul, princesa ca spălătoriţa, cardinalul ca vezeteul, împăratul ca bucătarul etc.“ [29]

O dificultate la fel de mare prezenta jocul actorilor. Lipsiți de serioasă școală de declamație, lipsiți de modelul unor actori mari pe care să-i vadă jucînd și de la care să învețe în chipul acesta, actorii erau în genere — afară de rarile excepții ale unor figuri deosebit de dotate, cum era Costache Caragiale, sau, mai apoi, Matei Millo — niște simpli diletanți, fără conștiință profesională, fără conștiința marilor sarcini ce le reveneau. Este foarte interesant că pe scriitorul nostru ceea ce îl supăra mai tare era nu atît monotonia sau chipul exagerat în care actorii spuneau rolurile, „zbuciumîndu-se ca nebunii, mișcînd brațele ca telegrafuri aeriene, întorcînd ochii furiș ca motanii înamorați și răcnind cu așa furie că publicul se întreabă : ce i-a apucat ?". Pe el îl supără îndeosebi că această declamare a rolurilor se făcea „fără pauze, fără intonări variate, fără natural mai cu seamă" [30]. Și că această cerință fundamentală a realismului nu era o simplă scăpare din condei o dovedește faptul că, numai cîteva rînduri mai jos, înșirînd alte păcate ale actorilor : uitau rolurile, se bîlbîiau, erau lipsiți de mobilitate pe scenă — „Crede cineva că asistă la un spectacol de automați a căror mașinării ar fi ruginite" — el insistă din nou îndeosebi asupra faptului că în jocul lor „toți în genere se abat din calea adevărului".

O altă greutate ce stătea în fața unui autor dramatic era chipul cum avea să-i fie pusă în scenă piesa : cu ce costume și în ce decoruri va fi jucată ea ? Pentru că, așezîndu-se pe aceeași poziție sănătoasă a realismului, tînărul nostru scriitor era înspăimîntat de anacronismele ce se puteau vedea pe atunci în această privință pe scena teatrului ieșan. În sfîrșit, Alecsandri nu-și ascundea că publicul însuși ridica o serie de alte probleme. Cu toată dorința lui sinceră de a avea un teatru românesc, adică un teatru care să nu rămînă în fond o simplă pantomimă, un teatru al cărui înțeles să-i fie accesibil, publicul acesta, lipsit de experiența unui bun teatru, părea încă mai degrabă dispus, decît să asculte piese serioase, să guste „farse grosolane și drame apelpisite".

Lunga tăcere în teatru dintre 1841—1844 a lui Alecsandri trebuie explicată și printr-o îndelungată și adîncă meditare asupra acestor serioase obstacole ce stăteau înaintea oricărui autor dramatic romîn din vremea aceea și asupra chipului cum ele ar putea fi depășite cu succes. Spec-

tacolul vieții publice, la care asistase în anii aceștia, pînă către sfîrșitul lui 1843, continua să fie la fel de dezgustător. Toate nedreptățile, toate abuzurile continuau și ele greu puteau fi arătate cu degetul în văzul lumii, căci îndrăznețul era aspru pedepsit. Scriitorul nostru acum avea oarecare experiență. *Dacia literară,* sugrumată ; *Arhiva românească,* neputînd să continue ; la 1838, Negruzzi surghiunit pentru că îndrăznise să vorbească, foarte aluziv, despre patriotism. Și în această vreme, dezmățul continua : oameni de nimic cocoțați la cele mai înalte posturi, datorită faptului că aparțineau boierimii, alți oameni de nimic ajunși foarte puternici în preajma celor dintîi, pentru că erau lipsiți de caracter, venali etc. Alecsandri, care din primele ceasuri văzuse că „mare cîmp de luptă se întinde înaintea noastră" și care declarase că „lupta nu ne sparie, căci ne susține și ne animează speranța izbîndei" [31], reflectează cu seriozitate la cea mai fericită cale de a duce lupta. Preocupat în aceeași vreme și de soarta teatrului romînesc, el își amintește de cele văzute pe scenele Parisului, unde racilele sociale erau adesea dezvăluite, ticăloșii stigmatizați în fața publicului într-o formă mai mult sau mai puțin ocolită, disimulînd gravitatea intențiilor între un calambur ieftin și un cuplet săltăreț, cîntat cu acompaniament de orchestră. Și atunci se hotărăște : „...Fiindcă încă la noi nu posedăm nici libertatea tribunei, nici arma zilnică a jurnalismului, am proiectat să-mi fac din teatru un organ spre biciuirea năravurilor rele și a ridicolelor societății noastre" [32].

Alecsandri își dă seama de îndată ce material bogat îi stă la dispoziție pentru o asemenea creație dramatică, într-o societate ca cea romînească de pe la 1840—1843, ce subiecte numeroase și vii, ce conflicte interesante și actuale, deci atractioase pentru public, cu tipuri variate și pitorești, ca într-un fel de vast panopticum ! Cu o înțelepciune, cu un simț al realității și cu o luciditate surprinzătoare pentru chipul cam superficial în care a fost considerat acest scriitor cele mai adesea, Vasile Alecsandri, care sezizase toate dificultățile ce le are de întîmpinat un autor dramatic, nici nu părăsește terenul fără să încerce, nici nu pornește orbește la luptă. Hotărîndu-se să consacre o parte din creația sa teatrului, el pare a concepe un plan amplu, chibzuindu-și un

drum lung, pe care să poată înainta încet, dar sigur. El îşi va fi zis, desigur, aşa cum apare într-una din scrisorile în care reconstituie propriile sale frămîntări şi planuri de pe la 1843, scrisoare cuprinsă în prefaţa operei sale dramatice de la 1875 : „Un teatru perfect nu se improvizează de azi pînă mîni ; trebuie timp şi sacrificiuri, şi în lipsa acestor două condiţii un autor va fi ţinut a compune piese uşoare şi potrivite cu puterile diletanţilor şi a merge înainte treptat, puînd un frîu imaginaţiei sale, făcînd act de abnegare, condamnîndu-se la o lucrare restrînsă şi ridicîndu-şi inspirările la talia interpretărilor. O asemine întreprindere cere multă bunăvoinţă, mult tact, multă răbdare din partea acelui ce s-ar încerca să creeze un repertoriu naţional. Ferindu-se de mania traducătorilor de drame cu mare spectacol şi cu situaţii exagerate, el va alege din repertoarele străine piese plăcute, lesne de giucat, şi le va localiza cu măiestrie în privirea gustului public, sau, mai bine, va compune bucăţi originale în care se va introduce moravurile şi tipurile locale“ [33]. S-ar putea spune că în definitiv scrisoarea aceasta, al cărei destinatar este neidentificat, a putut fi compusă de Alecsandri la 1875 anume pentru a justifica anumite note uşoare ale teatrului său. Dar pentru a dovedi că totuşi acestea erau realmente gîndurile cu care scriitorul pornea la drum în creaţia sa dramatică, pentru a dovedi că el, cu luciditate, jertfea visurile de scrieri mai înalte, mai complexe, numai pentru a răspunde unor nevoi obşteşti pe care le aşeza mai sus de propria lui persoană şi de ambiţiile sale, e suficient să amintim că în 1845, cînd apărea broşura cu piesa sa *Iorgu de la Sadagura,* el scria, între altele, în postfaţa cu care o însoţea : „arta teatrală este la noi încă în copilărie, şi prin urmare piesele trebuiesc lucrate după actori, pînă ce aceşti se vor putea deprinde cu scena“.

Legat ca şi amicii săi de problemele contemporaneităţii sociale în care trăia, Alecsandri era angajat deopotrivă în lupta contra feudalismului ca şi în lupta pentru libertatea naţională, în primul rînd pentru afirmarea individualităţii naţionale, deci împotriva străinomaniei. El considera, ca toţi tovarăşii săi de luptă munteni sau moldoveni, lupta pentru libertatea naţională, pentru afirmarea individualităţii naţionale şi împotriva cosmopolitismului pe primul plan. Socoteala lor, în acel moment, era într-un fel îndreptăţită. În

primul rînd, interesele economice ale categoriei sociale căreia ei îi aparţineau erau avantajate într-o ţară eliberată de sub jugul puterilor străine. Apoi, ei considerau că atîta vreme cît orice mişcare în ţările romîneşti va trebui să fie, ca în nişte ţări considerate „vasale" şi „protejate", aprobată în prealabil de sultan şi de ţar, în urma stipulaţiilor în acest sens ale tratatului de la Adrianopole, nu va fi posibilă nici o reformă democratică serioasă. Într-adevăr, nu aceşti autocraţi reprezentanţi ai feudalismului aveau să îngăduie îmbunătăţiri în starea socială a maselor în vreun principat aflat, într-o formă sau alta, sub „oblăduirea" lor. Deci, pentru aceşti tineri patruzecioptişti, între care se număra şi Alecsandri, tocmai pentru a se putea ajunge şi la realizarea unor îmbunătăţiri în orînduirea socială din Moldova, pe planul întîi stătea problema libertăţii naţionale. Afirmarea individualităţii acestei naţiuni, alungarea tuturor înrîuririlor străine ce ar putea să ameninţe individualitatea noastră naţională, încă aşa de puţin cunoscută Europei, le păreau temeliile cele mai sigure pentru cucerirea libertăţii naţionale şi — ca atare — şi pentru reformele democratice pe care le visau.

În această lumină trebuie văzută întreaga lor luptă împotriva cosmopolitismului, în fond parte componentă esenţială în lupta patriotică democratică a acestei generaţii. În această perspectivă trebuie înţelese — şi evident astfel ele capătă o mai mare adîncime — cuvintele pe care Kogălniceanu le aşeza în fruntea *Arhivei romîneşti* în 1841: „Suvenirurile strămoşeşti nu pot să ne strice... Să ne ţinem de cele trecute : ele pot să ne scape de pieire. Să ne ţinem de obiceiurile strămoşeşti atît cît nu sînt împotriva dreptei cugetări. Să ne ţinem de limba, de istoria noastră, cum se ţine un om în primejdie de a se îneca de prăjina ce i se aruncă spre scăpare. Istoria romînească mai ales să ne fie cartea de căpetenie, să ne fie paladiul naţionalităţii noastre." Reconstituind această atmosferă în întregul ei, vom înţelege mai uşor de ce, în prima sa piesă mai serioasă, tocmai reflectînd cu fidelitate aspiraţiile cele mai *actuale* ale momentului respectiv, Alecsandri pune pe primul plan biciuirea cosmopolitismului, deci afirmarea caracterului naţional al poporului nostru.

Spectacolul cu *Iorgu de la Sadagura* de la 18 ianuarie 1844 a constituit o seară memorabilă pentru tînărul scriitor. Piese cu adevărat originale romînești nu se mai reprezentaseră de multă vreme. Dacă analizăm din acest punct de vedere noua piesă a lui Alecsandri și comparăm, am putea zice că astfel de piese nu se mai reprezentaseră de fapt niciodată. Faptul acesta pe de o parte, poziția pe care o ocupa el în societate : fiu al postelnicului, el însuși spătar, apoi renumele literar ce și-l făcuse cu publicarea primelor sale „doine" au atras un public foarte numeros și — eveniment rar — pe însuși domnitorul, care nu mai călcase la teatru de nu se mai ținea minte, mai ales la o piesă romînească. Împrejurările spectacolului i s-au întipărit scriitorului atît de bine în minte, încît treisprezece ani mai tîrziu le povestește unui amic cu vibrația unor lucruri petrecute în ajun : „Prima piesă pe care o reprezentai fu o comedie în trei acte intitulată *Iorgu de la Sadagura*. În această piesă îmi propusei să biciuiesc un cusur care domnea pe atunci în înalta societate și care putea produce rezultate dezastruoase : era o prostească izmeneală de a disprețui tot ce era național : limbă, obiceiuri, distracții, pînă și Moldova însăși. Oricine trecuse granița ca să meargă în străinătate, fie chiar la Cernăuți, considera distins să afecteze că nu mai poate trăi în țara sa. Acoperii de atît ridicol cele două personaje principale din comedia mea, că după prima reprezentație cusurul dispăruse ca prin farmec. Nimeni nu mai îndrăzni să facă paradă de sentimente potrivnice a ceea ce era național de teamă să nu fie confundat cu Iorgu de la Sadagura sau cu coana Gahița și, mai mult decît atît, se ajunsese să se facă din mine un fel de sperietoare. «Băgați de seamă, se spunea la ureche, să nu vă pună Alecsandri într-o piesă.» Mi-aduc aminte de această primă reprezentație de parc-ar fi fost ieri, pentru că ea a lăsat o adîncă impresie în sufletul meu. Teatrul era arhiplin : principele Sturza și toată lumea bună veniseră pentru prima oară după nu știu cîți ani. Mă aflam în loja tatălui meu și tremuram, numai Dumnezeu știe în ce hal ! Actul I se termină în zgomotul aplauzelor ; al doilea în zgomotul entuziasmului ; la cel de al treilea sala se ridică în picioare și chemă pe autor cu un adevărat zgomot de furtună. Ezit ; sînt silit să mă arăt în marginea lojei noastre, strigătele de bravo mă asurziseră,

iar la ieşirea din lojă, femei şi bărbaţi se năpustiră asupra mea, mă îmbrăţişează, mă trec de la unul la altul şi cu atîta convingere încît mă întorc acasă bolnav din cauza emoţiilor şi stau o săptămînă în pat. Nu încape îndoială, era cum nu se poate mai măgulitor pentru un tînăr de 22 de ani să aibă parte de-o asemenea manifestaţie de simpatie din partea compatrioţilor săi, dar cea mai dulce răsplată mă aştepta acasă şi o aflai în sărutările tatălui meu. Plîngea, sărutîndu-mă" [34]. În fond, pînă atunci, nici un scriitor romîn nu se bucurase de o asemenea manifestaţie publică şi nici de o asemenea largă popularitate.

După entuziasmul primului spectacol, care acoperise unele rezerve, de a doua zi încep să se audă murmurele. Fuseseră trecute cu vederea afirmaţii ca: „Străinii ne-au stricat toate obiceiurile cele bune", sau aluziile la vicisitudinele teatrului naţional, sau chiar finalul acela atît de intenţionat, de demonstrativ semnificativ, în care Iorgu se prinde în hora generală de pe scenă, cîntînd cu toţi cei ce joacă.

Mai supărătoare fusese prezenţa comisului Agamemnon Kiulafoglu, cînd socrul domnitorului însuşi, cumnatul său şi o sumă de demnitari erau greci. Dar aici apare şi un alt aspect care nu trebuie să rămînă nerelevat în adevărata lui lumină. Este vorba anume de problema elementelor diversionist-şovine care, datorită împrejurărilor istorice ale momentului şi apartenenţei de clasă a scriitorului, îşi fac loc în mod nefast pe alocuri în creaţia lui Alecsandri, dăunînd valorii ei realiste şi umaniste. Într-adevăr, în *Iorgu de la Sadagura,* alături de figura lui Kiulafoglu, mai apare şi aceea a zarafului evreu. Amîndoi erau nişte exploatatori, fără îndoială. Dar scriitorul comitea aici două grave greşeli, care viciau în fond oglindirea veridică a realităţii şi dădeau piesei, pe această latură, o notă diversionistă. Cea dintîi dintre acestea era că el omitea să facă loc, alături de cei doi exploatatori străini, exploatatorului romîn, întru nimic mai puţin prezent în societatea vremii şi, de asemenea, întru nimic mai îndurător faţă de masele populare, ducînd astfel la concluzia falsă că numai străinii, mai degrabă ca străini decît ca exploatatori, sînt vinovaţi de proasta stare de lucruri, de sărăcia şi suferinţele poporului. Cea de a doua greşeală, determinată de asemenea de faptul că scriitorul

provenea dintr-o clasă exploatatoare, era că atenţia era în mod evident îndreptată mai cu seamă asupra naţionalităţii celor doi eroi la care ne referim. De aceea, ei sînt făcuţi ridiculi prin anumite particularităţi naţionale, prin proasta pronunţare a limbii romîneşti, dar în fond nu sînt făcuţi odioşi prin trăsăturile morale ale exploatatorului, care nu apar sau sînt trecute pe un plan secundar. Prin acest procedeu se ajunge în mod firesc la estomparea criticii sociale şi la promovarea unor discriminări naţionale cu caracter diversionist. În felul acesta, Alecsandri deschidea poarta spre unele din cele mai grave confuzii din creaţia sa, spre confundarea patriotismului şi a progresistei aspiraţii naţionale cu ura împotriva străinilor sau disprețul faţă de ei.

Totuşi piesa *Iorgu de la Sadagura* provocase nemulţumiri mai puţin pentru anticosmopolitismul său — la rigoare boierimea i-ar fi îngăduit chiar unele accente xenofobe. Ceea ce însă nu i se putea ierta lui Alecsandri era că în piesa sa ţărani şi ţărance cîntau o strofă de-a dreptul antiboierească din doina *Hora,* apoi o serie de mici împunsături, jocuri de cuvinte, care, după ce făcuseră să se rîdă, puseseră pe gînduri pe marii boieri. „Nu fugiţi, oameni buni, nu-s Scaraoţchi" — strigă Iorgu îmbrăcat în costum de vrăjitor, după care adaugă : „Cînd vrea dracul să muncească oamenii se face giudecător sau ispravnic". Sau : „Să trăiască şarlatanismul..." — strigă tot Iorgu în rolul lui de comediant la panoramă — „El şi aurul sînt domnitorii veacului" — la auzul căreia şi domnitorul şi boierii din loji vor fi înghiţit în sec. Şi multe altele asemenea, care ne arată că triumful lui Alecsandri în faţa largii opinii publice era justificat pe toate planurile. *Iorgu de la Sadagura* era cu adevărat cea dintîi piesă romînească, romînească nu numai în limba folosită şi în numele personajelor, dar în schema, în subiectul, în conflictul, în identitatea socială şi naţională a personajelor, în tabloul societăţii, în moravurile şi în atmosfera acestei societăţi, romînească şi răspunzînd aspiraţiilor generale ale momentului mai cu seamă prin actualitatea ei. Ea era atît de actuală şi primită cu atîta căldură, dovedind că exprima sentimente ale unor foarte largi cercuri, încît, într-un raport diplomatic, consulul francez de la Iaşi semnala guvernului său spectacolele foarte populate cu această piesă considerînd-o ca un simptom de schimbări sociale [35].

Triumful ei rămîne o dată însemnată în istoria teatrului nostru, data depăşirii încercărilor, data începutului unei adevărate creaţii dramatice originale romîneşti. Vasile Alecsandri, în asentimentul general al publicului ce umplea sala la fiecare nou spectacol, după ce călăuzise lirica romînească pe drumuri noi şi rodnice, deschidea la 18 ianuarie 1844 drumuri noi şi teatrului romînesc, aşezîndu-l pe o temelie naţională, legîndu-l de actualitatea socială, dîndu-i o tendinţă progresistă, patriotică, imprimîndu-i o notă realistă şi transformîndu-l într-o tribună de luptă.

5

Entuziasmul cu care publicul întîmpinase piesa *Iorgu de la Sadagura* şi îmbrăţişase pe autorul piesei era consemnat şi în presă. „La sfîrşit — spunea o dare de seamă dintr-o revistă — tot publicul a cerut a doua reprezentaţie, care va fi în 25 ianuarie, a acestei piese, adevărată expresie a societăţii noastre, cu toate ridicolele de astăzi". Cel care scria aceste rînduri era Mihail Kogălniceanu însuşi. Revista în care ele apăreau — se afla acum, la 23 ianuarie, la al treilea număr — avea însă o înfăţişare ciudată. Într-adevăr, în fruntea fiecărui număr, acolo unde în mod obişnuit orice cititor îşi aruncă ochii pentru a-i vedea numele, avea un loc lăsat în mod expres alb, ca şi cum în mod evident lipsea ceva. Şi numai dedesubt, cu litere mai mărunte decît cele cu care-ţi dai seama după mărirea spaţiului alb că ar fi fost scris titlul revistei, se afla subtitlul ei, care rămăsese şi care s-a socotit cît a apărut ca numele ei oficial : *Foaie ştiinţifică şi literară*. Dar pe locul lăsat alb, dejucînd cu o ingenioasă abilitate intenţiile cenzurii, toată lumea aşeza titlul pe care stăpînirea Moldovei, în frunte cu Mihail Sturza, îl socotiseră incendiar : *Propăşirea*. Şi aşa, zece luni de zile, cît a fost îngăduită apariţia acestei reviste, aparent cenzura a fost satisfăcută, dar fiecare patriot moldovean pe locul alb din fruntea revistei citea săptămînal nu numai cuvîntul

odios reacțiunii : *Propășirea*, dar și o tăcută sfidare la adresa orînduirii feudale.

Propășirea fusese plănuită mai demult, încă în cursul anului 1843, cînd se făcură toate formalitățile pentru aprobarea apariției ei de către autorități [36]. Alături de Kogălniceanu, Ion Ghica și Panait Balș, Vasile Alecsandri — acum un nume cu prestigiu în literatura romînească a vremii — este și el redactor ale acestei foi. Primul ei număr — cu titlul *Propășirea* — apare, după ce toate aprobările fuseseră căpătate, la 2 ianuarie 1844. Dar el este oprit a se răspîndi și confiscat de către autorități. La 9 ianuarie, peste o săptămînă, apărea din nou numărul 1, de data aceasta cu spațiul alb în frunte, în locul titlului cenzurat, cu multe omisiuni și schimbări față de numărul din 2 ianuarie. Mai circumspecți față de cenzură de acum înainte, redactorii izbutesc să-i asigure o viață regulată și un material interesant. Revista impresionează reunind pagini din cele mai avîntate și din cele mai serioase, semnate de scriitorii contemporani cei mai de seamă din toate provinciile romînești. Ideea Unirii se configurase în conștiințe, și *Propășirea* o slujește publicînd, de pildă, studiul lui Ion Ghica despre desființarea vămii între Moldova și Muntenia, sau lecția de deschidere a cursului de istorie națională al lui Mihail Kogălniceanu, în care acesta spunea : „Privesc ca patria mea toată acea întindere de loc unde se vorbește romînește". Ideea Unirii era slujită și strîngînd laolaltă, în paginile ei, creațiile scriitorilor romîni ce trăiau în țări încă despărțite între ele prin hotare. Au apărut aici numele moldovenilor : Negruzzi, Kogălniceanu, Alecsandri, Negri, Balș, al muntenilor Ghica, Bălcescu, Gr. Alexandrescu, Bolintineanu, Bolliac, chiar al mai bătrînului Iancu Văcărescu, al transilvăneanului Mureșeanu și al altora.

Redactor, împreună cu ceilalți, al acestei reviste, de care se pare că s-a ocupat îndeaproape, Alecsandri abandonează în această vreme aproape orice altă activitate literară, pentru a alimenta cu tot ce scria paginile ce așteptau cu lăcomie nou material în fiecare săptămînă. Teatrului îi mai dă, la 23 ianuarie, deci foarte curînd după *Iorgu de la Sadagura*, comedioara *Spătarul Hatmațuchi*, scrisă desigur și ea din 1843 ; iar mai tîrziu piesa *Creditorii*, comedioară amuzantă, ingenioasă și îndrăzneață, la vremea aceea, ca tehnică dra-

matică mai ales în prima ei parte. *Propășirii* îi dă însă tot restul creației sale, mai ales după ce ceilalți redactori se împrăștie. Chemat de boala gravă a tatălui său, Ghica plecase curînd la București. Balș nu pare să se fi ocupat nici un moment mai îndeaproape de revistă. Kogălniceanu începuse să fie greu sîcîit de persecuțiile lui Mihail Sturza, care, între altele, chiar în mai 1844 dăduse ordin, pentru că îndrăznise să se îndrepte fără o aprobare specială spre Parisul răzvrătitorilor europeni ai epocii, să fie oprit la Viena, întors cu sila în țară și surghiunit. În aceste împrejurări, o bună bucată de vreme, Vasile Alecsandri, deși era un tînăr de numai 23 de ani, este conducătorul efectiv al *Propășirii* — situație în care dovedește deopotrivă simț politic, spirit organizatoric și forță creatoare, pentru a completa coloanele revistei cu propriul său scris, dacă nevoia o cerea.

În *Propășirea* publică Alecsandri încă opt din doinele sale, unele din ele chiar nesemnate, dar toată lumea știa acum ale cui sînt. Aici, publică primele sale bucăți în proză legate de realitatea românească după *Toader și Mărinda* din calendarul lui Kogălniceanu pe 1844 și anume : *Călugărul și pistolul, O intrigă de bal masche* și mai cu seamă acea *O primblare la munți*. Era o proză proaspătă și fină, de un vioi umor împerecheat cu grava poezie a frumuseților naturii patriei, în care, pe o coardă, tremură în surdină și superba melodie a cîntecului popular ca o parte integrantă a peisajului românesc.

Prin aprilie, într-o scrisoare către Ghica, aflat deja la București, cerea acestuia material și-i spunea că absența colaboratorilor l-a constrîns să înceapă povestirea *Istoria unui galbîn și a unei parale*. Povestirea, ingenios construită pentru a atinge cu o critică necruțătoare cît mai multe din ticăloșiile orînduirii sociale dominante din vremea aceea, a fost scrisă de Alecsandri, după cît se pare, la lungi intervale, așa cum a fost publicată, atunci cînd criza de material obliga pe redactorul *Propășirii* să reia condeiul de scriitor. Sarcinile de redactor, pe care rămăsese singur să le îndeplinească, la un moment dat trebuie să-l fi apăsat greu. Prin iunie, sora sa urma să plece pentru îngrijirea sănătății la băi în Germania, la Ems. El trebuia să o însoțească. Cu toată marea lui pasiune pentru călătorii și cu tot dorul de a vedea din nou străinătatea, tînărul își înfrînge aceste

porniri şi rămîne la Iaşi credincios sarcinilor obşteşti încredinţate de tovarăşii săi de luptă, în vreme ce Catinca Alecsandri pornea însoţită de fratele lor mai mic, Iancu.

Buna dispoziţie totuşi nu părăsea pe scriitor. Într-o scrisoare către amicul său doctorul Steege el se arată plin de fantezie şi de umor, împărtăşind celui ce „se juca de-a Cincinatus" (Steege renunţase să practice medicina şi-şi cultiva moşia) noutăţi din „capitală". Între altele, în primul rînd, vorbeşte de proiectul de căsătorie al lui Vogoride cu Cocuţa Conachi, fiica poetului, soră după mamă a lui Costache şi a Elenei Negri. În societatea ieşană, se angajaseră adevărate partizi în favoarea şi în contra acestei căsătorii. Elena Negri era în fruntea celor ce se opuneau, avînd de învins „obstacole uriaşe" [37]. Dar Alecsandri, poate nu tocmai obiectiv în ce o privea pe Elena Negri, considera că ea va cîştiga bătălia, aceasta fiind de la sine înţeles : „e prea deşteaptă ca să nu fie învingătoare". Se pare că Alecsandri însuşi se angajase în bătălia din jurul acestei căsătorii, fireşte în partida pe care o conducea Elena Negri, împotriva căsătoriei, şi, în consecinţă, ridiculizînd pe viitorul ginere, care de altfel viza mai cu seamă averea lui Costache Conachi. Ridiculizarea o face în nişte versuri franţuzeşti ce se pare că au avut o destul de largă răspîndire, improvizate pentru a fi cîntate pe o arie din *Fra Diavolo* — ceea ce însă nu a împiedicat ca această căsătorie să se realizeze [38].

În iulie, îl aflăm pe Alecsandri la băi la Borsec, în Transilvania, supunîndu-se la tortura pe care a descris-o cu vervă în bucata de proză apărută în parte chiar în *Propăşirea*. De aici, îi scria lui Ion Ghica într-o zi cînd era scutit de supliciul băii, căci vara era aşa de friguroasă încît la un moment dat pornise chiar să fulguiască, începînd scrisoarea cu o vioiciune care-ţi dă imediat imaginea tinereţii ce biruie trecătoarele amărăciuni : „Dragul meu Ghica, Că nu sînt Gavarny, ca să întocmesc cel mai nostim album de caricaturi ce a ieşit vreodată din condeiul unui artist. Imaginează-ţi că mă aflu în societatea a vreo 30 de invalizi care sînt îndatoraţi să dea în fiecare zi gratuit un spectacol de grimaze în genul serbării nebunilor de la Notre-Dame din Paris. Eu însumi fac pe Quasimodo regulat de şapte ori pe săptămînă, şi de cîte ori îmi îngădui acest lux mă gîndesc

la plăcerea ce ţi-ar face-o, fără îndoială, să vezi pe dulcele tău prieten sub forma unui crochiu de Granville..." [39].

Pe la sfîrşitul lui august se întorcea de la băi, fără să mărturisească desigur ceea ce Kogălniceanu divulga într-o amuzantă scrisoare către un amic, că la Borsec „filipizase" [40] — adică făcuse curte destul de asiduu uneia din domnişoarele Filipescu de la Bucureşti, care se afla acolo cu tatăl ei, desigur Zoe, pe care scriitorul o caracteriza într-o scrisoare : „persoană plină de farmec, jumătate copil capricios, jumătate femeie încîntătoare" [41]. În afară de bătrînul Filipescu cu domnişoarele Zoe şi Speranţa, la Borsec se mai aflau de la Bucureşti, în societatea pe care a frecventat-o Alecsandri : fraţii Goleşti, un Creţulescu, un Nicolescu, Oteteleşanu, iar din Moldova : Costache Negruzzi şi colonelul Leon. La un moment dat era aşteptat cu nerăbdare şi Negri.

Propăşirii, care continua să apară regulat în acest timp, el îi mai dăduse şi două articole de critică : unul de spumoasă persiflare a intenţiilor linguşitoare şi a formei artistice ridicule din poemul *Prinţul romîn* al lui Aristia ; un al doilea, deosebit de elogios, cu privire la traducerea din Antioh Cantemir a lui Costache Negruzzi şi A. Donici. În acesta din urmă, Alecsandri folosi în aşa măsură pretextul exemplificărilor din Cantemir pentru a lovi în viciile clasei conducătoare din Moldova, încît cenzura a fost obligată să taie nu din articolul ingeniosului critic literar improvizat, ci din versurile de astă dată nevinovatului prinţ, care deschisese drumul poeziei ruse moderne.

Dar greutăţile în calea unei reviste atît de îndrăzneţe se îndesesc. „Foaia noastră — scria Alecsandri lui Ghica la 14 septembrie 1844 — continuă încă să apară, dar cu multe dificultăţi" [42]. Uneori cenzorii sau superiorii cenzorilor îşi dădeau seama că abilitatea tinerilor îi înşela, făcîndu-i să aprobe apariţia unor bucăţi despre care mai tîrziu se lămureau ce sens real aveau. Cenzura devine mai aspră, apoi, pe neaşteptate, revista era suprimată, Kogălniceanu surghiunit la mănăstirea Rîşca, Negruzzi surghiunit de asemenea la propria sa moşie. Singur Alecsandri scapă. „...Ai auzit de exilul lui Kogălniceanu, — scria el aceluiaşi Ghica stabilit acum definitiv la Bucureşti — al lui Negruzzi, de asasinatul bietei noastre reviste... Era să fiu şi eu cuprins în proscrip-

ție ; exclus din considerație pentru tatăl meu, aș fi preferat exilul decît să fiu față la ultimile momente ale revistei." [43] Se spera în posibilitatea continuării revistei la București ; apoi în transformarea ei într-o revistă : *Săptămîna*, proiectată de Ghica. Dar speranțele sînt deșarte. „S-au pus ca niște adevărate piedici pentru a se împotrivi mersului înainte al progresului" — exclama Alecsandri în scrisoarea amintită mai sus, pentru a conchide apoi, referindu-se la idealul democratic și patriotic ce-i călăuzea în acțiunile lor, ca un fel de concluzie, ca un fel de învățătură supremă scoasă din experiența luptelor grele din acești cîțiva ani de cînd se întorsese în țară și se dăruise patriei : „Ideea este un fenix care nu moare niciodată, poate fi respinsă uneori, dar nu poate fi înăbușită".

Cu suspendarea *Propășirii*, perioada începuturilor lui Alecsandri se încheia.

III

IUBIREA

(1845—1847)

„Ei îi datoresc tot ce am făcut bun
şi, dacă n-aş fi avut nenorocirea să
o pierd, aş fi realizat capodopere“

I

Anul 1844 fusese pentru Vasile Alecsandri un an de luptă şi de muncă, un an rodnic din punct de vedere literar. Prestigiul său era acum stabilit. Ca poet, fie ca autor de romanţe puse pe muzică şi cîntate în saloane, ca şi în cercurile largi mai modeste, fie ca autor al *doinelor*, chiar dacă reala însemnătate literară a acestora nu putea fi surprinsă pe atunci chiar de toţi, Alecsandri cucerise numeroase simpatii. Ca autor dramatic, mai ales după *Iorgu de la Sadagura*, el ajunsese să aibă atîta răsunet, să fie atît de cunoscut şi să aibă atîta autoritate, încît un corespondent din Iaşi al *Gazetei de Transilvania* de la Braşov declara într-o corespondenţă din 1846 că Alecsandri devenise spaima ticăloşilor [1]. Pe plan familial, divorţul sorei sale Catinca din nenorocita căsătorie cu Voinescu, care se sfîrşise în 1844, adusese tînărului care o sprijinise mulţumirea de a vedea încheiată însoţirea monstruoasă între doi oameni ce nu se iubiseră şi nu se iubeau.

Şi cu toate acestea, tînărul avea şi nemărturisitele lui nemulţumiri, nemărturisitele lui frămîntări interioare. Vechi prejudecăţi cu privire la personalitatea lui te fac să-l vezi pe scriitor numai vesel, fericit şi într-o bună măsură nepăsător — ceea ce e fals. El nu numai că nu era un uşuratec — cum se vede din preocupările şi realizările lui de pînă acum — dar era un om sensibil, un contemplativ şi un reflexiv. Pentru un asemenea om, prilejuri de a fi rănit, de a fi nemulţumit, de a fi frămîntat se aflau din belşug în

lumea în care trăia. Îl nemulțumea firește risipirea grupului lor de la *Propășirea*, mai cu seamă că, în ciuda încercărilor, nici o perspectivă mai temeinică de nouă organizare nu se întrezărea în viitorul apropiat. Apoi, îl nemulțumea, îl rănea și îl frămînta desigur faptul că, în ciuda situației tatălui său, a succeselor sale literare, a însușirilor personale ce le dovedea, el își dădea seama că rămînea într-o situație de inferioritate față de tinerii Sturzești, Roznovani, Cantacuzini, Ghiculești, Moruzești, Catargi etc. din jurul său. Zugrăvind societatea moldoveană din această epocă, Alecsandri scria o dată, în legătură cu prăpăstiile care separau nu numai clasele sociale, dar chiar diversele categorii din sînul boierimii : „...rareori, chiar, după mulți ani de serviciu, un favorit al soartei parvenea a se furișa în mîndra protipendadă și acolo sărmanul era supus la supliciul lui Tantal. Deși acum era boier cu barbă, deși tolerat în ecpaeaua privileghiată, el făcea zîmbre, privind cu jale la jilțurile ministeriale ; căci nu-i era permis să aspire decît la modestul scaun de *șef de masă* sau cel mult la scaunul de *director de minister !*“ [2] Era, fără îndoială, aici exact situația tatălui său și răsuna ceva din nemulțumirea poate mai puțin a tatălui — care vedea totuși lucrurile cu mai multă înțelegere prin prisma vechilor prejudecăți — cît a fiului. În fundul inimii sale, tînărul ascundea cu grijă un sentiment de demnitate rănită. Se pare că avusese motive chiar mai temeinice care să-i alimenteze acest sentiment. Se afirmă, fără să putem controla, că poetul a încercat în această vreme să devină ginerele trufașului mare-boier Costin Catargi și că, într-o formă sau alta, în orice caz prin refuzul său, acesta l-ar fi făcut să-și aducă aminte că bunicul său fusese vechilul mănăstirei Sfîntului Spiridon, iar tatăl său pornise de tînăr, fără nici o stare, ca om de casă, poate logofăt de moșie, al unui mare-boier [3]. Se mai adăuga încă ceva — și probabil în vremea din urmă din ce în ce mai puternică : nevoia unei afecțiuni, a unui suflet către care să-și poată îndrepta dragostea, căruia să-i împărtășească nesiguranțele, care să-i fie mîngîiere și îndemn în această lume cutremurată de vînturile atît de reci ale meschinăriei și interesului. Încă din 1841, el considera, într-o scrisoare către un prieten, că „după părerea mea nu trebuie să te căsătorești din dragoste“. Și primele două argumente erau :

„1. Riști să aștepți prea mult pînă să afli o persoană pe care să o iubești cu adevărat și care să fie vrednică de această dragoste. 2. Pentru că, avînd în vedere cum merg lucrurile în societatea noastră, împrejurările vor să nu te căsătorești cu cea pe care o iubești, ca și cum o fatalitate ar urmări lucrurile acestea..." [4] Argumentele lui trădează de fapt o sete de iubire împărtășită și teama de a nu fi dezamăgit în iubirea sa.

Toate acestea frămîntau îndelung în acești ani sufletul lui Alecsandri. Poezia sa *Visul* nu este decît o imagină fugară a acestor adînci dezbateri interioare ale tînărului care în 1843 se întreba nedumerit cine anume : bogăția, gloria literară sau iubirea îi vor da fericirea, se întreba spre care să se îndrepte și, mai cu seamă, după cum această poezie arată, dacă nu cumva toate sînt deopotrivă numai amăgiri.

În cursul anului 1844, probabil către sfîrșitul lui, pare că el se îndrepta spre unele certitudini. Sora prietenului său Costache Negri, Elena, pe care o cunoscuse încă din primele luni ale întoarcerii sale în țară, ființă suferindă, care în 1841 trebuise să călătorească în străinătate pentru îngrijirea unei sănătăți plăpînde, divorțată din 1843, îl farmecă de la început prin spiritul ei viu, prin personalitatea ei cuceritoare, desigur nu mai puțin și prin frumusețea ei. Portretul ei cunoscut, făcut de Rosenthal, redă îndeosebi viața interioară, poate încă mai mult o anumită sete de viață și o anumită melancolică resemnare. Mai era un portret, pe care nu-l cunoaștem decît dintr-o descriere a lui N. Petrașcu, portret care ne-o înfățișează pe această tînără și tulburătoare femeie exact în vremea cînd o mare pasiune reciprocă era pe punctul să se nască între ea și Vasile Alecsandri : „Un portret fotografic în văpsele, făcut în Iași cam pe la 1844, reprezintă pe Elena N., un cap frumos în toată puterea cuvîntului, purtînd după moda timpului zulufi scurți, cu două cărări în loc de una, adică așa numita pieptănătură *en coeur*. Părul negru, mătăsos, cu reflexe albastre, ochi superbi, mîngîioși și negri ca și sprîncenele. Nasul și gura potrivite. Elena ține o haină ușoară, un fel de algeriană încrustată, strînsă la sîn de o mînă încîntătoare și c-o mișcare grațioasă" [5]. Elena trebuie să fi fost într-adevăr frumoasă : și mama și bunica ei fuseseră de altfel celebre frumuseți ale Moldovei. Mama ei fusese Zulnia, muza lui Costache Co-

nachi, cu care se și căsătorise după ce rămăsese văduvă. Dacă adăugăm spiritul cultivat al Elenei, inteligența ei vioaie, gîndirea generoasă și deschisă înnoirilor literare și sociale din Moldova, înțelegem că Alecsandri putea fi ușor atras de această făptură. Fără îndoială, ei îi sînt adresate poeziile din 1844, pe care poetul nu le-a publicat niciodată : *Serenada lui Schubert* și *Pe albumul doamnei E...* (evident Elena). După toate probabilitățile, în cursul iernii 1844—1845, legăturile lor prietenești s-au strîns tot mai mult și se transformară într-o dragoste foarte puternică.

În ianuarie 1845, prietenul său Ion Ghica, plecat de mai multe luni de la Iași, își pierdea tatăl. Amintindu-și cît îl ajutase, avîndu-l alături atunci cînd, cu trei ani înainte, el însuși își pierduse mama, Alecsandri îi trimite o caldă scrisoare de condoleanțe, din care se desprinde generozitatea inimii sale nu numai ca o manifestare spontană, ci transformată încă de pe acum în principiu de viață. El spunea în scrisoarea sa, pentru a-l îmbărbăta, amintindu-i exact cuvintele ce i le spusese altădată Ghica : „Curaj, prietene, și mai cu seamă fii îndeajuns de tare, îndeajuns de generos pentru a nu te mai gîndi la tine, ci la cei care de acuma înainte își pun întreaga lor nădejde în tine, la cei ce au nevoie de brațul tău pentru a fi mîngîiați". După care continua : „Am urmat atunci sfaturile tale ; urmează-le la rîndul tău pe ale mele și vei ajunge ca și mine la descoperirea acestui adevăr : că pentru a-ți ușura puțin propriile tale suferinți trebuie să le sacrifici durerilor celorlalți. Trebuie să mîngîi pentru a nu cădea în disperare". [6] Nobilă concepție, căreia Alecsandri îi va rămîne credincios toată viața. Nu superficialitatea, cum afirmau unii, ci această profundă convingere i-a dăruit seninătatea cu care a străbătut momentele cele mai grele de care totuși, chiar o viață fără mari drame ca a lui nu putea fi cu totul lipsită.

Poate pentru a vedea pe amicul său după această grea încercare, poate mai degrabă sub acest pretext, Alecsandri se duce la sfîrșitul lui martie 1845 la București, poate și cu vreo misiune politică. În Moldova aveau loc în această vreme numeroase mișcări în lumea țăranilor, a meșteșugarilor, a tîrgoveților și a micilor boieri, unele din ele luînd destul de mare amploare și avînd ecou pînă în ziarele din străinătate. Existau de asemenea unele organizații secrete, cum era acea

Asociație patriotică, al cărei secretar era Teodor Rășcanu [7]. Alecsandri putea fi angajat direct într-o asemenea organizație sau nu, dar în nici un caz nu putea fi străin de activitatea ei, nu putea să nu fie considerat printre prietenii, susținătorii ei. Dacă facem legătura cu vizita lui Vaillant în Moldova în cursul anului anterior, cînd plecase sub presiunea autorităților, și, mai înainte, cu a lui Iancu Văcărescu, președintele Societății literare de la București, pe care Mihai Sturza îl considera ca „făcînd parte din fracțiunea anarhistă"[8], ne apare firesc ca, în spiritul tot mai puternic de năzuință spre Unire, Asociația patriotică să urmărească o legătură cu Societatea literară — o formă legală ce acoperea o organizație politică secretă asemănătoare celei din Moldova. Nimic mai plauzibil, în asemenea împrejurări, decît ca un poet și un om „monden" ca Alecsandri — cel mai puțin suspect — să fi fost ales ca emisar moldovean la București. Aceasta ar explica o serie din desele lui vizite peste Milcov. Pentru a adormi și mai bine suspiciunile, se putuse aranja ca la București tocmai atunci Costache Caragiale să joace *Iorgu de la Sadagura*. Alecsandri era de altfel membru al Societății literare. Ion Ghica spune în amintirile sale: „Mai mulți romîni din Moldova, Vasile Alecsandri, Kogălniceanu, Negruzzi și alții făceau parte [din Societatea literară — n.a.], și cînd unul din acești bărbați venea la București, era pentru noi toți o adevărată sărbătoare" [9].

Într-adevăr, la București, tînărului scriitor i se fac ovații sărbătorești. Primit de domnitor la palat, evident mai cu seamă în calitatea lui de scriitor, Bibescu, care cetise necruțătoarea critică ce o făcuse scriitorul în *Propășirea* poemului lui Aristia, chemă pe Alecsandri la fereastră, după cum relatează mai tîrziu chiar acesta, și-i arată în curte un splendid cal. „Iată calul pe care l-a cîntat Aristia în poemul său" — spune rîzînd principele. „Sărmanul animal" — replică mucalit tînărul moldovean. Costăchiță Filipescu organizează chiar un banchet strălucit, desigur cu discursuri și cu aluzii politice, în cinstea scriitorului venit de la Iași.

La întoarcerea din această călătorie, în drum spre Iași, Alecsandri se oprește la Blînzi, moșia Elenei Negri din ținutul Tecuciului, unde ea se afla. Aici, în ziua de 8 martie, cei doi tineri își împărtășesc puternicele sentimente reciproce. Poezia în care consemnează această zi a dragostei

triumfătoare cîntă cu o exuberanță neobișnuită — mărturisind intensitatea fericirii poetului, care și în marile sale bucurii de obicei nu-și părăsea calmul și seninătatea :

Întinde cu mîndrie aripile-ți ușoare,
O, sufletul meu vesel, o, suflet fericit !
Înalță-te în ceruri și zbori cîntînd la soare,
Căci soarele iubirii în cer au răsărit
Și-n cale-mi s-a oprit !

Veniți năluciri scumpe, dorinți, visuri mărețe,
Ca păsări călătoare la cuibul înflorit.
Veniți de-ngînați veseli a mele tinerețe,
Căci steaua fericirii în ochi-mi a lucit...
Iubesc și sînt iubit !

Primăvara asta fericită o petrece mai mult la Blînzi sau, nu departe de acolo, la Mînjina, moșia amicului său Costache Negri. Zilele se treceau ca un vis pentru cei doi tineri îndrăgostiți, alergînd călări prin dumbrăvi, străbătînd în goana cailor cîmpiile întinse, ca doi oameni fericiți ce uitau în clipele acestea tot restul lumii : „Pe cînd eram în lume tu singură și eu !". Serile întîrziau în jurul mesei sau contemplînd cerul înstelat, înfiorați de pacea adîncă ce domnea, discutînd despre literatură, sau despre soarta patriei, cu sufletele pline de poezie și iubire. Într-o asemenea seară, Elena avu ideea ca fratele și iubitul ei să consemne în versuri această neasemuită frumusețe și pace. Ea propuse chiar și temele în succesiunea lor, ca într-un adevărat poem simfonic : „cîmpia — noaptea — poezia — amorul — mîhniciunea — prietășugul — luna — trecerea nopții către zi — despărțirea — alinarea", din care Alecsandri dezvoltă primele patru, iar Costache Negri — care scria din cînd în cînd și el poezii — restul. Copleșit de sentimentul puternic ce-l trăia, scriitorul cîntă în versurile sale izolarea de lumea amăgitoare, viața calmă, modestă, lipsită de ambiții, dar fericită spre care aspira :

Frumoasă e cîmpia cu dulcea-i liniștire
Pentru acel ce fuge de-a lumii amăgire,
Pentru acel ce caută un trai neînsemnat !

Plăcut, plăcut e ceasul de griji ne-ntunecat
Şi dulce este viaţa ce curge lin, departe
De-al omenirii zgomot, de-a ei fumuri deşarte !

Poezia avea un moto din Conachi, care răsuna de asemenea şi în final. Prezenţa acestuia nu trebuie să ne surprindă. Cu aceste poezii, pe care de-altfel le-a publicat mult mai tîrziu, Alecsandri aducea o uriaşă înnoire în lirica erotică românească, înlocuind pasiunea cam carnală pe care o cîntase altădată, cu indiscutabil răsunet, bătrînul Conachi. Tînărul poet introducea un sentiment necunoscut încă în poezia noastră de dragoste de pînă atunci (afară de cîteva versuri foarte reci şi abstracte ale lui Asachi) al înălţării omului prin iubire :

Atunce omul ridică a sa frunte
Şi în ceruri cu mîndrie aţintă ochiul său.
Fiinţa lui se-nalţă ca vulturul de munte,
Iubirea lui îl schimbă şi-l face Dumnezeu.

Dar de Conachi, care continua încă să se bucure de un larg prestigiu literar, va fi avut ocazia să se apropie mai tare chiar în această primăvară. Moşia lui era de asemenea în apropiere şi, lăsînd la o parte marea lui zgîrcenie, bătrînul era un om interesant, cultivat, cu care o convorbire putea fi plăcută, profitabilă. Spre deosebire de mulţi tineri, în genere iconoclaşti, Alecsandri păstra în stimă pe Conachi — stimă sporită de faptul că era părintele vitreg al amicilor săi Elena şi Costache Negri. Mai tîrziu, Papadopol-Calimah, care deţinea informaţia desigur chiar de la autorul *Doinelor*, relata astfel întîlnirea dintre cei doi poeţi : „Ca patriot, ca mare cinstitor al limbii româneşti, Conachi îmbrăţişă pe toţi acei care scriau. El era bătrîn cînd muza lui Alecsandri începuse a cînta scumpa şi frumoasa ţară, l-al cărei dulce soare creşte floare lîngă floare... Bătrînul mare logofăt îl chemă, îi zise cu dragoste că l-au citit şi-l îndemnă să nu se lase, să meargă tot înainte. Conachi îi arătă caietul poeziilor sale zicîndu-i : «Şi eu am scris poezii...» şi i l-au încredinţat să-l citească şi să-i spună părerea sa... Şi astăzi privighetoarea de la Mircesti, bardul latinităţii, îşi aduce aminte de acel bătrîn luminat, cu cît zel, cu cîtă iubire îl îmbăr-

bătă..." [10] Într-o asemenea atmosferă de înțelegere, de afecțiune reciprocă, de intensă poezie, se desfășoară iubirea cu Elena Negri. După popasul la Blînzi, Alecsandri revine în sfîrșit la Iași. Pentru sărbătorirea numelui lui Negri, la 21 mai, Alecsandri nu putea însă lipsi de la Mînjina. De aceea, fără mare întîrziere, revine pe meleagurile acelea.

Mînjina era, cum zicea însuși Alecsandri mai tîrziu, unul din puținele locuri unde încă dinainte de 1859 Unirea se realizase, unde se strîngeau, mai cu seamă cu ocazia petrecerii de ziua numelui lui Costache Negri, tineri și dintr-o parte și din alta a Milcovului. Aici, „tinerii, osteniți, descurajați de greutățile misiei lor, prindeau o nouă putere pentru luptele viitoare ; moldovenii și muntenii aveau ocaziune a se cunoaște de aproape, a se stima, a se iubi, a pune la un loc sperările lor, a face proiecte măreție pentru renașterea Patriei comune, a se înțelege pentru formarea opiniei publice în țară. Zic, *Patrie comună*, zic țară, pentru că la Mînjina nu mai erau moldoveni și munteni, dar romîni ; nu erau două țări pentru romîni, dar o singură țară, o Patrie comună !... Unirea exista în inimi, ea se tălmăci în cuvinte și prinse rădăcină, ca o plantă cerească, pe acel loc ars de soare și lipsit de plantele umbritoare ale pămîntului." [11] La Mînjina lui Negri, tinerii moldoveni întîlneau pe cei veniți de la București, pe Costăchiță Filipescu și pe tînărul, severul, dar incandescentul Nicolae Bălcescu. Cu prilejul sărbătorii zilei numelui lui Negri din 1845, cunoscu Alecsandri la Mînjina pe Bălcescu, de care va fi legat, în puținii ani ce-i rămîneau acestuia de trăit, printr-o mare și caldă prietenie. Aici și acum, la Mînjina, în mai 1845, se desfășoară frumoasa scenă pe care tot scriitorul nostru a consemnat-o în emoționantele sale amintiri despre Bălcescu : „Costăchiță Filipescu ducea hora cu pornirea voinicească a unui fecior de munte ; A. Russo aținta glumele romîncelor cu spiritul său șăgalnic și Nicolae Bălcescu, cuprins de entuziasm la privirea flăcăilor ce dănțuiau cu pletele în vînt, zicea : O, mîndră oaste va avea Romînia cînd i-a veni rîndul pe lume !" [12]. Emoționant trebuie să fi fost într-adevăr spectacolul tinerilor acestora îndrăzneți, nobili în cugete, însuflețiți de năzuințele înaintate ale timpului lor, amestecați în mijlocul țăranilor, jucînd hora,

vorbind, glumind, sfătuindu-se serios cu ei, cu atît mai emoţionant cu cît nimic din ceea ce făceau nu pornea din demagogie sau interes, ci din cel mai sfînt şi sincer sentiment de patriotism şi dragoste pentru popor.

2

Puţine zile după această însufleţită petrecere şi înălţătoare întîlnire patriotică, pe la sfîrşitul lui mai sau începutul lui iunie, Alecsandri pleca pentru o scurtă călătorie în străinătate. La 11 iunie se afla la Lemberg ; la 26 iunie, la Viena. De acolo a pornit spre ţară cu vaporul pe Dunăre. La 1 iulie, era la Semlin. În primele zile din iulie trebuie să fi fost din nou în Moldova. Călătoria este învăluită în mister. Nu-i cunoaştem nici o cauză. Condusese el pînă în capitala Austriei pe Negri şi Elena care plecau, pentru consultarea unor doctori ? Sau, dimpotrivă, oricît de înţelegător era, tatăl său se speriase de această dragoste pentru Elena Negri, de care fiul poate îi şi vorbise în vederea unei căsătorii ? Pentru prejudecăţile vremii aceleia dragostea aceasta pentru o femeie divorţată şi mai în vîrstă ca el putea fi un motiv de nelinişte. Zvonurile despre şubrezenia sănătăţii Elenei şi despre caracterul neiertător şi molipsitor al bolii ei : tuberculoză, care evident în surdină nu puteau să nu circule, sînt de natură să susţină aceste ipoteze, mai ales dacă anticipăm şi adăugăm că în anul următor Alecsandri se va întîlni în străinătate cu Elena Negri în cel mai mare secret, îndeosebi faţă de tatăl său. S-ar putea deci ca bătrînul Alecsandri, ca să-l distragă de la această iubire, să-l fi trimis sub un pretext oarecare — un om de afaceri are totdeauna ceva de pus la punct într-o capitală străină ! — la Viena. Poate că în fond acelaşi motiv să fi determinat şi călătoria în care porneşte scriitorul la începutul lui august 1845 : la Constantinopol. După ce văzuse Parisul şi Italia, tînărul scriitor se îndrepta acum spre locurile cîntate aşa de frecvent în poezia romantică. Călătoria aceasta, chiar dacă n-a avut răsunete prea importante în literatura sa, pentru experienţa lui creatoare a avut o mare însemnătate.

Perspectiva vizitării Bosforului, cu un atît de mare prestigiu literar, fără îndoială nu-l putea lăsa indiferent. Se îmbarcă înfrigurat la Galaţi în seara de 9 august 1845 şi porni în aceeaşi noapte pe Dunăre, spre mare. Cîteva notiţe fugare, dar foarte preţioase, făcute de el poate cu gîndul să le dezvolte cîndva, notiţe ce s-au păstrat pe un carneţel mic de buzunar, ne ajută să-i urmărim itinerariul şi uneori, cînd e mai puţin parcimonios în însemnări, să-i observăm şi cele mai interesante impresii [13]. După primele emoţii ale plecării, pe măsură ce-l însoţim în desfăşurarea călătoriei, descoperim un Alecsandri surprinzător prin reţinerea unor detalii de mare fineţe psihologică şi literară, depăşind tot ce cunoscuse literatura romînească pînă atunci şi mai cu seamă literatura romînească de călătorii : „O părere de rău nelămurită îţi strînge deodată inima ; şi imaginaţia izbită de tot ce te înconjoară amestecă imaginile evocate cu scenele noi şi originale de sub ochii tăi. Este un amestec fantastic de trăsături bine cunoscute, mijind în văzul gîndirii, cu figuri străine, strălucind în lumina lămpilor sau topindu-se în noapte ; uimitoare împreunare de amintiri rătăcind printre tablouri curioase, alcătuite de felurite grupări de călători, de mişcările variate ale marinarilor, de lucrurile aruncate fără rînduială pe punte." La Tulcea, vaporul primeşte printre călători un paşă turc cu secretarul său, un tînăr crescut la Kissingen şi Paris, condamnat să trăiască pe aceste meleaguri singuratice, aproape sălbatice, visînd totuşi spre ceea ce cunoscuse altădată şi declarînd, spre amuzamentul tînărului moldovean, că „ar da toate huriile lui Mahomed pentru o midinetă pariziană". Pe acelaşi vapor cu Alecsandri mai călătoreşte şi pictorul francez Charles Doussault, care stătuse mai bine de un an în Valahia şi care, cîţiva ani mai tîrziu, în 1853 scriind cu simpatie despre ţara şi poporul nostru, îşi aducea aminte cu plăcere de întîlnirea cu scriitorul nostru. În sfîrşit, apare marea. Alecsandri notează, cu nimic din extazul romanticului, ci dimpotrivă, cu incontestabilă capacitate de a se emoţiona sincer, personal, fără să folosească uzatele clişee literare, cu oarecare umor,

cu oarecare ironie, poate acea ironie heineiană din spre sfîrşitul romantismului : „Aici începe grandiosul, imensul, sublimul şi răul de mare care îngheaţă orice accent entuziast". Călătoria se desfăşoară în condiţii excelente, marea e superbă. Frumoasei zile, îi urmează o încîntătoare noapte de august, cu lună. Fără să fie transportat pe liniile comune ale inspiraţiei provocate de lună, scriitorul este mişcat de frumuseţea tabloului şi notează în carnetul său : „Nimic nu e mai frumos ca o seară frumoasă pe mare, poate o noapte frumoasă, liniştită cu totul şi luminată misterios de lună. Să se rîdă oricît de planeta aceasta. Pe mare e uimitoare şi-mi place s-o văd lucind, cu stele cu tot, printre frînghiile vasului. Şi apoi razele aruncă o lumină aşa de nobilă şi de fantastică, încît nu pot să n-o admir, în ciuda d-nei X, care-şi bate joc de ea atît de inteligent."

În noaptea de 13 spre 14 august, se opreşte la Varna. Aici schimbă vasul şi călătoria continuă. În spre seara zilei următoare, se văd malurile Asiei şi Europei, apoi apare Bosforul, care încîntă cu adevărat pe poet. Priveliştile noi, feerice, uimitoare, depăşind propria lui imaginaţie, i se desfăşoară pe dinaintea ochilor ca un vis fantastic. Însemnările pe care le-a lăsat scriitorul, aici mai ample tocmai pentru că lucrurile l-au impresionat mai puternic, sînt deosebit de interesante, de o intensă vibraţie interioară şi poate paginile cele mai frumoase pe care le-a dat literatura noastră despre Bosfor şi Constantinopol : „Şi în adevăr nimic mai frumos, mai surprinzător, mai feeric ca tot ce vezi înaintînd spre Constantinopol : mahalalele Terapiei, Arnăut-Kioiului, Jeni-Kioiului etc. încîntă, transportă, minunează prin noutatea stilului cu totul oriental, cu casele pictate cu multe culori, cu grădinile lor feerice unde se suie maiestos ţărmul Asiei, verde închis, aspru. Domneşte pretutindeni *un nu ştiu ce* misterios, care ne excită curiozitatea. Nu ai destui ochi ca să vezi, destule simţuri ca să simţi. Îţi pare că îţi lipseşte încă mult pentru a putea să te pătrunzi de tot farmecul care se desfăşoară înainte-ţi. În sfîrşit, priveliştea Bosforului, cu mahalalele cele multe şi elegante, cu grădinile frumoase, cu moscheile semănînd cu vasele mari cu două sau mai multe catarte, cu cimitirile, cu promenadele sale, cu cetăţuile copilăreşti, cu miile de corăbii şi miile de bărci brăzdîndu-l în toate direcţiile, cu acel farmec al noului şi acea culoare

orientală așa de necunoscută de europeni ; tabloul acesta întreg, sublim și elegant, care pare că a fost aruncat pe cele două maluri ale Asiei și Europei de către un geniu al feeriei orientale, acest tablou, spun, a întrecut într-adevăr tot ce putusem crea în închipuirea mea. Constantinopol este cea mai măreață și cea mai strălucită victorie a realității asupra imaginației. Niciodată în viață nu am simțit un așa de mare și de adevărat entuziasm ; niciodată o priveliște nu m-a impresionat mai mult. Orientul, cu toate încîntările sale, e aici în fața mea și mi se pare un vis. Dar ce vis ! E noapte. Luna se joacă alene pe Bagaz și-și aruncă palidele-i raze pe cartierul și turnul Galatei — așezat în fața Stambulului. Mahalaua, din contra, e pierdută în umbră și nu vezi decît moscheile sale, desenîndu-se pe cer în mase negre, și nenumărate minarete părînd imensele catarturi a unor vase fantastice, prin pădurea celorlalte catarturi care se leagănă în port... Cît pitoresc, cîtă poezie, cît fantastic ! Totul ține aici să te facă să crezi că ai murit, pentru a te deștepta într-o țară a zînelor... tabloul acesta vast, întreaga priveliște luminată de vălul roșcat al ultimelor raze de soare sau de lumina lunii și stelelor, este făcută anume ca să dea geniu celui ce nu are și să-l răpească celui ce-l are — atît de puternice sînt impresiile."

Alecsandri nu notează aici, după cum se vede, niște impresii literaturizate debordînd de influența exotismului romantic, ci, dimpotrivă, sincerile lui impresii, foarte puternice, care însă nu-l împiedecă — lucid, realist — să vadă și celelalte aspecte ale acestor locuri și cu ocazia aceasta, ca rareori, să se și autocaracterizeze. „De ce a trebuit — continuă el — însă, din nenorocire, ca orice medalie să-și aibă cealaltă față, ca orice vis să-și aibă deșteptarea violentă, ca acest Constantinopole, care de departe seamănă cu o fată grațioasă și atrăgătoare, să se schimbe — deodată aproape — într-o vrăjitoare bătrînă, zbîrcită și acoperită cu zdrențe ?... Cunosc englezi care vin din Londra pînă în Bosfor și nu debarcă : sînt oameni prudenți care nu vor să-și piardă nimic din iluziile lor. În ce mă privește, la drept vorbind, nu sînt supărat că m-am coborît pe uscat, căci cu felul acesta nebun al spiritului meu, găsesc peste tot pitorescul — pînă și în mizerie."

Vasile Alecsandri, care de multe ori în scrisori particulare şi chiar în unele scrieri literare se laudă cu lenea sa, nu se dovedeşte de loc a fi aşa. Dimpotrivă, se arată un călător foarte activ, foarte curios, foarte dornic de a cunoaşte cît mai multe şi cît mai variate lucruri : monumente istorice şi oameni, moravuri pitoreşti şi privelişti caracteristice, neobosind nici un moment. Sosise la Constantinopol la 14 august seara. A doua zi de dimineaţă debarcă. Se instalează la un hotel, unde află şi pe un englez : doctor Dickson, despre care va aminti în *Călătoria în Africa*, amănunt interesant pentru a constata gradul de autenticitate al amănuntelor din însemnările de călătorie publicate de către Alecsandri. Imediat după ce se aranjează la hotel, începe cu o mare asiduitate, fără odihnă, vizitarea Constantinopolului. În aceeaşi zi vizitează Pera. A doua zi — era joi, 16 august — vizitează dimineaţa Stambulul, cu bazarele sale vestite, iar după amiază, desigur înarmat cu o scrisoare de recomandaţie, pe Vogoride, bei de Samos, socrul lui Mihail Sturza, care fără îndoială a înlesnit apoi, prin intervenţiile sale, să i se deschidă foarte multe uşi. Între adresele şi persoanele notate de el în carnet se află Mehmed Paşa, ministrul de interne, amiralul Mehmed Ali, apoi ministrul de război, un paşă Ahmed Fezi şi foarte mulţi străini, unii cu funcţii diplomatice. În ziua următoare, la 17 august, continuă vizitarea : era rîndul moscheilor, şi la moscheea din Kulelli are prilejul să vadă pe însuşi sultanul. Apoi cercetează Apele-Dulci ale Asiei. La 18 august, continuă vizitarea moscheilor, dar numai din afară, căci nu avea încă permis de a intra înăuntrul lor. Moscheea sultanului Ahmed îi place, Sfînta Sofia nu-l impresionează însă — şi se cuvine reţinut neconformismul său, îndrăzneala de a mărturisi că nu-l copleşeşte un monument faimos. Apoi vizitele continuă foarte numeroase : la moscheea sultanului Baiazed, la Sublima Poartă, la biserica Sfînta Irena, la monetărie, la hipodromul de lîngă moscheea sultanului Ahmed, la obeliscul împăratului Teodosiu, la piaţa Seraschieratului, din al cărei turn Alecsandri vede larga privelişte a Constantinopolului, Mării de Marmara, ţărmurilor Asiei, Scutariului, Bosforului, pînă departe. În după-amiaza acestei zile plină de atîtea bogate impresii, scriitorul face o lungă plimbare pe Bosfor. A doua zi, duminică 19 august, vizitează promena-

dele Constantinopolului și ale mahalalelor. Se dovedea un om dornic de a vedea cît mai multe lucruri, de a merge pînă la amănunte, de a nu se lăsa furat numai de imaginea globală și de a se învîrti într-un cerc restrîns din centrul orașului.

Marți, 21 august, după-amiază, împreună cu un pictor, Lucain, pornește spre insula Prinkipo unde se stabilește pentru trei săptămîni. Aici începea adevărata vacanță, dar în călătorie el nu-și află ușor odihnă : continuă să viziteze, să cerceteze, să cunoască oamenii, obiceiurile lor. E uluit de măreția priveliștii ce o oferă insula de jur împrejur. El nu se mulțumește numai cu atît. Ca totdeauna dornic de vaste priveliști, de orizonturi larg deschise, se suie călare pînă la mănăstirea Sfîntul Gheorghe din vîrful cel mai înalt al insulei. De altfel, la fiece pas, în carnetul de însemnări din călătorie se observă preferința lui caracteristică și cu care va rămîne totdeauna pentru locuri dominante ca priveliști, îndeosebi pentru largile perspective, pentru vastele panorame. Era ceea ce — mai tîrziu o va mărturisi — l-a legat și de Mircești : lărgimea orizontului.

La Prinkipo, și tovarășul său pictorul și el se îmbolnăvesc grav. „Era cît pe-aici să mor" — notează el doisprezece ani mai tîrziu în scrisoarea către Ubicini. Singur, departe de ai săi, departe de pămîntul țării — „regret patria din toată inima", notează el — este cuprins aproape de disperare. Acum scrie una din puținele sale poezii care respiră acest sentiment al disperării — în genere așa de străin firii și creației lui literare :

Străin pe malul mării zac în singurătate.
Pășesc pe-a morții cale.
Și-a zilei dulce raze îmi par întunecate,
Și marea mă adoarme c-un cîntec plin de jale.

Ah, glasul desnădejdii în inima-mi răsună,
Căci mor făr-a depune, cu o mîndră înfocare,
Pe fruntea țării mele o falnică cununa
Și pe-a iubitei frunte o dulce sarutare.

Nu este desigur întîmplător că, însănătoșit, Alecsandri n-a publicat niciodată această poezie, dintr-un fel de pudoare de-a nu dezvălui un moment de slăbiciune care nu-l

punea în lumină pe el cel adevărat. Dar primejdia trece. Călătorul singuratic se-nsănătoşeşte ; tinereţea biruie şi moralul său se reface. Teama de străinătate ce-l cuprinsese în timpul bolii dispare. Întîlnind pe Hommaire de Heel, probabil în legături de afaceri cu tatăl său, cel care construise cheiurile portului Galaţi şi se gîndea să facă Prutul navigabil, se înţelege cu el să se întîlnească peste un an în capitala Turciei pentru a porni împreună într-o călătorie spre Persia.

La 10 septembrie, părăseşte insula Prinkipo şi se întoarce la Constantinopol, continuînd vizitările cu mai mare pasiune. Acum se pare că era înarmat cu toate recomandările necesare pentru a putea pătrunde şi în interiorul diferitelor edificii. Din nefericire, tocmai acum, poate mai grăbit, mai ocupat sau poate plictisit de a scrie, însemnările lui au un caracter absolut telegrafic, fără sau aproape fără consemnarea vreunei impresii, mărginindu-se a nota numai locurile cercetate, unele pentru a doua oară, desigur pentru a le vedea mai pe îndelete, mai în amănunt — ceea ce este iarăşi foarte semnificativ pentru a infirma acea superficialitate de care atît s-a vorbit că-l caracterizează pe scriitor. A mai vizitat astfel : Apele-Dulci ale Europei, zidurile Constantinopolului, moscheea în care sultanii încingeau sabia, moscheea sultanului Ahmed, Atmeidan, hipodromul, bazarele de arme, de sclavi negri, mormîntul sultanului Mahmud, moscheea sultanului Baiazed, moscheea lui Piali-Paşa, Ok-meidan, de unde, iarăşi nu uită să consemneze, cu toată economia de notaţii de genul ăsta, că priveliştea asupra Stambulului este magnifică, şi multe altele. Asistă la o paradă a Bairamului, cu Sultanul în costumul său de paradă, cu întreg cortegiul ce-l înconjoară, a cărui amintire va răsări din nou cîndva în mintea lui, atunci cînd va scrie legenda *Murad Gazi sultanul şi Becri Mustafa.* Vizitează de asemenea şi oraşul Scutari. Oricît de scurtă va fi fost această vizită, Alecsandri nu rezistă marii sale pasiuni de a căuta locul ce-i poate oferi mai largi panorame. Se suie pe muntele Bulgurbu, de unde contemplă cu o nespusă voluptate priveliştea de vis ce se desfăşoară înaintea lui pînă departe, la infinit : priveliştea Bosforului, a Stambulului, a Galatei, a cîmpiilor din jurul oraşelor, a Mării de Marmara cu insula Prinkipo, a munţilor Brusei, a pămînturilor ce se

întindeau ondulate, parcă fără de sfîrşit, ispititoare, cu atît mai mult cu cît se prelungea spre lumea misterioasă a Asiei către care părea că-l chema firul cotit dar clar al drumului minuscul, ca într-un joc de copii, ce ducea spre Meka.

În sfîrşit, la 16/28 octombrie 1845 la amiazi, el se îmbarcă de la Constantinopol pe vapor pentru întoarcerea spre ţară. Două zile mai tîrziu, la 18/30 octombrie, la 10 seara, sosea la Galaţi.

3

Întors în Moldova, Alecsandri ia contact cu prietenii săi. Situaţia politică devenea tot mai încordată. Nemulţumirea generală sporea ; ţărănimea era tot mai agitată, iar micii boieri, sprijiniţi uneori şi de mari boieri din opoziţia personală a domnitorului, deveneau tot mai hotărîţi şi mai organizaţi. Într-o comunicare a Secretariatului de Stat către Hătmănie, se scria la 29 octombrie 1845 : „Luîndu-se în ştiinţă că un franţuz, anume Valian, care în anii trecuţi viind aicea în ţară au fost izgonit, acum ar cerca deosebite chipuri ca să se furişeze iarăşi de a intra în Moldova, pe la Galaţi, să fie oprit". Era vorba de francezul progresist Vaillant, de la Bucureşti, care desigur încerca să asigure legături între mişcarea antifeudală din Moldova cu cea din Ţara Romînească. Frămîntările se prevedeau ; organizarea lor desigur fusese simţită. Domnitorul Sturza luase de altfel unele măsuri de precauţie : numise pe fiul său cel mare comandant al armatei, comandase arme în străinătate, apoi grăbise executarea lor. Lucrările catagrafiei din 1845 au provocat însă mari nemulţumiri, care au grăbit organizarea unei mişcări ample, profund şi real opoziţioniste nu numai faţă de domnitor, dar faţă de întregul sistem dominant, spre deosebire de opoziţia absolut oportunistă şi personală pe care o făceau în genere cei mai mulţi dintre marii boieri [14]

În prefaţa la culegerea pieselor sale din ediţia operelor complete, Alecsandri mărturisea că piesa lui *Iaşii în car-*

naval urmărea atacarea unei tendinţe ridicole din societatea vremii, care, necombătută la vreme, ar avea urmări fatale şi anume : „persecutarea opiniei publice". În scrisoarea către Ubicini din 1857, el relatează astfel împrejurările neobişnuite şi chiar surprinzătoare în care a avut loc, la 22 decembrie 1845, premiera acestei piese : „În timpul spectacolului, aga era să impună să se lase cortina pe baza unui înalt ordin, dar publicul îl împiedică. El veni atunci să mă someze să-mi retrag piesa, căci dacă nu, aveau să mă închidă pentru o bucată de vreme la o mănăstire ; îi răspunsei că piesa aparţinea deja publicului şi că dacă aveau să mă trimită, aveam să scriu o nouă piesă cu acest subiect. Mă lăsară în pace şi comedia mea îşi continuă reprezentaţiile cu succes."

Subiectul aparent uşor, aerul de farsă fără adîncime cu care apare comedia *Iaşii în carnaval* lectorului de azi, neiniţiat suficient în frămîntările şi literatura epocii respective, pot crea serioase nedumeriri în faţa manifestaţiilor de care se vorbeşte la premiera acestei piese. Pare surprinzătoare şi cu totul disproporţionată intervenţia agiei în timpul spectacolului, cerînd suspendarea lui, după care : „cohorta bonjuriştilor se ridicase în picioare decisă şi ameninţătoare, cerînd continuarea piesei". Realitatea trebuie să fie că atît Alecsandri cu prietenii săi, cît şi autorităţile de atunci ştiau mai mult decît puţinul ce-l ştim noi astăzi. Este evident că se pregăteau serioase mişcări. Acea Asociaţie patriotică, condusă de Teodor Răşcanu, luase fiinţă. Ţinuturile ţării erau pline de nemulţumirile produse de lucrările catagrafiei amintite. La 28 decembrie un număr de 30 mici boieri din ţinutul Vasluiului semnează un memoriu prin care, luîndu-se apărarea ţăranilor — lucru care a supărat şi a îngrijorat mai cu seamă stăpînirea — se cerea anularea lucrărilor catagrafiei. Printre semnatarii acestui memoriu se aflau Tuchidide şi Toader Sion, în curînd arestaţi din această cauză, pe care Alecsandri îi aminteşte — deci cunoaşte cazul lor îndeaproape, căci el nu citează decît cazuri personal cunoscute — în broşura lui de la 1848 printre cei ce au suferit în urma abuzurilor lui Sturza. E limpede că scriitorul, fără să fie chiar în centrul mişcării, poate şi pentru că era socotit mai util nefiind amestecat direct, făţiş în ea, avea cunoştinţă de ea şi legături cu ea. Ipoteza e cu atît

mai plauzibilă cu cît Alexandru Cuza, viitorul domn, prieten vechi şi tovarăş de idei cu Vasile Alecsandri, ştim sigur că era încă de pe atunci în cunoştinţa acestor lucruri, întrucît scria unui amic în legătură cu ele : „orice moldovean nu poate fi decît pătruns de speranţă pentru prosperitatea ţării şi mîndru de a fi moldovean, avînd în vedere mişcările patriotice ale nemulţumiţilor..." [15].

În atmosfera încordată şi plină de nemulţumire, determinată de respingerea memoriului amintit mai sus, în zilele de 24, 25 şi 26 ianuarie 1846 au loc la Iaşi mari tulburări de stradă. Comentînd aceste evenimente destul de ample şi de loc izolate, ziarul francez *Le National* scria într-o corespondenţă particulară de la Iaşi : „Anul acesta trebuia să aibă loc în întreaga Moldovă recensămîntul pentru fixarea impozitelor ; lucrarea aceasta care se face din 7 în 7 ani şi se soldează totdeauna cu sarcini oneroase pentru popor, a provocat o nemulţumire generală... Poporul a început în sfîrşit să deschidă ochii şi să-şi dea seama că el singur suportă toate impozitele, că el singur suferea..." [16]. Iar în altă parte, se comenta : „manifestaţia populară care s-a petrecut la Iaşi la 24, 25 şi 26 ianuarie nu trebuie să fie considerată decît ca primul episod al gravelor evenimente pregătite de frămîntarea generală... Manifestaţia de la Iaşi nu trebuie să fie considerată decît ca ceea ce e : expresia nemulţumirii poporului contra abuzurilor guvernului..." [17] Asemenea tulburări destul de ample şi ameninţătoare se repetă într-adevăr la Iaşi în martie, apoi mai tîrziu. Din provincie se semnalau de asemenea mişcări şi organizări de comploturi. Toate acestea duc, după o serie de măsuri mai puţin grave ale autorităţilor, la arestarea, prigonirea şi chiar condamnarea la închisoare a fruntaşilor acestei organizaţii cu vaste ramificaţii [18].

Nu poate fi de loc lipsit de semnificaţie că premiera piesei *Iaşii în carnaval* are loc la 22 decembrie 1845 — cînd fără îndoială toată organizarea mişcării era deja pusă la punct — în ajunul primelor manifestări publice, la început paşnice, cum fusese şi memoriul din 28 decembrie 1845. Analizînd toată această stare de spirit, ţinînd seama că spectacolul cu *Iaşii în carnaval* se reprezintă des pentru vremea aceea : după 22 decembrie, la 27 decembrie, apoi din nou la 19 ianuarie, adică în plină efervescenţă a spi-

ritelor şi de pregătire a mişcărilor, apare limpede că Alecsandri scrisese şi reprezentase tocmai atunci această piesă ca să ajute pe „complotişti" — cum erau numiţi conducătorii nemulţumiţilor. Făcînd ridiculi pe cei ce nu visau decît comploturi, într-o vreme cînd suspiciunile şi cercetările în această privinţă erau desigur foarte frecvente şi de altfel întemeiate din punctul de vedere al autorităţilor, scriitorul, ridiculizîndu-le, potolea într-o anumită măsură zelul organelor de poliţie, distrăgea prea marea atenţie a acestora şi disimula ultimile pregătiri în vederea revendicărilor făţişe, soldate cu tulburările de care am vorbit.

Considerînd piesa în împrejurările reale care au determinat-o, firesc că întreaga ei semnificaţie sporeşte şi că poziţia autorului faţă de frămîntările vremii capătă un profil mult mai clar, mai ferm. Dispreţul lui Lunătescu pentru „bonjuri", pentru „opinia publică", îngrijorarea lui că „din zi în zi lumea se face mai sumeaţă", că „acum lumea s-au deschis... Acum toţi vreau să fie deopotrivă, zicînd că toţi sînt de o făptură : cu ochi, cu nas, cu gură... şi că niciunul nu-i coborît cu hîrzobul din cer", teama lui de revoluţie şi comploturi, criticile exprimate cu atîta abilitate din punctul de vedere al tehnicii dramatice prin intermediul păpuşarilor — toate acestea nu mai apar, privite în conjunctura evenimentelor vremii, de care piesa era evident în mod deliberat legată, ca simple şarje facile ale lui Alecsandri. Erau aici de fapt nişte realităţi pe care el le oglindea, în acea lumină ilariantă, pentru a servi în felul acesta mişcarea pornită împotriva regimului feudal însuşi, mai mult decît împotriva lui Sturza personal. Impresionată de ascuţimea criticilor conţinute în piesele *Iorgu de la Sadagura* şi *Iaşii în carnaval*, al căror mare succes confirma aprobarea acestor critici de către cercuri foarte largi, ocîrmuirea hotărăşte, pe lîngă cenzura obişnuită exercitată de către Secretarul de Stat, un cenzor special pentru piesele de teatru. În lumina tuturor acestor stări de lucruri : cu mişcările de stradă de mare amploare din Iaşi de la 24, 25 şi 26 ianuarie, cu înăsprirea cenzurei şi cu atmosfera în care se reprezentase *Iaşii în carnaval*, trebuie să considerăm de altfel şi reprezentarea piesei lui Russo : *Jicnicerul Vadră* sau *Provincialul la Teatrul Naţional*, de la 25 februarie 1846. Nerespectarea indicaţiilor cenzurei de către actorul progresist N. Luchian,

care întreține strînse legături de prietenie cu Alecsandri și mulți ani după aceea, desigur în curent cu evenimentele, declamînd între altele versurile :

De la Dunăre la Carpați,
Suge țara guleraţi,
Din Focșani la Dorohoi,
Țara-i plină de ciocoi...

se știe că a dus la surghiunirea autorului și a actorilor. Piesa, fără îndoială, conținea și alte lucruri incriminabile din punctul de vedere al ocîrmuirii. Textul ei, reținut atunci de cenzură, nu s-a mai păstrat ; iar subiectul și semnificația ne sînt indicate numai din relatările lui Russo la ancheta la care a fost supus, unde firește căuta să dea impresia că opera sa e cum nu se poate mai inofensivă. Este foarte puțin probabil că în acea perioadă de profundă nemulțumire țărănească, de organizare a acestei nemulțumiri, versuri ca cele de mai sus, de altfel spuse în pofida interdicției cenzurei, erau întîmplătoare. Puțin probabil este de asemenea că în această atmosferă politică, cu semnificația pe care o aveau haiducii în literatura momentului, haiducii din piesa lui Russo apăreau numai ca să satirizeze melodramele — cum spune autorul anchetatorilor săi — și, în sfîrșit, că autorul *Jicnicerului Vadră* nu acționa și el prin această piesă, venind așa de curînd după *Iașii în carnaval*, în sprijinul și pentru stimularea aceleiași mișcări populare în desfășurare din viața socială a acelei vremi. Așa se și explică drastica măsură luată împotriva actorilor — dintre care probabil numai Luchian era în desăvîrșită cunoștință de cauză — și a lui Russo.

Alecsandri era atunci plecat din nou la București, unde a rămas în luna februarie și la începutul lui martie. La 6 martie era încă la București ; la 1 aprilie probabil nu se întorsese prea demult, de vreme ce Negri scria lui C. Filipescu la această dată ca despre un lucru recent : „Mi-au spus Alecsandri despre buna primire ce i-ați făcut ; și mă căiesc că nu m-am izbit și eu pînă la voi“ [19]. Amănuntul arată, pe de altă parte, că aceste călătorii nu erau simple călătorii de plăcere ; la întoarcere, călătorul își vedea prietenii și le împărtășea impresiile, comunica noutățile. Înapoiat la Iași, scriitorul afla scrisoarea plină de voie bună ce

i-o lăsase Russo, poate cu două sau trei săptămîni înainte, la plecarea lui spre Soveja, în surghiun. Rezoluția domnească pentru eliberarea lui Russo se dădu la 29 martie 1846. Ținînd seama că cel care prezentase și susținuse domnitorului această propunere în calitate de ministru de interne era Iordache Ghica, vechiul protector al casei Alecsandri, cu care tînărul scriitor se afla în legături destul de strînse, aproape ca de rudenie, încă de mic copil, e locul să bănuim că imediat ce s-a întors la Iași, către sfîrșitul lui Martie, Vasile Alecsandri se luptă din răsputeri pentru eliberarea bunului său amic și izbutește. La 2 aprilie Russo părăsea Soveja, aducînd pagini minunate cu care îmbogățise literatura națională și cîteva poezii populare culese de prin locurile acelea singuratice, pe care le încredința celui ce părea atunci tuturor cel mai pasionat și mai înzestrat dintre ei pentru culegerea folclorului, lui Vasile Alecsandri.

4

Scriitorul va fi pus comorile încredințate de Russo în ordinea ce pare că îi era familiară și în viață și în hîrtiile sau manuscrisele sale, fără să se poată ocupa mai îndeaproape de ele atunci. El era deosebit de preocupat de boala ce se agrava a Elenei Negri. Aceasta era din nou obligată să meargă să se îngrijească în străinătate. Planul era stabilit ca la începutul lui iunie să pornească din țară, cu vaporul pe Dunăre de la Galați pînă la Viena, pentru a fi călătoria mai puțin obositoare decît cu trăsura. La Viena urma să rămînă vreo 10 zile pentru consultarea doctorilor, după care, de pe la 25 iunie pînă la 20 august trebuia să-și urmeze cura la băile Ems, în Germania. După aceea, boala fiind probabil destul de avansată, pentru a evita rigorile iernii din Moldova, se hotărîse, după cît se pare, să se stabilească pentru mai multe luni în clima mai blajină a Italiei.

Ținîndu-se la curent cu toate aceste proiecte, cei doi tineri concep un plan îndrăzneț : să se întîlnească undeva în

străinătate şi să petreacă lunile de iarnă împreună. Năzuind, poate literaturizînd puţin, un cadru de vis pentru iubirea lor, ei îşi făgăduiesc să se întîlnească la o anumită dată, în jurul lui 1 septembrie, la Triest, urmînd să se stabilească apoi împreună la Veneţia. Întîlnirea lor trebuia să rămînă însă cu totul necunoscută celor din ţară. De aceea, plecările lor trebuiau să se facă separat şi pe drumuri foarte diferite.

Înainte de a porni în această călătorie, Alecsandri, care încă de la 29 martie îşi dăduse demisia din postul de „şef la masa pensiilor", demisie ce-i fusese primită pe ziua de 12 aprilie 1846 [20], face o plimbare la mănăstiri [21], poate pentru a da impresia că nu-l preocupă în mod deosebit apropiata plecare a Elenei Negri. Porneşte din Iaşi spre mijlocul lunii mai, împreună cu fraţii Rosetti, cu Russo, Jora, Vîrnav, fratele său Iancu şi un farmacist neamţ din Iaşi, Tornburg. Se opresc mai întîi la Tg. Neamţ, unde vizitează ruinele cetăţii, apoi merg la mănăstirea Neamţu. Alecsandri e impresionat de mulţimea de ţărani strînsă acolo din toate părţile Moldovei, cu varietatea lor de costume, cu cuviinţa lor, cu moravurile lor. De la Neamţu, călătorii noştri merg la Văratec, unde întîlnesc şi pe Negri, apoi la Agapia, la Fălticeni, de unde se hotărăsc să pornească pentru sărbătoarea sfîntului Constantin, în preajma căruia se aflau, ca de obicei, la Negri, la Mînjina. De aici, urmează întoarcerea la Iaşi, tristă, apăsătoare.

În aceste dispoziţii, scria la 26 mai rînduri foarte plictisite amicului său Ion Ghica la Paris, căruia îi anunţa că în curînd tatăl şi fratele său vor pleca într-o călătorie spre capitala Franţei. Iar în ce-l privea pe el, îi vorbea despre proiectul de a porni în curînd într-o călătorie spre Persia şi Egipt. Într-adevăr, chiar a doua zi, el înainta o cerere de paşaport, însoţită de obişnuita „chezăşie" a tatălui său. „Dorind a face o călătorie prin Asia, Africa şi Europa — spunea el în cerere — rog pe cinstitul Secretariat de Stat să-mi sloboadă un paşaport pe termin de 10 luni sub alăturata chezăşie a părintelui meu, Dumnealui Vornic Vasili Alecsandri". „Plătind tacsia legiuită", o zi mai tîrziu i se înmîna paşaportul [22].

Intenţia lui nu era de altfel, de data aceasta, nicidecum să pornească spre Persia şi Egipt, pe care le visase cu un an înainte şi la care avea să viseze pînă la sfîrşitul vieţii. Pla-

nul lui era foarte simplu acum : voia adevărul asupra acestei călătorii să-l ascundă tuturor, în afară de fratele său, care era informat de tot şi care la rîndul lui ţinea la curent pe poet şi-l ajuta de cîte ori se ivea vreo primejdie. La 2 iunie, Elena Negri pleca din ţară. Poetul saluta plecarea ei cu o poezie ce probabil i-o încredinţase sau i-o trimisese ca o fierbinte urare de drum bun :

Te duci, iubită scumpă, în ţărmuri depărtate,
Lăsînd frumoasa ţară, surori, prieteni, frate,
Lăsînd în al meu suflet un mult amar suspin !
În ora de pornire cu toţii împreună
Doresc l-a tale pasuri călătorie bună,
Pe-o cale înflorită şi sub un cer senin.

Sobră, aproape solemnă, plină de melancolie în partea de la început, poezia aduce în dezvoltarea ei cuvinte de încurajare, mărturisiri calde de dragoste, puternici fiori de speranţă. Ea se încheia cu un vers ce nu avea înţeles, dacă poezia ar fi fost cunoscută şi altora, decît pentru ei doi, îndemnînd pe tînăra femeie ca în permanenţă să o însufleţească gîndul ce-l însufleţeşte pe el însuşi :

Nu e fiinţă-n lume ca mine de iubită !
Amorul mă-ncununâ cu-o rază strălucită,
Veneţia m-aşteaptă, zîmbind la visul meu !

Zilele următoare sînt pentru poet o febrilă alergare după bani. O călătorie de aproape un an de zile, în aceste condiţii, cerea sume serioase pe lîngă cei 100 galbeni daţi de tatăl său şi cei 200 galbeni tot de la acesta, pe care aranjase să-i poată ridica de la un bancher din Triest. De la unchiusău Brănişteanu, se împrumută cu 190 de galbeni, de la un Alecu Botez, probabil un văr mai îndepărtat, alţi 100 galbeni, de la un Mitre din Galaţi, 200 de galbeni [23]. În felul acesta înarmat, porneşte la 7/19 iunie 1846 într-o călătorie pe care o ştia lungă, plină de ocoluri şi neprevăzut, fără să poată prevedea totuşi nici o clipă ce mari drame ascundea la capătul ei. Pleacă din Iaşi cu trăsura ; peste noapte poposeşte în casa lui Millo de la Podu-Iloaie. A doua zi porneşte mai departe şi seara se află la Mînjina. Petrece noaptea

aici şi a doua zi în zori continuă cu mare grabă drumul spre Galaţi. Aici, face o plimbare pe Dunăre cu Alexandru Cuza, vechiul său coleg de studii de la Paris ; iar seara, la ora 9, se îmbarcă pe vaporul „Baronul Eichoff", îndreptîndu-se spre Constantinopol.

Mai toate amănuntele acestei lungi şi întortochiate călătorii, cu atît mai mult impresiile, sentimentele lui într-un atît de dramatic episod al vieţii sale ne-ar fi rămas pentru totdeauna necunoscute, cu excepţia cîtorva elemente ce le oferă unele poezii din această epocă şi o pagină, două din amintirile despre Bălcescu, publicate mult mai tîrziu, dacă devotamentul Paulinei Alecsandri, apoi grija plină de pietate a unei nepoate a acesteia nu ne-ar fi păstrat şi dat la iveală abia de un deceniu şi ceva atît de emoţionantele şi de interesantele însemnări ale scriitorului asupra acestei călătorii. Pe baza lor, putem reconstitui această călătorie învăluită în mister, pe care Elena Negri o începuse la 2 iunie, îndreptîndu-se spre apus, iar scriitorul, cinci zile mai tîrziu, pornind spre răsărit, cu intenţia precisă însă de a se întîlni la o dată şi la un punct dinainte stabilite.

După scurtele indicaţii ale plecării, însemnările lui Alecsandri nu mai cuprind nici o ştire pînă în ziua de 19 august. Cam două luni de zile, pînă la această dată, el vagabondează în regiunea Constantinopolului, care acum îi era relativ familiară. În autobiografia scrisă pentru Ubicini, pe care am mai citat-o, el spune că în acest interval a vizitat : „Constantinopol, Brusa, Atena, insulele Ionice".

La Brusa va fi stat chiar ceva mai mult, încercînd şi unele mici incursiuni mai adînc în interiorul teritoriului aşa de necunoscut, aşa de plin de mistere şi aşa de ispititor totdeodată al Asiei Mici. În una din aceste plimbări trebuie să i se fi întîmplat emoţionanta şi aproape neplăcuta aventură pe care o povesteşte în aşa de ingenioasa împletitură epică din finalul celei de a doua părţi a *Călătoriei în Africa*, unde mărturiseşte că pătrunsese călare împreună cu alţi doi tovarăşi, „de la Brusa cale de patru zile înlăuntrul Asiei, trecînd prin văi romantice, prin păduri umbroase şi prin sate mizerabile". Aici, la Brusa, consemnă el într-o poezie adîncul dor ce-l măcina fără încetare de iubita sa, împreunînd pentru prima oară firul cu care îşi ţesuse doinele cu

sentimentul cel mai personal şi mai intim, cu o gingăşie în simţire, cu o finețe în expresie care reprezintă o nouă treaptă pe care o realizează, după *Doine,* în preluarea şi prelucrarea folclorului :

Scump odor, dulce iubită,
Unde-i faţa ta slăvită ?
Unde-i glasu-ţi ce pătrunde ?
Unde eşti, draga mea, unde ?

La 19 august, el pornea din nou din Constantinopol, unde se întorsese între timp ; în noaptea de 20 august sosea la Smirna, unde rămînea două zile. La 22 august, se îmbarca pe vaporul cu care, probabil, după o scurtă oprire la Atena, sosea în seara de 29 august la Triest. În ziua de 5 septembrie trebuia să sosească aici şi Elena Negri. După o zi de carantină pe vapor, la 31 august dimineaţa, debarcă, instalîndu-se la hotelul „Metternich", care era locul lor de întîlnire. Cele cinci zile de aşteptare ce urmează sînt apăsătoare pentru poet. Versurile poeziei *Aşteptarea,* scrise de el în aceste zile, mai ales în prima lor parte, sînt din cele mai grave din cîte a scris în tinereţea sa, fără disperare, dar vibrînd de nelinişte, de întrebare, de chemare :

Pe malul mării de spume-albită,
Ce-nalţă gemet îngrozitor,
Ca pe un înger te-aştept iubită,
Cuprins de jale, muncit de dor.

Fugind de lume, gîndind la tine,
În lume singur trec pe pămînt,
Şi-a mele lacrimi, dorinţi, suspine,
Cu glasul mării se pierd în vînt...

În ziua de 5 septembrie, Elena Negri soseşte. După trei zile, în ziua de 8 septembrie dis-de-dimineaţă, pornesc cu vaporul spre ţinta reală a călătoriei lor comune : Veneţia ! Dar pe vapor, ghinionul nu-i cruţă : întîlnesc cunoştinţe de la Bucureşti — o doamnă Ştirbei cu copiii ei, pe care îi trimitea la studii la Paris, însoţindu-i pînă la Veneţia, un domn Anagnosti — faţă de care se comportă ca şi cum s-ar

fi întîlnit și ei întîmplător, Alecsandri continuînd să afirme că va reveni la Triest pentru a pleca apoi în Egipt. Sosirea la Veneția este întrucîtva umbrită de aceste nedorite întîlniri. Impresiile pe care le produce asupra lor vechiul și originalul oraș pe care fiecare îl mai văzuse sînt totuși foarte puternice. Debarcînd, în fața priveliștii ce le-o oferă palatul dogilor, ei sînt cutremurați. „Tablou sublim și dezolant totdeodată" — notează scriitorul. După ce găzduiesc separat la hotelurile „Italia" și „Europa", ei se reîntîlnesc, iau masa împreună, încîntați de tot ce-i întîmpină, bucurîndu-se copilărește de barcarola unui cîntăreț de pe stradă și mai cu seamă de prima plimbare ce o fac apoi împreună cu gondola pe canalul Giudeca, în apusul soarelui, plimbare ce le va rămîne favorită pentru tot timpul ce-l vor petrece acolo. „Indescriptibile senzații — comentează în însemnările sale Alecsandri — prilejuite de dulcea legănare a gondolei și de sentimentul singurătății noastre în doi. Încercăm, fără să spunem o vorbă, toată fericirea adevărată pe care o pot cuprinde inimile noastre tinere și înflăcărate." Și el adaugă apoi : „Iubirea noastră înfrumusețează tot ce ne înconjoară și dă bucuriilor proporții sublime".

După această primă luare de contact cu Veneția, ei își caută un apartament și-l găsesc în palatul Benzon, în care se instalează la 11 septembrie. Trăiesc, mai ales în prima parte a șederii la Veneția, viața într-un cadru feeric a doi tineri ce se iubesc cu înflăcărare, pe care-i leagă laolaltă și pentru totdeauna tocmai ceea ce naște și alimentează această înflăcărare : o profundă înțelegere spirituală, gînduri și aspirații comune pe toate planurile. Zilele lor se scurg cam cu aceeași desfășurare, dar de loc monotone. Dimineața, se deapănă „lungile și dulcile noastre convorbiri care se prelungesc fără să ne dăm seama pînă la unu sau două după masa, trecînd de la subiectul cel mai serios, la nimicurile cele mai nebunești, de la analiza cea mai plină de scepticism a simțămintelor omenești, la exprimările cele mai adevărate și mai mîngîietoare ale iubirii noastre, de la amintiri triste sau vesele din trecutul nostru, la strălucitele făgăduieli ale viitorului nostru — și toate acestea cînd ghemuiți pe canapea, cînd plimbîndu-ne prin cameră, cînd alergînd în jurul mobilelor ca niște liceeni". După aceea, către ora două, cei doi tineri ies : cîteodată cu gondola, cele mai

adesea pe jos. Întorşi pe la patru, se aşază în unul din balcoanele dinspre Canal Grande şi privesc palatele Foscari, „a căruia faţadă pare o dantelă", Tiepolo, Grimani, Manini, bolta îndrăzneaţă a podului Rialto, pînă cînd apare gondola lui Toni, care le aduce masa de la un restaurant. După ce termină masa, care este de fiecare dată încununată cu cîte o cafea făcută după moda moldovenească, constituind — cum spune poetul — „libaţiunile noastre în cinstea patriei", ei contemplă înserarea, încercînd sentimentele profunde de nedefinită nelinişte pe care jocul umbrei şi luminii îl oferă în acel cadru. „Nu mai e ziuă şi nu-i încă noapte — notează scriitorul, continuînd mai apoi — e un moment în care simt infinite tristeţi şi-mi pare că asist de departe la moartea unei persoane pe care o iubesc. Mă întristez fără voie şi sînt cuprins de nelinişti. N. devine şi ea visătoare, încît cîteva minute nu mai sîntem de recunoscut..." Cum se întunecă, în gondola lui Toni, care-i impresionează prin cunoştinţele sale din poeţii italieni, dintre care preferă pe Alfieri, ei pornesc spre canalul Giudeca. Se întorc apoi încet spre piaţa San Marc. Silueta Domului, proiectată pe cerul auriu al nopţii luminate de lună, face una din cele mai puternice impresii asupra celor doi tineri. Alecsandri notează în carnetul său : „...admirăm faţa lui San Marc desenînd pe cerul înstelat dantelăriile şi turnuleţele ajurate ce-i împodobesc fruntea. Luna se iveşte între coloanele delicate ale unuia dintre ele şi aşază o luminoasă aureolă în jurul capului statuii ce se află acolo. E un tablou pe care marii pictori veneţieni ar fi trebuit să-l realizeze mult mai degrabă decît să-şi iroseaască pensulele zugrăvind figurile uscate şi galbene din întreg calendarul. Cîtă vreme şi cît geniu pierdut în cinstea unor sfinte caricaturi care constituiesc păgînismul nostru creştin !" Alecsandri ne apare aci întreg ; deosebit de sensibil la frumuseţe, ştiind să o descopere, regretînd, pe de altă parte, îndepărtarea de frumuseţea realităţii a pictorilor Renaşterii, care preferaseră adeseori pictura religioasă. Cei doi tineri sînt fericiţi, atît de fericiţi, încît îşi dau seama că sînt şi îndrăznesc să şi-o mărturisească, siguri că viaţa nu poate oferi mai mult. „Am spus-o adesea, N. şi cu mine — notează Alecsandri — şi vom mai spune mereu : cît vom trăi, chiar de am trăi o mie de ani, nu vom uita niciodată frumoasele noastre seri de la Veneţia". Această intensă încîntare, vibra-

ția iubirii și a poeziei din aceste seri, confruntate cu perenitatea celor umane pe care Veneția însăși le-o sugera, au răsunat în inima poetului ca un îndemn la dragoste adevărată și triumfătoare :

...din umbra deasă ce doarme-ntre canaluri :
Din lămpile aprinse în boltele cerești,
Din turnuri, din palaturi ce triste zac pe maluri,
O tainică-armonie plutește peste valuri,
Șoptind inimei noastre cuvinte îngerești :

„Iubiți, iubiți !" ne zice Veneția cernită,
„Iubiți, amorul vostru puternic e și sfînt !
Iubiți ! și calea voastră va fi tot înflorită,
Și-n sînul nălucirii, pareche fericită,
Cu-o lungă sărutare veți trece pe pămînt ;

Căci vremea ce răstoarnă, cu coasa-i neîmpăcată,
A falei omenirii vechi martori și măreți,
Nu poate-avea putere de-a stinge niciodată
Acea scînteie vie de dragoste-nfocată
Ce luminează calea frumoasei tinereți !"

Prima lor lună la Veneția se scurge fără să-și dea seama cînd. Nici însemnatele monumente ale orașului nu fuseseră vizitate decît în fugă, cu gîndul să o facă mai pe îndelete mai tîrziu. Luna aceasta se încheia în însemnările lui Alecsandri cu notele cele mai luminoase : „Totul e frumos, calm și strălucitor în jurul nostru ; totul ne surîde. Plînsurile molcome ale valurilor devin pentru noi cîntări mîngîietoare".

Fericirea lor în cea de a doua lună este însă umbrită. Vremea se strică. Încep ploile. O dată cu ploile, cu umezeala și răceala pe care le aduc lunile iernii, sănătatea Elenei Negri începe să fie nesatisfăcătoare. Își dau curînd seama că șederea aici nu va putea fi prelungită multă vreme. Stau pe gînduri încotro s-o pornească. Sudul Italiei veșnic însorit firește este cel mai ispititor plan. Dar probabil că boala progresa îngrijorător de repede, și atunci se hotărăsc pentru sudul Italiei, dar numai după ce vor fi consultat un mare specialist de la Paris, pe doctorul Andral.

Își petrec deci ultimele zile la Veneția : mai au trei zile de stat, două, una. În sfîrșit, într-o dimineață, în dimineața zilei de 12 noiembrie, două luni și cîteva zile de la stabilirea la Veneția, ei părăsesc apartamentul, trimit bagajele la vapor și fac ultima plimbare prin oraș. Merg mai întîi la Giudeca, și cînd pornesc înapoi de acolo, Elena izbucnește în plîns. Se îndreaptă spre piața San Marc. „Un vînt de iarnă suflă printre frînghiile vaselor pe lîngă care trecem. Felinarele de pe maluri aruncă în apă o lumină palidă, sărăcăcioasă ; valuri mărunte clipocesc izbindu-se de gondolă." În această atmosferă sumbră, deodată Elena Negri mărturisește : „Părăsesc Veneția cu părere de rău, căci aici mi-ai dat mai multă fericire decît am putut visa vreodată !"

Și ultimul lor pelerinaj, parcă apăsat de o nemărturisită presimțire, continuă în tăcere ; văd din nou Piazzetta, Palatul Dogilor, Puntea Suspinelor ; pornesc pe canalul Grande, privesc palatele admirate de atîtea ori : zăresc de departe, undeva, ferestrele apartamentului în care au locuit ei și se îndreaptă spre vapor, pe care se îmbarcă. Din cauza unei furtuni, vaporul nu pleacă la ora hotărîtă, ci abia a doua zi dimineață. Poetul nu poate să nu consemne, cu acea adîncime frecventă în însemnările cu caracter intim, dezvăluind adevărata imagine a firii sale, atît dramatismul momentului acestuia al despărțirii de Veneția, cît și ceva din ceea ce era cu adevărat dragostea lor : „Tot ce ne-a fost scump și drag timp de două luni la Veneția, oameni și lucruri, rămîn în clipa asta în urma noastră. Și poate pentru totdeauna ! Cine știe ? Nu ne mai rămîne decît să ieșim din Veneția. Într-adevăr, la ora 10 vasul se pune în mișcare și în curînd Veneția noastră dispare ca un vis. Adio dar și ție, iubita noastră Veneție ! Fără îndoială, e cu neputință ca două inimi tinere și însuflețite de aceeași dragoste să simtă emoții mai suave, fericire mai adevărată decît cele pe care le-am cunoscut noi în timpul ședерii de două luni la Veneția. E cu neputință unor imaginații înflăcărate să culeagă amintiri mai minunate din viață decît cele pe care le-am cules noi în timpul singurătății noastre comune. E cu neputință să înfiripezi un vis mai frumos decît cel ce s-a realizat pentru noi în cîteva zile, și cu toate acestea atît N. cît și eu n-am căzut niciodată în exagerările sentimentale ridicule. Dimpotrivă, rîzînd fără milă de cei care cred că

iubesc cu pasiune dacă afectează poze tragice şi punînd în exprimarea lor tot sforăitul ridicul al dramei moderne, ne-am lăsat domol în voia încîntătoarei noastre vieţi şi sentimentelor noastre, fără schimbări neaşteptate, fără crispări sentimentale. Nu ne-am făcut nici o făgăduială de dragoste eternă, nici un jurămînt, nici o exclamaţie exagerată. Ne-am iubit fără nimic artificial, am vorbit despre dragostea noastră în puţine cuvinte, fără fraze, căci ceea ce e adînc simţit se exprimă simplu. Uneori serioşi ca nişte bătrîni, am vorbit despre viaţă cu întreaga imparţialitate rece a experienţei. Uneori, bucurîndu-ne de avantajele vîrstei noastre, am considerat lumea cu toate strălucitoarele iluzii ale tinereţii noastre. Alteori, sceptici pînă la extrem, am împlîntat scalpelul analizei pînă în străfundurile lucrurilor şi simţămintelor cu neîndurătorul sînge rece al celui ce nu mai crede în nimic. Alte dăţi, şi cele mai deseori, ca nişte copii, ne-am întors spre vîrsta aceea în care totul este cu putinţă şi dezmierdător, uitînd de lume şi de vreme, dedîndu-ne împreună nebuniilor celor mai pline de veselie şi extravaganţă. Plimbări vesele, capricii copilăreşti, hohote de rîs, discuţii serioase, scepticism, mîngîieri pline de iubire, toate aceste scene s-au succedat, întretăiat, amestecat fără să se înrîurească una pe alta sub nici o formă, căci iubirea noastră era pururi prezentă, chemîndu-ne la ea cu glasul ei irezistibil. Iată cum am trăit şi cum ne-am iubit în aceste două luni. Iată cum ne-am cunoscut şi cum am înţeles că vom fi, cu firea noastră, fericiţi pretutindeni cîtă vreme vom fi împreună".

Îţi dai seama uşor că era o mare iubire, marea iubire dintre doi oameni deosebit de înzestraţi lăuntric. Elena Negri, mai cu seamă, care rămîne, mai ales după publicarea jurnalului lui Alecsandri, enigma cea mai mare, surprinzătoare, trebuie să fi fost nu numai o femeie capabilă de o mare afecţiune, dar o fiinţă plină de sensibilitate şi de mare inteligenţă. Ea era de altfel cea care, cîndva, cînd toată lumea considera originalele doine ale poetului ca nişte „poezii de colibă", le înţelesese nu numai valoarea, dar şi semnificaţia, fiinţa care ştia să înlăture neîncrederea în sine a iubitului ei, stimulîndu-l mereu înainte, mereu mai sus, fiinţa despre care poetul însuşi, zece ani mai tîrziu,

avea să scrie : „Ei îi datoresc tot ce am făcut bun şi dacă n-aş fi avut nenorocirea s-o pierd, aş fi realizat capodopere".

În zorii zilei de 13 noiembrie, vaporul pe care se aflau Alecsandri şi Elena Negri pornea spre Triest, unde sosea, străbătînd o mare dezlănţuită, abia seara la ora 11. Era, ca un simbolic şi ameninţător avertisment, începutul unei călătorii — mai ales cu mijloacele de locomoţie încă rudimentare de atunci şi în timpul iernii — aproape fantastice, la capătul căreia, necruţătoare, aştepta moartea.

5

Cei doi tineri întreprindeau o lungă şi grea călătorie. Călătoria aceasta devine pe parcursul ei din ce în ce mai precipitată şi mai plină de nelinişti din cauza agravării bolii Elenei Negri. După aproape două zile de odihnă la Triest, în ziua de 15 noiembrie, la ora 11 dimineaţa, ei pornesc, ca Dinicu Golescu cu două decenii înainte, cu *„Eilwagen"*-ul, cu alte cuvinte cu diligenţa — căile ferate erau încă destul de rare în Europa — şi sosesc seara la Leibach după o splendidă călătorie prin munţi, cu privelişti de neuitat, de care ei nu se pot bucura din plin din cauza suferinţelor Elenei. A doua zi pornesc mai departe. La Cilly, ajung la una din căile ferate nu demult construite, iau trenul şi la $3^1/_2$ după amiaza sînt la Gratz. După un popas de o zi, la 18 noiembrie, ora 6 după-amiază, călătoria continuă tot cu trenul pînă la Bruck. De aici, Elena se îndreaptă cu trenul mai departe spre Viena, unde avea probabil unele interese însemnate, de aici urmînd să pornească imediat spre Salzburg. Poetul porneşte chiar în noaptea aceea cu diligenţa direct spre Salzburg, unde avea să o aştepte pe Elena. Călătoreşte toată noaptea, toată ziua de 19 noiembrie şi, după un scurt popas la Ischl, toată noaptea următoare. În ziua de 20 noiembrie la 5 dimineaţa, soseşte la Salzburg, unde trage la un hotel în faţa căruia el notează că se afla casa natală a lui Mozart. Aşteptîndu-şi iubita, Alecsandri redactează aici jurnalul petrecerii sale la Veneţia, pe care l-am folosit, jurnal pe care-l va continua, şi definitivează cîteva poezii.

În dimineața zilei de 23 noiembrie, Elena Negri sosește la Salzburg și a doua zi la prînz pornesc împreună spre München. Din acest oraș vor pleca, de astă dată cu trenul, la 27 noiembrie dimineața spre Augsburg, unde ajung după două ore. La $3^1/_2$ în aceeași zi, călătoria e continuată spre Ulm, unde schimbă diligența la miezul nopții, continuînd drumul spre Stuttgart. Sosesc în acest oraș, după o noapte, în care Elena se simțise îngrozitor, petrecută pe drum, la 28 noiembrie ; iar a doua zi, după ce vizitează totuși localitatea în mare grabă, la 10 dimineața, pe o ninsoare abundentă, ei pornesc mai departe, îndreptîndu-se, în cursa lor grăbită, spre Karlsruhe, unde sosesc în aceeași zi la 6 după-amiază. Dimineața următoare o folosesc pentru vizitarea fugară a orașului ; iar la $2^1/_2$ după-amiază își continuă călătoria cu trenul. Elena simțindu-se mai bine la un moment dat, ispitiți de un simpatic tovarăș de călătorie, întrerup drumul și în seara aceleiași zile pornesc la Baden. A doua zi, 1 decembrie, dimineața, se îndreaptă spre Kehl, iar de aici trec Rinul în Franța, la Strassbourg. Elena se simțea însă din nou rău, în ciuda unor trecătoare reveniri, probabil mai mult acte de eroism pentru a-și încuraja tovarășul de drum. Sosiți la 2 decembrie la Strassbourg, după ce Elena se reface puțin, ei vizitează cîteva monumente mai de seamă ale orașului, între care în primul rînd catedrala, iar a doua zi, la 3 după-amiază, pornesc din nou mai departe, de data asta mai plini de curaj, întrucît apropierea de Paris le dădea sentimentul că se apropiau de sfîrșitul unei etape însemnate și grele din lunga lor călătorie. Într-un cupeu, ei călătoresc zi și noapte. În dimineața zilei de 4 decembrie trec fără să se oprească prin Lunéville, nu fără să se intereseze la o tovarășă de călătorie de abatele Lhommé, fostul dascăl al amicului său Kogălniceanu la 1834, iar în ziua următoare, la 5 după-amiază, cei doi călători își fac intrarea în Paris.

Parisul, orașul visurilor tinereții de altădată, nu le oferă însă nici o bucurie. Petrec 13 zile în acest oraș, preocupați de sănătatea Elenei, care suferea din ce în ce mai tare, îndeosebi din cauza oboselilor cu totul neobișnuite ale acestei călătorii, cît și din cauza rigorilor climei, mai ales în această epocă a anului și prin regiunile muntoase străbătute. Doctorii Rustan și Andral, se pare niște somități ale

vremii, consultați, își dau seama de starea extrem de gravă a sănătății tinerei femei și consiliază plecarea imediată pentru a petrece iarna în clima generoasă a Siciliei. În 18 decembrie, ei pornesc deci din Paris, spre noua țintă a călătoriei lor. Elena este departe de a fi restabilită, dar probabil că nu începea amînare pentru această plecare, deși era frig, zăpadă, polei, noroi, umezeală. Drumul lor de aici înainte devine un adevărat calvar. În ziua de 20 decembrie, cu mare întîrziere din cauza vremii și a drumurilor desfundate, sosesc la Châlon. Trag la un hotel, unde „N. suferă oribil", pînă a doua zi la trei după-amiază, cînd pornesc spre Lyon, făcînd „o călătorie groaznică". În ziua următoare, 22 decembrie, la 10 seara, sosesc la Lyon. De aici, lucrurile păreau să se mai simplifice. Călătoria, făcîndu-se numai cu vaporul, pe Ron, apoi pe Marea Mediterană, făgăduia să fie mai puțin obositoare pentru Elena. A doua zi dis-de-dimineață, cînd se îmbarcă pe vasul „Neptun" pentru a coborî pe Ron, constatară o mare dezordine, murdărie, că ploua în saloane. Dar drumul trebuia făcut, și încă repede ! Pornesc deci în aceste condiții. În ziua următoare poposesc pentru cîteva ore la un hotel din Avignon și, în timp ce Alecsandri vizitează în oraș palatul papilor, muzeul etc., Elena se odihnește și pare a se reface puțin. În aceeași seară, în cursa lor nebună pentru a ajunge cît mai degrabă la soare și căldură — singure în stare să aline suferințele bolnavei — ei se îmbarcă din nou pe vapor, pentru Marsilia, sperînd să prindă acolo a doua zi un vapor pentru Napoli. Cu această speranță, suportă cu stoicism neplăcerile călătoriei ce durează 20 de ore, pînă a doua zi la ora 2 după-amiază. Era în 23 decembrie. Vaporul pentru Napoli însă își amînase plecarea pentru 28. În lipsa altei soluții, sînt siliți să aștepte. Ca și cum toate s-ar fi conjurat contra lor, plecarea vaporului nu are loc decît în seara zilei de 29 decembrie. Din fericire, Mediterana își spunea cuvîntul : timpul era bun, frumos. Însă vremea se strică și, la 30 decembrie seara, vaporul lor acostează în portul Genova pe „un vînt teribil". A doua zi coboară, trag la un hotel, unde se pot odihni mai bine, îndeosebi Elena, pe care două, trei zile de popas în călătoria aceasta drăcească o mai întremau puțin. În ziua următoare, care era prima zi a noului an 1847, ei vizitează orașul, Elena însă era încă foarte slăbită, de vreme ce trebui să fie dusă în

această vizitare într-un fel de lectică. Totuşi vizitele lor sînt destul de numeroase, ceea ce arată că moralul femeii şi setea ei de viaţă, de lume, de a vedea, de a cunoaşte erau încă puternice. În ziua de 2 ianuarie, seara, pornesc din Genova şi sosesc la Livorno a doua zi la 10 dimineaţa. Alecsandri, se pare singur, coboară în acest port, ia trenul care-l duce foarte repede pînă la apropiatul oraş Pisa, unde vizitează domul, baptistariul, faimosul turn înclinat, revine la Livorno la ora 2 după-amiază, iar o oră mai tîrziu vaporul ridica ancora. Pentru vremea aceea, ceea ce făcuse Alecsandri era un adevărat record turistic. La 4 ianuarie, sosesc la Civita Vecchia, unde oprirea e scurtă şi nu coboară; iar în ziua următoare la 9 dimineaţa sosesc în sfîrşit la Napoli. Nu era încă sfîrşitul drumului, dar era parcursă o bună parte din drum. Acum s-ar fi putut afla sub o climă mai mîngîietoare, dacă nenorocul nu i-ar fi urmărit şi aici, ca şi după aceea în Sicilia, unde va fi mereu nor, ploaie şi frig.

La Napoli rămîn două săptămîni. Aici şi-au aflat bagajele ce fuseseră expediate direct de la Veneţia. Apoi, într-o bună zi se întîlnesc cu Nicolae Bălcescu, cu care poate se înţeleseseră, căci se întîlniseră şi în scurta oprire la Paris [24]. Acesta sosise la Napoli nu demult, mînat şi el de nevoia unei clime mai îngăduitoare pentru sănătatea lui grav avariată în anii de închisoare de după mişcarea din 1840, dar şi de dorinţa de a găsi în biblioteci noi documente privitoare la istoria romînilor. Întîlnirea cu Bălcescu, care a intrat imediat în mica lor familie, desigur a mai înviorat atmosfera. Dar Elena Negri se simţea tot rău. La sosirea la Napoli, starea ei era aproape disperată. Situaţia era atît de gravă încît, trecînd peste secretul ce-şi propusese să-l păstreze asupra faptului că sînt împreună, Alecsandri scrie Zulniei, sora Elenei, pentru a o pune la curent cu reala situaţie. Doctorii consultaţi aici sînt de părerea celor de la Paris, în fond fără mari speranţe : soarele Siciliei este tot ce se poate recomanda !

Însoţiţi de Bălcescu, ei pornesc spre Palermo, în ziua de 19 ianuarie. Sosesc a doua zi dimineaţă, se instalează la un hotel, apoi se stabilesc la vila Delfina, despre care Alecsandri a scris mai tîrziu în amintirile asupra lui Bălcescu.

Aici, marea ei slăbiciune fizică, marea apăsare ce o simțea pe piept se mai diminuează. Singură tusea, o tuse chinuitoare, continuă. Cei doi tineri prieteni încearcă să-i întrețină buna dispoziție, moralul. La Napoli, cu cîteva săptămîni înainte, Alecsandri încercase să-i dea curaj prin cîteva versuri :

Junia ne-nvață
Să trecem în viață
Ca pasărea-n zbor,
Cu fruntea-n lumină,
Cu inima plină
De dulce amor.

Deci fie pe mare
Furtună, turbare
Și-n viață amar,
Noi, veseli pe maluri,
Să rîdem de valuri
Ca bietul pescar !

Dar încurajările, desigur fără reale speranțe, păreau înecate în plîns. Acum, la Palermo, scrie Alecsandri comedioara *Piatra din casă,* pentru a înveseli pe suferindă. Bălcescu îi citește pagini mișcătoare din lucrările sale. Și amîndurora, cu mult tact, Elena Negri le face observațiile sale, în chipul acesta mai uitînd de boala sa. Aceste paleative nu izbutesc multă vreme. Clima este în iarna aceea neobișnuit ne neprietenoasă pentru acele meleaguri. Pe de altă parte, boala ei se agrava pe fiecare zi mai mult. Se întorc la Napoli, la 23 martie, unde îngrijirile doctorilor par a îmbunătăți întrucîtva starea sănătății ei. Alecsandri este încunoștiințat însă că speranțele sînt zadarnice, așa că el, conștient că zilele ei sînt numărate, trimite o nouă scrisoare Zulniei, în care, cu toate menajamentele, nu-i ascunde gravitatea situației, arătînd că după sfatul medicilor ea va porni spre Moldova în curînd și rugînd ca cineva din partea familiei să o întîmpine la începutul lui mai la Constantinopol.

Scrisoarea aceasta este din 2 aprilie. Aflat la Paris, Costache Negri, anunțat, are vreme să sosească la Napoli înainte de plecarea celor doi tineri de acolo, care se petrece la 25 aprilie. Se îndreaptă cu toții spre Constantinopol cu un

vapor, pe care se află şi alţi prieteni : I. Bălăceanu şi Mihail Kogălniceanu, acesta din urmă venind, după un popas la Paris, dintr-o călătorie ce o făcuse în Spania [25].

Şi însemnările lui Alecsandri, din ce în ce mai sumare spre sfîrşitul lor, se încheie cu această notare tragică în laconismul ei : „La 4 mai, ora 3 dimineaţa, Elena moartă pe vapor, la intrarea în Cornul de Aur". Fu îngropată în curtea bisericii greceşti din Pera. La mormîntul ei au plîns : sora ei, fratele ei, iubitul ei şi Ana, o femeie din popor care însoţise pe Zulnia, venită din Moldova. Pe piatra mormîntului ei inscripţia e simplă : „Elena Negri. Moldavia. 4 mai 1847".

IV

ÎN VÎLTOAREA REVOLUȚIEI ȘI PRIBEAG PESTE MĂRI ȘI ȚĂRI

(1848—1854)

„Libertatea-n fața lumii a aprins un mîndru soare".

1

Moartea Elenei Negri, ființa de care fusese legat prin sentimente deosebit de puternice, zguduise adînc pe Vasile Alecsandri, cu atît mai mult cu cît această moarte se petrecuse în împrejurări nespus de dramatice. Revolta în fața soartei neînduplecate care îl copleșise în lunile ce au urmat grelei pierderi a Elenei o putem bănui după cea pe care o exprima într-o scrisoare trimisă Zulniei Negri de la Napoli. În scrisoarea aceea, pe care, de altfel, se străduia să o facă pe cît posibil mai puțin alarmantă, deși cunoștea gravitatea situației, la un moment dat izbucnea : „O, într-adevăr cînd mă gîndesc [la suferințele Elenei], îmi pierd orice credință în Dumnezeu și mă simt revoltat împotriva ideii unei bunăvoințe divine ; cuvinte deșarte care nu sînt măcar în stare să te mîngîie. Și cum să mai crezi, cînd de cinci luni de zile încheiate sora d-tale n-a avut nici o singură zi liniștită, cînd de cinci luni de zile inima mi-e frămîntată de grijile cele mai crunte. Și pentru ce toate acestea ? Ce-a făcut sora d-tale pentru a îndura atîtea suferinți ? Ce-am făcut eu însumi ? Ce-am făcut noi amîndoi ? Să fim serioși ! Dumnezeu, providența, totul nu-i decît o poveste..." [1] Tot dintr-o scrisoare către Zulnia, reiese că la începutul verii fusese la mănăstirea Văratec, unde o întîlnise pe aceasta și pe cealaltă soră a Elenei, călugărița. Probabil bolnav el însuși, după oboselile și emoțiile din ultimele luni, poate convins de cei apropiați că este suferind, pentru a-l face astfel să călătorească, să se distragă de la gîndurile ce-l stăpîneau, Alec-

sandri se hotărăşte să pornească să-şi îngrijească sănătatea. Prin iulie, îl aflăm la băile Balta Albă. Aici, acum, l-a văzut pentru prima oară, copil de 13 ani, Alexandru Odobescu, care un sfert de secol mai tîrziu avea să consemne acel moment, cu impresia ce i-a făcut-o poetul : „Însoţisem pe tatăl meu la băile de la Balta Albă, unde se adunase în acel an sarea şi marea, precum a şi povestit-o cu atîta spirit d. V. Alecsandri, pe carele atunci, acolo, pentru prima oară l-am zărit, domnia-sa tînăr, vesel şi încă de atunci cunoscut pentru farmecul neaoş romînesc al muzei ce-l inspiră, eu copilul crezînd că tot ce zboară se mănîncă" [2].

Nu rămîne aici decît o săptămînă, timp în care — observator serios, sub aparenţa superficialităţii, cum era — are răgazul să surprindă o serie de contraste, aşa de caracteristice de altfel momentului respectiv din dezvoltarea istorică a societăţii romîneşti. Pleacă de aici spre Mehadia, unde face băi, dar unde pare de asemenea să nu fi rămas prea mult. Va fi stat zece, douăzeci de zile, în care timp nu uită vechiul său interes pentru poezia populară şi descoperă, cum singur mărturiseşte mai tîrziu în faimoasa scrisoare către Ubicini, balada lui Erculean. În orice caz, în august se afla deja întors la Iaşi, mărturisind aceleiaşi Zulina : „Nu mă pot lăuda că m-am întors în Moldova mai zdravăn de cum am plecat, dimpotrivă, dar asta mi-e tot una" [3].

În timpul acestei călătorii, scrie bunului său prieten Nicolae Bălcescu. În afară de fratele său, de care scriitorul a fost legat printr-o puternică afecţiune şi faţă de care a manifestat totdeauna cea mai deplină încredere, Bălcescu este singurul căruia Alecsandri îi împărtăşeşte profunda nefericire de care se simţea cuprins. Timpul petrecut de ei doi împreună cu Elena Negri în Italia, într-o apropiere strînsă de zi de zi, de ceas de ceas chiar, în care îşi comunicaseră cele mai intime gînduri şi aspiraţii, alternînd zilele însorite şi de tinerească bună dispoziţie, de elan creator, pe care tînăra femeie ştia să-l stimuleze, cu cele de adîncă deprimare, au constituit prilejul unei profunde verificări reciproce şi a unei apropieri sufleteşti cum puţine au cunoscut istoria literaturii romîne.

E uşor de înţeles că acestui bun, cald prieten care cunoscuse pe Elena Negri îndeaproape în ce avea ea mai în-

cîntător ca făptură şi mai cuceritor ca personalitate spirituală, care cunoscuse şi marea dragoste ce îi legase, Alecsandri i se adresează mai degrabă decît multor altora în ceasurile sale cele mai grele din aceste luni. Îi trimite o scrisoare în iulie, dar nu primeşte răspuns. Bălcescu, el însuşi în faţa primelor simptome ale bolii ce nu o cruţase pe prietena lor, nu se simţise desigur în stare să găsească vorbele de mîngîiere şi încurajare necesare. Răspunzînd la 1 octombrie unei noi scrisori, primite în ajun, de la Alecsandri, Bălcescu, omul totdeauna plin de optimism şi de energie, veşnic în acţiune, scuzîndu-şi întîrzierea răspunsului, mărturiseşte că în lunile din urmă fusese cuprins de o adîncă apatie pe care hotărîse de altfel să o curme. Nu ni s-au păstrat scrisorile lui Alecsandri ; din fericire ne-au rămas două lungi răspunsuri ale lui Bălcescu din această vreme. Ele constituie un preţios mijloc de a reconstitui într-o oarecare măsură conţinutul scrisorilor lui Alecsandri, puternicele sentimente de afecţiune şi de preţuire ce legau pe cei doi tineri scriitori, durerile, credinţele, năzuinţele ce-i însufleţeau. Cu ajutorul scrisorilor lui Bălcescu — acest lucid cunoscător de oameni — putem să ne dăm seama de marea durere pe care o resimţise Alecsandri în urma pierderii femeii iubite. „Era şi altă pricină care mă făcea să amîn minutul de a răspunde la scrisoarea ta din iulie — spunea Bălcescu în răspunsul său de la 1 octombrie. Scrisoarea aceasta m-a făcut tare să sufăr. Am suferit de durerea ta ca şi de a mea. Frate-tău mă ruga să-ţi scriu încurajîndu-te, şi eu nu găseam în mine destulă putere ca s-o fac. Ştiam şi ştiu că rana unei asemenea pierderi este adîncă şi înveninată şi nu se poate lesne vindeca. Cred însă că n-ar trebui să ne lăsăm a fi biruiţi de durere, dar păstrînd necurmat în noi vie aducerea-aminte a prietenei ce plîngem, să căutăm a ne purta bărbăteşte, a trăi astfel ca şi cum ea ar fi de faţă a ne privi. Eu cred că pe o fiinţă de rînd este iertat a o regreta ca oamenii de rînd, iar pe Elena Negri trebuie s-o regretăm hrănindu-ne din spiritul ce o însufla, făcînd fapte măreţe şi lăudate, după inima sa." [4]

Pasajul este de o mare însemnătate, căci el nu se mărgineşte a mărturisi propriile simţăminte ale lui Bălcescu — ca o oglindire a celor exprimate de Alecsandri în scrisorile sale — faţă de amicul său şi faţă de pierderea prie-

tenei lor comune, dar constituie una dintre cele mai prețioase precizări concrete asupra acestei personalități intelectuale cu totul neobișnuite care era Elena Negri. Faptul că Alecsandri inspirase sentimente de profundă iubire unei asemenea femei, faptul că el însuși se îndrăgostește de ea și știe să vadă îndeosebi aceste laturi ale personalității ei ne dovedește că tînărul scriitor nu era mondenul superficial pe care unii se încăpățînează pînă astăzi să-l vadă încă în el, ci un om ale cărui sentimente aveau adînci rădăcini. Astfel și prietenia cu Bălcescu : afecțiunea lui Alecsandri pentru înflăcăratul și severul istoric muntean, afecțiunea acestuia, care-și drămuia cu atîta grijă sentimentele și încrederea, pentru poetul moldovean apare cu nimic nefirească sau neînțeleasă. Lucrul e cu atît mai mult semnificativ cu cît prietenia lui Bălcescu pentru Alecsandri nu este afecțiunea îngăduitoare și protectoare a unui om serios amuzat de năzdrăvăniile unui flușturatec, ci este un simțămînt profund, împărtășit reciproc și de la egal la egal.

Impresionantă și caracteristică pentru scriitorii generației de la 1848 este primordialitatea sentimentului dragostei de patrie, în care află și îndemn și mîngîiere, în care convertesc totul. Pentru a-l încuraja, pentru a-l stimula pe Alecsandri și, în ultimă instanță, pentru a-l face să se consoleze, Bălcescu îi flutură pe dinainte mai întîi propriile sale proiecte literare și sfîrșește printr-un îndemn direct adresat amicului său. Într-adevăr, după ce spusese că pe Elena Negri nu „este iertat a o regreta ca oamenii de rînd", Bălcescu continua : „Pentru aceea, ca să fiu vrednic de prietena mea, voi ca durerea mea pentru pierderea ei s-o prefac în dragoste către țara mea. Mă voi apuca dar de lucru cu temei. Deocamdată adun aici în biblioteci documente istorice ce găsesc. Voi să lucrez o scriere întinsă, o poemă istorică asupra lui Mihai V. Viteazul. Cînd voi sfîrși aci adunarea ce fac, mă voi duce la Viena și prin Ungaria și Transilvania, ca să completez colecția mea, și apoi mă întorc în țară ca să mă pui pe lucru... Ideea lucrării ce voi să fac mă hrănește acum și îmi dă viață. Aș dori să te văd și pe tine amorezat de o idee așa măreață, de pildă de ideea ce aveai de a face o poemă epică asupra cuprinderii Daciei." Și, după ce îi mai dă o sumă de informații în legătură cu materialele documentare ce i-a procurat sau caută

să-i procure pentru poema sa proiectată, Bălcescu îi spune cu o nespusă căldură : „Tu vezi, iubite Basile, că eu şi fratetău te iubim şi ne gîndim la tine şi am dori să te vedem mai liniştit, să te vedem lucrînd o scriere vrednică de tine, vrednică de prietena noastră şi de memoria ei“ [5].

Primind această scrisoare, Alecsandri răspunde de îndată şi, ceva mai tîrziu, trimite lui Bălcescu, aflat tot la Paris, o altă scrisoare, ambele pierdute ca şi cele dintîi, dar conţinutul lor putînd fi de asemenea reconstituit în linii mari pe baza scrisorii de răspuns a lui Bălcescu din 29 noiembrie 1847. Îndemnul lui Bălcescu din scrisoarea anterioară îşi aflase răsunet în sufletul lui Alecsandri şi în răspunsurile sale el împărtăşea planurile literare ce-l frămîntau, dezvăluind ceva din intimitatea laboratorului său lăuntric. „Lucrez dar — îi scria Bălcescu în răspunsul său — cum ştii, nu mult de tot, dar în sfîrşit lucrez ; şi îmi pare tare bine că văd şi în tine acea fierbinţeală de lucru. Este mare şi frumoasă ideea ta de a căuta a-ţi încălzi inima trudită şi îngheţată de suferinţele intime la vatra naţională. Nenorociţi sînt acei ce concentrează toată puterea lor de a iubi într-o dragoste intimă, asupra unui obiect rar de găsit, iute trecător şi pieritor, cînd îl găsim. Pentru ce să nu întoarcem dragostea noastră toată asupra unui obiect mare şi nepieritor ? Şi ce este mai mare pentru om decît ţara sa ? Să nu ne mai trudim dar, iubite Basile, a alerga după fericirea intimă, o nălucire ce tu vei mai putea găsi, ce eu n-am găsit niciodată şi pe care e multă vreme de cînd n-o mai caut. Să întoarcem ceea ce ne-a rămas din dragostea noastră, s-o întoarcem către ţara noastră. *Romînia* va fi iubita noastră. Într-însa şi printr-însa să reînnoim şi să întărim frăţia noastră. Cîntă-mi dar, iubite poet, cîntă-mi Romînia ca Kolar Bohemul patria sa. Fie ea amoreza ta, credinţa ta, dumnezeul tău. Iubeşte-o, dar şi fă pe toţi a iubi pe iubita ta. Zi cum ai zis :

> Ea e mare şi frumoasă ca seninul cer de mai,
> Faţa sa e drăgălaşă, sînul său un dulce rai.

Tu vezi, iubitul meu frate, că tu şi frumoasele tale poezii sînteţi statornice în mintea şi inima mea şi sînt tare fericit de asigurarea ce-mi dai că te ocupi şi că nu laşi a se

stinge în nelucrare talentul tău. Acum mai mult decît totdeauna avem trebuință de a ne grăbi a dezvolta prin limbă naționalitatea noastră." [6]

În cuprinsul aceleiași scrisori, mai departe, Bălcescu spunea : „Sînt nerăbdător a vedea poeziile tale și cîntecele populare ieșite la lumină". De aici rezultă că în această vreme, spre sfîrșitul anului 1847, scos din apatia sa de îndemnurile tuturor celor apropiați și îndeosebi de ale lui Bălcescu, Alecsandri se cufundase din nou în munca sa literară. Încă din 1844, după cum s-a arătat, scriitorul lucra la adunarea și publicarea poeziilor populare. Acum revine la această îndeletnicire, fără îndoială în posesia unui material mult mai bogat decît cu doi ani și ceva mai înainte, căci se adăugase ceea ce mai strînsese el însuși între timp, cum și ceea ce mai descoperiseră unii amici ai săi, Russo de pildă. Pe lîngă pregătirea publicării poeziilor populare, scriitorul proiecta și publicarea într-un volum a propriilor sale poezii. Nu era în intențiile lui Alecsandri în acea vreme de a tipări ceva din *Lăcrimioare*, ci numai poeziile cu conținut social și național, mai cu seamă *Doinele*. Este foarte semnificativ în ce privește atît faima *Doinelor*, cît și îndemnurile prietenilor care insistau să le publice următorul pasaj dintr-un articol al lui Costache Negruzzi apărut în *Foaia pentru minte* din 1845, prin care acesta din urmă vroia să justifice publicarea traducerii baladelor lui Victor Hugo :

„Într-o zi, d. Alecsandri, la dojana ce-i făceam că nu dă la lumină frumoasele sale *doine*, îmi zise cu sfiala ce caracterizează pe adevăratul poet, că va face dacă mai întîi voi tipări eu poeziile mele.

— Tu știi că n-am poezii, i-am răspuns ; abia poate dacă vei răscoli mult, vei găsi niște bucăți de proză rimată — păcate a tinereților și a neștiinței ! — ce nu seamănă a poezii cum nu seamănă *doinele* tale cu logogrifele d-lu V. și cutare fabule alegorice. Și apoi avem o cenzură, și...

— Așa este, dar baladele lui Victor Hugo ?

— Acele sînt tipărite și moarte.

— Învie-le într-o broșură și-ți dau parola că îndată voi tipări și eu doinele mele.

Făgăduința aceasta mă îndeamnă a tipări acele balade a căror singur merit este că d. Alecsandri, credincios parolei

sale, a şi pus sub teasc poeziile lui atît de simple şi de romîneşti." [7]

Este foarte probabil că asemenea îndemnuri se vor mai fi repetat, pe măsură ce lupta naţională şi socială se accentua. După ce călătoria la Constantinopol din 1845, frămîntările din ţară, de care se legau călătoriile scriitorului la Bucureşti, apoi dragostea pentru Elena Negri şi lunga călătorie din 1846—1847 împiedicaseră realizarea acestor proiecte, acum el se hotărăşte din nou să le ducă la capăt. Şi se cufundă cu pasiune în muncă. În aceste împrejurări, publică pentru prima oară o poezie populară : balada *Păunaşul codrilor*, în *Calendar pentru romîni pe anul bisect 1848* al lui Asachi, însoţită de o notă în care se arăta că „această baladă populară face parte din colecţia cîntecelor poporului romîn, adunate în Moldova, îndreptate şi puse de curînd sub tipar de d. V. Alecsandri". Anunţul acesta, chiar dacă anticipa cumva, ne arată că la sfîrşitul anului 1847 scriitorul nostru era destul de avansat cu lucrul în această direcţie, că ultimele luni din anul 1847 fuseseră luni de muncă rodnice. Tot în această perioadă a scris el, pentru acelaşi calendar al lui Asachi, în care a şi apărut, bucata *Balta Albă*, aducînd, alături de atîtea altele, îndeosebi năzuinţa atît de fierbinte a romînilor de pe atunci de a-şi afirma individualitatea lor naţională, de a se arăta, aşa cum Europa ignora într-o bună măsură că sînt, ca un popor de sine stătător, cu obiceiurile sale, cu trecutul său istoric, cu limbă proprie, trăind pe un pămînt care este patria sa : Romînia — vremelnic şi nedrept aflată sub stăpînirea imperiului otoman.

Pe la sfîrşitul anului 1847 şi începutul lui 1848, Alecsandri era, aşadar, reintrat în şuvoiul vieţii literare. Poet, prozator, culegător de folclor — el devenea, după o lungă absenţă, din nou prezent. În teatru, de asemenea, chiar înaintea sosirii sale în ţară, la 3 mai 1847, i se jucase comedia *Piatra din casă*, care se bucurase la prima ei lectură, la Palermo, de rîsetele aprobatoare ale Elenei Negri şi ale lui Bălcescu, iar la Iaşi, după cum mărturisea *Albina romînească*, „reprezentaţia ei se încheie cu un aplauz sunător" [8]. Numele său începe să apară iarăşi mai des pe afişele teatrelor. În cursul stagiunii teatrale 1847—1848, într-o perioadă în care trupa romînească era în reorganizare, tineretul avan-

sat moldovean, în mijlocul căruia se aflau : C. Negruzzi, A. Russo, Matei Millo, A. Cantacuzino, Maria Cantacuzino, Vasile Alecsandri însuşi şi încă alţii hotărăsc să dea trei spectacole teatrale, cîte unul în fiecare din primele trei luni ale anului 1848, jucate de ei în folosul săracilor. Primul spectacol are loc la 20 ianuarie, cînd s-au jucat trei piese : două franceze şi cea de a treia *Un poet romantic* a lui Millo. Cel de al doilea spectacol de binefacere are loc la 3 februarie 1848. De data aceasta, pe lîngă două piese franceze, se joacă o nouă piesă romînească a lui Alecsandri : *O nuntă ţărănească*, „tablou naţional într-un act" — cum îi zisese autorul. Piesa impresionase publicul în mod deosebit. Noutatea şi îndrăzneala ei constau mai cu seamă în aceea că aducea pe scenă ţărani — este adevărat nu cu tot realismul dar oricum cu unele din nevoile lor.

Incontestabil, în această epocă, pentru Alecsandri problema primordială era problema naţională. Nu se poate afirma că scriitorul ignora starea grea de umilinţă şi exploatare în care trăia ţăranul. Sînt fapte chiar din cursul anului 1848 care ne arată că el îşi dădea seama de necesitatea îmbunătăţirii stării materiale şi morale a ţăranului. Dar — utopist într-o măsură şi mai ales cu limite din cauza clasei sociale din care făcea parte — îşi închipuia probabil că situaţia ţărănimii se îndrepta prin concesiile ce le-ar consimţi proprietarii de moşii. Mai complicată i se părea însă problema naţională. Întrucît autonomia şi independenţa naţională depindeau de puteri străine, în primul rînd de curtea suzerană a sultanului, după socotinţa lui, pentru aceasta era nevoie de o luptă mult mai grea. La 1848, de altfel, interferenţele între problema naţională şi cea socială au dat prilej la multe confuzii, conflicte şi chiar greşeli. In orice caz, Alecsandri nu era singurul care gîndea aşa ; dimpotrivă, mai toţi fruntaşii mişcării patruzecioptiste, în bună măsură şi din cauza poziţiei lor de clasă, vedeau lucrurile în acelaşi sens. De aceea multora din tinerii boieri progresişti, îndeosebi celor moldoveni, chiar mişcarea revoluţionară de la 1848 le apărea îndreptată mai cu seamă spre obiective naţionale decît sociale.

În vederea acestei lupte naţionale era nevoie, după părerea lui Alecsandri şi a altor tovarăşi de generaţie ai săi, de o mare solidaritate a tuturor romînilor, indiferent de

clasa socială din care ei făceau parte, și de o adîncire a conștiinței naționale, îndeosebi în rîndul boierimii și a burgheziei, pe care scriitorul le mai biciuise pe scenă pentru cosmopolitismul lor. Alecsandri nu-și dădea seama de adevărul pe care prietenul său Bălcescu îl cunoștea și avea să-l și formuleze doi ani mai tîrziu, că boierii „sînt boieri și atîta tot", că, în consecință, nu pe ei trebuie întemeiată lupta patriotică. Așadar, „tabloul național" *O nuntă țărănească* era scris pentru întărirea conștiinței naționale în clasele „de sus" ale societății romînești din Moldova vremii aceleia și totodată, indirect, ca o chemare adresată acestora la realizarea unei de fapt imposibile solidarități a întregului popor. Era aici o îmbinare a preocupărilor patriotului insuficient lămurit asupra realelor relații dintre clase, cu ale omului de teatru și cu ale culegătorului de folclor. După publicarea baladei *Păunașul codrilor,* scriitorul nostru înfățișa în noua sa piesă publicului ignorant în acest domeniu, celui din societatea zisă bună, o imagine complexă a frumuseților artei populare și a înzestratului om din popor. Poate pornind de la ideea lui Kogălniceanu din bucata *Un nou chip de a face curte,* publicată la 1840 în *Dacia literară,* Alecsandri înfățișa prin mijlocirea unei mici piese de teatru, în cadrul unei intrigi foarte simple, nu numai mostre de cîntec popular, cum este acel delicat :

Sîntem oameni călători,
Călători și vînători,
Și cătăm o căprioară,
Tinerică, sprinteioară...

care încîntase cîndva și pe Dimitrie Cantemir, dar, într-un mod mult mai concret decît în descrierea unei bucăți de proză, întreaga desfășurare a unei nunți țărănești plină de fermecătoarele tradiții folclorice. Apăreau pe scenă deci țărani și țărănci, aducînd nu numai limba romînească — ale cărei drepturi mai fuseseră de atîtea ori afirmate — și minunatele versuri ale poeziei populare, dar totodată minunata frumusețe morală și estetică a omului din popor, a obiceiurilor strămoșești, a jocurilor populare și a costumelor naționale. Ușoară la prima vedere în textul ei, mult mai bogată în substanță la o analiză mai atentă, piesa lui Alec-

sandri se încheia totuşi printr-o chemare la împăcare a claselor sociale. Greşită din acest punct de vedere, piesa lui Alecsandri atrăgea totuşi atenţia spre lumea ţăranilor într-un chip plin de înţelegere, de simpatie şi chiar de admiraţie. În felul acesta, pînă la urmă piesa capătă o valoare socială progresistă, iar din punct de vedere literar chiar o anumită valoare realistă. Într-adevăr, *Nunta ţărănească* relevînd, fără să omită cu totul nici suferinţele ţărănimii, frumuseţea artei populare : poezie, joc, costum, tradiţie în genere, punea puternic în lumină însăşi marea valoare umană a ţăranului, a omului din popor pînă atunci dispreţuită.

O lună şi ceva mai tîrziu, la 9 martie, cu prilejul celui de al treilea spectacol de binefacere dat de diletanţi, piesa *O nuntă ţărănească* se joacă din nou. La această reprezentaţie se referă Alecsandri atunci cînd, în prefaţa la ediţia operelor sale dramatice din 1875, afirmă că s-a jucat pe un vulcan. „Dar mă veţi întreba poate — continua Alecsandri după ce schiţa semnificaţia piesei şi succesul obţinut — unde-i vulcanul ?... Unde ?... Între culise !... În timp ce pe scenă se fac repetiţiile generale, pline de glume şi de veselie, între culise clocoteşte o revoluţie !... Diverse grupe de tineri se exaltă la citirea ziarelor franceze care descriau revoluţia din Paris, şi ochii lor se aprind, şi mîinile lor se strîng energic, şi şoaptele lor misterioase urzesc planuri de răscoală în contra guvernului. Spectacol unic ! Zîmbirile, complimentele adresate damelor, cochetăriile acestora, într-un cuvînt acel prestigiu fermecător ce răspîndeşte o adunare elegantă de tinere dame şi de juni adoratori, ascunde un complot menit a izbucni în curînd... Succesul *Nuntei* a fost complet... Fie ca şi mişcarea ce se pregăteşte să aibă acelaşi succes !"

2

La începutul anului 1848, Europa întreagă părea a aştepta din clipă în clipă izbucnirea unui mare incendiu, chiar ceva mai mult : răsăritul unui uriaş soare al libertăţii

lumii. Cîteva din primele raze ale acestui măreț răsărit de soare se lăsaseră văzute încă de la sfîrșitul anului ce trecuse. Știri despre asemenea lucruri nu ajungeau prea ușor în depărtata Moldovă. Cumintea și — în ciuda marilor ei merite din trecut — cam slugarnica *Albină romînească*, singura gazetă din Moldova la un moment dat, nu prea vorbea despre asemenea lucruri. Cenzura nu îngăduia nici ziarelor străine — puține, cîte soseau în vremea aceea unor abonați numărați — să treacă granița Moldovei, dacă cuprindeau știri despre mișcări revoluționare împotriva ordinei de stat în ființă atunci. Dar știrile tot soseau. Le aduceau unii călători ce veneau din Apus, unii din ei străini, chemați de afaceri, alții fii de boieri sau de burghezi bogați ce se întorceau de la învățătură ; le aduceau scrisorile ce le primeau străinii aflători la Iași sau cei întorși mai înainte de la studii din străinătate de la amicii lor rămași acolo ; le împrăștiau chiar unii consuli străini, cum era cel al Franței. Le aduceau de asemenea ziarele străine care soseau în plicuri închise, trimise prin curierii particulari din Bucovina sau pe care le împrumutau consulii străini mai progresiști cunoscuților lor moldoveni. Articolele privitoare la frămîntările sociale și politice din apusul Europei, din aceste ziare, erau adeseori copiate, multiplicate, răspîndite și comentate. La Iași, în special, dar și pe întregul cuprins al Moldovii, mulți erau așadar la curent în linii mari cu ceea ce se întîmpla în vremea aceea în apusul Europei și urmăreau cu nerăbdare desfășurarea lucrurilor, așteptînd vremuri mai bune pentru toată lumea ca și pentru această biată țară a lor, considerată pe nedrept o simplă provincie a imperiului otoman.

Așa se află la Iași că, încă din noiembrie 1847, chiar în pașnica țară care era Elveția, se petrecuse o adevărată revoluție, mișcarea liberal-democratică izbutind să înlăture regimul retrograd clerical, dominant pînă atunci. Curînd după aceea, la Iași încep să sosească alte știri de natură să intereseze și mai mult o mare parte din opinia publică din Moldova. Erau vești despre mișcări tot mai vii ce se petreceau de data asta în Italia — și lucrul devenea cu atît mai interesant pentru noi. Se dovedea, mai întîi, amploarea pe care o avea mișcarea revoluționară în întreaga Europă. În al doilea rînd, mișcarea din Italia oferea o adevărată pildă,

chiar un îndemn celor din Moldova, din pricină că era o mişcare largă împotriva absolutismului feudal înfrăţită cu o mişcare de luptă pentru eliberarea de sub jugul străin şi pentru unitatea naţională.

Fără îndoială că ecoul cel mai puternic asupra spiritelor de la noi, de altfel profund nemulţumite şi căutînd mereu o ieşire din situaţia apăsătoare în care se aflau, l-a avut revoluţia din Franţa de la 22—24 februarie 1848, cînd monarhia e alungată şi se proclamă republica. Revoluţia de la Paris răsună mai puternic în conştiinţele româneşti pentru că Parisul era oraşul revoluţiei de la 1789 şi 1830, centrul de grupare în anii de pînă atunci al căpeteniilor mişcărilor revoluţionare din toate ţările Europei în care acestea se dezvoltau, tribuna de unde se auzise răsunînd cuvîntul înflăcărat al unor luptători pentru dreptatea oamenilor şi a popoarelor. Triumful revoluţiei din februarie de la Paris era cu atît mai impresionant, cu cît în decursul celor trei săptămîni ce urmează, la 13 şi la 19 martie, vechile guverne sînt răsturnate şi revoluţia e biruitoare de asemenea la Viena şi la Berlin, în imperiul habsburgic şi în Germania.

Flăcările revoluţiei cuprinseseră aşadar la începutul anului 1848 aproape în întregime apusul şi centrul Europei ajungînd pînă la hotarul Moldovei, în Bucovina şi în Transilvania — provincii ale imperiului habsburgic. Se înţelege că această stare de lucruri mărea efervescenţa spiritelor din Moldova. Dar ea era departe de a fi cauza frămîntărilor de la 1848 din principatele române şi a mişcărilor ce le-au urmat, cum au încercat să calomnieze nu mult după aceea o serie de boieri reacţionari. „Revoluţia română de la 1848 — avea să spună puţin mai tîrziu Nicolae Bălcescu — n-a fost un fenomen neregulat, efemer, fără trecut şi viitor, fără altă cauză decît voinţa întîmplătoare a unei minorităţi sau mişcarea generală europeană. Revoluţia generală fu ocazia, iar nu cauza revoluţiei române. Cauza ei se pierde în zilele veacurilor." [9]

Într-adevăr, cauzele de nemulţumire din ambele principate române ajunseseră în această vreme la o culme, erau vechi. Moldova trăia în anii aceia dinaintea lui 1848 sub regimul Regulamentului Organic, legiuire cu o serie de prevederi pozitive, dar care pentru ţărani, adică pentru marea majoritate a locuitorilor ţării, era — după expresia lui

Marx — „codul clăcii... dictat de însişi boierii", „o expresie pozitivă a goanei după supramuncă" [10] — aşadar o legiuire menită să adîncească exploatarea neomenoasă în procesul de dezvoltare a capitalismului în ţara noastră. În atmosfera generală europeană de năzuinţe spre reforme sociale democratice şi de luptă pentru eliberarea naţională, regimul acesta devenea pe fiecare zi mai odios, coalizînd împotriva sa imensa majoritate a ţării. Tirania sistemului politic feudal : sugrumarea libertăţii cuvîntului şi a gîndirii chiar, sugrumarea libertăţii individuale, sugrumarea aspiraţiilor economice, sociale şi naţionale mai avansate ale epocii stîrnise opoziţia şi lupta contra regimului feudal a intelectualităţii progresiste şi a burgheziei stînjenite în dezvoltarea ei. Menţinerea privilegiilor care avantajau marea boierime făcuse să treacă în tabăra nemulţumiţilor şi mica boierime, ale cărei interese se puteau împăca mai degrabă cu ale burgheziei, dar rămîneau antagonice cu cele ale boierilor mari. Chiar o parte din marii boieri erau profund nemulţumiţi de unele abuzuri ale lui Sturza care îi lezau personal. În consecinţă, îngroşau şi ei rîndurile opoziţiei, mai cu seamă atîta vreme cît aceasta părea a se mărgini la o luptă împotriva domnitorului.

Dar nemulţumirile cele mai adînci, cele mai grave se aflau în sînul ţărănimii, exploatată, asuprită, umilită de veacuri, fără o fărîmă de dreptate, fără o geană luminoasă de speranţă. Mişcările ţărăneşti care dădeau expresie nemulţumirilor, ajunse tot mai ameninţătoare, deveneau în anii dinaintea lui 1848 din ce în ce mai vii din cauza abuzurilor scandaloase ale administraţiei sau chiar ale domnitorului personal. În ianuarie 1846, acţiunea lui Teodor Răşcanu, amintită mai înainte, a agitat un mare număr de ţărani, aducînd o parte din ei să manifesteze la Iaşi împotriva samavolnicei catagrafii ce se alcătuise recent. Cum această agitaţie nu era cea dintîi, ea avu un mare ecou şi fu înregistrată ca un simptom semnificativ de presa liberală franceză, cu care de altfel erau în strînsă legătură o sumă din tinerii romîni aflaţi la studii în străinătate. Lupta în vederea alegerilor pentru Obştească Adunare din 1847 dă prilej unor noi agitaţii şi manifestări în rîndurile ţărănimii. După indicaţiile ce le avem — şi socotim că sîntem încă departe de a fi pus în lumină şi valorificat întreg materialul

documentar ce-l oferă arhivele în această privinţă — rezultă că în această vreme situaţia ţărănimii devenea din ce în ce mai grea. Datele vremii scot limpede la iveală mizera stare materială a ţărănimii moldovene în preziua evenimentelor de la 1848 şi explică frămîntările tot mai viguroase ale acesteia [11]. De altfel, documente din epocă ne vorbesc foarte frecvent de plîngeri, de nesupuneri la muncă, de răzvrătiri şi chiar de hotărîri ale autorităţilor „pentru depărtarea locuitorilor ce se dovedesc răzvrătitori şi tulburători liniştei" sau „pentru izgonirea locuitorilor de pe unele moşii ce se dovedesc răzvrătitori şi tulburători liniştei", ca să nu mai vorbim de pedepsele corporale sau de punerea în fiare [12]. Situaţia ţărănimii moldovene era aşa de grea, încît Guéroult, consulul Franţei la Iaşi, nu putea să nu o consemne într-un raport al său din martie 1848 către ministrul de externe al Franţei în următorul chip plin de compasiune : „Cultura pămîntului fiind singura bogăţie a Moldovei, ţăranul este aici, mai mult ca oriunde, temelia şi principalul factor activ al întregii maşini sociale. El suportă toate cheltuielile publice şi particulare ale ţării. Fiind singurul care munceşte, trebuie să plătească nu numai birul, dijma şi claca în natură ; tot el e acel ce susţine, direct sau indirect, cheltuielile administraţiei, mitele încasate de domnitor, miniştri, judecători etc. Jocul de cărţi al boierilor, cheltuielile lor nebuneşti, trena caselor lor pline de fast, luxul frumoaselor lor femei, camăta... toate le plăteşte ţăranul : el este animalul de povară şi toporul de oase al tuturor acestora." [13]

Tîrgoveţii şi intelectualii progresişti, micii şi marii boieri opoziţionişti, mai cu seamă ţăranii — nemulţumiţi fiecare în proporţii şi cu intensităţi deosebite — erau, în această vreme, strînşi laolaltă, în afară de cauzele economice pe care le-am înfăţişat, prin doi factori la care erau cu toţii deosebit de sensibili. Primul din aceşti doi factori era aspiraţia naţională, năzuinţa patriotică de a vedea ţara eliberată de sub jugul stăpînirii şi exploatării străine. Cel de al doilea era sistemul abuziv de administrare al lui Mihail Sturza, care avea proporţii uluitoare şi îmbrăca forme de necrezut. Acelaşi consul francez amintit mai înainte, într-un alt raport trimis la Paris în aceeaşi vreme, caracterizînd păcatele domnitorului sublinia „sordida lăcomie, vinderea aproape publică a tuturor slujbelor, justiţia

devenită o neguțătorie din care a scos sume imense..." [14], mărturie care, fiind a unui străin neamestecat în rivalitățile și afacerile interne, poate fi considerată obiectivă. Cu atît mai mult cu cît toți contemporanii nu și-au ascuns niciodată, nici atunci, nici mai tîrziu, oprobriul pentru aceste odioase obiceiuri ale principelui domnitor, ajuns, după cîțiva ani de domnie, în care neruşinarea și bunul plac fuseseră singurii stăpîni, cel mai bogat om din Moldova. „De 14 ani — avea să scrie Vasile Alecsandri însuși în mai 1848 în manifestul său *În numele Moldovei, a omenirii și a lui Dumnezeu* — Mihail Sturza răstălmăcește și calcă cuprinsul Regulamentului Organic în interesul său particular. El vinde rangurile boierești, vinde posturile statului de la cele mai mici pînă la cele mai înalte ; vinde scaunele clerului ; vinde hotărîrile judecătorești, vinde măsurile administrative ; vinde cinstea ; vinde cugetul oamenilor ; vinde drepturile patriei noastre ! El vinde orice se poate vinde sau nu, și adună aur peste aur, milioane peste milioane pe care le scoate afară din țară, pentru ca să o sărăcească încă mai mult." [15]

Mișcarea ce se organiza în Moldova în preajma anului 1848 avea însă un caracter mai mult de partid opoziționist împotriva domnitorului decît de opunere revoluționară a forțelor populare organizate împotriva orînduirii feudale. Aceasta, cu atît mai mult cu cît pe de o parte oamenii care ar fi putut ține seama de interesele țărănimii și ar fi putut-o organiza erau sau alungați dincolo de graniță, sau îndeaproape supravegheați, iar pe de alta, o sumă din conducătorii actuali ai acestei opoziții își dădeau seama de primejdia ce o reprezenta o ridicare a țăranilor pentru regimul feudal, de care starea lor le părea sau era totuși strîns legată. E semnificativ din acest punct de vedere că, în preajma evenimentelor, discutînd cu Mihail Sturza despre frămîntările din țară și vorbindu-i despre primejdia propagării în Moldova a mișcărilor țărănești ce începuseră în Bucovina, consulul francez primește de la domnitor acest edificator răspuns : „Într-adevăr, aceasta este primejdia !" [16]. Analizînd mai îndeaproape situația, același consul ajungea să declare cîteva zile mai tîrziu, într-un raport despre starea de lucruri din Moldova adresat superiorilor săi de la Paris : „...ceea ce e neîndoielnic e că din partea țăranilor amenință astăzi toată primejdia, primejdie cu atît mai mare cu cît

printre atîția boieri înrăiți, decăzuți, îndatorați, preocupați de jocuri de cărți și de intrigi, nu se vede un om în stare să îndrumeze o asemenea năzuință spre nobilul obiectiv al independenței naționale" [17]. De altfel, cînd cîteva zile mai tîrziu, unul din părtașii la mișcarea din martie 1848 de la Iași, marele boier Constantin Moruzi, este arestat, el declară, la interogatoriul ce i se ia, că reforma ce o urmărea mișcarea lor „era de a îmbunătăți starea țăranilor pentru a feri vreo răzvrătire" [18].

Din toate acestea rezultă limpede că principala și cea mai radicală forță în armata nemulțumiților din ajunul evenimentelor de la 1848 din Moldova — ca și din Muntenia de altminteri — o constituia țărănimea. Această țărănime era temută însă de către celelalte elemente, de burghezie, de mica și marea boierime din tabăra nemulțumiților, tocmai pentru că revendicările sale amenințau esența regimului politic și social în ființă. Cei mai mulți dintre nemulțumiții din afara rîndurilor țărănimii nu voiau însă prăbușirea regimului în fruntea căruia se afla Mihai Sturza, ci doar reformarea lui în așa chip încît să favorizeze ceva mai mult categoria lor socială. Aceasta explică pentru ce forțele maselor țărănești, care dovediseră pînă atunci profunda lor ură pentru regimul social existent și hotărîrea de a porni la lupta pentru răsturnarea lui, fuseseră neglijate în aceste împrejurări. Se pare că unii dintre reprezentanții marii boierimi, care se strecuraseră printre organizatorii mișcării din 28 martie de la Iași, abuzînd de inexperiența și buna-credință a multora din tovarășii lor de luptă, printre care se număra și Alecsandri, au considerat că, din punctul de vedere al intereselor lor de clasă și al obiectivelor lor limitate, este mult mai înțelept să nu trezească energiile revoluționare gata de a izbucni ale maselor țărănești. Pe bună dreptate ei socoteau că acestea ar fi putut duce incalculabil dincolo de ceea ce urmăreau.

Acestea erau împrejurările care, cu veștile uneori nebuloase, dar mereu înflăcărate, ce veneau în fiece zi de la Paris, din Italia, din Germania, de la Viena, constituiau „vulcanul", pe care, cum spunea Alecsandri cu entuziasm, se juca spectacolul din 9 martie 1848 cu noua sa piesă *Nunta țărănească*. Entuziasmul său era cu atît mai ușor de înțeles cu cît, cam în această vreme, primise cunoscuta scri-

soare a lui Bălcescu, din 24 februarie 1848, datată : „Întîia zi a Republicii". „Află — scria în grabă amicul său — că naţia cea mare s-a ridicat şi că libertatea lumii s-a mîntuit. Minunata revoluţie, ce te căiesc amarnic că n-ai văzut-o cu ochii, va schimba faţa lumii" [19]. Rîndurile vibrante ale lui Bălcescu, părînd a comunica însuşi vuietul străzilor şi al luptelor din Paris, la care — alături de alţi romîni — el luase parte cu atîta avînt, erau de natură să înfierbînte şi mai mult zelul lui Alecsandri şi al prietenilor lui, cărora scrisoarea le fusese fără îndoială comunicată. Bucăţica de catifea ruptă de la tronul regelui Franţei alungat, pe care Bălcescu o trimetea amicului său împreună cu exaltatele sale rînduri pentru a-i dovedi „că chiar în minutele cele mai mari şi mai solemne ce am petrecut în viaţa mea cugetarea mea s-a întors către tine", devenea un adevărat simbol şi un talisman încurajator. Totul îndemna să nu se piardă momentul.

La 14 martie, într-unul din rapoartele sale, consulul francez, în genere bine informat, menţionînd agitaţia în creştere, nota că „de cîteva zile se spune că boierii vor prezenta domnitorului un program de reforme şi că, dacă nu va fi admis, se vor produce mişcări" [20]. Pamfletele, unele în versuri, altele în proză, care mărturiseau nemulţumirea şi ura generală faţă de regimul lui Mihail Sturza, capătă în aceste zile o mai intensă circulaţie, o mai vie actualitate, repetate din gură-n gură, transmise în foi volante, lipite pe ziduri sau aruncate prin curţi noaptea. Ele îmbrăcau forme foarte variate, mărturisind deopotrivă dezgustul şi umorul romînilor, cum era în pamfletul care parodia o rugăciune foarte cunoscută : „Crez într-un singur interes, izvorul a tot răul, făcătorul mîrşăviilor şi al nelegiuirilor, văzutelor tuturor şi nevăzutelor, şi întru unul mişelul Mihail domn, fiul blăstămăţiei...". Alteori, în versuri a căror factură arată caracterul lor popular, lîngă amărăciune şi condamnare, îşi face loc şi chemarea la luptă :

Sub domnia lui Mihai,
Gem romînii, strigă vai !
Pînă cînd o stăpînire,
Atît făr-de omenire,

Pînă cînd acei mişci,
Pînă cînd aceşti călăi,
Să-şi bată gioc de-o ţară,
Să o facă de ocară ?
Fraţi romîni, de laolaltă,
Mai sculaţi-vă încăodată,
Bătrîni, tineri vă-narmaţi...

În aceeaşi vreme, se îndrepta şi un apel anonim către moldoveni, adresîndu-se însă, după cum reiese din conţinutul lui, nu largilor mase populare. El chema mai cu seamă la lupta împotriva lui Sturza, iar nu la una propriu-zis revoluţionară, contra regimului [21]. Totuşi, agitaţia era mare. Însuşi consulul francez nu numai că menţiona într-un alt raport această stare de spirit, dar se dovedea atît de impresionat de forţa ei că începea raportul direct cu aceste cuvinte : „Domneşte aici de cîteva zile o vie agitaţie" [22]. Sturza, temîndu-se că ostaşii din armata naţională ce-i alcătuiau garda, fii de ţărani ce cunoşteau suferinţele ţării, ar putea trece de partea mişcării revoluţionare, angajează o gardă de cîteva sute de arnăuţi. Acest fapt stîrni un adevărat val de indignare în public. Chiar unii din demnitari, cum era ministrul dreptăţii, ministrul trebilor din afară, preşedintele divanului domnesc, preşedintele divanului apelativ, judecători şi deputaţi, îşi dădură în chip demonstrativ demisiile. Căutînd să mai potolească lucrurile, Mihail Sturza se preface a fi de acord cu mişcarea de reforme ce agita îndeosebi capitala. Ministrul trebilor din lăuntru este însărcinat de vodă să stabilească un contact cu conducătorii mişcării. În ziua de 27 martie 1848, ministrul Ştefan Catargiu convoacă la el pe cei ce desigur îi păreau a fi mai reprezentativi, a avea mai multă influenţă şi autoritate asupra mişcării : Costache Rolla, Lascăr Rosetti, Manolache Costache-Iepureanu, P. Cazimir, N. Ghica şi Vasile Alecsandri.

La întîlnirea cu aceştia, ministrul Catargiu, declarînd că şi el socoteşte starea de lucruri din ţară într-adevăr intolerabilă, desigur pentru a le cîştiga încrederea, îi asigură că însuşi vodă nu era împotriva unor reforme, de aceea l-a însărcinat pe el să afle care sînt schimbările dorite. Cei şase delegaţi ai mişcării revoluţionare răspund că ei nu-şi pot îngădui să formuleze singuri doleanţele în numele obştei

întregi, de aceea cerură îngăduința să o consulte. Se poate presupune că aproximativ acum, în aceste circumstanțe, a scris Vasile Alecsandri poezia-manifest *Către romîni*, intitulată mai tîrziu *Deșteptarea Romîniei*. Însuflețit de o puternică dragoste pentru patria sa, pentru libertatea și fericirea ei, versurile lui Alecsandri se înălțară viguroase, bărbătești, ca o mustrare, dar și ca un cîntec de trîmbiță ce mobilizează conștiințele în luptă. El dă expresie în versuri de mare ecou năzuinței spre Unire, care era în acel moment mult mai puternică decît se crede îndeobște :

Sculați frați de-același nume, iată timpul de frăție !
. . . . . .
Aruncați brațele voastre cu-o puternică mîndrie
Și de-acum pe vecinicie
Cu toți mîinile să dați !

Dar tot atît de înălțătoare și de vibrante sînt versurile prin care, exprimînd simțămintele maselor, poetul pune accentul final în impresionantul său poem-manifest pe lupta împotriva tiraniei, pe lupta pentru libertate.

Libertatea-n fața lumii a aprins un mîndru soare...
. . . . . .
Fericit acel ce calcă tirania sub picioare !
Care vede-n a lui țară libertatea renviind.
Fericit, măreț acela care sub un falnic soare
Pentru patria sa moare,
Libertate moștenind.

În atmosfera însuflețită al cărei ecou și mărturie sînt versurile lui Alecsandri, în seara zilei de 27 martie cîteva sute de oameni, după unii peste o mie, parte ieșeni, parte veniți din provincie, „de toate treptele și de toate națiile“ [23], se adună în marea sală de la hotelul Petersburg. La adunarea prezidată de bătrînul și respectatul boier Grigore Cuza iau parte însuși ministrul de interne și aga, încredințîndu-se, cum spune un martor ocular, că toți participanții „s-au arătat însuflețiți de respectul legalității“. După discuții în care intervine și ministrul, se hotărăște să se formeze o comisie de 16 membri care să formuleze cererile de îmbunătățire ale

obştei. Comitetul, din care a făcut parte şi Vasile Alecsandri, s-a întrunit a doua zi, 28 martie, în casele logofătului C. Sturza, pentru împlinirea lucrării ce i se încredinţase. După N. Suţu, memorialist în genere scrupulos, textul celor „35 de puncte" a fost redactat chiar de scriitorul nostru [24]. Memoriul începe prin a pune ca prim punct în program : „sfînta păzire a Regulamentului" — ceea ce e firesc pentru nişte oameni cu poziţia socială ce am văzut-o. Dar nu e mai puţin adevărat că trebuie să vedem în această ostentativă primă „revendicare" din programul de reforme şi o măsură de precauţie pentru evitarea unor complicaţii internaţionale, de natură a compromite definitiv mişcarea — ceea ce este confirmat şi de faptul că unele revendicări ale memoriului sînt de altfel potrivnice prevederilor Regulamentului. Caracterizat chiar de către consulul francez într-un raport al său ca fiind prea vag, prea general [25], memoriul totuşi conţinea o serie de revendicări burghezo-democratice, trecînd însă aproape cu totul cu vederea revendicările concrete ale ţărănimii. De altfel, cîteva luni mai tîrziu, redactînd *Dorinţele partidei naţionale din Moldova*, Kogălniceanu explica în chipul următor moderaţia acestor revendicări : „Cînd la 28 martie, obştia adunată în Iaşi din toate ţinuturile Moldovei au cerut numai acele 35 puncturi întemeiate pe Regulament, ea prin aceasta n-au arătat că n-ar urma trebuinţă şi de alte reforme mai radicale. Însă, tînguindu-se numai pentru ilegalităţi, ea vroia a fi reaşezată în legalitate, ca atunce legal să-şi poată da şi alte mai mari îmbunătăţiri." [26]

Petiţia, care, mărturisind o anumită atitudine, nu era redactată totuşi sub forma unui suplici către domnitor, ci sub aceea a unui manifest către popor, este semnată de membrii comitetului ce o alcătuise, apoi în aceeaşi zi de 28 martie obştea este invitată să o semneze. În puţine ceasuri, cîteva sute de semnături se aşternuseră pe petiţia celor „35 de puncte". Consulul francez spune că erau peste 800 de semnături [27] ; Sion, care a luat parte la evenimente, vorbeşte într-o scrisoare contemporană de aproape două mii [28].

Văzînd entuziasmul ce-l trezise cele „35 de puncte", Sturza se hotărăşte să discute direct cu fruntaşii mişcării. O delegaţie restrînsă a acestora, din care Alecsandri nu face parte, e invitată a doua zi, luni 29 martie, pe la ora

prînzului, la ministrul de interne. După o lungă aşteptare, acesta o introduce la domnitor, căruia îi sînt prezentate cele 35 de puncte. Domnitorul le citeşte, stă îndelung pe gînduri, discută. Toate mărturiile vremii sînt de acord că Mihail Sturza era în aceste momente foarte nehotărît, foarte nesigur. El ştia că nu numai Iaşii, dar întreaga Moldovă era în fierbere şi mai cu seamă el se temea mai mult ca de orice ca, refuzaţi, revoluţionarii din Iaşi să nu pornească să ridice ţărănimea atît de nemulţumită împotriva sa. Faptul acesta era considerat cu atîta seriozitate, că chiar două zile după ce mişcarea de la Iaşi fusese înăbuşită şi fuseseră luate măsuri aspre în întreaga ţară, consulul francez, consemnînd într-un raport zvonul că unii boieri încercau să ridice ţărănimea, relata că domnul se arăta de-a dreptul înspăimîntat. „Dacă focul revoluţiei cuprinde această clasă [ţărănimea] grosolană, dar energică, atunci sînt de aşteptat evenimente grave... căci ţăranii, asupriţi de secole, vor plăti crunt întregei clase boiereşti..." [29]. Ţărănimea era un factor de care domnitorul nu putea să nu se teamă. De aceea, după o lungă deliberare, Mihail Sturza declară delegaţiei de boieri, dorind să cîştige deocamdată timp, că era de acord cu reformele propuse în afară de două şi anume : dizolvarea Obşteştii Adunări şi înfiinţarea gărzilor cetăţeneşti, a căror aducere la îndeplinire depăşea puterile sale.

Delegaţia ceru îngăduinţa să se consulte din nou cu obştea, care se afla strînsă acum la casele lui C. Mavrocordat de la Copou. Toată adunarea de aici fiind împotriva oricărei concesii, delegaţia se întoarse la palatul domnesc cu acest răspuns. Domnitorul înţelege că ceasurile sînt mai grave chiar decît considerase el, că vechile lui abilităţi sînt pe punctul să nu mai izbutească. Nu îndrăzneşte să spună nici nu, nici da, îşi pierde aproape complet cumpătul. În acest moment, ce se prelungea fără să se hotărască nimic, unul dintre membrii delegaţiei scoate ceasul şi declară lui Mihail Sturza că i se dă o jumătate de oră pentru a lua o hotărîre. Acest gest scoate însă din fire pe autocrat. Fără nici o etichetă, dă afară delegaţia, apoi, adresîndu-se fiilor săi, le dă ordin să pregătească trupele de luptă.

Delegaţia revenită din nou la locuinţa lui Mavrocordat relatează cele petrecute. În mijlocul indignării generale,

după ce se mai rostesc cîteva cuvîntări, întreaga adunare totuşi se risipeşte, datorită atitudinei uşuratice, dacă nu chiar trădătoare a unor conducători. Mulţimea este răspîndită sub pretext că urmează să se întîlnească a doua zi dimineaţă la mitropolie pentru a merge la domnitor cu întreaga obşte şi a-l sili să cedeze.

Cu asemenea naivităţi, se înţelege că lui Mihail Sturza i-a fost cu atît mai uşor să înăbuşe mişcarea în seara acelei zile şi în noaptea ce-i urmă. Lipsită de o largă bază populară, insuficient pregătită chiar cu cadrul îngust pe care-l avea, mişcarea revoluţionară de la Iaşi putu fi risipită de un autocrat lipsit de scrupule fără mare greutate. Au fost arestaţi în noaptea aceea prin şiretlic sau brutalităţi : fraţii Răducanu, Lascăr şi Dimitrie Rosetti, Alecu Moruzi, Alexandru I. Cuza, N. Catargiu, Vasile Canta, Grigore Romalo, fraţii Cazimir, Dimitrie Florescu-Alcaz, Manolachi Costache-Iepureanu, Ion Cuza, Sandu Miclescu, Zaharia Moldoveanu şi încă mulţi alţii, peste două sute de oameni. Purtînd data aceleiaşi zile de 29 martie în care înăbuşise cu atîta duritate inutilă încercarea aşa de prost organizată de altfel de a se obţine unele reforme democratice, apărea la Iaşi un ofis al lui Mihail Sturza prin care acesta anunţa că a potolit „neliniştea ce v-a învăluit în curgerea de cîteva zile, care s-au pricinuit de cîţiva netrebnici cu cugetări tulburate dintre boieri“ [30]. Domnitorul în fond se temea, cum am arătat, mai mult ca de orice de o mişcare revoluţionară ţărănească, în faţa căreia ar fi fost, orice ar fi făcut, absolut neputincios. De aceea, în aceeaşi zi, primul ordin ce porneşte de la hatmanul Dimitrie, fiul său, este cel adresat către „comandanţii trecătoarelor“, poruncindu-le în numele domnitorului să împiedice cu orice preţ pătrunderea în ţară a lui Scarlat Vîrnav, Teodor Răşcanu şi Vasile Mălinescu, oameni cu puternice legături în masele ţărăneşti, care mai organizaseră unele mişcări ale acestora şi care, în aceste împrejurări, întorşi în Moldova din străinătate, unde se aflau fugiţi sau exilaţi, puteau constitui una din cele mai grave primejdii.

Alecsandri a avut deci un rol însemnat în evenimentele din martie 1848 de la Iaşi. În momentul cînd dezastrul s-a produs, cînd represiunea lui Mihail Sturza a început, el şi-a dat seama imediat ce-l aşteaptă. De aceea, îşi luă toate

măsurile să nu fie prins și, plin de profundă amărăciune pentru cele întîmplate, cu ajutorul familiei, își pregăti fuga din Iași. Amărăciunea lui era cu atît mai mare cu cît în intervalul acestor trei, patru zile de mare tensiune din urmă, observator perspicace și realist, cum era în fond, Alecsandri se putuse lămuri cît de cît asupra proastei organizări a mișcării, asupra lipsei acelui sîmbure de forță materială fără de care o asemenea acțiune nu poate izbîndi. El scria Zulniei Sturza, puține zile mai tîrziu, cu inima clocotind de indignare : „...am fost înșelat în mod josnic, căci am fost amestecat indirect în această nenorocită chestie fără să mi se aducă la cunoștință planul alcătuit. Am acționat cu bună-credință pînă în ultima clipă în speranța unei revoluții menită să întărească naționalitatea romînă și în ultima clipă m-am aflat surprins într-un simplu complot contra lui Mihail Sturza" [31]. Și în continuare el condamna cu hotărîre chipul lipsit de realism și de răspundere în care fusese pregătită mișcarea : „Ai aflat probabil — scria el — prăbușirea ridicolă și în același timp vrednică de plîns care s-a petrecut la Iași, datorită lipsei de prevedere și slăbiciunii cîtorva oameni ce n-au știut să se mențină la înălțimea rolului pe care-l ambiționase". Iar mai departe, făgăduiește amicei sale că atunci cînd se vor vedea îi va dezvălui, în legătură cu aceste evenimente, unele amănunte revelatoare, neputîndu-se totuși abține de a da cîteva precizări care pun în lumină falsul revoluționarism al unora dintre boieri. „Deocamdată află că C. Moruzi și Vasile Ghica, care erau conducătorii conspirației și care se lăudau că au patru pînă la cinci sute de oameni înarmați în Iași, că domnii ăștia au părăsit postul lor în momentul cînd trebuia să se pășească la acțiune, că au părăsit Iașii noaptea... și că au făcut asta fără măcar să anunțe pe tovarășii lor..." De altfel, nici mulți ani mai tîrziu, cînd publica *Un episod din anul 1848*, scriitorul, chiar dacă mai blajin, nu-și schimbase opinia în această privință, vorbind de nereușirea mișcării de la sfîrșitul lui martie 1848 datorită „unor șefi buni de gură și mai buni încă de fugă".

Alecsandri izbutește să plece din Iași, probabil o zi, două după marele iureș, pornind pe drumuri ocolite spre munți. Frămîntările și entuziasmul din cele două, trei zile pline de speranță de la Iași avuseseră un oarecare răsunet în întreaga

țară și acum începuse să se audă în capitală de unele agitații țărănești în diverse regiuni. Probabil că asemenea vești au grăbit și acțiunea lui Mihail Sturza. Mișcările țărănești au avut chiar o oarecare amploare și o oarecare durată, mai cu seamă în județele dinspre munte : Neamț, Suceava, Roman și Bacău, de vreme ce la 17 aprilie, peste două săptămîni de la represiunea brutală din Iași, Mihail Sturza trimetea un ofis domnesc postelnicului Ilie Gherghel și un altul isprăvniciilor ținuturilor amintite mai sus, atrăgîndu-le în mod serios luarea-aminte asupra faptului aflat de el că „la oarecari locuri, după invitările și ademenirile unor fețe abătute din dreapta cugetare, ar veni a se aduna și a se înșela oameni ademeniți în asemenea neiertată urmare dintre locuitorii săteni, îndemnîndu-i a se înarma, spre a-i avea unelte la tulburarea liniștei obștești" [32]. Drept care, domnitorul le poruncea cu cea mai mare energie să ia măsuri ca „prin puterea armelor să sfărîmați asemenea adunături și să stingeți răul ce s-ar cugeta".

Scriitorul se îndreaptă spre Hangu, moșia Cantacuzinilor, dintre care unii participaseră la mișcare. Nu e exclus ca el să fi pornit încă de la Iași împreună cu G. Cantacuzino, cu care apoi a continuat drumul în Transilvania. „Visul său — mărturisește Alecsandri mai tîrziu pentru personajul Vali din *Dridri*, un alter ego al său — nu țintea la mai puțin decît la răscularea poporimii muntene pe care vroia să o reverse ca pe un torent asupra tronului...". Ajuns în munți, la Cantacuzini, cu speranța că aceștia vor înarma pe țăranii ce continuau să se agite, constată cu dezamăgire că boierii de la Hangu înarmaseră pe țărani numai pentru a se apăra pe ei. A sosit la Hangu probabil pe la 3—4 aprilie — drumul ocolit cu popasuri și ascunzișuri durase desigur două, trei zile. În contact cu țăranii în împrejurările pe care le-a povestit în *Dridri* mai tîrziu, își dă seama pentru prima oară limpede și în mod concret de prăpastia ce există între boierime și țărănime, de legitima lipsă de încredere a acesteia din urmă în cea dintîi.

După vreo zece zile petrecute la Hangu, în care timp se lămurește de toate cele ce se petrecuseră la Iași în urma sa, Alecsandri vede că momentan mișcarea era înăbușită, capii ei arestați sau risipiți, că în fiecare zi erau arestați și tratați fără cruțare alți participanți la mișcare ce se refu-

giaseră prin țară, că în Moldova deocamdată nu mai era nimic de făcut. Listele de proscrișii pe el nu-l cuprindeau, desigur din considerație ca și altă dată pentru tatăl său, care trebuie să fi avut prea mari afaceri comune cu Mihail Sturza pentru a se bucura de asemenea favoare. Scriitorul înțelege însă că lui nu-i rămînea deschisă — pentru a evita arestarea, surghiunul la vreo mănăstire sau rușinoasa retractare publică a credințelor sale — decît o singură cale : a exilului. Pe la 15 aprilie, împreună cu G. Cantacuzino, care fugind peste hotare lua asupra lui colaborarea cu mișcarea revoluționară a familiei sale, dînd astfel acesteia posibilitatea să se reabiliteze față de stăpînire, se pare împreună și cu Teodor Sion, un unchi al poetului G. Sion, conduși pe poteci tainice de doi țărani isteți și îndrăzneți, trec în timpul nopții frontiera. O patrulă de grăniceri austrieci îi ia în primire și, călări, după o goană fantastică, ajunseră în satul Tulgheș, unde rămaseră arestați, sub paza a doi grăniceri.

Exilul lui Vasile Alecsandri începea.

3

La Tulgheș, pînă să-și lămurească situația și să izbutească să capete pașaport, el rămase o săptămînă, probabil aproximativ între 16 și 23 aprilie, cînd pornește spre Brașov, unde trebuie să fi sosit, după circa 250 km. străbătuți cu trăsura, la 25 aprilie / 7 mai stil nou sau în ziua următoare [33]. Căci în ziua de 9 mai (27 aprilie stil vechi), judele Brașovului raporta guvernatorului între altele sosirea în localitate a „boierului mare Cantacuzino, care pleacă mîine la Sibiu, pentru a se duce de acolo la Blaj" [34]. Alecsandri și Teodor Sion sosiseră o dată cu tînărul cneaz Gheorghe Cantacuzino, semnalat în raportul amintit, după cum ne relatează în prețioasele sale amintiri asupra întîmplărilor de la 1848 poetul Sion, ajuns și el acolo mai apoi, după aventuri pline de primejdii și ocoluri încă mai mari, prin Focșani și Vălenii-de-Munte din Țara Romînească [35].

E neîndoielnic că în momentele însemnate Alecsandri devenea un energic om de acțiune. Am putea zice chiar că scriitorului îi păreau a merita eforturi, zbateri și perseverență numai acele treburi care priveau poporul și patria sa. Pentru cele individuale, îndeosebi pentru ale sale personale, niciodată nu-l vom afla nici alergînd, nici făcînd temenele, nici împingînd în uși închise, ci refugiindu-se într-o aparentă lene, comoditate și ironie. În 1844, anul *Propășirii*, l-am văzut în stare să desfășoare o foarte susținută activitate. Acum, din nou avu ocazia să devină un om de acțiune.

Contactul cu Transilvania, încă de la Tulgheș, unde puțin înaintea sosirii lui avuseseră loc manifestări împotriva unirii silite a Transilvaniei cu Ungaria, dar mai cu seamă la Brașov, îl pune pe Alecsandri în fața unei stări de spirit neobișnuite. La Brașov, care era un puternic centru romînesc unde se frămîntau în acel moment marile probleme la ordinea zilei ale Transilvaniei, el a intrat în legătură cu figurile culturale romînești cele mai de seamă. A cunoscut în primul rînd pe George Barițiu, respectatul gazetar, care trebuie să fi întîmpinat cu căldură, și nu ca pe un anonim, pe tînărul poet moldovean. El îi era cunoscut nu numai pentru că faima poeziilor și comediilor lui trecuse demult Carpații, dar la 1843, cînd Barițiu primise de la Iași un inel cu o adresă omagială, drept recunoștință pentru opera lui națională, printre cei ce semnaseră acea adresă se afla și Alecsandri [36], iar poeziile sale fuseseră adeseori reproduse în *Foaia pentru minte*. El a cunoscut de asemeni pe Andrei Mureșanu, pe Iacob Mureșanu, pe Scurtu, pe industriașul brașovean Gh. Nica, în casa căruia, ca și la vestita Cazină romînă din Brașov, adesea se întîlneau refugiații moldoveni cu o sumă de transilvăneni [37]. Curînd sosiră și alți moldoveni fugari : poetul Sion și tovarășul său de drum Grigore Balș, apoi Niculae Ionescu, care, venind de la Paris, încercase fără succes să pătrundă în Moldova pe la Oituz, împreună cu Vasile Mălinescu și alți doi tovarăși.

Din discuțiile ce le-au dus tinerii noștri proscriși cu însufleții patrioți de la Brașov, ei puteau să-și dea seama că nu numai Moldova, dar și Transilvania era în acel moment adînc frămîntată. Era la ordinea zilei în modul cel mai arzător problema unirii Transilvaniei la Ungaria. Pînă atunci, Transilvania se aflase sub auspiciile administrative ale Vie-

nei. În împrejurările create după revoluția din martie 1848 de la Viena, ungurii, sub conducerea lui Kossuth, desfășurară steagul unor revendicări naționale juste pentru poporul lor, pe care însă făcură eroarea să nu le admită ca legitime pentru celelalte naționalități ale imperiului habsburgic. Dimpotrivă, ei voiră să-și creeze un regat independent al Ungariei, legat de vechiul imperiu doar prin recunoașterea formală a împăratului ca rege. Din noul regat ei doreau să facă parte, alături de alte regiuni cu populație nemaghiară și cu drepturi nerecunoscute, și Transilvania, fără să recunoască românilor calitatea de națiune. Aceasta însemna în fapt nerecunoașterea egalității în drepturi politice, civile, bisericești, școlare etc. a românilor cu ungurii și germanii din Transilvania. Era o nesocotire a principiilor revoluționare de la 1848, pe baza cărora ungurii înșiși proclamaseră independența lor de fapt față de Austria. Românii din Transilvania doreau, așadar, mai înainte de orice, această recunoaștere a egalității lor de drepturi în noul stat. Fără îndoială că populația românească din Transilvania nu era omogenă din punct de vedere social și, în consecință, în sînul ei se puteau observa o serie de deosebiri în chipul de a privi evenimentele și de a acționa în raport cu ele. Dar nu e mai puțin adevărat că, fără ca aceste deosebiri să dispară cu totul, atmosfera creată de împrejurările istorice specifice momentului și Transilvaniei, cum și atitudinea discriminatoare a conducătorilor revoluției maghiare contribuiră la o anumită solidaritate a populației românești, înlesnind astfel însă și acțiunile diversioniste ale unor politicieni [38].

Întreaga populație transilvăneană era deci adînc agitată de la un capăt la altul al țării de această problemă, mai ales în condițiile speciale ale momentului de la 1848 și ale dîrzei opoziții maghiare față de revendicările ei. Simion Barnuțiu lansase încă o lună înainte de sosirea lui Alecsandri și a celorlalți pribegi politici la Brașov o înflăcărată chemare către românii din Transilvania, îndemnîndu-i într-un spirit „legalist", care nu avea nimic revoluționar, la cumințenie, dar și la rezistență. În zilele sosirii proscrișilor din Moldova la Brașov agitația era la culme, cu atît mai mult cu cît marea adunare de la Blaj, care fusese convocată pentru 18/30 aprilie, la cererea autorităților trebui să fie

amînată pentru 3/15 mai, şi acum pregătirile pentru participarea masivă la ea erau cu atît mai mult în toi. Mărturii din epocă ne arată că încă de la 26 aprilie/8 mai, deci cam din momentul sosirii lui Alecsandri la Braşov, începuse pe cele mai îndepărtate drumuri ale Transilvaniei, din toate direcţiile, depăşind chiar aşteptările conducătorilor, afluxul uriaş şi uluitor al sătenilor romîni ce se îndreptau, cu căruţele sau pe jos, spre Blaj. Cu atît mai însufleţite trebuie să fi fost discuţiile din această vreme la Braşov, cu cît acest oraş se pregătea să trimită o foarte mare delegaţie la Blaj, iar Bariţiu era o figură de frunte a mişcării naţionale din Transilvania şi, firește, n-a lipsit nici el de la marea adunare a romînilor de la 3/15 mai.

Revoluţionarii din Moldova şi luptătorii pentru cauza poporului romîn din Transilvania s-au recunoscut fraţi din prima clipă, discutînd cu căldură şi înţelegere reciprocă suferinţele ce apăsau deopotrivă poporul de o parte şi de alta a Carpaţilor. Constatînd că în Transilvania circulă multe informaţii neexacte şi aprecieri minimalizatoare asupra mişcării de la Iaşi, Alecsandri se hotărî să publice o scriere în care să prezinte situaţia grea a poporului din Moldova, obiectivele reale ale mişcării din martie de la Iaşi şi odioasa comportare a lui Mihail Sturza. Lucrarea îşi propunea să fie o demascare a ticăloşiei regimului şi domnitorului de la Iaşi, dar şi o chemare a romînilor din toate provinciile la o solidarizare pentru a ridica un protest cît mai puternic în faţa lumii civilizate împotriva regimului de tiranie şi exploatare din Moldova. „Fraţilor romîni din toată Romînia ! — scria Alecsandri. Vă chem să fiţi martori la nelegiuirile guvernului prinţului Moldovei Mihail Sturza, carele de patrusprezece ani s-a arătat prin toate faptele sale duşmanul cel mai aprig al naţiei voastre ! Veniţi cu toţii să protestăm în faţa lumii împotriva sistemului barbar şi corupător ce a întrebuinţat pînă acum acest domnitor pornit de patimi a ţinea Moldova în lanţuri şi întunecime ! Veniţi cu toţii să protestăm în numele patriei, al omenirii şi al lui Dumnezeu, împotriva tiraniei machiavelice a acestui om care nu respectează nici patrie, nici omenire, nici Dumnezeu !" Sînt primele fraze din broşura intitulată *În numele Moldovei, a omenirei şi a lui Dumnezeu*, pe care Alecsandri o scrie şi o publică la Braşov, semnînd-o cu un fel de sporit

simţ de răspundere şi de mîndrie : „mădular al comitetului ales de obşte pentru redacţia cererilor sale". Ea cuprinde într-un stil vioi, uneori violent, alteori plin de fină ironie, cu un bogat material de fapte, zugrăvirea situaţiei politice şi sociale din Moldova, punînd accentul îndeosebi pe samavolniciile lui Sturza, care a determinat evenimentele din martie de la Iaşi. Scriitorul prezintă desfăşurarea amănunţită a acestor întîmplări, perfidia şi cruzimea domnitorului, făcînd loc şi celor 35 de puncte cu explicarea cauzelor concrete din care a izvorît formularea fiecăruia şi cu explicările necesare pentru a înţelege sensul lor exact.

Broşura a fost scrisă la Braşov în luna mai sub focul indignării nepotolite ce-l mistuia încă pe scriitor şi a fost publicată imediat, tot acolo. În vreme ce lucra la acest pamflet, întrerupt de convorbirile cu amicii săi braşoveni, Alecsandri îşi va fi exprimat nedumerirea şi nemulţumirea că în *Gazeta de Transilvania* ce apărea la Braşov se putuseră strecura pînă atunci în „corespondenţe de la Iaşi", desigur ale unor interesaţi, ştiri false şi chiar defăimătoare la adresa mişcării revoluţionare din martie [39]. Bariţiu, care era conducătorul şi al acestui însemnat ziar romînesc din Transilvania, şi-a dat seama că buna sa credinţă, în fond chiar spiritul său de discernămînt fuseseră surprinse şi a invitat probabil să se scrie o rectificare a falselor informaţii pe care să o publice în gazeta sa. În *Gazeta de Transilvania* din 5/17 mai şi 8/20 mai, apare o amplă „corespondenţă din Iaşi" sub forma unei scrisori semnate de „un abonat din Moldova", menită să pună la punct pentru cititorii de peste munţi imaginea greşită a evenimentelor revoluţionare de la Iaşi ce o dăduse gazeta braşoveană publicînd cîteva corespondenţe interesate ce le primise şi pe care nu le putuse controla. Identitatea de conţinut cu broşura *În numele Moldovei, al omenirei şi al lui Dumnezeu*, identitatea poziţiei, identitatea amănuntelor, chiar unele expresii comune ne dau dreptul să credem că autorul acestei corespondenţe era Alecsandri însuşi. De altfel, faptul că în finalul articolului, autorul se referă la „cele două broşuri... care cuprind adevărul în toată simplitatea lui" (e vorba de propria broşură a lui Alecsandri şi de broşura anonimă *Întîmplările din Moldova în luna lui martie 1848)*, ne arată limpede că el era scris la Braşov. O broşură scrisă şi tipărită în mai la

Braşov nu putea ajunge în Moldova aşa de repede ca să poată fi consemnată într-un articol ce ar fi avut timp să sosească din nou în acest oraş înainte de 5/17 mai.

Scrierea broşurii, îngrijirea tipăririi ei, scrierea articolului amintit pentru gazeta lui Bariţiu au constituit preocupări majore şi — pe bună dreptate — urgente pentru Alecsandri. Probabil că aceste treburi au determinat pe scriitor să rămînă la Braşov şi să nu întovărăşească pe ceilalţi moldoveni ce au pornit spre adunarea de la Blaj. Rămas la Braşov, cu inima şi sufletul incandescente, el salută cu entuziasm marea adunare a romînilor în versurile înflăcărate ale poeziei *15 mai 1848* publicate în numărul *Foaiei pentru minte* din 10 mai. Versurile acestea mărturisesc prin robusteţea şi strălucirea lor ceasurile de mare tensiune lăuntrică ale poetului, încîntat că cele două obiective cardinale ale momentului : libertatea socială şi „romînia", — deci individualitatea şi libertatea naţională — stăteau înscrise pe stindardul mişcării.

Din amintirile lui G. Sion, care se afla printre cei ce porniseră să ia parte la marea adunare a romînilor de la Blaj, cunoaştem că moldovenii plecaţi de la Braşov, în popasul lor de la Sibiu, s-au întîlnit cu Costache Negri, Iancu Alecsandri, Alecu Russo, Lascăr Rosetti şi alţii, găsiţi laolaltă ei înşişi în împrejurări cu totul neobişnuite [40]. De la Sibiu, Negri, Iancu Alecsandri şi alţii porniră direct spre Braşov. Sion porni, cum îi era planul, întovărăşit, dintre cei întîlniţi la Sibiu, de Al. Cuza, Lascăr Rosetti, Zaharia Moldoveanu şi alţii, spre Blaj. În micul orăşel de pe Tîrnave, întîlniră alţi munteni, cunoscuţi de-ai lor, cum era D. Brătianu, sau moldovenii proscrişi ca P. Cazimir, venit din Bucovina anume pentru această adunare. După ce asistară la măreaţa manifestare populară de aici, se întoarseră cu toţii două, trei zile după ceilalţi, la Braşov, unde împărtăşiră tuturor puternica impresie ce le făcuseră cele văzute.

Este neîndoielnic că asupra activităţii exilaţilor moldoveni de la 1848, deci şi a lui Alecsandri, contactul cu Transilvania, cu transilvănenii şi îndeosebi cu marea adunare de la Blaj a avut o mare înrîurire. Strînşi din nou, moldovenii pribegi la Braşov reluară discuţiile despre patria lor parcă într-un nou spirit, în lumina celor ce unii dintre

ei văzuseră şi învăţaseră pe Cîmpia Libertăţii. După ce, ei, care încercaseră să facă o revoluţie fără participarea unui singur ţăran, văzură cei peste 40.000 de ţărani adunaţi laolaltă, înţeleseră mai adînc ce naivitate fusese încercarea lor de la Iaşi şi ce forţă uriaşă este această ţărănime, nu o forţă oarbă şi haotică, aşa cum crezuseră poate uneori, temîndu-se de unele răbufniri, ci o forţă socială hotărîtă, ce poate fi organizată şi disciplinată, o forţă socială mult mai conştientă decît îşi putuseră ei imagina pînă atunci. Impresia a fost atît de puternică în această privinţă, încît mulţi ani mai tîrziu, G. Sion o consemnă pe larg într-o pagină nu lipsită de unele confuzii chiar în formulări, dar extrem de preţioasă în substanţa ei, din care extragem : „Noi moldovenii, crescuţi mai mult sau mai puţin cu idei şi cu deprinderi aristocratice în ţara noastră, nu aveam o adevărată idee de naţiunea şi poporul romîn ; afectam popularitatea (= apropierea de popor — nota G.C.N.) ca o idee a secolului, ca o fantezie, ca o idee abstractă, căpătată din cărţile străine... În Transilvania însă, găseam poporul... Aici preoţi, învăţaţi, poeţi, profesori, toţi ieşiţi din popor, toţi sînt ai poporului." [41] Firește, Sion văzuse în grabă, fără posibilitatea de a adînci realităţile sociale şi de a le judeca mai critic. Dar nu e mai puţin adevărat că nu putem trece uşor nici peste mărturisirea privitoare la raporturile tinerilor revoluţionari moldoveni cu masele ţărăneşti, nici peste faptul că, deşi, evident, în Transilvania exista la 1848 o burghezie cu interesele ei deosebite în bună parte de ale poporului, legătura dintre această burghezie, îndeosebi între cărturari şi ţărănime, erau mult mai puternice decît în oricare din celelalte două principate. Şi de aici, izvora cea de a doua învăţătură însemnată pe care moldovenii, fără îndoială şi muntenii ce participară la adunarea de la Blaj o traseră. Era vorba de legătura puternică dintre masele populare şi acei cărturari care năzuiesc să le organizeze în vederea luptei pentru libertate. În focul entuziasmului lor, cu lipsa de pregătire teoretică şi de pe poziţia de clasă de pe care puteau privi fenomenele acestea, ei ignorau o serie de contradicţii şi erau impresionaţi de această solidaritate de la suprafaţă dintre masele ţărăneşti şi cărturari. Astfel că însuşi Alecu Russo nu putea cîţiva ani mai tîrziu să nu o consemne. „Multă mirare — spunea el, referindu-se la acest

moment — insufla pribegilor spectacolul frăției curate între surtuce și sumane, frăție nu numai de sînge, dar frăție în trai și în obiceiuri și în toate relațiile... Pribegii dar, înfățișătorii luptei în Principate, a egalității drepturilor, iar nu a oamenilor, urmară cu ochii plini de mirare uimitoare frăția aceasta *și mai că, într-un minut de înfocare, ar fi dorit să nu se fi născut feciori de boieri.*" [42] Finalul citatului, subliniat de noi, este de natură să ne arate limpede că relațiile din Transilvania de la 1848 exercitaseră o puternică înrîurire asupra exilaților și că, în consecință, acțiunile lor viitoare se vor resimți din această pricină. În Transilvania, în genere, și la Blaj, îndeosebi, moldovenii mai putură să adîncească și temeiurile luptei lor pentru naționalitate și unitate. Trei ani mai tîrziu, Nicolae Bălcescu, care nu fusese la Blaj, dar mărturisea că era bine informat despre cele petrecute aici, numea ziua de 3/15 mai „zi de lumină de libertate și de mărire romînă", „căci întîiași dată auzirăm atunci un popor întreg răspunzînd celor ce vorbeau de unirea Ardealului cu Ungaria, prin această strigare : *Noi vrem să ne unim cu Țara* *. Minunată destăinuire a lui Dumnezeu, care în zile așa mari de sărbătoare populară vorbește de-a dreptul în inimile aleșilor săi și numai poporul și poeții, acești fii ai inspirației divine, avură la 1848 conștiința întîmplărilor viitoare, numai ei activă și destăinuiră ceea ce era scris în fundul inimii fiecărui romîn : *mîntuirea de orice domnire străină prin unitatea națională !*" [43].

Ideea unirii celor trei provincii romînești, care nu era cu totul nouă în acest moment din 1848, devine deosebit de arzătoare. Și ea rămîne arzătoare, chiar dacă nu public, pînă cînd suirea pe tronul Principatelor Unite a unui Hohenzollern și atragerea acestora în orbita politică a Germaniei și a Austro-Ungariei a înăbușit-o pentru o bună bucată de vreme. Moldovenii fură însă deosebit de impresionați și înrîuriți de forța cu care, în mare taină, se afirmă îndeosebi atunci ideea unui regat „daco-roman". Mai cu seamă în vara lui 1848, în presa germană și franceză, această idee se înregistrează cu toată seriozitatea. Ion Ghica vorbește în același sens într-o scrisoare trimisă în iunie 1848

* Prin „țară" se înțelegea, după Bălcescu, Țara Romînească, poate chiar, credem noi, ambele principate de peste Carpați.

din Constantinopol lui Bălcescu la București, scriindu-i între altele : „înțelegeți-vă cu moldovenii din Bucovina“ [44] — ceea ce, pentru firul ce-l urmărim noi, e foarte însemnat.

Că lucrurile acestea izvorau din frămîntări mai adînci și mai largi, mai cu seamă în Transilvania, o dovedesc multe fapte. Între altele trebuie să reținem un raport din 30 martie 1848 al generalului Puchner, care comunica la Viena și la Cluj despre animate discuții la București cu privire la înființarea unui „nou regat dac“ [45]. Dacă raportul acesta fusese confidențial, în schimb fusese publică — deci ideea avea largă circulație — scrisoarea din 12 aprilie adresată nobilimii maghiare de Wesselényi, care atrăgea atenția asupra acestor proiecte. [46] E foarte probabil că nobilii maghiari, pentru a justifica politica lor față de romîni, exagerau consistența unor asemenea planuri, dar că ele existau și înflăcărau spiritele nu poate încăpea îndoială. O dovedește între altele cartea pe care o publică tocmai în mai 1848 preotul sas brașovean Daniel Roth, unde se propunea clar unirea Munteniei, Moldovei și Transilvaniei într-o „monarhie dacoromană“, dependentă de coroana austriacă [47], idee care a cucerit, ca o soluție tranzitorie, multe spirite. Că moldovenii nu putuseră rămîne străini de asemenea planuri, firește mai mult seducătoare decît cu adevărat realizabile în acel moment, ne-o mărturisește faptul că Brașovul era principalul centru de legătură cu Țara Romînească, locul de trecere și de popas al dascălilor transilvăneni ce mergeau la sudul Carpaților, că aici poposește probabil în drum spre Blaj la începutul lui mai, deci într-o vreme cînd putea lua contact cu pribegii moldoveni, profesorul Constantin Roman, ale cărui idei în această privință erau notorii. El este cel care, puține săptămîni mai tîrziu (la 26 iunie), scria lui Al. Golescu : „Toți ne strigă că voim să formăm o Dacie, pentru ce să mai ascundem pisica în sac?“, revenind după o serie de argumente : „...repetez încă odată că deviza noastră să fie formarea Daciei“ [48]. De altfel, în raportul județului Brașovului din 9 mai despre sosirea lui Cantacuzino și a altor moldoveni în localitate, se spunea în legătură cu aceștia : „Interesîndu-se de împrejurările de aici, au adus vorba despre uniunea Ardealului cu Ungaria și în cursul discuției s-au exprimat că ar dori restituirea vechii Dacii“ [49]. Idee pe care o concretizează cu atîta căldură Alecu

Russo în scrisoarea ce o trimite lui Bălcescu la 22 iunie/ 4 iulie 1848 din Sibiu [50] și pe care desigur că o expunea și prin viu grai — ceea ce a provocat arestarea lui la Dej, în drumul spre Bucovina, după cît se pare la 27 iunie/9 iulie.

În lumina acestor frămîntări sociale și mai cu seamă naționale trebuie văzute și poeziile pe care Vasile Alecsandri le publică în *Foaia pentru minte : Către romîni* și *Hora Ardealului*, în care chemarea la Unire era așa de puternică. Și, se înțelege, așa stînd lucrurile, vom afla că nu o viziune „profetică", ci fapte concrete au făcut ca rădăcina *Horei Unirii* din 1856 să se afle în *Hora Ardealului* de la 1848. De altfel, aceste agitații sînt fără îndoială cele care făceau prezența romînilor la Brașov din ce în ce mai neplăcută. Atmosfera în cercurile maghiare împotriva lor era atît de ostilă, încît generalul comandant le-a comunicat în mod confidențial că de vor mai rămîne acolo, viața lor este în primejdie. Probabil însă că nu atît aceste sfaturi și amenințări i-au determinat să plece. Începuseră să se contureze tot felul de planuri, unele mai utopice decît altele, deși erau eroice și nobile. Sub înrîurirea atmosferei și împrejurărilor de care am vorbit din Transilvania, pribegii de la Brașov se gîndiră la o acțiune dinafară pentru răsturnarea regimului lui Mihail Sturza. Se plănuia, nici mai mult, nici mai puțin, decît năvala armată din trei părți asupra Moldovei : o armată de la sud, din Țara Romînească, unde se știa că schimbări vor interveni în curînd, o armată din Transilvania, prin trecătorile Carpaților, și o a treia, de la nord, din Bucovina. De aceea mai cu seamă se despărțiră și se răzlețiră exilații de la Brașov. Unii, cum era Russo, porniră în Ungaria, probabil pentru a se înțelege cu Kossuth în această privință (așa se explică faptul că el spunea mai apoi în unul din memoriile sale de la Dej că e „cunoscut de aproape al marelui Kossuth"), după care la 15/27 iunie îl vom afla la Lugoj. Alții, cum erau Lascăr Rosetti și Manolachi Costache-Iepureanu, porniră direct spre Lugoj pentru a discuta cu Eftimie Murgu. Acest bănățean influent, cu cîțiva ani înainte profesor înflăcărat la Iași, le făgăduise vreo două mii, dacă nu chiar zece mii de ostași pentru atacul din Transilvania, menit să elibereze Moldova de sub tirania sturzească [51]. În sfîrșit, cel mai mare grup din exilați se hotărî să pornească spre Bucovina, de unde să ia contact mai ușor

cu mişcarea de opoziţie ce continua în Moldova, pentru a pregăti acţiunea plănuită.

Înainte de a se despărţi, moldovenii alcătuiră două acte de mare însemnătate. Cel dintîi este o proclamaţie adresată moldovenilor, chemîndu-i la rezistenţă faţă de Mihail Sturza, înfierat cu violenţă. Proclamaţia este semnată probabil de toţi pribegii moldoveni, dintre ei nelipsind firește, imediat după Negri şi Alexandru Cuza, Vasile Alecsandri. Cel de al doilea act, de o însemnătate mult mai mare, a fost găsit într-un exemplar scris de mîna lui Alecsandri însuşi între hîrtiile bănăţeanului Eftimie Murgu, probabil dus de către Lascăr Rosetti şi Manolachi Costache [52]. Datat : 12/24 mai 1848, actul acesta este formularea de revendicări cea mai avansată din punct de vedere social şi naţional pe care o cunoaşte mişcarea de la 1848 din toate ţările romîneşti, de aceea îl reproducem întocmai :

Prinţipiile noastre pentru reformarea patriei

1. — Desfiinţarea boierescului şi a orice altei dări a locuitorilor săteni către proprietari.

2. — Ridicarea beilicurilor, a lucrului şoselilor şi a tuturor împovărărilor fără plată către stăpînire.

3. — Împroprietărirea locuitorilor săteni fără nici o răscumpărare din partea lor.

4. — Nimicirea tuturor privilegiilor şi prin urmare : deopotrivă purtare a sarcinilor statului de către tot poporul în deobştie, precum şi deopotrivă împărtăşire a lui la toate driturile politice şi ţivile.

5. — Întemeierea instituţiilor ţării pe prinţipiile de libertate, de egalitate şi de frăţietate, dezvoltate în toată întinderea lor.

6. — Unirea Moldovei şi a Valahiei într-un singur stat neatîrnat romînesc."

Documentul este semnat de următorii : Teodor Sion, Costache Negri, L. Rosetti, Vasile şi Iancu Alecsandri, George Cantacuzino, Manolachi Costache, A. Russo, Gr. Balş, Zaharia Moldovan, P. Cazimir, I. Curius, G. Sion şi N. Ionescu. Faptul că el a fost aflat într-un exemplar autograf al lui Vasile Alecsandri dovedeşte că poetul, dacă nu fusese chiar redactorul lui — cum fusese al celor „35 de puncte"

de la Iași — se afla printre inițiatorii acestui legământ și juca un rol însemnat în centrul exilaților de la Brașov. Unii reproșează astăzi acestui deosebit de îndrăznet act că nu a fost publicat și ca atare nu a putut avea suficient de largă răspîndire. Considerînd atmosfera, prejudecățile, împrejurările istorice și necesitățile de a nu înstrăina în lupta ce abia se deschidea atunci nici o forță, actul acesta fără îndoială că în mod deliberat nu era făcut să fie public. Lăsînd la o parte celelalte revendicări destul de revoluționare și supărătoare pentru partizanii vechei stări de lucruri sau pentru cei șovăitori, punctul al patrulea, cel cu împroprietărirea țăranilor fără despăgubire, prevăzută fără îndoială și sub influența contactului cu mișcarea din Transilvania, ar fi fost de natură să sperie pe foarte mulți proprietari care altfel ar fi sprijinit mișcarea de reforme progresiste mai moderate. În ce privește punctul ultim, el ar fi ridicat opoziția violentă sau disimulată, dar hotărîtă a celor trei imperii vecine. S-ar fi creat deci nenumărate greutăți pentru întreaga mișcare democratică românească din acel moment, dacă documentul-program ar fi fost publicat. *Principiile noastre pentru reformarea patriei* trebuie considerat ca un document secret, ca un angajament confidențial al semnatarilor (poate membri ai vreunei asociații progresiste secrete, de vreme ce nu toți cei ce semnează proclamația către moldoveni amintită mai sus semnează și acest document) de a urmări realizarea programului formulat aici prin toate acțiunile lor, chiar dacă unele condiții speciale sau necesități tactice vor obliga adeseori în cursul anilor proclamarea publică a unor revendicări mai limitate. De altfel, în prefața la teatrul său, în legătură cu unele acuzații ce-i fuseseră aduse prin presă în anul 1863 că ar fi fost contra împroprietăririi țăranilor, Alecsandri amintește că la 1848 a fost „unul din acei care au subscris angajamentul de *a da pămînt* țăranilor“ [53]. Cuvîntul *angajament* din acest context trebuie reținut, el pledînd, după socotința mea (Alecsandri nu zice : *proclamație* sau *manifest* sau măcar *proiect*), pentru susținerea ipotezei de mai sus.

Plecarea de la Brașov spre Bucovina nu e ușor de fixat. Russo trebuie să fi plecat pe la 10 iunie stil nou, dacă la 4 iulie stil nou îi putea scrie lui Bălcescu că umblase pînă atunci patru săptămîni prin Ungaria și Banat [54]. Din amin-

tirile lui Sion rezultă că acesta, împreună cu P. Cazimir, Grigore Balş şi Zaharia Moldoveanu, se afla la Cluj, în drum spre Bucovina, la 18/30 mai [55]. Vasile Alecsandri, Costache Negri, Iancu Alecsandri şi toţi ceilalţi pribegi de la Braşov părăsiră această localitate probabil pe la 5/17 iunie. În orice caz, este de presupus că revoluţionarii moldoveni au plecat din Braşov spre Cernăuţi înainte de 15—16 iunie st.v., data la care s-a cunoscut în oraşul transilvănean ştirea răsturnării stării de lucruri şi plecarea domnitorului din Ţara Romînească, întrucît, dacă această veste îi prindea încă în vecinătatea evenimentelor de la 11 iunie, este sigur că unii dintre ei s-ar fi îndreptat spre Bucureşti. Documente descoperite nu demult — procese verbale ale şedinţelor societăţii revoluţionarilor din Cernăuţi — ne arată însă cu precizie că la 13/25 iunie Alecsandri lua parte la o şedinţă a acestei societăţi. Cum drumul dintre Braşov şi Cernăuţi cu trăsura prin Cluj, Dej, Bistriţa, Vatra Dornei, nu putea fi făcut în mai puţin de 5—6 zile, şi se poate presupune că în oraşul bucovinean scriitorul nostru sosise măcar în ajunul zilei în care avusese loc şedinţa la care a luat parte, putem fixa pentru plecarea din Braşov cel mai tîrziu data de 5/17 iunie 1848.

Sosiră la Cernăuţi deci pe la 12/24 iunie 1848, cei doi fraţi Alecsandri şi Negri instalîndu-se la „Otel Paris". Aici în atmosfera ce domnea, Bucovina aflîndu-se acum sub autoritatea guvernului revoluţionar de la Viena, îi întîmpină pe ei, revoluţionarii alungaţi de persecuţiile unui domnitor tiran, o frăţească primire, mai cu seamă din partea familiei Hurmuzachi. Pribegii de la Braşov găsiră o sumă de alţi proscrişi din Moldova cum erau Ralet, Costache Cazimir, N. Pisoschi, A. Panu, Iorgu Radu şi alţii veniţi direct din Moldova. Sion spune că numărul lor total, după sosirea celor din Transilvania, se ridica la cincizeci. Ei găsiră aici o mică organizaţie secretă deja în legătură cu mişcarea revoluţionară din Moldova, aceasta din urmă condusă, probabil fără suficientă fermitate organizatorică, de un „comitet revoluţionar din Iaşi" [56]. În momentul sosirii proscrişilor din Transilvania, la Cernăuţi tocmai ajunsese o comunicare din 11/23 iunie, prin care comitetul revoluţionar din Iaşi raporta despre cele întreprinse acolo. Pribegii moldoveni dădură, probabil sub înrîurirea celor noi sosiţi, impulsuri

noi acelei Societăți a romînilor din Cernăuți, așezînd în fruntea ei un „comitet revoluționar". Ședința de constituire are loc în ziua de 13/25 iunie, aprobîndu-se un statut, hotărîndu-se o contribuție bănească a fiecăruia și alegîndu-se comitetul, din care face parte și Alecsandri. Se stabilește ca acest comitet să aibe ședințe în fiecare duminică și miercuri, iar la caz de nevoie și mai des, absențele urmînd a fi justificate, amănunte care arată decizia unei munci pe acest tărîm organizate și intense.

Alecsandri participase la toată această organizare, făcea parte din comitet și pare să fi fost din cei mai activi membri ai lui. Prezent la toate ședințele de care avem știre din procesele verbale rămase, el semnează și toate actele însemnate ale emigrației moldovene de aici, adeseori fiind probabil chiar redactorul sau colaborator la redactarea unora din manifeste, memorii, scrisori etc. În urma ședinței de la 13/25 iunie, în care se discutase desigur și comunicarea recent primită de la Iași, a doua zi se răspunde spunînd comitetului din Moldova că cei de la Cernăuți sînt de acord cu acțiunile lor. Totodată, cu noua lor experiență, ei îi sfătuiau ca în memoriile către Poartă să nu se folosească tonul umilit obișnuit pînă atunci, ci unul „potrivit cu ideile de dignitate a epocei noastre". De asemenea, desigur în urma experienței ce o căpătaseră în decursul ședерii lor în Transilvania, ei sfătuiau în primul rînd o acționare fățișă a tuturor. „Frica compromitației este o simțire nepotrivită cu ziua de astăzi pentru acel ce lucrează în cuget curat la binele public și dar de datoria noastră este a lăsa deoparte orice sfială spre a păși mai sigur și mai repede către țălul ce ne-am propus." În al doilea rînd, comitetul revoluționar al exilaților asigură pe cel de la Iași că izbînda nu va putea să nu fie de partea lor dacă vor lupta uniți și dacă, așa cum se înțeleseseră și mai înainte, „comitetul din Iași va da mîna cu reprezentanții din toate treptele și din toate ținuturile țării".

Scrisoarea comitetului revoluționar pe care o semna și scriitorul nostru se încrucișă pe drum cu curierul care aducea de la Iași o știre de cea mai mare importanță : aici se aflase în noaptea de 13 spre 14 iunie, prin ștafetă — ceea ce arată legăturile strînse și continui ce existau între mișcările revoluționare din cele două principate și interesul cu care era

urmărită dintr-o parte și din alta fiecare mișcare — că la București domnitorul Bibescu aprobase constituția. Se înțelege că o asemenea veste era de natură să trezească în inimile proscrișilor moldoveni un mare entuziasm, dar și un sporit simț de răspundere. La 20 iunie/2 iulie, comitetul lor ținu o ședință în care situația și acțiunile de întreprins sînt discutate îndeosebi în perspectiva evenimentelor din Țara Romînească, despre evoluția cărora desigur sosiseră între timp noi știri. Se simțea nevoia unor acțiuni mai concrete în Moldova și a unei coordonări cu cei de la București, cu atît mai mult cu cît ideea Unirii rămînea deosebit de puternică, iar prin biruința revoluției muntene realizarea ei implica acum totdeodată realizarea celor mai însemnate din dolean-țele de reforme democratice sociale. Se hotărăște, pentru a se cunoaște care urmează a fi măsurile practice cele mai potrivite cu starea concretă de lucruri din Valahia ca și din Moldova, comitetul revoluționar să trimeată „fără zăbavă", cum spunea procesul-verbal al ședinței, pe Iancu Alecsandri la București, iar pe G. Dulcescu în Moldova.

Se pare că revoluționarii moldoveni ce se strînseseră în Bucovina, în urma succeselor mișcării din Țara Romînească, erau decișî să acționeze, și toată atenția lor se îndrepta în această direcție. Spre acest spirit ofensiv îi îndreptau de altfel și comunicările ce le veniră în curînd de la trimisul lor la Iași, căruia Moldova îi apărea în plină fierbere — ceea ce îl făcea să regrete și mai profund că nu se putuse folosi un moment așa de propice ca cel de la sfîrșitul lui martie pentru scuturarea jugului sub care ea încă suferea. La sfîrșitul scrisorii, după ce trimetea „îmbrățișeri lui Negri, Alecsandri și la toți confrații noștri", Dulcescu adăuga — desigur ultima știre ce-i parvenise — că „la București toate merg în deplin și țara toată se pregătește cu tot soiul de arme..."

Cam în această vreme, pe la mijlocul lui iulie 1848, aceste știri îmbărbătătoare le putură fi confirmate moldovenilor de la Cernăuți și de bătrînul vornic Alecsandri, tatăl scriitorului. Acesta se dovedea ca totdeauna nu numai un tată iubitor, îngăduitor, generos, dar și un om înțelegător pentru fenomenele de prefacere a țării. În martie, cînd fiul său mai mare, amestecat în mișcarea revoluționară, era în primejdie de a fi arestat, în felul acesta putînd arunca disgrația domnească, așa de hotărîtoare pe atunci pentru

averile oamenilor, asupra întregii familii, el îi spuse acestuia fără nici un fel de imputare, dimpotrivă, cu un fel de mîndrie și dorind să-i mențină spiritul combativ — după cum ne relatează scriitorul însuși : „Fătul meu, a sosit pentru tine timpul pribegiei ! Mergi și fii bărbat verde în toate pasurile vieții". [57] Cînd bătrînul află unde îi sînt fiii, merge să-i vadă. Ba, pentru că în zilele cît se afla el în acest oraș se confirmă aici știrea despre fuga lui Bibescu și deplinul triumf al revoluției de la București, cei doi fii, Vasile și Iancu, izbutesc, după cum ne relatează Iraclie Porumbescu, tatăl lui Ciprian, martor al acestor întîmplări, să convingă pe bătrîn să dea un banchet în cinstea acestui eveniment pentru care plăti 125 de galbeni. Faptul e de natură să ne arate însă nu numai slăbiciunea tatălui pentru fiii săi, dar și ceva din ideile sale.

Puțin mai tîrziu, pe la sfîrșitul lui iulie probabil, Alecsandri și amicii săi primiră scrisoarea ce le-o trimetea din închisoarea din Dej Alecu Russo. Despre el nu mai știau nimic de multă vreme și desigur deveniseră cu atît mai îngrijorați de soarta lui, cu cît Lascăr Rosetti și Manolachi Costache-Iepureanu, care fuseseră cu el la Lugoj, și, mai prudenți, porniseră spre Bucovina pe drumuri mai ocolite, sosiseră aici de la 10 iulie st.n. Acum, prin această scrisoare, cine știe cum strecurată, lucrurile se lămureau și prietenii din Bucovina, în primul rînd cel de care pare să fi fost cel mai apropiat : Vasile Alecsandri, îi răspund de îndată. E o scrisoare plină de glume, de încurajări și de delicată afecțiune prietenească adresată celui pe care-l numește „cea mai nevinovată dintre toate făpturile bunului Dumnezeu" [58]. Pline de glume încurajatoare, dar și de mustrări prietenești pentru imprudenta nepăsare cu care își lăsa persoana expusă întîmplării („Nu vreau să-ți fac imputări, căci aș începe prin a-ți zice : Nu ți-am spus ?"), sînt rîndurile pe care le adaugă la cele ale lui Alecsandri cei doi tovarăși ai lui Russo de călătorie în Banat, Lascăr Rosetti și Manolachi Costache. Scrisoarea aceasta mărturisește spiritul de strînsă prietenie și solidaritate care unea puternic pe acești tineri moldoveni patruzecioptiști, care în timpul exilului lor au fost mult mai uniți decît cei munteni, luminosul optimism și buna voie ce domnea asupra cugetelor lor chiar în aceste ceasuri grele. De altfel ei știau să mențină — în același

spirit de voie bună și solidaritate — și moralul lui Russo, anunțîndu-l că au intervenit de îndată în calitatea lor de revoluționari la ministrul de interne al guvernului revoluționar maghiar pentru a-l elibera și că-i trimeteau 23 de galbeni pentru călătoria de la Cluj în Bucovina unde-l așteptau cu brațele deschise. Alecsandri, ca și în alte dăți, se dovedea un prieten de nădejde.

Dar știrile ce veneau despre acțiunile mișcării revoluționare din Țara Românească, unde încercarea reacțiunii de a răsturna guvernul provizoriu fusese înfrîntă de elanul maselor populare, dădeau mereu noi impulsuri exilaților moldoveni. Ei scriau din nou la 6/18 iulie comitetului revoluționar de la Iași un mesaj semnat lîngă ceilalți și de Alecsandri. „...Ce facem noi?..." — întrebau cei de la Cernăuți, dînd imediat răspunsul în spiritul de acțiune pe care l-am văzut pătrunzînd în mijlocul lor după călătoria în Transilvania și ultimele evenimente: „...să ne înțelegem cu frații de peste Milcov pentru ca să conlucrăm cu dînșii la același țăl. Aceasta este chestia ce răsare acum pe orizontul nostru... Declararea românilor din Banat și din Transilvania de a veni în ajutorul Moldovei și a Valahiei cînd le-ar călca vreun dușman este o dovadă de duhul ce insuflă astăzi pe toți românii. Ce ne rămîne de făcut nouă moldovenilor? Să închidem ochii la lumina ce răsare în preajma noastră, pentru a ne arăta drumul libertății? Să ne tragem cu mișelie sub cuvînt că sîntem slabi? Nu, fraților! Căci dacă nu avem putere singuri, putem dobîndi putere prin înțelegerea noastră cu toți românii. Nu, fraților! Să nu ne dăm în lături de măreața mișcare a Valahiei, că de va izbîndi ea, va izbîndi și Moldova. Soarta acestor două provincii sînt atît de legate împreună încît ele vor avea totdeauna același viitor. De datoria și în interesul nostru este dar să întindem mîinile la frații noștri de peste Milcov, la frații de același sînge și de aceeași soartă..." [59]

Rînduri ca acestea și altele asemenea nu pot fi atribuite personal lui Alecsandri, deși uneori apare în unele din ele ceva din condeiul său. Ele sînt însă însemnate ca materiale pe care scriitorul nostru le cunoștea, ca unul ce le semna la elaborarea cărora fără îndoială participa, pentru a ilustra atmosfera ofensivă atît de deosebită de cea din martie de la Iași, în care trăiau moldovenii ce se aflau în exil, spiritul

viu din care ei se hrăneau acum. Ideea unirii imediate a Moldovii cu Țara Romînească, rezolvînd astfel și o necesitate națională și nevoia de reforme democratice, cucerea tot mai mulți aderenți. Din Moldova veneau știri tot mai dese în acest sens revoluționarilor exilați. Într-o scrisoare către Lascăr Rosetti din 16/28 iulie, Dimitrie Cantacuzino considera oportun să se ceară unirea celor două principate cu nădejdea, adăuga el, că va urma unirea cu Transilvania și Bucovina, sfîrșind scrisoarea sa în spiritul acela pe care-l văzusem atît de prezent în luna mai în Transilvania, dar care exista în toate provinciile românești : „Trăiască Daco-Romînia" [60]. În aceeași zi, dar cu totul independent de cel dintîi, Grigore Ghica, viitorul domnitor, un înfocat partizan al Unirii, scria din Moldova către Costache Negri în legătură cu o serie de evenimente ce i le făcea cunoscute : „Părerea mea personală este : unirea celor două provincii" [61]. La 19/31 iulie Mavrogheni scria aceluiași Negri, care încă de mai mulți ani se impusese prin prestigiul său personal ca un fel de șef al acestei generații, că cei din Iași doresc să adopte în Moldova constituția deja în vigoare în Valahia și să proclame unirea celor două principate. Cam tot atunci, la 7/19 iulie, din Viena, unde de altfel avusese conciliabule și cu Iancu Alecsandri, în drumul ocolit al acestuia din Bucovina spre București, Alexandru Golescu-Arăpilă scria cu înflăcărare : „Bălcescule, a sosit timpul ca să organizăm o frăție secretă și grandioasă care să se întindă peste toate părțile Romîniei..." [62]. Iar la 3 august, *Pruncul romîn*, care era acum probabil în posesia informațiilor aduse de Iancu Alecsandri, vorbind despre greutățile ce le întîmpina „comitetul revoluționar de la Cernăuți", adresa o chemare la lupta pentru libertatea poporului din Moldova. „Frați moldoveni ! — spunea entuziastul articol — Lumea întreagă se uită la voi, fii ai lui Ștefan ! Moldavia în lanțuri : Moldavia bătută, pălmuită, prinsă sub lance, vă cere scăpare...", după care continua : „Alecsandri, poet romîn, Negruzzi, Negri! — voi, floarea vieții românești, sculați ! — puneți scînteia, căci amorul este în inima tuturor și nu-i trebuie decît o scînteie ca să se aprindă. Nu vă descurajați de neunirea ideilor. Credeți că așa eram și noi pînă în ajunul revoluției... însă cînd sună clopotul, cînd bate apelul, cînd se înalță steagul, toate inimile, toate ideile, toate viețile nu sînt decît una. Sculați

fraţi..." [63] Atmosfera trebuie să fi fost într-adevăr extrem de încărcată de aceste idei de vreme ce le consemnă, din păcate într-o lumină defavorabilă, dar oricum confirmîndu-le, însăşi *Albina romînească*, reproducînd la 25 iulie/ 6 august un articol din presa reacţionară străină în care, între altele, se spunea în legătură cu mişcarea revoluţionară de peste Milcov : „Planul revoluţionarilor abia izbutise, că ei se mai gîndiră de îndată să-l extindă şi asupra Moldovei. O mulţime de emisari valahi şi străini se şi răspîndiră aici. Boierii moldoveni refugiaţi în Bucovina adunară forţe pentru a se îndrepta spre Iaşi şi, în înţelegere cu tovarăşii lor din Transilvania, ...răzvrătiţii pregăteau o răscoală al cărei rezultat trebuia să fie, ca şi în Valahia... răsturnarea ordinei [sociale] existente şi unirea celor două principate într-un singur stat..." [64]

În scopul organizării acestei acţiuni de unire a Moldovei cu Valahia, în legătură cu care, după cum am văzut, Ghica scrisese lui Bălcescu de la Constantinopol să se ia contact cu moldovenii din Bucovina, revoluţionarii de la Bucureşti hotărîseră, încă înainte ca Iancu Alecsandri să fi sosit acolo, să trimeată pe cineva pentru a discuta şi coordona planurile de acţiune. Este ales pentru această treabă delicată şi firească confidenţială un om care putea să dea cel mai puţin de bănuit suspiciosului Mihail Sturza : un anume Sanders, străin, probabil, cu vederi progresiste, aflat în slujba consulatului englez din Bucureşti. El merge întîi la Iaşi, unde ia contact cu oamenii cei mai hotărîţi să răstoarne pe Sturza, să lupte pentru Unire şi reforme democratice. Cunoscîndu-i-se misiunea, s-a discutat cu el foarte deschis. Cînd a arătat că el va trebui să ia contact cu moldovenii exilaţi în Bucovina, s-a făcut imediat legătura şi cu Dulcescu, care la 19/31 iulie anunţa că a doua zi emisarul de la Bucureşti va părăsi Iaşii îndreptîndu-se spre Cernăuţi.

Sanders soseşte într-adevăr în acest oraş probabil la 22 sau 23 iulie st. v., oferind pribegilor moldoveni atît cele mai noi şi autentice ştiri despre starea de lucruri din Moldova şi din Ţara Romînească, cît şi textul proclamaţiei de la Izlaz, pe care aceştia nu-l putuseră avea pînă atunci. Citirea acestui istoric document a dat naştere printre moldovenii exilaţi unui entuziasm nestăvilit pe care-l putem aprecia din rîndurile incandescente aproape neobişnuite la scri-

itorul nostru altfel decît în momente de mare tensiune, pe care Alecsandri le adresa bunului său prieten, sufletul revoluției de la București, la 25 iulie/6 august, în numele tuturor moldovenilor „dișțărați". „Iubite Bălcescu și voi toți fraților din Țara Romînească, voi vrednici fii ai libertății — scria entuziasmat autorul *Deșteptării Romîniei* — primiți urările de glorie și de fericire ce vă facem din adîncul inimei noi emigranții din Moldova. Singura izbîndă a Valahiei au fost în stare să ne mîngîie de cumplitele nenorociri a Moldovei, căci pentru noi Țara voastră este tot o patrie. Dl. Sanders ne-a vorbit mult despre nădejdile voastre. Trebuie dar să te înștiințez că dorul cel mai înfocat al nostru cît și a unei mari partide din Moldova este : *Unirea Moldovei cu Valahia sub un singur guvern și sub aceeași constituție.* Pentru noi, în întîmplările de astăzi și în mijlocul greutăților ce ne înconjoară, cel mai sigur chip de a dobîndi o constituție întinsă ca a voastră fără împotrivire din partea boierilor este : declararea Unirei prințipatelor, căci atunci Moldova a fi silită de bunăvoie a urma pildei Valahiei..." Și după încă vreo cîteva cuvinte, semnînd „Al tău frate V. Alecsandri", scrisoarea se încheia, urmată de rînduri entuziaste scrise de Costache Negri și Lascăr Rosetti [65].

Din păcate, toate planurile acestea, tot entuziasmul, toată hotărîrea la acțiune fură la început întîrziate de cumplita molimă de holeră care bîntuia Moldova și ajunsese acum și în Bucovina. Costache Negri se îmbolnăvi și el, așa că exilații moldoveni, pe de o parte în imposibilitate de a mai acționa, de a mai strînge oameni, pe de alta nevoiți ei înșiși să se păzească de boala ce lua proporții tot mai îngrijorătoare, trebuiră să se răspîndească. Pînă să se potolească flagelul holerei, speranțele și entuziasmul începură să se estompeze și în cele din urmă se spulberară cu totul din pricina perspectivelor tot mai întunecate și apoi a înăbușirii revoluției din Țara Romînească.

În perioada aceasta frămîntată de griji obștești, de neliniști personale, Alecsandri își afla răgaz să noteze din cînd în cînd cîte o poezie. Tînărului și modestului poet localnic Iraclie Porumbescu, care supusese cu sfială cîteva versuri acestui scriitor al cărui renume cucerise toate provinciile românești, îi face plin de tact și de încurajare cîteva mici observări. El îi atrage îndeosebi atenția asupra unui lucru

pe care fără îndoială că evenimentele din urmă îl făcuse să-l simtă încă mai puternic și anume că este dator să scrie ca să împărtășească ceea ce știe și ceea ce simte poporului său. Mai cu seamă poporului de jos — insistă Alecsandri într-o discuție cu Porumbescu, care a consemnat mai tîrziu acest prețios îndemn — adăugînd însă imediat ca și cum s-ar fi scuzat și cu o splendidă, adîncă și deosebit de semnificativă, de categorică recunoaștere : „poporul de jos — noi îl numim de jos : sărmanul popor și cu cît îi mai sus el decît noi". Iraclie Porumbescu, în amintirile despre Alecsandri în perioada pribegiei din 1848, ne dă cîteva elemente foarte grăitoare pentru descifrarea complexei personalități a scriitorului. Un moment este astfel deosebit de mișcător și totodată deosebit de caracterizant. Apare de aici pe de o parte puternică marea pasiune a scriitorului pentru cîntecul popular, iar pe de alta, cît de mult simțea el că acest cîntec popular exprima suferințele nespuse și ignorate ale autorilor lui anonimi, cît de profundă compasiune avea el pentru acești oameni din popor. Știindu-i dragostea pentru folclor, Porumbescu îi aduse cîțiva țărani pricepuți în camera de la Otel Paris, unde poetul se afla cu Negri. Cei doi ascultară înfiorați cîntecele în care ei știau să înțeleagă tremurul atîtor dureri înăbușite, dar în care știau totodată să vadă și expresia strălucitelor însușiri artistice ale oamenilor din popor de pretutindeni, ținuți în jug, în umilință, întuneric și exploatare. Iar cînd Badea Sabie sfîrși cîntecul, cei doi tineri cărturari se uitară cîteva clipe unul la altul în tăcere, zguduiți deopotrivă de atîta frumusețe și de atîta nedreptate, și, în sfîrșit, Alecsandri putu zice numai atît către prietenul său : „Bieții, bieții oameni !" [66]. Fără îndoială că mici întîmplări ca acestea erau de natură să adîncească hotărîrea scriitorului de a da la lumină cît mai degrabă minunata creație folclorică, pentru a o face cunoscută, pentru a aduce o mărturie în plus a geniului popular național, a dreptului pe care-l aveau disprețuiții oameni din popor la o viață mai bună, pe măsura marilor lor însușiri spirituale. De altfel, în legătură cu simțămintele lui de dragoste pentru oamenii din popor, Porumbescu mai consemnează cîteva rînduri prețioase. „Dară poporul de la țară, adică pe sătenii de rînd — scrie acesta — îi iubea Alecsandri ca nu știu ce !..." — dînd în continuare o serie de amănunte

care ne confirmă însemnările scriitorului făcute cu prilejul călătoriei sale din 1846 la mănăstirea Neamț cu privire la raporturile sale cu țăranii și care ne înfățișează un Alecsandri apropiat de popor, familiarizat cu obiceiurile și felul lui de a vorbi, bucuros totdeauna să se apropie de oamenii de la țară.

Iraclie Porumbescu, care ne relatează toate aceste lucruri, unele mărunte, dar toate foarte interesante pentru a reconstitui atmosfera în care trăiește scriitorul nostru în perioada aceasta, ne-a dat și un extrem de viu și amănunțit portret fizic și moral al lui Alecsandri așa cum era el la vîrsta de 27 de ani. „El era — scria memorialistul nostru mai tîrziu, evocînd pe autorul *Doinelor* — de statură mijlocie, dară sprintenă și mlădioasă. Fața-i era rătunzie și cu trăsături din cele mai simpatice ! Fruntea-i bine dezvoltată, pe care nu o impresura nici un păr pînă după vîrful capului, ce însă nu-i scăzi amenitatea, ba, pot să zic — frumusețea, nici un pic ! Ochii îi erau negri, iară sprincenele negre deplin și încordate sus și eumetrici, apoi împreunate la mijloc, gemeni una de alta, ce-l făcea mai frumos și mai drăgălaș. Gura-i simpatic proporțională și nasul tot așa. Buza-i superioară o orna o mustață nu mare, neagră ca și sprîncenele și ca părul acesta scurt dindărătul capului. Barbetele și fauretele și le rădea. El era pe atunci de 26—27 ani. Fiind vara, afară de cîteva excepții, se îmbrăca schimbiș... în bluză și pantaloni ba albi, ba naramzii, la gît fără nici o legătură, ci numai cu gulerul cămășii îndoit în jos ; în cap cu o pălăriuță panama fină. Mersul îi era pururea galant, dar niciciînd afectat... În fine, glasu-i era atît în vorbire cît și-n cîntare domol și totuși de un timbru foarte amabil și atrăgător. Vasile Alecsandri era, cum îl numește și Eminescu, pururea vesel : altfel eu nici cînd nu l-am văzut. Nu-i vorbă, impresiuni dureroase, mai ales în vremurile cele de urgie în patria sa, Moldova, cînd mai în toate zilele veneau vești, una mai sinistră și mai revoltătoare decît alta, cu bună seamă îi strîngea inima. Dar fie că el poseda puterea morală de a sufoca pentru externi durerea în sine, ori, fie că fața sa, din fire așa, ca să nu se poată schimba în semn de tristeță, Alecsandri era, afară din cînd în cînd tăcut, cum zisei, pururea vesel..." [67]

Popasul în Bucovina se apropia însă de sfîrşit pentru Alecsandri. Exilaţii de aici răspîndindu-se de teama holerei, activitatea revoluţionară le era total paralizată, cu atît mai mult cu cît şi în Moldova boala făcea ravagii şi mai mari şi împiedica orice acţiune, orice comunicare mai susţinută, orice aglomerare de oameni. Din scrisorile cu care scriitorul nostru avea să prezinte mai tîrziu prietenului său Alecu Hurmuzachi poeziile populare ce i le trimetea pentru revista *Bucovina,* publicate şi ele o dată cu poeziile, fie că Alecsandri intenţionase sau nu aceasta, aflăm unele date în legătură cu chipul cum îşi petreceau tinerii noştri moldoveni timpul după ce activitatea politică practică nu le mai fu posibilă. Poetul evocă în acea scrisoare, cu o înfiorare neobişnuită, frumoasa seară de la Cernăuca, în care, în liniştea deplină, se auzi deodată „glasul lung, tainic şi pătrunzător al unui bucium care răsună din partea Moldovei. Acel sunet trezi fiori fierbinţi în inimile noastre, căci părea a fi glasul ţării chemîndu-şi copiii rătăciţi în străinătate.“ [68] Asemenea mici incidente provocau îndelungi discuţii despre patrie, despre soarta ei, despre poporul romîn, cu toate caracteristicile şi nobilele lui însuşiri. Tradiţiile, înţelepciunea, proverbele, poezia poporului erau pasionante subiecte de îndelungi discuţii, care sfîrşeau cu rugămintea adresată poetului de a recita balada *Mioriţei* — cunoscută lui atunci, dar încă nepublicată. Preocuparea pentru folclor, am văzut şi din mărturia lui Porumbescu, nu părăsise pe Alecsandri nici în aceste ceasuri de activitate politică febrilă, de grea cumpănă şi adînci meditaţii pe care le cunoscuse în Bucovina. Chiar în timpul şederii în Transilvania culesese ceva materiale folclorice. E foarte probabil chiar că acest interes să-i fi fost stimulat de întîlnirile sale cu Carol Miculi, pe care aici îl cunoscu personal. Nepotul cunoscutului negustor de articole de lux din Iaşii de pe la 1840, pe care Alecsandri îl pomeneşte în piesa sa *Răma şagul,* dramatizarea bucăţii în proză *O intrigă la bal masche,* muzicianul Miculi, fusese prieten la Paris în 1847 cu Bălcescu şi Iancu Alecsandri [69]. Prieten cu Chopin, a cărui operă completă o va edita, el arăta o mare preţuire pentru folclorul muzical romînesc din care chiar începuse să culeagă numeroase bucăţi pentru a le publica. Întîlnirea, discuţiile cu acest Miculi despre muzica populară, privită nu numai ca un mijloc de a înnoi şi îmbo-

găţi creaţia cultă, dar şi ca unul de a atrage atenţia Europei asupra individualităţii şi originalităţii naţionale a unui popor trebuie să fi făcut pe scriitorul nostru să mediteze încă mai adînc asupra vechii sale pasiuni în această direcţie şi să regrete totodată că, în graba şi în condiţiile plecării din Iaşi, nu avusese răgazul să ia cu sine manuscrisele poeziilor populare culese în lungul anilor, pentru a îngriji publicarea lor mai grabnic.

Ceasuri de adîncă şi patriotică emoţie, ca acelea în care glasul de bucium răsunînd dinspre răsărit în liniştea încremenită a înserării ca o chemare cutremurător de îndurerată a patriei îndepărtate îi făcea să asculte vrăjiţi şi muţi versurile *Mioriţei* sau ale altei balade bătrîneşti, desigur mai fusese. Şi alteori în asemenea ceasuri evocau pagini glorioase din istorie, figuri neuitate de eroi, unind trecutul cu prezentul în cugetele lor înfierbîntate de focul dragostei de patrie şi împînzind planuri politice în care, ca şi în poezia acestor patruzecioptişti, virtuţile străbune erau menite a stimula pe cele ale urmaşilor. Oricît de romantici, deşi printre ei se găseau şi oameni realişti, iar pe la mijlocul lui august sosise acolo poate cel mai realist dintre fiii acestei generaţii moldoveneşti : Mihail Kogălniceanu — refugiaţii moldoveni nu puteau uita cu totul cele ce le învăţaseră la sfîrşitul lui martie la Iaşi, apoi în Transilvania, apoi prin legătura atît de indirectă, dar continuă, cu mişcarea de la Bucureşti. Ei nu puteau renunţa cu totul la acţiunea lor. Chiar ceasurile lor de meditaţii erau ceasurile unei meditaţii active, a unor oameni gata de acţiune. Kogălniceanu redacta în asentimentul tuturor refugiaţilor din Bucovina, pe la sfîrşitul lui August, faimoasa sa broşură : *Dorinţele partidei naţionale din Moldova.*

Din ce în ce mai realişti prin ciocnirea lor de succesivele evenimente, revoluţionarii moldoveni înţeleseră că o răsturnare profundă în ţările romîneşti nu este posibilă fără a mobiliza masele în jurul steagului mişcărilor şi fără a duce o foarte abilă politică în raport cu jocul de forţe şi de interese al marilor puteri europene. De aceea, după cum s-a văzut, încă de pe cînd se aflau în Transilvania, ei îşi dau seama că accentul trebuie pus pe ridicarea maselor ţărăneşti ; iar pe de altă parte, încearcă să stimuleze interesul unora sau altora din marile puteri pentru cauza lor. Spre

sfîrşitul lunii iulie (la 30 iulie) exilaţii moldoveni îndreaptă un memoriu către Soliman Paşa, comisarul turc trimis în Principate, memoriu semnat între ceilalţi şi de Alecsandri. Cu cîteva zile mai înainte (la 25 iulie), ei redactaseră în limba franceză un memoriu adresat mai degrabă opiniei publice europene decît guvernelor diverselor ţări, care începea astfel : „Tuturor popoarelor independente poporul romîn se adresează plin de încredere, în numele libertăţii sfinte !". Pe manuscrisul ce s-a păstrat în arhiva comitetului revoluţionar, la sfîrşitul memoriului era indicat : „Trimis ziarelor : *Le National* şi *La Réforme*" [70]. Ceea ce înseamnă că începuse să se pună sub toate formele în practică această adresare către popoarele Europei, îndeosebi către cele la care mişcările revoluţionare recente dusese la unele schimbări. De altfel, cei de la Cernăuţi nu puteau să nu ştie că şi guvernul provizoriu de la Bucureşti făcea acelaşi lucru. Ghica fusese mai demult trimis la Constantinopol ; mai de curînd Al. Golescu-Arăpilă, în Ungaria şi apoi la Paris, de unde se deplasa în diverse alte mari centre ; Ion Maiorescu era cam în această vreme trimis la Frankfurt. De aceea, în scrisoarea din 18 iulie st. n. pe care o semna şi V. Alecsandri, comitetul revoluţionar al exilaţilor arăta între altele celui de la Iaşi : „...pentru a ne pregăti sprijin puternic în Europa, să grăbim a trimite deputaţi cu protesturi energice şi cu cereri de ajutor la Dieta de Frankfurt, la Ministerul din Viena, la stăpînirea Prusiei şi la Camera din Paris...". Dacă realizarea acestor proiecte a întîrziat o bucată de vreme, în momentul cînd au sosit primele ştiri neliniştitoare cu privire la atitudinea armatei turceşti, după intrarea ei în Valahia, faţă de guvernul provizoriu de la Bucureşti, nu mai încăpeau tergiversări. În des-citata scrisoare către Ubicini, Alecsandri spune că i s-a încredinţat „misiunea de a merge să pledez cauza noastră pe lîngă guvernul provizoriu al Franţei".

Porni prin Galiţia, ocolind, fireşte, după experienţa lui Russo, Ungaria în plină fierbere, trecu probabil prin Viena şi, în orice caz, prin Frankfurt [71], ajungînd la Paris, ţinta călătoriei sale. Data plecării şi sosirii sale au fost necunoscute. Se ştia, dintr-o scrisoare a lui Kogălniceanu, că la 19 noiembrie 1848 era plecat din Cernăuţi, dar nimic mai precis. Sînt însă cîteva amănunte care pot aduce mai multă

lumină în această privință. Cel mai important este o scrisoare a lui I. Alecsandri trimisă la 21 septembrie 1848, din Cernăuți la Paris, lui Al. Golescu-Arăpilă, avînd pe plic, neștiind unde locuiește acesta, adresa lui V. Alecsandri : „rue de l'Université sau poste restante" [72]. Ce însemna aceasta ? Scriitorul nostru plecase nu prea mult înainte de 21 septembrie și lăsase tovarășilor săi adresa la care să i se trimeată scrisorile — poate adresa la care locuise frate-său, Iancu, pînă prin martie, cînd acesta pornise spre țară. Prevăzător, Iancu Alecsandri, desigur în urma convenției stabilite, pentru cazul că Alecsandri n-ar fi fost sosit, indicase „sau poste restante" — pentru ca scrisoarea în orice caz să se păstreze. E clar deci că la 21 septembrie, scriitorul nostru era plecat spre Franța probabil în prima decadă a lunii. Credem că el a sosit în capitala Franței pe la 20 septembrie, căci în ședința din 22 septembrie este recomandat de către Billecocq și Vaillant ca membru al societății științifice franceze, care scotea *Revue de l'Orient, de l'Algerie et des colonies*. Billecocq și Vaillant erau doi buni prieteni ai cauzei românești : cel dintîi, fost agent al Franței la București, pînă nu demult, cel din urmă fostul dascăl de la Sfîntul Sava al lui Bălcescu, Ghica și Alexandrescu, militantul progresist amestecat în toate agitațiile revoluționare, pe care în 1844, spre supărarea lui Sturza, îl puteam afla și în Moldova, autorul interesantei lucrări în limba franceză despre țara noastră : *La Romanie*. Pe ambii, fără îndoială, scriitorul nostru îi cunoscuse cu ocazia călătoriilor sale la București ; pe Vaillant în orice caz îl putuse vedea și la Iași.

Recomandarea lui Alecsandri, care în ședința din 13 octombrie era admis în unanimitate ca membru de la data propunerii [73], arăta în primul rînd că, fără îndoială, la 22 septembrie acesta era sosit la Paris de două, trei zile, de vreme ce avusese timp să ia contact cu cei doi francezi. În al doilea rînd, această grabnică recomandare arăta dorința de a i se da la Paris o anumită platformă, un anumit prestigiu, o anumită identitate pariziană acestui moldovean necunoscut, care trebuia să devină purtătorul de cuvînt al revoluționarilor moldoveni. În sfîrșit, în al treilea rînd, din toate acestea rezultă că Alecsandri venise acolo hotărît să pornească de îndată la acțiunea pentru care fusese trimis — ceea ce și începe să facă.

Sosit la Paris, el ia contact în primul rînd cu Al. Golescu-Arăpilă. Împreună cu acesta, care era stabilit la Paris de pe la sfîrşitul lui iulie ca trimis neoficial al guvernului provizoriu de la Bucureşti şi avea o serie de relaţii în vederea propagandei ce urmărea să o facă pentru a stimula ajutorarea mişcării revoluţionare din Valahia, scriitorul nostru îşi începe activitatea printr-o serie de vizite la oamenii ce-i puteau fi de folos în acţiunea sa în favoarea mişcării de eliberare din Moldova. Vizitează oameni politici, membri ai Adunării Naţionale franceze, probabil pe unii membri ai guvernului sau apropiaţi ai acestora. Dintre cei vizitaţi, el numeşte pe Ledru-Rollin, în scrisoarea către Ubicini, dar nu încape îndoială că nu putuseră fi ocoliţi cei mai însemnaţi din acei „prieteni ai romînilor" francezi din această perioadă, prieteni ai cauzei popoarelor europene în lupta pentru libertatea lor cum erau : Michelet, Quinet, Paul Bataillard, acesta din urmă bun prieten personal al lui Golescu, poate chiar Lamennais şi alţii. Relaţiile cu unii din aceştia cu timpul devin destul de susţinute, aproape strînse. Quinet, de pildă, îl vizita pe Alecsandri la el acasă.

Pentru propaganda lor, pentru cît mai larga publicitate a cauzei revoluţiei din Principate, romînii aveau nevoie de simpatiile şi ajutorul ziarelor. La Paris, o serie din acestea le erau mai demult favorabile, iar la începutul anului 1848 începuse să apară articole sau corespondenţe în care se susţineau atît lupta reformatoare, revoluţionară din Principate, cît şi lupta pentru recunoaşterea naţionalităţii romîne, pentru libertatea şi chiar unirea provinciilor romîne într-un singur stat. Dar cercurile mai largi din Franţa, chiar cele politice, ştiau încă foarte puţin despre ţara şi poporul nostru, despre năzuinţele noastre şi lupta pentru reforme democratice şi libertate naţională ce o purtau. De aceea, din primele zile ale sosirii sale la Paris, scriitorul întreprinde o susţinută acţiune de informare şi de cîştigarea simpatiilor. El vizitează cu Golescu o serie de personalităţi ale presei, conducători sau persoane influente din redacţia ziarelor *Le National, La Réforme, Démocratie pacifique, Le Bien publique, La République, Le Peuple, L'Evénement, Le Siècle, Le Courier français* şi altele, obţinînd rezultate însemnate. Nici Golescu, şi cu atît mai puţin Alecsandri, care nu reprezenta un guvern, ci numai organizaţia vagă a unor

emigranți, nu aveau însă bani pentru a stimula zelul unora dintre ziariști. Astfel, cu simpatiile de principiu cîștigate din partea conducerii gazetelor, ei se văzură în situația de a scrie ei înșiși articolele despre situația din Principate pentru a fi înserate în presa pariziană. „Timp de cinci luni de zile — spune Alecsandri în scrisoarea autobiografică adresată lui Ubicini — Golescu și cu mine, ajutați de actualul redactor al ziarului *Presse d'Orient* domnul de Beynes, ne făcurăm avocații cauzei moldovalahe, prin grai și prin scris. Apartamentul meu se transformase într-un birou de redacție, de unde porneau zilnic un mare număr de articole care-și găseau loc în gazete." Mărturisirea scriitorului este confirmată de raportul pe care-l făcea la 6 aprilie 1849 Al. G. Golescu foștilor locotenenți domnești, sosiți de curînd la Paris. „La articolii de gazete — spunea Arăpilă — am fost foarte mult ajutat de Vasile Alecsandri, carele a scris prin gazete de zece ori mai mult decît puteam să scriu eu" [74].

Se înțelege, articolele acestea nu erau semnate. Ele apăreau sau ca niște articole redacționale, sau ca niște corespondențe din Iași și București, pe baza știrilor ce le primeau cei doi pe cale particulară. De altfel, într-o scrisoare către Ghica din 26 decembrie, Alecsandri cerea acestuia cît mai multe știri din Constantinopol cu privire la problemele politice ale romînilor „pentru ca noi să avem cu ce să întreținem zilnic presa pariziană" [75]. Scriitorul își aducea aminte mai tîrziu cu căldură de entuziasmul zilelor acestora în care erau scrise la Paris fulminantele „corespondențe" din București, nevinovată mistificare cu un nobil scop, așa de necesară cauzei revoluționare romînești. „Ce de fraze frumoase — scria la 1857 Alecsandri în legătură cu această acțiune — am atribuit din fundul camerei mele de lucru principalelor figuri ale revoluției de la București. Sub ce culori magnifice am prezentat această revoluție în ochii publicului francez. Magheru se întreabă și astăzi de-a spus vreodată că dacă țara sa va avea doi dușmani, sabia sa va avea două tăișuri !..." [76] Într-adevăr, într-o corespondență din București publicată de ziarul *Le Courier français* din 28 octombrie 1848, se spune că, informat despre posibilitatea de a avea în fața micii sale armate din Oltenia două puternice armate dușmane, Magheru a exclamat : „Ce-are a face ! Dacă am de luptat cu doi dușmani ai patriei mele, sabia mea are

două tăişuri !“ [77] De altfel într-o serie de alte articole din ziarele amintite se mai pot întîlni multe din ideile lui Alecsandri — ceea ce poate duce la începutul de identificare a unora din numeroasele articole pe care el le-a scris în aceste luni de prodigioasă activitate, articole, din păcate, deocamdată încă neîncadrate în cuprinsul operei sale, deşi valoarea lor este incontestabilă din toate punctele de vedere.

Nu totdeauna, vizitele lor la diverse personalităţi franceze erau încununate de succes. Alecsandri povesteşte de vizita sa la gazetarii Armand Bertin şi Maugin de la gazeta reacţionară *Journal des Débats*. Aici i se răspunde cu răceală că romînii trebuie să se încline în faţa situaţiei şi să renunţe la lupta lor considerată zadarnică. La aceasta scriitorul însă replică plin de energie, după cum relatează în aceeaşi scrisoare către Ubicini : „Domnilor... speram să aud altfel de cuvinte din gura d-voastră sub domnia republicei franceze... O naţiune care a supravieţuit atîtor calamităţi în decurs de douăzeci de secole, nu e sortită să piară în plin secol al nouăsprezecelea...“ Asemenea opoziţii el putuse să mai întîlnească, şi înfruntîndu-le îşi dă seama mai bine de ceea ce sezisase atunci cînd, cu un an înainte, scrisese *Balta Albă*, şi anume cît de puţin e cunoscut poporul său în Franţa. El înţelege mai cu seamă cît de mult trebuie luptat în mijlocul unui popor ca cel francez, şi el cu frămîntările sale şi cu un anumit orgoliu al „noblеţei“ sale, pentru a-l face să considere cu simpatie un popor mic, socotit fără însemnătate în istoria Europei, cum era al nostru. Ecouri ale indiferenţei sau chiar rezervei cu care era întîmpinată adesea cauza romînilor din pricina necunoaşterii în străinătate şi îndeosebi de către francezi a romînilor şi Principatelor lor avem în scrisoarea din 1857 către Ubicini („Pe vremea aceea, cînd era anunţat într-un salon un moldovean, gazda întreba dacă nu era un animal sălbatic domesticit, dacă nu muşca etc. !“) şi într-o scrisoare din 14 octombrie 1848, adresată unei doamne din înalta societate pariziană, prin care scriitorul căuta să-şi netezească greul său drum [78].

Din această experienţă a izvorît pentru Alecsandri o mai precisă orientare a activităţii sale propagandistice, o mai limpede canalizare a direcţiilor ei concrete de acţiune. În spiritul patruzecioptist era de la început prezentă tendinţa afirmării individualităţii noastre naţionale ca popor. Ori-

gina noastră romană era amintită însă numai ca unul din mijloacele de a confirma această individualitate, fără orgoliul fluturării unei „nobile" origini, cum era la cei în generația Școalei Ardelene, cum mai era încă în acea vreme în genere la transilvăneni, care invocau origina romană pentru a se apăra și a susține drepturile lor la egalitate cu maghiarii și germanii din Transilvania. În mijlocul francezilor, cu atîtea prejudecăți în ce privește prestigiul lor național, scriitorul nostru își dă seama că invocarea originei noastre latine, prezentîndu-ne ca „popor-frate" poporului francez, e de natură să ne creeze un prestigiu și să atragă atenția asupra noastră. Rezervele așa de puternice ce le întîmpina față de un popor „necunoscut" și „sălbatic" îl fac pe Alecsandri să nu se mărginească a solicita atenția pentru un popor uitat, rătăcit, pierdut undeva în spre răsăritul continentului din marea și „nobila" familie latină. El se străduiește a dovedi, în primul rînd, că acesta este un popor plin de însușiri, iar în al doilea rînd că atenția și ajutorul pentru acest „frate uitat" constituie o adevărată obligație pentru vechi datorii ignorate, contractate față de el de către cei din Apus. Într-o „societate de străini filo-romîni", scriitorul face în această toamnă 1848 o expunere asupra țării și poporului său. El insistă din motivele arătate, politice și tactice, propagandistice, iar nu de altă natură, asupra romanității și însușirilor alese ale poporului romîn, evocînd cu căldură frumusețile și bogățiile țării lui, plasticitatea limbii lui. El încerca nu numai să atragă atenția asupra unui popor „nobil" și plin de originalitate, dar să tenteze prin pitorescul peisajului, tradițiilor, oamenilor, folclorului vizitarea Principatelor dunărene de către străini, pentru a le face astfel cît mai cunoscute. Nu uită chiar, înțelegînd cu realism că factorii economici și politici determină de fapt simpatiile și linia politică externă a unei țări, să atragă atenția asupra bogățiilor patriei sale ce așteaptă să fie puse în valoare, cum și asupra importanței ce o puteau avea Principatele pentru Franța în configurația politică a Europei de atunci. În sfîrșit, ceea ce aducea nou această înaripată conferință era o idee pe care probabil o preluase de la Bălcescu. Încă dinainte de revoluție, într-un studiu istoric al său despre bătălia de la Cosovo, acesta căuta să scoată în evidență meritele poporului nostru față de civilizația eu-

ropeană apuseană, care datora dezvoltarea ei şi jertfei acestora de a fi stat în calea cotropirii Europei de către turci.

Prin asemenea argumentări, adeseori exagerate şi uneori conştient exagerate din motive propagandistice, dar totdeauna izvorînd din cea mai deplină bună-credinţă, din cel mai curat patriotism, fără nici o nuanţă şovină, Alecsandri nu aluneca de fapt nici o clipă în ereziile latiniştilor. Mai tîrziu, în diverse ocazii, el a insistat în această privinţă, arătînd că argumentul latinităţii în propaganda de la 1848 era o necesitate pentru a dovedi individualitatea noastră naţională într-o epocă în care aceasta era nu rareori contestată de cei interesaţi. Odată atins scopul de atunci, arăta scriitorul, trebuia încetată folosirea exagerată a argumentului latinităţii, el însuşi devenind unul din cei mai activi luptători împotriva fetişului latinist de la 1860 înainte. El căuta însă, prin evocarea unor asemenea argumente, nu numai să atragă atenţia asupra poporului nostru, dar să sublinieze îndatoririle ce le au popoarele din Apus de a ajuta lupta pentru libertate a poporului nostru, care apărase ca o sentinelă Europa de valurile migraţiunii popoarelor. Ideea aceasta apare în multe articole din presa franceză din această vreme, nesemnate, probabil ale lui Alecsandri, şi tot ea e cea care dă naştere poemului *Sentinela romană*. Poemul este datat de scriitor : „Munţii Carpaţi, 1848". Alecsandri data adesea cu bună ştiinţă fals unele poezii ale sale, fie pentru a le fixa momentul la care se referă conţinutul lor, fie pentru a le accentua sensul. Chiar poezia *Adio Moldovei* — datată : 1848 şi legată astfel de părăsirea patriei de către revoluţionarii moldoveni exilaţi — a fost scrisă într-o primă formă, nu mult diferită, încă din 1845, probabil cu ocazia primei plecări la Constantinopol. De altfel, într-o scrisoare din 1847 a lui Bălcescu, se găsesc versuri din ea [79]. E infinit probabil că un asemenea artificiu a folosit poetul şi cu *Sentinela romană*, care mai tîrziu a şi fost tradusă în limba franceză cu titlul nu mai puţin semnificativ : *Sentinela pierdută*. Finalul poemului arată retragerea în mijlocul munţilor, izolarea acestei sentinele în :

Noapte oarbă, fioroasă,
Ca fundul pămîntului,
Ca taina mormîntului !

Aici el a rămas necunoscut fraților săi, urmași ca și el ai romanilor, pînă în momentul acela, cînd avea să reiasă la lumină. Privită în această perspectivă, *Sentinela română* își sporește sensul, iar retorismul său parcă se diminuează.

Ideile, forma și obiectivele acestui poem, în întreaga atmosferă de idei și de luptă de atunci, trebuie să-i fi atras atenția lui Alecsandri și mai mult asupra importanței folclorului romînesc pentru a face cunoscut Europei poporul romîn în reala lui lumină, cu întreaga lui valoare. El se gîndește în această vreme din ce în ce mai insistent la grăbirea publicării poeziilor populare pentru a le putea tipări apoi și în limbi străine și a face din ele un instrument de propagandă națională. Este interesant de altfel că mai tîrziu, retipărind studiul despre poezia populară care va apărea în toamna 1849 în *Bucovina* lui Hurmuzachi, el intercalează un mic pasaj, care subliniază motivele naționale și patriotice care au determinat și apoi au grăbit darea la lumină a poeziei poporane. „Într-o epocă ca aceasta — spunea Alecsandri în paginile sale de exaltată admirație pentru creația literară a poporului său — unde țările noastre au a se lupta cu dușmani puternici care cearcă a întuneca nu numai drepturile politice dar și chiar naționalitatea romînilor, poezia poporală ne va fi de mare ajutor spre apărarea aceștia", adăugînd apoi că, orice vor spune diversele demersuri diplomatice ale puterilor ostile nouă pe atunci, „romînii tot romîni vor rămînea și vor dovedi că sînt romîni prin limba lor, prin tradițiile lor, prin obiceiurile lor, prin chipul lor, prin cîntecele lor și chiar prin giocurile lor" [80].

Fără îndoială, lunile acestea cinci, de la sfîrșitul lui septembrie 1848 pînă la sfîrșitul lui februarie 1849, sînt pentru scriitor o perioadă de muncă intensă în slujba patriei, dar și de adînci frămîntări interioare, de planuri, de năzuinți, firește și de iluzii. În afară de propria sa activitate publicistică, în afară de discuțiile ce le purta, însuflețește și pe alții, întreține o intensă corespondență. Lui Ghica, de pildă, îi trimite un album pe care-l scosese recent Billecocq cu imagini din cele două principate romînești și o broșură a lui H. Déprez, cerîndu-i să le răspîndească printre pașalele influente și diplomații de la Constantinopol.

La începutul lui decembrie 1848, numărul revoluționarilor romîni de la Paris se înmulțise. Acum sarcinile se pu-

teau împărți așadar între mai mulți. Pe de altă parte, încep curînd și neînțelegeri în ce privește tactica și orientarea de urmat între revoluționarii romîni [81]. Chestiunea romînilor înceta să mai fie atît de actuală, revoluția fiind înăbușită în ambele principate. Atenția presei democrate franceze se concentra îndeosebi asupra luptei poporului maghiar, care continua în acel moment să apere cu îndrăzneală steagul revoluției sale. Așa stînd lucrurile, Alecsandri încetinește ritmul activității și apoi o întrerupe complet. Este probabil că neînțelegerile, polemicile, discuțiile interminabile și uneori veninoase, la care la început e nevoit să participe, îl îndepărtează de activitatea pe care o îndeplinise cu zel cinci luni de zile. Totdeauna slujitor devotat al patriei, Alecsandri n-a vrut să fie niciodată exponentul, și cu atît mai puțin instrumentul, conștient al unei grupări politice din vremea sa. Cum de fapt în emigrația de la 1848 se zămisleau pozițiile viitoarelor partide „istorice" ale vechii Romînii, scriitorul nostru, care, dintr-un fel de instinct, dar fără orgoliu, se simțea al țării întregi, s-a retras. Discret, ca în toate împrejurările similare, el dispare în umbră. Cam în această vreme din primăvara anului 1849 se așază probabil și idila tînărului poet cu cea pe care a imortalizat-o în literatura noastră sub numele de Dridri. În afară de poezia și începutul de roman cu acest titlu, nu avem nici o informație despre acest episod, în afară de cele cîteva indicații ale lui N. Petrașcu, care le deținea de la Alecsandri însuși [82]. Dridri era se pare și în realitate actrița tînără, fermecătoare, plină de inimă, pe care o înfățișează scriitorul nostru în primul capitol al romanului ce intenționa să i-l consacre două decenii mai tîrziu. Urmărind-o cu entuziasm la spectacole, într-o seară, văzînd-o înconjurată de admiratori la sosirea la teatru, tînărul moldovean se apropie de trăsură, o privește, apoi îi aruncă un trandafir cu care apoi actrița a ieșit pe scenă, prins la rochia ei, ca o încurajare a frumosului necunoscut. Acesta îi trimite chiar a doua zi versuri. Tînăra îi răspunde : „Îmi plac versurile dv. Continuați !" — ceea ce firește a dus ușor la apropierea celor doi. Sînt singurele date care le avem în legătură cu acest episod. Între timp, eliberîndu-se treptat de povara publicisticii, el se întorcea și către poezie. Trimite poezii la revista *Bucovina* a fraților Hurmuzachi. La 14 februarie apar poeziile *Lăcri-*

mioare, una din puținele din ciclul dedicat Elenei Negri publicate înainte de tipărirea volumului din 1853, și *Păsărica*. Pe la jumătatea lui aprilie apărea *Adio Moldovei*, poezie puternic impregnată de sentimentul iubirii de țară.

În aceeași epocă, scriitorul se hotărăște să facă o călătorie la Constantinopol. Ea e legată de străduințele ce se depuneau în această vreme în capitala imperiului otoman și la Brusa pentru alcătuirea unui comitet unic al emigrației romîne din ambele principate. Prezența lui Alecsandri la Constantinopol cu acest prilej arăta că el era considerat ca una din figurile cele mai reprezentative ale mișcării revoluționare de la 1848 din Moldova. La 21 martie/5 aprilie, după cum ne arată o scrisoare a lui Kogălniceanu [83], sosit și el acum la Paris, scriitorul nostru era plecat de cîteva zile spre Constantinopol. Într-o scrisoare către Zulnia Sturza, trimeasă din Constantinopol la 25 aprilie, el spune că a sosit aici (desigur cu cîteva zile înainte) după o călătorie de 12 zile pe mare [84].

La Constantinopol, găsi pe Ion Ghica, pe C. Negri — din cei mai apropiați — și încă mulți alții din emigranții romîni de la 1848. Bălcescu era plecat pentru a realiza o înțelegere între romîni și maghiari în Ungaria și Transilvania, de unde din cînd în cînd trimitea vești. Evoluția evenimentelor din această parte a Europei era urmărită tocmai atunci cu cea mai mare atenție, făcîndu-se tot felul de planuri, legîndu-se de ea tot felul de speranțe și pentru soarta viitoare a țărilor romînești. Tot în zilele acelea se desfășura conferința de la Balta Liman, care se încheie la sfîrșitul lui aprilie cu numirea lui Grigore Ghica în locul lui Mihail Sturza pe tronul Moldovei. Discuții, proiecte nenumărate trebuie să se fi vînturat între el, Ion Ghica și Costache Negri. Literatura nu era nici ea uitată, cu atît mai mult cu cît pentru oamenii din această generație devenea mai limpede ceea ce ei simțiseră de la începutul activității lor, că ea era o viguroasă armă în lupta lor națională și socială. Preocupat deopotrivă de evenimentele politice și de literatură, el oglindește frămîntările sale în aceste zile (la 12 mai) într-o lungă epistolă adresată amicului său Alecu Hurmuzachi, care-i solicita probabil mereu materiale pentru revista sa. Punîndu-l amănunțit în curent cu hotărîrile conferinței de la Balta Liman în ceea ce privea Moldova și Muntenia,

Alecsandri trimitea fabula : *Zimbrul şi vulpea* şi făgăduia un roman al lui Ion Ghica în legătură cu identitatea căruia se va deschide mai tîrziu o controversă nici azi definitiv lichidată, adăugînd : „...Dacă cumva mi-aduce oarecine hîrtiile mele de la Iaşi, ţi-oi trimite şi ceva din poeziile populare pe care tu ştii a le preţui atît de bine“ [85]. Această mărturisire aruncă o nouă lumină asupra atmosferei dominante din perioada exilului în Bucovina, atît de propice zămislirii şi dezvoltării planurilor literare — căci îndeosebi din discuţiile de acolo putea cunoaşte Alecsandri marea preţuire a acestui amic pentru creaţia folclorică. Pe de altă parte, de aici rezultă că tatăl scriitorului, care probabil avea să-i aducă manuscrisele, nu sosise încă pînă la data acestei scrisori.

În zilele acestea, Alecsandri probabil a mers la Brusa. În ziua de 2/14 mai, are loc aici adunarea emigraţilor romîni pentru alegerea comitetului unic care să-i reprezinte faţă de diverse guverne europene în susţinerea libertăţii şi unirii principatelor. Semnificativ pentru prestigiul pe care i-l conferea lui Alecsandri aureola sa de scriitor, dar mai cu seamă trăsătura de caracter ce nu rămăsese desigur neobservată : dorinţa de a-şi păstra o anume independenţă, de a fi al ţării întregi, în comitetul acesta, el este singurul ales cu unanimitatea celor 20 de voturi, în vreme ce Heliade şi Al. G. Golescu primesc cîte 19 voturi, Tell 10, Ştefan Golescu 2 etc. [86] Preţuirea de care se bucura scriitorul nostru în rîndurile celor mai buni dintre contemporanii săi — ca om, ca om de caracter, ca om de acţiune chiar — ne-o arată şi dorinţa lui Bălcescu, exprimată într-o scrisoare către Ghica din această vreme, de a avea lîngă sine pentru sarcina ce avea de îndeplinit în Ungaria şi Transilvania, un om de nădejde, indicîndu-l ca preferat tot pe Alecsandri [87].

Viaţa în exil avea fără îndoială şi zilele ei întunecate. Una din acestea fusese ziua cînd revoluţionarii romîni din pribegie aflaseră că înzestratul pictor Rosenthal, artist militant şi tovarăş de luptă credincios, fusese găsit spînzurat în temniţa din Budapesta, unde fusese nu cu mult înainte închis. O altă asemenea zi a fost aceea de 31 mai 1849, cînd moare la Constantinopol Grigore Romalo, unul din tinerii prinşi de oamenii lui Sturza în noaptea de 29 martie, crunt schingiuit şi trimis legat, în căruţele ce transportau

şi pe ceilalţi arestaţi spre Galaţi. Pe drum, el răcise şi boala care s-a prelungit şi agravat mereu pînă la urmă nu l-a iertat. Alecsandri, care-l cunoscuse bine dinainte de aceste evenimente, este profund mişcat, şi adînca lui înfiorare o transpune în poezia *Adio la mormîntul lui Gr. Romalo,* care apare în revista *Bucovina* din 5/17 august. Plecarea dintre ei a unui tovarăş de luptă făcea şi mai grele clipele ce le trăiau şi mai întunecat orizontul, şi aşa din ce în ce mai lipsit de lumină pentru cauza revoluţiei.

Încă o rază care se stinge
Din cerul nostru întunecat !

— spunea Alecsandri în poezia sa, căinînd apoi soarta tristă a acestui soldat al libertăţii care era Gr. Romalo :

Martir iubite al libertăţii,
Tu mori departe de-al tău pămînt !
Mori trist pe ţărmul străinătăţii...

— soartă care fără îndoială adîncea fiorul ce pătrundea pe toţi cei ce, departe de plaiurile însorite ale patriei, însoţeau la lăcaşul ultimului repaos pe acest prieten.

Pe la sfîrşitul lui iulie, Alecsandri părăsea Constantinopolul, îndreptîndu-se din nou spre Paris. Între timp, sosise aici şi tatăl său, care probabil îi adusese manuscrisele de la Iaşi, căci după cum vom vedea le va folosi în curînd, aşa cum făgăduise lui Alecu Hurmuzachi. La 13 mai, Mihail Sturza părăsise în sfîrşit Moldova. Mari speranţe legitima perioada noului domn, Grigore Ghica, om de frumoasă cultură, prieten al artelor şi culturii, luptător pentru reforme (la mişcarea din martie 1848 nu participase direct pentru că nu era în ţară) şi partizan hotărît încă de pe atunci al Unirii. În aceste împrejurări, bătrînul Alecsandri ceruse fiului său să revină cît mai curînd acasă. Rămînea, firește, numai să aştepte hotărîrea domnească, ce nu avea să întîrzie mult, cu privire la libera intrare în ţară a exilaţilor de la 1848.

După un popas la Malta, de unde datează poezia *Ursita mea,* încă una din *Lăcrimioare* — ceea ce mărturisește puternicele impresii cu care se despărţise el la Constantinopol

de mormîntul Elenei Negri — scriitorul debarcă în Franţa. În ziua de 9 august, după cum arată o scrisoare a lui către Ghica, poposea pentru cîteva ore la Arles, împreună cu un amic spaniol Bedmar, soţul unei moldovence, pe care avea să-l întîlnească şi cu prilejul călătoriei în Spania. Aşteptînd un tren, în drum spre Paris, călător avid totdeauna de a cunoaşte, Alecsandri profită de ocazie şi vizitează ruinele din vremea romanilor ce se află în această localitate [88].

Puţine zile după sosirea la Paris, o ştire gravă pare a pune capăt luptelor romînilor care năzuiau — şi unii vor mai năzui o bucată de vreme — să reaprindă focul revoluţiei. La 13 august 1849, în urma acţiunii armatelor ţarului, care pentru a se apăra de valul revoluţionar european intervenise, la cererea acestuia, în ajutorul împăratului de la Viena, armata revoluţionară maghiară era silită în faţa unor forţe superioare să capituleze. Cu aceasta, reacţiunea europeană reuşea să stingă vremelnic şi la suprafaţă orice scînteie revoluţionară în Europa. Dar focul era departe de a fi stins. Nemulţumirea, revolta popoarelor continua să ardă mocnit şi să se dezvolte subteran, izbucnind apoi necontenit de-a lungul anilor.

Surprinzător de realist, Alecsandri îşi dă seama din prima clipă că de acum şansele de biruinţă în care sperau exilaţii romîni se îndepărtau. După părerea lui trebuia deocamdată să înceteze lupta ce s-ar fi dovedit zadarnică şi să aştepte clipa prielnică „pentru a-şi lua revanşa". „Dumnezeu e mare şi dreptatea va sfîrşi prin a fi profetul lui... atunci noi vom deveni secretarii ei cei mai fanatici şi vom relua lucrul abia început ; dar, pentru un moment te sfătuiesc ca prieten să te retragi, să-ţi îngrijeşti sănătatea şi să-ţi pregăteşti forţele pentru viitoarele lupte" [89]. Politica Franţei, care trădase demult principiile fluturate de revoluţia din februarie 1848, îl nemulţumeşte profund. „De la sosirea mea la Paris — scrie lui Ghica din nou, douăsprezece zile mai tîrziu — n-am făcut nimic, n-am scris nimic, din cauză că sînt teribil de dezgustat de politica negustorească a Franţei. Interesul bănesc domină majoritatea inimilor pînă-ntr-atît că acţiunilor de bursă le creşte valoarea pe măsură ce scade cea a chestiunii libertăţilor europene." [90] Şi adăuga că va încerca să scrie unele articole pentru presă

pe baza unui memoriu ce-i fusese trimis de amicul său de la Constantinopol.

Evenimentele şi atmosfera într-adevăr dezarmantă, cînd în întreaga Europă părea să fie pentru un destul de lung timp blocată calea mişcării revoluţionare, cînd guvernele reacţionare de pretutindeni făceau să pălească orice speranţă, nu înving însă robustul lui optimism, robusta sa încredere în viitor. Înţelegînd cele ce i le spunea lui Ghica în scrisoarea amintită, că sforţări noi pe plan deschis revoluţionar în circumstanţele momentului sînt zadarnice, el înţelege tot aşa de bine, cu acel simţ al realităţii care n-a lipsit niciodată acestui visător, că acum scrisul devine o armă, mai mult ca oricînd necesară, iar literatura un principal cîmp de luptă. De aceea, în zilele acestea se produce o adevărată răsturnare în străfundurile fiinţei sale, şi de la pasivitatea plină de dezgust mărturisită lui Ghica în scrisoarea de la 23 septembrie, trece aproape imediat la o mare febră creatoare. Plictisit de viaţa politică fără nici o perspectivă pe acest plan pentru cauza ce-i era scumpă, el îşi răscoleşte în aceste zile cu aviditate, căutîndu-şi desigur aici un fel de refugiu, manuscrisele de care fusese atîta vreme despărţit. Parcurgînd poeziile populare, el îşi aminteşte de făgăduiala făcută lui Hurmuzachi de a-i trimite ceva pentru revista sa. În faţa acestei comori fără pereche, el stă şi cîntăreşte. Ce bucată anume dintre poeziile populare să o trimeată mai întîi ? Care va impresiona mai puternic ? Care va justifica mai mult atîtea pledoarii ale lui despre frumuseţea fără egal a creaţiei populare ? În cele din urmă, alege baladele *Codreanu*, *Mihu Copilu* şi *Păunaşul codrilor*. Dar a le trimite pur şi simplu îi pare insuficient. Consideră o impietate să expună aceste capodopere unei neîndestulătoare înţelegeri şi admiraţii din partea cititorilor, neobişnuiţi încă în vremea aceea cu asemenea opere literare. El îşi dă seama că deschide un drum nou în literatura noastră. Incidental, fără o atenţie continuă şi fără a fi izbutit să cuprindă ceva din realele ei mari frumuseţi, periodicele romîneşti publicaseră din cînd în cînd mostre de poezie populară. Dar nici Kogălniceanu, nici Negruzzi (Russo nu publicase încă nimic în această privinţă) şi cu atît mai puţin cei din Muntenia sau Transilvania în paginile lor despre folclor de pînă atunci nu subliniau aproape de loc ceea ce lui îi părea pri-

mordial : marea valoare artistică a creației populare, mărturie a deosebitelor însușiri ale poporului romîn.

Din grija ca nu cumva acest tezaur al poporului, acest temei pentru revendicări în fața Europei, a claselor stăpînitoare și a prejudecăților generale să fie apreciat mai prejos de marea, inegalabila lui valoare izvorăște deci studiul *Romînii și poezia lor*. E greu de spus dacă inițial el a pornit să scrie numai o scrisoare personală explicativă lui Hurmuzachi — așa cum ne-ar lăsa să bănuim începutul așa de familiar : „Iubite Alecu...". În orice caz, furat de pasiunea sa pentru poezia populară, înflăcărat pînă la incandescență, după primele cîteva rînduri el uită pe amicul său și se adresează tuturor romînilor, comunicîndu-le temeiurile mîndriei sale pentru această valoroasă creație și pentru nobilul ei autor, poporul romîn.

Scrisoarea către Hurmuzachi, pe care acesta știe să o prețuiască la exacta ei valoare și are înțelepciunea să o publice imediat ca o adevărată și prețioasă introducere la baladele ce vor urma, este una din cele mai puternice, mai emoționante, mai pline de tensiune și patriotism bucăți din proza romînească. Impresionantă prin siguranța și detașarea, am putea spune, ce-i conferă, de la prima lectură o valoare de document obiectiv, bucata este cel dintîi studiu amplu asupra poeziei populare romînești în care se face prezentarea, interpretarea, exegeza acesteia, pentru a pune convingător în lumină marea ei valoare artistică și marile însușiri ale poporului romîn în ce are el mai esențial și mai adevărat. Dar *Romînii și poezia lor*, cum a numit mai tîrziu Alecsandri, strînse laolaltă, scrisorile de introducere în frumusețea poeziei populare adresate lui Hurmuzachi, este totodată unul din cele mai avîntate poeme de proză din literatura noastră — susținînd cu succes comparația cu *Cîntarea Romîniei*, scrisă mai apoi — un imn de un entuziasm, de o căldură fără pereche, adresat patriei și poporului de acest fiu pribeag pe meleagurile străine, un imn rar în acele ceasuri întunecate, viguros, plin de energie, plin de optimism și de încredere în viitor, un imn atît de plin de armonie în desfășurarea echilibrată a perioadelor, în nuanțata bogăție și poezie a cuvintelor, că-ți pare în unele clipe un adevărat poem muzical, o minunată „poemă romînă" din care mai apoi se vor desprinde și tablourile lui Gri-

gorescu, şi rapsodiile lui Enescu, şi peisajele cu ţăranii lui Sadoveanu. Paginile în care zugrăveşte frumuseţea patriei, în care face unul din cele mai sintetice, mai viguroase şi mai vibrante portrete ale ţăranului romîn, cu frumuseţea lui, cu tradiţiile şi obiceiurile lui, cu energia lui în muncă, cu puternica lui dragoste de natură, sînt pagini din cele mai frumoase în care literatura noastră înfăţişează mîndria patriotică de a aparţine acestui înzestrat popor de ţărani, de a fi născut şi crescut pe pămîntul ţării romîneşti.

Prin publicarea introducerii la poeziile populare ce le va da la lumină în revista *Bucovina,* Alecsandri realiza nu numai o mare izbîndă literară, prin marea valoare artistică a expresiei ce îmbrăcase ideile şi simţămintele sale, dar încă mai mult decît atît. În primul rînd, deschidea, cu o justificată şi înţeleaptă pregătire, drumul larg al publicării poeziei populare. În al doilea rînd, inaugura, cu o remarcabilă fineţe în surprinderea celor mai delicate nuanţe, drumul cercetării şi preţuirii folclorului nostru. În sfîrşit, mai era ceva ce nu poate fi subapreciat. Pînă în 1849, ţăranul apare în literatura noastră, cu cîteva excepţii, unde însă el nu era pe primul plan, în genere superficial redat şi chiar convenţional. Prin analizele literare ale baladelor din *Romînii şi poezia lor,* Alecsandri dezvăluie cel dintîi în literatura noastră cu atîta amploare, insistenţă şi adîncime complexitatea omului din popor, marea lui bogăţie lăuntrică de simţăminte nuanţate şi de adîncă înţelepciune. În felul acesta, cu convingătoarele exemple ce vor urma din poezia populară, culminînd cu colecţia din 1866, el deschidea pe mai multe linii perspective noi asupra omului din popor şi contribuia în mod hotărîtor la crearea unei trepte noi pe calea înfăţişării realiste a ţăranului în literatura noastră. Nu întîmplător marii scriitori ai generaţiei următoare, care au marcat un pas mai departe în adîncirea realismului, în zugrăvirea ţăranului şi satului : Eminescu, Slavici, Creangă, Coşbuc, descind — aşa cum marii prozatori ruşi coboară din *Mantaua* lui Gogol — din poeziile populare publicate de Alecsandri, din acest act literar de uriaşă însemnătate ce avea să se desăvîrşească în anii următori şi pe care el îl deschidea cu publicarea studiilor şi baladelor. „Acest articol — spunea nota *Bucovinei* apărută în acelaşi număr — este comentariul unei culegeri de poezii populare pe care

dl. Alecsandri binevoiește a promite gazetei și din care numărul viitor al *Bucovinei* va aduce o probă încîntătoare... Deschizîndu-se un așa însemnat tezaur de poezie cu totul originale și populare, d-lul și-a dobîndit un nou drept la recunoștința patriei pentru o asemenea îmbogățire a literaturii naționale." Tînăr de 28 de ani, Alecsandri se impunea așadar tot mai mult romînilor din toate ținuturile prin largile orizonturi ce știa să le deschidă cu creațiile sale literaturii noastre și poporului romîn în lupta sa pentru eliberarea socială și națională.

În această vreme, în Moldova lucrurile se așezau pe un făgaș mai normal. Suirea pe tron a lui Grigore Ghica umplea de speranță toate inimile cinstite, toate cugetele înaintate. Proscrișii de la 1848 sînt invitați să se întoarcă în patrie. Domnitorul, care prețuia meritele literare ale scriitorului nostru, se gîndește chiar să-i încredințeze un post însemnat și oarecum potrivit cu preocupările sale, anume postul de arhivist al statului. Postul acesta fusese deținut multă vreme pînă atunci de către Asachi, acum de peste 60 de ani și pe deasupra din punct de vedere politic grav compromis prin sprijinirea fără rezervă prin presă a politicii reacționare duse de Mihail Sturza. Domnitorul, apreciindu-i meritele culturale pe care le avea, pentru a-i menaja susceptibilitatea, nu-l înlocuiește direct cu tînărul scriitor Alecsandri. Pe data de 28 septembrie 1849, este numit în locul lui Asachi bătrînul Alecsandri, care însă la 3 februarie 1850 va demisiona pentru a fi înlocuit pe aceeași zi cu fiul său. În vederea ocupării acestui post, cu atît mai mult chemările tatălui adresate fiului său se îndesesc. Scriitorul amînă cît poate, antrenat de continuarea studiului despre poezia populară, antrenat firește și de viața plăcută a Parisului. La 16 octombrie, intervine un fapt nou care îl reține. Sosește la Paris Bălcescu, de care de multă vreme nu se mai știa nimic. Vajnicul luptător străbătuse cu greutate, mari ocoluri și îndrăznețe stratageme piedicele și primejdiile ce-i stătuseră în cale de-a curmezișul Europei, din Munții Apuseni, unde se aflase la Avram Iancu, pînă la Paris. De aici îi scria el imediat lui Ion Ghica, anunțîndu-i sosirea la Paris, bucuros că a putut trage pe sfoară pe austriacii atît de dornici să-l aresteze. Iar Vasile Alecsandri

adăuga la rîndurile acestuia : „Sînt fericit ca şi cînd mi-aş fi revăzut propriul meu frate“ [91].

Tatăl scriitorului însă continua să-l cheme insistent în ţară. Într-o scrisoare către Ghica, tînărul mărturisea cu umorul care nu-l părăsea nici în momente mai grele : „de la întoarcerea la Paris duc cu familia mea o luptă epistolară fără seamăn în antichitate şi cu atît mai puţin în epoca modernă. Din toate părţile sînt hărţuit de sfaturi, imputări, pînă la urmă porunci...“ [92] La 5 noiembrie, el îşi scoate paşaportul de la ambasada Turciei la Paris. Dar plecarea o mai amînă încă, pînă cînd, exasperat şi probabil informat de legătura fiului său cu Dridri, bătrînul Alecsandri îi scrie că dacă nu vine în termen de o lună nu-i mai trimite bani. Ameninţarea fireşte indispune pe tînăr, tot fără să-i altereze profund buna dispoziţie, dimpotrivă, dîndu-i prilejul să facă un excelent joc de cuvinte în limba franceză, scriindu-i lui Ghica că va porni spre ţară, căci — spunea el : *„comment vivre sans vivres ?“**. În sfîrşit, porneşte spre ţară — la 17 decembrie — desigur pe drumul obişnuit, prin Viena, apoi cu vaporul pe Dunăre pînă la Galaţi, iar de aici cu trăsura la Iaşi, unde sosi pe la sfîrşitul lunii, pe o iarnă deosebit de grea, după doi ani fără trei luni de exil. În contact cu pămîntul şi oamenii patriei, scriitorul se regăseşte. El revine acum, după cum mărturiseşte poezia *Întoarcerea în ţară*, la ceea ce constituia de o bună bucată de vreme axele fixe ale fiinţei sale : amintirea Elenei Negri — steaua călăuzitoare — şi patria :

În ţara mea dulce sînt drumuri de flori ;
În dulcea mea ţară zbori, murgule, zbori.

În blîndul luceafăr am un înger blînd ;
Înalţă-te-n sînu-i, o, tristul meu gînd !

Ţara nu-i departe : o simt, o văd eu ·
Raiul înfloreşte în sufletul mieu.

---

* *„Cum să trăieşti fără mijloace de trai ?“*. În franţuzeşte jocul de cuvinte este remarcabil de izbutit : cuvintele *vivre* (să trăieşti) şi *vivres* (mijloace de trai) citindu-se absolut la fel şi auditiv putînd însemna şi : *Cum să trăieşti fără să trăieşti ?*

Steaua se arată pe cerul senin.
Îngerul iubirii îmi zîmbeşte lin

Pieriţi, neguri dese, iată dulcea stea !
Pieri străinătate, iată ţara mea !

4

„După o pribegie de doi ani prin *staturile Europei* (termen de paşaport), în urma răscoalei noastre din 28 martie 1848, am reintrat iar în capitala Moldovei !... Graţie acelui zeu binevoitor care priveghează asupra soartei romînilor, avem acum pe tronul ţării un domn patriot, generos, liberal, cu suflet blînd şi frumos ca şi faţa, prinţul Grigore Ghica ! El a deschis frontierele ţării pentru ca să recheme junii emigraţi şi totodată le-a deschis şi braţele sale părinteşti. Moldova răsuflă mai uşor şi e însufleţită de mari sperări pentru prezentul şi viitorul ei." Aşa consemna scriitorul mai tîrziu, în prefaţa ediţiei teatrului său de la 1875, primele impresii ce le-a avut la întoarcerea sa în ţară. Era, fără îndoială, un adevăr într-o mare măsură, căci multe lucruri nu mai erau ca pe vremea lui Mihail Sturza, dar era de asemenea şi consemnarea unei impresii de la prima vedere.

Una din primele griji ale lui Alecsandri întors la Iaşi a fost de a-i trimite lui Bălcescu suma de 400 franci, de care acesta avea neapărată nevoie pentru a merge la Londra. Aici el urma să ia contact cu fruntaşii revoluţiilor europene aflaţi în exil, îndeosebi cu italianul Mazzini, cu care legăturile se vor strînge puternic de aici înainte o bună bucată de vreme, prilejuind pătrunderea unor idei noi în gîndirea şi opera tînărului istoric romîn. La 11 februarie, Bălcescu îi mulţumea lui Alecsandri pentru banii trimişi printr-o scrisoare amuzantă, mărturisind o admirabilă bună dispoziţie, fără îndoială ecou al speranţelor ce întîlnirile de la Londra făcuseră să-i renască în inimă pentru patria sa [93]. La 3 februarie 1850, scriitorul este numit arhivist al Sta-

tului. Nu era o slujbă din cale-afară de ispititoare pentru tînărul şi plinul de viaţă Alecsandri slujba aceasta printre actele învechite şi fără viaţă ale arhivei. Ea desigur îi va fi plăcut mai puţin chiar decît mult mai modesta funcţie din 1840, la masa pensiilor, care de altfel îi fusese şi mai folositoare, punîndu-l în contact mai îndeaproape cu împrejurări pe care el nu le cunoştea suficient, cu viaţa socială reală a Moldovei, cu suferinţele, nedreptăţile, speranţele atîtor şi atîtor oameni simpli şi necăjiţi. E drept, prea multă pasiune nici nu se pare să fi pus el în această funcţiune de arhivist al Statului, care totuşi îl aşeza printre demnitarii Moldovei.

Numirea lui a avut şi un ecou literar. Nemulţumit de tăcerea literară a lui Alecsandri din anii din urmă, îndeosebi în lirică, Bolintineanu, aflînd de noul post al amicului său, îi adresează o poezie plină de admiraţie. dar şi de imputări :

Am auzit că lira lăsînd-o la o parte,
În cîrmuirea ţării ai fi luînd tu parte ;
Că părăsind eterul cu stele semănat,
În pulberea arhivei tu capul ai plecat...

pentru a-i adresa o chemare :

Dar nu, iubite frate ! Tu ai o datorie
Frumoasă, sfîntă, sacră, spre dulcea poezie...
De-aceea către ţălu-ţi-nainte să te-avînţi :
Decît să fii ministru mai bine e să cînţi.
Un cîntec ce exprimă o-naltă cugetare
Plăteşte-o lege nouă ce trece în uitare.
. . . . . .
Ia zborul tău în secoli cu muzele uşoare
Şi de ţărîn-arhivei te şterge pe picioare,
Ia lira ta de aur de roze semănată,
Ia-ţi fluierul d'ivoriu şi cîntă înc-odată...

Întîmplările din 1848, experienţele prin care trecuse în cursul exilului, îndeosebi ceea ce văzuse în Transilvania, oamenii dîrzi cunoscuţi acolo, frămîntările pentru libertatea popoarelor ce cuprinseseră întreg continentul şi pe care el

le înregistrase în contactul cu revoluționarii pribegi din atîtea țări cunoscuți la Paris maturizează într-o bună măsură pe Alecsandri, și ca om și ca scriitor. El poate deci să-și dea seama curînd că nu era întîmplătoare folosirea lui ca și a altor amici ai săi, care erau totuși oameni noi, în posturi așa de secundare, unde își puteau pune așa de puțin în valoare bunele intenții, elanurile creatoare și priceperea lor. Învățînd în anii din urmă să vadă mai adînc, el înțelese destul de repede că schimbările observate în prima clipă sînt de suprafață și că în adînc se schimbase prea puțin, mai ales în raport cu ceea ce era necesar și cu ceea ce sperase el. Aceasta, este adevărat, nu în întregime din cauza domnitorului, ci din cauza forțelor externe peste care acesta nu putea trece și care favorizau vechile așezăminte sociale. Dar realitatea rămînea, oricum, realitate. L-a cuprins din nou ceva din dezamăgirea ce o încercase la Paris, după întoarcerea de la Constantinopol. Ca și atunci, și acum refugiul îi este în literatură. Continuă deci lucrul la desăvîrșirea pregătirilor pentru publicarea poeziilor populare, scoțînd din ele din cînd în cînd cîte o mostră strălucită pentru a o trimite însoțită de entuziaste comentarii introductive lui Hurmuzachi, pentru revista sa. La 1 februarie, el expedia astfel acea nestemată fără pereche a literaturii noastre populare care este *Miorița*, precedînd-o de o subtilă și caldă prezentare. Ea apare în *Bucovina* din 18 februarie, după ce în trei numere anterioare din același an apăruseră baladele *Toma Alimoș* (la 13 ian.), *Blăstămul* (la 25 ian.) și *Șerb sărac* (la 11 febr.). La 8 martie, Alecsandri scria și expedia lui Hurmuzachi partea din *Românii și poezia lor* privitoare la balada *Mihu Copilul*, care apare la 22 martie în revista lui Hurmuzachi. Cu ajutorul acestei introduceri atît de binevenite se atrăgea și se pregătea atenția asupra unor modulații fermecătoare și neatinse încă de lirica noastră cultă de pînă atunci ca cele din *Mihu Copilul :*

Iată, mări, iată,
Că Mihu deodată
Începe pe loc
A zice cu foc,
Începe ușor
A zice cu dor

Un cîntec duios,
Atît de frumos,
Că munţii răsună,
Vulturii s-adună,
Brazii se clătesc,
Frunzele şoptesc,
Stelele sclipesc
Şi-n-cale s-opresc !

Sau alegoria atît de răscolitoare, atît de solemnă, atît de nouă a morţii din *Miorița*, devenită peste un veac atît de cunoscută că uneori se trece prea uşor peste ea şi trebuie din nou „descoperită", alegorie impresionantă prin adîncul fior ce-l transmite :

Să le spui curat
Că m-am însurat
C-o mîndră crăiasă.
A lumii mireasă.
Că la nunta mea
A căzut o stea.
Soarele şi luna
Mi-au ţinut cununa ;
Brazi şi păltinaşi
I-am avut nuntaşi,
Preoţi, munţii mari,
Paseri lăutari,
Păsărele mii
Şi stele făclii !

Pe bună dreptate, aproape un sfert de veac mai tîrziu, Hasdeu a spus — cu o competenţă ce nu poate fi pusă la îndoială — în legătură cu meritele lui Alecsandri în direcţia aceasta a publicării şi valorificării poeziei poporane : „Kogălniceanu în literatura istorică a Romîniei şi Alecsandri în literatura noastră poporană joacă pînă la un punt rolul lui Columb în privinţa geografică... Vor trece sute de ani, dar niciodată nu va răsuna numele unui *Mihu Copilul, Toma Alimoş, Erculeanu* etc., fără ca ecoul să nu vibreze : *Alecsandri !*" [94]

Alături de munca pentru darea la lumină şi punerea în valoare a folclorului, îl solicită în aceste zile din primele luni ale anului 1850 şi teatrul. Deşi încă din toamna anului 1848, Victor Delmary, directorul teatrului romînesc şi franţuzesc din Iaşi, încredinţase conducerea celui romînesc lui Millo, ale cărui merite erau incontestabile, scena romînească străbătea o perioadă de criză. Teatrul romînesc era în declin, cu toate eforturile lui Millo, care pusese în joc toate capacităţile sale administrative, toate darurile sale de actor deosebit de înzestrat şi chiar de autor dramatic, dînd piesele *Tuzu Calicu, Însurăţeii* şi mai cu seamă *Baba Hîrca* — aceasta din urmă bucurîndu-se de mare succes datorită în special notei de pitoresc folcloric şi aluziilor cu caracter de critică socială. Piese originale, legate de frămîntările vieţii sociale ale momentului, nu se mai scriau. Chiar prelucrările de mai bună calitate, cu oarecare subtilitate adaptate la realitatea romînească se iveau rar. Pe scena din Iaşi, în limba romînească se reprezentau îndeosebi traduceri modeste din piese uşoare, lipsite de adîncime, lipsite de critică socială şi de legătură cu actualitatea. Sosind Alecsandri din străinătate, e neîndoielnic că Millo a alergat cu cea mai mare grabă la acest vechi prieten priceput în ale teatrului. Şi acesta nu se lăsă mult rugat. La începutul lui aprilie, teatrul romînesc reprezenta două piese noi ale lui Alecsandri : cea dintîi, la 2 aprilie, comedia cu muzică într-un act *Scara mîţei ;* cea de-a doua, o săptămînă mai tîrziu, „comedia cu cîntice" în trei acte, care marchează un nou moment în dezvoltarea dramaturgiei romîneşti, *Chiriţa în Iaşi sau două fete şi-o neneacă.*

Apariţia acestor noi creaţii, scrise probabil prin februarie ca să poată fi reprezentate după repetiţiile de rigoare la începutul lui aprilie, arată mai întîi că, în ciuda firii şi reputaţiei sale, Alecsandri ştia, cînd voia, să nu se lase furat de la lucru : el scrie aceste două piese destul de repede, într-o vreme cînd lucra şi la redactarea unora din articolele despre poezia populară pentru *Bucovina.* Apoi, rezultă de aici capacitatea scriitorului de a se dărui cînd înţelegea că e nevoie de el, capacitatea lui de a concepe şi elabora în mare grabă — ceea ce fireşte, din păcate, îşi va spune uneori negativ cuvîntul în ce priveşte gradul desăvîrşirii artistice a unora din creaţiile sale. În sfîrşit, rezultă ceea

ce este poate secretul izbînzii lui aşa de complete în literatură, capacitatea lui de a se simţi totuşi scriitor mai presus de orice. Evident, lucrările lui dramatice din această perioadă sînt lipsite de o mare gravitate, deşi nu fără aluzii critice, iar unele din ele nu fără semnificaţii mai adînci chiar. Cupletele cu care sînt presărate, muzica, adesea lipsită de prea multă substanţă şi nu totdeauna romînească, deci nu perfect adecvată, sporesc această impresie. Astăzi ştim mai limpede un lucru care pe atunci nu era privit ca atît de însemnat şi pe care scriitorul uneori îl mărturisea singur : că piesele sale sînt de multe ori adaptări după opere ale unor scriitori francezi mijlocii sau chiar mai prejos de mijlocii. La aceasta el era uneori constrîns de graba cu care în această epocă trebuia să dea la lumină piesele necesare, neavînd suficientă vreme în faţa imperioaselor nevoi ale scenei să gîndească, să inventeze intrigi proprii. Se adăuga la aceasta poate şi o oarecare timiditate a scriitorului conştient că este deschizător de drumuri, fără o tradiţie în urma sa, fără ajutorul experienţei unei dramaturgii originale care să-l călăuzească într-o creaţie pe de-a întregul şi totdeauna romînească. Se adăuga, în sfîrşit, probabil şi o anumită comoditate a scriitorului, care determina o oarecare lipsă de exigenţă artistică, firească întrucîtva în momentul respectiv din dezvoltarea literaturii noastre.

Şi cu toate acestea nu trebuie să trecem cu vederea cînd apreciem contribuţiile lui Alecsandri din această vreme şi chiar de mai tîrziu la propăşirea dramaturgiei naţionale că el se dovedea totodată şi surprinzător de lucid, un om care poate, fără să o mărturisească decît rar, vedea mai profund decît lăsa pe contemporanii lui să-şi dea seama. El sacrifica în mod conştient originalitatea, adîncimea, chiar năzuinţele sale literare instinctive de perfecţiune — fără discuţie de loc absente la un om care în vremea aceasta izbutea să „nu strice" *Miorița* şi să o ofere publicului în minunata şi simpla ei splendoare — pentru a putea da scenei piesa de teatru cea mai potrivită publicului din acel moment. Cu alte cuvinte : piesa de teatru uşoară, atractivă, veselă, fără mari pretenţii, care să fie posibilă în limba literară încă nedefinit formată ce-i stătea atunci la dispoziţie, care să poată fi jucată de nişte actori în genere fără experienţă şi

care, pe de altă parte, să nu sperie, să nu alunge un public încă neformat — publicul nu de boieri, ci acela nou, căruia mai cu seamă i s-a adresat de la început scriitorul nostru. Nu întîmplător, doi ani mai tîrziu, cînd publica în volum piesele acestea şi altele, desigur meditînd asupra unor slăbiciuni ale lor, el scria lui Ion Ghica, poate ca o explicaţie mai mult decît ca o scuză : „dramaturgii Romîniei au de luptat cu patru piedici foarte greu de trecut : 1. limba, care e încă în copilărie, 2. publicul, care e ca şi limba, 3. actorii, care sînt ca şi publicul, 4. cenzura !“ [95]. *Scara mîţei,* firească, foarte uşoară, cu o intrigă naivă şi în consecinţă cu o construcţie dramatică artificială, aduce totuşi şi cîteva elemente de critică la adresa imoralităţii, cosmopolitismului exploatatorilor, cărora le opune ţărani — chiar dacă lipsiţi de adîncime — prezentaţi pozitiv, cu isteţimea lor, cu puritatea lor morală.

Chiriţa în Iaşi, cu toate că nu depăşeşte prea mult intenţiile modeste pe care şi le propusese scriitorul în vremea aceasta, este mai substanţială, mai adîncă. S-a vorbit la un moment dat de un model real din societatea moldovenească a vremii de la care a plecat Alecsandri pentru a crea această pitorească figură ce s-a impus în teatrul nostru, a cucoanei Chiriţa. Nu este exclus, în definitiv, ca dramaturgul să fi luat ceva de la acest model. Dar în nici un caz nu poate fi vorba de o copiere a cucoanei Greceanca [96]. În primul rînd, pentru că motivul răzbunării lui Alecsandri de care se vorbeşte nu rezistă criticii. Abia întors în ţară în ultimile zile din decembrie 1849, abia despărţit de Dridri, cu privirea întoarsă spre amintirea consolatoare căreia-i rămînea în fond credincios a Elenei Negri — cum mărturisea poezia *Întoarcerea în ţară* — e foarte puţin probabil ca tînărul scriitor să fi avut răgazul unei refuzate tentative de căsătorie de la sfîrşitul lui decembrie pînă în februarie, cel mai tîrziu, cînd piesa trebuie să fi fost concepută. În ce priveşte *Madame Angot,* modelul francez ce i s-a aflat mai tîrziu, e foarte posibil ca ea şi altceva asemănător din piesele văzute sau citite la Paris să-i fi răsunat în minte, atunci cînd s-a gîndit să zugrăvească acest tip din societatea moldovenească, după cum îi vor fi stat fără îndoială în minte şi nenumărate „coane Chiriţe“ reale, văzute mai cu seamă înainte de 1848, dar şi acum, după întoarcere, prin teatrele şi saloanele ce le

frecventa. Ceea ce este incontestabil şi face zadarnică discuţia modelului moldovenesc din realitate precis identificat şi cu atît mai mult a izvorului francez, este că tipul central al piesei lui Alecsandri şi piesa însăşi sînt în întregime autentic romîneşti, potrivite mediului şi momentului social de la 1850. Fără îndoială, în societatea moldovenească, scriitorul la ultima sa întoarcere aflase unele schimbări. Aflase îndeosebi această tendinţă, în noile condiţii de după 1848, spre parvenire a burgheziei, care pe scriitor îl irita cu atît mai mult cu cît ea beneficia de efectele mişcării revoluţionare, pe care în momentul cînd se produsese nu se arătase de loc dispusă să o susţină. Această împrejurare, nivelul teatrului romînesc din acel moment, care făceau foarte generoase pentru un autor dramatic tipurile şi situaţiile ce se pretau la contraste puternice, la îngroşări de mare efect, mentalitatea scriitorului într-o bună măsură înrîurită de origina sa socială şi mai cu seamă de frecventarea saloanelor boiereşti — toate acestea fac ca viziunea realistă a scriitorului să fie într-o măsură limitată. Ascuţişul criticii din piesă se îndreaptă în cea mai mare măsură împotriva ridicolului parveniţilor, privind cu oarecare îngăduinţă pe reprezentanţii boierimii şi chiar abuzurile autorităţilor. Fenomenul se poate explica, fără îndoială, şi prin prezenţa cenzurii. Un decret din ianuarie 1851 prevedea de altfel interzicerea pieselor ce puteau provoca „întărîtarea patimilor care pot aduce despreţuire a unei clase sociale“ [97] — ceea ce, se înţelege uşor, însemna de fapt împiedicarea demascării claselor exploatatoare.

Ţinînd seama de toate acestea, *Chiriţa în Iaşi*, dezvoltînd tipul provincialului care mai fusese satirizat de Kogălniceanu şi Negruzzi în „fiziologiile“ lor şi de alţii, îşi propunea satirizarea unei întregi serii de trăsături din societatea moldovenească, folosind uneori chiar cupletul acompaniat de muzică, pentru a izbuti în această formă să ocolească rigorile cenzurii, cum încerca uneori s-o facă mai tîrziu, în anii dintre cele două războaie mondiale, specia dramatică a revistei. În noua piesă a lui Alecsandri — care reprezintă o treaptă nouă în dramaturgia sa — impresionează varietatea şi veracitatea tipurilor, inclusiv cele ale oamenilor simpli : Ioana ţiganca, slujitorul de la barieră etc., priviţi cu atîta simpatie şi îndreptăţire. Piesa, nemaiplecînd de la schema

unei intrigi, ci de la starea concretă de lucruri şi anumite tipuri sociale, plecînd deci de la realitatea vieţii, este mai vie, cu o desfăşurare mai firească şi cu o construcţie mai puţin artificială. Ea aduce numeroase note de critică socială, consemnînd fapte care au devenit astăzi adevărate date documentare şi satisfăcînd spectatorii de atunci prin imaginea autentic romînească ce le-o oferea.

Piesa s-a bucurat de un mare succes, consolidînd prestigiul scriitorului şi purtîndu-i numele în toate provinciile romîneşti. O bună parte din meritele acestui succes revine chipului magistral în care Matei Millo a creat pe Chiriţa. De altfel, de acum înainte, mai mult decît pînă acum, Millo devine, după propria mărturisire a lui Alecsandri, actorul lui preferat, cel pentru care scrie multe din piesele sale. „Talentul său mă face să scriu teatru, el este omul pentru care îmi face plăcere să creez roluri", cel care dacă ar fi „absent, te asigur că aş închide complet seltarul meu dramatic", cum avea să scrie el în 1865 lui Pantazi Ghica, rugîndu-l să sprijine pe acest „adevărat artist, singurul cu care ne mîndrim pe bună dreptate" [98]. Şi de acum înainte, în teatru, creaţia lui Alecsandri va rămîne pentru multă vreme strîns legată de a actorului Millo, pe care îl va sprijini credincios totdeauna împotriva tot mai numeroşilor săi concurenţi şi adversari.

La 3 aprilie 1851, Alecsandri este numit de domnitor în comisia pentru reorganizarea învăţămîntului public în Moldova, comisie care, între altele, a avut meritul de a aşeza din nou limba romînă ca limbă oficială de învăţămînt. Dezamăgirile scriitorului faţă de noua domnie însă creşteau. „Sînt îngrozitor de dezgustat" — scria el lui Ghica. Încă din *Chiriţa în Iaşi*, întrebat „cum mergi cu curtea ?", înţelegînd că e vorba de curtea domnească, iar nu de curtea ce o făcea unei fete, Pungescu răspunde : „Cu Curtea... îi trag opoziţie pă zdravăn păn ce-oi prinde un os... tot obiceiul pămîntului" — ceea ce probabil nu făcuse prea multă plăcere multora. Prin iunie, Alecsandri dezvăluia într-o scrisoare către Ion Ghica, aflat la Constantinopol, cîteva din cauzele amărăciunii sale, între care înrîurirea unora din vechile familii boiereşti asupra domnitorului sau fastul exagerat pe care acesta îl introdusese la curtea sa. „După o răsturnare totală şi o schimbare de dinastie, ce am cîştigat ? Galoane !..." Şi

tot acolo : „14 aghiotanți cu pene de cocoș și lachei ce schimbă de trei ori costumul pe zi“ [99]. Răspunsul amicului său la această scrisoare este prins la vama de la Galați ; el ajunge pînă la domnitor ; scriitorului i se fac aspre imputări, este acuzat, împreună cu Ghica și alții, nici mai mult, nici mai puțin decît de complot, în sfîrșit, cum arată într-o scrisoare din 3 octombrie, a trebuit să se ducă la domnitor „și timp de două ore am avut o vie explicație pe această chestie“ [100]. Îndemnîndu-și amicul să nu-i mai scrie decît prin persoane ce nu sînt controlate la vamă, el adăuga : „sîntem amîndoi trecuți la cartea neagră“. Asta nu face altceva decît să-l plictisească. Nu-l împiedică însă să lucreze. Dimpotrivă, află o mare satisfacție în a întreține prin unele lucrări literare sentimentele de nemulțumire generală altfel greu de stimulat în public. „Fac piese de teatru, în care spun multe prostii celor ce le merită... E singura tribună ce ne rămîne și profit de ea pentru a întreține anumite sentimente ce încearcă a se înăbuși. Și asta prinde destul de bine. Reușește mai bine cu gazetăria. Gazetele nu se citesc, dar oamenii asistă la spectacole și acolo se aleg cu ceva idei“ [101].

Pe bună dreptate fără nici o pasiune pentru slujba sa de arhivist, încă de la începutul verii, la 26 iunie, Alecsandri ceruse un concediu de două luni pentru motive de sănătate, iar printr-o scrisoare din aceeași vreme către Hurmuzachi declara că va lipsi din Iași pînă în septembrie, mergînd undeva prin apropiere de Fălticeni, unde-l chema să se întîlnească în acest interval la vestitul iarmaroc. Înainte de a pleca, întrucît de la 3 aprilie apărea gazeta *Zimbrul*, pe care o scotea Codrescu, ajutat de poeții Gusti și Melidon, pentru a încuraja noua publicație, răspunde apelului ce i se face de a colabora și lasă redacției în întregime materialele de prezentare și poeziile populare pe care le publicase *Bucovina*. Ele apar aici din nou, iar în august și septembrie avea să le mai adauge un număr de hore, cu prezentarea introductivă a scriitorului. *Zimbrul* umplea cu adevărat un gol în publicistica literară românească din Moldova de atunci, deși nici el nu era pe de-a întregul dedicat literaturii. Colaborarea lui Alecsandri la această gazetă are și valoarea unui gest semnificativ. El refuza să dea în această vreme ceva gazetei lui Asachi, ce apărea din 1850 sub noul nume de *Gazeta*

de Moldavia, oferind însă noului periodic, de o orientare progresistă, pe lîngă tot ceea ce-i apăruse pînă atunci în revista *Bucovina,* şi alte lucrări, cum sînt : *Nunta ţărănească, Scara mîţei* şi *Şoldan Viteazul.*

De altfel în această vreme foiletonul *Zimbrului* devenea, în lipsa unei reviste literare, un adevărat loc de întîlnire a scriitorilor progresişti. Aici publică Alecsandri ; aici Bolintineanu, încă exilat în străinătate ; aici publică fabule astăzi uitatul, dar foarte finul D. Rallet ; aici publică poezii Sion, iar Negruzzi, traducerea sa din Molière a *Femeilor învăţate.* Tot în foiletonul *Zimbrului* apare, mărturisind înrîurirea exercitată de Alecsandri în ce priveşte atenţia pentru fenomenul folcloric, o dare de seamă despre culegerea de cîntece romîneşti a lui Henri Ehrlich [102]. Publicarea în *Zimbrul* a baladelor şi horelor cu comentariul atît de entuziast al lui Alecsandri ce apăruseră mai înainte în *Bucovina* nu era semnul unei sărăcii de material din partea acestuia. Ea trebuie considerată ca expresia dorinţei foarte vii a scriitorului de a răspîndi cît mai larg preţuirea pentru poezia populară. Se făceau astfel cunoscute paginile din revista lui Hurmuzachi care era greu accesibilă în Moldova şi care chiar cînd ajungea aici, ajungea într-un număr mic de exemplare.

Acuzaţia de complot de care vorbea el însuşi că fluturase la un moment dat asupra sa nu era poate lipsită de orice temei, cel puţin în sensul că Alecsandri era la curent şi desigur şi de acord cu ceea ce plănuiau şi organizau în această vreme în străinătate amicii săi revoluţionari — îndeosebi munteni — cărora domnitorul Ştirbei continua să le interzică întoarcerea în patrie. În scrisorile către Ghica, aflat la Constantinopol, Bălcescu spunea că în această vreme era într-o corespondenţă susţinută cu scriitorul nostru din Moldova, corespondenţă din păcate pierdută [103]. În cursul acestui an, Bălcescu militează cu cea mai mare ardoare, în acord cu planurile mazziniene, la organizarea unui *Comitato centrale democratico europeo,* secret, care chiar ia fiinţă prin iulie-august 1850, urmărind lansarea unor proclamaţii către popoarele maghiar, boem şi altele. „Ţinta — scria Bălcescu lui Ghica — este o confederaţie democratică a tuturor, mijloace revoluţionare, acord şi unitate şi solidaritate în mişcare", urmărind să realizeze pînă la urmă o „confederaţie a Staturilor Unite ale Dunării" [104], în care urmau

să intre unguri, romîni, iugoslavi. Din aceste planuri se nasc noi speranţe pentru viitorul poporului romîn, în legătură cu care pot fi puse atît *Cîntarea Romîniei,* în această vreme dusă la forma ei definitivă, chiar dacă ar fi fost scrisă de mai înainte, cît şi revista *Romînia viitoare,* din care apare la Paris, în toamna lui 1850, un singur număr. Noul program al mişcării revoluţionare romîneşti era de fapt expus de Bălcescu în paginile acestei reviste, un program mai radical, cu ţinte mai îndepărtate, nemaimulţumindu-se acum cu simpla extindere a drepturilor politice „la starea de mijloc, la negustorime numai", ţinte de atins prin mijloace exclusiv revoluţionare. „Fiţi gata — se adresa acum marele revoluţionar poporului său — de a lua voi, fiindcă împăraţii, domnii şi boierii pămîntului nu dau fără numai aceea ce li se smulge". Adeziunea lui Alecsandri la planurile mari al căror ecou era şi acest program se manifesta nu numai prin *doina* sa publicată în *Romînia viitoare,* o doină mai veche, plină de ură la adresa ciocoilor. El, probabil, susţinea mişcarea aceasta pe de o parte cu bani, pe de alta, cu cucerirea unor noi aderenţi în ţară. Aşa ceva fusese de natură să trezească suspiciunile şi iritarea contra lui Alecsandri din partea domnitorului, în curent cu mişcarea emigranţilor şi desigur informat despre diversele acţiuni din Moldova. Că mişcarea aceasta în vederea noii revoluţii, menită să ducă la confederaţia amintită, presupunea mai întîi adunare de simpatizanţi şi organizare înlăuntrul fiecărei ţări ne-o arată limpede o scrisoare a lui Bălcescu din 26 noiembrie 1850 către Ion Ghica, în care declară că adversitatea unora din emigranţi faţă de el vine de acolo că „le-am zis... mai întîi să existăm într-un fel şi să luăm rădăcină în ţară, ca să nu mergem fără să avem nici un temei, nici o putere... Apoi trebuie încă bani, spre a depune la casa centrală..." [105] În această lumină trebuie considerat şi pasajul dintr-o scrisoare a lui Alecsandri către Ghica de la 3 octombrie 1850, în care, între altele, confirmînd ipoteza conlucrării lui la mişcarea pe care o plănuia marele său prieten Bălcescu, spunea : „Am primit o scrisoare de la Bolintineanu în care îmi cere bani. I-i voi trimite cu poşta următoare şi, aşteptînd ca el să sosească la Pesta, ştii tu pentru ce, voi lucra în ce mă priveşte pe cît va sta în slabele mele puteri." [106] Nu este de loc exclus ca drumul pe

care-l face scriitorul la Cernăuți (pașaportul eliberat la 3/15 noiembrie [107]) pentru a conduce pe fratele său Iancu și pe Maria Cantacuzino, care plecau la Paris, în luna noiembrie 1850 — lună ploioasă, friguroasă, uneori cu zăpadă, cu drumuri desfundate, întru nimic propice plimbărilor de plăcere — să fie în raport cu această largă acțiune, pentru care poate trebuia stat de vorbă cu frații Hurmuzachi sau cu altcineva venit din Apus pînă aproape de granița Moldovei. Nu era decît un excelent pretext pentru acoperirea adevăratelor obiective ale acestei călătorii.

Spre sfîrșitul acestei toamne se înregistrează o nouă interesantă contribuție a scriitorului nostru la dezvoltarea dramaturgiei romînești : el dă la lumină primele sale cînticele comice, specie literară care, într-o formă mai apropiată sau mai îndepărtată, existase și pînă acum, dar care abia din acest moment se impune cu adevărat. Primele cînticele sau cantonete comice pe care le dă Alecsandri teatrului nostru sînt *Șoldan Viteazul* și *Mama Anghelușa. Barbu Lăutarul* este tot cam din această vreme. De unde izvorîse ideea unor asemenea creații ? Evenimentele de la 1848, chiar dacă mișcarea revoluționară fusese trecător înăbușită, nu se desfășuraseră fără să înrîurească spiritele, fără să nu aducă o serie de schimbări. Nu erau totdeauna schimbările profunde pe care scriitorul le-ar fi vrut, dar schimbări se petreceau în fiecare zi, în îmbrăcăminte, în felul de viață, în limbă și așa mai departe. Alecsandri, care era foarte sensibil la schimbări, foarte impresionabil — deși niciodată înspăimîntat — în fața timpului ce trece ireversibil, nu putea să nu observe, mai ales după o despărțire de țară de aproape doi ani, că față de epoca dinainte de revoluție, că față de cea de la prima sa întoarcere din străinătate sau de dinaintea plecării sale la învățătură, o sumă de schimbări, unele mai mari, altele mai mici, interveniseră și continuau să intervină sub ochii lui. Apăreau noi preferințe, noi mentalități, noua îmbrăcăminte în locul antiriului se generaliza, dispărînd vechile obiceiuri. Scriitorul nu se simțea legat de cele ce se duceau, nici nu respingea pe cele noi. Dar el a avut totdeauna un simț istoric. Înțelegînd că cele ce se duc se duc în mod firesc și iremediabil, el înțelegea totodată că o anumită culoare de epocă apune o dată cu obiceiurile, cu tipurile ce dispar și-și zicea că este o obligație să se păstreze

pentru viitor mărturii, imagini din ceea ce a fost. Sentimentele, ideile acestea ale lui sînt de altfel, după cum se va vedea, cele din care mai tîrziu vor izvorî scrisorile lui Ghica adresate lui Alecsandri şi cele, mai puţine la număr, ale celui de al doilea către cel dintîi. Ele vor fi expuse în legătură cu cînticelele comice, atunci cînd va relua seria acestora şi le va publica în *Convorbiri literare,* într-o foarte interesantă scrisoare către Iacob Negruzzi.

Iată deci din ce a luat naştere ideea de a consemna într-un monolog, uneori nu lipsit de melancolie, cele mai adesea plin de înţepături satirice, asemenea figuri pe cale de dispariţie cum sînt *Mama Angheluşa, Barbu Lăutarul* sau *Surugiul.* Dar chiar în aceeaşi vreme, scriitorul amplifică posibilităţile şi sensurile acestor portrete, care aveau adeseori şi funcţia unor adevărate tablouri sociale. El nu se mărgineşte să fie un înregistrator pasiv al fenomenelor, moravurilor şi tipurilor ce dispăreau din societatea moldovenească, ci reţine şi acele aspecte noi care-i par interesant a fi reţinute, fie prin ceea ce aveau pozitiv, cum este în *Şoldan Viteazul,* fie prin ceea ce aduceau ele negativ, cum va fi mai tîrziu în *Clevetici,* în *Paraponisitul, Gură Cască* etc. Spre deosebire de Mama Angheluşa, care era o figură pe cale de dispariţie, prin gura căruia scriitorul arunca o serie de înţepături la adresa moravurilor sociale şi a celor din viaţa de familie, Şoldan Viteazul era o figură nouă, determinată de reorganizarea jandarmeriei pe baze militare întreprinsă de domnitorul Ghica în 1850. Scriitorul înregistra astfel în teatrul său, ca într-un hrisov pentru viitor, această nouă apariţie în societatea moldovenească, popularizînd totodată noua instituţie în cercurile largi ale publicului — eventual şi de la ţară — în rîndurile cărora ea întîmpina şi unele rezerve.

Anul 1851 îl află, pe de altă parte, pe Alecsandri cu materialul poeziilor populare suficient de ordonat pentru a putea publica oricînd un prim volum. Rămînea să se poată realiza aceasta. Pînă atunci, el continuă în prima parte a acestui an să dea unele poezii din culegerea sa *Zimbrului,* la a cărui tipografie, probabil în toamna anului 1851, atunci cînd se va întoarce din străinătate, el avea să încredinţeze publicarea celui dintîi volum de balade. Încheierea cel puţin în linii mari a pregătirii materialului folcloric pen-

tru publicat îi îngăduie lui Alecsandri să se gîndească şi la scoaterea propriilor sale poezii într-un volum. Nu era grăbit în această privinţă. Aşa cum altădată îl invita Costache Negruzzi să tipărească *Doinele*, în vremea din urmă îl invitaseră probabil şi alţii, între care şi Costache Negri. Acesta era şi a rămas cît a trăit, indiscutabil, cel mai apropiat, cel mai bun prieten al său. Erau legaţi nu numai prin vechimea legăturilor lor, prin atîtea idealuri comune şi întîmplări grele străbătute laolaltă, dar mai cu seamă printr-o desăvîrşită înţelegere sufletească şi prin pierderea ce-i lovise deopotrivă a Elenei Negri, care, în ultimele ei clipe, avîndu-i pe amîndoi alături :

Ne-a dat cea de pe urmă a sa dulce privire,
Unind mîinile noastre în veşnică-nfrăţire.

Alecsandri salutase de altfel această statornică şi preţioasă prietenie printr-o poezie care n-avea să apară decît în volumul din 1853, *Strofe lui C. Negri*, scrisă poate în 1849, cînd se afla la Constantinopol, cu versuri impresionante îndeosebi prin frumuseţea simţămintelor exprimate, încă nemaicîntate în lirica noastră :

Prietenul meu Negri, iubit şi dulce frate,
Îţi scriu aceste strofe din locuri depărtate...
. . . . . .
În orice parte-a lumii străin eu mă găsesc,
Îmi place, sînt ferice, la tine să gîndesc
Şi-n orice întîmplare a vieţii mele-mi place
La gîndurile mele părtaş de a te face...

La îndemnurile lui Negri din februarie 1851 de a-şi strînge propriile versuri într-un volum, Alecsandri răspunde printr-una din relativ puţinele scrisori ce s-au păstrat din corespondenţa lor. Pierderea lor este de altfel una din cele mai regretabile, căci scrisorile scriitorului nostru către acest prieten par să fi fost din cele mai substanţiale, ca cele către singurul om în faţa căruia el îşi dezvăluia inima deplin. Nu pentru că faţă de alţii ar fi fost mai puţin sincer, dar pentru că avea într-o măsură mare decenţa intimităţii sale, teama de a nu fi exact înţeles, poate şi unele unghere pe care le păstra numai ale lui şi în care nu îngăduia decît

fratelui iubitei sale moarte să pătrundă. Poetul avea acum, se pare, o problemă de conştiinţă. Cîteva momente din iubirea pentru Elena Negri îşi găsiseră ecoul în lirica lui : unele — cele mai multe — în versuri ce-i fuseseră cunoscute femeii iubite, altele scrise după moartea acesteia. Dintr-un sentiment de delicată discreţie însă, el nu publicase nimic din poeziile legate de această iubire în afară de *Lăcrimioare* şi *Canţoneta napolitană,* care aveau un caracter general şi nu destăinuiau nimic din ceea ce el nu voia să fie destăinuit în public. În momentul cînd îi veneau diferite îndemnuri de a-şi publica poeziile într-un volum, pentru el se punea greaua problemă de conştiinţă dacă versurile prilejuite de iubirea sa sînt izbutite din punct de vedere literar, dacă era suficient de transfigurat totul ca să le poată da la lumină. Îndemnul lui Negri este un bun prilej să copieze cu răbdare versurile ce le hărăzea în acel moment unui eventual volum, între care erau intercalate şi cele mai multe din poeziile prilejuite de iubirea pentru Elena. Albumul în care copiază versurile, pe care-l oferă amicului său, din fericire ni s-a păstrat : este manuscrisul 1497 de la Biblioteca Academiei R.P.R. O dată cu albumul, el trimite lui Negri şi o scrisoare deosebit de preţioasă deopotrivă prin datele ce le cuprinde şi prin posibilitatea ce ne-o oferă de a caracteriza pe Alecsandri-poetul, mai puţin *genus iritabile vatum* decît am crede. Scriitorul îşi începe scrisoarea declarînd că s-a gîndit şi el la strîngerea poeziilor sale în volum, dar că „în ce priveşte data publicării lor, nu m-am hotărît încă. Asta se va întîmpla poate într-un an sau doi..." Căci, explica el imediat, „ţin să completez seria bucăţilor care începe la 8 martie 1845 şi sfîrşeşte în mai 1847. Întregul meu trecut se află în această epocă de dulci senzaţii, de simţiri înalte şi de mari suferinţi. E cea mai frumoasă pagină din viaţa mea şi-mi rămîn încă multe amintiri de extras şi, în consecinţă, multe versuri de scris." [108] Trimiţîndu-i albumul cu versurile sale, cele mai multe deja cunoscute lui Negri, mai ales cele care apăruseră în diverse periodice, un număr din ele, cele ce aveau să devină *Lăcrimioarele,* încă necunoscute — Alecsandri voia de la amicul său un sfat. El îşi dădea seama că aceste poezii evocau sentimente atît de profund intime şi încă puternice, încît nu putea fi obiectiv faţă de ele. În consecinţă, cerea, într-o impresionantă dezvăluire a lipsei

sale de orgoliu literar, ca Negri să-i spună cu franchețe dacă socotește aceste poezii vrednice și potrivite să vadă lumina tiparului. „Tu cunoști — scria Alecsandri amicului său în februarie 1851 — aproape toate poeziile mele, dar mai sînt și unele pe care nu ți le-am arătat încă, pentru că nu le-am arătat nimănui. Sînt cele cuprinse între 8 martie 1845 și luna mai 1847. Citește-le, te rog, cu atenție și spune-mi deschis părerea ta, căci țin să mă călăuzesc de cele ce-mi vei spune. Mă cunoști îndeajuns ca să știi că n-am fost niciodată stăpînit de oarba slăbiciune a domnilor poeți și că nu mi-am făcut niciodată mari iluzii despre lucrările mele. De asemenea, ești convins că orice sfat de la tine va fi bine primit (lăsînd la o parte orice neghiob amor-propriu). Nu acord preț lucrurilor ce le scriu decît în măsura în care acestea pot place prietenilor mei, iar tu, o știi, mi-ești cel dintîi și cel mai apropiat prieten. Este așadar o datorie pentru tine să-mi spui adevărul întreg, limpede și fără reticențe." [109]

În această vreme, cînd reflecta la publicarea primului său volum de versuri, fără grabă și cu atît de sinceră modestie de creator, Alecsandri continua să activeze, probabil mereu stimulat de Millo, la rîndul lui presat de nevoile teatrului, în domeniul dramaturgiei. Este infinit probabil, deși nu putem să le datăm cu precizie, că în această perioadă, pînă prin luna aprilie, cînd el va intra în febra plecării în străinătate, scrise și cîteva noi piese de teatru pentru stagiunea viitoare : *Doi morți vii, Kir Zuliaridi.* Erau comedii fără mari pretenții, dar care amuzau publicul și făceau să sporească faima lui de autor dramatic. Acestora li se adăuga comedioara *Crai nou,* la fel de modestă ca țesătură a intrigii, dar vrednică de reținut prin înfățișarea reprezentanților instituției nou reorganizate a jandarmeriei naționale (locotenentul Bujor), prin lumina favorabilă în care apar, în contrast cu reprezentanții administrației, oamenii din popor, prin frecvența unor motive folclorice în țesătura desfășurării ei și, în sfîrșit, prin muzica ce avea să i-o scrie mai tîrziu înzestratul Ciprian Porumbescu.

La 27 aprilie, scriitorul căpătă de la domnitor aprobarea unui concediu de patru luni pentru a merge în străinătate, înlocuitorul său fiind N. Docan. Cu două zile înainte, el obținuse pașaportul și pe la mijlocul lunii mai pornește spre

Paris, împreună cu amicul său Negri. Din mărturisirea făcută de scriitor lui Petraşcu prin 1889 rezultă că, deşi fusese vorba de unele proiecte matrimoniale între el şi Dridri, renunţase la ele din cauza insistenţelor familiei [110]. În orice caz, sentimentele nu se putuseră risipi cu totul, amintirea nu se putuse vesteji, aşa că este puternic impresionat cînd află la sosirea în capitala Franţei că Dridri murise cu puţin înainte, consemnînd imaginea plină de voie bună şi graţie a celei ce-i luminase vremea exilului de la Paris în sprintenele versuri ale poeziei ce-i poartă numele.

La Paris, Alecsandri întîlneşte vechi prieteni. Bălcescu, obosit şi dezgustat de o serie de neînţelegeri din sînul emigraţiei, dar mai cu seamă din ce în ce mai doborît de necruţătoarea-i boală, nu mai era acolo. Plecase la Hyères, în căutarea unei clime mai îngăduitoare, lucrînd cu pasiune, într-o adevărată întrecere cu moartea, la opera sa *Istoria romînilor sub Mihai-Vodă Viteazul*. Scriitorul găseşte însă aici pe fratele său, pe Maria Cantacuzino, veche prietenă, femeie superioară atît de preţuită de el, de Ghica şi de Bălcescu. Găseşte apoi o bună parte din exilaţii munteni care continuau activitatea lor : Goleştii, Bolintineanu, Rosetti, Bălăceanu, mai tînărul Creţeanu. În sfîrşit, Alecsandri întîlneşte aici pe atîţi din amicii săi francezi, pe vechiul Vaillant, pe Ubicini, pe Bataillard, pe Colson, pe Déprez, pe Regnault, care în timpul ce se scursese de la revoluţia din 1848 scrisese articole în presă şi broşuri solide de informare şi propagandă pentru cauza romînilor. Iată de ce plecarea aceasta din ţară, contactul cu Parisul, cu activitatea destul de susţinută a amicilor săi romîni şi francezi de la Paris a însemnat pentru scriitorul nostru o adevărată infuzie de energie. După ce starea de lucruri din Moldova îl făcuse să fie „îngrozitor de dezgustat", fără însă să-l dezarmeze, acum el respiră din nou atmosfera de luptă. Aşa se face că, după o călătorie în Anglia, unde vede în august expoziţia universală de la Londra, de unde revine prin Germania, întors la Paris, el porneşte să frămînte insistent planuri literare. Noile lui planuri mărturisesc înrîurirea ce o avuseseră discuţiile cu amicii ce scoseseră aici, departe de ţară, reviste ca *Romînia Viitoare, Junimea romînă* etc., traduceri ca *Poésies de la langue d'or,* pe care tocmai le dăduse Vaillant, pentru a atrage atenţia asupra poporului romîn, pentru a

atrage ajutorare în sprijinul luptei lui de eliberare de sub jug străin.

Dispoziția de spirit determinată de acești factori a putut fi sporită scriitorului de unele veşti de la Millo, care, după ce reprezentase în oraşele Bacău şi Focşani *Chirița în Iași*, între 5 august şi 15 septembrie dădu de mai multe ori această piesă la Bucureşti, unde avu un succes imens, aducînd la spectacol pe boierii de la moşii şi pe însuşi domnitorul cu doamna. Un corespondent din Bucureşti explica în *Zimbrul* succesul acesta prin aceea că „cele mai multe piese moldovene sînt sub forma națională, avînd un scop național", corespunzînd „cu necesitatea supremă ce avem toți romînii de a produce oricît vom putea opere naționale spre a răspîndi gustul național..." [111]. Sub impresia acestor remarcabile succese repurtate de Coana Chirița, Millo, care era un bun prieten, dar şi un excelent director, îi va fi scris desigur lui Alecsandri, cerîndu-i alte piese şi sugerîndu-i el poate să continue aventurile Chiriței, figură ce se dovedise a place atît de mult spectatorilor. Alecsandri i-a răspuns favorabil, comunicîndu-i chiar titlul pieselor ce le proiectase, şi probabil hotărîrea de a începe de îndată lucrul la ele. Căci numai astfel putea anunța Millo la Iaşi, încă înainte de sosirea scriitorului din străinătate, vestea că Alecsandri făgăduieşte pentru acea stagiune „un nou repertoriu de piese originale menit a înavuți scena națională" [112].

În afară de aceste proiecte, poate şi în urma unor discuții cu tovarăşii de luptă de la Paris despre ceea ce s-ar mai putea lucra în patrie, Alecsandri ia hotărîrea publicării unei reviste literare la apropiata sa înapoiere în Moldova. Nu este exclus ca la această hotărîre să fi contribuit şi Bălcescu. E surprinzător că scriitorul nostru nu vizitează pe prietenul său bolnav pe coasta mediteraneană a Franței în cursul acestei călătorii. Se temea să înfrunte imaginea morții ce părea să plutească încă de pe atunci în preajma acestuia ? Se temea mai cu seamă să înfrunte convingerea profundă a amicului său că este definitiv condamnat şi că îşi aşteaptă foarte curînd moartea ? Se temea că în faţa spectrului morții de pe faţa prietenului său, în faţa zguduitoarei sale convingeri nu va mai izbuti să spună cuvintele de încurajare de care celălalt avea totuşi nevoie ? E greu de spus. Oricum însă, nu are curajul să-l vadă, pentru că

afecțiunea ce i-a arătat-o întotdeauna prin scrisori, și după moarte în paginile mișcătoare ce i le consacră — nu ne îngăduie să vorbim despre o diminuare a puternicelor sentimente de stimă, de adîncă prețuire, de dragoste ce le-a nutrit pentru marele său prieten.

În orice caz, cu Bălcescu era într-o susținută și caldă corespondență și în timpul acestei călătorii. O scrisoare a lui Alecsandri din octombrie 1851 arată aceeași inimă caldă, aceeași prietenie puternică, cu aceleași accente vibrante pe care le găsea întotdeauna în corespondența cu Bălcescu, de data asta impregnate parcă de nu știu ce patetism în disperata și stăruitoarea lor notă încurajatoare. „Depărtează de la inima ta — îi scria cu căldură Alecsandri — scepticismul cel amar care te face să suferi așa de crud. Bucură-te dimpotrivă că ai știut să insufli dragoste frățească celor mai nobile ființe din patria noastră. Oricît să fie viața de tristă și amară, e dulce lucru a putea zice ca tine : sînt inimi pe lume care mă iubesc. După socotința mea, cea mai frumoasă parte a vieții se compune din simțirile ce insuflă și primește un om pe pămînt. Gîndește-te dacă sînt mulți care să fi avut o parte atît de bogată ca tine și cunoaște adevărul o dată pentru totdeauna. Lasă-te a fi iubit precum ești și nu te mai revolta împotriva soartei." [113] E mișcător să vezi în aceeași scrisoare la ce subterfugii recurge Alecsandri pentru a-și determina prietenul să-și învingă scepticismul — de altfel, din nefericire, justificat — în privința vindecării sale și să continue să se îngrijească. Anunțîndu-l că în curînd va veni în preajma sa Maria Cantacuzino — și ea pe atunci suferindă, și ea dezinteresată în îngrijirea propriei sănătăți — el insista s-o convingă prin propria lui pildă să se îngrijească, arătînd că „prin chipul acesta veți contribui împreună la restatornicirea puterilor voastre".

Fără îndoială că asemenea scrisori mai fuseseră multe și nu încape discuție că în ele fusese adesea vorba și de planuri de muncă literară. E grăitor pentru ipoteza amintită că Bălcescu nu era străin de hotărîrea lui Alecsandri de a scoate o revistă faptul că, anunțînd acest lucru și cerîndu-i colaborarea la 27 octombrie 1851 lui Ion Ghica, îi vorbea ca despre o mare noutate („închipuiește-ți !") : „Plec peste cîteva zile în Moldova ducînd de la Paris ferma hotărîre de a întemeia o foaie științifică și literară" [114]. Lui Bălcescu

însă, cînd îi scria, cu două zile mai înainte, cerîndu-i de asemenea lucrări pentru revistă, îi vorbește de proiectul său ca despre un lucru demult cunoscut între ei : „Mă duc să încep jurnalul acel mult dorit..." [115].

După ce strînsese un apreciabil număr de colaborări pentru noua revistă, la 11/23 noiembrie 1851, Alecsandri părăsește Parisul îndreptîndu-se spre Viena, de aici, după obicei, pornind cu vaporul pe Dunăre spre Galați. La 15 noiembrie st. v., el se desparte la Orșova de amicul său Bolintineanu [116], care-l însoțise pînă aci, acesta neavînd încă voie să reintre în patrie, și pornește mai departe cu vaporul Szechenyi, cu care era gata să se scufunde o noapte sau două mai tîrziu, în fața Călărașilor, întîmplare ce a povestit-o cu mult umor în bucata în proză *Înecarea vasului Seceni,* scrisă pentru revista sa.

Sosit în țară deci pe la 20 noiembrie, Alecsandri se ocupă imediat de cele necesare pentru scoaterea la lumină a revistei proiectate. Discută cu amicii săi de la Iași, scrie celor de la București, așa că în relativ scurtă vreme el avea asigurată colaborarea lui Bălcescu, Ion Ghica, Bolintineanu, C. Negri, M. Kogălniceanu, A. Russo, G. Sion, A. Donici, Gr. Alexandrescu etc. Banii pentru hîrtie și tipar fiind și ei asigurați, Alecsandri se adresează prin decembrie 1851 sau la începutul lui ianuarie 1852 domnitorului cu o cerere prin care solicită „a-mi încuviința dreptul aceștii publicații precum și a-mi încredința cenzura ei, sub răspunderea mea" [117]. Numele noii reviste este în această cerere pentru prima oară pomenit. Ea urma să se cheme nu *Gazeta de Moldavia,* nu *Zimbrul,* ci *Romînia literară.* Chiar prin această mai largă cuprindere geografică a titlului, ea exprima, ca și *Dacia literară,* ca și *Arhiva romînească, Magazin istoric pentru Dacia* și altele, un adevărat program de luptă pentru unitatea națională, deși în petiția către domnitor, amintită mai sus, redactorul arată din motive tactice că publicația va fi „cu totul străină politicii", „menită a cuprinde numai articole de literatură și de științe folositoare patriei noastre".

Domnitorul aprobă cererea lui Alecsandri. În ianuarie 1852, apare o foaie volantă cuprinzînd prospectul noii reviste, despre care se spunea că „s-a pus sub tipar la Tipografia Buciumului Romîn". Prospectul anunța *Romînia literară* ca o continuare directă a *Propășirii* — ceea ce trebuie

să fi iscat de îndată multe și grave suspiciuni — declarînd că ea e hotărîtă să încheie acea lungă secetă în publicistica și dezvoltarea literaturii naționale. „Publicul — spunea prospectul — e doritor de a vedea ziua renașterii a literaturei naționale, care atît de deseori a fost împiedecată și oprită în calea propășirei sale". În continuare, în sfîrșit, se arăta ce urma să cuprindă revista, un adevărat program literar și cultural : „articole științifice asupra descoperirilor veacului nostru, scrieri istorice, romanuri naționale, studii asupra obiceiurilor vechi și nouă, descrieri de călătorie, piese de teatru, balade poporale, poezii felurite și cl.". Programul acesta era apoi din nou comunicat publicului prin *Zimbrul* din 14 februarie. Primul număr trebuie să fi fost gata în jurul datei de 1 martie 1852. El cuprindea : *Răzvan Vodă* de N. Bălcescu, *Înecarea vaporului Seceni pe Dunăre* de V. Alecsandri, *Logofătul Trotușan* de G. Sion, *Manoil* de D. Bolintineanu, *Stelele*, poezie de C. Negri și *Fata de la Cozia*, poezie de D. Bolintineanu. Bălcescu și Bolintineanu, fiind încă proscriși, semnau cu pseudonime. Se luau toate măsurile ca nimic să nu irite susceptibilitățile autorităților și revista să poată apărea. Cu toate acestea, după ce primul număr din revistă fusese tipărit, înainte însă de a se distribui publicului, *Romînia literară* este fără nici o justificare împiedicată de a fi răspîndită și de a mai apărea în viitor. Nimeni nu a știut cauza acestei măsuri abuzive și umilitoare. S-a spus că motivul a fost prezența printre colaboratori a lui Bălcescu și Bolintineanu. Se presupune de asemenea că aluzia la originea țigănească a lui Răzvan a determinat această măsură. Într-un articol din 1855, publicat în *Romînia literară*, care atunci va izbuti să apară, Kogălniceanu consideră că suprimarea a fost provocată „pentru că purta titlul de Romînie" [118]. Ceva adevărat este mai degrabă aici, dar de fapt nu titlul era cel care supăra pe cei ce hotărau atunci apariția sau dispariția unei publicații, ci programul pe care acest nume îl cuprindea în sine, numele celui ce scotea revista și al colaboratorilor săi, care constituiau o chezășie că programul acesta progresist și patriotic va fi împlinit, așa cum fusese împlinit la *Dacia literară* și la *Propășirea*. De aceea, ca și acestea, *Romînia literară* trebui să dispară în împrejurările vitrege de la începutul anului 1852.

Alecsandri este profund afectat de odioasa zădărnicire de ultima clipă a revistei pentru care se străduise și de care se legaseră atîtea speranțe pentru propășirea literaturii românești. În aprilie, plin încă de dezgust, el spunea într-o scrisoare lui Bălcescu, care, după cum reiese din context chiar, cunoștea de mai înainte faptul : „Este adevărat că nenorocitul meu jurnal a fost suspendat pînă a nu se naște măcar, și aceasta din mai multe pricini, unele mai dobitocești decît altele...". Iar într-un post-scriptum adăuga plin de năduf, deși de la această întîmplare trecuseră mai multe săptămîni : „Nimeni nu apucase încă a ceti gazeta mea cînd a fost suspendată, căci numărul 1 nu ieșise. Ce să mai zici ? Ce să le faci ?... I-am trimis și eu dracului cu toată înalta lor înțelepciune și m-am lăsat de jurnalism ca să mă țiu de balade." [119]

Într-adevăr, ca de multe ori cînd este profund dezamăgit de opreliștile ce-i stau înainte, Alecsandri se refugiază în scris. Baladele erau mai demult date la tipar, probabil din toamna 1851. Acum, eliberat fără voia lui de sarcinile revistei ce-l preocupase intens de la înapoierea din străinătate, el se ocupă mai îndeaproape de tipărirea poeziilor populare, face corecturi, le grăbește, astfel că în aprilie 1852 apare în sfîrșit prima fascicolă din ele cu titlul devenit istoric el însuși, ca și cînd ar fi fost imprimat nu pe simpla hîrtie din modesta tipografie a lui Codrescu, dar în bronz, pentru eternitate : *Poezii poporale. Balade (cîntece bătrînești) adunate și îndreptate de V. Alecsandri.* Nu mai puțin istorică este și scurta, dar cuprinzătoarea, vibranta prefață pe care scriitorul o așază în fruntea culegerii sale. Prefața începe cu acel „Romînul e născut poet", care a fost răstălmăcit și ironizat decenii de-a rîndul. Formula nu fusese folosită însă în sensul propriu, ci avea rostul de a afirma deosebita imaginație și sensibilitate a poporului romîn în general, fapt pe care-l mărturiseau creațiile sale anonime. După ce vorbește de acele „comori neprețuite de simțiri duioase, de idei înalte... și mai cu seamă frumuseți poetice pline de originalitate și fără seamăn în literaturile străine", care „compun o avere națională demnă de a fi scoasă la lumină, ca un titlu de glorie pentru națiia romînă", Alecsandri face o sumară clasificare a poeziilor poporane, despre care se știa atît de puțin pe atunci. El arată apoi că acestea

„sînt ascunse de secole întregi ca niște pietre scumpe în sînul poporului. Ele sînt expuse a se pierde ; prin urmare e o sfîntă datorie de a le căuta și de a le feri de noianul timpului și al uitării." Și scriitorul încheie, căutînd mereu parcă să scuture orice urmă de merit ce i-ar putea fi eventual atribuit în această strălucită și nobilă acțiune, insistînd mereu asupra valorii materialului, asupra ajutorului ce i-a fost dat de diverși amici, vorbind despre ceea ce a făcut el ca despre o firească și elementară datorie pe care a „încercat" să o împlinească : „Datoria aceasta am cercat să o îndeplinesc. Ajutat de cîteva persoane, iar mai cu seamă de A. Russo, am adunat în deosebite călătorii prin munții și cîmpiile înflorite ale țării noastre o mare parte din poeziile poporale și acuma, săvîrșind coordonarea lor, le închin patriei mele ca cea mai dreaptă avere a ei".

Apariția primei părți din balade în aprilie 1852 este unul din momentele cele mai însemnate, dacă nu chiar cel mai însemnat, din dezvoltarea interesului pentru folclor în țara noastră. Chiar unul din oamenii cei mai uscați la vîrsta ce o avea acum și mai rămași în urmă, G. Asachi, bătrînul dascăl și poet, care demult întîmpinase cu prietenie pe Alecsandri, după care îi despărțiseră atîtea și mai cu seamă concepțiile deosebite, acum, cu pregătirea ce totuși o avea, simte mai bine și mai repede decît mulți alții însemnătatea apariției acestei prime culegeri și o salută printr-un articol din *Gazeta de Moldavia* [120]. Ceva mai tîrziu, ea era consemnată elogios de Alecu Russo [121]. Iar zece ani mai apoi, Bolintineanu elogia importanța culegerii : „Aceste cîntece" care „făcură revoluție în literatura romînă... Aceste cîntece naționale poporane pentru noi prețuiesc mai mult decît domenele Statului...", subliniind în continuare marile merite ale celui ce o făcuse. „Culegătorul — spunea el — are dar mare parte de merit. Pînă în ziua cînd d. V. Alecsandri avu fericita idee a culege aceste cîntece, ele, ca și tot ce era național, erau uitate, disprețuite poate de societatea elegantă. Cîte lupte, cîte sacrifice au trebuit ca să le deschidă ușile saloanelor !" [122] Iar într-un articol din 1868, tot el scria : „Publicarea cîntecelor poporane adaugă la gloria poetului" [123]. După cum se vede, publicarea poeziilor populare a avut un foarte mare răsunet. Conștient într-o foarte mare măsură de importanța literară și națio-

nală a gestului său, Alecsandri rămînea însă sincer modest. La scrisoarea prin care Ion Ghica îl felicită pentru volumul ce i-l trimisese, scriitorul nostru răspundea, desigur însă nu fără mîndria discretă de a fi fost purtătorul de cuvînt al acestui uriaş poet care este poporul : „Îmi spui lucruri extrem de măgulitoare cu privire la baladele poporane, sînt încîntat şi le primesc cu plăcere pentru a le transmite adevăratului autor al acestei mici * capodopere... poporul romîn" [124].

Paralel cu publicarea baladelor populare după suprimarea *Romîniei literare* din 1852, el avu răgazul să răspundă şi exigenţelor prietenului său Millo. Prin martie, probabil, el scria a doua comedie în care eroina ce cucerise atîtea sufragii ale publicului era din nou în centrul acţiunii : *Chiriţa în provincie*. Ea se reprezentă pentru prima oară pe scena teatrului din Iaşi la 8 mai 1852, bucurîndu-se de asemenea de un mare succes. Noua piesă aducea adîncirea unora din trăsăturile de caracter ale protagonistei şi o amplificare a frescei sociale, prezentată totodată şi cu o mai ascuţită critică. Interesul din ce în ce mai mare de care se bucura teatrul său, epuizarea rapidă a celor cîteva piese ce le publicase în broşuri fac pe scriitor să se gîndească, în această perioadă de intensă activitate literară din primăvara anului 1852, să dea la tipar şi un volum cuprinzînd piesele sale de teatru scrise pînă atunci. În iulie făgăduia lui Ghica să-i trimeată în curînd „întreg repertoriul meu dramatic tipărit într-un volum mare, pe două coloane", adăugînd că în el amicul său va citi „multe prostii", dar consemnînd el însuşi că este acolo o copie fidelă a societăţii — mărturisire care ne arată în orice caz atît intenţiile scriitorului, cît şi concepţia sa despre artă. În octombrie, *Repertoriul dramatic* era apărut. Astfel, anul 1852, dacă nu putuse da romînilor o revistă literară, le dăduse însă primul volum din balade, primul volum din teatrul lui Alecsandri — cea mai însemnată culegere de teatru romînesc de pînă atunci — şi cronicile publicate de Kogălniceanu, cu faimoasa lor prefaţă — trei piloni deopotrivă de puternici ai dezvoltării literaturii

* Alecsandri numea „capodoperă mică" micul volum cu balade ce apăruse, căci — el ştia — nu cuprindea decît o mică parte din uriaşul tezaur al folclorului romînesc.

noastre pe o temelie realistă și mai cu seamă profund națională.

La 27 iulie/8 august, Alecsandri își scotea pașaportul. La 13 august, el obținea de la domnitor un concediu de patru luni din postul său de arhivist al statului, fiind înlocuit de data aceasta de bătrînul vornic Alecsandri [125]. Înainte de a pleca în străinătate, în prima jumătate a lui septembrie, la Galați, unde se afla poate pe baza unei prealabile înțelegeri prin scrisori — afară doar dacă hazardul nu e cîteodată mai bizar și mai generos decît ne-am putea închipui — Alecsandri are prilejul să întîlnească pentru cîteva dramatice minute pe bunul său prieten Bălcescu. Bolnav, fără speranță de vindecare, o adevărată umbră a ființei sale de mai înainte, tînărul revoluționar găsise în nemărginitul dor de plaiurile patriei sale miraculoasa putere de a călători pînă aici înfruntînd mari greutăți. Voia, fără îndoială, cu acel instinct cu care aproape patru decenii mai tîrziu l-a avut și Alecsandri, să moară acasă, să fie îngropat în pămîntul țării sale, între țăranii ei. Dar nemilosul domnitor Știrbei nu îngădui intrarea în țară a acestui muribund. Se pare că la Galați el era în trecere. Venea de la Giurgiu, unde se încercase zadarnic totul pentru a i se îngădui pășirea pe pămîntul țării [126]. La Galați stătea fără să aibă voie să coboare în port, numai atît cît ședea vaporul în drumul său spre Constantinopol. În acest scurt timp, are loc întîlnirea lui cu Alecsandri, întîlnire dureroasă, în care unul nu poate fi mîngîiat, și celălalt înțelegea că o încercare de a mîngîia nu numai că nu și-ar atinge scopul, dar ar face mai mult rău. Scriitorul nostru a relatat fugar acest scurt episod aproape un sfert de secol mai tîrziu [127], cu o îndurerare ce lasă să simți ceva din fiorul ce a dominat sfîșietoarele lui clipe. Iar la despărțire, momentul trebuie să fi fost cel mai greu : deși niciunul nu voia să și-o mărturisească și cu atît mai puțin îndrăzneau să și-o spună, fiecare știa bine că-și strîngeau mîinile pentru cea din urmă oară, că de acum nu se vor mai vedea niciodată. Pe la 15—17 septembrie 1852, Alecsandri pleca din Galați, cu un vapor pînă la Budapesta, spre Apus.

Înainte de a-l urmări pe acest drum, sîntem datori să ne oprim însă puțin, pentru a examina un episod din viața scriitorului în lămurirea căruia datele concrete existente

sînt încă insuficiente. Este vorba de așa-numitul „episod al Mărgăritei". Într-o serie de poezii : *Vis de poet, Ce gîndești, o ! Mărgărită, Cîntecul Mărgăritei, Adio* și altele, se vădește că scriitorul încerca în această perioadă un puternic sentiment de iubire și se mărturisea chiar numele celei căreia i se adresa. Unii cercetători, afirmînd că plecarea scriitorului în străinătate pentru mai multă vreme în septembrie 1852 se datorește dorinței de a rupe această dragoste neîngăduită, identifică pe eroina acestui episod cu Maria Cantacuzino. Ce se poate spune în această privință ? În primul rînd, că toată această legătură de dragoste de după întoarcerea scriitorului din exil pare într-adevăr să se fi petrecut, cum era și firesc să se petreacă asemenea episoade în viața unui bărbat tînăr, fermecător ca fizic și ca spirit cum era el. În al doilea rînd, e indiscutabil că acest episod este învăluit într-un deplin mister din pricina obișnuitei discreții a lui Alecsandri, mai cu seamă din acest domeniu, și din pricină că niciunul din amicii săi apropiați de pe la 1850—1852 : Russo, Negri, Rallet etc., nu i-au supraviețuit ca să poată face eventual după moartea lui vreo indiscreție. Pe baza datelor foarte sumare ce le avem, furnizate exclusiv de poeziile și nuvela *Mărgărita*, putem însă afirma că eroina episodului de dragoste din această vreme nu este Maria Cantacuzino. În genere, Alecsandri nu schimba în nuvelele sale nici numele (sau le schimba foarte străveziu), nici situațiile fundamentale. De altfel în acest sens pentru autenticitatea în linii mari a faptelor din nuvela *Mărgărita* și chiar a numelui eroinei pledează mai multe fapte. Cel dintîi este că el n-a publicat niciodată nuvela sa. Aceasta înseamnă că după persoanele, numele lor și întîmplările pe care le străbat ele, totul ar fi fost recunoscut de contemporanii care, cît de cît, erau inițiați sau, în orice caz, le-ar fi confirmat acestora unele presupuneri. Cel de al doilea fapt este că atunci cînd publică, treizeci de ani de la desfășurarea episodului, un fragment din nuvelă, acesta nu cuprinde nimic din conflictul central, iar numele eroinei este schimbat în Eliza. În sfîrșit, cel de al treilea ar putea fi că pe fetele fiicei sale le chema : Elena și Mărgărita — numele celor două femei ce probabil jucaseră un rol mai însemnat în viața poetului. Luînd — cu aceste temeiuri și pînă la proba contrarie — nuvela ca o imagine fidelă a

realității, putem spune că Maria Cantacuzino nu este Mărgărita. Maria Cantacuzino era o veche prietenă a lui Alecsandri, cu cîțiva ani mai în vîrstă decît el, fiica lui Nicolae Canta, căsătorită foarte de tînără, în timp ce poetul se afla la studii în străinătate, divorțată, apoi din nou căsătorită cu A. Cantacuzino-cneazul, prieten bun al scriitorului. Ea se despărțea însă din nou, fără să divorțeze, în toamna anului 1850, cînd pleca pentru totdeauna în străinătate, unde mai tîrziu a devenit inspiratoarea și apoi soția marelui pictor Puvis de Chavannes. Maria Cantacuzino nu se identifică cu Mărgărita nici ca tip, nici prin împrejurările vieții. Plecarea ei în străinătate din 1850, în condițiile arătate, dacă ar fi fost o legătură de dragoste între ea și poet, ar fi însemnat o părăsire din partea ei, ceea ce răsturna conflictul fundamental al nuvelei. Apoi, plecarea lui Alecsandri din 1852 este considerată — și este probabil așa — ca o fugă pentru mai multă vreme de ispitele unei iubiri ce voia să și-o interzică. Dar dacă Maria Cantacuzino ar fi Mărgărita, pentru ce ar trebui scriitorul să fugă de ea tocmai în străinătate, unde era ea, în loc să rămînă în țară ? Și apoi, pentru ce să facă lucrul acesta tocmai în septembrie 1852, deși iubirea se rupsese în noiembrie 1850, cînd Maria plecase definitiv în străinătate ?

Este evident deci că Maria Cantacuzino nu e Mărgărita. Această Mărgărită — fie că o chema așa sau aproape așa — a existat. Ea trebuie să fi fost eroina unei legături de dragoste cu scriitorul nostru, ale cărei etape se potrivesc exact cu cele din nuvelă dacă judecăm după perfectul paralelism între călătoriile în străinătate ale eroului literar și ale lui Alecsandri însuși în această perioadă (ultima plecare a eroului nuvelei se face de altfel, ca și cea a lui Alecsandri din septembrie 1852, prin Galați). Este posibil ca în fața diverselor conveniențe ale epocii, cei doi tineri să fi căzut de acord să se despartă pentru totdeauna — deși legați prin puternice sentimente. De aceea Alecsandri pleacă în străinătate în toamna 1852. Ajunge la Budapesta pe la 20—22 septembrie 1852, după cum reiese din corespondența unui membru al familiei Golescu [128], care călătorise pe același vapor cu el pînă aici. Dintr-o scrisoare a Mariei Cantacuzino din 6 noiembrie 1852, rezultă că Alecsandri se afla la această dată în capitala Franței de o lună de zile [129].

La Paris, mai ales știind că pleca din țară pentru mai multă vreme, scriitorul luase cu sine și ceva din manuscrise, mai cu seamă pe cele cuprinzînd poeziile populare, căci voia să dea publicului continuarea primului volum. Publicarea celui de al doilea întîrziase din cauză că la Iași lipsise în perioada respectivă hîrtia pentru tipar. Acum, încă vibrînd de bucuria ce i-o dădea împlinirea acestei pentru el pasionante operații, scria lui Ion Ghica de la Paris în aceeași primă scrisoare ce i-o adresa la 19 decembrie 1852 : „Mi-ai scris acum cîteva luni o încîntătoare scrisoare cu privire la baladele populare și am fost atît de mișcat de ea că de îndată ce am putut dispune de timpul meu, m-am pus din nou pe lucru cu multă înflăcărare. Cîteva zile de ploaie neîntreruptă obligîndu-mă să rămîn în casă, m-am apucat de cea de a doua parte a baladelor și am terminat-o zilele astea spre marea mea satisfacție. Ea cuprinde 18 mici capodopere populare, dintre care cîteva tratează legende istorice cum sînt : Negru Vodă și Manole sau Mănăstirea Argeșului, Mihnea Vodă și Radu Calomfirescu, Ștefăniță Vodă, Constantin Vodă Brîncoveanu, Bogdan, Movila lui Burcel etc. Altele se ridică la cel mai înalt grad al imaginației poetice, cum sînt : Luna și Soarele, Marioara-Florioara-Zîna munților, Holera etc., și sper că fiecare din ele îți va face tot atîta plăcere ca și primele.“ În continuare, scriitorul, exultînd de bucurie și cuprins de o frenetică pasiune de lucru, arăta că materialul pentru cel de al doilea volum din poeziile populare urma să-l trimeată chiar a doua zi la Iași — unde avea să apară la începutul anului 1853. El adăuga totodată că se va apuca curînd să lucreze la un al treilea volum — care însă n-a mai apărut decît ca supliment la *Romînia literară* din 1855 și, apoi, la un loc cu celelalte, în ediția poeziilor populare de la 1866. Scopul ce-i rămînea necontenit scump și mai presus de propriile sale mărunte ambiții personale, fie ele chiar literare, era : „de a înzestra țara mea cu propriile ei comori și de a dovedi în felul acesta că cei ce neagă existența unei adevărate literaturi naționale sînt niște măgari cu urechi mici“.

Timpul ce-l petrece la Paris în prima jumătate a anului 1853 continuă să fie dominat de lucru, stimulat de contactul cu emigranții din Valahia, încă în exil acolo, ca și

de cel cu o sumă de francezi ce continuau lupta pentru a atrage simpatiile Europei față de cauza Principatelor Române. La începutul verii, el se ocupă de publicarea în limba franceză a cărții amicului său Ion Ghica, tot pentru propagandă în favoarea cauzei românești. În paginile acestei cărți, atunci cînd se vorbea despre „vechile legende și balade, capodopere de gîndire și poezie", care „fuseseră uitate în așa măsură că a trebuit să fie dezgropate ca monumentele antichității", autorul semnala că Alecsandri făcuse Românie serviciul de a publica colecția acestor balade populare. Iar mai departe adăuga că scriitorul „mînuiește balada și cîntecul popular în mod genial, și cele două volumașe ale sale cu vechile poezii populare vor uimi Europa de vor fi vreodată traduse". În sfîrșit, după ce evoca și însemnatele lui merite în dramaturgie, Ghica afirma că Alecsandri : „...va fi o neperitoare piatră de hotar în literatura română" [130].

Abia acum, după ce primele două volume din poeziile populare fuseseră date la lumină, după ce îndatorirea ce și-o asumase în mod tacit încă demult de a fi, așa cum îi scrisese la 1842 Elena Negri, un „poet național și popular", un slujitor al geniului popular, Alecsandri își îngăduie să se ocupe și de publicarea propriilor sale poezii în volum. Acesta apare în cursul lunii iulie 1853, la Paris, la editura De Soye et Bouchet, cu care exilații români aveau mai vechi legături. Volumul cuprindea ciclurile *Doine, Lăcrimioare* și *Suvenire*, cu mișcătoarea dedicație în fruntea lor : „Preaiubitului meu părinte vornic V. Alecsandri închin aceste *Doine* drept semn de iubire și recunoștință". Paralel cu publicarea acestui volum, prietenul său I. E. Voinescu dădea la lumină traducerea franceză a *Doinelor* și a cîtorva poezii din celelalte două cicluri [131]. Într-o scrisoare din 18 iunie 1853, cu care se pare că el trimetea volumul unui amic englez John Lemoine, Voinescu declara că ideea de a face această traducere îi venise citind un articol din *Journal des Débats* asupra poeziei sîrbești [132], gîndindu-se deci la necesitatea ca poezia românească, poporul român, geniul și cauza lui să fie de asemenea cît mai bine cunoscute în Franța. Publicarea în traducere franceză a *Doinelor* lui Alecsandri, poeziile cele mai pline de specific național pe care le cunoștea pînă atunci literatura noastră, îi apărea în mod firesc acestui fervent propagandist patriot cum nu se poate mai

nimerite pentru atingerea acestui scop. Dedicată unui francez, Alexandre Weill, care sprijinise această acțiune, traducerea se deschide printr-o scrisoare către acesta, ce servește drept prefață, pentru a lămuri obiectivele ei în primul rînd naționale. Recunoscînd că în literaturile începătoare cum era a noastră tendința imitării în genere predomină, el semnala că există totuși excepții, între care aceea a lui Alecsandri trebuie considerată cea dintîi. „Hrănit în lectura cronicelor romîne și a poeziilor vechi, el singur a avut meritul de a afla filonul unei mine bogate în poezia națională. Toate creațiile sale sînt o fidelă zugrăvire a tradițiilor țării, a situației sale morale și politice în epoca imediat dinaintea celeia în care trăim astăzi..." [133] Punînd în lumină cîteva din trăsăturile caracteristice ale acestei poezii naționale pentru a înlesni cititorului străin surprinderea originalității ei și a poporului ce o produce, prefața caută să schițeze personalitatea scriitorului în întregul ei, vorbind și de contribuția sa în teatru. Ea îl chema însă și la o activitate mai susținută. Scuzîndu-i tăcerea din anii din urmă (se referea îndeosebi la poezie) prin rigorile cenzurii, Voinescu adăuga : „dacă ar fi altfel, d. Alecsandri ar fi cu adevărat vinovat de a uita ceea ce un talent ca al său datorează patriei sale". În sfîrșit, scuzîndu-se de a fi dat o traducere în proză, evident departe de a reda nenumăratele frumuseți ale originalului, traducătorul sublinia încă o dată explicit caracterul politic și național al publicării acestei traduceri spunînd : „Intenția mea n-a fost decît să ofer publicului francez calcul, pentru a spune așa, unuia din principalele monumente ale literaturii noastre începătoare. Orice om de inimă, oricît de puțin și-ar iubi țara și limba maternă, mă va înțelege." [134]

Cu publicarea primului său volum de poezii și traducerea sa parțială în limba franceză, care s-a bucurat de un larg succes, fiind comentat elogios și făcînd necesară o nouă ediție doi ani mai tîrziu, după ce apăruseră primele două volume din poeziile populare și *Repertoriul dramatic*, Alecsandri se gîndește la odihnă. Într-o scrisoare către Ghica de la 1 august 1853, el vorbește pentru prima oară de intenția de a face o călătorie în Spania.

5

Deşi în scrisoarea sa către Ghica din 1 august 1853 spunea că peste patru zile va pleca la Biarritz, Alecsandri se pare că n-a sosit în fermecătoarea localitate de la poalele Pirineilor, în imediata apropiere a frontierei spaniole, pe care avea apoi intenţia s-o treacă, decît după mijlocul lunii. La începutul *Călătoriei în Africa,* Alecsandri ne-a dat o imagine vie a lunii de odihnă ce a petrecut-o acolo : „Mă aflam de o lună la Biarritz — scrie el — oraş mic, pierdut în fundul golfului de Gasconia, pe ţărmurile oceanului, şi îmi petreceam zilele într-o necurmată plăcere. De la fereastra salonului meu, ochii mei se plimbau fără saţiu cînd pe albastra şi mult măreaţa întindere a mării, cînd pe tainica nemărginire a cerului. Închipuirea mea, urmînd zborul ochilor, se legăna pe vîrful argintiu al valurilor şi lunecînd pînă în fundul orizontului mergea adeseori de se oprea, ca o pasăre călătoare, pe catargurile corăbiilor ce treceau în depărtare. Cîte voiajuri plăcute am făcut astfel ! Cîte ţărmuri frumoase am vizitat, fără a mă mişca de pe jilţ ! Cînd răsărea soarele şi întindea un văl de aur pe faţa oceanului mă coboram degrabă pe malul nisipos şi mă aruncam în valuri..." Cînd era în preajma plecării proiectate spre Spania, întîmplarea face să cunoască un englez plin de originalitate. Scriitorul se hotărăşte să pornească împreună cu acesta în călătorie, dar, la propunerea englezului, nu trecură imediat frontiera spaniolă foarte apropiată, ci pornind pe o rută foarte ocolită, însă nu lipsită de interes şi de neprevăzut. Tovarăşul pe care i-l oferise hazardul îi propuse anume să străbată de la golful Gasconiei pînă la Mediterana tot sudul Franţei, pînă la Marsilia. De acolo, aveau să se îmbarce pe un vapor, la escalele căruia să viziteze oraşele de pe coasta mediteraneană a Spaniei : Barcelona, Valencia, Cartagena, Malaga, pînă la Gibraltar, de unde urma să înceapă adevărata călătorie în interiorul Spaniei. Scriitorului nostru, planul aşa de neaşteptat faţă de proiectele sale îi păru cum nu se poate mai seducător şi îl primi de îndată.

Dorul de călătorii era o pasiune de totdeauna a lui Alecsandri, pasiune care nu l-a părăsit niciodată. Mai tîrziu, într-una din scrisorile sale către Ion Ghica, el avea să mărturisească : „Dorul de călătorii se deşteptase în mine de cînd într-o noapte doi şcolari, fraţii Cuciuc, ne povestiră nenorocirile lui Robinson Crusoe şi de atunci mintea mea devenise un muzeu de tablouri ce reprezentau corăbii sfărîmate de stînci, valuri de mare umflate cît munţii, cete de sălbatici cari frigeau oamenii pentru ospăţul lor" [135]. Dar, ca un adevărat călător, scriitorul prefera călătoriile făcute mai mult sau mai puţin la întîmplare, fără un plan foarte amănunţit şi dinainte întocmit, mai ispititoare prin necunoscutul ce-l pot oferi în fiecare clipă. El spunea în legătură cu această preferinţă a lui încă din 1844 : „...eu nu înţeleg călătoriile ca cei mai mulţi, adică : de a se face robul unui plan şi în urmare de a alerga ţintă pe linia dreaptă pînă la ţelul propus, fără a se abate din cale şi fără a îndrăzni de a ieşi din rolul de maşină drumeaţă... Adevăratul călător e acela care, cînd porneşte la drum, îşi propune să meargă unde-l duce fantezia lui, astăzi spre răsărit, mîine spre apus, astăzi pe mare, mîine pe uscat..." [136] De altfel, că preferinţele nu i se schimbaseră ne-o arată într-o scrisoare din vara 1852, în care anunţă că „voi relua în curînd una din acele lungi rătăciri fără ţintă în care aflu atîta încîntare" [137].

Cu această veche pasiune pentru călătorii, ispitit spre Spania poate şi de relatarea din călătoria sa în această ţară pe care cu un an înainte i-o încredinţase Kogălniceanu pentru *Romînia literară* [138], desigur şi de numeroasele cărţi de călătorie în peninsula Iberică ce nu putuseră scăpa interesului său pentru asemenea gen de lectură, el porneşte împreună cu englezul, imediat după mijlocul lui septembrie, pe originala rută stabilită, spre Gibraltar şi Madrid. Străbate, cu trăsura „mal-postei", în goana cailor, oraşelele Baiona, Tuluza, Nima — cum le spunea Alecsandri, încercînd o romînizare a lor prin analogia cu aceea a Marsiliei — apoi Montpellier, fără să-i treacă prin minte că aproape peste trei decenii va fi sărbătoreşte primit aici, pentru a ajunge la Marsilia. În drumul său, vizitează cu atenţie tot ce merita interes : oraşul Toulouse, cu Capitoliul său, şi mai cu seamă Nîmes, cu impresionantele sale vestigii ale stă-

pînirii romanilor. După cîteva zile de vizitare a Marsiliei, la 22 septembrie își vizează pașaportul pentru Cadix, iar a doua zi pornește cu o corabie de mărfuri pe care el și englezul sînt singurii călători, direct la Gibraltar, renunțînd la vizitarea orașelor spaniole de pe coasta Mediteranei în lipsa unui vas cu această rută care să plece înainte de cincisprezece zile. Febrili, în dorința de a porni cît mai curînd în adevărata călătorie, ei renunță să mai aștepte și sosesc la 27 septembrie la Gibraltar. Aici, altă schimbare de itinerar ! În loc să pornească imediat în interiorul Spaniei, seduși de priveliștea țărmului muntos al Africei atît de plină de mistere pentru europenii vremii aceleia și mai cu seamă pentru unul de la poalele Carpaților, ei pornesc după puține zile, la 1 octombrie 1853, spre Tanger [139].

Călătoria „în Africa" se desfășoară într-un ritm destul de rapid. Sosiți după patru ore de navigație la Tanger, pe care-l vizitează mai cu de-amănuntul, în dimineața de 5 octombrie se îndreaptă călări, însoțiți de un băștinaș care-i conduce și le slujește de tîlmaci peste munții Uadras, spre Tetuan, unde sosesc a doua zi seara. După trei zile pe care le petrec aici destul de înspăimîntați de sălbăticia locurilor și a moravurilor, izbutesc să se îndrepte în seara de 9 octombrie spre Gibraltar, unde debarcă a doua zi în zori. În 1855, în *Romînia literară*, în 1868 în *Foaia Soțietății... din Bucovina* și în 1874 în *Convorbiri literare*, Alecsandri publică cele trei părți ale călătoriei sale de la Biarritz pînă la această a doua sosire la Gibraltar. Din paginile acestea, scrise cu puțin înaintea publicării lor, desigur pe baza unor scurte note, cum obișnuia el să-și ia în fiecare călătorie, se degaja buna dispoziție permanentă ce a însoțit pe cei doi călători în cursul acestei călătorii. Ele ne arată deopotrivă însă și celelalte laturi ale firii lui Alecsandri, înfățișîndu-ni-l impresionat de pitorescul uneori straniu, alteori sălbatic al aglomerărilor omenești sau al naturii, înfiorat de mizeria oamenilor, de odioasa terorizare a evreilor de către arabi, de revoltătoarea tiranie a pașii și în genere de pasivitatea cu care erau acceptate stările de lucruri în care se trăia : teroarea, sărăcia, tirania, lipsa de civilizație. Sosit la Gibraltar, după o traversare ușor aventuroasă, călătorul nostru respiră ușurat : „Hosanna ! Iată-ne iar în Europa civilizată." [140]

Din păcate, însemnările de călătorie ale lui Alecsandri n-au fost continuate. Va rămîne o vină a lui Iacob Negruzzi şi a celor de la *Convorbiri literare,* care au publicat ultima parte din aceste însemnări, că n-au sezisat savoarea prozei scriitorului nostru, finețea observației sale şi mai cu seamă interesul deosebit ce-l reprezenta pentru definirea lui, dar şi pentru îmbogățirea literaturii romîneşti de călătorii continuarea acestor însemnări, tocmai cînd ele puteau deveni încă mai interesante, cînd ar fi cuprins călătoria prin Spania. Itinerariul călătoriei sale ne este însă cunoscut dintr-o fugară schițare a lui în finalul *Călătoriei în Africa,* din care rezultă hotărîrea de a continua însemnările. După ce vizitează oraşul Gibraltar şi faimoasa stîncă ce domină trecerea din Atlantic în Mediterana, unde — cum spune scriitorul — „în loc de vegetație cresc tunuri", apoi oraşele învecinate Algesiras şi San-Rocco, porneşte cu vaporul Pericles la Cadix. De la Cadix, cu vaporul pe Guadalquivir, merge pînă la Sevilla. De aici, la Cordova, „în diligență înhămată cu 12 catîri" ; apoi, trecînd prin Bailén, Grenada, Jaen, Valdepenas şi Aranjuez, oprindu-se firește în fiecare pentru a le vizita, soseşte în sfîrşit, după o lungă călătorie plină de cele mai variate şi puternice impresii, la 7 noiembrie 1853, la Madrid. Ici, colo, în drumul său, el consemnă în versuri fie un gînd către Mărgărita, ca în *Ce gîndeşti, o! Mărgărita,* scrisă la Gibraltar, *Iahtul,* scrisă la Cadix, sau *Stelele,* scrisă la Sevilla, fie o impresie din locurile ce le cerceta, ca *Seguidilă* sau *O noapte la Alhambra,* aceasta din urmă remarcabilă prin fantezia ei, prin jocul imaginației sugerat şi de forma neobişnuită a strofei, prin atmosfera de vis ce o degajă.

Între timp, el putuse lua din nou contact cu realitățile vieții, de care această călătorie printre minunile artei maure şi natura aspră a Spaniei ce par să-l fi impresionat puternic îi da iluzia că se desprinsese întrucîtva. Nu ştim dacă aflase că în Moldova, la 16 octombrie, domnitorul Grigore Ghica îl ridicase la rangul boieresc de postelnic, cu care scriitorul nostru intra în rîndurile protipendadei. Dar, fără îndoială, nu putuse să nu afle că, puțin înainte de cea de a doua sosire a lui la Gibraltar, la 4 noiembrie, Turcia declarase război Rusiei — ceea ce însemna deschiderea unei noi epoci grele pentru țările romîneşti, posibilitatea ocupării lor mi-

litare, posibilitatea transformării lor în teatru de război, certitudinea unor suferințe noi, a unor poveri noi pentru popor. Totodată însă, în încrucișarea aceea înfricoșătoare de interese ale marilor puteri europene, lîngă atîtea amenințări, apărea firavă și geana de speranță că poate din toate acestea va ieși și ceva bun pentru poporul nostru. Scriitorul era frămîntat de toate astea și, cînd îi scrie lui Ghica de la Madrid, îl informează de sentimentele unora și altora din oamenii ce-i întîlnise în această călătorie față de taberele ce se înfruntau în acest război care avea să devină războiul Crimeii, dar nu pomenește nici o impresie din călătorie. „Nu-ți spun nimic — zice el — despre călătoria mea, pentru că asta e ceva prea neimportant pentru vremile prin care trecem“ [141].

După o ședere de mai bine de o lună la Madrid, unde pare să fi fost găzduit și condus de către amicul său marchizul Bedmar, cu care l-am întîlnit la Arles, cînd se întorcea la Paris de la Constantinopol, la 9 decembrie părăsește capitala Spaniei cu diligența trasă de catîri, într-o călătorie destul de plină de riscuri pentru iernile riguroase ale Spaniei. Norocul însă slujește pe Alecsandri din plin, compensînd neplăcerile unei asemenea lungi, obositoare și grele călătorii, prin aceea că are tovarăș pînă la Paris pe marele prozator francez Prosper Mérimée, căruia, amator de folclor cum era, scriitorul nostru știu să-i cucerească interesul pentru poezia populară romînă. Un an și ceva mai tîrziu, cînd poeziile populare culese de Alecsandri fură traduse și apărură în limba franceză, Mérimée avea să scrie despre ele. Nu este exclus ca la hotărîrea de a traduce poeziile populare, pe care o întreprinde Alecsandri însuși și la care începe să lucreze chiar din această epocă, un rol să fi jucat și întîlnirea aceasta cu Mérimée. Cei doi scriitori păstrară de altfel de acum înainte pentru totdeauna legături amicale. Că întîlnirea dintre ei a avut un ecou în această direcție și mai cu seamă că încă de pe acum el începe lucrul la traducerea baladelor o dovedește faptul că în volumul din primul semestru al anului 1854 al cunoscutei *Revue de l'Orient*, apare traducerea baladelor *Erculean* și *Năluca* însoțite de următoarea notă : „Dl. V. Alecsandri, unul din poeții cei mai distinși ai Moldovei și fermecătorul autor al *Doinelor*, din care *Revue de l'Orient* a publicat cîteva, a binevoit să ne

pună la dispoziție aceste mostre de cîntece populare din țara sa, culese și publicate de el, a căror traducere în limba franceză o pregătește în acest moment". Stimulat de aceste împrejurări și de activitatea propagandistică a atîtor romîni aflați în străinătate, cum erau I. Ghica, D. Bolintineanu, Gr. Gănescu și alții, Alecsandri publică la sfîrșitul lunii iulie și începutul lunii august 1854, în revista *Illustration*, traducerea, probabil făcută de el, a bucății în proză *Balta Albă*, însoțită de trei schițe anume făcute pentru a o ilustra de pictorul Teodor Aman. Lui Alecsandri, coloanele ziarelor și revistelor pariziene i se deschideau acum cu ușurință — și este fără îndoială că în presa franceză dintre 1848 și 1866 se găsesc, semnate sau nesemnate, multe articole scrise de Alecsandri, încă necunoscute ce ar trebui să fie identificate și strînse.

Evenimentele politice europene însă se precipitau. Franța și Anglia interveneau direct în conflictul dintre Turcia și Rusia, de care atîrna într-o bună măsură și soarta ce se rezerva poporului nostru, declarînd război Rusiei. Chiar a doua zi, Alecsandri recomandă printr-o scrisoare amicului său Ghica la Constantinopol pe Baligot de Beyne, gazetarul francez care la 1848 împreună cu el și Golescu susținuse în presa franceză campania în favoarea revoluției din Principatele Romîne. Acesta mergea la Constantinopol pentru a funda acolo un ziar în limba franceză și fără îndoială făgăduia a susține cauza romînilor. Alecsandri însă nu pleacă încă în țară. Nu știm nimic despre activitatea lui din această vreme Este adevărat că la Paris el nu mai era cu totul străin. Avea aici acum pe fratele său, care în 1852 se căsătorise cu o franceză : Noémi Gaillard, și-și întemeiase un cămin. Pe de altă parte, o călătorie la Londra, unde pleacă din Paris la 22 iunie, pentru a se întoarce prin Belgia și Germania la 4 iulie, pare cam grăbită pentru un simplu voiaj de plăcere. Știri însă nu avem și nu se poate susține nimic despre activitatea lui în această vreme pe baza materialului cunoscut pînă acum.

În noaptea de 3 spre 4 august, la orele 3, tatăl scriitorului se stingea subit din viață. Primind vestea, Alecsandri își dă seama că, date fiind mijloacele de transport de atunci, la înmormîntare nu va mai putea ajunge, așa că nu pleacă imediat. Dar hotărîrea de a reveni în țară era acum luată.

La 22 septembrie, se afla la Viena, în drum spre Iaşi, unde ajunge în ultimele zile ale lunii. Sosit la Iaşi, după ce desigur îngenunchease la mormîntul acestui tată bun, căruia îi arătase şi el la rîndu-i numai afecţiune şi respect, prima lui grijă este să pornească la Mirceşti. Moşia aceasta îi fusese dată lui încă din timpul vieţii tatălui său, dar, fără îndoială, din consideraţie pentru bătrînul care probabil continua să se ocupe îndeaproape de administrare, cu atît mai mult cu cît scriitorul lipsea atît de des din ţară, nu voise să se comporte acolo chiar ca un proprietar. Cînd însă moartea tatălui său interveni, cînd are sentimentul că este deplinul proprietar al Mirceştilor, el, ajuns la casa albă de sub dealul Siretului, de la capătul dinspre miazăzi al satului, strînge toţi ţiganii robi de pe moşia sa în faţa casei şi le anunţă că renunţă fără nici o răscumpărare la dreptul său de stăpînire asupra lor şi că devin liberi. Inima sa generoasă de democrat, de om de omenie, de poet care cîntase în versuri atît de entuziaste eliberarea ţiganilor robi mănăstireşti şi ai statului la 1844, a fost inundată de fericire în faţa bucuriei fără seamăn cu care fusese întîmpinate cuvintele lui. Şi, mai bine de un sfert de secol mai tîrziu, el îşi aminteşte această zi cu aceeaşi bucurie şi mîndrie : „Frumoasă zi a fost aceea cînd din balconul casei de la Mirceşti am declarat ţiganilor adunaţi că sînt liberi !“ [142].

V

LUPTA PENTRU UNIRE ȘI PENTRU CONSOLIDAREA EI

„Talent oblige..." *

* *„Talentul creează îndatoriri..."*

1

Întoarcerea lui Vasile Alecsandri în Moldova se petrecea într-o perioadă tulbure şi de mari frămîntări pentru ţara noastră, ca şi pentru întreaga Europă. Încă din toamna anului 1853, Turcia declarase război Rusiei. Interesele lor economice, teama lor de forţa Rusiei, tot mai ameninţătoare faţă de descompunerea imperiului otoman, fac pe cele două mari puteri apusene : Anglia şi Franţa, să susţină Turcia în lupta ei, mergînd pînă la a declara şi ele război ţarului la 27 martie 1854. Urmase o lungă perioadă de acalmie, în care cele două tabere ezitau să se înfrunte făţiş. Abia în luna septembrie 1854, se produc primele mişcări mai însemnate în acest conflict european : trupele anglo-franceze încep debarcarea lor în Crimeea, după ce renunţaseră la o campanie care să-i ducă în Rusia peste teritoriul Principatelor Romîne. În aceeaşi vreme — cu asentimentul Înaltei Porţi şi, se înţelege, al aliaţilor acesteia, fără de care în slăbiciunea ei Turcia nu întreprindea nimic — Austria ocupă cu armatele sale Moldova şi Valahia. Austria ducea o politică de duplicitate, căutînd să facă să creadă pe fiecare din cele două părţi că întreprinde această acţiune în folosul acesteia. Ea intenţiona în realitate să nu lucreze decît în propriul său interes şi să rămînă — de se va putea — pentru totdeauna în aceste ţărişoare la care de mult rîvnea.

În atmosfera întunecată, de tensiune şi îngrijorare generală, pe care Alecsandri o află în Moldova cînd se întoarse după doi ani de pribegie, o rază de lumină părea totuşi să

se furişeze pentru poporul romîn, şi spre ea se îndreptau toate speranţele. Revoluţionarii romîni de la 1848 înţeleseseră în cursul acestor ani ceea ce Bălcescu înţelesese mai de mult şi anume că, în condiţiile în care se aflau ţările romîne, între trei împărăţii despotice, nu vor izbuti să obţină libertăţi democratice interne, cîtă vreme vor depinde direct de autocratismul turcesc şi vor sta sub înrîurirea celorlalte două imperii, cu alte cuvinte cîtă vreme nu vor fi asigurat libertatea „din afară", libertatea naţională. De altfel, în condiţiile triumfului forţelor reacţionare ce a urmat înfrîngerilor succesive ale revoluţiilor de la 1848 din diferitele ţări europene şi mai cu seamă după lovitura de stat din 2 decembrie 1851, care restaura în Franţa imperiul, emigranţii romîni şi-au dat seama din ce în ce mai limpede că planurile lor revoluţionare nu mai aveau nici o şansă să fie susţinute. De aceea, acţiunile emigraţiei romîne, care era în permanent şi strîns contact cu mişcarea progresistă din Valahia şi Moldova, se orientează îndeosebi spre realizarea Unirii şi constituirea statului naţional, trecînd pe al doilea plan şi agitînd mai în surdină idealurile democratice patruzecioptiste. Aceasta cu atît mai mult cu cît Franţa lui Napoleon III, care le părea multora singurul sprijin posibil din afară în acel moment, nu era deosebit de favorabilă idealurilor revoluţionare ; în schimb însă ea era dispusă să susţină crearea unui stat nou, în răsăritul Europei, client al capitalismului francez în plină înflorire. În acest moment deci, cînd vechiul echilibru european era pe punctul de a fi distrus, romînii îşi propun să folosească pe cît le va fi cu putinţă împrejurările internaţionale pentru a face ca în noul echilibru politic ce se va stabili pe continent ţara lor să ocupe o poziţie mai favorabilă, mai cu seamă în ceea ce privea obiectivul lor primordial din acel moment : Unirea.

Alecsandri păşeşte şi el la acţiune în acest sens. Cu domnitorul Grigore Ghica el era în relaţii bune, deşi la un moment dat, în 1850, se produsese o tensiune între ei. Bunele lor raporturi ca şi neînţelegerile dintre ei erau foarte explicabile. Grigore Ghica era un om de frumoasă cultură, legat de mişcarea progresistă, urmărind cu simpatie literatura patriei şi orientarea ei naţională, ceea ce îl făcuse să aprecieze de la început contribuţia lui Alecsandri pe tărîmul literar. Era, fără îndoială, un patriot devotat ideii Unirii,

favorabil prefacerii vechilor moravuri, ba chiar şi a vechilor instituţii. Dar ar fi greşit să-l considerăm numai în această lumină. În cei şapte ani de domnie, o serie din manifestările lui au fost adesea frînate sau chiar împiedicate pe de o parte de poziţia sa de mare boier, pe de altă parte mai cu seamă de situaţia sa de domn care nu putea să nu ţină seama de pretenţiile antiprogresiste ale puterii suzerane sau ale cabinetului de la Viena, ale cărui armate au ocupat Moldova o bucată de vreme sub domnia sa. Către acest domnitor, în genere însă favorabil mişcării progresiste şi luptei pentru Unire, îndreaptă Alecsandri la 20 noiembrie 1854 o cerere prin care solicită direcţia teatrului romînesc din Iaşi [1].

Scriitorul cunoştea încă de mult importanţa literaturii şi a teatrului îndeosebi pentru răspîndirea ideilor în cercuri tot mai largi, aşa că se hotărăşte în primul rînd să folosească teatrul pentru a face să aibă un cît mai puternic răsunet noul spirit în opinia publică. Începînd prin a sublinia că „teatrul romînesc merită toată încurajarea, atît ca instituţie naţională, cît şi mai ales ca şcoală morală", el preciza în această cerere cu limpezime concepţia sa încă de mult manifestată în ce priveşte rostul militant, social al teatrului. „Menirea sa — spunea scriitorul — este de a lovi în relele obiceiuri care fac pată în societate şi de a pune în ivală faptele strălucite a istoriei patriei şi simţirile cele mai nobile ale omenirii". În continuare, scriitorul insista asupra greutăţilor întîmpinate necontenit de către teatrul romînesc, fie în lupta sa cu cenzura şi alte manifestări ostile ale trecutei domnii, fie în concurenţa cu teatrul străin, greutăţi care-l făcuseră uneori să se depărteze de „calea adevărată a artei dramatice", deşi, arăta el, „teatrul romînesc s-au făcut pentru public o trebuinţă atît de neapărată, încît lipsa sa este simţită de toţi şi mai cu seamă de acei care înţeleg puternica înrîurire a teatrului asupra societăţii". Ţinînd seama deci de nevoia obştească de teatru romînesc şi de foloasele „ce ar putea produce această instituţie naţională pe calea reformelor morale", Alecsandri, „ca unul ce au lucrat necontenit atît la înfiinţarea teatrului romînesc, cît şi la întemeierea lui pe principii de naţionalitate", cere să i se încredinţeze direcţia acestui teatru pe zece ani, cu o subvenţie anuală de 600 galbeni. Domnitorul recomandă favorabil forurilor com-

petente cererea : „Sfatul nostru extraordinar va lua în consideraţie propunerea de faţă, pe care o găsim foarte rezonabilă, şi va încheia hotărîrea sa". La 15 decembrie 1854, Alecsandri semna un contract prin care i se încredinţa pe zece ani conducerea teatrului din Iaşi, cu subvenţia indicată de el, lăsîndu-se în seama lui atît alcătuirea repertoriului, cît şi cenzura pieselor — ceea ce dovedea marele prestigiu şi marea încredere de care se bucura.

Înainte chiar de a fi încheiat acest contract şi deci de a fi început să se ocupe de teatrul naţional, Alecsandri îşi propunea să umple şi un alt gol de mult simţit în viaţa culturală a ţării. Era vorba de scoaterea unei reviste, instrument atît de însemnat pentru mobilizarea spiritelor, pentru stimularea energiilor creatoare, pentru trezirea largă a conştiinţei naţionale. În perioada aceasta de strînsă dependenţă de Turcia, sub ocupaţia atît de puţin prietenoasă şi atît de puţin iubită a armatelor austriace, revista proiectată nu putea fi făţiş politică sau socială. Ea fu de aceea literară şi căpătă numele pe care redactorul ei încercase fără succes să i-l dea încă din 1852. Numele acesta, care constituia el singur un adevărat program naţional — şi prin aceasta şi politic şi social — fu *Romînia literară*. În vreme ce solicita direcţia teatrului, scriitorul solicita domnitorului şi încuviinţarea de a scoate această revistă, amintind încercarea asemănătoare ce o făcuse în ianuarie-februarie 1852, cînd domnitorul îi dăduse aprobarea cerută, „dar intrigile acelor ce aveau interes a înăbuşi dezvoltarea intelectuală în Moldova uciseră copilul pîn-a nu se naşte încă" [2]. Şi această cerere îi este aprobată, iar în cursul lunii decembrie 1854 se publică într-o foaie volantă înştiinţarea cu privire la apropiata apariţie a revistei, adresată în mod semnificativ pentru a sublinia intenţiile unioniste „către publicul cititor din *ţările romîneşti*". Alecsandri făcea de altfel, în acelaşi spirit, „chemare tuturor literatorilor romîni ca să vie în agiutor foaiei sale prin scrierile lor : această foaie fiind cîmpul de întîlnire frăţească a tuturor talentelor din ţările noastre". Înştiinţarea este reprodusă şi de *Gazeta de Moldavia* a lui Asachi, care, în cel de al doilea număr al său din 1855, anunţa şi apariţia *Romîniei literare*.

Revista se născu aşadar o dată cu începutul anului 1855. Ea se deschise ca un afectuos omagiu faţă de colaboratorul

dispărut între timp pentru totdeauna, cu același fragment despre *Răzvan Vodă* din *Istoria romînilor sub Mihai-Vodă Viteazul* a lui Bălcescu, care determinase interzicerea din 1852. Adevăratul program îl constituia însă poezia *Anul 1855* a lui Alecsandri însuși. Folosind pretextul întîmpinării unui nou an, scriitorul nostru i se adresează ca un mesager al întregului popor în acele momente de neliniște și nesiguranță, începînd prin a-l întreba :

> Vii s-aduci patriei mele, ca o dreaptă răsplătire,
> Pace, glorie, putere, libertate, fericire [...] ?

Cu o hotărîre, cu o bărbăție, aproape cu o duritate care seamănă așa de puțin cu nota dominantă în lirica sa, dar pe care el știa să le afle în momentele de mare cumpănă, poetul evocă lungile veacuri de suferință ale poporului romîn, conștiința rolului ce acesta este chemat a-l juca. El evocă totdeodată și forța cu care acest popor va ști să înfrunte orice vicisitudini ar mai veni, fără să dezarmeze, fără să înceteze a spera și a lupta. Poezia se încheie formulînd speranțele ce le nutrea poetul pentru poporul său în cadrul acelor evenimente politice internaționale :

> Fă ca anul care vine să aducă-un mîndru soare,
> Să deschidă-o cale nouă de mari fapte roditoare
> Pentru neamul romînesc,
> Căci el are din vechime o menire strălucită :
> El a fost și vrea să fie sentinelă neclintită
> Pe pămîntul strămoșesc !

În formatul *Propășirii*, a cărei continuatoare *România literară* a fost considerată sub toate raporturile, noua revistă a lui Alecsandri a grupat în paginile ei, în jurul redactorului care se dovedi și un colaborator harnic, cele mai bune condeie ale Moldovei. Se află printre aceștia : Costache Negruzzi, Costache Negri, Mihail Kogălniceanu, Alecu Russo, A. Donici, D. Dăscălescu, G. Sion, A. Papadopol-Calimah, A. Cantacuzino, D. Rallet, V. Alexandrescu-Urechiă și alții. Din Valahia se adăugară acestora : Gr. Alexandrescu, D. Bolintineanu, G. Crețeanu, Al. Odobescu, D. Negulici, pictorul. Lipseau în mod surprinzător colaboratorii din Transilvania.

Faptul se datora împrejurării că Principatele erau ocupate de armatele austriace, care urmăreau, sub cele mai variate forme, să împiedice această colaborare, întrucît ea însemna fluturarea ideii Unirii romînilor de pe cele două versante ale Carpaților, lucru pe care Viena se străduia din răsputeri să-l ocolească.

După cum arătase și înștiințarea din decembrie 1854 despre apariția *Romîniei literare*, după cum arăta chiar titlul ei — o reluare într-o formă evoluată a titlului *Daciei literare* — prima și cea mai însemnată preocupare a revistei este răspîndirea ideii Unirii și adîncirea în cercurile largi a conștiinței naționale. În articolele despre *Melodiile românești*, în care era vorba de cîntecele populare romînești culese și publicate de Ehrlich, despre *Prietenii romînilor*, în care erau prezentați susținătorii de peste hotare ai cauzei romînilor, ambele semnate de Alecsandri, în *Cugetări* și *Amintiri* ale lui Alecu Russo, în *Manoil*, romanul „național" al lui D. Bolintineanu, într-o serie de poezii de asemenea, ca și în numeroase aluzii răspîndite din belșug — ideea aceasta a Unirii și a afirmării naționalității romînilor este puternic prezentă. Nu lipsește din *Romînia literară* nici critica la adresa orînduirii sociale, nu foarte vizibilă, din cauza rigorilor cenzurii, dar uneori foarte ascuțită sub masca disimulată în care își făcea loc. Ea apărea fie în fabule, fie în unele aluzii străvezii ale lui Kogălniceanu din studiul social-istoric *Sclavie, vecinătate și boieresc*, care a și fost de altfel împiedicat să continue în momentul cînd trebuia să vorbească în mod concret despre stările de lucruri contemporane. Unele glume din *Un salon în Iași* a lui Alecsandri și numeroase pagini semnate de Bolintineanu, Negruzzi, A. Cantacuzino și alții slujesc aceeași critică la adresa regimului feudal.

În ansamblu, *Romînia literară* se dovedi o revistă bine scrisă, vie, răspunzînd în formele cele mai potrivite nevoilor și aspirațiilor largi ale poporului din Moldova. În paginile ei au publicat poezii Alecsandri, Bolintineanu, C. Negri, C. Negruzzi, Gr. Alexandrescu, G. Crețeanu, tînărul Al. Odobescu și alții. Ca un omagiu pentru înaintași, aici publică Negri un studiu despre Costache Conachi, poezii de ale acestuia și o interesantă scrisoare a sa cu privire la problemele culturii și limbii romîne. Se publică de asemenea un

fragment din *Jalnica tragodie* a lui Beldiman. Tot în paginile *Romîniei literare* a apărut acel imn închinat limbii romîne datorat lui Sion. Prima strofă a acestei poezii :

Mult e dulce şi frumoasă
Limba ce vorbim,
Altă limbă-armonioasă
Ca ea nu găsim...

care va rămînea cea mai durabilă din întreaga creaţie a autorului ei, la 1855, în cadrul luptei de afirmare a conştiinţei şi mîndriei naţionale, răsuna ca o chemare, ca un *memento,* ca o gravă poruncă patriotică. În domeniul prozei, revista lui Alecsandri a îmbogăţit literatura noastră, atît de săracă încă pe atunci în acest domeniu, cu trei merituoase încercări de roman : *Serile de toamnă la ţară* a lui A. Cantacuzino, om de frumoasă cultură, de real talent, care însă n-a perseverat pe tărîmul literar, *Baptiste Veleli,* evocare istorică semnată de tînărul V. Alexandrescu-Urechiă, şi mai cu seamă *Manoil* al lui Bolintineanu. Din paginile acestei reviste, Alecu Russo, D. Rallet, Costache Negruzzi, Al. Papadopol-Calimah, chiar Ion Ionescu de la Brad, care pare să fi fost mîna dreaptă a lui Alecsandri, un fel de redactor-şef al revistei, au dus o luptă dîrză împotriva exagerărilor lingvistice ale latiniştilor ardeleni. Lupta contra exagerărilor latiniste în *Romînia literară* fu dusă sub egida lui Alecsandri. Acum, el nu participă la ea direct, dar scriitorul se arătase încă mai dinainte şi avea să se arate totdeauna adversar al unei limbi depărtată de cea a poporului.

Meritele lui Alecsandri sînt, după cum se vede, deosebit de însemnate în ce priveşte chipul cum a conceput şi a organizat această revistă. Prin prezenţa unor articole ca : *Telegraful electric, Industria mătasei, Despre albine, Folosinţa drumului de fier,* prin publicarea unui *Curs de economie politică* şi a unor articole de *Istorie naturală,* acestea din urmă semnate de viitorul mare naturalist Gr. Cobălcescu, Alecsandri dovedea că nu numai în intenţiile sale, dar şi în practica sa, dezvoltînd mai vechi tradiţii în această privinţă, urmărea să facă această revistă folositoare deopotrivă pe planul naţional, pe cel literar, ca şi pe cel al popularizării ştiinţei. Pasionat fără odihnă pentru folclorul din care nu

izbutise încă să publice tot ceea ce adunase şi dorind totdeodată să alcătuiască şi din el un fel de prefigurare a Unirii, Alecsandri dă la lumină într-o serie de suplimente ale revistei sale poezii poporane nu numai din Moldova, dar şi din Transilvania, Banat şi Valahia. Cele din Transilvania fuseseră în parte culese de el în timpul pribegiei de la 1848, în parte comunicate de alţii. Pentru cele din Valahia, foloseşte, în lipsa unor culegeri personale, materiale din culegerea lui Anton Pann, mărturisind de altfel explicit acest lucru. Probabil în această perioadă va fi solicitat el sprijinul unor prieteni munteni la care va fi răspuns cu întîrziere Gr. Alexandrescu, trimiţîndu-i acele *Cîntece de peste Olt*, pe care, într-o transcriere proprie, Alecsandri le-a publicat mult mai tîrziu în *Convorbiri literare*.

Prima jumătate a anului 1855 a fost, aşadar, o perioadă de muncă intensă. Nu avem ştiri despre activitatea sa la conducerea teatrului romînesc şi este probabil că greutăţile mai ales de ordin administrativ să-l fi dezarmat, căci cîteva luni mai tîrziu îl vom vedea cedînd direcţia ce-i fusese încredinţată [3]. Dar obligaţiile create de conducerea *Romîniei literare*, care trebuie considerate la epoca respectivă mult mai complicate de cum ne pot apărea astăzi, s-au dovedit rodnice şi ca fenomen literar obştesc şi pentru propria sa activitate literară. E de observat de altfel un lucru interesant la Alecsandri în ce priveşte creaţia. El este un scriitor pe care împrejurările îl stimulează. Nici un moment nu aflăm la el afectarea scriitorului căruia clocotul inspiraţiei nu-i dă pace, poza creatorului torturat de neliniştile din laboratorul său lăuntric. De aceea, mai cu seamă pentru poezia sa lirică, stimularea din afară juca un mare rol ; nu atît îndemnul cuiva, cît solicitarea de către împrejurări. *Poet*, fără îndoială, prin întreaga lui structură, sensibilitatea lui înregistra totul, dar nu dădea la iveală decît atunci cînd era *chemat* de ceva. Descoperirea filonului folcloric îl face să vibreze şi îl stimulează la începuturile sale lirice în limba romînă. Nevoile *Propăşirii* sau evenimentele de la 1848 sînt altfel de chemări, dar sînt nişte chemări, pe care le aude şi cărora le răspunde de îndată. Aşa este şi în această perioadă a apariţiei *Romîniei literare*. Nu întîmplător, în această vreme, mai cu seamă în 1855, el scrie şi publică

poezii care pun puternic în lumină nu numai această poziție militantă, dar, oarecum programatic, și conștiința limpede a ei. Chiar în *Vis de poet*, o poezie așa de personală, inspirată de misteriosul episod așa-numit al Mărgăritei, la chemarea dragostei ce el o trimite — năvalnică — femeii, aceasta, adăpostindu-i frămîntarea lîngă inimă, îi cere :

...cîntă lumii țara mea slăvită,
Cîntă Romînia și pe-a ta iubită !...

Este în această împăcare între patrie și iubită poate un echilibru între simțămintele de la 1853 și cele de la 1855, cînd probabil au fost consemnate. Dar cînd această dualitate îl solicită chiar în 1855, el vede, în momente istorice de răscruce pentru țară, această confruntare atît de dramatică, încît simte nevoia să-i dea întrucîtva chiar o formă corespunzătoare. Cele două sentimente contradictorii nu se mai compensează, nu mai pot realiza un echilibru, nu se mai pot întrupa într-o unitate, ci în două personaje, care nu mai sînt tradiționalii *El* și *Ea*, ci *Poetul* și *Romînca*, bărbatul ce iubește neavînd dreptul să uite că este scriitor și fiind pus nu în fața unei *femei*, ci în fața unei *romînce*, cu alte cuvinte în fața unei cetățence. În vîltoarea evenimentelor europene din 1855, în care se punea în cumpănă și soarta țărilor romînești, poetul nostru își punea deci intens, mai frecvent și mai explicit ca oricînd, această problemă a rostului scriitorului în mijlocul patriei sale. Și el o rezolvă fără ezitare prin părăsirea oricărei preocupări, oricărei simțiri personale. Semnificativ pentru definirea lui Alecsandri ca om și ca scriitor este de asemenea că femeia ce o visează este cea care îl îndeamnă pe această cale. Nu mai puțin interesant este că rostul său literar el nu și-l vede ca pe un al unui simplu cîntăreț, ci ca pe al unui adevărat luptător. De aceea, declarației de dragoste a *poetului*, *romînca* îi răspunde în poezia *Cîntice și sărutări* :

...cînd se luptă țara-n durere,
Tot omul tînăr și simțitor
Trebuie să-i deie cu a sa putere
O mîngîiere
Ș-un ajutor.

Cînd țara geme sub apăsare,
Mai bine-mi place s-aud sunînd
Un răcnet aspru de răzbunare,
Decît oftare
De amor blînd.

Versul iubirei duios străbate,
Focul poetic e răpitor,
Dar nu-s cuvinte mai înfocate
Ca *libertate*
Și *viitor.*

June poete ! ascunde-ți dorul,
Căci nu e timpul de dulci plăceri.
Decît pe liră să cînți amorul,
Apără-onorul
Sărmanei țări !

Cîntă-un vers falnic de renviere
Care s-aprindă sufletul meu.
Ridică neamul de la cădere,
Ș-orice vei cere
Va fi al tău !

Mărturie personală și program literar al unei generații totdeodată — poezia aceasta izvorăște din străfundurile conștiinței scriitorului. Alecsandri nu considera că cineva dacă e patriot e obligat să scrie poezii, dar considera cu cea mai profundă convingere că dacă e scriitor e obligat să nu uite că e cetățean al patriei sale, soldat în lupta ei pentru libertate. Este o anticipare, modestă în forma ei, dar nobilă în conținut, a acelui

Ești liber să nu fii poet,
Dar cetățean, ești obligat

din poezia *Poet și cetățean*, pe care Nekrasov avea să o dea în anul următor. Nu este de aceea de loc întîmplător că tocmai în această vreme, pe la mijlocul anului 1855, într-o scrisoare către Ion Ghica, dînd o serie de informații despre febrila sa activitate, oferea o splendidă formulare — poate

cea mai angajantă, cea mai limpede și cea mai lapidară pe care o cunoaște literatura noastră din acest timp — concepției de scriitor ce-l călăuzea : *„talent oblige"* — *„talentul creează îndatoriri"* [4]. Este formula sub care, de la începutul activității, dar mai cu seamă în ceasurile grele ale patriei, Alecsandri, ca întreaga generație de scriitori patruzeci-optiști din care el face parte, și-a așezat cea mai mare și mai bună parte a creației.

Mentalitatea și bogata activitate a lui Alecsandri — ca a tuturor contemporanilor săi — se explică prin stimularea ce se exercita între ei, în sînul grupului de prieteni ce-l constituiseră. Din grupul lor făceau parte C. Negri și surorile acestuia, Mihail Kogălniceanu, A. Russo, mai vîrstnicul și parcă ceva mai retrasul Negruzzi. Făcea parte de asemenea D. Rallet, care era ministrul lui Grigore Ghica, curînd după aceasta trimisul acestuia, împreună cu C. Negri, la Constantinopol, dar în același timp un scriitor, autor de suculente pagini satirice, dublat de un gînditor serios. Acestora li se mai adăugau Alexandru Cantacuzino, colaborator la *Romînia literară*, I. A. Cantacuzino și alții. În sfîrșit, dacă ieșim din cadrul literaturii, putem adăuga pe cumnatul său, C. Rolla, pe cumnatul acestuia, N. Docan, vechiul tovarăș de călătorie în Italia, pe vărul acestuia, Alexandru Cuza, acum însă aflat mai mult la Galați, unde avea funcția de pîrcălab, și încă alții.

La începutul anului 1855, cercului de prieteni din jurul lui Alecsandri i se mai adaugă încă unul. Probabil curînd după întoarcerea scriitorului din străinătate, domnitorul Grigore Ghica îi ceruse să-i recomande un francez priceput pentru a-i sluji de secretar particular. Alecsandri se adresă de îndată amicului său de la Paris, Ubicini, rugîndu-l să găsească omul potrivit, și acesta fu aflat în persoana poetului Edouard Grenier, fost pe vremuri secretar al lui Heine. El renunțase la cariera diplomatică nu demult, nevoind să slujească imperiul. Înțelegîndu-se asupra condițiilor materiale, el pornește de la Paris, înarmat cu o scrisoare a lui Ubicini și o alta a lui Prosper Mérimée, care aflînd unde pleacă îl recomanda și el lui Vasile Alecsandri. La 28 ianuarie, după o călătorie plină de dificultăți, pe o iarnă grea, Grenier sosește la Iași. Negăsind aici pe consulul francez Tastu, care-i era prieten, e nevoit să tragă la hotelul Bin-

der. A doua zi dimineaţă, anunţă pe Alecsandri de sosirea sa şi acesta vine de îndată la el. Peste ani şi ani, Grenier şi-a scris şi tipărit amintirile călătoriei şi şederii sale în Moldova. Din cîteva pagini ce au parvenit în public din aceste amintiri, căci, deşi tipărite (în zece exemplare !), ele au avut totuşi un caracter oarecum confidenţial [5], putem reconstitui nu numai o serie de întîmplări concrete, dar şi atmosfera în care a trăit şi scriitorul nostru în această vreme. Deosebit de interesante pentru noi sînt în aceste amintiri unele caracterizări ale lui Alecsandri, a căror lipsă nu ar fi putut cu nimic fi suplinită. Cu prilejul primei sale întîlniri cu scriitorul moldovean, Grenier este aşa de impresionat de fiinţa acestuia, de personalitatea şi farmecul lui, că portretul pe care-l schiţează păstrează întreaga forţă, şi un sfert de secol mai tîrziu, cînd francezul scrie această pagină. „Înfăţişarea sa — scrie viitorul secretar domnesc, prezentîndu-l pe scriitor la 34 de ani — mă fermecă. Era un bărbat aproape de vîrsta mea, pleşuv ca şi mine, cu o cunună de păr încă de pe atunci cărunt, foarte distins în manierele şi îmbrăcămintea sa : privirea blîndă şi pătrunzătoare sub sprîncene groase ca cele ale lui Molière, o gură surîzătoare, cu o mustaţă mare tunsă «ca peria», care-i dădea o falsă înfăţişare de tînăr colonel, dar care, la primul zîmbet, dezvelea albeaţa frumoşilor săi dinţi. În ciuda liniei cam aspre a mustăţii şi sprîncenelor, voia bună şi fineţea acestui zîmbet luminau dintr-o dată această fizionomie plăcută şi inteligentă." Şi portretul se continuă cu o mărturisire care nu e mai puţin preţioasă pentru a contura mai complet şi fizionomia morală a scriitorului nostru. „De la prima privire cred — spune Grenier — am fost cuprinşi de o afecţiune reciprocă. De ce prietenia n-ar avea şi ea ceea ce se numeşte simpatie ? Timpul n-a dezmînţit această primă impresie. Mai degrabă ea s-a îmbogăţit cu cît au trecut anii şi ea durează încă şi va dura cît vom trăi : nu-i aşa, scumpul meu Basile ?" [6] Este imaginea fizică a lui Alecsandri pe care ne-o oferă şi fotografia în care apare, către sfîrşitul acestui an, împreună cu amicul său Ion Ghica, îmbrăcat în costum de călătorie, cu o pălărie cu boruri largi uşor ridicate în sus la margini, cu privirea luminoasă, cu faţa deschisă.

Întîlnirea cu Grenier are loc la 29 ianuarie. În aceeaşi zi, scriitorul anunţă pe domnitor de sosirea noului său secre-

tar. Comunică apoi lui Grenier printr-o scrisoare, care a fost păstrată de Grenier, ca toate cele ce i le-a adresat în lungul anilor, că a doua zi la amiază va veni să-l ia pentru a-l conduce la palat și a-l prezenta. În ziua următoare, 30 ianuarie, Alecsandri însoțește pe Grenier și-l prezintă lui Grigore Ghica. Din amintirile francezului, rezultă că scriitorul nostru era în relații amicale cu domnitorul și un obișnuit al familiei acestuia. La sfîrșitul întrevederii, principele îi spuse lui Alecsandri să conducă pe Grenier la copiii săi, în mijlocul cărora acesta a început să trăiască și să se simtă foarte bine.

Grenier sosea într-un sezon foarte favorabil distracțiilor, și în cartea sa el vorbește pe larg de chipul cum se amuza, care era și acela al scriitorului nostru. Mergeau la teatru, mergeau la spectacolele ce le dădea o bunișoară trupă italiană de operă, mergeau la baluri ce aveau loc în saloanele numeroaselor familii boierești, dintre care acela al lui Petre Mavrogheni, om politic, ministru al lui Grigore Ghica, este cel mai insistent amintit. Vizitau prieteni, se plimbau la Copou, pînă unde eticheta de atunci impunea să se meargă, ca pretutindeni în oraș, numai cu trăsura, acolo însă fiind îngăduită plimbarea pe jos. Bărbații se întîlneau uneori unii la alții, la jocuri de cărți. Se stabiliseră și prietenii mai strînse. Grenier povestește că la întoarcerea lui Tastu de la București, în casa acestuia, îl cunoscuse pe I. A. Cantacuzino, om de o mare distincție sufletească și de o mare cultură, cu studiile făcute în Elveția, unde fusese elev al lui Töppfer. Grenier, la rîndul său, prezintă lui Tastu pe Alecsandri — și ei patru deveniră nedespărțiți. Soția lui Cantacuzino, Zoe, sora acesteia, Pulcheria sau Lilica, după cum îi ziceau cei apropiați, tînără necăsătorită, deveniră prietene și un fel de muze ale acestui cerc de prieteni. Grenier, care încearcă în această vreme un sentiment de dragoste pentru Natalia, fiica domnitorului, nu rămîne insensibil nici la farmecul Lilicăi, dedicîndu-i poezii.

Viața aceasta de tinerească bună dispoziție, pentru Alecsandri, ca și pentru Grenier, ca și pentru alții, nu era însă continuă. Vremurile nu erau ușoare, evenimentele însemnate se precipitau, iar ei, cu toată tinerețea și aparenta lor nepăsare, nu rămîneau nici o clipă insensibili la glasul patriei. Ceasurilor de bună dispoziție și de juvenilă desfătare

le urmau ceasuri de îngrijorare, de chibzuială, de planuri şi de speranţe. Chiar în plinul sezonului de distracţii de iarnă, reuniunile cu dans, muzică şi jocuri de cărţi erau frecvent înlocuite sau dublate cu serioase consfătuiri. Se pregăteau acţiunile ce se cuveneau întreprinse cu prilejul apropiatei conferinţe de la Viena, la care, în martie 1855, diplomaţii beligeranţilor urmau să se întîlnească. Cu acest prilej, firește, aveau să se discute esenţialele probleme europene, pentru a se ajunge la tranzacţii şi înţelegeri. Problema Principatelor Romîne, care stătea între Turcia, Rusia şi Austria, nu putea lipsi. Pentru romîni nu era de loc indiferent cum se va pune şi cum se va soluţiona această problemă, nu era de loc indiferent dacă Principatele nu erau să devină la un moment dat preţul cine ştie cărui compromis între marile puteri. Dimpotrivă, era esenţial să se facă şi cu acest prilej un pas cît de mic mai departe pe calea spre Unire şi eliberare de sub jugul turcesc. Ceasurile nu erau aşadar de loc uşoare, şi Alecsandri rămînea ca şi ceilalţi permanent preocupat de problemele grave ale momentului. *Romînia literară* dovedea în primul rînd această continuă preocupare — nu numai prin regulata ei apariţie şi seriozitatea selecţiei colaborărilor, dar şi prin publicarea unor materiale destinate fie să sublinieze conştiinţa individualităţii naţionale a poporului nostru, fie să stimuleze ajutorul prietenilor străini în lupta romînilor pentru libertatea patriei lor.

Conferinţa de la Viena se deschide la 3/15 martie 1855. Domnitorul Grigore Ghica trimite acolo pe Costache Negri. El urma să informeze delegatul turc la conferinţă, să intervină în măsura posibilului, neoficial, în favoarea cauzei romîneşti pe lîngă membrii conferinţei şi să ţină la curent mai amănunţit pe cei din ţară cu mersul discuţiilor şi hotărîrile luate. Alecsandri, informat de toate acestea, înarmează pe amicul său Negri cu o scrisoare personală către ziaristul H. Desprez, care însoţea pe ministrul de externe francez Drouyn de Lhuys la Viena. Alecsandri ruga pe Desprez să înlesnească lui Negri diverse legături şi să sprijine, ca şi la 1848, cauza Principatelor Romîne.

Fără să se încheie cu rezultate concrete în vreo direcţie, deci nici în ceea ce priveşte Principatele, conferinţa de la Viena sporeşte totuşi speranţele romînilor. Discuţiile din

sînul conferinței arătaseră însă opoziția fățișe pe care proiectele de emancipare și unire ale românilor le întîmpinau în primul rînd din partea Turciei și Austriei. În consecință, se simțea nevoia de a se face noi eforturi pentru lămurirea diplomației marilor puteri și a opiniei publice europene despre dreptatea cauzei românești.

În legătură cu această nevoie, în slujba căreia se agita acum întreaga emigrație română din apus sau de la Constantinopol, trebuie pusă desigur și călătoria în Franța la care Alecsandri se gîndește probabil foarte curînd după încheierea conferinței de la Viena (4 iunie st. n.), desigur în acord cu tovarășii săi în lupta pentru Unire. La 2 iulie (st. v.), el își scotea pașaportul. La 8 iulie, adresa Sfatului Administrativ o petiție prin care cerea să se încuviințeze ca direcția teatrului ce i se încredințase cu un an înainte pe zece ani să o cedeze pentru patru ani spătarului Dimitrache Crahti și actorului N. Luchian. Cererea i se aprobă, el urmînd, pe timpul cît se afla în țară, să continue a răspunde pentru cenzura pieselor [7]. Curînd după aceea, Alecsandri pleacă în străinătate.

Scriitorul nostru avea acum în Apus si îndeosebi în Franța nu numai relații personale și prietenii trainice numeroase, dar chiar un adevărat renume în cercuri largi, dincolo de cele ale cunoștințelor sale personale. Într-adevăr, el era colaborator la *Revue de l'Orient ;* îi apăruse la Paris în 1853 traducerea *Doinelor*, care în acest an se tipărea în a doua ediție, cu prefața lui Georges Bell, urmată de recenzia elogioasă a lui A. Grün în *Revue de l'Orient,* de paginile entuziasmate ale lui Jules Michelet însuși din volumul său *Légendes démocratiques du Nord* (1854) despre doinele lui Alecsandri în general și despre *Mărioara Florioara,* în special. În 1854, englezul Murray publicase la Londra de asemenea un volum cu traducerea *Doinelor : The doinas* și, în cursul aceluiași an, francezul Xavier Marmier, care trecuse și prin Principate, scria cuvinte măgulitoare despre meritele scriitorului nostru îndeosebi în opera de valorificare a folclorului în lucrarea sa *Du Danube au Caucase.* În acest timp, la Paris apăreau în limba franceză și poeziile populare într-o traducere proprie : *Ballades et chants populaires de la Roumanie (Principautés danubiennes.)* În introducerea care preceda această traducere, A. Ubicini, care nu

cuvintele de laudă pentru amicul său, sublinia ... cu seamă semnificația acestor „cîntece, care n-au ...n nume de autor, pentru că sînt o creație colectivă, ...presia cea mai directă și cea mai curată a geniului poporului romîn", adăugînd că lucrul acesta „a impresionat fără îndoială și pe d. Alecsandri și l-a încurajat în cercetările sale". Cele scrise în prefața sa de Ubicini, căruia nu încape îndoială că Alecsandri însuși îi furnizase o sumă de lămuriri, evidențiază că prin publicarea volumului cu poeziile populare în traducere franceză scriitorul nostru nu urmărea nici un moment o glorie literară personală de răsunet european. El făcea pur și simplu un act de propagandă în favoarea cauzei poporului său.

De altfel și în țară, prestigiul său de scriitor era de asemenea deplin stabilit. Culegerea baladelor de la 1852 fusese salutată elogios cu vorbele lui Ovidiu : „Cuvioasă ostineală este a reproduce faptele patriii" de către însuși bătrînul Asachi. Despre *Doinele* sale, Boierescu de la București scrisese de asemenea cu prețuire în *Foaia pentru minte* nu demult. Iar în romanul *Manoil,* Bolintineanu oglindea nu numai propria sa admirație, de la care nu s-a abătut niciodată. dar și ceva din atitudinea publicului larg față de acest scriitor. „Alecsandri, doamna mea — spunea eroul romanului lui Bolintineanu — a făcut mai mult decît mulți din poeții noștri. El a renviat muza poporală, care de secoli zăcea uitată și care era amenințată a se pierde în gura țiganilor lăutari, cari au urmat vechilor trubaduri ce au avut poporul odinioară. Baladele, doinele, horele poporale, în cari este istoria patriei, suferințele poporului, poezia și caracterul natural al romînului cu dispozițiile sale de eroism, generozitate, loialitate și simțibilitate, aceste balade, doine și hore, cari Alecsandri găsindu-le în fragmente pe ici pe colea, sînt un tezaur pentru literatura romînească. Nu este o bucată în care să nu vezi o eleganță, o idee, un sublim... Ele au ieșit din inima poporului și negreșit că poporul nostru n-a putut să cînte școala lui V. Hugo, Lamartine, Béranger și alții, după cum poeții noștri se screm a cînta. Cu toate acestea, el, în simplicitatea lui, făr-a se consulta cu literaturi străine, făr-a ști ceti sau scrie, a cîntat așa cum n-a mai cîntat alt popor" [8].

Avem puține știri de la Alecsandri din cursul călătoriei sale, îndeosebi din prima ei parte, ceea ce, dat fiind caracterul confidențial al unei misiuni propagandistice în acele împrejurări, justifică tocmai ipoteza ei. În concordanță cu asemenea preocupări vine și faptul că, în intervalul în care stă acum la Paris, scrie poezia *Banul Mărăcine*, pe care n-avea să o publice decît în plină campanie pentru Unire, la 1857. Ea izvora din acea tendință de a stimula bunăvoința Franței, sentimentul ei de datorie față de romîni. Într-adevăr, după o legendă ce nu are confirmare științifică și pe care o relevase mai înainte chiar francezul Vaillant, poetul francez Ronsard nu ar fi fost, după propria lui mărturie, decît strănepotul unui ban Mărăcine, venit pe vremuri cu o ceată de cavaleri tocmai din Valahia pentru a sprijini lupta Franței invadată de englezi.

Din puținele izvoare pe care le avem totuși asupra acestei călătorii a lui Alecsandri, cum este scrisoarea pe care o trimite la 10 octombrie din Paris lui Grenier, reiese însă că el vizita numeroși oameni din viața culturală și politică a Franței [9]. Pe la sfîrșitul lui septembrie, în mintea lui Alecsandri se plămădește un plan îndrăzneț. De puțină vreme, Sevastopolul căzuse. El hotărăște să se întoarcă în țară pe un drum ocolit, pornind de la Marsilia cu vaporul, poposind la Constantinopol, de unde să meargă să viziteze cîmpurile de război de la Sevastopol, de care îi părea a se lega indirect și soarta viitoare a patriei sale. „Am de gînd să dau o fugă în Crimeia ca să văd ceva eroism" — scria el la 10 octombrie lui Grenier. La 13 octombrie, părăsea Parisul ; a doua zi, era la Marsilia, de unde, înainte de a se îmbarca, scria prietenului său C. Negri, acum trimis de Grigore Ghica în misiune la Constantinopol. A pornit cu un vapor care făcea escale în principalele porturi italiene. În seara zilei de 24 octombrie — ajunsese în marea Egee — se afla la masă în marele salon al vaporului Jourdain, cînd aude vorbindu-se romînește în spatele său. Întorcîndu-se surprins, are bucuria neașteptată de a vedea pe vechiul său prieten Ion Ghica. Acesta tocmai se îmbarcase pe vapor, în drum spre Constantinopol, de la insula Samos, unde se instalase nu demult ca bei. Nu se văzuseră din vara anului 1849 și-și petrecură noaptea evocînd întîmplări din acești lungi ani de despărțire. Într-o scrisoare pe care o expedia

a doua zi din Constantinopol soției sale, Ghica, povestind această întîlnire, adăuga : „Alecsandri e destul de îmbătrînit“ [10]. Poetul, care în această epocă, în capitala Turciei, s-a fotografiat cu Ion Ghica, ne apare din această fotografie — și fără comparația cu amicul său, de care n-ai zice că-l despart numai cinci ani — un splendid bărbat de 34 ani. Probabil însă că, obosit de călătorie și cu progresele rapide ale calviției și ale înălbirii părului ce-i mai rămînea, Alecsandri, care pășea în anii maturității depline, nu mai putea face impresia juvenilă pe care încă o făcea la 1849.

La Constantinopol, în afară de Ion Ghica, scriitorul nostru întîlnește pe bunul său amic Costache Negri, pe Dimitrie Rallet, ministrul lui Gr. Ghica, trimis ca și Negri pentru aranjarea unor afaceri de stat cu Turcia, dar și pentru urmărirea evenimentelor diplomatice. Află de asemenea pe Baligot de Beyne, care scotea acolo ziarul în limba franceză *Presse d'Orient*. Cunoaște probabil acum pe locotenentul de marină francez Laurent, de pe lîngă ambasada franceză, devenit amic al romînilor, căruia mai tîrziu i-a fost consacrată una din *Scrisorile către V. Alecsandri* ale lui Ghica.

O lună de zile după sosirea în capitala Imperiului Otoman, își poate realiza intenția de a vizita teatrul de război din Crimeia. Duminică, 25 noiembrie, împreună cu Baligot, care mai făcuse o asemenea călătorie [11], se îmbarcă pe vaporul Pharamond și pornește spre Crimeia, înarmați, firește, cu serioase scrisori de recomandație [12]. În zorii zilei de marți 27 noiembrie, după o călătorie pe o mare destul de agitată, celor doi călători li se arată în zare munții Crimeiei acoperiți de zăpadă. Curînd după aceea ei debarcă la Kamieș, orășel ridicat recent, cu case făcute în pripă din scînduri. În aceeași zi, cei doi călători abia sosiți vizitează tabăra „vînătorilor de Africa“, cum le spunea scriitorul în însemnările sale, din armata franceză ; iar noaptea, doarme într-o baracă, în frig, culcat pe un pat improvizat, direct pe scînduri, în vreme ce afară sufla un vînt cumplit. A doua zi, miercuri 28 noiembrie, merg călare la cartierul general aliat, unde sînt primiți de colonelul Vernon, comandantul unui corp de armată. Aici rămîn peste noapte. În ziua următoare, vizitează Sevastopolul și forturile Malakov, Marele Redan, Mamelonul Verde, după care salută pe generalul Bazaine. Alecsandri este profund impresionat de priveliștea orașului

devastat de război. În notițele sale făcute în fugă, telegrafic, pe trei, patru file de agendă de buzunar, care din fericire ni s-au păstrat (cu excepția ultimei), scriitorul, deși în genere nu înseamnă decît nume proprii și date, așa cum făcea mai totdeauna, pentru a-și putea reconstitui mai tîrziu itinerariul și unele amănunte ale lui, nu se poate abține de a nu consemna înfiorarea sa : „tablou de cumplită dărîmare", înfiorare din care va răsări și poezia *La Sevastopol*, plină de atîta umanism, de atîta sete de pace, de înțelegere între oameni :

Orașul Sevastopol, ars, dărîmat și mort,
Întinde pe o culme ruina sa măreață,
Fantasmă învălită c-un giulgiu de-albă ceață !

O, ce spectacol mare de mari deșertăciuni,
Cu fală-acoperite de-a gloriei cununi !
Cît sînge, cîte chinuri și cîtă grozăvie
Pentru-un monarc despotic și oarba sa trufie !

Trecut-au pe aice cutremur sfărmător ?
Potop trimis de ceruri cu foc pedepsitor ?
Nici aprigul cutremur, nici flacăra cerească,
Dar au trecut urgia și ura omenească !

Și au lăsat în urmă grămadă la un loc
O lungă risipire cenușărită-n foc
Și multe, fără număr, de tainice mormînturi.

. . . . . .

Cînd răsări-va-n ceruri frumoasa, blînda zi,
Ce din orbire cruntă pe regi îi va trezi ?
Și-a răspîndi în lume simțiri mîntuitoare,
Dreptatea, libertatea, frăția-ntre popoare ?...

În seara aceleiași zile, cei doi călători ajung la Inkerman, unde își petrec noaptea „sub cort, în vuietul bombelor". Vineri 30 noiembrie, Alecsandri vizitează taberele engleză și franceză, apoi pe cea a piemontezilor, în drum spre vestitul cîmp de luptă de la Traktir, noaptea rămînînd oaspete al generalului de Wimpfen. Sîmbătă 1 decembrie, cei doi

prieteni, care în ajun avuseseră itinerarii deosebite, vizitează din nou împreună cîmpul de luptă și portul de la Balaclava, seara înapoindu-se la colonelul Vernon, unde fac cunoștința mai multor ofițeri francezi. Duminică, merg călare, într-o plimbare se pare nițel aventuroasă, și vizitează mănăstirea Sfîntul Gheorghe, așezată pe malul mării, între Kamieș și Balaclava. Luni 3 decembrie, Alecsandri și Baligot vizitează din nou puternicele forturi din jurul Sevastopolului. În ziua de 4 decembrie se îmbarcă și, pe o mare răscolită de furtună, se întorc la Constantinopol. Probabil în noaptea de 5 spre 6 decembrie au sosit pe malul Bosforului, unde, firește, au avut din belșug ce povesti amicilor lor.

Întors la Constantinopol, Alecsandri află sosite acolo primele numere din *Steaua Dunării*, ziarul de luptă pentru Unire pe care-l scosese de puțină vreme la Iași Mihail Kogălniceanu. El este entuziasmat de noua gazetă și, apreciind importanța ei politică în împrejurările istorice ce le trăiau, ia de îndată condeiul pentru a felicita pe vechiul său prieten. „Țările noastre — îi scrie el — erau lipsite de o foaie politică serioasă, bine redijată și nepărtinitoare. Dînd viață jurnalului tău, ai făcut o faptă cu atît mai patriotică cu cît ai nemerit chiar epoca cea mai interesantă pentru patria noastră. Aceasta avea nevoie de un organ independent, care să-i apere drepturile cu căldură și cu știință. Nu am trebuință să fac frazuri pompoase despre mărimea și seriozitatea rolului ce ți-ai ales singur, fiindcă sînt încredințat că îl cunoști prea bine și că-l vei susținea, astfel că toți prietenii noștri vor fi fericiți de a-ți strînge mîna cu frățească recunoștință. Eu unul mă aflu în mare nerăbdare de a sosi la Iași pentru ca să conlucrez la redacția foaiei tale..." [13] Și, în continuare, el îi împărtășea intenția ca la întoarcerea sa, din cauza dificultăților ce întîmpina, să suspende pentru o vreme *Romînia literară*. Cînd scria aceste rînduri Alecsandri nu avea cum știi că exact în aceeași zi, la Iași, apărea, fără voia lui, ultimul număr din revista sa. Într-adevăr, în cronica numărului 47 din 3 decembrie (stil vechi — ceea ce înseamnă 15 dec. stil nou, stil după care data el scrisoarea din Constantinopol), apărea în încheiere celebrul comentar la ofisul domnesc pentru eliberarea țiganilor : „Astăzi cade și se desființează sclavia cea neagră ; mîne caută să cadă și să se desființeze șirbia cea albă... căci almintrele cum vom

începe a fi o societate ?...". Cuvintele acestea părînd prea îndrăznețe, fluturînd ideea de eliberare și de împroprietărire a țăranilor, au determinat imediata suprimare a revistei. Autorul notei incriminate este Ion Ionescu de la Brad, căci el se ascundea după toate probabilitățile sub inițiala I, cu care era semnată cronica respectivă. Nu încape însă îndoială că un om cu experiența politică a acestuia n-ar fi publicat aceste cuvinte, ale căror consecințe le putea ușor bănui în atmosfera cam încordată a acelui moment, fără să fie sigur că ele intrau deplin în vederile lui Alecsandri, care continua să figureze de altfel ca redactor-responsabil al foii.

În curînd, scriitorului îi va fi parvenit și această veste ce nu puteă să nu-l întristeze, mai cu seamă ca o mărturie că în Moldova continua să domnească vechea tendință de a înăbuși orice glas mai îndrăzneț ce se ridica în apărarea maselor. O geană de lumină va fi adus în cursul lunii decembrie 1855 zvonul că, Grigore Ghica dîndu-și demisia din domnie, Costache Negri va fi numit în postul de caimacam sau chiar de domn. Dar zvonul nu s-a confirmat, iar în lumea politică și diplomatică din capitala Turciei, dominată de intrigi și corupție, Alecsandri se simte într-o dispoziție din ce în ce mai proastă. Împărtășind starea sa de spirit lui Grenier, el se plîngea de „politica bizantină a turcilor, intrigile infame ale călugărilor greci, istoria prea des repetată a averilor mănăstirești", conchizînd : „Atmosfera bizantină e alcătuită din miasme de corupție materială și mai cu seamă morală ce te scîrbesc" [14]. Dezgustul acesta trebuie să fi fost cu atît mai puternic cu cît, după cît se pare, el nu era izbit de aceste lucruri ca un observator indiferent, ci ca un om amestecat în diversele demersuri politice și se ciocnea mereu de ele. În această vreme, în care războiul dintre Rusia și puterile apusene era ca și încheiat, la Constantinopol se organiza o nouă conferință diplomatică internațională în vederea pregătirii tratatului de pace. Conferința aceasta avea din nou să pună în discuție problema Principatelor și soarta lor în viitor. Iată de ce romînii în genere, și mai cu seamă cei ce se aflau chiar la Constantinopol, nu puteau rămîne nepăsători în fața ei. După unele indiscreții făcute puțină vreme mai tîrziu de către Heliade, pe care e adevărat că în genere nu se poate pune în asemenea probleme niciodată un deplin temei, Alecsandri îm-

preună cu Negri, Rallet şi munteanul Creţulescu, viitorul prim-ministru al lui Cuza, pregătiseră în această vreme un memoriu cuprinzînd o serie de revendicări cu privire la Principate, memoriu ale cărui idei au fost prezentate apoi conferinţei din 11 februarie 1856 de la Constantinopol prin glasul unora din membrii ei. După mărturia lui Heliade, Alecsandri este cel care duce lui Grigore Ghica la Iaşi o copie după acest memoriu, ce pare, după aceeaşi sursă, să fi fost luat în consideraţie [15].

Evenimentele politice deci îi grăbesc scriitorului plecarea spre ţară. Sărbătoarea revelionului el o petrece în această iarnă de două ori. Dintr-o scrisoare a lui I. Ghica rezultă că primul revelion, după stilul nou, după care se conducea lumea diplomatică de la Constantinopol, l-a petrecut aici, cu Ghica, Negri, Creţulescu, Baligot, Rallet şi Laurent. Foarte curînd după aceea el plecă spre Iaşi, dar nu cu vaporul, din cauza furtunilor sau a războiului cursele pe mare cu destinaţia Galaţi fiind probabil suspendate, ci cu trăsura, traversînd Bulgaria, peste Balcani, în plină iarnă. Era un incontestabil act de curaj, mărturisind pe de o parte că scriitorul era într-adevăr un călător îndrăzneţ, iar pe de alta, că mergerea lui grabnică în Moldova era suficient de importantă pentru a nu mai suferi amînări. Trecînd Dunărea pe la Rusciuc, poposind apoi la Bucureşti — din ambele aceste oraşe el găsind vreme să scrie lui Negri, aşa cum şi din Crimeia nu pregetase să o facă de două ori — el ajunge în sfîrşit la Iaşi cu două, trei zile înainte de sărbătoarea revelionului după vechiul stil.

Întors la Iaşi, Alecsandri intra în vîltoarea unei lupte lungi, grele şi de o mare însemnătate istorică pentru Unire, în care ar fi greşit să credem că toate forţele făceau un front comun, într-o deplină armonie şi fără nici o contradicţie între ele. O petiţie semnată de o bună parte din boierimea moldovenească şi adresată la 9/21 decembrie 1855 direct sultanului era, fără să pomenească numele lui Grigore Ghica, de fapt o plîngere contra acestuia. Ea însă pare să nu fi avut vreun ecou la Înalta Poartă. La 11 februarie 1856, se încheia protocolul conferinţei de la Constantinopol. Acesta, în ansamblu, în afara constatării supărătoare că teritoriile Valahiei şi Moldovei „fac parte integrantă din Imperiul Otoman", cu o serie de consecinţe ce decurgeau de

aici, era satisfăcător. El cuprindea chiar perspectiva unor reforme cu caracter democratic, cum erau mai cu seamă cele privitoare la raporturile dintre țărani și proprietari — ceea ce indispune profund cercurile reacționare boierești din țară [16].

Un mare număr de fruntași ai vieții publice și culturale, între care M. Kogălniceanu, V. Alecsandri, Gr. Cuza, G. Sion, A. Russo, C. Rolla, Al. Donici, D. Miclescu, Lascăr Catargi etc., adresează la 16/28 februarie 1856 domnitorului o scrisoare prin care îi cer să protesteze către congresul de pace ce tocmai se deschisese la Paris contra considerării celor două principate ca parte integrantă din Turcia [17]. Chiar în aceeași zi, Grigore Ghica întocmește un memoriu [18] pe care-l expediază a doua zi contelui Walewski, președintele congresului de pace de la Paris, însoțindu-l de o scrisoare particulară [19] și completîndu-l cîteva zile mai tîrziu printr-o serie de ample observațiuni ce erau de asemenea trimise la Paris [20].

Deschiderea la 25 februarie 1856 a congresului de pace de la Paris însemna unul din cele mai însemnate evenimente în acel moment pentru viitoarea dezvoltare a Principatelor, îndeosebi pentru problema Unirii, care devenise primordială, în jurul ei și strîns legate de ea grupîndu-se toate celelalte privitoare la reformele democratice. Unirea nu era numai visul lui Vasile Alecsandri și al altor cîtorva scriitori care în vremea asta aveau să o cînte, nici ambiția personală a unor oameni politici cît de importanți, cum ar fi Kogălniceanu. Ea era realmente o mare problemă națională, a întregului popor romîn, căci izvora din realitățile istorice, era determinată de stadiul de dezvoltare economică a țărilor romîne. În cele două principate încă de mult capitalismul luase o destul de mare dezvoltare. Triumful deplin al capitalismului, în luptă cu orînduirea feudală, pe care nu o răsturnase la 1848, impunea în această vreme, între altele, lărgirea pieții interne și constituirea unui stat independent care să-și apere supușii în relațiile lor comerciale cu supușii altor state, iar pe de altă parte, doborîrea privilegiilor și tuturor formelor de viață economică și politică feudale [21]. Iată de ce lupta pentru Unire a fost strîns împerecheată în permanență cu cea pentru constituirea unui stat național, cu cea pentru reforme sociale și politice democratice. Iată, în consecință, de ce o parte din boierime a fost antiunionistă sau unionistă „cu rezerve", iată de

ce diferitele clase şi categorii sociale nu aveau exact aceeaşi poziţie în problema cea mare a Unirii, deşi în linii mari, din cauze uneori sensibil deosebite, ele aveau motive să se considere avantajate de realizarea acestui însemnat act politic naţional şi s-au străduit cu eforturi neegale pentru realizarea lui [22].

Se înţelege, clasa cea mai direct şi imediat interesată era burghezia. Burghezia romînească era încă prea puţin dezvoltată totuşi, insuficient de puternică deci, ca să poată realiza Unirea singură. De aceea ea a căutat necontenit să atragă boierimea în lupta pentru Unire, angajîndu-se în acest scop să-i dea toate asigurările că ea nu va fi însoţită de reforme politice şi sociale ce o vor dezavantaja. În felul acesta se consolida înţelegerea de la 1848 şi se aşezau temeliile acelei „monstruoase coaliţii" dintre ele, ce se va desăvîrşi nu peste mulţi ani. O bună parte din boierime — mai ales liniştită de făgăduielile atît de ferme ale burgheziei în ce priveşte problemele sociale, îndeosebi în ce priveşte problema ţărănească — se angajează deci de asemenea în lupta pentru Unire. Orientarea aceasta se explică şi prin aceea că o bună parte din boierime provenea relativ de puţină vreme din rîndurile burgheziei şi nu era deci cu totul străină şi impermeabilă mentalităţii acesteia, cu atît mai mult cu cît ea începea să se antreneze pe drumul unor interese economice ce erau favorizate de dezvoltarea capitalismului.

Unii istorici din trecut încercau să prezinte Unirea ca o operă a boierilor şi cel mult a intelectualilor progresişti, ţărănimea fiind prezentată cu totul indiferentă, dacă nu ignorantă în raport cu această problemă. Adevărul este că masele ţărăneşti au fost, şi în Moldova şi în Muntenia, deosebit de active în lupta pentru Unire. Pentru aceste mase, Unirea echivala cu eliberarea de sub jugul nemiloasei exploatări boiereşti, cu împroprietărirea. Acest lucru face uşor de înţeles presiunea exercitată de ţărănime, atunci cînd a fost necesar, asupra adunării elective de la Bucureşti. În număr mai mic, alături de aceste mase ţărăneşti au fost şi lucrătorii, meşteşugarii şi păturile sărace ale oraşelor, de asemenea favorabile Unirii, de la care aşteptau un spor de bună stare şi mai ales reforme şi libertăţi democratice. Fără îndoială însă că „în primele rînduri ale luptătorilor pentru Unire s-au aflat elemente înaintate ale vremii, lite-

rați, publiciști însuflețiți de dragoste de țară" [23], cum au fost în Moldova Mihail Kogălniceanu, Vasile Alecsandri, Costache Negri, Alexandru Cuza și încă alții.

Dacă forțele sociale cele mai însemnate ale Principatelor erau, pentru motive sensibil deosebite, uneori chiar contradictorii, totuși partizane ale Unirii, în vederea căreia își concentrau acțiunile, nu un acord asemănător în această importantă problemă exista între însemnații factori internaționali europeni chemați a decide. Într-adevăr, între marile puteri care aveau atunci un cuvînt hotărîtor în problemele europene, unele erau favorabile Unirii, dar altele erau cu încăpățînare adversare acestei idei. În momentul deschiderii Congresului de la Paris, unde chestiunea Principatelor și a Unirii lor avea să se pună, pozițiile marilor puteri se precizară mai ferme ca niciînd. Erau contra Unirii : Turcia, Anglia și Austria. La Congresul de la Paris, ca în toate tratativele diplomatice ale vremii, adversarii Unirii Principatelor întîlneau însă niște prieteni hotărîți ai acestei cauze : Franța, Rusia și Piemontul, cărora către sfîrșit li s-a adăugat și Prusia.

În împrejurări complexe și, în ansamblul lor, favorabile împlinirii năzuințelor spre Unire, li se impunea romînilor să procedeze cu un mare tact, folosind cu cea mai mare înțelepciune raporturile de forțe și antagonismele dintre puterile europene. Îndeosebi în acest scop, mai mult decît în acela de a curma lupta dintre boierii candidați la domnie și de-a asigura țării o conducere nepărtinitoare între diversele tabere, s-a născut în această vreme dorința de a avea un principe străin, care a fost acceptată de cei mai mulți ca o soluție în acele împrejurări internaționale și legată strîns de aceea a Unirii.

Congresul de la Paris se încheie la 30 martie 1856 fără ca Unirea să fi fost hotărîtă, dar și fără ca ideea ei să fi fost respinsă. În ansamblu, hotărîrile Congresului ne sînt favorabile. Ele stabilesc, între altele, că Principatele trec sub protectoratul marilor puteri — ceea ce știrbea serios ideea că ele fac parte integrantă din imperiul otoman. În ce privește Unirea, care devenise astfel o problemă internațională, ea urma să se realizeze pe baza consultării unor adunări reprezentative, așa-numitele „divanuri ad-hoc".

În acest moment, acțiunea deschisă pentru Unire începe. Alecsandri, care niciodată n-a aspirat să joace vreun rol în viața politică, înțelegînd că acum e din nou vorba de probleme ce depășesc interesele unei tabere politice sau alteia, fiind în joc soarta țării însăși, se angajează în primele rînduri ale luptei. În anii ce urmează pînă la Unire și puțin după aceea, numele său va sta aproape în permanență pe primul plan și — cu rari și explicabile excepții, care nu vor însemna nici un moment lipsa adeziunii sale — se va afla pe toate actele ce au marcat drumul greu pe care s-a ajuns la Unirea din 24 ianuarie 1859.

Luna aprilie și începutul lui mai trebuie să fi fost o perioadă de așteptare și de consfătuiri în vederea elaborării unui plan de luptă. În cea de a doua jumătate a lunii mai 1856, acțiunea începe însă să se desfășoare. La 25 mai (6 iunie, st. n.), se întîlnesc la via de la Socola a lui Petre Mavrogheni un grup de unioniști, între care Alecsandri, Kogălniceanu, Rallet, Rolla, C. Hurmuzachi, C. Negri și constituiesc un fel de asociație de luptă pentru Unire. În curînd urmau să sosească în Principate, în conformitate cu hotărîrile Congresului de la Paris, membrii unei comisii internaționale pentru a-și da seama de realele dorințe ale populației. Această grupare își propunea să susțină Unirea Principatelor sub un principe străin și să răspîndească această idee prin ziare, reviste, broșuri și foi volante, prin trimiterea de delegați în întreaga țară și prin convocarea de întruniri publice în care să se strîngă cît mai multe semnături în favoarea Unirii. Pe de altă parte, „în interesul absolut al Unirii", considerîndu-se necesar să se intre în legături cu mișcarea din Valahia, se hotărăște ca V. Alecsandri să plece de îndată la București [24]. Sarcina, în acele momente, evident de mare răspundere și solicitînd mare tact, arăta deosebita încredere și deosebitul prestigiu de care se bucura scriitorul în ambele Principate. Cu prilejul acestei reuniuni de constituire a asociației de luptă pentru Unire a scris el cele două strofe ale poeziei *Jurămînt*, pe care n-a publicat-o personal niciodată. Cîteva zile mai tîrziu, la 30 mai/11 iunie, o mare adunare convocată la Iași își însușește programul de luptă pentru Unire, și aproape 200 de semnături, între care și a scriitorului nostru, întăresc pro-

cesul-verbal în care se ratifică hotărîrile cu privire la Unire sub un principe străin luate în consfătuirea de la Socola [25].

În perioada aceea de încordată aşteptare de la începutul anului, Alecsandri desigur îşi va fi făcut un nou examen de conştiinţă în raport cu locul lui în această luptă. Rezultatul acestui examen creaţia sa îl înregistrează în poezia *Steaua ţării,* scrisă în 1856, publicată abia în 1862. Întreaga poezie şi îndeosebi finalul ei arătau cu claritate că poetul consacra în întregime năzuinţele, dragostea, talentul şi toate puterile sale numai cauzei patriei. Era ca un răspuns la chemarea ce i-o făcuse Bălcescu în 1847 : „Să întoarcem ceea ce ne-a mai rămas din dragostea noastră, s-o întoarcem către ţara noastră. *Romînia* va fi iubita noastră." De aceea, acum, cîntecelor sale de iubire, steaua lucitoare le răspunde :

Eu a ţării mele
Sînt lucinda stea !
De poţi între ele,
Vină de mă ia.
Fă-te geniu falnic, fă-te şoim de munte,
Ca s-ajungi la mine şi l-a ţării frunte !

În această dispoziţie spirituală, în atmosfera generală de mare fierbere, cînd dorinţa de luptă pentru Unire clocotea în toate inimile cinstite, Alecsandri sesizează argumentele propagandei antiunioniste ce încerca să se strecoare în opinia publică. Cu spontaneitatea lui obişnuită, el înjghebă o scenetă : *Păcală şi Tîndală,* menită să combată în mod eficace pe duşmanii Unirii. Autorul lui *Iorgu de la Sadagura* şi al *Iaşilor în carnaval* nu uitase rolul îndrumător important pe care-l poate avea teatrul.

Între timp, marea acţiune propagandistică pentru Unire îşi începe desfăşurarea cu o amploare care dovedeşte profunda şi reala popularitate a ideii Unirii în sînul celei mai mari părţi din toate clasele sociale. În scurt interval, sosesc la Iaşi nenumărate petiţii din diversele capitale de judeţe ale Moldovei, de la Bacău, de la Dorohoi, de la Neamţ, de la Roman, de la Bîrlad, de la Tecuci, de la Focşani etc., etc., prin care se cerea cu insistenţă Unirea, petiţii semnate de un mare număr de persoane, de la mari boieri, pînă

la intelectuali fără nici un titlu de boierie sau chiar simpli meşteşugari. Mişcarea unionistă capătă în mase o amploare atît de mare, că surprinde chiar pe cei mai buni prieteni ai ei. La 4 iulie 1856 s.n., deci la mai puţin de o lună după consfătuirea restrînsă de la Socola, unde se hotărîse să se pornească la agitarea opiniei publice, pentru a o face să-şi spună cuvîntul pe care să-l audă diplomaţii marilor puteri garante, consulul francez din Iaşi, Victor Place, raporta ministrului său la Paris. El sublinia că manifestările spontane unioniste din întreaga Moldovă „au cu atît mai multă importanţă cu cît se pretinsese un moment că mişcarea pe care o vedem în jurul nostru în favoarea Unirii nu era decît rezultatul acţiunii cîtorva tineri din Iaşi, pe cîtă vreme avem astăzi dimpotrivă dovada că unirea este încă mai populară în judeţe decît în capitală“ [26]. În primele zile ale marelui entuziasm ce se năştea în Moldova, văzîndu-se pentru prima oară manifestată în mod public şi în mod atît de masiv voinţa de Unire, Alecsandri lansează cîntecul *Hora Unirii,* pe care-l publică în ziua de 9 iunie în *Steaua Dunării.* Pus în mod intenţionat pe o melodie se pare deja în circulaţie şi din cele mai populare, a ajuns în cîteva zile cîntecul cel mai cunoscut şi cel mai iubit al romînilor din ambele principate. Era incontestabil o poezie care izvora din tumultul de sentimente al acestor împrejurări şi pe care aceste împrejurări o făceau totdeodată necesară. Ca să se poată da la iveală cît mai repede acest adevărat manifest agitatoric, Alecsandri îşi aminteşte vechile năzuinţe unioniste, aşa de utopice, deşi aşa de fierbinţi, de la 1848. Reia vechea poezie din *Foaia pentru minte : Hora Ardealului,* o topeşte din nou şi din incandescenţa lui interioară scoate o chemare nouă, puternică, vibrantă, cuceritoare :

Hai să dăm mînă cu mîna
Cei cu inima romînă,
Să-nvîrtim hora frăţiei
Pe pămîntul Romîniei...

Versuri simple, la primul contact părînd poate fără mare adîncime şi fără o deosebit de bogată substanţă poetică, dar care au răspuns atît de mult simţirilor celor mai adînci ale largilor mase, că au fost de îndată însuşite — ceea ce

le-a conferit o uriașă rezonanță. Cuvintele lor, izvorînd direct din inima poporului, par și astăzi adevărate inscripții, căpătînd ceva din expresivitatea și valoarea marilor creații ale înțelepciunii populare :

Unde-i unul nu-i putere
La nevoi și la durere,
Unde-s doi puterea crește,
Și dușmanul nu sporește !

În urma hotărîrii consfătuirii de la Socola din 25 mai/6 iunie ca în numele unioniștilor moldoveni să meargă la București pentru a lua contact cu unioniștii munteni, la 11/23 iunie, Alecsandri își scoate pașaportul și probabil o zi sau două după această dată pornește spre București. Nu avem amănunte despre această călătorie. Știm numai că amicul său Grenier, care în vremea asta fusese trimis de domnitorul Grigore Ghica la Constantinopol, întors din această misiune la 21 iunie s.v. la Iași, îl întîlnește în aceeași seară în casa prietenului lor comun I. A. Cantacuzino — ceea ce înseamnă că se întorsese deja de la București [27]. Între puținele scrisori ce au mai rămas din cele pe care Alecsandri le-a primit de la amicii săi, aflăm prin iulie 1856 unele din București, de la Bălăceanu, cuprinzînd informații politice care confirmă călătoria aceasta și datele ei stabilite cu aproximație [28].

Frămîntarea pentru Unire, în care era intim angrenat și scriitorul nostru, crește în intensitate în perioada de la sfîrșitul lunii iunie și din cauza lipsei unei înțelegeri între unioniști în ce privește persoana care să fie candidatul lor la domnie. Domnitorul Grigore Ghica își încheia în această vreme cei șapte ani de domnie pentru care fusese numit. La 2/14 iulie primi telegrama marelui vizir prin care era anunțat că funcțiile sale încetau, fiind numit în locul său, în calitate de caimacam, vornicul Toderiță Balș, care, prin mijlocirea bancherilor săi din Constantinopol, plătise pentru acest post 25.000 galbeni [29]. Grigore Ghica părăsește imediat Iașii, îndreptîndu-se spre Franța, unde se stabilește și unde, un an mai tîrziu, își va curma zilele. Credincios lui Ghica, Edouard Grenier își ia și el rămas bun de la nenumărații prieteni ce și-i făcuse în Moldova, în această țară a

cărei cauză o slujise şi de care se legase în aşa măsură încît, într-o dedicaţie către Alecsandri, el avea să declare :

Car j'aime comme toi le pays de tes pères,
Et quel qu'il soit demain,
Qu'on lui fasse des jours malheureux ou prospères,
Mon coeur reste roumain ! *

Plecarea lui Grenier era fără îndoială cu atît mai resimţită de Alecsandri, cu cît în aceeaşi vreme prietenii săi, soţii I. A. Cantacuzino, erau loviţi de o nenorocire ce a făcut pe mamă să se izoleze complet de lume : le murea un copil. Cu acest trist prilej a scris poetul poezia ocazională : *Pe albumul D-nei Z.* Rămas fără prieteni, Alecsandri are motive să se întristeze şi din cauza dificultăţilor ce se ridicau din ce în ce mai mari în calea acţiunii pentru Unire. Toderiţă Balş era potrivnic Unirii din numeroase motive, între care şi din acela că năzuia să devină domn şi-şi dădea seama că şansele sale scădeau dacă era vorba de domnia Principatelor Unite. Pe deasupra, el primise instrucţiuni secrete de la Constantinopol în sensul antiunionist. După instalarea sa de la 11/23 iulie 1856, care fusese totuşi folosită de cetăţeni pentru a se face o manifestaţie publică în favoarea Unirii, caimacamul numeşte noii miniştri dintre separatişti şi înlocuieşte pe toţi marii demnitari suspecţi că ar fi unionişti de asemenea cu separatişti. Operaţia se extinde apoi la întregul aparat de stat şi se încununează cu suspendarea legii libertăţii presei, urmărind în felul acesta să lovească în propaganda favorabilă Unirii. Prigonirea mişcării unioniste devine aşa de puternică şi de făţişe, că peste puţină vreme autorităţile moldovene ajung să interzică chiar reprezentarea scenetei *Păcală şi Tîndală* şi cîntarea *Horei Unirii* de către muzicile militare sau tarafurile de lăutari [30] — ceea ce arată totdeodată şi marea amploare ce o luase popularitatea acestui imn al Unirii. Uneori însă aceste dispoziţii erau ostentativ călcate de către grupuri impozante de cetăţeni, cum s-a întîmplat la un moment dat

---

* *Căci iubesc ca şi tine ţara strămbunilor tăi,*
Şi orice se va întîmpla,
De i se va face zile rele sau bune,
Inima-mi rămîne romînească !

la Bîrlad, unde publicul, adunat „spre a asculta acest dulce sunet național", impune două seri la rînd ca muzica de la grădina publică să execute totuși *Hora Unirii*, ba chiar în prezența ispravnicului și a polițiștilor care se străduiau zadarnic să împiedice manifestarea, de altfel foarte pașnică [31].

Pentru moldoveni situația era deosebit de grea, acum ca în toată perioada ce urmează pînă la Unire, cu atît mai mult cu cît trebuia să se lucreze cu foarte mult tact, să se evite a se ajunge la manifestări zgomotoase de mase, care ar fi putut fi folosite ca pretext pentru înăbușirea mișcării unioniste prin teroarea armatei de ocupație austriacă și pentru a prelungi încă mai mult această ocupație. De aceea, în fața stării de lucruri existente, Kogălniceanu, unul din fruntașii mișcării unioniste din Moldova, scria lui C. A. Rosetti : „...sîntem hotărîți să ne ținem deoparte, așteptînd evenimentele. Am determinat pe toți, și sper să fi reușit să lase la o parte orice dușmănie, orice susceptibilitate, orice părere de mîna a doua și să ne ținem fermi și uniți sub marele și nobilul steag al Unirii..." [32].

Pe la sfîrșitul lui decembrie, mulțumindu-i pentru mici daruri primite, de care se bucurase copilărește „cu tot părul meu alb" — cum spunea el însuși — Alecsandri îi scria lui Grenier, acum în Franța. Îi dădea știri despre prieteni și împrejurări, împărtășindu-i ceva din atmosfera de apăsătoare așteptare a desfășurării evenimentelor și de apăsător dezgust în fața manevrelor antipatriotice ale caimacamului și acoliților săi. „Nu-ți închipui, scumpul meu Grenier — scria poetul — ce plictiseală apasă anul acesta asupra societății Iașilor ; s-ar zice că lumea e enervată de așteptarea înfrigurată și prea mult prelungită a evenimentelor politice. Guvernul pare a-și fi dat poalele peste cap... în genere domnește demoralizare completă..." Și în continuare, el declara că în așteptarea unei schimbări îmbucurătoare se ocupă „cu cîteva lucrări literare, care mă fac să uit mizeriile noastre politice" [33].

Într-adevăr, în această perioadă de temporară acalmie în lupta pentru Unire, mai degrabă de frămîntare subterană și de așteptare a momentului potrivit pentru a acționa din nou, Alecsandri se consacră mai din plin creației literare.

De altfel, recunoaşteri din ce în ce mai fără rezerve ale meritelor sale literare erau în această vreme întovărăşite de amintirea datoriei sale de a scrie încă mai mult — semn că opera îi era apreciată. Chiar în cursul anului 1856, C. A. Rosetti, care se afla încă la Paris, publica în mai multe numere din *Steaua Dunării* un lung şi plin de admiraţie studiu despre volumul *Doine şi lăcrimioare*. După ce surprindea cu multă pătrundere ceea ce era esenţial şi deosebit de valoros în poezia scriitorului moldovean, Rosetti căuta să explice „cum d. Alecsandri ştiu cunoaşte şi exprima adevăratele simţăminte ale romînilor", „cum înţelese el că izvorul cel mare al poeziei este în fundul inimei poporului, iar nu în imitaţiile străine", „cum ştiu aprinde sufletul Romîniei..." şi sfîrşea amintind ceea ce spusese Grün despre el, cu doi, trei ani înainte, şi anume că poetul „este dator acum cîntece de speranţă, de inimare şi de mîntuire". La care adăuga : „Acest apel făcut poetului de Franţia cutez a i-l face şi eu din partea romînilor..." [34]. Chemare pe care i-o adresa şi tînărul muntean G. Creţeanu în finalul poeziei ce i-o dedica în aceeaşi vreme :

Tu, Bard al Romîniei, cu suflet de iubire,
Cu nobili inspirări,
Întoană din nou lira, fă ţara să admire
A tale dulci cîntări.

Mai spune cum romînii erau viteji odată,
Cum astăzi au căzut ;
Prin cînturile tale în fraţii tăi deşteaptă
Virtutea din trecut

În aceste circumstanţe, prin luna decembrie 1856, el pare cufundat în munca literară. „Adun în acest moment într-un volum — spunea el lui Grenier în scrisoarea citată — tot ce am scris în proză de cîţiva ani. Compun o dramă naţională în trei acte pentru nefericitul nostru teatru şi, din cînd în cînd, comit cîte o mică doină. Prinţesa Natalia, prinţesa Catiţa şi d-na Mavrojeni îşi propun să dea o reprezentaţie în folosul săracilor ; mi-au cerut un mic tablou

național... Le-am făcut o bluetă care le va da satisfacția de a se arăta pe scenă în fermecătoare costume de țărance..." Volumul de care vorbește este *Salba literară*, care va apărea pe la sfîrșitul lui martie 1857. În fruntea lui, el așază *Istoria unui galbîn*, urmată de însemnările din călătoriile în țară sau în străinătate, de două articole de critică, între care acel vibrant și adevărat poem consacrat poeziei populare, specificului național și poporului romîn, în sfîrșit de cîteva piese de teatru. Între acestea era *Cinel-Cinel*, tabloul național de care amintea în scrisoarea către Grenier, piesă ce astăzi ne apare destul de ușoară și de plină de voioșie, dar care atunci era aproape subversivă, căci constituia o prefigurare a Unirii și o pledoarie pentru ea, pledoarie interzisă într-o formă mai directă. În *Salba literară* se mai aflau și piesa *Cetatea Neamțului* și sceneta *Păcală și Tîndală*, încheiată cu *Hora Unirii*. La începutul lui februarie 1857, Alecsandri îi scria prietenului său Alecu Hurmuzachi despre bucuria ce o încercase aflînd că amicul lor comun Carol Miculi scrisese o melodie nouă pentru *Hora Unirii*. Cu această ocazie, el ruga să se transmită compozitorului marea sa dorință „de a lucra ceva împreună cu el : vreo operă sau vreo scenă istorică, fantastică, romantică etc., cum i-o plăcea" și cerea insistent să-i trimeată degrabă notele noii compoziții pentru a le putea adăuga, împreună cu versurile, chiar la volumul *Salba literară*.

Cam în aceeași vreme, către sfîrșitul iernii 1856—1857, lupta politică pentru Unire cunoaște o intensificare, întrucît alegerile pentru Divanurile Ad-hoc nu mai puteau întîrzia mult. Firmanul de convocare a corpului electoral era așteptat din zi în zi. Campania în vederea acestor alegeri trebuia, se înțelege, pregătită din vreme și cu simț de răspundere. În februarie 1857, se constituie un Comitet electoral al Unirii compus din zece membri, între care Kogălniceanu, V. Mălinescu, C. Rolla, D. Rallet, C. Hurmuzachi. În actul de constituire a acestui comitet se stabilesc și principalele puncte ale programului electoral. Probabil cam în aceeași vreme cu această consfătuire constitutivă sau imediat după ea, la 7/19 februarie, se redactează o petiție adresată marilor puteri semnatare ale tratatului de la Paris, prin care li se aduc la cunoștință gravele abuzuri ale administrației din Moldova față de ideea și partizanii Unirii, cerînd garanta-

rea libertăților. Petiția este semnată de aproape o sută notabilități ale Moldovei, între care I. A. Cantacuzino, C. Rolla, M. Kogălniceanu, C. Negri, V. Alecsandri, V. Mălinescu, G. Sion și alții [35].

Evenimentele, care deja se desfășurau într-o atmosferă din zi în zi mai încordată, brusc se precipită. După o scurtă boală, caimacamul Toderiță Balș moare pe neașteptate la 17 februarie/1 martie 1857. Competițiile încep din nou pentru postul ce-l ocupase acesta. Ion Ghica povestește în scrisoarea către Alecsandri consacrată lui Laurent, că marele vizir Reșid-pașa i-a cerut — el fiind bei de Samos și bucurîndu-se de mare încredere în cercurile conducătoare de la Constantinopol — cîteva persoane vrednice a fi numite caimacam. Ghica a indicat în ordine pe : Negri, Ștefan Catargiu, Vasile Alecsandri și Lascăr Rosetti [36]. Dar cu nici unul din aceștia n-au fost de acord unii sau alții dintre ambasadori, așa că, după mai multe alte propuneri, a fost numit Nicolae Vogoride, soțul Cocuței Conachi. O clipă, și fără să știe, Alecsandri trecuse lîngă posibilitatea de a ocupa postul cel mai înalt din patria sa, la care de altfel el nici nu rîvnea, nici nu gîndea măcar.

La 23 febr./7 martie 1857 se făcuse numirea lui Vogoride. La 28 febr./12 martie, Cabuli Effendi, trimisul sultanului, citește la Iași firmanul de convocare a corpului electoral în vederea alegerilor pentru Divanul Ad-hoc. Lupta era acum deschisă în mod efectiv. Chiar a doua zi, la 1/13 martie, unioniștii din Moldova prezentau un memoriu trimisului sultanului, în care, căutînd să dea asigurări de circumstanță în ce privește fidelitatea față de imperiul otoman, insistau asupra necesității ca „spiritul național să fie deșteptat" și cereau aprobarea de către Înalta Poartă a „unirii familiei romîne a celor două Principate laolaltă" [37]. În aceeași zi, se formula programul unioniștilor din Moldova, iar zece zile mai tîrziu, la 10/22 martie, programul era difuzat sub forma unui manifest al comitetului electoral al Unirii către alegători, în care pe primul plan stau revendicările formulate puțin înainte cu ocazia constituirii comitetului electoral al Unirii [38].

Între timp, la 4/16 martie 1857, se petrecuse un eveniment care dădea mari speranțe că lucrurile se vor desfășura mai favorabil pentru cauza Unirii. Era vorba de părăsirea

Iaşilor şi a întregii Moldove de către trupele de ocupaţie austriace, care cîteva zile mai tîrziu aveau să părăsească şi Valahia. Faptul era de mare însemnătate, antiunioniştii fiind lipsiţi astfel de un puternic sprijin. El se datora eforturilor diplomatice ale Rusiei şi Franţei, sprijinitoarele hotărîte ale Unirii. Cu toată lipsa acestui preţios sprijin, după cîteva zile de făţarnică imparţialitate în problema Unirii, Vogoride continuă politica antiunionistă a predecesorului său cu încă mai multă hotărîre.

Ca o firească reacţiune, lupta unioniştilor moldoveni se înteţeşte şi ea. Din ce în ce mai mult, ca un om dinamic, avansat în idei, plin de iniţiativă, Kogălniceanu căpăta o ascendenţă în partida unioniştilor, deşi, din motive democratice, ei nu aleseseră un conducător suprem al mişcării, ci numai un comitet de conducere. Kogălniceanu e cel care ia o nouă iniţiativă. Împreună cu Mălinescu şi Codrescu, în calitate de redactori ai *Stelei Dunării* şi *Zimbrului*, el convoacă o adunare în care se constată că „este de neapărat a se adresa guvernului o petiţie în numele scriitorilor, tipografilor, librarilor etc., ce se ocupă cu ramuri atîrnate de presă, spre a se cere restatornicirea legii presei, care este numai suspendată, şi care restatornicire este neapărată, mai ales astăzi cînd ţara intră în ajunul liberei rostiri a dorinţelor sale". Într-adevăr, legea lui Grigore Ghica prin care se hotăra libertatea presei fusese suspendată de Balş în vederea ingerinţelor contra Unirii. Cei convocaţi de Kogălniceanu la 12/24 martie hotărăsc de aceea să se adreseze guvernului cu o cerere, a cărei redactare e încredinţată lui Hurmuzachi, ca jurist, lui V. Alecsandri şi altor cîtorva [39]. Cîteva zile mai tîrziu, tot Kogălniceanu propune comitetului central al Unirii ca o delegaţie să se prezinte caimacamului şi să-i ceară restabilirea legii presei şi pedepsirea călcătorilor liberei exprimări a convingerilor cu ocazia alegerilor [40]. La 17/29 martie delegaţia se prezintă lui Vogoride, care respinge cererile. A doua zi chiar, se redactează un lung memoriu către comisia internaţională de la Bucureşti. După ce arată purtarea părtinitoare, defavorabilă Unirii, a caimacamului, hotărît să împiedice libera exprimare a voinţei ţării cu prilejul alegerilor pentru Divanele Ad-hoc, memoriul cere dreptul de întrunire al comitetelor electorale, restabilirea libertăţii presei, abţinerea guvernului de a înrîuri

alegerile. El este iarăşi semnat de un şi mai mare număr de notabilităţi ale vieţii publice şi culturale, între care C. Negri, M. Kogălniceanu, D. Rallet, V. Alecsandri, G. Sion, V. Mălinescu, A. Russo şi alţii [41].

Cu predarea acestui memoriu este însărcinată o delegaţie formată din Kogălniceanu, Alecsandri şi Rallet, care să prezinte comisiei internaţionale de la Bucureşti şi prin viu grai plîngerile şi doleanţele romînilor din Moldova. La 22 martie st. v., Alecsandri îşi scotea paşaportul şi probabil că o zi sau două mai tîrziu el pleca împreună cu ceilalţi doi amici spre Bucureşti, oprindu-se în principalele oraşe, poate la Roman şi Focşani, în orice caz la Bacău. Într-o corespondenţă din Iaşi a ziarului *L'Etoile du Danube (Steaua Dunării* fusese interzisă de cenzură şi apărea acum în limba franceză la Bruxelles), se spunea că „cei trei delegaţi au fost primiţi cu entuziasm de locuitorii judeţelor pe care le-au străbătut şi pretutindeni au primit acte de adeziune" [42]. Guvernul se arăta destul de îngrijorat de acţiunea acestei delegaţii şi luase serioase măsuri pentru a-i urmări îndeaproape activitatea. Prefectul judeţului Bacău, de pildă, raporta lui Costin Catargi, ministrul de interne, trecerea prin Bacău a delegaţilor, cu cine au luat contact, cum şi faptul că în oraş circulase o hîrtie în favoarea Unirii pentru a fi semnată şi dusă de cei trei la Bucureşti [43]. Ceva mai mult ! Prefectul de Putna trimisese un om special care să spioneze pe cei trei delegaţi la Bucureşti, iar la 11 apr. st. n. el raporta ministrului de interne moldovean ştirile ce le avea de la acesta : „Kogălniceanu şi colegii săi încă nu s-au prezentat comisarilor", la care se adăuga şi informaţia că : „la Bucureşti lumea a înnebunit" [44] — ceea ce pune în lumină în orice caz atmosfera favorabilă Unirii şi poate chiar primirea călduroasă ce s-a făcut delegaţiei moldovene. E probabil că cei trei delegaţi au ajuns la Bucureşti în ziua de 27 martie/ 9 aprilie 1857. Cum soseşte, Alecsandri publică în ziarul *Concordia* poezia *Moldova în 1857*, una din cele mai dure ale acestui om blajin, pe care cenzura n-o lăsase să apară în Moldova. Era ecoul indignării populare din Moldova împotriva boierilor antiunionişti, care trebuie să fi produs un puternic ecou nu numai între moldoveni, unde s-a răspîndit apoi prin gazeta muntenească şi prin foi volante, dar

chiar și în Valahia. Nu putea să nu impresioneze, în acele ceasuri grele, mai cu seamă mărturia de devotament ce o făcea poetul patriei sale :

Cînd ridici fruntea, jos în țărînă,
O-mpinge, — o calcă dușman picior !
Cînd ridici glasul, o cruntă mînă
Îi curmă-ndată gemetu-n zbor !

Dar cît va bate inima-n mine,
Eu în veghere la luptă-oi sta
Și, cu tărie, eu pentru tine
În fața lumii voi protesta !

Pentru coroana-ți de suverană,
Pentru-al tău nume și al tău drept,
Eu înfrunta-voi hidra dușmană
Și-un scut ți-oi face din al meu piept !

Plin de încredere în triumful cauzei Unirii, în triumful cauzei poporului său, ca totdeauna în momentele istorice însemnate de acord cu simțămintele întregului popor, Alecsandri aruncă în finalul poeziei sale unul din cele mai cumplite blesteme asupra boierilor care, prizonieri intereselor lor de clasă și vînduți unor țări străine, trădau cauza Unirii și luptau în felul acesta contra patriei lor :

Blestemul țării curînd să cadă
Pe capul vostru nelegiuit !
Blestem și ură !... Lumea să vadă
Cît rău în lume ați făptuit !

Fie-vă viața neagră, amară !
Copii să n-aveți de sărutat !
Să n-aveți nume, să n-aveți țară,
Aici să n-aveți loc de-ngropat !

Și cînd pe calea de vecinicie
Veți pleca sarbezi, tremurători,
Pe fruntea voastră moartea să scrie :
Dușmani ai țării ! Cruzi vînzători !

Puternicul ecou pe care poezia trebuie să-l fi avut în masele cele mai largi ni-l dovedesc de altfel atît faptul că poezia este reprodusă la interval de cîteva zile numai în *Foaia pentru minte* din Transilvania, cît şi nevoia ce au simţit-o antiunioniştii din Moldova de a-i contracara efectul prin răspîndirea prin foi volante a unei poezii cu acelaşi titlu : *Moldova în 1857*, atribuită lui N. Istrati [45], prin care se lovea în Alecsandri şi în ideea Unirii.

După toate probabilităţile, Kogălniceanu, Alecsandri şi Rallet au fost primiţi de comisia internaţională de la Bucureşti cel mai tîrziu în ziua de 31 martie/12 aprilie 1857. O scrisoare a scriitorului în care vorbeşte de această primire e datată : *martie* [46]. Raportul lui Talleyrand-Périgord, delegatul francez în comisia internaţională de anchetă în Principate, adresat contelui Walewski, ministrul de externe al Franţei, la 2/14 aprilie, consemnă această întîlnire în felul următor : „...membrii comisiei au primit vizita a trei moldoveni, d-nii Kogălniceanu, Rallet şi Alecsandri, delegaţi pe lîngă comisie pentru a-i transmite doleanţele prietenilor lor politici şi pentru a se plînge de actele violente, arbitrare şi represive ale caimacamului. Aceşti domni sînt oameni de o înaltă distincţie : unul a fost ministru, ceilalţi doi, unul ca istoric şi celălalt ca poet, ocupă primele locuri în patria lor. Convorbirea cu ei a produs în general asupra tuturor colegilor mei o impresie favorabilă cu privire la cauza pe care au venit să o apere pe lîngă noi. Savfet-Efendi însuşi mi-a spus cu întreaga sa bonomie sentimentală : Mi-au adus la cunoştinţă fapte care-mi străpung inima ; în consecinţă, în pofida proastei stări a sănătăţii mele, vă voi urma în Moldova şi acolo vom pune lucrurile pe un drum mai bun..." [47] Fără îndoială că cei trei patrioţi n-au pierdut prilejul, în afara convorbirilor lor cu unioniştii munteni, să stea de vorbă şi separat, în afară de plenul comisiei, cu diplomaţii favorabili cauzei Unirii, cum erau cel francez, cel rus şi cel italian. De altfel, în raportul său către Walewski din care am citat, Talleyrand adăuga, după descrierea discuţiilor : „Sînt călduros susţinut de dl. de Basily", delegatul rus. Imediat după aceste prime întrevederi, Alecsandri trimite o scrisoare cu relaţii amănunţite lui Rolla, din păcate pierdută, şi o alta lui Victor Place, de la care avusese o recomandaţie personală către diplomatul francez de la Bucu-

rești. În scrisoarea adresată lui Place, el se declara satisfăcut de rezultatul acestei intervenții, declarînd că delegația a izbutit să grăbească plecarea cîtorva dintre membrii comisiei la Iași. Într-adevăr, numai cîteva zile mai tîrziu, cea mai mare parte din membrii comisiei de la București merseră pentru două săptămîni la Iași. Ei străbătură în trăsuri o bună parte din Moldova și putură astfel, în ciuda tuturor eforturilor guvernului de a împiedica acest lucru, să-și dea seama de sentimentele favorabile Unirii ale maselor ce-i întîmpinase.

Cu toate acestea, susținut puternic de către guvernul din Constantinopol și consulul Austriei de la Iași, încurajat în secret prin scrisorile particulare ale fratelui, tatălui și cumnatului său, acesta din urmă ambasadorul turc de la Londra, Vogoride continuă samavolniciile contra unioniștilor, mergînd pînă la arestări ilegale și alte ingerințe menite să intimideze. Toate stăruințele sale nu duc însă la rezultate satisfăcătoare. În ciuda teroarei ce se desfășura fără nici o decență, largile cercuri ale opiniei publice nu renunțau să-și manifeste convingerile lor unioniste. Caimacamul și acoliții săi își dădură seama curînd că singurul mijloc pentru a scoate totuși o majoritate antiunionistă în Divanurile Ad-hoc nu rămînea decît falsificarea listelor electorale, înlăturarea de pe aceste liste, sub pretextele cele mai absurde și mai ridicule, a oricui era suspect de a fi cît de puțin favorabil Unirii. Listele au fost alcătuite sub directa supraveghere a antiunioniștilor N. Istrati, N. Canta, Costin Catargi etc. și a consulului austriac Gödel de Lannoy. Cîteva cifre ne arată pe de o parte raportul de forțe dintre unioniști și antiunioniști, iar pe de alta proporțiile pe care le luau falsificările listelor electorale din Moldova. Astfel, din 2000 de proprietari mari numai 350 fură trecuți în liste ; din 3600 preoți numai 205 ; din peste 20.000 proprietari mici numai 2264 fură trecuți ; dintre liber-profesioniști (doctori, avocați, ingineri etc.) de la orașe nu intrară în liste decît 11 pentru întreaga Moldovă ; din peste 11.000 negustori și meșteri fură trecuți în liste 1190. În total, exceptînd țărănimea, din 40.000 de cetățeni cu drepturi de vot, n-au fost admiși în liste decît 4658 [48]. Indignarea este în întreaga țară atît de mare, că Victor Place raportează în două rînduri la Paris, în cursul lunii iunie și apoi cu cîteva zile înainte de alegeri,

că spiritele sînt atît de aprinse din cauza acestor samavolnicii, încît este de temut o insurecție [49]. Din fericire, conducătorii mișcării unioniste erau conștienți de primejdia ce ar fi reprezentat orice tulburare a ordinei, ducînd la o nouă ocupare a Principatelor de către trupele austriace — ceea ce ar fi compromis grav lucrurile, așa că, ei bucurîndu-se de reală autoritate, liniștea continuă să domnească. Unioniștii protestează din nou, pentru falsificarea listelor, atît pe lîngă guvern și caimacam, cît și pe lîngă comisia internațională de la București. Se folosesc și alte mijloace. Se izbutește, de pildă, să se pună mîna pe scrisorile confidențiale primite de Vogoride, din care reieșeau limpede partialitatea și incorectitudinea lui, interesele antiunioniste pe care le apăra el. Scrisorile sînt comunicate diplomaților străini, publicate de *L'Etoile du Danube* și alte ziare din străinătate. Mai apoi, cu cîteva zile înaintea alegerilor, Alexandru Cuza, pe atunci prefect de Galați, își dă demisia din postul său, fără îndoială în înțelegere cu mișcarea unionistă, motivînd în scris că nu poate admite rușinoasele ingerințe împotriva voinței poporului romîn și comunicînd consulilor copia după demascatoarea sa demisie [50]. Toate acestea, însă, fără ca turcii să poată fi convinși să determine amînarea alegerilor, revizuirea listelor și o atitudine imparțială din partea administrației lui Vogoride. Unioniștii, dîndu-și seama de zădărnicia încercărilor lor în această direcție, consideră că singura victorie ce o mai pot repurta este să saboteze alegerile, încercînd apoi, pe baza numărului mic de votanți, să obțină anularea unor alegeri dinainte falsificate. Într-un memoriu din 22 aprilie/4 mai 1857, semnat de un mare număr de persoane din toate straturile sociale, între care și Alecsandri, unioniștii declarau comisiei europene că în aceste condiții nu le rămînea decît să se abțină de la alegeri [51]. Iar V. Alecsandri personal împreună cu încă 12 proprietari mari din județul Bacău cu drepturi de alegători recunoscute chiar de administrația lui Vogoride înaintau un memoriu președintelui adunării electorale prin care declarau că se abțin de la alegeri, nerecunoscînd caracterul legal al Divanului Ad-hoc ce va reieși din ele [52]. De altfel, Alecsandri, Rolla, Mălinescu, Hurmuzachi și alții semnau circulara comitetului central al Unirii, prin care se făceau la 6 iulie st. n. comitetelor unioniste din județe o serie de reco-

mandări. Între acestea cea mai însemnată era aceea de a nu participa la alegeri [53].

Instrucțiunile au fost urmate. În consecință, la alegerile din 30 iunie/12 iulie, chiar din numărul așa mic de alegători admis de administrația lui Vogoride pe listele electorale, foarte puțini s-au prezentat în fața urnelor. Astfel la Iași, de pildă, din cei 40 proprietari mari (în loc de 700), numai 17 votară ; la Bacău, 17 din 57 înscriși în liste ; la Botoșani, 12 din 40 etc. În întreaga Moldovă, din 193 de clerici ce fuseseră trecuți în liste (din cei 3263 ce aveau drept de vot), numai 17 votează [54]. Fără îndoială, pentru unioniști era un mare succes și o excelentă demonstrație această masivă abținere de la vot. Unirea era totuși grav amenințată. Pentru Franța, nerealizarea Unirii, în legătură cu care se angajase, însemna însă o mare înfrîngere politică. Aceasta putea deci determina o scădere de prestigiu de natură să dăuneze poziției ei preponderente în acel moment în diplomația și echilibrul de forțe european. De aceea, ea face mari eforturi, sprijinită cu hotărîre de Rusia, pentru anularea alegerilor. Se dau dispoziții ambasadorului francez de la Constantinopol să ceară chiar pașapoartele — ceea ce echivala cu ruperea relațiilor dintre cele două mari puteri — dacă nu se încuviințează anularea alegerilor. Dar, sprijiniți de Austria și îndeosebi de Anglia, turcii, fără să refuze tranșant, amînă și nu cedează. Atunci Napoleon III caută salvarea prestigiului său într-o înțelegere cu Anglia. La 11 august 1857, el se întîlnește cu regina Victoria la Osborne, și guvernul englez consimte la anularea alegerilor, Napoleon III oferind în schimb, în secret, renunțarea sa de a mai susține ideea Unirii.

În aceste condițiuni, Sublima Poartă anulează alegerile din 12 iulie și, între 7/19 și 17/29 septembrie 1857, au loc noile alegeri. Desfășurate în condiții favorabile, Vogoride primind dispoziții de la Constantinopol în acest sens, întrucît turcii acum considerau eliminată posibilitatea Unirii, noile alegeri dau o majoritate unionistă zdrobitoare : 83 deputați unioniști și numai 4 nesiguri, dintre aceștia numai doi dovedindu-se antiunioniști. La 23 sept./4 oct. 1857, sesiunea Divanului Ad-hoc se deschidea. Alecsandri era ales deputat în județul Bacău, cu 47 voturi din 58 de votanți [55]. La prima ședință ca și la cele din 27 sept. și 4 oct., st.v., el lipsește,

declarîndu-se că e bolnav. La cea din 7 octombrie se spune că „e încă bolnav în Franța", iar în ședința din 10 octombrie st.v., în urma comunicării lui Alecsandri că demisionează, întrucît starea sănătății nu-i îngăduie să ia parte la lucrările Adunării, se hotărăște alegerea unui alt deputat în locul său [56]. Într-o scrisoare adresată de la Paris alegătorilor săi, Alecsandri, după ce le mulțumea pentru încrederea ce i-o dovediseră, arăta că starea sănătății îl obliga să nu-și poată îndeplini mandatul și le recomanda să aleagă în locul său pe cineva care să fie partizan al Unirii și al alegerii unui prinț străin [57].

Se poate presupune că Alecsandri a părăsit Iașii pe la sfîrșitul lui iulie sau începutul lui august 1857. Într-o scrisoare pe care o adresa la 20 septembrie lui Victor Place, el declara că părăsise țara „în urma marei victorii ce am repurtat-o în primele alegeri prin abținerea generală a țării" [58], dorind să-și îngrijească sănătatea și în același timp să intervină pe lîngă unele personalități din Apus în favoarea Unirii. Probabil că inițial el plecase numai pentru un timp relativ scurt, mai cu seamă pentru unele acțiuni propagandistice, în vederea cărora consulul francez de la Iași îl investise cu diverse scrisori de recomandare. După ce consultase pe un celebru doctor Rostan de la Paris, el rămîne o bucată de vreme la Dieppe, pentru băi de mare, unde pare să fi petrecut o perioadă împreună cu Grenier [59]. Prin scrisoarea amintită, în momentul cînd noile alegeri aveau loc, cerea sfatul lui Place dacă nu era mai necesar ca propagandist al ideii Unirii la Paris decît ca deputat într-un divan compus aproape exclusiv din unioniști la Iași. Iar o lună mai tîrziu, într-o scrisoare către același, după ce se hotărîse să rămînă în Franța, își explica hotărîrea : „De vreme ce izbînda era asigurată fără cea mai mică luptă, prezența mea în Divan n-ar fi slujit decît satisfacției mele personale și e lucrul la care mă gîndesc cel mai puțin cînd e vorba să-mi slujesc țara" [60]. Cu aceeași ocazie el anunța că a stabilit legături cu ziarele franceze *Le Siècle, Le Constitutionnel, La Presse, La Patrie, Journal des Débats,* care deveniseră apărătorii cei mai călduroși ai cauzei românilor. „Citiți-le și veți fi satisfăcut" — spunea el.

Plecarea lui Alecsandri se pare că avea și alte motive decît cele politice sau de sănătate. Spre sfîrșitul anului 1856

și la începutul anului 1857, se situează idila sa cu tînăra Paulina Lucasiewicz. La un moment dat, în ce împrejurări anume și din ce cauză nu știm, legătura aceasta s-a rupt. De altfel, această legătură începuse și se desfășurase fără să se pună vreun moment eventualitatea încheierii ei printr-o căsătorie. Ca orice celibatar de peste 35 de ani, Alecsandri desigur nu se putea hotărî cu ușurință să se căsătorească. Se mai adăuga fără îndoială la această inițială rezervă față de renunțarea la libertate atît o veche făgăduială ce și-o făcuse după moartea Elenei Negri, așa cum ne informează mai tîrziu chiar fiica sa, de a nu se căsători niciodată, cît poate și prejudecățile vremii, întrucît Paulina era de origine socială foarte modestă. E probabil că dorința de a curma definitiv această legătură să fi contribuit într-o bună măsură la plecarea lui din țară și la prelungirea șederii în străinătate.

La 13 decembrie 1857, la Iași murea sora lui, Catinca Rolla, dar în imposibilitate de a mai ajunge la înmormîntarea ei, el continuă să rămînă în Franța. Sora lui Alecsandri fusese o femeie plină de grație și de distincție, în casa căreia reprezentanți ai cercurilor progresiste, unioniste ale Iașilor se întîlneau cu plăcere. Grenier o pomenește cu multă admirație în amintirile sale din Moldova și nu uită să noteze că la ea cunoscuse pe Alexandru Cuza, pe atunci pîrcălab la Galați, în trecere prin Iași. Catincăi Rolla îi dedica și muzicologul și pianistul H. Ehrlich, în 1850, un caiet din culegerea sa de cîntece românești. Desigur scriitorul fusese foarte legat de ea. Cu mulți ani în urmă luptase să o ajute să desfacă căsătoria ei nepotrivită cu Voinescu. Căsătoria ei de a doua cu Rolla, bun prieten al lui Alecsandri, contribuise ca sentimentele ce-i legau să rămînă mereu foarte calde, cum în genere au fost cele ce au legat pe toți acești frați. În aceste condiții cu atît mai mult, pierderea ei trebuie să-l fi durut, mai ales în singurătatea depărtărilor în care se afla. O scrisoare de la un necunoscut de pe meleaguri străine îi aducea însă o primă încercare de mîngîiere. Ea venea de la un italian, Giovenale Vegezzi-Ruscalla, un vechi filoromîn, cunoscător al limbii și literaturii romîne, propagandist fervent al cauzei românești, cu care Alecsandri pe atunci nu se cunoștea personal. Ruscalla îi cunoștea însă opera mai de mult și scrisese despre ea în mai multe rînduri

cu căldură în ziarele sau revistele italiene, din care îi trimise acum poetului unele exemplare la Paris, pe adresa editorului acestuia. În felul acesta, corespondența între ei se legă. Probabil contribuise la stabilirea unei legături și un prieten comun : I. Bălăceanu, în vremea aceea prin Italia și sudul Franței, în contact deopotrivă cu Ruscalla și cu Alecsandri. Bălăceanu sfătuia printr-o scrisoare, puțină vreme mai tîrziu, pe Alecsandri aflat în Franța, să meargă cîteva zile la Torino, „unde ești cunoscut ca un cal breaz" — cum spunea el glumind — adăugînd că ar crea legături politice și literare ce vor fi de folos cauzei romînilor [61].

Prestigiul scriitorului nostru continua, într-adevăr, să crească în țară ca și în străinătate. Un pasaj dintr-o scrisoare ce i-o adresa în această vreme același Bălăceanu oglindește limpede acest lucru. „Dacă aș avea numele tău, spiritul tău, norocul tău *și celelalte* — spunea el — m-aș lansa în înaltele sfere ale lumii politice. Cu ceea ce s-a tradus din operele tale în franțuzește, tu ar fi trebuit să pătrunzi la Napoleon, la toți miniștrii și la toți ambasadorii de la Paris. Știu că nu e amuzant, dar timp de trei luni de zile, pînă la soluționarea definitivă a cauzei noastre, eu aș face-o... în locul tău. Mai mult, aș face să primesc legiunea de onoare și aș avea deja un coteț întreg de vulturi albi, roșii, negri, olandezi, germani, danezi, prusieni etc. Aș avea elefanți la toate butonierele și mai multe decorații decît păr în cap... *tot în locul tău...* Lăsînd gluma la o parte *, ard de nerăbdare să primesc crucea de onoare... pe pieptul tău. Întreaga națiune romînă s-ar simți onorată în cel mai nobil dintre fiii ei..." [62]

Toate acestea nu se potriveau însă firii lui Alecsandri. Oricît va fi fost ispitit și el, mai cu seamă în anii tinereții, în această direcție, întotdeauna — și cu cît treceau anii cu atît mai mult — el se arăta un om discret, decent, care nu căuta onoruri, nici nemeritate, nici meritate. Oricînd dispus să-și părăsească singurătatea pentru a tăifăsui cu un bun prieten, mai ales de la anii aceștia înainte, el niciodată nu se va arăta amator de zgomot, nici măcar în jurul numelui său, de îmbulzelile din saloanele la modă sau mai cu seamă

* Gluma, în legătură cu numărul decorațiilor, consta în aceea că Alecsandri încă de pe atunci era aproape chel.

din anticamerele celor mari. De aceea, el nu vorbește niciodată de relațiile personale, oarecum mondene, de oameni mai celebri pe care îi frecventează, cu care uneori are chiar relații strînse. Aflăm mai totdeauna de la alții că în această vreme sau mai tîrziu el a avut legături destul de strînse cu personalități ca Lamartine, Quinet, cu D-na d'Agoult, o vreme tovarășa de viață a lui Franz Liszt, scriitoare cu oarecare renume sub pseudonimul Daniel Stern, mai tîrziu cu compozitorii Gounod și Ambroise Thomas, cu scriitorii Fr. Coppée, Leconte de Lisle, cu Camille Doucet, secretarul perpetuu al Academiei franceze, Dumas-fils, Sully Proudhomme, cu familia pictorului Toulouse-Lautrec, cu pictorul maghiar Munkacsy — ca să nu mai amintim de cercul larg de oameni de artă, litere și cultură din jurul lui Puvis de Chavannes și al Mariei Cantacuzino și din altele pe care le frecventa. De aceea, el nu se duce nici acum la Torino, nu avem vreo știre din care să reiasă dorința lui de a intra în „lumea mare" a Parisului și de a frecventa aici pe altcineva decît vechii lui prieteni sau legăturile ce și le făcea pentru a servi cauza patriei sale.

Între timp, activitatea politică în jurul Principatelor continua. Încă din ianuarie 1858, Divanurile Ad-hoc își încheiaseră lucrările exprimîndu-și dorința de a vedea realizată Unirea, de a avea un domn ereditar străin și un guvern reprezentativ. Conferința de la Paris din vara acelui an, ale cărei lucrări fără îndoială că Alecsandri le urmărise îndeaproape, se încheie la 7/19 august prin *Convenția* care, conform înțelegerii de la Osborne, nu satisfăcea dorințele de Unire ale romînilor. Ea hotărăște, în problemele esențiale, ca sub numele de „Principatele Unite ale Moldovei și Țării Romînești", cele două Principate să rămînă mai departe separate, avînd fiecare un domn și un guvern al ei. Oricum, prin aceasta regimul lui Vogoride se apropia totuși de sfîrșit și lupta politică era din nou pe cale să se deschidă foarte aprigă. E ceea ce determină pe Alecsandri să se întoarcă în țară, probabil relativ curînd după publicarea *Convenției,* prin luna septembrie 1858. La 1 octombrie, el era de destulă vreme la Iași ca să fi primit deja aici o scrisoare din Veneția de la Grenier, căreia îi răspundea. În scrisoarea aceasta regăsim un Alecsandri cu forțele refăcute, calm în fața luptelor în perspectivă. „Lupta ce

urmează să se încingă în curînd la noi — scria el — va fi foarte violentă. Partidul inteligent şi dezinteresat, îşi are privirile asupra lui Negri." [63] În această luptă Alecsandri era chemat să joace un rol mai însemnat şi mai activ decît îşi putea închipui el atunci cînd scria aceste rînduri către amicul său.

În conformitate cu hotărîrile Convenţiei de la Paris, la 19/31 octombrie, Vogoride era înlocuit din postul de caimacam cu o căimăcămie de trei care avea să prezideze treburile publice pînă la alegerile pentru Adunarea electivă, menită să desemneze pe noul domnitor al Moldovei. Cei trei caimacami erau Ştefan Catargiu, Vasile Sturza şi Anastase Panu, ultimii doi partizani fervenţi ai Unirii. Cîteva zile mai tîrziu, la 23 oct./4 noiembrie 1858, căimăcămia înlocuieşte vechiul guvern al lui Vogoride cu un guvern provizoriu, pînă la alegerea noului domn. Din acest nou guvern fac parte numai elemente ale „partidei naţionale", unionişti convinşi : I. A. Cantacuzino, la Finanţe, G. Cuciuran, fratele poetului cu acelaşi nume, la Culte şi Instrucţie, Al. Cuza, la Război, P. Donici, la Lucrări Publice. Lîngă aceştia, ocupînd un post care avea în genere o deosebită importanţă în guvern şi cu atît mai mult în aceste împrejurări în care totul era legat de situaţia internaţională şi de relaţiile diplomatice, postul de Secretar de Stat, adică ministru de externe, se afla Vasile Alecsandri. El are prilejul să conlucreze la întruparea unor vechi visuri ale poporului romîn, visurile de Unire, de restabilire a demnităţii naţionale şi de aşezare a unor orînduiri noi, întemeiate pe mai multă dreptate şi omenie. Perioada aceasta este una din cele mai frumoase din viaţa politică a acestui scriitor, el simţindu-se purtătorul de cuvînt al năzuinţelor naţionale populare cărora scrierile sale le dăduseră expresie în atîtea rînduri.

Primul gest al colaboratorului *Daciei literare,* al redactorului *Propăşirii* şi *Romîniei literare,* reviste care muriseră sugrumate de cenzură, este un referat către Consiliul Administrativ prin care se cere libertatea presei. Doar la interval de o zi de la numirea sa, la 25 oct./6 nov., Alecsandri dădea o dată mai mult expresie profundului şi sincerului său ataşament pentru nobila idee a libertăţii, a răspîndirii luminii şi adevărului în sînul largilor cercuri populare. Susţinînd că „presa fiind organul cel mai activ pentru răspîndirea lumi-

nilor în țară, libertatea ei este neapărat trebuitoare", el considera ca „o datorie sfîntă... de a încuraja organele de luminare a nației noastre și de a întinde presei o mînă liberală, spre a scoate de sub lanțul greu sub care a fost înăbușită pînă acum". Cerea în consecință restabilirea vechei legi a presei libere din 1856 a lui Gr. Ghica — ceea ce Consiliul administrativ și apoi căimăcămia au aprobat [64]. Două sau trei zile mai tîrziu, în calitate de ministru de externe, el are un schimb de scrisori diplomatice cu consulatul austriac din Iași, care refuzase viza unor pașapoarte sub motiv că aveau emblema : „Principatele Unite — Moldova și Valahia", iar nu simplu „Moldova". Alecsandri arătă că noua titulatură este conferită țării prin Convenția de la Paris, semnată între alții și de reprezentantul împăratului Austriei [65]. Pricina era poate măruntă, dar fără îndoială era o mare satisfacție patriotică pentru Alecsandri să poată discuta ca ministru al Moldovei pe picior de egalitate cu același consul Gödel de Lannoy care pînă nu de mult fusese atotputernic aici și al cărui cuvînt fusese ascultat cu umilință de toată lumea, în frunte cu caimacamul Vogoride însuși.

Evenimentele însă se precipitau și tînărul stat moldovean ținea să ducă o politică fermă de manifestare a autonomiei ce-i fusese oarecum recunoscută de marile puteri europene. După micul conflict diplomatic cu Austria, urmează un altul cu Turcia însăși. Din însărcinarea căimăcămiei, printr-o depeșă telegrafică, Alecsandri înștiințează pe Fotiade, om ce se bucura de totala încredere a turcilor, că a fost desărcinat din funcția de capukehaie a Moldovei pe lîngă Înalta Poartă [66]. Paralel cu aceasta, la Iași, se petreceau alte fapte care, urmărind să afirme autonomia Principatului, sporeau enervarea turcilor. Pe de o parte, se respingeau intervențiile lui Afif-bei, trimisul turcesc care citise firmanul de numire a căimăcămiei. Pe de altă parte, se trecea peste obstrucția ce o făcea caimacamul Ștefan Catargiu, care continua vechea politică antiunionistă, servilă față de turci. În calitatea sa de ministru de externe, Alecsandri este trimis de către ceilalți doi caimacami la Afif-bei pentru a-i arăta că prin atitudinea sa, creînd o atmosferă defăimătoare la adresa căimăcămiei, el provoacă agitație în opinia publică, și pentru a-l ruga „a face să înceteze această stare a lucrurilor". După o serie de discuții și de noi comunicări

de la Constantinopol, majoritatea căimăcămiei favorabilă Unirii însărcinează din nou pe Alecsandri, la 18/30 noiembrie, să se prezinte trimisului sultanului pentru a-i arăta că nu pot fi luate în considerare decît comunicările scrise ce-i vor fi făcute de acesta, pentru a se putea apoi delibera şi cumpăni în raport cu drepturile şi îndatoririle ţării asupra hotărîrilor ce sînt de luat [67]. Zece zile mai tîrziu, la 29 noiembrie/11 decembrie, Vasile Alecsandri alcătuieşte, tot din însărcinarea majorităţii căimăcămiei, un lung memoriu adresat guvernului otoman şi reprezentanţilor puterilor garante. Prin acest memoriu se justifică amplu diversele acţiuni ale căimăcămiei, ce lucrase bine prin majoritatea membrilor ei [68]. Este evident că în această vreme Alecsandri s-a bucurat de marea onoare de a fi fost reprezentantul, foarte probabil în mare măsură şi condeiul, care a exprimat, în aceste noi condiţii, prima atitudine de fermă autonomie a Moldovei faţă de suzerana ei de veacuri. El se afla continuu în primele rînduri ale acestei generaţii care întîmpina zorile unei noi epoci.

Erau zile de mare tensiune, de mari speranţe dar şi de mari răspunderi, căci acest joc diplomatic „tare" cu Înalta Poartă nu era lipsit de riscuri pentru un principat mic ca Moldova şi mai cu seamă pentru cei ce-l făceau. Ele sînt întunecate de moartea neaşteptată a unui bun prieten, a unui vechi tovarăş de luptă : Dimitrie Rallet. Dar mereu alte îndatoriri îl fac pe Alecsandri să-şi şteargă grăbit lacrima. Abia mulţi ani mai tîrziu, el va dovedi a nu uita meritele nimănui din cei ce luaseră parte la luptă şi va publica un articol elogios despre acest patriot, dublat de un spiritual scriitor satiric [69]. La 1/13 decembrie, în calitatea sa de Secretar al Statului, în atribuţiile căruia intrau şi problemele presei, Alecsandri semnează un comunicat prin care *Gazeta de Moldavia* a lui Asachi, care duse o deşănţată campanie antiunionistă, era admonestată pentru atitudinea ei şi pentru chipul în care continua să se comporte, salutînd, de pildă, întoarcerea în Moldova a fostului domnitor Mihail Sturza ca pe a unei personalităţi oficiale [70]. Cu siguranţă că această comunicare publicată şi în *Monitorul Oficial* îl va fi îndurerat pe Alecsandri din cauza lui Asachi. El nu putea uita rolul însemnat pe care-l jucase acesta în cultura romînească

pînă la 1840. De aceea, desigur, îl menajează şi nici nu-i aminteşte numele. Dar oricît de sentimental putea fi el cînd era vorba de lucruri personale, devenea intransigent cînd era vorba de demnitatea şi interesele mari ale ţării, îndeosebi în clipe de răscruce, cînd viitorul era în cumpănă. Prestigiul antiunionistei *Gazete de Moldavia* trebuia înlăturat în preajma alegerilor pentru Adunarea electivă şi aceasta o face Alecsandri fără ezitare prin admonestarea publică de care am vorbit [71].

Pe lîngă sarcinile oficiale ce-i reveneau în aceste zile de mare bătălie diplomatică, Alecsandri, împreună cu tovarăşii săi de luptă unionişti, continua să urmărească pregătirea alegerilor. Problema fixării aceluia dintre ei care să fie viitorul domn al Moldovei trebuia să fie curînd rezolvată. Aşa cum spusese într-o scrisoare către Grenier, mulţi, şi îndeosebi scriitorul personal, se gîndeau la alegerea lui Costache Negri în această înaltă demnitate. Iată însă că printr-o scrisoare din 2/14 dec. 1858, acesta comunică scriitorului hotărîrea lui de a nu primi a fi propus printre candidaţi, ba chiar de a refuza să fie ales deputat, întrucît el nu avea averea sau veniturile prescrise de legile de atunci pentru a fi măcar alegător. „...de vreme ce nu m-am încercat a-mi face drituri pentru deputăţie cînd nu le aveam" — spune el foarte frumos, cu acea înţelepciune uşor sceptică, dar de mare noblete, care-l făcuse desigur atît de iubit şi respectat — „asemenea nu mă voi încerca a mi le face pentru domnie cînd le am încă şi mai puţin. Plec dar capul înaintea pravilei şi, găsind rele în alţii încercările de a o călca sau a o înconjura, cu atît mai rele trebuie să le găsesc acestea pentru mine însumi." [72] În aceste împrejurări se naşte în mintea lui Alecsandri un plan de o rară frumuseţe etică, despre care el sau altcineva din puţinii iniţiaţi n-au vorbit niciodată şi care abia se poate vag reconstitui pe baza unor aluzii din scrisorile schimbate mai tîrziu între scriitor şi Negri. Pentru că singur nu avea la dispoziţie mijloacele materiale necesare, Alecsandri se înţelege cu încă trei buni prieteni comuni : Lascăr Rosetti, Manolache Costache-Iepureanu şi C. Rosetti-Teţcanu şi fac, după cît se poate înţelege, în comun, un act de danie lui Costache Negri. Prin acest act, care în realitate nu transmitea nimic, formal

Negri devenea posesorul averii necesare pentru a putea fi alegător şi deputat, înlăturînd astfel dificultăţile ce se puteau ridica în faţa alegerii sale ca domnitor [73]. Era, fără îndoială, de mare frumuseţe gestul prin care cei trei prieteni — dintre care în orice caz doi renunţau la eventualitatea propriei lor alegeri — înlăturau orice piedică obiectivă şi orice scrupul personal din calea celui pe care-l socoteau cel mai bun dintre ei şi, în consecinţă, cel mai vrednic a fi cîrmuitorul ţării. Fără îndoială tot Alecsandri trebuie să fi fost acela care, în ciuda renunţării lui Negri, face ca acestuia să i se pună totuşi candidatura şi astfel să fie ales în Adunarea electivă. Dar, om de mare caracter, consecvent cu hotărîrile o dată luate, Negri îşi va da demisia din demnitatea de deputat, iar dacă colegii lui îi resping demisia, el nu ia parte la lucrările Adunării. Prin aceasta însă el nu se excludea totuşi, oricît ar fi dorit-o, de la posibilitatea alegerii sale ca domnitor al Moldovei. Vom vedea că Alecsandri va susţine pînă în ultima clipă alegerea prietenului său, eliminînd fără nici o ezitare propriile sale şanse, la un moment dat, cum se va arăta, foarte însemnate, de a deveni domn.

În toiul bătăliei electorale, trei curente principale se desenau în privinţa persoanei ce urma a fi aleasă domnitor. Unul, format dintr-o serie de boieri legaţi puternic de vechile forme de viaţă socială şi politică, se grupa în jurul fostului domnitor Mihail Sturza, care, întors de curînd în ţară, se hotărîse să cheltuiască sume fabuloase pentru a cumpăra voturile şi a se alege din nou principe al Moldovei. Cel de al doilea curent se grupa în jurul lui Grigore Sturza, fiul celui dintîi. Cel de al treilea era cel al partidei naţionale, al unioniştilor, care, chiar dacă erau nevoiţi de împrejurările şi hotărîrile internaţionale să nu mai militeze, cel puţin făţiş, pentru Unire, reprezentau tendinţele cele mai înaintate din punct de vedere social şi politic.

În cursul acestei campanii electorale, s-au încrucişat multe spade, s-au scris multe articole de gazetă, şi Alecsandri însuşi, cît era de copleşit de obligaţii oficiale şi de griji politice, găseşte vremea să scrie o poezie cu un rost precis în această luptă. Ce se întîmplase ? Grigore Sturza, pretendentul la domnie, nu era altul decît beizadea Grigore

care comandase în martie 1848 sălbatica represiune contra mișcării revoluționare moldovene de la Iași. Între alți partizani pe care și-i găsise el acum, se afla în primele rînduri Constantin Hurmuzachi, fiul lui Doxachi, cel care găzduise în 1848 pe refugiații moldoveni la Cernăuca. Într-un articol din ziarul *Constituționarul,* slujind propaganda pentru candidatura lui Grigore Sturza, Hurmuzachi încercă între altele să apere acțiunea acestuia de la 1848, care îl făcea într-adevăr deosebit de nepopular, declarîndu-l „un bărbat care la martie 1848 a scăpat societatea noastră de jacherii". *Steaua Dunării* intervine printr-un articol de mare violență, nesemnat, dar după stil și soliditatea argumentării neîndoielnic al lui Kogălniceanu, invitînd pe revoluționarii de la 1848, pe Rosetești, pe Alecsandri, pe Manolache Costache-Iepureanu, Cuza și ceilalți să răspundă în fața țării aserțiunilor lui Hurmuzachi : „Spuneți dacă d. Hurmuzachi vorbește drept sau dacă d-lui vă calomniază și vă aruncă o infamă insultă, mai infamă decît însuși scuipăturile din 1848 ; spuneți dacă d-tră sînteți încă oamenii din 1848, oamenii țării, oamenii care v-ați ridicat pentru legalitate sau dacă renegînd trecutul vostru, astăzi, vă mărturisiți păcătuiți și vă declarați gata de a linge mîna care cu zece ani mai înainte v-a lovit ! Un răspuns dar domnilor și un grabnic răspuns, sau țara, văzîndu-vă că tăceți, va fi în dreptate de a vă zice : «o lecție ați primit, o lecție vi se vă mai cuvine» : și beizadea Grigore Sturza este om de a v-o da. Facă-se numai domn." [74] E vrednic de reținut marele patriotism al acestor oameni, totala lor dezbrăcare de simțăminte personale atunci cînd interesele patriei erau în joc. Grigore Sturza era fostul coleg de studii de la Lunéville și Berlin al lui Kogălniceanu, dar pentru aceasta el nu-l cruța. Cu C. Hurmuzachi, atît el cît și Alecsandri fuseseră în strînse legături de prietenie. Dar interesele patriei erau mai presus de acestea. Alecsandri răspunde printre cei dintîi chemării lui Kogălniceanu printr-o poezie intitulată *D-lui C. Hurmuzachi.* Din cauza situației sale oficiale, poate și pentru că își îndeplinea această îndatorire cu o grea strîngere de inimă, poezia e semnată „Un revoluționar de la 1848". Ea apare în *Steaua Dunării,*

aducînd o înfierare acțiunii greșite a lui C. Hurmuzachi și un nou cînt evenimentelor renăscătoare de la 1848 :

Tu care versi dispretul pe-o epocă măreață.
Cînd Romînia-ntreagă din moarte s-a trezit
Și-a arătat la lume că-ntr-însa este viață,
Căci are copii vrednici la sînul ei iubit,

Gîndește c-al tău strigăt răsună din morminte,
În care zac martirii frumoaselor credinți,
Gîndește-te, sărmane, că bunul tău părinte
Te aude și te plînge cu lacrime fierbinți ! [75]

În această atmosferă de luptă destul de strînsă între partida națională, de o parte, și grupurile gregoriene și mihăilene, de cealaltă, între 26 și 30 decembrie st.n. se desfășoară alegerile. La 28 dec./9 ianuarie 1859, are loc deschiderea solemnă a Adunării elective din Moldova. Momentele erau nu numai solemne, dar cu adevărat istorice și profund emoționante. Era, după îndelungată vreme de umiliri și înjosire națională, cum avea să spună cîteva zile mai tîrziu Kogălniceanu, deschiderea primei adunări naționale liber alese, chemată să desemneze pe domnul țării, în ultimul secol și jumătate totdeauna numit de la Constantinopol, multă vreme fără să fie măcar romîn. În aceeași zi în care se deschidea Adunarea electivă, *Monitorul oficial* publica lista celor 39 de persoane între care și Alecsandri, care în conformitate cu hotărîrile luate aveau dreptul a fi aleși domn. Lui Alecsandri, în calitatea sa de Secretar al Statului, îi revine marea cinste de a citi de la tribună mesajul căimăcămiei pentru deschiderea acestei istorice sesiuni a Adunării elective, mesaj ce pare redactat chiar de poet, după o serie de amănunte stilistice [76].

Imediat după citirea mesajului, Adunarea trece la constituirea ei. După aceste operații, care au dus la anularea cîtorva alegeri, raportul de forțe dintre cele trei partide era următorul : 11 partizani ai lui Grigore Sturza, 14 ai lui Mihail Sturza și 31 membri ai partidei naționale. Majoritatea acestora din urmă era asigurată dacă ei s-ar fi fixat asupra unui candidat unic. Din păcate, erau departe de așa ceva. În momentul în care se punea problema desemnării

unei persoane, tradiționalele rivalități se treziră din nou. Lucrul era cu atît mai grav cu cît circulau numeroase nume de candidați din sînul partidei naționale, așa că la un moment dat nu numai o înțelegere, ce părea de altfel exclusă, dintre Grigore Sturza și tatăl său, dar chiar fiecare dintre aceștia doi putea majora pe fiecare din candidații partidei naționale. Într-un articol : *Fiziologia alegerilor din Moldova*, ce apărea la 3/15 ianuarie 1859 în *Românul* la București, G. Sion arăta că partidul național încă nu și-a hotărît candidatul, că opiniile sînt încă nefixate și că numele care circulă sînt : P. Mavrogheni, V. Sturza, A. Panu, Lascăr Rosetti, Lascăr Catargiu, Negri, V. Alecsandri [77]. Aproape concomitent, și Alecsandri însuși scria de la Iași fratelui său în ziua de 1/13 ianuarie 1859, criticînd dezbinarea ce domnea în partida națională cu privire la persoana candidatului la tron. El informa pe Iancu că Lascăr Catargiu, Lascăr Rosetti, Kogălniceanu, P. Mavrogheni, V. Sturza ambiționează a fi aleși, adăugînd că pînă și numele lui este susținut de un număr de deputați [78]. Potrivirea aproape completă de nume dintre Alecsandri și Sion ne atestă obiectivitatea scriitorului și ne îngăduie să folosim ca provenind dintr-un document vrednic de crezare amănuntele dintr-o foarte prețioasă și lungă scrisoare din 8/20 ianuarie 1859, adresată de poet fratelui său. Și putem considera vrednice de crezare aceste informații de un mare inedit față de ceea ce se cunoaște în legătură cu culisele Unirii cu atît mai mult cu cît unele din ele (ca unele intervenții din Adunarea electivă) sînt confirmate de consemnările oficiale ale vremii. Pe de altă parte, principala acțiune a lui Alecsandri : renunțarea la candidatura sa și propunerea de candidat a lui Negri, pe care o relatează în scrisoarea din 8/20 ianuarie, el anunță că o intenționează încă din scrisoarea de la 1/13 ianuarie — deci nu împrejurări speciale neașteptate i-au determinat această atitudine.

În acest timp, frămîntările continuau cu destulă acuitate și chiar cu oarecare violente răbufniri ale patimilor. Problema principală rămînea desemnarea unui candidat unic din partea partidei naționale. Alecsandri participa la consfătuirile pentru desemnarea candidatului, după cum am arătat că reieșea din scrisoarea ce o adresase fratelui său,

hotărît să nu accepte a fi candidat la domnie, ci să contribuie la refacerea unității partidei naționale. Candidatura lui pare să fi fost, așa cum arată și el în scrisoarea către fratele său din care vom cita, un lucru mult mai serios decît s-a crezut. De altfel, alegerea lui Cuza, care nici el nu făcea parte din marea boierime, confirmă tendința multor deputați de a alege pe cineva care să însemne o scădere a influenței celor cîtorva familii de mari moșieri. Xenopol arată și el că Alecsandri era susținut de un grup din partida națională [79]. Bolintineanu, de asemenea [80]. N. Gane, în amintirile sale privitoare la aceste evenimente la care a asistat personal, confirmînd tendința unora de a alege un domn „care să nu fie tocmai din așa-numita aristocrație...", spune și el că între prezumtivii candidați „Vasile Alecsandri a fost pus înainte de alții, fără ca el însuși să aspire la domnie". În legătură cu aceasta, el scrie patru decenii mai tîrziu o pagină a cărei obiectivitate nu avem nici un motiv să o punem la îndoială și care aruncă o splendidă lumină asupra scriitorului, lipsit de ambiții deșarte și nedorind nici un moment să devină domn, confirmînd o dată mai mult totala lui sinceritate din scrisoarea către fratele său de care am mai vorbit. N. Gane spunea în legătură cu acest moment din viața scriitorului : „Îl vedeam des în casele unchiului meu Dimitrie Văsescu, unde se adunau mulți deputați tineri spre a se consfătui asupra viitoarei alegeri de domn. Parcă-l aud și astăzi apărîndu-se de această mare onoare cu verva sa poetică cunoscută, zicînd că el nu-i făcut din lutul din care se fac domnii, că el nu înțelege să fie robul etichetei, să nu poată face un pas fără să-i bată darabana la ureche, să fie toată viața prizonier în propriul său palat, condamnat să trăiască fără rude, fără prieteni, fără libertate, într-o atmosferă de intrigi și de lingușiri... Ascultam aceste cuvinte ale lui, rostite cu accentul sincerității, și mi se părea omul acesta atît de sus pus pe scara lumii deoarece disprețuia o domnie, încît în ochii mei lua proporțiile unei ființi extraordinare, supraumane. O, da ! Era fără îndoială atunci cel mai mare om al Moldovei. Poet tînăr, recunoscut și sărbătorit de toți, el a dezgropat limba noastră de sub dărîmăturile trecutului, i-a redat frumusețea ei originară și a adus-o la cinste într-o lume care uitase s-o vorbească ; el a fost cel dintîi care a înduioșat inimile noastre prin versul lui dulce

și limpede curgător ca izvorul de la munte ; el simboliza, într-un cuvînt, întreg neamul nostru, cu suferințele, cu lacrimile lui din trecut, cu dorul și cu aspirațiile lui spre viitor. El de-ar fi vroit, se alegea domn." [81]

Să lăsăm acum pe Alecsandri însuși să prezinte situația așa cum era ea în seara de 3/15 ianuarie 1859, cînd membrii partidei naționale s-au strîns din nou „la Elefant" pentru a ajunge la o hotărîre cu privire la persoana care să fie candidatul lor. Fără îndoială că o scrisoare personală păstrează, fără voia autorului ei, o anumită tendință subiectivă, dar buna-credință a lui Alecsandri e deasupra oricărei umbre de suspiciune. De altfel, o serie de alte mărturii oficiale sau personale, cum am mai spus, confirmă sau, în orice caz, nu infirmă cele spuse de el. Iată prima parte din lunga scrisoare a lui Vasile Alecsandri de la 8/20 ianuarie 1859 :

„Iubite Iancule, iată relatarea ultimelor evenimente ; vei vedea din ele că era gata să devin prinț domnitor și cum am făcut un frumos act de abnegație în favoarea cauzei celei bune. Mi-e ușor să vorbesc despre asta, căci este poate ceea ce am făcut mai vrednic de laudă în viața mea. Alegerile de deputați încheiate, ne numărarăm. Trei partide cu totul deosebite se aflau față-n față. Partidul lui Mihail Sturza, format din cîțiva bătrîni strigoi ; cel al fiului său, format dintr-un număr destul de mare de fanatici, și partidul național, care avea majoritatea întrucît cuprindea el singur mai mult din jumătatea deputaților. Începurăm prin a ne alege un loc pentru reuniunile noastre pregătitoare și aleserăm apartamentul sărmanului nostru prieten Rallet, la cabinetul de istorie naturală, ceea ce făcu să se dea grupului nostru numele de gruparea de la elefant. O dată instalați, redactarăm un proces-verbal prin care ne angajam pe cuvînt de onoare să combatem pînă-n pînzele albe candidaturile prinților Mihail și Grigore Sturza și să votăm în Adunare pentru acela dintre noi care va avea cel mai mare număr de voturi. Pînă aici totul a mers foarte bine, dar în curînd ambiția mușcă din inima multora dintre noi. Mavrogheni, Lascăr Rosetti, Vasile Sturza și Lascăr Catargi își organizează partide și în curînd tabăra noastră fu împărțită în mai multe fracțiuni foarte ostile unele altora. Kogălniceanu, furios că n-avea nici o șansă să fie împins în primele rînduri, aruncă mărul discordiei în mijlocul nostru

și sprijini, fără să-i pese, intrigile lui Mavrogheni. Cu toate acestea, în mijlocul acestui tumult de pasiuni neroade, se forma un nou partid, era cel al deputaților din clasa a doua, care nemaivoind Ghiculești, Bălșești, Sturzești pe tron își puseră ochii pe mine. Partidul acesta era cel mai numeros, cel mai activ și într-o bună zi mă aflai în fruntea majorității din partida națională. Candidatura mea prindea consistență văzînd cu ochii, se vorbea de ea în oraș, în provincie și în genere ea părea să fie pe placul publicului. În acel moment se dezlănțuiră urile, s-a mers pînă la a se răspîndi tot soiul de calomnii pe seama mea și mai mulți inși pe care pînă atunci îi crezusem prieteni dovediră cu acest prilej ce inimi mici aveau. În vreme ce partizanii mei declarau că preferau mai degrabă pe Grigore Sturza decît pe alde Vasile Sturza, Lascăr Catargi, Mavrogheni etc., unii din acești domni ziceau : «oricine, numai nu Alecsandri», astfel că datorită neînțelegerilor dintre noi, lui Grigore Sturza îi mergea de minune. Partidul său era compact, în vreme ce al nostru, împărțit în mai multe fracțiuni, amenința de azi pe mîine să se risipească și să îngroașe rîndurile dușmanilor noștri. Spiritul de castă începea să înăbușe principiile salutare care călăuzise pînă atunci partida națională și aceasta degenerase într-un cuibar de intrigi și de animozități personale care contribuiau din plin la realizarea scopului lui Grigore Sturza. Trebuia să ieșim din această situație și să salvăm țara printr-un act de abnegație. Mă oferii cel dintîi să fac acest act și, în ajunul alegerii principelui, ducîndu-mă la sala reuniunilor noastre, vorbii aproape așa : «Domnilor, împrejurările sînt mai grave ca oricînd, ambiția a cuprins pe unii dintre noi și ne-a făcut să uităm interesele țării noastre pentru interesele noastre personale. Vrem să pierdem sau să salvăm țara ? Vrem s-o dăm pradă dușmanilor noștri ? Nu — veți zice. Foarte bine, dar trebuie s-o dovedim, și în ce mă privește rog pe Dumnezeu să mă trăsnească aici, sub ochii d-tră, mai înainte de a contribui direct sau indirect la biruința lui Grigore sau a lui Mihail Sturza. Vin în consecință să declar deschis că renunț la toate drepturile la tron, cu toate că partidul meu este cel mai puternic, și cer ca fiecare din noi să-mi urmeze pilda în favoarea unui om care să reunească toate simpatiile și care să grupeze toate partidele într-unul singur. Ați ghicit că

în favoarea lui Negri ? (Răspuns : da !). D-le Vasile Sturza, renunțați în favoarea lui Negri ? (Răspuns : da !). D-le Mavrogheni, sînteți pentru candidatura lui Negri ? (Da !). D-le Kogălniceanu, veți susține pe prietenul nostru Negri ? (Da !). Și D-tră, D-le Lascăr Catargi ? (Răspuns negativ). Sînteți așadar singurul care nu vreți să renunțați la pretențiile d-tră ? Ei bine, dacă dușmanii noștri vor triumfa, asupra d-tră și a celor din jurul d-tră să cadă răspunderea !» Era o scenă de un puternic efect dramatic. Din toate părțile eram felicitat pentru atitudinea mea, și partida noastră națională nu mai fu împărțită decît în două tabere : tabăra lui Negri și tabăra lui Lascăr Catargi." [82]

Întrerupem aici interesanta scrisoare a lui Alecsandri. Cele povestite de el, poate cu mici înfloriturí, dar în esență fără îndoială exacte, s-au petrecut în seara de 3/15 ianuarie 1859. Momentul la care ajunge relatarea scriitorului era probabil cel la care se spune că reuniunea era să se spargă iarăși fără rezultat [83]. Era desigur momentul în care Kogălniceanu — poate și alții — a părăsit reuniunea, plictisit de aceste lungi și deșarte discuții. Văzînd că și în seara aceea adunarea amenința să se încheie fără nici un rezultat, deși doar o zi îi mai despărțea de alegere și dîndu-și seama că nerealizarea unei înțelegeri însemna a favoriza în cel mai înalt grad, așa cum observase și Alecsandri, pe unul din cei doi adversari ai partidei naționale, Lascăr Rosetti, după cum relatează unii martori oculari, încuie ușa sălii în care erau adunați și declară că nimeni nu va ieși înainte de a se cădea de acord asupra unui candidat [84].

Înțelegerea nu era ușor de realizat. Lucrul se văzu desigur o dată mai mult din discuția ce avu loc imediat după cuvintele atît de mișcătoare și de binevenite ale lui Alecsandri. Aici se așază probabil schimbul de cuvinte care a rămas celebru și a avut largă circulație de vreme ce zece ani mai tîrziu, în *Viața lui Cuza Vodă*, Bolintineanu îl consemna. Într-o relatare a acestor împrejurări, care de asemenea confirmă în mare amănuntele din scrisoarea citată, scriitorul muntean spunea : „D. Lascăr Catargiu zise că nu dă votul său pentru acela care, dacă s-ar face domn, i-ar lua moșiile și le-ar da la țărani. Nici eu, strigă Kogălniceanu, nu voi da votul meu d-lui Catargiu care, dacă ar fi domn, m-ar trimite peste hotare, pe mine care sînt pentru împro-

prietărirea țăranilor — zise și se duse acasă." [85] Într-adevăr, marea problemă nu era de a alege între Negri și Lascăr Catargiu ca persoane. Aici se punea o problemă de interese naționale și de principii. Se știa bine că Negri era partizanul împroprietăririi țăranilor. O bună parte din deputați — mari moșieri puțin dispuși să nesocotească interesele lor personale și de clasă de dragul unui principiu pe care unii din ei îl susținuseră totuși — nu voiau să admită riscul slăbirii poziției lor economice și politice prin alegerea ca domnitor a unui om ca Negri. Iată de ce căzu propunerea lui Alecsandri. Bolintineanu declară că: „Alecsandri, renunțînd la 16 voturi ale sale, le aducea amicului său" [86]. Trebuia însă cu orice preț aflată o soluție, și atunci din rîndurile deputaților de „clasa a doua", de care vorbește și Alecsandri și Bolintineanu, adică a acelor deputați care nu făceau parte din marea boierime și reprezentau mai cu seamă intelectualitatea progresistă, se propuse numele lui Cuza. El era o figură cunoscută, luase parte la mișcarea de la 1848, fusese exilat, totdeauna stătuse alături de cei mai avansați partizani ai Unirii, recenta lui demisie din postul de pîrcălab al Galaților jucase un rol important în demascarea samavolniciilor lui Vogoride, iar în problema care dezbina cele două tabere, problema țărănească, el nu avusese prilejul să se pronunțe în mod foarte răspicat. Neinspirînd deci o teamă prea mare aripei mai înapoiate din partida națională, el fu acceptat de majoritate. Un proces-verbal se întocmi, semnat de toți, prin care se consemnă alegerea colonelului Cuza și obligația ca în Adunarea electivă toți să voteze pe față pentru el.

A doua zi, în Adunarea electivă se lichidau ultimele lucrări înainte de a se proceda la alegerea domnitorului. Una din problemele în discuție fu cererea lui Grigore Sturza de a fi admis pe lista celor ce aveau dreptul a fi aleși domn, așa cum cu cîteva zile înainte insistase să i se recunoască dreptul de a fi ales deputat. De astă dată, se ridică și scriitorul nostru la cuvînt. Cuvîntarea sa o vom reda după scrisoarea din 8/20 ianuarie către Iancu Alecsandri. Chiar dacă, reproducînd-o din memorie, scriitorul nostru îi aducea poate unele înfloriturі de stil, el nu-i trăda însă conținutul, după cum confirmă rezumatul ei din *Monitorul oficial* [87]. Sînt în aceste fraze incontestabile frumuseți morale. „Vreți să de-

veniți principe al Moldovei, îi zisei — relatează Alecsandri în scrisoarea sa. Această ambiție este mare și nobilă, căci în ochii moldovenilor nu există coroană mai frumoasă decît coroana Moldovei ; dar ați făcut oare suficiente jertfe pentru această țară ca să meritați o asemenea onoare ? Ați fost oare tovarășul nostru de lucru, ați fost oare simplu soldat în rîndurile noastre înainte de a năzui să deveniți comandantul nostru ? Nu. Ați fost pînă acum departe de noi. Nu ne sînteți îndeajuns de cunoscut. Lucrați mai întîi împreună cu noi, făceți-vă prețuit, făceți-vă iubit și viitorul vă va putea rezerva o menire măreață. Amintiți-vă cuvintele pe care le-ați pronunțat acum cîteva zile : «Nu e onoare mai mare decît aceea de a face parte dintr-o Adunare atît de însuflețită de patriotism ca aceasta !» Mulțumiți-vă pentru început cu această onoare ; rolul vă este indicat. Ocupați locul de reprezentant al națiunii romîne și acest loc, trebuie să o știți, este în numeroase împrejurări superior celui ce-l ocupă un principe domnitor, așa cum această tribună, acest tron sfînt al întregii națiuni este mult deasupra tronului unui singur om. Ei bine, dacă aveți o inimă de adevărat romîn, suiți-vă des la această tribună pentru a apăra drepturile țării, suiți-vă la ea mai cu seamă într-un spirit împăciuitor, declarînd că renunțați la pretențiile d-tră la tron, iar țara va aplauda cu entuziasm acest act de jertfă patriotică..." Cuvintele calde ale patriotului care, mai presus de orice, a vibrat totdeauna cel mai puternic în Alecsandri, cuvintele în care în mod evident cuvîntul *țară* avea înțelesul de *popor* nu avură însă nici un ecou în conștiința lui Grigore Sturza. El nu renunță de a figura printre candidați. Ajungîndu-se deci la vot, cererea lui fu respinsă cu o mare majoritate.

A doua zi, 5/17 ianuarie, era ziua cea mare a alegerii domnitorului. Întreaga țară, întregul Iași îndeosebi erau în mare fierbere, într-o febrilă așteptare. Alecsandri notează în scrisoarea către fratele său : „Întreg orașul era în picioare. Tribunele Adunării abia puteau cuprinde lumea care se îngrămădea în ele încă de la 8 dimineața. Exact la 12 operația votării începu". În amintirile sale, N. Gane, care a asistat din tribuna publicului la această ședință istorică, ne confirmă informațiile scriitorului : „În ziua de 5 ianuarie 1859, zi frumoasă cu soare, tot orașul era în picioare încă

de dimineață. Fiecare simțea că în acea zi are să se petreacă un fapt mare, care va lăsa urme adînci în istoria țării... La ora 12 se deschide ședința sub președinția mitropolitului Moldovei Sofronie Miclescu..." [88] Se face apelul, apoi se citește o declarație a Adunării prin care se mulțumește marilor puteri care au semnat tratatul de la Paris, menționînd însă că dorința țării rămîne Unirea.

După aceasta, se trece la alegerea noului domnitor, care se face prin strigarea fiecărui deputat și votarea pe față. Chemarea la vot a deputaților făcîndu-se în ordine alfabetică, Alecsandri este cel dintîi care merge la tribună și rostește în fața Adunării numele celui pentru care votează : colonelul Alexandru Ion Cuza. Conform înțelegerii, deputații care făceau parte din partida națională votară tot pentru Cuza. Partizanii lui Grigore Sturza, care nu avea dreptul să se prezinte, și ai lui Mihail Sturza, care-și dete seama că nu mai avea nici o șansă de succes, pentru a-și atrage bunăvoința noului domnitor, a cărui alegere era oricum asigurată, votară tot pentru Cuza. El fu ales astfel cu unanimitatea voturilor. Noul domnitor urcă la tribună, rostește jurămîntul, iar cînd să coboare, este întîmpinat de Mihail Kogălniceanu, „privighetoarea Moldovei" — cum i se spunea acestui mare orator — care, din josul celor cîteva trepte ce duceau la tribuna unde se afla vechiul lor prieten și tovarăș de luptă, acum domnitorul țării, îi adresează acele cuvinte emoționante, care vor constitui totdeauna una din cele mai strălucite pagini ale oratoriei românești, adevărat program de demnitate națională și de politică democratică. „Cînd Kogălniceanu își isprăvi discursul — povestește N. Gane — toată lumea plîngea în tribune. Afară văzduhul clocotea de sunetul clopotelor tuturor bisericilor din oraș și de bubuitul a 101 lovituri de tun." După care împărtășește cîteva impresii personale care, ținînd seama că erau absolut obiective datorită rolului pasiv pe care el îl avusese la 1859 și a distanței ce-l separa de momentele la care se referea atunci cînd scria, ne dau ceva din impresia puternică ce a produs-o acest eveniment. „Eu unul — declară el — mărturisesc că niciodată n-am avut o mai puternică strîngere de inimă ca în fața acestui mare act care era prima piatră așezată la temeliile statului romîn. În acel moment am simțit individualitatea mea de romîn sporită, neamul

meu înălțat ; am văzut dintre negurile trecutului răsărind un soare nou care avea să ne încălzească și să ne lumineze calea spre un viitor și mai frumos." [89] Iar un alt martor ocular, D. A. Sturza, un om în genere lipsit de sentimentalism, cu o inimă uscată, care avea reputația a nu se emoționa niciodată și care văzuse toate lucrurile acestea încă mai de aproape decît Gane — el fusese secretarul căimăcămiei — scria chiar atunci lui Al. Golescu-Arăpilă : „N-am văzut niciodată un entuziasm ca în ziua aceea. Toată strada mare era plină de lume. Domnul era atît de emoționat încît, în timpul revistei, ochii i s-au umplut de lacrimi. Patru zile orașul a fost iluminat. Patru zile în șir, procesiunile au venit, la lumina a 400 sau 500 de torțe, să felicite pe domn și căimăcămia." [90]

În scrisoarea sa din 8/20 ianuarie 1859, către fratele său, Alecsandri vorbește și el de acest entuziasm general, povestind un episod care îl ilustrează de minune. „Să-ți redau entuziasmul produs de această alegere — spune el — este cu neputință. Bucuria de a fi scăpat de cei doi Sturza a fost așa de spontană, așa de mare, că timp de trei zile populația Iașilor s-a dedat la adevărate nebunii. Mase de oameni, ducînd torțe și transperante alegorice, parcurgeau străzile strigînd : Trăiască prințul ! Trăiască deputații ! Jos strigoii ! La moarte Mihail Sturza ! Corpul ofițeresc, fericit de a avea un domnitor ieșit din rîndurile lor, veni să ne găsească pe noi, deputații, la cabinetul de istorie naturală ; ei ne luară pe sus, ne purtară în triumf... Le ținui o cuvîntare care mai, mai să-mi fie fatală, atîtea dovezi de admirație mi s-au adus. A doua zi, ziua sfîntului Ion, către ora nouă seara mă duceam la Zizin, cînd întîlnii o mulțime imensă de oameni, cu torțe, steaguri etc. Zadarnic încercai să evit această întîlnire ; mă recunoscură în sanie și într-o clipită mă văzui înconjurat de peste 3000 de oameni care începură să strige salutîndu-mă : Trăiască Alecsandri ! Trăiască deputatul nostru ! Trăiască poetul nostru ! Vrură să mă smulgă din sanie ca să mă poarte în triumf ; doi comisari de poliție care se aflau acolo mă apărară zicînd mulțimii că sînt bolnav. În sfîrșit, luai cuvîntul pentru a spune : Fraților, să trăiască steagul Moldovei, steagul romînesc pe care-l purtați cu atîta fală ! La aceste cuvinte era să fiu asurzit de urale. Era o scenă nocturnă din cele mai fantas-

tice. În mijlocul acestui tumult, auzii o voce de adevărat stentor strigînd : Unde-i muzica ? Muzica militară înaintă prin mijlocul masei compacte ce mă înconjura. Atunci, aceeași voce spuse din nou : Cîntați măi Hora Unirei, că Alecsandri au făcut-o ! Noi urale întovărășite de dans și de cîntece. Era măreț ! Fui uluit în chipul acesta timp de o oră, după care mulțimea îmi dădu drumul pentru a merge să cinstească pe Panu, Kogălniceanu și alții. Într-un cuvînt, toată lumea e mulțumită că avem un principe nou și că am scăpat de primejdiile care amenințau țara. Numai bătrînii mari boieri nu știu unde le e capul, nu înțeleg nimic. Cum, zic ei, un Cuza domnitor ! E cu neputință, e un vis urît ! Și cu toate acestea, a doua zi după alegerea lui Cuza, ei merseră cu toți să facă pe cățelușii dinaintea lui. Pînă și Grigore Sturza, pînă și Mihail Sturza, toți s-au prosternat umili în fața noului astru. O, soi mîrșav de ciocoi !"

Entuziasmul acesta uriaș pe care-l înregistrează toți cei ce relatează evenimentele alegerii de la 5 ianuarie este foarte explicabil. Cuza era un om nou. El însemna pentru masele largi triumful ideii Unirii, ideii autonomiei naționale, dar nu mai puțin triumful ideilor democratice, al ideilor de reforme în folosul progresului și al celor mulți. Alecsandri era de altfel conștient de însemnătatea momentelor, de aceea, fără să-l părăsească obișnuita lui modestie și seninătate, era în fundul conștiinței sale cu atît mai mîndru de contribuția ce o avusese, alături de ceilalți tovarăși de luptă. El simțea poate că acum, după evenimentele de la începutul lui 1859, un capitol însemnat din istoria poporului său și din propria lui viață, care uneori se identificau, erau pe cale să se încheie.

În aceeași lungă scrisoare din care am dat extrasele de mai înainte, Alecsandri anunța fratelui său că probabil se vor revedea în curînd, căci principele intenționa să-l însărcineze a duce în străinătate scrisori de mulțumire suveranilor care au ratificat tratatul de la Paris. Evenimentele de cea mai mare importanță ce vor urma imediat vor face și mai necesară și mai complicată această călătorie diplomatică a lui Alecsandri.

În ciuda uriașului entuziasm care a salutat alegerea lui Cuza ca domn al Moldovei, oamenii politici chiar de a doua zi reluară vechile lor lupte. Mai cu seamă reprezentanții

marii boierimi făcură totul pentru a crea un adevărat gol în jurul noului domnitor, încît acesta cu greu izbuti să formeze un minister. Președintele lui fu fostul caimacam Vasile Sturza, Vasile Alecsandri continuînd să dețină postul de ministru de externe. De altfel, se pare că în primele zile ale acestei domnii, Alecsandri este principalul sfetnic personal al lui Cuza. Bolintineanu afirmă că primul minister din Valahia domnitorul l-a numit după indicațiile scriitorului nostru [91]. E probabil că și ministerul Vasile Sturza s-a alcătuit în urma sfătuirilor lui Cuza cu Alecsandri. Se punea apoi imediat problema unei delegații care să meargă la Constantinopol pentru a cere sultanului învestitura. Scriitorul e cel care recomandă pentru această grea misiune pe Costache Negri [92].

În momentul cînd lucrurile păreau a intra în normal, evenimente noi și de mare importanță se produseră. În Muntenia, alegerea domnitorului trebuia să aibă loc la 24 ian./5 febr. 1859. De această zi se mai legau speranțele cîtorva inițiați în legătură cu realizarea Unirii Principatelor. În fața refuzului marilor puteri de a accepta ideea Unirii, imediat după numirea noilor căimăcămii avusese loc o serie de discuții între moldoveni și munteni cu privire la modalitatea cea mai potrivită de a realiza totuși Unirea mult dorită fără o călcare flagrantă a Convenției de la Paris. În Moldova mersese, spre sfîrșitul anului 1858, Dimitrie Golescu, I. Maiorescu, Al. G. Golescu, și propunerea patrioților din ambele Principate era ca Unirea să se realizeze printr-un abil subterfugiu, stabilindu-se în principiu ca Adunarea electivă care va alege mai tîrziu — pe atunci datele încă nu erau fixate — să desemneze pe domnitorul ales mai înainte de Adunarea electivă din celălalt Principat [93]. Dar, în perioada aceea, în care era greu de fixat cine anume va fi candidatul moldovean sau muntean, era greu de ajuns la înțelegeri foarte precise în privința acestei forme ocolite de a realiza Unirea, așa că Al. G. Golescu se întorcea la București destul de dezamăgit de micimea oamenilor în fața marilor evenimente [94]. Ideea însă plutea în aer și, în anumite împrejurări, cu substanțialul concurs al maselor populare din Muntenia, ea fu realizată în ziua de 24 ianuarie, Al. Cuza, domnitorul Moldovei, fiind ales în

unanimitate şi domnitor al Valahiei. Era o nesocotire a spiritului Convenţiei de la Paris, fără a fi o călcare a literei ei.

Alegerea lui Cuza la Bucureşti se proclama oficial la ora $6^1/_2$ d.a., după ce încă de la ora 1 în aceeaşi zi o şedinţă secretă a Adunării consemnase într-un proces-verbal hotărîrea aceasta. Încă înainte de a se ajunge la numărarea votului, G. Sion, care se afla la Bucureşti, îi telegrafia lui Alecsandri la Iaşi această hotărîre. Douăzeci de minute mai tîrziu, Ion Ghica, întors nu demult din Turcia şi reintrat în viaţa publică a ţării sale, telegrafia de asemenea lui Alecsandri, impresionat de atmosfera entuziastă în care se desfăşurau lucrările alegerii, că această şedinţă constituie „una din cele mai frumoase pagini ale istoriei noastre". În jurul orei 4, Alecsandri telegrafia fratelui său la Paris, care două ceasuri mai tîrziu se afla cu telegrama la ministerul de Externe francez. Aşa afla Europa despre acest mare eveniment din istoria Romîniei [95].

În cursul aceleiaşi zile de 24 ian./5 febr. 1859, mitropolitul Nifon, preşedintele Adunării elective de la Bucureşti, anunţa telegrafic pe Cuza de alegerea sa, iar a doua zi Alecsandri avea o convorbire prin telegraf cu mitropolitul, în legătură cu primele măsuri. Imediat se comunică apoi noul minister din Valahia. Decretul de numire a primului ministru din Valahia de către Al. Cuza este contrasemnat de Vasile Alecsandri. La 29 ian./10 febr., el este cel ce prezintă domnitorului delegaţia Adunării elective de la Bucureşti, venită pentru a-i înmîna actul oficial al alegerii sale în Valahia. Se schimbă discursuri, iar manifestaţii de stradă uriaşe arată entuziasmul cu care poporul primeşte această îndrăzneaţă împlinire a năzuinţei şi necesităţii Unirii. Se hotărăşte ca o delegaţie a Adunării elective moldoveneşti să meargă la rîndul ei la Bucureşti, unde va pleca însuşi domnitorul în ziua de 4/16 februarie.

Înainte de aceasta, trebuiau luate însă o sumă de măsuri. Se înţelege, nimeni nu se îndoia acum că această dublă alegere, care nu putea apărea în fond decît ceea ce era : o deghizată Unire, va întîmpina mare opoziţie din partea vechilor adversari ai Unirii : Turcia, Anglia şi Austria. Pentru a preveni consecinţe grave ale opoziţiei acestor puteri, Negri primeşte noi instrucţiuni la Constantinopol, în îndeplinirea misiunii sale, devenită uriaş de grea, de a obţine

investitura domnului ales în ambele Principate. Pe de altă parte, plecarea lui Alecsandri în Occident era grăbită. El trebuia să meargă să ia contact cu guvernul francez şi Napoleon III, cu Cavour, primul ministru al Piemontului, şi cu guvernul englez, pentru a-i convinge să recunoască dubla alegere a lui Cuza. Era o misiune din cele mai delicate, din cele mai grele. Înarmat cu scrisorile autografe ale lui Cuza, primind ca instrucţiuni simplele cuvinte ale domnitorului : „Du-te şi fă cum te-or povăţui inima şi conştiinţa“ [96] — mărturie a deplinei încrederi de care se bucura nu numai ca prieten, dar şi ca perfect om de tact — el porni la drum în ziua de 3/15 februarie 1859. Cu sania, împreună cu vechiul său prieten Steege, trimis cu o misiune asemănătoare la Viena şi Berlin, Vasile Alecsandri părăsi Iaşii, îndreptîndu-se spre Paris, Londra şi Turin, ca ambasador şi apărător al Unirii.

2

„Astfel dar, înfăşurat în haina serioasă a diplomaţiei, am plecat în misie politică la Paris, la Londra şi la Turin... Moldova, Galiţia şi o mare parte din Germania erau albe de zăpadă, gerul foarte aspru, drumurile troienite, multe poduri dărîmate de sloiuri, calea foarte grea sub toate privirile, însă avîntul patriotic ce-mi aprinsese sufletul făcu să nesocotesc viforii iernii, să înving toate greutăţile călătoriei şi să sosesc la Paris a şaptea zi după plecarea mea din Iaşi. Aveam mult serioasa şi mult delicata însărcinare de a apăra pe lîngă cabinetele Franţiei, Engliterii şi a Sardiniei actele săvîrşite în Moldova şi Valahia la începutul anului 1859... Misie importantă ! răspundere mare şi spăimîntătoare !... Eu, un biet ţăran de la Dunărea, aveam a mă găsi în contact cu capacităţile cele mai recunoscute din Europa, cu oamenii cei mai însemnaţi !... Nu dar fără griji mă întrebam de voi pute să mă ridic şi să mă susţin la înălţimea misiei mele...“ [97] În felul acesta, nouăsprezece ani mai tîrziu, prezenta Alecsandri relatarea cîtorva din cele mai însemnate momente ale călătoriei sale diplomatice în care pornise la

3/15 februarie 1859 din Iași. Fără îndoială, el nu exagera nici rigorile drumului acesta, iarna, prin Galiția faimoasă pentru troienile și gerurile ei, nici, mai cu seamă, marile dificultăți ale misiunii sale diplomatice propriu-zise.

A sosit la Paris în ziua de 11/23 februarie. În aceeași zi solicită audiență și chiar a doua zi se prezintă contelui Walewski, ministrul de externe al Franței. Alecsandri avea de întîmpinat un om mult mai ponderat, mai realist decît împăratul, un om care privea problemele politice cu mai multă severitate, cu mai puțin sentimentalism, poate cu mai puțină fantezie și ușurință, uneori chiar dispus să contracareze într-o oarecare măsură tendințele politice mai aventuroase ale suveranului său. El primi pe scriitorul nostru cu multă curtoazie, citi cu atenție scrisoarea ce i-o prezentă Alecsandri din partea lui Cuza, apoi discutară asupra situației ce și-o creaseră Principatele în fața marilor puteri în urma actului de la 5 și 24 ianuarie. Cu mult tact, nu fără bunăvoință, Walewski arătă simpatia Franței pentru cauza Unirii, dar și dificultățile ce stăteau în acest moment înaintea romînilor, informîndu-se despre persoana noului domnitor, despre situația din Principate, dar evitînd cu multă diplomație să dea vreo asigurare sau chiar vreo indicație, arătînd că totul „atîrnă de împărat". Alecsandri, care trebuia să se prezinte cu o scrisoare din partea lui Cuza și la Napoleon, profită de ocazie să comunice aceasta, rugînd pe ministru să-i anunțe sosirea pentru a i se fixa o audiență. Ministrul îi făgădui, adăugînd că împăratul era foarte ocupat și nu-l va putea primi înainte de 15 zile. Spunînd că va aștepta oricît, scriitorul se despărți de contele Walewski și, după cum singur povestește, se duse să facă o plimbare la Bois de Boulogne pentru a-și potoli neastîmpărul după acest prim contact din numeroasele ale grelei sale călătorii diplomatice. Dar, spre surpriza lui, cînd se întoarse la hotel, pe la ora 5, află acolo o scrisoare din partea secretarului lui Napoleon III care-l anunța că a doua zi la ora 11 avea să fie primit în audiență.

Alecsandri a rămas profund impresionat de marea bunăvoință și simpatie ce-i păru că le nutrea împăratul Franței față de cauza romînilor, dovedite prin graba cu care-i acorda audiență, lui, modest ambasador al Unirii celor două Principate. Diletant ca diplomat, de perfectă bună-credință

şi acţionînd în politică numai împins de profundul lui patriotism, Alecsandri era suficient de perspicace pentru a nu-i scăpa nuanţe şi semnificaţii ale unor gesturi şi fraze. El era însă totdeodată suficient de naiv şi de neinformat ca să nu-şi dea seama că simpatiile lui Napoleon III pentru cauza Principatelor se datorau faptului că unele obiective ale acestora se acordau cu o serie de interese economice şi politice ale celui de al doilea imperiu francez. Ceva mai mult. În momentul acela anume, Alecsandri era cum nu se poate mai binevenit. Se ştie că poporul italian, ca şi poporul romîn, năzuia în aceeaşi perioadă la realizarea unităţii sale naţionale. În fruntea luptei sale, pe plan diplomatic mai cu seamă, stătea tînărul regat al Piemontului, al cărui prim-ministru, contele Cavour, era un neobosit campion al cauzei unităţii naţionale italiene. Cu un mare prestigiu personal, creîndu-şi o sumă de legături, profitînd că în anii aceia Franţa urmărea să umilească, să lovească şi să slăbească Austria, Cavour stabilise relaţii politice strînse, oficiale şi particulare, atît cu Napoleon III cît şi cu ministrul şi vărul acestuia, principele Napoleon. Pe de altă parte, ţinînd seama că duşmanul principal al unităţii Italiei era imperiul habsburgic, care stăpînea pe atunci o bună parte din nordul peninsulei, cu Veneţia şi Milano, iar emigraţia revoluţionară maghiară de la 1848 în frunte cu Kossuth era unul din adversarii cei mai ireductibili ai Austriei feudale, Cavour întreţinea legături de conlucrare din cele mai strînse cu această agitată emigraţie. La sfîrşitul anului 1858 şi începutul lui 1859, lucrurile păreau foarte avansate prim-ministrului piemontez. Pe baza aranjamentelor sale politice, el considera apropiată atragerea Franţei alături de Piemont într-un conflict armat cu Austria, conflict din care să rezulte eliberarea nordului Italiei de ocupaţia străină. În felul acesta, se făcea un prim pas însemnat pe drumul realizării unităţii naţionale a acestei ţări. În întîmpinarea acestei perspective, în ultimele luni ale anului 1858 şi în luna ianuarie 1859, Cavour dusese intense tratative cu reprezentanţii emigraţiei maghiare, îndeosebi cu generalul Klapka. Tratativele se purtaseră în acord cu principele Napoleon, care era favorabil acestei politici şi intermediarul principal în această chestiune cu Napoleon III. Se urmărea pe de o parte constituirea unor corpuri militare de voluntari unguri în

Italia, care să exercite o atracție și să determine dezertări printre ungurii din armata austriacă staționată în această țară. Pe de altă parte, se urmărea organizarea unei mișcări insurecționale în Ungaria și Transilvania, care să distragă atenția și forțele Austriei de pe frontul italian și, în ansamblu, să o slăbească.

În aceste îndrăznețe planuri, Cavour nu putea uita pe romîni din mai multe motive, dar mai cu seamă pentru că o ajutorare, o înarmare a insurgenților din Ungaria și Transilvania pe nicăieri nu se putea face mai sigur decît prin Principate, care nu se mai aflau sub controlul Austriei, ba chiar se bucurau de oarecare autonomie. Cavour nu putea nesocoti Principatele și din alt motiv. În condițiile pe care alegerea lui Cuza părea a le deschide, acestea, sprijinite serios, puteau deveni nu numai o bază de aprovizionare cu armament pentru insurgenții din Ungaria și Transilvania, dar și un eventual adversar în plus al Austriei sau, în orice caz, măcar o serioasă amenințare pentru ea. Iată de ce, la 7 februarie 1859, Cavour scria prințului Napoleon, campionul planurilor de cooperare cu ungurii, privind fireşte lucrul mai cu seamă din punctul de vedere al acestor planuri, care dintr-o dată se vedeau favorizate de împrejurări : „Alegerea colonelului Cuza este un eveniment uriaș, este triumful politicii Franței și Sardiniei în Orient". La 17 februarie, generalul emigrant ungur Klapka era primit într-o audiență de însuși împăratul Napoleon, pus mai demult în curent cu aceste planuri pe care le aproba. A doua zi, prințul Napoleon putea scrie lui Cavour : „...Am făcut să progreseze lucrurile cu generalul Klapka ; a văzut pe împărat aseară și e foarte satisfăcut. I-am dat mijloacele să călătorească și să lase agenți în Principate. Generalul va pleca în cîteva zile la Constantinopol, Galați, Iași, București și Belgrad ; el trebuie să se înțeleagă cu domnitorul Cuza, să pregătească totul și să se întoarcă la Paris pe la 15 aprilie pentru a ne raporta și a aștepta momentul acțiunii... Noi vom da arme prințului Cuza de îndată ce ne va cere și acesta se va aranja cu Klapka pentru a i le ceda..."

Acestea se întîmplau, fără ca Alexandru Cuza sau trimisul său în Apus să știe ceva, cu o săptămînă înainte ca Alecsandri să fie primit în audiență la Napoleon III. În această perspectivă, se înțelege că afabilitatea, bunăvoința împăra-

tului pentru cauza Unirii şi pentru Cuza personal ca şi graba lui de a primi pe ambasadorul acestuia nu mai par întru nimic surprinzătoare. Principatele Unite erau în acel moment un pion însemnat în politica europeană şi în planurile Franţei. Alecsandri însă nu ştia nimic din toate acestea atunci cînd, la 13/25 februarie 1859, se prezentă la Tuilleries. Cel mult, putuse fi iniţiat foarte vag de Bixio, prieten al lui Cavour şi al prinţului Napoleon, cunoscut mai vechi al scriitorului nostru, cu care va fi discutat imediat după sosire pentru a se orienta. Bixio era iniţiat însă în aceste planuri probabil în linii mari, fără să cunoască amănuntele şi, desigur, fără să aibă îngăduinţa a împărtăşi prea multe din nişte planuri foarte secrete.

Fără îndoială, Alecsandri nu putea să nu fie emoţionat cînd se prezentă lui Napoleon. El era un om încă tînăr, de 38 de ani, fără experienţa întîlnirilor cu marile personalităţi internaţionale. Emoţia şi răspunderea îi erau sporite de conştiinţa că avea de susţinut o întrevedere şi o convorbire de cea mai mare importanţă pentru soarta politică a patriei sale, cu Napoleon III, care, neîndoielnic, în acel moment era personalitatea europeană cea mai importantă, conducătorul absolut al Franţei, aflată în culmea puterii ei din timpul celui de al doilea imperiu, şi un factor hotărîtor în problemele politice ale continentului. Scriitorul nostru a consemnat ceva mai tîrziu întîlnirile şi convorbirile ce le-a avut în cursul acestei misiuni pe baza unor note cuprinzătoare ce şi le-a făcut imediat după fiecare din ele sau după cele mai însemnate. Atunci cînd a dat tiparului extrase din aceste însemnări, el a menţionat însă că e „obligat a omite multe părţi de un mare interes, dar pe care convenienţele politice nu-mi permit a le publica“.[98] Cu toate aceste omisiuni, pe care ne vom strădui să le reconstituim, însemnările lui Alecsandri reprezintă unicul izvor mai amplu din care ne putem informa asupra diferitelor etape ale misiunii sale şi mai cu seamă asupra principalelor convorbiri ce le-a avut cu acest prilej. Este de la sine înţeles, analizînd cu atenţie lucrurile, că ar fi o greşeală să considerăm cele spuse de Alecsandri în cursul acestor convorbiri corespunzătoare întru totul gîndurilor sale adevărate.

După cum ne dăm seama, în urma relatării împrejurărilor în care avea loc audienţa lui Alecsandri la Napo-

leon III, sarcina trimisului lui Cuza nu avea să fie prea grea. Scriitorul înțelese aceasta de îndată și se simți mai la largul său. Împăratul îi ieși înainte, după ce scriitorul intră în biroul său, îl salută ca pe o bună și așteptată cunoștință, îl invită să se așeze alături de el, citi apoi cu atenție de îndată scrisoarea lui Cuza. După citirea scrisorii, începu discuția pe care Alecsandri o duse cu franchețe, cu mult tact, păstrînd necontenit o notă de atentă deferență, chiar de discretă flatare față de interlocutorul său. El nu părăsi nici un moment însă pe aceea de perfectă demnitate a omului mîndru că reprezintă un întreg popor care stă mereu cu capul sus, care nu cere nimic cu umilință. Simțămîntul patriotic de mare răspundere cu care întîmpină Alecsandri fiece moment din tot lungul acestei misiuni se degajă de altfel din fiecare gest pe care-l face, din fiecare frază pe care o spune.

Napoleon își exprimă mai întîi simpatia față de cauza poporului romîn, spuse cîteva cuvinte de încurajare, ceru cîteva lămuriri asupra persoanei lui Cuza, apoi ajunse cu multă îndemînare la situația administrativă, financiară și militară a Principatelor, pentru a oferi imediat un dar de 10.000 de puști, destinate de fapt viitorilor insurgenți din Ungaria, conform înțelegerii cu Klapka, de care am vorbit. Scriitorul, după cît se pare, la această primă întrevedere nepus în curent cu adevăratul rost al acestui dar, mulțumește cu recunoștință, mai ales cînd împăratul adaugă făgăduiala de a trimite ofițeri, de a ajuta obținerea unui împrumut pentru Principate și de a sprijini dubla alegere a lui Cuza. Discuția, care a durat o oră, a continuat, scriitorul dînd sumare indicații conducătorului Franței, în fața unei mari hărți din cabinetul acestuia, despre locul pe care îl ocupă romînii în Europa, despre numărul și limba lor, despre însușirile lor militare, despre importanța politică a unui stat romîn solid constituit pe aceste meleaguri. Împăratul fu plin de bunăvoință în tot cursul audienței, deși foarte multă lume aștepta a fi primită, dădu sfaturi lui Alecsandri în legătură cu misiunea lui la Londra, ale cărei dificultăți nu i le ascunse, insistă asupra necesității de a nu se irita marile puteri prin proclamarea imediată a Unirii definitive, după care îi ceru să vină din nou să-l vadă după vizita la Londra.

A doua zi, 14/26 februarie 1859, Alecsandri vizită din nou pe contele Walewski, cu care discută îndelung, probabil atingînd partea mai concretă a lucrurilor. Într-o scrisoare pe care o expedia chiar în aceeaşi zi lui Place, la Iaşi, ministrul francez, dînd aceleaşi instrucţiuni de prudenţă în acţiuni, adăuga : „În acest sens am discutat cu d. Alecsandri care mi-a părut a înţelege perfect în ce măsură prudenţa şi moderaţia sînt necesare în circumstanţele actuale“ [99]. Scriitorul nostru, care prin temperament nu era un exaltat, iar prin bunul său simţ era foarte permeabil la tot ce era raţional, înţelege că într-adevăr situaţia internaţională obliga la mare prudenţă, altfel fiind ameninţate şi lucrurile încă fragile ce izbutiseră să fie infiripate pînă atunci. El ştia că în ţară erau unii partizani ai forţării lucrurilor, care propuneau proclamarea făţişă a Unirii definitive, mergînd cu armatele şi Adunările din ambele Principate, pentru a le întruni, la Focşani. Încă dinaintea plecării sale din ţară, Anastase Panu şi Mihail Kogălniceanu, în particular sau în public, militaseră zgomotos în această direcţie [100]. De aceea, acum, după convorbirea cu Napoleon şi cea de a doua vizită la Walewski, Alecsandri expediază o lungă scrisoare lui Cuza, în care îi relatează succesele realizate în primele sale întrevederi şi îi transmite sfatul la prudenţă primit. „Împăratul — scrie el — va apăra cu căldură faptul împlinit în Principatele Unite. Dar, să ne înţelegem bine, vorbesc de faptul împlinit al dublei alegeri şi nu de cele pe care anumite spirite înaintate vă îndeamnă să le împliniţi la Focşani. Tot ce ar duce la noi complicaţii în situaţia actuală, orice nou act din partea noastră care ar fi în afara clauzelor stipulate în Convenţie ne-ar fi fatal şi ar compromite în mod grav interesele noastre, căci *nu vom mai putea fi apăraţi...*“ [101] Scrisoarea este trimisă lui Cuza printr-un curier ad-hoc, un nepot al colonelului Pisoschi, prietenul lui Alecsandri şi devotatul domnitorului, student la Paris. Este vrednic să fie notat că toată lunga sa călătorie în interese de stat, Alecsandri o face cheltuind din banii săi, chiar curierul cu scrisoarea pentru domnitor fiind trimis la Bucureşti tot pe cheltuiala lui. Scriitorul cerea în scrisoarea ce o adresa lui Cuza să-i trimită înapoi curierul dacă are să-i dea noi instrucţiuni [102]. La 1 martie st. v., D. Brătianu,

ministrul de externe al Valahiei, anunța pe domnitor că „curierul s-a întors la Paris cu depeșa Măriei-Voastre“ [103].

În seara zilei de 14/26 sau 15/27 februarie, Alecsandri părăsea Parisul îndreptîndu-se spre Londra, prin Calais și Douvres. Oricît era de îngrijorat, ținînd seamă de dificultățile ce-i stăteau înainte, pe care cei de la Paris nu i le ascunseseră, pasionatul călător din scriitor nu poate să nu resimtă și să nu consemne sentimentul de invidie ce i-l trezește un prozaic englez „scurt, gros, roș la față ca o rodie, roș la păr ca un morcov“ pentru motivul că venea dintr-o călătorie de la Hong-Kong, trecînd prin India. „Fericit roșcovan !“ — nu se poate abține nici douăzeci de ani mai tîrziu de a exclama el, care totdeauna năzuise, fără să o poată realiza, o călătorie în China și Japonia.

Sosit la Londra, el trage la Murley-hotel, în Trafalgar Square, și se anunță imediat pentru audiență la ministrul de externe, lordul Malmersbury, cerînd de asemenea să fie primit de personalitățile cele mai hotărîtoare ale politicii externe engleze, lorzii Clarendon și John Russel, așteptînd apoi cu înfrigurare răspunsurile. Încercarea de a fi primit de Palmerston nu mai fu făcută, acesta lipsind din capitala Angliei. Între timp, scriitorul vizitează pe ambasadorul Franței la Londra, cu care are o convorbire amicală și încurajatoare, plină de sfaturi în privința chipului cum trebuie să poarte discuțiile cu oamenii de stat britanici — oameni calculați, reci, lipsiți de sentimentalisme și de generozitate — pentru a-i putea cîștiga de partea cauzei romînilor, împotriva căreia ei fuseseră deja preveniți de ambasadorul turc, Musurus, cumnatul fostului caimacam Vogoride, vechi dușman al Unirii.

Anglia, care dintr-un început se așezase pe poziția de apărare a stărilor de lucruri existente în imperiul otoman, de care era legată prin numeroase interese economice și politice, continua a fi ostilă Unirii. Conjunctura politicii mondiale însă favoriza pe romîni prin aceea că, spre deosebire de ceea ce se întîmplase mai înainte, în acest moment Anglia avea nevoie, în legătură cu războiul ce-l ducea în China și cu alte probleme, de sprijinul Franței. În consecință, era în fond dispusă să facă unele concesii politicii acesteia în problema Unirii Principatelor, fără să o arate însă dintr-o dată, pentru a da impresia unei bunăvoințe

speciale, cu greu cucerite, şi care în consecinţă să oblige mai mult pe romîni ca şi pe francezi. De aceea, răspunsurile la cererile lui Alecsandri de audienţă întîrziară o bună bucată de vreme. El vizitează în timpul acesta Londra. Duminică, el merge la Richmond, mică localitate în vecinătatea Londrei, pe malul Tamisei. Aici este impresionat de frumuseţea naturii, de pitorescul aşezărilor omeneşti şi întîrzie îndelung în faţa acelei încîntătoare privelişti, neputîndu-se opri, cum zice el, „ca să dorească a trăi şi a muri în acel loc de linişte, în sînul acelei naturi zîmbitoare" — notaţie surprinzătoare pentru activul şi tînărul om de stat ce era el în vremea aceea. Ea te lasă însă să întrezăreşti nostalgia, abia scoasă la iveală, a apropiatei izolări de la Mircesti.

După o săptămînă de înfrigurată aşteptare, Alecsandri găseşte în sfîrşit la hotel invitaţia de a se prezenta a doua zi în audienţă la ministrul de externe. Lordul Malmersbury, „un personaj nalt, demn şi sever", primeşte pe ambasadorul Unirii romîneşti cu o politeţe corectă, dar rece, lipsită de orice încurajare, repetîndu-i dintr-un început ceea ce i se spusese în scrisoarea de invitare, că nu va fi primit ca persoană oficială, ci ca un simplu trimis particular al colonelului Cuza, al cărui titlu de domnitor nu fusese recunoscut, deci nu i se putea conferi. Alecsandri trebui să accepte această situaţie şi să primească apoi politicoasele, dar severele incriminări pe care lordul le făcea romînilor, care, după el, călcaseră Convenţia însufleţiţi de un „spirit revoluţionar". După scurta lui tiradă, ministrul aşteptă explicaţiile interlocutorului său. Alecsandri se arătă într-adevăr la înălţimea misiunii sale şi se comportă în cursul acestei întrevederi cu abilitate, cu o reală inteligenţă diplomatică, îmbinînd în mod fericit un ton în unele momente uşor patetic cu o perfectă logică, rece, clară, bazată pe fapte concrete. El adăugă în mod fericit din cînd în cînd şi o fină ironie cu care izbuti să ridiculizeze delicat aserţiunile denigratorilor romînilor, în primul rînd ale lui Musurus şi ale ambasadorului Austriei, care susţinuseră, între altele, că romînii visează cuceriri. El îşi dă de îndată seama că de fapt aici se ascunde teama Austriei că Unirea Principatelor este preludiul unirii lor cu Transilvania, dar se face a nu înţelege, pentru a putea abate mai uşor atenţia omului de stat englez de la unele perspective îndepărtate la situaţia

reală a momentului acela. „Cuceriri ? — zise scriitorul — Cu ce ? Cuceriri ? Care ? Nu cumva ei voiesc să încorporeze Rusia, sau Austria, sau Turcia Europei de care sînt înconjuraţi, ca un pitic între trei uriaşi ? Poate că ţintesc mai departe ? La cucerirea Parisului, a Londrei ? Cine ştie ? Pe o asemenea cale de glumă toate presupunerile sînt permise." După care, încurajat că, în sfîrşit, văzuse apărînd pe faţa încremenită a ministrului un zîmbet, amintindu-şi de sfatul ambasadorului francez, care-l îndemnase să convingă pe englezi că noua stare de lucruri din Principate nu putea decît să avantajeze interesele lor, el continuă mărturisind că totuşi o cucerire urmăreau romînii : „cucerirea bogăţiilor noastre teritoriale, cucerirea deplinei libertăţi de a dezvolta lucrul pămîntului nostru, cu gînd de a schimba productele agricole ale ţării romîneşti pe acele ale manufacturei engleze". Alecsandri izbuti pînă la urmă să cîştige bunăvoinţa lordului ministru şi făgăduiala unei atitudini binevoitoare din partea Angliei cu ocazia conferinţei marilor puteri ce urma a se convoca pentru a discuta problemele Principatelor.

După ce vizită şi pe lorzii Clarendon şi John Russel, în legătură cu care nu avem nici o însemnare mai cuprinzătoare, în ziua de 26 februarie/9 martie 1859, Alecsandri pleacă de la Londra. În ziua de 27 febr./10 martie, el sosea din nou la Paris, unde era cu nerăbdare aşteptat, îndeosebi de diplomaţii italieni. Ştim în ce măsură erau interesaţi italienii în problema celor 10.000 de puşti dăruite de Napoleon în realitate viitorilor insurgenţi unguri, la care aveau să ajungă prin intermediul Principatelor Romîne. Plecarea aşa de grăbită a lui Alecsandri la Londra făcuse imposibilă o întîlnire a lui cu diplomaţii italieni de la Paris. Era deci aşteptat cu febrilitate mai cu seamă de către aceştia, cei mai în curent cu dedesubturile afacerii, pentru a grăbi ducerea ei la capăt. De altfel, prin diplomaţii săi, prin prinţul Napoleon, prin corespondenţa personală, Cavour presa în această chestie pe însuşi Napoleon III. Aşa se face că, întors de la Londra, cînd se prezintă din nou în audienţă la acesta, află acolo, ca întîmplător, pe ministrul de război, căruia împăratul îi comunică darul ce-l făcuse Principatelor, pentru a fi executat. Alecsandri era, firește, încîntat de această coincidenţă şi de atenţia lui Napoleon,

dar din corespondența diplomaților italieni rezultă că totul fusese aranjat, pentru a da un caracter oficial lucrurilor și a le grăbi.

Se pare că primii cu care a luat contact Alecsandri după întoarcerea sa de la Londra au fost marchizul Villamarina, reprezentantul Piemontului la Paris, Constantin Nigra, primul secretar al legației, omul de cea mai mare încredere al lui Cavour, ginerele filoromînului Vegezzi-Ruscalla, apoi Strambio, viitorul consul la București. Aceștia nu cunoșteau însă limpede ce știa și ce nu știa ministrul romîn din adevărul asupra destinației armelor dăruite Principatelor. În consecință, ei nu-i vor spune nimic, cel puțin deocamdată, îi vor vorbi despre comunitatea de interese a țărilor lor, despre necesitatea coordonării politicii lor — ceea ce, evident, pregătea receptivitatea scriitorului pentru adevărul asupra armelor, rezervat a-i fi spus, după toate probabilitățile, lui Cavour. Villamarina și Nigra sînt deosebit de impresionați de personalitatea lui Alecsandri, la aceasta contribuind și prestigiul de care el se bucura în cercurile intelectuale și chiar diplomatice ale Parisului. Nigra, un om care nu era lipsit de experiență diplomatică, în contact mereu cu mari personalități, văzînd destul de des chiar pe Napoleon, deci nu un novice gata să se „sperie" ușor, scria, de pildă, lui Cavour, anunțînd că l-a vizitat pe Alecsandri și că acesta va veni la Turin : „El e trimis de prințul Cuza la excelența voastră. Vă previn din timp de vizita sa, întrucît e foarte important ca să fie bine primit. Nu ezit să afirm că după Cuza, dl. Alecsandri este omul cel mai însemnat din Moldova. E ministru de externe. Înainte de a fi ministru a fost un foarte distins om de litere...", lucruri asupra cărora revine, insistînd în scrisorile din zilele următoare. La rîndul său, Alecsandri se arată de asemenea impresionat de personalitatea lui Nigra, schițîndu-i un pregnant portret : „Găsii un tînăr nalt, cu părul bălai, cu musteața fină, cu o figură simpatică și plăcută, un adevărat secretar de ambasadă, elegant, gentilom, învățat și poet. La cea dintîi privire ne împrietenirăm și începurăm a ne destăinui sperările noastre, dorințele noastre ca și cum ne-am fi cunoscut de 20 de ani. Nigra și eu avem aceleași gusturi, același amor pentru poezia populară ; ca și mine el

a făcut o culegere de cîntece a poporului italian ; ca şi mine el au părăsit ocupaţiile sale literare pentru calea spinoasă a politicii, spre a servi cauza patriei sale, dar ca şi mine el aspiră a vedea sfîrşitul luptei pentru ca să se poată retrage în sînul familiei, în liniştea cabinetului, în domeniul înflorit şi fermecător al literaturii." [104] Este în finalul acestui pasaj, ca şi în acela care relata vizita sa în localitatea Richmond, surprinzătoare, prezenţa acestei aspiraţii spre o viaţă retrasă, în fond aşa de caracteristică pentru Alecsandri, care în bună măsură îl făcuse să nu primească două luni înainte a fi domn şi care ne pregăteşte să înţelegem ceva din multele lucruri care au determinat neaşteptata şi definitiva lui hotărîre din mai 1860 de a părăsi viaţa politică şi de a se retrage la Mircești.

În afară de diplomaţii italieni, în cele zece zile cît stă de astă dată la Paris, Alecsandri vede numeroase alte personalităţi. Astfel el vizitează pe prinţul Napoleon, care poate să-i fi vorbit despre adevăratul sens al darului de arme, în orice caz îi face numeroase avansuri în această privinţă. El îl întreabă astfel de atitudinea romînilor faţă de cauza Italiei, iar după răspunsul satisfăcător al scriitorului adaugă : „Îmi place a vă şti animaţi cu asemine simţiri, căci e cu putinţă ca Italia să aibă nevoie de concursul d-tră" [105]. Cum diplomaţia e un lucru complicat şi cum Alecsandri se dovedea şi el un om în stare să păstreze secrete, la întrebarea stăruitoare a lui Cavour, Nigra nu-i poate răspunde pînă la plecarea ministrului romîn la Turin, dacă acesta ştie sau nu adevărul în chestia armelor. Diplomatul italian însă presupunea, într-o scrisoare către primul ministru piemontez, că în orice caz, „întrucît Alecsandri e un om vioi la minte şi are aici multe relaţii, e posibil să fi mirosit ceva", adăugînd că el i-a vorbit vag şi că îl socoteşte favorabil acestor proiecte.

Scriitorul nostru a mai vizitat în acest popas la Paris desigur din nou pe Walewski, pe Thouvenel, fostul ambasador al Franţei la Constantinopol, bun cunoscător şi susţinător al cauzei romîneşti, pe Bixio, la care prinţul Napoleon îi oferă un dejun şi unde se întîlneşte cu poetul Ronsard, cu un frate al astronomului Arago şi cu alţii. Vizitează de asemenea pe Lamartine, pe Mérimée şi desigur pe vechii

săi amici Ubicini și Grenier, căutînd peste tot să cîștige noi forțe în sprijinul Unirii. În același scop, el face o vizită ambasadorului Rusiei la Paris, contele Pavel Kisseleff, fostul guvernator rus al Principatelor între 1829—1834. Alecsandri este întîmpinat cu o deosebită bunăvoință și simpatie de Kisseleff, care-i spune din primul moment că la Iași cunoscuse pe tatăl său ca și pe tatăl lui Al. Cuza. Ambasadorul rus își aduce aminte, într-o convorbire prietenească ce o are cu tînărul ambasador al Unirii romînești, cu plăcere de timpul petrecut în Principate, de marile însușiri ale poporului romîn. Cu mult tact, folosind dispoziția plină de simpatie pentru romîni a lui Kisseleff, Alecsandri caută să-i sublinieze meritele ca inițiator al unor reforme moderne în țările romînești, numindu-l în glumă, dar cu un anumit tîlc, primul revoluționar romîn. La mirarea diplomatului, romînul îi explică, plin de curtoazie, dornic să-l solidarizeze cu acțiunile recente, a căror susținere la conferințele diplomatice i-o cerea, dar și cu deplin temei și bine informat asupra vechilor stări de lucruri : „Aduceți-vă aminte de reformele ce ați introdus în țară în timpul administrației excelenței-voastre. Fiecare din acele reforme era menită a produce o revoluție radicală în starea socială a Principatelor. Aduceți-vă aminte mai cu seamă că Regulamentul Organic prevede și consacră chiar principiul unirii lor. Noi n-am făcut alta decît a-l traduce într-un fapt național ; de aceea și avem bună sperare că la viitoarele conferințe contele Kisseleff, astăzi ambasador, va susține ideile contelui Kisseleff, ex-guvernator al Principatelor." [106] Diplomatul, cu prudența firească funcției sale, fără să-și ascundă totuși bunăvoința, evită să dea un răspuns categoric, abătînd discuția pe alt tărîm și exprimîndu-și mirarea că poate fi considerat revoluționar. La care, Alecsandri îi replică, încurajat de atitudinea lui plină de solicitudine, avînd aerul că pendulează între glumă și serios, pentru a putea spune ceea ce-i părea a cuceri mai sigur pe interlocutorul său în favoarea unirii : „Revoluționar ultra !... Dacă vi s-ar ridica vreodată o statuie, ea va purta următoarea inscripție : Contele Kisseleff, întîiul reformator revoluționar al Principatelor dunărene !... Și mai jos, între paranteze, va figura în litere de aur articolul din Reglement care prevede Unirea lor." Convorbirea mai continuă într-o atmosferă caldă, plină

de nostalgia contelui după vremurile petrecute în Principate şi de insistenţa plină de tact a scriitorului pentru a-l convinge să susţină recunoaşterea dublei alegeri, încheindu-se cu incontestabil succes, ambasadorul asigurînd de întreaga sa simpatie pentru cauza „acelor ţări iubite în care am petrecut anii cei mai plăcuţi ai vieţii mele“ [107].

După vizitarea lui Kisseleff, Alecsandri face o vizită baronului Hübner, ambasadorul Austriei la Paris, vizită de simplă politeţe, căci atitudinea ostilă faţă de Unire şi de dubla alegere a lui Cuza a ţării acestuia nu putea lăsa nici o speranţă cu privire la poziţia ce o va avea acum sau la conferinţa ce trebuia să se convoace.

În cîteva rînduri, reţinut de numeroasele îndatoriri ce i le impunea delicata şi complexa sa misiune la Paris, scriitorul amînă plecarea la Turin. Nigra îl anunţa de fiecare dată lui Cavour, iar acesta, în legătură cu emigranţii maghiari, ardea de nerăbdare să-l vadă sosind. În sfîrşit, după ce, invitat de Napoleon, Alecsandri asistă la o mare revistă militară la Paris, în ziua de 8/20 martie, a doua zi porneşte spre capitala Piemontului. Scriitorul pleca însoţit de Noémi, soţia lui Iancu Alecsandri, cu trenul probabil pînă la Lyon, de acolo cu caleaşca acelor vremi, peste Alpi, spre graniţa Piemontului. Era o călătorie care prin farmecul şi măreţia peisajului îl va fi încîntat. Primirea ce i se face în Italia este plină de curtoazie, la ea contribuind desigur deopotrivă simpatia italienilor pentru o cauză similară cauzei lor, nevoia ce o aveau de Principate în afacerea armelor pentru unguri şi prestigiul personal al lui Alecsandri. Încă de la Chambery, pe atunci în Italia, el este întîmpinat de un magistrat care-l însoţeşte cît traversează provincia Savoiei. La St. Jean de Maurienne, e întîmpinat de o caleaşcă specială care-l duce prin Susa la Turin, unde soseşte, călătorind ca un curier foarte grăbit ziua şi noaptea, în zorii zilei de 11/23 martie 1859. Cu toată ora matinală, la hotelul Trompeta, unde este condus, îl întîmpină Giovenalle Vegezzi-Ruscalla. Era filoromînul cu care schimbase cîteva scrisori, care scrisese cu mare preţuire despre traducerea franceză a *Doinelor* încă din 1856, apoi despre traducerea franceză a poeziilor populare, cel care tradusese poemul *Înşir-te mărgărite* în italieneşte, publicîndu-l cu o prezentare elogioasă. După toate probabilităţile, cei doi acum se

văzură pentru prima oară. Date fiind vechile lor legături prin scrisori şi preocupările lor comune, înţelegerea cordială se stabili însă imediat între ei.

La amiază, Ruscalla anunţă pe Alecsandri că va fi de îndată primit de contele Cavour. Primul ministru piemontez, un bărbat de statură mijlocie, cu „figura lui rotundă, albă, puţin colorat pe obraz", care „se luminează de scînteile ochilor săi albaştri, deşi aceştia stau ascunşi din dosul unor ochelari de aur, şi se înviorează prin farmecul zîmbirii sale fine şi plăcute" [108], îl impresionează puternic pe scriitorul nostru. Bogata lui activitate, curajul iniţiativelor sale, deşi era conducătorul unei ţări mici, abia recunoscută de marile puteri europene, anvergura planurilor sale politice, vioiciunea sa impetuoasă, chipul expeditiv în care rezolva cele mai diverse şi mai încurcate probleme, comportarea sa amicală şi francă, rolul deosebit de însemnat pe care-l juca în acţiunile îndrăzneţe ale micului stat piemontez îi impun. Din sentimentele acestea va izvorî poezia *Pilotul*, dedicată acestui cîrmaci în continuă veghe a corăbiei politicii italiene. După complimentele obişnuite, s-a trecut la discuţiile politice serioase : problema dublei alegeri a lui Cuza şi a recunoaşterii ei, problema păşirii la proclamarea definitivă a Unirii, problema războiului cu Austria şi a ajutorului francez pentru Piemont. În ce priveşte problema Unirii, ca şi Napoleon, ca şi Walewski, Cavour sfătuieşte o perioadă de prudenţă, de aşteptare. Alecsandri profită de ocazie să-i ceară grăbirea numirii unui consul la Bucureşti, ceea ce însemna înlesnirea legăturilor şi un început de recunoaştere a dublei alegeri, la care i se răspunde că a şi fost numit Strambio, pe care-l cunoscuse la Paris. În ce priveşte problemele italiene, Cavour e foarte probabil că i-a vorbit interlocutorului său cu toată sinceritatea, dezvăluindu-i întreg adevărul în ce priveşte planurile cu insurecţia ungurilor şi destinaţia reală a armelor dăruite de Napoleon. Nu ştim exact ce-i va fi replicat Alecsandri lui Cavour, dar cunoaştem poziţia lui în această problemă dintr-o scrisoare ce o adresează chiar a doua zi fratelui său — ca foarte rar cu caractere chirilice, ceea ce echivala pentru apuseni cu un adevărat cifru. Scriitorul îl înştiinţa pe fratele său aflat la Paris, care primise deja instrucţii pentru a se ocupa de transportarea armelor dăruite de Napoleon, că l-a recoman-

dat lui Cavour, care pleca în aceeași zi spre capitala Franței, ca să discute și să acționeze împreună în această chestiune. În scrisoarea sa, Alecsandri fixa însă în mod clar poziția ce trebuia adoptată, poziție la care se oprise fără să aibă răgazul unei consultări cu domnitorul, dar dovedind înțelepciune și mult simț politic. El era de acord cu toate înlesnirile ce se ceruseră Principatelor pentru sprijinirea unei mișcări insurecționale din Ungaria, dar considera că țara era nepregătită pentru a putea lua parte la o efectivă acțiune militară contra Austriei, alături de unguri. Realist, fără să refuze sprijinirea acțiunii insurecționale maghiare, scriitorul înțelegea însă gravele riscuri ce decurgeau pentru țara noastră, cu o armată ca și inexistentă în acel moment, dintr-o încercare de a ataca Austria. Consecința nu putea fi decît, dacă nu o posibilă ripostă armată chiar a acesteia, care să se soldeze cu o nouă ocupare austriacă a Principatelor, în orice caz, o nouă ocupație de către turci, bucuroși să profite de atacarea susținătoarei sale, pentru a-și recîștiga terenul pierdut în provinciile dunărene. De aceea, acționînd loial, el insistă ca Iancu Alecsandri să arate clar acest punct de vedere lui Cavour cînd va sosi la Paris, rugîndu-l să-l comunice și lui Napoleon, pentru a nu se complica, pe de o parte, situația Italiei, iar pe de alta, să nu se conteze în mod iluzoriu pe forța militară a Principatelor [109].

O zi mai tîrziu, Alecsandri era introdus la regele Victor Emanuel de către ministrul de război, generalul Lamarmora, pe care-l întîlnise la Cavour și pe care-l mai cunoscuse cu ocazia vizitei sale în Crimeia. Regelui îi transmite scrisoarea lui Cuza și îi dă cîteva informații plăcute în legătură cu spiritul opiniei publice franceze față de aspirațiile italiene, obținînd asigurarea întregii simpatii italiene pentru cauza romînilor. După audiența la rege, scriitorul mai rămîne două zile la Turin. Îmbrățișat cu afecțiune de Vegezzi-Ruscalla, însoțit de acesta, de fiica sa Ida și de Strambio, cel ce fusese numit consul la București, vizitează orașul, teatrele. Alecsandri notează, cu o finețe care e elocventă și în ce privește atenția sa pentru fenomenul artistic și în ce privește vibrația sa patriotică în acele momente în care era purtătorul unei atît de însemnate misiuni din partea țării sale, că: „Turinul e lipsit de monumente importante în privința artei, precum le posedă Genova, Florența, Veneția,

Roma etc., însă el răsuflă un aer de libertate ce-i dă o superioritate măreaţă asupra surorilor lui". Şi el continuă, în acelaşi spirit, considerînd lupta pentru libertate naţională asemenea ca valoare celor mai de seamă creaţii de artă : „Pe pieţe nu se înalţă catedrale monumentale precum Domo la Milan, Santa Maria de Fiore la Florenţa, San Marco la Veneţia, San Pedro la Roma etc., dar se ridică statui de eroi-martiri ai libertăţii naţionale" [110]. Amintindu-şi desigur de atmosfera de însufleţită dragoste de patrie, de arzătoare speranţe comune din aceste zile, mai tîrziu scriitorul va data „Turin, 1859" poezia *Pe albumul d-rei Ida Uegezzi-Ruscalla,* fiica mai mică a amicului său italian, poezie după cît se pare însă trimisă de la Paris încă de la 1 aprilie 1858 [111]. Tînăra italiană, ea însăşi scriitoare, la rîndul ei avea să dedice lui Alecsandri în acelaşi an o nuvelă : *Florica e Dina,* o închinare luptei comune pentru libertate ce însufleţea cele două popoare, italian şi romîn.

Puţin timp după audienţa la Victor Emanuel, se pare în ziua de 14/26 martie 1859, el pleacă din Turin, împreună cu cumnata sa Noémi. Acum, cînd misiunea diplomatică fusese îndeplinită, călătorul pasionat din el reînvie şi îşi îngăduie la întoarcerea spre Paris un mic ocol pentru a vedea locuri necunoscute şi pentru a-şi asigura o călătorie mai uşoară decît cea făcută la venire, iarna, peste Alpi. Se îndreaptă, cu destulă grabă totuşi, cu trenul, prin Alexandria şi Novi, spre Genova. Cu un ochi mai atent decît îi este în genere recunoscut, scriitorul, sensibil totdeauna la frumuseţile naturii, este vrăjit de „acea vale minunată care se întinde la poalele Alpilor pînă la marea Mediterană". El se dovedeşte însă, ca şi în alte ocazii, la fel de impresionat de realizările tehnicii moderne, considerîndu-le la fel de preţioase cu frumuseţea peisajului sau vestigiile antichităţii. „Viaducturile, tunelurile, podurile aruncate pe torentele Serivia şi Traversa între Genova şi Novi sînt demne de a fi considerate ca zidiri romane". [112] Genova îl impresionează de asemenea, „căci acest oraş păstrează încă sigiliul evului mediu... şi mai cu seamă am rămas încîntat de acea culoare locală, de acel aspect măreţ ce aminteşte epoca înfloririi şi a puterii fostei republice genoveze" [113] — ceea ce iarăşi ne pune în contact cu un om în bună măsură deosebit de cel îndeobşte cunoscut, mult mai puţin superficial, mult mai

în stare să discearnă nuanțele fiecărei priveliști ce i se oferă.

De la Genova se îmbarcă pe un vapor ce-l duce în 12 ore pînă la Nisa, de unde, cu un cupeu se îndreaptă spre Marsilia, bucurîndu-se tot drumul de feericele peisaje ale Coastei de Azur. De la Marsilia ia trenul pentru Paris, oprindu-se însă la Avignon, unde vizitează pe comandantul garnizoanei, generalul Rose, rudă cu cumnata sa, căruia probabil îi ia consimțămîntul să vină în Principate pentru organizarea armatei romîne. Cînd Alecsandri se va prezenta într-o nouă audiență la Napoleon, el îl va propune, dar Rose va fi considerat prea util armatei franceze, așa că va fi înlocuit cu altcineva.

La Paris, are loc curînd după aceea conferința reprezentanților puterilor semnatare ale Convenției. E ușor de înțeles că această perioadă, pînă cînd conferința se încheie, pentru Alecsandri a fost o perioadă de mare agitație, de mare luptă. Favorizată de o serie de împrejurări, cauza apărată de el la Paris triumfă într-o mare măsură. Protocolul conferinței de la 14 aprilie constată că semnatarii Convenției, cu excepția Turciei și Austriei, recunosc dubla alegere a lui Cuza. Mai tîrziu, și aceste două state o vor recunoaște.

Era, fără îndoială, și pentru Alecsandri personal, un mare succes. Dar acum începea o luptă nu mai puțin importantă : aceea de a reorganiza și întări statul romîn. Dintr-o scrisoare pe care Cuza o trimitea lui Alecsandri la 25 aprilie 1859, se vede această puternică preocupare, din care se degajau explicit sarcinile pentru împlinirea cărora ministrul de externe al Moldovei era obligat să mai rămînă în Apus. Tocmai pornind de la chestiunea ajutorării ungurilor, de care acum domnitorul era perfect informat, mai ales că la 25 martie primise el însuși, la Iași, pe generalul maghiar Klapka, cu care discutase foarte franc aceste lucruri, organizarea armatei apărea pe primul plan. De aici, sarcina lui Alecsandri de a obține arme și armament și pentru romîni — ceea ce el a obținut — apoi ofițeri instructori. În sfîrșit, întrucît o armată nu se poate forma fără o generală bună organizare, iar pentru aceasta, mai ales în perioada de criză economică pe care o străbăteau Principatele în acei ani, era nevoie de bani, Alecsandri este însărcinat de domnitor în mod oficial cu negocierea unui împru-

mut de 10—12 milioane franci. În acest scop, el face îndelungi sforțări.

O sarcină însemnată ce-i mai revine lui Alecsandri în timpul misiunii sale în străinătate era aceea a tratativelor cu reprezentanții emigrației maghiare. Cu ocazia vizitei lui Klapka la Iași, se stabiliseră bazele înțelegerii și se schițase proiectul a două convenții. Ele nu putuseră fi semnate acolo, întrucît textul lor trebuia aprobat și de Kossuth, așa că Alecsandri capătă împuternicirea de a trata, definitiva și semna aceste două convenții [114]. Prima din ele confirma punctul de vedere inițial al scriitorului : ajutor ungurilor sub toate formele, dar nu amestec direct militar în conflictul cu Austria. Se vorbea totuși de ocuparea de către Principate a Bucovinei, aflată sub stăpînirea Austriei, ceea ce era poate o ispită pentru a ne angaja totuși direct în luptă. Cea de a doua convenție prevedea o serie de măsuri destul de vagi în favoarea romînilor din Transilvania după ce avea să triumfe cauza maghiarilor. Textul celor două convenții a fost adus la Paris de generalul ungur la întoarcerea sa din Principate și a fost discutat de Alecsandri cu fruntașii emigrației maghiare în capitala Franței după 2 mai st. n., cînd sosiseră aici nu numai Klapka, dar și Kossuth și Teleki. Nu s-a putut ajunge însă la un deplin acord, după toate aparențele, așa cum se va putea înțelege mai departe, atît din cauza unor pretenții exagerate ale șefului emigrației maghiare, cît și din cauza fermității cu care ministrul romîn refuză să facă concesii mai mari decît cele stipulate în forma inițială a convențiilor. Între timp, lucrurile se precipitau. La 16 aprilie războiul deja izbucnise în Italia. La sfîrșitul primei decade din mai 1859, Napoleon însuși pleca pe frontul din Italia, unde armata sa intervenise în sprijinul micului său aliat, contra Austriei. În ciuda nenumăratelor sale ocupații în acele zile, Napoleon găsește vreme să primească pe Alecsandri în ajunul plecării sale din Paris. Evident nu pentru a-i cere impresii din Italia, așa cum ne lasă autorul să credem în *Istoria misiilor mele diplomatice*, unde de altfel chiar el ne previne că nu toate lucrurile au putut fi spuse. Scopul acestei audiențe, într-un moment cînd sorții războiului n-aveau cum fi cunoscuți și cînd trebuiau luate măsuri de prevedere pentru orice eventualitate, trebuie să fi fost de a convinge pe Alecsandri să

semneze convenţia cu ungurii, căci ea constituia baza unei acţiuni de care nu era exclus să fie nevoie în cazul că lucrurile ar fi mers mai puţin bine şi repede de cum au mers pe frontul din nordul Italiei.

Cu siguranţă că în urma acestei audienţe Alecsandri a plecat în Italia, după toate probabilităţile la Genova, unde se afla stabilit în acele momente un adevărat stat major al emigraţiei maghiare şi unde la 22 mai semnă, în numele ţării noastre, împreună cu generalul Klapka, din partea ungurilor, cele două convenţii [115]. Între timp, campania militară franco-piemonteză contra Austriei se desfăşura cu un succes şi o rapiditate nesperate. La 20 mai, se dădea bătălia de la Montebello ; la 3 iunie, cea încă mai faimoasă de la Magenta. Scriitorul nostru mai întîrzie se pare cîteva zile la Genova, poate reţinut de treburi în legătură cu unele acţiuni care să grăbească transportarea armelor, acum după ce convenţia se încheiase, poate şi de întîlnirea vechiului său cunoscut Benzi, reprezentantul italian în comisia internaţională trimisă în Principate la 1857. Pe la 1 iunie, se află la Turin, de unde anunţă fratelui său de îndată sosirea [116]. La 2 iunie, într-o scrisoare mai lungă adresată aceluiaşi, spune că a obţinut de la Cavour un permis special cu care va putea pleca şi pătrunde pînă în zona primelor linii ale frontului. Se pare că aceasta îi era necesară nu dintr-o simplă curiozitate, ci pentru a întîlni pe cineva, probabil pe principele Napoleon sau chiar pe împărat. Între hîrtiile rămase de la scriitor şi păstrate la Academie, se află şi o pagină de însemnări foarte succinte, care cuprind cîteva date şi impresii din scurta perioadă de după plecarea din Turin (probabil la 3 sau 4 iunie st. n.) pînă la 10 iunie, cînd se află la Milano. Notele acestea, singurul document şi izvor pentru aceste zile, merită să fie reproduse :

„Verceil [de fapt : Vercelli] — Tabăra zuavilor — Primarul — Trecerea Tesinului pe un pod improvizat de lemn construit de francezi — Podul de cale ferată distrus de austriaci — Novara — Hotelul celor trei regi — Preumblare în jurul oraşului printre taberele franceze — Sosirea a 400 prizonieri austriaci şi a mai multor convoaie de răniţi — Spitalul — Plecarea înspre San Martino într-o trăsurică cu un cal — Întîlnirea cu 4000 prizonieri — cu mai multe convoaie de prizonieri — Mare lagăr militar franco-sard —

Defilarea unei divizii piemonteze — Colonelul Vernon — Dejun sub un adăpost de crengi — Îmi dă un cal şi un jandarm care să mă conducă la Magenta — ...Bufalora — Podul distrus de austriaci şi restaurat de francezi — Pod de pontoane construit de aceeaşi — Cîmp de bătălie, cadavre — Magenta — Generalul Rose — Trecerea armatei pe sub ferestrele împăratului — Răniţii ce umplu pînă la refuz curţile caselor — Transportul lor la gară — Spectacol sfîşietor — Îmbarcarea lor în vagoane — Suferinţele lor — Minunate cîntece ale soldaţilor francezi — Noapte petrecută la Magenta — Grădină plină de fructe şi flori — Privighetoarea — Plecarea a doua zi după împărat — Sosire la Quarto-Canigno — Sosire la Milan cu generalul Rose — Aplauzele mulţimii la trecerea noastră.

8 iunie — Intrarea împăratului şi a regelui Piemontului.

9 iunie — Tedeum la Dom — Regăsit pe Bourlet şi Pecoud — comandantul de geniu Merlin cu care am venit cu trăsura la Quarto-Canigno...

10 iunie — Teatrul Scala luminat à giorno..." [117]

Deşi laconice şi eliptice, însemnările acestea sînt foarte grăitoare sub variate aspecte. Ele arată multiplele relaţii ale scriitorului şi prestigiul său care-l făceau să-şi afle amici şi să se poată descurca chiar în haosul şi rigorile unor depărtate cîmpuri de luptă. Ele arată de asemenea atenţia sa pentru amănunte, sensibilitatea sa deosebită în faţa suferinţei umane cauzate de cumplitele încercări ale războaielor. Aceste privelişti dureroase i-au inspirat poezii ca *La Palestro, La Magenta, Coroana vieţii.* Asemenea poezii constituiau deopotrivă un omagiu pentru eroismul italian şi un îndemn pentru propriul său popor, care era posibil să aibă de asemenea nevoie să lupte pentru a-şi cuceri deplina unire, deplina libertate. Sentimentul că lupta se dă pentru nobila cauză a libertăţii însufleţeşte de altfel permanent entuziasmul lui Alecsandri, speranţele sale. Încă de la Nisa, atunci cînd se afla aici în drum spre Genova pentru a semna convenţia cu ungurii, în timp ce pe cîmpul de luptă aveau loc primele mari succese ale armatelor franco-italiene, în poezia *Presimţire* el dădea expresie nădejdilor că evenimentele se desfăşoară favorabil ţării sale, convingerii că înfrîngerea

Austriei înseamnă nu numai libertatea Italiei, dar și a poporului său. Într-o scrisoare către vechiul său amic Ubicini, el mărturisea deschis entuziasmul de care se simțea cuprins în atmosfera înălțătoare ce o degaja o populație în delir în fața acestor mărețe evenimente, adăugînd : „se simte că Italia respiră în toată sănătatea plămînilor săi aerul dătător de viață al libertății". Dar „veselul Alecsandri" avusese ocazia să vadă nu numai intrarea triumfală a suveranilor în Milanul în sfîrșit eliberat, ovațiile furtunoase ale populației, luminația strălucită și sărbătorească a edificiilor. Urmărind înaintarea armatelor franco-italiene, el știu să surprindă cu o grea strîngere de inimă și uriașele distrugeri și, mai presus de toate, suferințele oamenilor. Imensele lor sforțări, convoaiele de prizonieri, nenumărații răniți, morții — toate îl sfîșie și, din mijlocul entuziasmului general, de care el însuși este pe bună dreptate cuprins, nu poate să nu se trezească și să nu vadă, cum zice el, nu numai „cea mai frumoasă parte a războiului", dar și „cealaltă față a medaliei". „A, cînd îmi aduc aminte — scrie el lui Ubicini — de ce am văzut, simt o mare tristețe și mă îndoiesc de umanitate. Am văzut cîmpiile de bătălie de la Bufalora, de la Magenta, și de atunci nu mai pot închide ochii fără să visez movile de cadavre, lungi tabere de răniți, cai roșind pete mari de sînge — și toate astea pe un loc bogat și înverzit. Sînt niște priveliști ce se întipăresc așa de adînc în sufletul omului, încît nimic nu le poate șterge : priveliștile marilor zădărnicii omenești." Și, ca și la Sevastopol, unde, cu profunda și permanenta lui încredere în triumful forțelor pozitive ale vieții, alături de distrugeri și ruine, vedea păsărica potolindu-și setea din apa strînsă în restul unui obuz explodat, la Magenta de asemenea, în noaptea ce o petrece acolo, alături de gemetele muribunzilor, din grădină aude răsunînd cîntecul neobosit al unei privighetori ca un luminos semn al vieții biruitoare.

Lui Ubicini îi declara, în scrisoarea amintită, că a văzut destule și că se grăbește a se îndrepta spre Genova. Chiar a doua zi, la 11 iunie, st. n., el pornește spre Turin, călătorind împreună cu Nigra, care probabil avusese conciliabule cu șeful său Cavour. Mai rămîne la Turin cîteva zile, iar

la 16 iunie 1859 părăsește capitala Piemontului, îndreptîndu-se spre țară. În ziua de 18 iunie, el se afla la Genova. În aceeași zi, se afla în acest oraș, venind din țară prin Mediterana, și I. Bălăceanu, trimis de Cuza cu scrisori pentru Cavour și Napoleon, tot în chestiunea înțelegerii cu ungurii [118]. Într-o scrisoare a lui Klapka, cunoscut de la 1848 cu Bălăceanu, către Cavour, sînt cîteva aprecieri care pot da loc la unele ipoteze. Klapka vorbește de noul trimis al lui Cuza, venit să discute unele lucruri menite a rezolva definitiv problema convenției romîno-maghiare, spunîndu-i că acesta „nu e doctrinar, ca dl. Alecsandri", ci un om de acțiune „cu care înțelegerea este ușoară din toate punctele de vedere și care ne va fi cu totul altfel prețios decît celălalt". Din acest scurt citat ce ajunge la noi trunchiat, indirect, dintr-o arhivă italiană, rezultă că fruntașii emigrației maghiare nu fuseseră din cale afară de mulțumiți de fermitatea cu care scriitorul nostru apărase anumite poziții ale romînilor, invocînd poate anumite principii — de unde acuzația de „doctrinar". E de presupus că, în urma atacurilor și acțiunilor unor oameni politici romîni la adresa convenției cu ungurii, considerînd-o cam prea vagă, Cuza va fi dat instrucțiuni pentru redactarea unei alte convenții mai concrete, mai ales în ce privește situația ce avea să fie creată romînilor din Transilvania. De altfel, în cursul scurtei sale călătorii în nordul Italiei, Bălăceanu a mai semnat două sau trei convenții cu emigrația maghiară. În discutarea acestor noi convenții, Alecsandri, care cunoștea din 1848 ceva din situația din Transilvania, se arătase probabil ca și partenerii săi la fel de puțin dispus la suplețe diplomatică. De aceea, fie că el însuși a cerut, fie că aceasta a fost inițiativa domnitorului, misiunea lui avea să fie preluată de Bălăceanu, care este trimis în Italia. Deși nici de la unul, nici de la altul din cei doi diplomați romîni nu avem vreo mărturie că s-au întîlnit, coincidența aceasta că ambii s-au aflat incontestabil în ziua de 18 iunie 1859 la Genova pledează în acest sens.

O clipă, la Genova, își amintește că orașul îl mai văzuse cu 12 ani înainte, în tragicul drum de la Veneția, prin Paris, spre Napoli, cu Elena Negri. Umbra femeii iubite îl

învăluie. Zilele fericite de la Veneţia, plimbările lor în gondole îi flutură prin minte ca un vis neverosimil, luminos, în chenarul unor distihuri îndoliate :

Gondola trece şi-n urmă-i lasă
Un vers de jale ce mă apasă...

Glasul se stinge, gondola trece
Şi lasă-n pieptu-mi un fior rece !

Mai tîrziu, a intercalat în această poezie o strofă care consemna, alături de înfiorarea în faţa celor trecătoare, durerea că războiul nu eliberase de sub stăpînirea austriacă şi provincia Veneţia.

De la Genova, la 18 iunie, începe adevărata călătorie de întoarcere din misiunea diplomatică a lui Vasile Alecsandri. El luă calea Mediteranei din pricină că, Austria fiind în război, altfel nu se putea ajunge în Principate, mai ales din Franţa şi Italia. Ca un om ce cunoscuse în lunile din urmă emoţii şi oboseli, îşi îngădui acum o călătorie cu cîteva ocoluri şi totuşi mai odihnitoare, fiind într-un ritm mai puţin viu. Erau poate semnele oboselii de această viaţă politică trepidantă pentru care el nu se simţea făcut ? Era un preludiu la acea stare de spirit care-l va face nu mult mai tîrziu să se retragă pentru totdeauna din viaţa politică ? Îl mîna oare un simţămînt de om care ştie că a trăit intens şi multe, care vrea să-şi revadă clipele cele mai bune ale tinereţii, trecînd prin locurile vizitate în 1839 cu Negri şi Docan, în 1847 cu Elena Negri, ca înaintea unui prematur bilanţ de viaţă ? Era cu siguranţă din toate cîteva şi nu numai simpla dorinţă de a călători, de a se amuza, căci celui ce se apropie cu atenţie de intimitatea existenţei scriitorului îi apare totdeauna un Alecsandri mult mai complex, mult mai profund, mult mai îndelung vibrant lăuntric decît lăsa să se vadă.

La 19 şi 20 iunie se află la Florenţa, la 25 la Roma. De aici se îndreaptă prin Civita Vecchia, unde se află în ziua de 27 iunie (toate stil nou), la Napoli. Din acest oraş îi pierdem urma [119]. După o viză pe paşaportul lui — dacă nu e cumva vreo greşeală — la 29 iunie ar fi din nou la Roma. Apoi nu mai ştim absolut nimic, decît că, trecînd prin

Constantinopol, unde trebuie să se fi oprit ceva mai îndelung pentru a se sfătui cu vechiul său prieten Negri, celălalt mare susținător al Unirii sub Cuza, la 27 iulie (probabil stil vechi) se afla în sfîrșit la Galați. De aici telegrafiază domnitorului, anunțîndu-și sosirea și întrebîndu-l dacă să i se prezinte de îndată la tabăra de la Florești pentru a-i face un raport asupra misiunii sale, sau poate merge mai întîi la Iași [120]. Probabil că i s-a îngăduit să meargă mai întîi la Iași, căci încă în iulie, deci două, trei zile după sosirea în țară, el adresează din acest oraș o scrisoare domnitorului prin care își dă demisia din postul de ministru de externe al Moldovei ce-l ocupa [121]. Gestul se cuvine a fi reținut pentru a caracteriza un om care niciodată nu se agăța de onoruri și care, pe de altă parte, nu era nici superficial, nici lipsit de atenție pentru ceea ce constituie rectitudinea morală. Într-adevăr, cînd plecase din țară, la 3/15 februarie, el era ministru de externe al Moldovei în cabinetul lui Vasile Sturza. La 8/20 martie, cînd prim-ministru devine Ion Ghica, ca și la 28 aprilie/10 mai 1859, cînd prim-ministru devine Manolache Costache-Iepureanu, Alecsandri își păstrează portofoliul ministerial — ceea ce putea fi și din cauza simpatiei domnitorului și a primilor miniștri ce au urmat, ambii buni prieteni ai lui, dar în mod special pentru că lui trebuia să i se păstreze titlul și prestigiul atîta vreme cît se afla în misiune în străinătate. Acum, cînd acest argument dispăruse, el nu găsește nimic mai normal ca prim gest politic al său decît să-și dea demisia din demnitatea de ministru de externe, cu atît mai mult cu cît, după cum explica el, nu era cu totul de acord cu politica acestor guverne. Cuza i-a respins însă demisia. Probabil în curînd Alecsandri se poate prezenta domnitorului pentru a-i raporta ceea ce în genere îi făcuse cunoscut prin numeroase scrisori și ceva mai mult decît atît : acea impresie intimă asupra lucrurilor care nu este totdeauna bazată numai pe date concrete, care e greu de cuprins în cuvinte și care, uneori, e mai profundă decît cel mai conștiincios raport. Într-o scrisoare din mai 1862, scriitorul evocă această întîlnire. „Era în tabăra de la Florești — scria Alecsandri, pornind în fond să vorbească despre altă problemă. Mă întorceam din misiunile mele pe lîngă împăratul Napoleon și regele Victor Emanuel și, într-o minunată

seară, vă povesteam drumurile mele la Paris, Londra, Turin ; bătăliile mele cu cumpliţii diplomaţi englezi, cuvintele măgulitoare asupra voastră spuse la Tuilleries şi la Palazo Reale. Mă ascultaţi cu tot interesul ce-l acordăm lucrurilor neaşteptate şi păreaţi însufleţit de dorinţa de a întreţine legături cît mai strînse posibil cu capetele încoronate." [122]

Cu această vizită în tabăra de la Floreşti, misiunea lui Alecsandri pentru susţinerea dublei alegeri a lui Cuza se încheia. Se poate spune că succesul lui în această misiune înseamnă o contribuţie din cele mai însemnate la realizarea definitivă a Unirii

3

Datorită împrejurărilor europene favorabile — Austria, singura susţinătoare a Turciei în chestiunea nerecunoaşterii dublei alegeri a lui Cuza, fiind învinsă în războiul cu Franţa — imperiul otoman recunoaşte la 20 şi 24 septembrie 1859, separat pentru fiecare principat şi numai pe timpul vieţii lui Cuza, dubla alegere a acestuia. Austria urmîndu-i exemplul în curînd, recunoaşterea europeană a acestui prim pas concret pe calea Unirii era îndeplinită [123].

Alecsandri îşi continuă activitatea sa de ministru de externe al Moldovei, petrecîndu-şi, firește, cea mai mare parte a timpului la Iaşi. În cursul toamnei, viaţa i se complică într-o măsură. Demisionînd la 11/23 octombrie 1859 guvernul N. Creţulescu din Muntenia, în noul guvern, al lui Ion Ghica, ministerul de externe este încredinţat lui Vasile Alecsandri, care era şi rămînea ministru de externe al Moldovei. El devenea astfel în fond cel dintîi ministru comun al ambelor Principate. Numirea aceasta face ca de la această dată înainte el să trăiască mai cu seamă la Bucureşti, care devenea pe fiecare zi mai mult centrul politic real al Principatelor Unite. În această perioadă, la Bucureşti, frecventează o serie de vechi prieteni şi cunoştinţe cum erau Ion Ghica, Bolintineanu, Golescu, Cîmpi-

neanu etc., în saloanele cărora este salutat ca omul cu aureola celui ce întîlnise nu de mult atîtea mari personalităţi europene, dar şi cu aceea a scriitorului preţuit. Reluînd din cînd în cînd condeiul poetului, înconjurat de admiraţia unor tineri confraţi cum erau Al. Odobescu, G. Creţeanu, Alecsandri adresează acestora, prin poezia *La poeţii romîni*, un cald îndemn spre poezia militantă, patriotică, menită să contribuie la desăvîrşirea operei politice şi naţionale ce se întreprindea. El înţelege mai bine ca mulţi importanţa rolului agitatoric al poeziei ca şi importanţa maselor în procesul istoric din acel moment cînd spune tinerilor scriitori :

Căci poezia adînc răsună
Între popor !

În calitate de scriitor, el are de asemenea încă de la sfîrşitul verii anului 1859 satisfacţia de a vedea noi poezii populare culese de el traduse în limba franceză de Antonin Roques, care îi dedică versuri pline de admiraţie pentru opera de culegere a folclorului :

Vous qui...
Avez trouvé, poète et fils pieux,
Ce legs perdu de vos nobles aïeux,
Ces chants roumains, où revit leur histoire,
Où tant de deuil se mêle à tant de gloire,
Ces chants si doux et si tristes pourtant
Que le plus dur pleure en les ecoutant... *

Dar Alecsandri nu se întorsese încă la literatură. Politica rămînea ocupaţia sa predominantă, aparent exclusivă chiar. Nu numai problemele politicii externe, care prezentau în această vreme numeroase complicaţii şi pe care le rezolva el împreună cu Cuza, cerînd mai totdeauna şi sfatul lui Cos-

* *D-tră care...*
Ai aflat, poet şi urmaş plin de evlavie,
Această moştenire pierdută a nobililor voştri străbuni,
Aceste cîntece româneşti, în care reînvie istoria lor,
În care-atîta jale cu-atîta slavă se îmbină,
Aceste cîntece atît de mîngîietoare şi totuşi atît de triste,
Că şi omul cel mai insensibil plînge ascultîndu-le...

tache Negri, dar și în unele probleme politice generale, mai cu seamă în ce privește alegerea persoanelor din Muntenia, se pare că el continua să fie în această vreme consilierul personal cel mai prețuit al domnitorului. Între ei dăinuiau vechile relații amicale, din vremea cînd nu erau despărțiți prin treptele tronului. Formulele cu care se încheiau scrisorile lor sînt o mărturie în această privință. Chiar în perioada în care îi era ministru și i se adresa pentru a-i raporta rezultatele unor misiuni oficiale, Alecsandri își încheia scrisorile nu cu formulele sacramentale pe atunci în raporturile chiar ale particularilor cu domnitorii : „prea plecat", „al Alteței-Voastre prea umil și plecat servitor", ci cu : „vechiul vostru prieten și camarad", „prietenul vostru deopotrivă de vechi și de devotat", „prietenul vostru vechi și cu totul devotat" ; iar Cuza la rîndul său i se adresa cu : „scumpul meu Alecsandri" și semna către el : *„A vous de coeur comme toujours"* * — ceea ce pune perfect în lumină caracterul foarte strîns și prietenesc al relațiilor dintre ei.

În această lume de onoruri, în care era ministrul ambelor Principate, unul din cei mai apropiați colaboratori și prieteni ai domnitorului, respectat, admirat, desigur și invidiat, el nu se simte totuși prea bine. O mică neînțelegere cu bunul său prieten Negri care se afla la Constantinopol îl mîhnește în această vreme în mod deosebit. După cum ne amintim, în perioada luptelor pentru Unire, în vederea eliminării oricăror impedimente din calea alegerii lui Negri ca domnitor, scriitorul nostru, împreună cu încă trei amici, dăruiseră acestuia formal, dar prin acte oficiale, averea ce-i lipsea pentru a avea dreptul să fie ales. Împrejurările acelea trecute, Alecsandri, probabil determinat de ceilalți amici, roagă pe amicul său să facă un act de renunțare la donația ce i se constituise — lucru de altfel cum nu se poate mai firesc. * Vexat de o sumă de atacuri la care fusese expus în vremea din urmă de către adversarii politici lui Cuza și, în consecință, extrem de susceptibil, Negri probabil nu sesizează exact ce-i cere Alecsandri, i se pare că e vorba de un lucru de natură a-l aduce în discuția opiniei publice și a-l

---

* *Al vostru din inimă, ca totdeauna.*

* La decesul lui Negri, moștenitorii ar fi putut reclama aceste bunuri, necunoscînd exact situația lor.

da din nou pradă adversarilor săi, aşa că răspunde cu vechea prietenie, dar nițel ofensat. Scriitorul îi replică imediat, la 4 ianuarie 1860 : „Îți mărturisesc că nu m-aş fi aşteptat niciodată să primesc de la tine o scrisoare ca cea din 14/26 decembrie. Ea m-a îndurerat profund, căci nu te mai recunosc. E îngăduit cuiva să fie susceptibil şi plin de grijă pentru onoarea lui, dar nu cred că e îngăduit să se îndoiască de afecțiunea şi în consecință de procedeele onorabile a prietenilor săi." Şi după o serie de scurte explicații, cu o splendidă atitudine de om care înțelege toate susceptibilitățile, chiar cele mai puțin justificate, şi pune mai presus de orice o prietenie considerată totdeauna ca cea mai scumpă a vieții sale, el continuă : „Dacă ăsta e felul tău de a înțelege lucrurile, nu-mi mai rămîne decît să-ți cer iertare de o mie de ori... Văzînd țara la două degete de pierzare, am vrut să-ți rezerv onoarea de a o salva şi în acest scop am renunțat la propriile mele şanse în favoarea ta. Dumnezeu mi-e martor că procedînd astfel nu mă gîndeam că te expun la umiliri himerice, pe care de altfel nu le-ai suferit nici o clipă şi de care-mi vorbeşti cu o anumită acreală. Te-am considerat omul cel mai vrednic din Moldova de a se sui pe tron, aşa cum mai tîrziu te-am recomandat Prințului ca cel mai în stare să reprezinte cum se cuvine demnitatea Principatelor la Constantinopole. Dacă în toate astea este ceva care să justifice a mi se arunca vreun blam, fac mea culpa în chipul cel mai desăvîrşit cu putință şi-ți cer iertare încă o dată." [124] Lucrurile s-au lămurit ca între doi vechi şi buni prieteni, astfel că între ei corespondența a continuat la fel de cordială, fără nici o întrerupere, în acelaşi ritm susținut.

La 24 ianuarie, Alecsandri secondează pe domnitor la strălucitele serbări date la Bucureşti cu ocazia aniversării unui an de la dubla alegere, care echivala din ce în ce mai mult cu adevărata Unire. Două zile mai tîrziu, într-o scrisoare, el îi înfățişa lui Negri aceste serbări : bal, banchete, reprezentații de gală etc., etc., după care adăuga, în mod surprinzător pentru imaginea ce s-a făcut în genere asupra lui şi chiar pentru vîrsta lui — căci nu avea decît 39 de ani : „Toate astea, fără îndoială, sînt foarte frumoase, dar aurea mediocritas a lui Horațiu e preferabilă din mii de puncte de vedere. Să ai o casă drăguță pe țărmul mării, cu o grădină desfătătoare şi, pe deasupra, o femeie încîntătoare, iată

idealul fericirii. Adaugă la asta, stare, sănătate, cîteva ceasuri de muncă intelectuală şi un bun şi vechi prieten ca tine. Iată fericirea deplină ! Dincolo de asta, totul e deşertăciune. Aştept primăvara cu nerăbdarea unui prizonier care nădăjduieşte să-i sosească ceasul eliberării. Atmosfera măririlor mă sufocă pentru că se amestecă în ea mult aer stricat prin josnicie şi linguşire. Guvernul îmi face impresia unei galere şi în acest domeniu prefer un caic sau, încă mai mult, o gondolă." [125]

În rîndurile acestea, ni se dezvăluie un Alecsandri puţin cunoscut — într-o epocă de asemenea puţin urmărită mai îndeaproape de biografii săi, deşi e una din cele mai interesante din viaţa lui, căci ne aflăm în preajma unei mari răscruci, de unde el porneşte pe o cale pe care nimeni nu ar fi putut-o bănui dinainte. O mai veche oboseală de agitaţia vieţii publice, de splendorile ceremoniilor oficiale sau neoficiale în această vreme se împleteşte cu cîteva incidente inerente luptelor politice. Asemenea incidente nu le putea primi decît cu o adîncă amărăciune un om ca el, activînd oarecum accidental în acest domeniu al vieţii publice, considerînd că îndeplineşte o sarcină naţională şi patriotică, iar nu una politicianistă şi cu atît mai puţin una de partidă, în înţelesul îngust şi meschin pe care-l căpăta din ce în ce mai mult în vremea aceasta cuvîntul. Fără orgoliu şi fără nici o ambiţie personală, Alecsandri niciodată nu a fost pasionat de luptele politice, nu s-a amestecat în viaţa publică decît atunci cînd era vorba de mari acţiuni naţionale. El devenea în consecinţă un patriot militant, un slujitor al cauzei întregului popor, dar niciodată soldatul unei tabere cu interesele ei mărginite şi cu atît mai puţin în contradicţie cu ale maselor populare. Convingerea sa că *„talent oblige"* nu-i îngăduia să stea deoparte în ceasurile grele ale patriei. Cu acest simţămînt el îmbrăcase haina ministrului de externe şi a diplomatului — nici un moment însă negîndind să se consacre definitiv unei cariere politice. Dimpotrivă, el aştepta, cum s-a văzut din scrisoarea către Negri şi din alte mărturii, [126] cu nerăbdare ca momentele de cumpănă să treacă, să nu mai fie necesar, ca să se poată retrage fără nici un fel de ostentaţie şi fără să simtă nevoia unor motivări, la viaţa sa particulară. În lumina acestui

simțămînt că slujește patria, nu un partid sau o persoană, trebuie înțeleasă și mărturia ce o făcea mai tîrziu unui amic că nu a fost nici separatist, nici partizan al lui Cuza. Neîndoielnic, scriitorul nu abjura — cum nu a abjurat niciodată — prietenia pentru domnitorul Cuza și devotamentul pentru cauza Unirii. El voia însă să spună, pe bună dreptate, că în anii acestei domnii nu avusese sentimentul că slujește pe Cuza personal, ci, prin acesta, cauza Unirii, cauza patriei, a poporului său.

Cu atît mai mult, cu această profundă și sinceră conștiință, îl răneau o serie de atacuri ce se îndreptau împotriva guvernelor lui Cuza, mai cu seamă împotriva celor de la București, de către o opoziție aici foarte activă, atacuri care firește nu-l cruțau nici pe el. Cel dintîi dintre acestea fu curînd după numirea sa ca ministru de externe în Muntenia. Încă înainte de numirea sa, în urma unor numeroase excese, ziarul *Românul*, organ al partidei liberale, condus de C. A. Rosetti, și revista umoristică *Nichipercea*, condusă de N. A. Orășanu, orientată pe aceeași linie politică de ostilitate demagogică față de Cuza, sînt suspendate în ziua de 24 septembrie 1859. La 27 septembrie, o adunare publică de protest pentru această suspendare, convocată la sala Bossel, este împiedicată de autorități, iar cîțiva fruntași, între care Rosetti, Orășanu, Valentineanu, Serurie etc., arestați pentru scurtă vreme. Împreună cu altele, această întîmplare determină înlocuirea guvernului N. Crețulescu cu acela al lui Ion Ghica, în care intră și Alecsandri, alături de vechiul său amic Al. G. Golescu-Arăpilă, G. Crețeanu, I. Bălăceanu și alții. Domnitorul era însă de acord cu acțiunea lui N. Crețulescu, fostul său prim-ministru, împotriva exceselor presei liberale. De aceea, el semnase un decret pentru restrîngerea libertății presei, iar la 11 octombrie lansează o proclamație în care explică măsura sa prin acțiunea „unor oameni rătăciți din drumul legalității“ [127], proclamație care e contrasemnată de V. Alecsandri, instalat chiar în acea zi ca ministru de externe, în care calitate îi revenea și privegherea problemelor presei. Această contrasemnare determină o scrisoare deschisă din partea lui N. Orășanu către scriitorul-ministru, scrisoare publicată în *Reforma*. „A! Domnul meu! — scria inimosul pamfletar — mă așteptam de la predecesorii d-tră la orice necalcul și lipsă de logică,

dar de la d-tră niciodată. D-tră, a cărui viață pînă acuma n-a fost decît un șir de meditări și cugetări raționate, d-tră, care prin atîtea frumoase opere, adunate cu atîta osteneală, ați făcut să salte în piepturi inimile amorțite ale romînilor, d-tră, care întotdeauna ați căutat să trageți din letargie și să electrizați pe fiii Romîniei, puindu-le în față oglinda virtuților cetățenești, d-tră, care le-ați spus că au niște drepturi sacre, pe care trebuie să le susție, căci sînt chezași și responsabili de acele drepturi către posteritate ; d-tră, care poate chiar mie mi-ați vorbit în termenii cei mai convingători și mi-ați spus prin scrierile d-tră că am o patrie mai presus de toate, căreia îi sînt dator viața și sîngele meu și pe care am datoria cea mai sacră de a o apăra contra oricărui tiran ; d-tră, poetul Alecsandri, fiul muzelor... veniți... să rumpeți cu un trecut așa de glorios, care vă așază între cei mai iluștri corifei ai naționalității, ca să intrați în rîndul curtezanilor..." Și Orășanu încheia, plin de îndrăzneală, dar fără să-și ascundă admirația pentru Alecsandri : „Nu mă sfiesc, domnul meu, a provoca o luptă de condei cu un bătrîn campion ca d-tră, exersat în asemenea lupte și cu asemenea arme..." [128]. „Bătrînul campion" nu avea decît 39 de ani, dar formularea pune în lumină perfect imensul prestigiu de care se bucura el în fața opiniei publice și chiar în fața celor ce-i deveneau adversari.

Scrisoarea lui Orășanu — un netăgăduit indirect elogiu al întregii sale activități literare, dar în același timp cuprinzînd o nedreaptă imputare — trebuie să-l fi îndurerat în mod deosebit. El era un vechi partizan al libertății presei care suferise de pe urma rigorilor cenzurii. Ca ministru al căimăcămiei din Moldova, cu un an înainte, primul lucru ce-l făcuse fusese un raport pentru a se acorda libertate scrisului. Și acum, de altfel, nu el alcătuise decretul pentru îngrădirea libertății ziarelor din Valahia, ci doar contrasemnase proclamația domnitorului dinainte întocmită. Nu e mai puțin adevărat însă că în conștiința sa Alecsandri nu putea fi de acord cu excesele atacurilor demagogice ale presei liberale contra guvernelor succesive ale lui Cuza, atacuri care indirect se îndreptau împotriva domnitorului și pînă la urmă chiar împotriva Unirii. Tocmai de aceea, asemenea atacuri îl mîhnesc, mai mult decît îl jignesc.

Scrisoarea lui Orăşanu e un început. Vor urma o sumă de înţepături, atacuri, caricaturi în *Nichipercea* sau în revistele ocazionale ce înlocuiesc pe aceasta în timpul trecătoarelor ei suspendări. Viaţa politică de altfel devenise încă din primele zile de după Unire deosebit de frămîntată, agitată de uri şi interese personale, oglindind contradicţiile din societatea romînească de atunci. Alegerea lui Cuza în ambele Principate se datorase unui deosebit de favorabil concurs de împrejurări în condiţiile istorice date. Dar imediat după aceea, pasiunile şi interesele reizbucnesc violente, iar în lunile care urmează se conturează limpede principalele grupări care dominau Camera, unde se frîna şi chiar se împiedica înfăptuirea tendinţelor democratice ale domnitorului, unde se răsturnau cu o mare uşurătate guvernele devotate acestuia.

O problemă este dominantă de la început în timpul domniei lui Cuza şi aceasta este problema ţărănească, în jurul căreia se grupează şi căreia chiar i se subordonează toate celelalte. Chiar problema modificării legii electorale, cealaltă mare problemă a momentului, e subordonată celei dintîi, căci ea e respinsă întrucît o nouă lege electorală, mai democratică, ar fi schimbat raportul forţelor politice în Cameră, făcînd posibilă rezolvarea chestiunii ţărăneşti pe cale parlamentară, fără să mai fie nevoie de „lovitura de Stat", la care însă Cuza a fost împins de reacţiune. Ce urmărea Cuza în această problemă dominantă din viaţa socială a Principatelor ? Fără nici o îndoială, reforme democratice, nu dincolo de marginile unui democratism burghez, realizate cu tact, uneori chiar fără să se spună foarte clar lucrurilor pe nume. Întrucît pe fiecare zi devenea în fond mai nesigur de susţinerea lui Napoleon III, iar pe de altă parte acesta începe a pierde treptat din marea sa autoritate în politica europeană, Cuza, în realizarea reformelor sale cu privire la ţărănime, trebuia să ţină seama de împrejurările internaţionale, de raportul de forţe dintre marile puteri, de faptul că Principatele erau încă dependente la Poartă şi vecine cu imperiile austriac şi rus, care nu puteau privi cu ochi buni reforme democratice prea adînci la marginea hotarelor lor. Nu e de altfel de loc o simplă întîmplare, în această ordine de idei, că domnitorul Unirii a realizat o

împroprietărire a țăranilor numai după ce în Rusia se realizase o asemenea reformă la 1861.

În Cameră se distingeau în această vreme două forțe politice principale : cea boierească, grupîndu-se îndeosebi în ceea ce a devenit mai apoi partidul conservator, și cea a burgheziei, reprezentată prin cei ce se grupează mai cu seamă în partidul liberal. Poziția boierească față de intențiile lui Cuza în problema țărănească era clară : opoziție înverșunată, fățișe și fără nici un menajament. Poziția partidului liberal era ceva mai complicată. Ca exponent îndeosebi al burgheziei, cu interese însemnate acum și în agricultură, pe de o parte, iar pe de alta, temîndu-se de avîntul mișcării de eliberare a maselor, partidul liberal este, ca și cel conservator, împotriva reformelor democratice ale lui Cuza și în primul rînd împotriva celei ce privea țărănimea. Cu singura deosebire că, pe cînd conservatorii erau pe față împotrivă, liberalii, dintre care unii luaseră parte la mișcarea de la 1848 și nu voiau să-i părăsească fățiș pozițiile, pentru a le putea specula în lupta politică, se dedau la o crîncenă opoziție de culise. Ea avea să-i ducă în cursul acestor ani, pînă la 1863, la înțelegerea deplină și definitivă cu partidul conservator, la faimoasa „monstruoasă coaliție". Pentru a ascunde această orientare, liberalii se dedau în cuvinte la cea mai sfruntată demagogie, agitînd cele mai extremiste lozinci „democratice" împotriva tendințelor domnitorului și chiar împotriva domnitorului, speculînd și imputînd prudența la care acesta era obligat din cauza nesiguranței Unirii în împrejurările internaționale ale momentului.

Între aceste două grupări opoziționiste, care, cum am spus, cu vremea de fapt s-au grupat într-o puternică alianță, Cuza, care-și dădea seama de adevărata stare de lucruri și în ce privește intențiile partidelor și în ce privește nevoile țării, era nevoit să încerce să guverneze cu o serie de oameni care erau de acord cu linia sa politică : democratică în fondul ei, moderată în manifestările ei. Împotriva acestor „moderați" — între care se numărau la început, alături de Alecsandri, Ion Ghica, Bolintineanu, Al. G. Golescu, N. Crețulescu, Manolache Costache-Iepureanu, Bălăceanu, Boerescu, Bozianu etc., etc. — „moderați" [129] care constituiau în acel moment istoric, în împrejurările precise pe care

le cunoaștem, singura grupare concret progresistă, se dezlănțuiesc atacurile celor două partide care țînteau de fapt spre domnitor și spre intențiile sale democratice.

În aceste împrejurări, se înțelege, Alecsandri nu era nici el cruțat în lupta politică — ceea ce îl mîhnea cu atît mai profund, cu cît își dădea seama destul de limpede nu numai de nedreptatea atacurilor în ceea ce-l privea, dar de lipsa de onestitate politică și mai cu seamă de lipsa de patriotism a adversarilor. Cu prilejul alegerilor din februarie 1860 pentru noua Cameră, adversarii reformelor și ai lui Cuza află prilejul de a da o nouă lovitură lui Alecsandri, în calitatea lui de devotat al domnitorului. Tocmai pentru a pune în lumină continua dorință a populației din cele două Principate de a lupta pentru desăvîrșirea Unirii, pentru a o înfățișa oarecum ca un fapt îndeplinit, uneori cînd se ivea cîte o vacanță parlamentară, își puneau candidatura cîte un muntean în Moldova sau un moldovean în Muntenia [130]. Consecvent acestui spirit cu care nimeni nu putea fi mai de acord cu autorul *Horei Unirii*, Alecsandri își pune candidatura ca deputat la județul Ilfov. Candidatura lui este însă contestată ca nelegală de beizadea Dimitrie Ghica. Pentru triumful unui principiu, Alecsandri apără prin avocatul Pantazi Ghica, în fața justiției, dreptul său de a candida aici și are cîștig de cauză. Dar înfrîngerea lor juridică nu împiedică pe cei 50—60 de alegători, cîți erau pe baza legii electorale reacționare de pe vremea aceea în întreg județul Ilfov, să nu voteze pe scriitor și în consecință el să cadă la alegeri. Aceeași soartă o avu de altfel tot atunci și alt moldovean unionist, A. Panu, fostul caimacam al Moldovei, la Craiova. Într-un articol din *Dîmbovița*, probabil Bolintineanu, cu sentimentele de mare dragoste și admirație ce le-a manifestat totdeauna pentru scriitorul nostru, cu sincerul său atașament pentru cauza Unirii, își arăta într-un articol de fond nesemnat, profunda indignare pentru actul acesta nepatriotic. „Oricare ar fi coloarele politice ale acestor doi bărbați — scria directorul *Dîmboviței* despre cei doi moldoveni respinși de alegători cu o totală lipsă de politețe, de tact politic și de patriotism, căci nealegerea lor însemna în fond și un vot împotriva Unirii — ei intră în categoria oamenilor cu care națiа romînă poate să se fălească în istoria sa politică și literară, oricare ar fi, sînt oameni de

dincolo, şi alegerea lor ar fi fost o dovadă că nu am uitat principiul Unirii... Fie înadins făcută aceasta, fie o uitare din partea alegătorilor proprietari *, faptul nu are nimic generos." Iar mai departe, amintind că în seara zilei în care cei 50—60 de moşieri îi refuzau moldoveanului Alecsandri mandatul de deputat la Bucureşti, ca o confirmare a Unirii, publicul larg, probabil la vreun spectacol sau altă reuniune, aplaudase versurile poetului, Bolintineanu conchidea : „Dacă dar în această ţară se află un corp ce putrezeşte, cade, moare, este alt corp mai mare ce naşte, creşte la viaţă, la putere : naţia !" [131]. Şi, aşa cum se întîmplase mereu, de la 1842, cînd cu poeziile sale *de colibă* lezase susceptibilităţile lumii „bune", Alecsandri rămînea mai înţeles, mai apropiat şi mai iubit de cercurile largi ale opiniei publice, decît de cele înguste ale saloanelor mondene, chiar dacă, tocmai din pricina prestigiului ce i-l dăduse aprecierea celor mulţi, el era primit în ele cu o ipocrită curtenie. Este fără îndoială aici încă unul din clişeele pe care trebuie să le înlăturăm în legătură cu adevărata personalitate a scriitorului, cu rădăcinile creaţiei şi popularităţii sale.

Alecsandri continuă să rămînă ministru de externe şi după căderea sa în alegeri, desigur în urma stăruinţelor lui Cuza, deşi am văzut din scrisoarea către Negri că încă dinainte el era deosebit de dornic de a părăsi scena vieţii politice, plină de intrigi şi de minciuni. Pe la sfîrşitul lui martie, plecă la Iaşi, unde frămîntările politice îl reţin mai multă vreme. Într-o scrisoare către Ghica, arăta că profundele lui nemulţumiri politice avea să i le comunice direct Bolintineanu, după cum se vede, confidentul său în asemenea probleme în vremea aceea, acesta însuşi unul din prietenii devotaţi şi profund dezinteresaţi ai lui Cuza. Starea de lucruri în viaţa politică de la Iaşi nu era mai puţin descurajantă de altfel. Poate excesele demagogice erau ceva mai moderate decît la Bucureşti, unde pe Alecsandri îl exasperau discursurile grandilocvente şi de un demagogism ieftin îndeosebi ale lui I. Brătianu şi C. A. Rosetti. Dar încolo, aceeaşi concentrare a forţelor reacţiunii contra reformelor democratice intenţionate de domnitor, aceeaşi stupidă dez-

* În epoca respectivă, cuvîntul *proprietar* avea mai cu seamă înţelesul de *moşier*.

lănțuire de patimi, aceleași sterile discuții obstrucționiste. Scriitorul este în curînd lămurit asupra realei stări a lucrurilor, și lui Ghica, vechiul său prieten și primul ministru de la București, îi scria că în Moldova ca și la București „lucrurile nu merg pe drumul care le e prescris în mod firesc", exprimîndu-și din nou mai vechea sa oboseală de asemenea zădarnice irosiri de forțe în lupta cu oameni de rea-credință, lipsiți de orizont și de patriotism. „Nu sînt descurajat, dar plictisit" [132] — scria el în legătură cu aceasta lui Ghica, hotărît să nu dezerteze totuși din luptă, să-și facă datoria cîtă vreme persoana lui era necesară, arătînd că spre sfîrșitul lui aprilie se va reîntoarce la București pentru „a reîncepe luptele cu acei Mirabeau ai Camerei", deși adăuga disprețul său pentru discuțiile de prisos.

La Iași însă evenimentele se precipitau. Încă de la 3 aprilie, guvernul lui Manolache Costache-Iepureanu, din care el făcea parte ca ministru de externe, își prezentă demisia. Numeroase atacuri se dezlănțuiseră împotriva acestui guvern, țintind, ca totdeauna, de fapt spre domnitor. Pe rînd, P. Mavrogheni, C. Hurmuzachi sînt însărcinați cu formarea guvernului, fără să izbutească să o facă. Domnitorul încearcă atunci un guvern conservator, încredințînd sarcina de a-l forma lui Ștefan Catargi. Cu o evidentă lipsă de ambiții și de dorință de a mai fi ministru, Alecsandri, care ține prin scrisorile sale la curent pe Ghica cu cele ce se întîmplau la Iași, comentează amuzant toate aceste lungi frămîntări, cu o ironie lipsită de orice răutate sau invidie, declarînd : „în ce mă privește, orice s-ar întîmpla, păstrez cea mai mare rezervă și nu mă amestec în nimic" [133]. Recomandînd protecției amicului său trupa unui actor francez care dăduse reprezentații la Iași și acum se îndrepta în același scop spre București, scriitorul nu scăpa prilejul să ironizeze pe campionii opoziției deșănțate de la București contra reformelor democrate, declarînd că Levassor „va face concurență oratorilor burlești de la Cameră" și adăugînd că „acest comic de mîna întîi își propune să smulgă toți laurii lui I. Brătianu și compania..." [134]. În sfîrșit, criza de guvern de la Iași se rezolvă. Domnitorul face apel la ceea ce reprezenta „stînga" politică a acelui moment, încredințînd ministerul lui Kogălniceanu. La 3 mai 1860, cînd ministerul

lui Kogălniceanu în sfîrşit se constituie, Alecsandri înceta să mai fie ministru de externe al Moldovei.

Chiar a doua zi, ziarele din Bucureşti anunţau alegerea lui, într-o alegere parţială, ca deputat de Buzău — ceea ce înseamnă că domnitorul şi Ion Ghica vruseseră să repare nu numai afrontul făcut scriitorului şi partidei „moderaţilor", dar şi greşala politică comisă contra Unirii prin nealegerea lui la Ilfov, în februarie. Alecsandri însă era nu numai lipsit de ambiţii deşarte şi puţin atras de frămîntările luptei de partide pe care el nu o înţelegea la un nivel aşa de coborît. El era totdeodată şi de o incontestabilă rectitudine de caracter. Fără să fie şi în această privinţă un om căruia să-i placă ostentaţia, care să folosească gesturi răsunătoare, formule casante, de natură să stîrnească admiraţia, aplauzele şi comentariile galeriei, Alecsandri înţelegea, cu decenţă, cu discreţie şi cu modestie să-şi manifeste însă cu fermitate respectul pentru sine însuşi, incapacitatea lui în anumite momente, cu tot caracterul său împăciuitor şi amabil, de a face compromisuri. Candidatura la Buzău i se pusese fără îndoială fără să fie consultat sau în ciuda refuzului său, cu speranţa că va ceda în faţa faptului împlinit. Dar imediat ce află de această alegere, el îşi dă demisia din noua demnitate de deputat, şi într-o scrisoare către Ghica, primul ministru al Valahiei, arată că nu o poate primi. Iar într-o altă scrisoare, la 13 mai, pentru că probabil i se spunea să se întoarcă la Bucureşti, de unde lipsea de vreo lună şi jumătate, el cerea ca o condiţie a revenirii să se facă noi alegeri de deputat la Buzău, întrucît el nu acceptă în nici un caz acest loc.

De altfel, nici guvernul de la Bucureşti nu avea o situaţie prea bună. Deşi se bucura de încrederea şi sprijinul domnitorului, atacurile şi şicanele cu care era întîmpinat în fiece ocazie determină, în urma unei moţiuni de neîncredere a Camerei dominată de elementele conservatoare din cauza legii electorale reacţionare în fiinţă, demisia lui Ion Ghica la 30 aprilie 1860. Abia la 28 mai, după aproape o lună de criză şi variate formule de soluţionare, Cuza încearcă şi aici un guvern din aşa-zisa stîngă liberală, condus de N. Golescu. Vasile Alecsandri, după mai bine de un an şi jumătate de funcţionare ca ministru de externe, devenea, în sfîrşit, liber. Într-o scrisoare pe care o adresa în aceeaşi zi lui Costache Negri la Constantinopol, arătînd că guvernul din care fă-

cuse parte fusese răsturnat de intrigi, îi comunica lista noului guvern şi-şi manifesta bucuria că va putea pleca de îndată la Mircești. Plecarea aceasta a lui spre Mircești, cum mai fuseseră atîtea, avea de astă dată un sens deosebit de profund. Ea marca net trecerea scriitorului la un cu totul alt stil de viaţă.

N-avem nici o ştire despre ceea ce face Alecsandri timp de o lună de zile după ce încetează să mai fie ministru. Din ziua de 30 iunie e prima mărturie ce ne-a rămas : o scrisoare adresată lui Ion Ghica, de la Mircești, de unde în acest moment vorbea ca un om aşezat într-o nouă viaţă de relativ mai multă vreme. Îndeletnicirile lui preferate erau vînătoarea de sturzi şi de grauri, pescuitul şi mai cu seamă îndelungi plimbări prin lanurile de grîne şi prin luncă, cu o deplină uitare a frămîntatei lumi în care el însuşi se agitase pînă nu demult. E probabil că, dornic cum l-am văzut de a se elibera din galera vieţii politice, fericit cînd aceasta în sfîrşit s-a realizat, Vasile Alecsandri a mai rămas cîteva zile la Bucureşti, pentru a-şi saluta de plecare prieteni vechi, apoi plecase simplu, fără declaraţii ostentative, fără să se arate supărat, ofensat sau cu sentimentul unei înfrîngeri şi dornic de a reveni biruitor. Pentru că pe atunci cale ferată nu exista, iar drumul cu trăsura de la Bucureşti spre Iaşi trecea pe la Mircești, e foarte probabil că el s-a oprit aici.

Mirceştii erau ai lui Alecsandri dinaintea morţii tatălui său. Din cînd în cînd, el poposea aici. Popasurile de pînă acum la Mircești aveau un caracter destul de fugar. Ele constituiau mai degrabă nişte scurte vacanţe. Alecsandri fusese însă un locuitor al Iaşilor. El ocupa aici casa spaţioasă, care mai există pe strada ce se numeşte de la 1878 *Vasile Alecsandri*, în plin centrul oraşului. Avea aici în jurul său nenumăraţi prieteni, unii încă din copilărie, tovarăşi de luptă literară şi politică, cunoştinţe mai strînse sau mai fugare făcute de-a lungul anilor, numeroase saloane deschise. Avea aici apoi teatrul romînesc, de care s-a simţit totdeauna strîns legat, şi un public credincios care-l admira. Avea, cu alte cuvinte, la Iaşi toate avantajele pe care le putea oferi la data aceea în ţara noastră oraşul unui bărbat la acel

splendid *„mezzo del camin din nostra vita"* *, cu dare de mînă, sociabil, iubitor de viaţă şi de comoditate, un om ce nu păruse nici un moment să ascundă nici un sihastru, nici un contemplativ profund, nici posibilităţile interioare ale unui Cincinatus.

Fără îndoială, Alecsandri, datorită discreţiei sale, era celor mai mulţi chiar dintre contemporani insuficient cunoscut în intimitate. De aceea, cu siguranţă că nici unul din contemporanii săi nu l-ar fi imaginat pe scriitor în stare să ia o hotărîre ca aceea pe care o ia sau, dacă le-ar fi sugerat-o cineva, n-ar fi luat-o în serios şi n-ar fi considerat pe autorul ei în stare să-i rămînă credincios. Şi totuşi, Alecsandri, plecînd de la Bucureşti atunci, în primele zile din iunie 1860, renunţă definitiv a mai locui statornic la oraş, renunţă la tot ce-i oferise, îi ofereau şi-i puteau oferi Iaşii sau chiar viitoarea capitală a ţării, unde se bucura de prietenia domnitorului, pentru a se stabili pentru totdeauna la Mircești. E greu de precizat dacă el s-a aşezat aici încă de la început cu această fermă intenţie sau ea i-a venit şi i s-a înrădăcinat treptat, mai tîrziu. Din datele ce le avem, pare limpede că el se retrăsese la casa de lîngă lunca Siretului cu hotărîrea luată. Într-o scrisoare pe care o adresa la începutul lunii iulie lui Pantazi Ghica vorbea despre „jurămîntul de castitate politică făcut cînd am părăsit Bucureştii" şi despre hotărîrea de a rămîne la ţară „cît mai mult posibil" [135] — ceea ce pledează într-o bună măsură în acest sens. Dacă ne gîndim la faptul, în genere trecut uşor cu vederea cînd se vorbeşte de „retragerea la Mircești", că în acel moment Alecsandri era la o culme a popularităţii, chiar a gloriei politice şi literare, pe care nici unul din confraţii lui literari şi chiar oamenii politici ai vremii nu o cunoşteau şi poate n-aveau să o cunoască nici mai tîrziu, şi pe deasupra dacă adăugăm că nu avea decît 39 de ani, fără îndoială că această hotărîre şi ducerea ei la îndeplinire cu atîta seninătate, lipsă de ostentaţie sau ranchiună şi chiar cu atîta satisfacţie, sînt de natură a arunca o cu totul altă lumină asupra firii şi sensibilităţii sale, mai cu seamă asupra caracterului şi adîncimii realei sale personalităţi. Fără îndoială,

* *„mijloc al cărării vieţii noastre"* (Dante).

gestul, ce poate fi, într-o măsură, asemuit exilului voluntar al lui Victor Hugo, este deosebit de rar, dacă nu unic, în viața publică a Romîniei.

Ce a determinat această hotărîre a lui Alecsandri ? Nu încape îndoială că ea a fost rezultatul profundului dezgust ce l-a resimțit el în contact cu primele valuri ale politicianismului din țara noastră mai serios organizat în partide. Alecsandri nu era un om politic și nici nu ambiționa să fie sau să joace vreun rol pe acest plan. El a intervenit în viața politică, fără să facă parte realmente din altă partidă decît din aceea care se identifica în acel moment istoric cel mai mult cu interesele patriei în ansamblul ei și cu ale maselor populare. Pe cît se pot cunoaște în amănunțime mobilele ascunse ale acțiunilor oamenilor, se poate spune că în această generație nimeni n-a fost amestecat mai puțin ca Alecsandri în frămîntările politice din ambiții personale sau determinat de planuri politice ale unui grup cu interesele sale, nimeni n-a contribuit la desfășurarea evenimentelor istorice cu o dorință mai puternică și mai exclusivă ca a lui de a face să propășească țara și poporul său, cu un sentiment mai sincer și mai profund că îndeplinește o sarcină trecătoare, la care e chemat pînă scopul urmărit este îndeplinit. Scriitorul desigur își dădea seama că scopul principal : eliberarea patriei de sub jugul otoman nu era atins decît într-o mică măsură în acel moment. De aceea, oricît de nemulțumit, el rămăsese în funcția de ministru de externe — cum îi ceruse probabil Cuza — pînă cînd guvernele de la Iași și București din care făcea parte fură pe rînd răsturnate de intrigi și interese politicianiste meschine. Profitînd de acea împrejurare, el se eliberează definitiv de povara sarcinilor politice. Lumea aceasta de intrigi, de discursuri mincinoase, de planuri ascunse sub vorbe mari : patrie, patriotism, progres, Convențiune etc., etc. îi provocase în această vreme, pe măsură ce o cunoștea, tot mai multă repulsie. El știa să fie un luptător, chiar dîrz, cînd era nevoie. Mai tîrziu, el avea chiar să scrie într-o poezie : „Iubeam o dată lupta... dar lupta cea leală / Pentr-o idee mare, frumoasă, trimfală..." Dornic de mult de a scăpa din mijlocul acestei lumi, cunoscînd-o mai îndeaproape în formele din ce în ce mai odioase ce le îmbrăca în noile ipostaze ale vieții publice din Romînia, el profită de prima ocazie pentru a se

retrage definitiv. Simte că aceşti politicieni necinstiţi, lipsiţi de patriotism, demagogi sau retrograzi, vor deveni din ce în ce mai mult stăpînii ţării, că întreaga atmosferă morală va fi infectată de prezenţa lor, de discursurile lor, de clientela lor. De aceea, fără să-şi anunţe în vreun mod oarecare retragerea din viaţa politică, el consideră misiunea sa încheiată şi se izolează la Mirceşti, pentru a rupe astfel toate punţile de contact personal cu lumea acestor impostori şi pentru a ridica totdeodată un fel de protest tacit împotriva desfăşurării de lucruri ce o prevedea — fireşte, suficient de nebulos — nefericită pentru ţară.

Scrisorile pe care le adresează amicilor săi apropiaţi în această vreme arată o mare decepţie, poate chiar oarecare amărăciune în legătură cu evenimentele şi oamenii politici, dar fără nici o nuanţă de nemulţumire personală. Cel mult dacă exprimă pe de o parte un profund dispreţ învelit în multă şi subţire ironie pentru reprezentanţii cei mai tipici ai fatalului politicianism burghez, iar pe de alta, o mare şi sinceră satisfacţie de a se fi sustras acestui mediu şi de a-şi fi cucerit libertatea. „Cunoşti — scria el lui Ghica două, trei săptămîni după aşezarea la Mirceşti — această fericire incomensurabilă care consistă în a privi marşul triumfal al unui cîrd de gîşte de-a curmezişul cîmpurilor? Din vreme-n vreme, aceste nobile scoborîtoare din salvatoarele Capitoliului se dedau la accese de armonie care reamintesc pornirile oratorice ale unei Camere patriotice. Şi oricît de puţin sensibil ai fi, te simţi cuprins de un nobil orgoliu gîndindu-te la acei Mirabeau şi la alte zburătoare pline de elocinţă care salvează patria cu regularitate timp de trei luni din an *. La asemenea spectacole asist de la stabilirea mea la Mirceşti şi aflu în ele un puternic farmec, cu totul deosebit de cel pe care eram nevoit să-l suport în vremea splendorii noastre, cînd, pe banca ministerială, eram expuşi elocventelor improvizări ale lui Ion Brătianu, Oteteleşianu şi Prejbeanu. Din respect pentru naţiune, acolo, trebuia să uit dobitocul pentru titlul lui şi să acord oricărui individ consideraţia cuvenită deputatului, oricare ar fi fost altfel categoria animală căreia îi aparţinea, pe cînd aici am latitu-

* Cît dura sesiunea Camerei deputaţilor pe vremea aceea (n.a.).

dinea de a spune fiecărui lucru pe nume, şi nu-i o plăcere de lepădat să poţi striga fără să-ţi pese, în gura mare : Midas are urechi de măgar." [136] Cîteva zile mai tîrziu, îi scria lui Pantazi Ghica, de la care primise o scrisoare ce însoţea primul număr din revista umoristică a acestuia, *Păcală*. De data asta, Alecsandri, mai vîrstnic decît Pantazi şi mai puţin amic cu el decît cu fratele lui, nu se dezvăluie în întregime, îşi ascunde încă mai mult chiar ironia faţă de ordinea de lucruri ce domnea sub noul guvern de la Bucureşti, cel mult începe să se autoironizeze, dar parcă temîndu-se să nu spună totuşi prea mult, întrerupe citatul latin început şi, cu o glumă îndemînatică, face ca centrul de greutate al mărturisirii lui să alunece în altă parte. „Scumpul meu Pantazi — începe el — scrisoarea d-tale din 20 iunie, venind braţ la braţ cu domnul Păcală să mă viziteze în coltişorul de lume în care locuiesc, s-a apucat să spună tot felul de fleacuri spirituale şi să-mi atragă atenţia spre o ordine de lucruri cu totul ştearsă din cugetul meu. *Ille ego qui quondam* *... (e latineşte, dar ţine-ţi firea, am uitat restul) şi care astăzi mă simt cucerit de plăcerea vînătoarei de grauri şi de aceea nu mai puţin atrăgătoare a pescuitului de porcuşori, uitasem cu desăvîrşire graurii, porcuşorii şi alte curci politice care zboară, se gudură şi se fudulesc pe scena oficială." [137]

Neîndoielnic că un vechi şi pasionat călător ca Alecsandri putea să-şi înece dezgustul de moravurile vieţii politice călătorind în străinătate. Dacă nu o face şi se izolează la Mircesti, e pentru că el voia, cum am mai spus, desigur să dea gestului său caracterul unui tacit protest. Este probabil însă că a mai intervenit şi altceva — un episod despre care în genere e greu de vorbit, dar despre care credem că trebuie spuse cîteva cuvinte. Aceasta tocmai pentru că scriitorul l-a rezolvat într-un chip care e de natură iarăşi să năruiască vechi clişee despre el şi să-l înfăţişeze într-o lumină surprinzătoare : un om nu numai profund cinstit cu sine însuşi şi cu cei ce-i deveneau apropiaţi, dar în stare să treacă peste prejudecăţile atît de dominante în societatea „bună" în care se mişca el, să înfrunte lumea întreagă şi nu pentru o pasiune ce ar fi putut fi oarbă, ci pentru a-şi

* *Eu acela, care odinioară...*

împlini o datorie. În ultimile luni ale anului 1856 şi primele ale anului următor se aşază idila lui cu Paulina Lucasiewicz, despre care, firește, avem foarte puține amănunte. După cum am arătat, idila se rupe probabil pe la mijlocul anului 1857, cînd scriitorul pleacă în străinătate pentru multă vreme. Dar între timp, la 3/15 noiembrie, Paulina dă naştere unei fetiţe pe care o numeşte Maria. Era copilul lui Vasile Alecsandri. De la Paris, acesta, deşi se arăta mereu hotărît a nu se căsători, se interesa însă necontenit de starea Paulinei prin amicul său, actorul Luchian, prin care asigură acesteia bani îndeajuns pentru acoperirea nevoilor. În decembrie 1857, de pildă, scriitorul îi reproşa lui Luchian că nu-i mai dăduse ştiri despre sănătatea Paulinei ; iar prin februarie 1858, într-o altă scrisoare, îi mulţumea acestuia pentru informaţiile ce i le transmisese cu privire la Paulina şi pentru a fi pus la dispoziţia acesteia din partea lui suma de 200 de galbeni — o sumă foarte importantă pe vremea aceea [138]. După aceste sumare date dintr-o corespondenţă care evident nu s-a păstrat în întregime, nu mai avem nici o ştire foarte multă vreme. În octombrie 1858, întors din nou la Iaşi, Alecsandri ne surprinde prin următoarea afirmaţie dintr-o scrisoare : „Însurătoarea mea e amînată pe la primăvară, din cauză de preocupări politice“ [139]. Cu cine să se însoare — nu rezultă de nicăieri. Dar tocmai pentru că nicăieri în alte scrisori, în amintiri sau corespondenţă a contemporanilor nu se mai vorbeşte de un asemenea proiect, poate fi acceptată ipoteza că în timpul izolării sale în Franţa, frămîntat profund, mai cu seamă după naşterea fiicei sale, Alecsandri să se fi confesat singurului amic mai apropiat ce-l avea acolo şi, cu atît mai mult alături de inima generoasă de poet fără prejudecăţi sociale a francezului Grenier, să fi ajuns la hotărîrea de a se căsători cu Paulina. Evenimentele politice însă angrenează pe scriitor în acest moment în centrul acţiunilor politice ale ţării şi nu-i lasă răgaz pentru reglementarea legală a acestei chestiuni. Practic, după toate semnele ce le avem, se pare că ea fusese însă rezolvată. E probabil că foarte curînd după întoarcerea sa în ţară, în toamna 1858, el instalase la Mircești pe Paulina şi pe mica Maria. Nu avem nici un fel de ştiri din această perioadă, dar dintr-o scrisoare a lui din martie 1861, cînd fusese din nou trimis de Cuza în străinătate, reiese că la

această dată Paulina era instalată la Mircești, se ocupa ca o adevărată stăpînă de conducerea treburilor casei și ale moșiei. Ea era perfect orientată în toate planurile gospodărești ale scriitorului, care o pusese în legătură de pildă cu vărul său Brănișteanu și-i trimitea adesea scrisori. Din toate aceste amănunte reiese că Paulina se afla în acel moment la Mircești de mai multă vreme. Așadar, într-o perioadă plină de cele mai respingătoare prejudecăți sociale, în care scriitorul însuși se putea lăsa furat nu numai de acestea, dar și de viermele otrăvit al ambiției, cînd se afla aproape în vîrful scării sociale, ministru, candidat la domnie, prieten al domnitorului, ducînd tratative cu suverani și oameni de stat de prima mărime din apusul Europei, Alecsandri, după cît se vede, fără să ignore că aceasta putea să însemne un fel de excomunicare a sa din societatea „bună", își întemeiază de fapt o familie împreună cu această tînără modestă și simplă, aproape neștiutoare de carte, care era Paulina Lucasiewicz. Că ea ocupa, în pofida necruțătoarei guri a lumii, locul unei soții cvasioficiale alături de scriitor o poate dovedi, în lipsa unor mai ample mărturii, un amănunt foarte semnificativ : într-o scrisoare din ianuarie 1862, cînd se afla tot în străinătate, Alecsandri se informează la vărul său Brănișteanu dacă teatrul din Iași a respectat angajamentul de a ține la dispoziția Paulinei baignoarul nr. 15 ce-i era rezervat lui. [140] E clar că dacă Paulina ar fi fost lîngă Alecsandri în situația unui fel de menajere, ascunzîndu-se lumii realele lor relații, nu s-ar fi pus problema ca ea să se stabilească din cînd în cînd, în timpul sezonului de iarnă, la Iași, de a merge la teatru și cu atît mai mult de a avea în permanență la dispoziție loja rezervată scriitorului însuși. E infinit probabil, în aceste condițiuni, că lumea ignora mai degrabă faptul că această „căsătorie" nu fusese consacrată oficial.

Astfel că, la sfîrșitul lui mai 1860, cînd în sfîrșit era eliberat din infernul politic ce-l dezamăgise atît de profund, pe Alecsandri îl așteptau la Mircești, în cadrul unei naturi încîntătoare și odihnitoare, a unei gospodării comode și primitoare, o femeie tînără de nici 20 de ani, deosebit de frumoasă și, după cum s-a dovedit limpede mai tîrziu, plină de dragoste pentru el, cu un copil de aproape trei ani. Fără îndoială că mirajul unei vieți simple, izolate, împreună cu

aceste ființe, îl atrăgea în vremea din urmă din ce în ce mai mult, făcîndu-l să se simtă tot mai obosit de frămîntările sterile ale vieții politice. Sentimentul datoriei față de copilul său, afecțiunea pentru Paulina îl împiedicase încă mai de mult să comită o lașitate — un fapt așa de divers pentru cei din lumea în care trăia Alecsandri — și cu atît mai puțin o ticăloșie. Ele îl fac să înfrunte — ca în toate împrejurările vieții lui : fără ostentație și sfidare, dar cu hotărîre — prejudecățile epocii și eventualele represalii ale societății ipocrite, retrăgîndu-se la Mircești, în mijlocul acestei familii ce și-o întemeiase.

Astfel se explică de asemenea de ce scriitorul, deși încă din ziua încetării funcției sale de ministru, ca și mai tîrziu, scria lui Negri sau lui Ghica despre intenția de a pleca în străinătate, nu pleacă totuși și continuă să rămînă la Mircești — pentru prima oară, din cîte știm, atît de îndelung : toată vara, toată toamna și toată iarna. Nu-l va scoate de aici decît solicitarea lui Cuza de a merge, după cum vom vedea, din nou în misiune în străinătate. El se pare că se simte aici din ce în ce mai bine. Îndelungile plimbări prin holdele în care munca este în toi îl apropie mai mult ca oricînd pînă atunci probabil de țărani. Rătăcirile prin luncă, popasurile pe malul Siretului îi prilejuiesc o înseninare, dar și meditații asupra vieții publice, la desfășurarea căreia, chiar de departe, el nu putea rămîne cu totul insensibil. Lucrurile i se înfățișează pentru țară cu mai multă claritate, și, în consecință, mai amenințătoare. În politică nu voia să se mai amestece, mai cu seamă că-și dădea seama ce ineficace era lupta sa în fața înțelegerii dintre principalele două tabere de politicieni hotărîți să împiedice fundamentalele reforme ale lui Cuza și îndeosebi rezolvarea problemei țărănești. E foarte probabil ca Alecsandri să nu fi reflectat în profunzime la chipul concret în care urma să se rezolve această problemă. Dar e incontestabil că el nu era adversarul împroprietăririi țăranilor. Nu putem uita că la 1848 el semnase *Principiile noastre pentru reformarea patriei*, în care punctul 3 prevedea „împroprietărirea lăcuitorilor săteni fără nici o răscumpărare din partea lor" — poziția cea mai avansată în această privință la acea dată — și că niciodată el nu s-a manifestat potrivnic acestei tendințe. De altfel, și în timpul domniei lui Cuza, Alecsandri se situase de la început

în grupul „moderaților", care constituia partidul cam inform și fluctuant al celor ce împărtășeau tendințele lui Cuza cu privire la principalele reforme necesare în țară. El era deci un „moderat", cum adesea a fost acuzat în presă în vremea aceea. Dar nu trebuie să uităm că politica „moderată" era atunci, în condițiile istorice date, a politicii de reforme a lui Cuza, totuși cea mai realistă și mai progresistă. În opoziție cu aceasta, cele două extreme : conservatorii grupați la început în jurul lui Barbu Catargiu și liberalii lui Ion Brătianu și C. A. Rosetti reprezentau — indiferent de programele pe care le fluturau și chiar de forma în care o făceau — tendința de a împiedica reformele democratice.

Reflectînd mai îndelung și în liniște asupra acestor lucruri, Alecsandri se convinge pe fiece zi mai mult că momentele sînt într-adevăr grave pentru viitorul țării și că, chiar dacă s-a retras definitiv din viața politică, el nu are dreptul să tacă. Așa cum la începutul activității sale literare făcuse din teatru o tribună și demascase în fața publicului primejdia cosmopolitismului în *Iorgu de la Sadagura* sau a tiraniei în *Iașii în carnaval*, acum, în retragerea de la Mircești, nu se consideră mai puțin obligat a lupta cu armele sale contra noilor primejdii, prezentîndu-le publicului în adevărata lor lumină. La 6 august 1860, într-o scrisoare către I. Ghica, el continua să critice atitudinea lui I. Brătianu și a grupului său politic, fără să vorbească încă nimic de literatură. Probabil că după această dată scriitorul din el reînvie cu adevărat și e cuprins de o mare febră a creației. La 26 octombrie, cînd scria lui Ion Ghica din nou, el îi putea anunța că a scris între timp : *Lipitorile satului*, *Zgîrcitul risipitor*, *Satul lui Cremine*, *Retrogradul* și *Demagogul* [141].

Retrogradul și *Demagogul* sînt două „cînticele comice — specie destul de larg răspîndită în vremea aceea, pe care însă tot Alecsandri, pe la 1850, cu *Mama Angheluța* și *Șoldan Viteazul*, a consacrat-o. Cîțiva ani mai tîrziu, el va justifica aceste cînticele prin dorința „de-a compune pentru curiozitatea urmașilor noștri o galerie de tipuri contimporane" [142]. Spre sfîrșitul anului 1867, cînd scria această explicație, ea putea fi valabilă. În repedea succedare de figuri și moravuri ce o prezenta în vremea aceea societatea românească, nu puțini din eroii cantonetelor — cum se mai zicea cînticelelor — lui Alecsandri deveniseră deja niște

personaje ce aparţineau trecutului. Dar la 1860, cînd el creează figura retrogradului şi a demagogului, cînticelele comice numite pînă la urmă : *Sandu Napoilă ultra-retrogradul* şi *Clevetici ultra-demagogul* erau mult mai mult decît nişte piese documentare de arhivă literară. Ele erau nişte creaţii de o arzătoare actualitate, tendenţioase prin excelenţă, contribuţii preţioase ale literaturii noastre realiste la demascarea celor două partide politice : conservator şi liberal, deopotrivă de potrivnice reformelor democratice. Folosind forma monologului dramatic, Alecsandri întruchipează tipul conservatorului retrograd din acel moment în Sandu Napoilă, foarte semnificativ numit aşa, iar în Clevetici pe demagogul liberal bun de gură, monopolizator al patriotismului de paradă, preconizatorul de formă al celor mai năstruşnice reforme extremiste, dar în fond preocupat numai de opoziţie sterilă şi de chivernisirea propriilor interese. În monologul în care e întruchipat, Sandu Napoilă e nemulţumit de nu mai puţin decît opt reforme democratice realizate sau puse la cale. Se înţelege că, în finalul monologului conceput ca un fel de discurs electoral, Sandu Napoilă conchide, în faţa „primejdiilor" care ameninţă ţara : „să alegem depotaţi tot de-ai noştri... care să lupte vîrtos pentru apărarea boieriei şi a proprietăţii". Era aici demascarea poziţiei reale a acestor politicieni şi anticipata justificare a lui Cuza pentru lovitura de Stat la care, pînă la urmă, după multe amînări, va fi obligat să recurgă, şi la care începuse să gîndească încă de pe acum pentru rezolvarea chestiunii ţărăneşti. Clevetici nu e, cum s-ar putea crede şi cum au şi crezut unii, între care chiar Ibrăileanu [143], opusul lui Napoilă, un progresist. Satirizarea lui nu înseamnă aşadar satirizarea tendinţelor reformatoare. El este cealaltă faţă a opoziţiei împotriva tendinţelor progresiste reprezentate de Cuza în acel moment. Această a doua faţă a opoziţiei e întrupată într-un gazetar lipsit de scrupule şi de patriotism, candidat şi el la deputăţie, arborînd o profesie de credinţă de cea mai tipică factură demagogică. Ambele cînticèle, care s-au reprezentat pe scenele din Iaşi şi Bucureşti — desigur şi în numeroase turnee prin provincie — chiar în primăvara anului următor, au cunoscut un mare succes. Ele dovedeau şi de data aceasta în ce mare măsură era scriitorul în asentimentul maselor, în

ce mare măsură era străbătută creaţia sa de spiritul p
contribuind pe această cale a ridiculizării la dezvălu
faţa unor cercuri largi şi într-un chip accesibil a cara
lui deopotrivă de nepatriotic şi nefast ale ambelor ter
din opoziţia făcută lui Cuza. Teatrul lui Alecsandri, cu toate limitele de care nu este lipsit, continua deci să fie o armă politică pusă în slujba maselor populare.

Cea de a treia piesă : *Zgîrcitul risipitor*, grupează, într-o intrigă destul de naivă şi lipsită de pretenţii, poate pentru că trebuia să fie nu numai înţeleasă de un public insuficient format politic ca şi cultural, dar chiar atracţioasă pentru el, o serie de personaje, dintre care nu lipsesc Sandu Napoilă, trecut pe planul al doilea, şi Clevetici, căruia i se adaugă inseparabilul său amic Tribunescu. Fără îndoială că din punct de vedere artistic sînt multe slăbiciuni în această comedie, dar scriitorul se vădea îndemînatic în conducerea intrigii o dată declanşată, sigur în conturarea personajelor, urmărind în primul rînd ridiculizarea celor doi politicieni demagogi, despre care el îi spunea lui Ghica : „Clevetici şi Tribunescu sînt copiaţi după Rosetti şi I. Brătianu. Te vor face să rîzi, căci personajele mele sînt tot aşa de groteşti ca şi modelele lor.“ [144] Insistînd asupra lui Clevetici şi Tribunescu mai mult decît asupra lui Sandu Napoilă, Alecsandri nu dădea la iveală, cum s-a spus, propriile sale rezerve faţă de tendinţele reformatoare, ci sesiza un lucru foarte important şi anume : necesitatea de a face cît mai clară, mai ales în acel moment, primejdia bine disimulată a demagogiei, în stare să înşele pe mulţi, în vreme ce poziţia reacţionarilor făţişi apărea cu limpezime şi era condamnată de mase fără să mai fie nevoie de demascarea ei.

Rusaliile, cum s-a numit pînă la urmă comedioara într-un act *Satul lui Cremine*, se încadra în aceeaşi campanie de denunţare a adversarilor reformelor urmărite de Cuza. Aici îşi făceau loc desigur şi unele limite ale viziunii lui Alecsandri asupra ţăranilor, dar nu e mai puţin adevărat că în Răzvrătescu el satiriza pe ucenicii lui Clevetici, clientela şi instrumentele marilor demagogi de la centru, care începeau să imite metodele dascălilor lor şi să creeze acea dezgustătoare şcoală a aşa-zisului liberalism romînesc, care, ceva mai tîrziu, avea să indigneze şi pe Caragiale. În *Rusaliile*, scriitorul adăuga criticii demagogiei o critică nu mai

puțin severă la adresa exagerărilor latiniste ale etimologiștilor ardeleni și, în genere, la adresa falsului patriotism izvorînd din exaltarea originii noastre romane, pe care Kogălniceanu de altfel îl combătuse de la 1843.

Piesele acestea ale lui Alecsandri au o deosebită însemnătate. Mai întîi, ele oglindesc poziția „moderaților", care era poziția lui Cuza însuși. În al doilea rînd, ele marchează o mare cotitură în creația literară a scriitorului nostru și chiar în dezvoltarea literaturii noastre. Pînă acum, în operele scriitorilor romîni se critica pe tărîm social mai cu seamă feudalismul. Alecsandri este cel dintîi care, observînd ascendența pe care o capătă în viața politică a țării reprezentanții burgheziei, cu practicile lor meschine, egoiste, necinstite atît pe plan material cît și pe cel moral, îi demască și îi atacă plin de înverșunare. În felul acesta, el, cel care păsise cel dintîi pe multe drumuri ale literaturii noastre, deschidea acum drumul unei noi etape în dezvoltarea literaturii realiste romînești. Era începutul demascării literare de mari proporții a dezmățului și imoralității îndeosebi din viața publică sub dominația crescîndă a burgheziei, demascare ce va atinge punctul ei culminant pentru această etapă, peste două decenii, în comediile lui Caragiale.

Cealaltă piesă scrisă de Alecsandri în această perioadă de la sfîrșitul verii 1860 este drama *Lipitorile satelor*. Ea mărturisea atenția scriitorului pentru o țărănime a cărei situație economică devenise tot mai grea și dezaprobarea lui pentru exploatarea sporită exercitată în lumea satelor pe măsură ce pătrundeau elementele capitaliste. Scriitorul rămînea fără îndoială un democrat patruzecioptist care-și exprima clar simpatia pentru țărani, compasiunea pentru suferințele lor. Dar, dincolo de concepțiile în genere democrate și umaniste ale scriitorului, răzbătea în mod grav diversiunea șovină, căreia el îi cădea victimă și căreia îi mai făcuse unele regretabile concesii în decursul anilor de pînă acum. În piesa aceasta, nu exploatarea boierească e cea care provoacă, în epoca respectivă, în primul rînd, mizeria țăranului, ci numai arendașii, cîrciumarii, cămătarii — și încă nu toți, ci numai cei de origine străină. Aceasta contribuia evident la falsificarea realității, la abaterea atenției de la adevăratele cauze ale mizeriei țărănești, la dimi-

nuarea luptei împotriva boierimii, constituind o gravă limită în oglindirea realistă a adevărului vieții de către Alecsandri.

Piesele acestea se reprezentaseră foarte curînd, unele chiar către sfîrșitul lui noiembrie 1860. Reintrarea sa în cîmpul literelor este salutată în primul moment cu căldură. „Dl. Vasile Alecsandri — scria o revistă ieșeană contemporană — a reintrat în adevăratul său ministeriu, acel de poet și de autor, ministeriul în care și-a făcut și-și va face mai mare faimă decît cu orice note diplomatice..." — ceea ce probabil era în deplin acord cu simțămintele scriitorului și-l întărea în hotărîrea de a se ține departe de politicianism.

În vara și toamna aceasta, în care se stabilește pentru prima oară mai îndelung la Mircești, cum am mai spus, el are de asemenea pentru prima oară prilejul să cunoască mai îndeaproape și mai concret viața țăranilor. Desigur, acum a stat de vorbă cu ei nu numai despre doinele și baladele ce le știau, dar și despre nevoile, despre năzuințele lor și și-a dat seama mai bine de ceea ce era cu adevărat viața lor. Nu încape îndoială că scriitorul îi va fi ajutat din punct de vedere material : o dovadă în această privință o constituie tradiția despre bunătatea și omenia poetului, păstrată între țăranii din Mircești mulți ani după moartea sa, pînă în zilele noastre. Pe la sfîrșitul anului 1860 se pare că hotărîrea lui de a se stabili definitiv aici era nestrămutată, de vreme ce începe pregătirile pentru construirea unei noi case.

Pe la jumătatea lui noiembrie merge la Iași, poate în legătură cu reprezentarea pieselor, desigur și pentru rezolvarea unor afaceri. Rămîne aici pînă în primele zile ale anului următor și în timpul acesta se întîlnește cu Cuza, cu care probabil se sfătuiește privitor la problemele politice și la atitudinea diferiților oameni și a diferitelor direcții politice. Domnia lui Cuza nu era din nici un punct de vedere ușoară. Iar la dificultățile interne, între care apropierea tot mai vădită a elementelor liberale de cele conservatoare, pentru a împiedica reformele democratice, se adăugau diferite altele provocate de evenimentele internaționale. Între acestea din urmă se numărau problema recunoașterii Unirii, problema unui transport de arme prin țara noastră pentru un-

guri, care dăduse loc la proteste diplomatice, şi altele. Ca un ecou al convorbirilor sale cu domnitorul, Alecsandri scrie lui Ion Ghica, exprimînd mirarea sa, ca şi pe cea a lui Cuza, în faţa apropierii acestuia de tabăra opoziţionistă liberală. Iar lui Ion Bălăceanu, care arăta aceleaşi tendinţe, manifestîndu-şi zgomotos nemulţumirea faţă de atitudinea prudentă a lui Cuza în chestia armelor destinate ungurilor, îi transmitea prin aceeaşi scrisoare că domnitorul nu poate acţiona în această problemă fără să ţină seama de interesele romînilor, în general, şi de ale celor din Transilvania, în special, adăugînd : „Să fie sigur Bălăceanu că nu se va întreprinde nimic în contra cinstei şi adevăratelor interese ale Principatelor..." [145].

În momentul acela, politica lui Cuza era dominată de problema recunoaşterii Unirii. La Constantinopol, Costache Negri ducea o luptă grea în această direcţie. Şi iată că intervine o supărătoare chestiune de natură să indispună împotriva noastră Franţa şi Piemontul, a căror diplomaţie, alături de a Rusiei, susţinea aspiraţiile poporului nostru în ce priveşte recunoaşterea definitivă a Unirii. Cavour, primul ministru italian, care urmărea cu perseverenţă desăvîrşirea unităţii Italiei şi care, în condiţiile grele internaţionale ale momentului, avea nevoie, cum am arătat, de o diversiune pentru a slăbi poziţia Austriei, principalul adversar al acestor planuri, continua strînsele legături cu emigraţia maghiară, ale cărei speranţe le încuraja. Astfel, în septembrie 1860, el dăruise emigranţilor maghiari 50.000 de puşti pentru a fi transportate în secret în Transilvania şi Ungaria, prin teritoriul Principatelor. Deşi nu se ajunsese la o înţelegere foarte clară şi satisfăcătoare în ceea ce priveşte viitorul rezervat romînilor din Transilvania, Cuza, care simpatiza încă de la 1848 cu cauza revoluţionarilor maghiari, căzuse de acord în privinţa acestui transport. Din motive care au rămas inexplicabile, transportul acesta de arme, cu un scop evident conspirativ, în loc să se realizeze în cel mai deplin secret, s-a făcut aproape cu publicitate, în orice caz fără nici cea mai elementară discreţie. Aşa se făcu că atunci cînd vasele genoveze sosiră cu armele la Galaţi, consulul austriac, perfect informat, protestase deja în mod oficial, protestului său adăugîndu-i-se de îndată cel al consulului englez, al turcilor, ba chiar şi al consulului fran-

cez. În această situație, pentru a evita complicații care puteau merge pînă la ocuparea militară a Principatelor, Cuza se văzu nevoit să cedeze presiunilor exercitate îndeosebi de sir Henry Bulwer, ambasadorul englez de la Constantinopol, și de consulul englez de la București. Domnitorul Principatelor Unite trebui să accepte, pentru a demonstra neutralitatea țării sale, ca armele să fie reîmbarcate pe vase engleze, de marinari englezi, lăsînd Angliei „răspunderea și aproape mișelia pătimașei ei acțiuni", cum spunea Cuza însuși într-o scrisoare de explicații pe care o trimitea imediat după aceea ambasadorului francez de la Constantinopol [146]. Cu atît mai mult cu cît problema recunoașterii Unirii definitive se punea tot mai ascuțit și pentru că era nevoie de un cît mai substanțial sprijin diplomatic, Principatele nu-și puteau permite luxul înstrăinării simpatiei ce le-o arătase Franța și Piemontul — acesta din urmă insuficient de just informat, putînd avea impresia unei false solidarități din partea noastră. Domnitorul socoti de aceea mai înțelept să trimită, cu scrisori din partea sa, un reprezentant personal cu destulă experiență și prestigiu, care să poată explica atît la Paris cît și la Turin cum au stat în realitate lucrurile.

Pentru această delicată misiune, Cuza alese pe Alecsandri. Cel care își îndeplinise cu atîta succes sarcinile ce i se încredințaseră cu doi ani înainte era de altfel normal să fie din nou desemnat — ceea ce arăta totdeodată deplina și continua încredere a domnitorului în el. Cu această ocazie, avea să înlocuiască pe fratele său, agent al Principatelor la Paris, nevoit de o sumă de interese să meargă pentru mai multă vreme în țară [147].

După cît se pare, pe la sfîrșitul lui martie 1861, Vasile Alecsandri pleacă spre Paris, luînd drumul Dunării, pînă la Viena. Anotimpul nefavorabil îngreunează călătoria și o face să dureze 15 zile numai pînă în capitala imperiului habsburgic. De aici, drumul fu mai ușor, și, ajuns la Paris, în timp ce fratele său pleca de îndată spre Moldova, el își începea activitatea diplomatică. Văzu pe Thouvenel, ministrul de externe al Franței, apoi pe prințul Napoleon, discutînd cu ambii problema recunoașterii Unirii și alte probleme de actualitate. Celui din urmă îndeosebi, Alecsandri trebui să-i explice cum stătuseră în realitate lucru-

rile în chestiunea armelor destinate ungurilor, acesta fiind un mare prieten al cauzei maghiare. Într-o scrisoare pe care o adresa lui Cuza la 27 aprilie 1861, ale cărei date se pot verifica prin ceea ce oferă o scrisoare din aceeași zi îndreptată de scriitor către fratele său în Moldova [148], el arăta rezultatul favorabil al convorbirilor purtate. Tot el observa că în Franța, în cercurile conducătoare, în opinia publică și în presă, atmosfera era în genere favorabilă Principatelor și că în consecință nu era cazul să așteptăm în politica ce voiam să facem aprobarea prealabilă pentru fiecare pas. „Să păşim înainte cu deviza : ajută-te și Dumnezeu te va ajuta" — scria el lui Cuza, pe care-l anunța că la întoarcerea din Italia va încerca să vadă și pe împăratul Napoleon.

La 28 aprilie, pleacă din Paris spre Italia și în dimineața zilei de 30 sosea în Torino. La 2 mai, el era primit în audiență de primul ministru Cavour, cu care explicația în privința armelor destinate ungurilor se desfășoară cu franchețe, ca între niște prieteni. Cavour înțelese situația inadmisibil de grea în care fuseseră puși domnitorul și guvernul romîn, și nemulțumirea se lichidă de îndată. În ziua de 5 mai, Alecsandri este primit într-o lungă și prietenească audiență de către rege, căruia îi predă scrisoarea ce i-o adresase Cuza, izbutind cu tactul său să contribuie la strîngerea legăturilor dintre cele două țări, ce păreau un moment slăbite. Într-o nouă scrisoare către fratele său, pe care-l ținea mereu la curent cu evenimentele însemnate și întîmplările mărunte, constata și el, bucuros și surprins totdeodată, că are darul de a convinge [149] — ceea ce indirect arată că în Italia ca și la Paris fusese nevoie totuși de oarecare pledoarii. Alecsandri, ca totdeauna, nu exagera nici dificultățile întîmpinate, nici succesele sale personale.

Negri însă, care la Constantinopol putea să-și dea seama bine de efectul convorbirilor amicului său la Torino după noua atitudine a ministrului piemontez din capitala imperiului otoman, scria scriitorului, oficial, ca de la agent diplomatic la agent diplomatic : „Trebuia să fiți d-tră, domnule Agent, care aveți onoarea de a fi personal cunoscut de regele Italiei, ca să fi putut da explicații atît de satisfăcătoare atît maiestății-sale, cît și contelui Cavour în ce privește armele de la Galați, în privința cărora cred că dom-

nul general Durando ne-a acuzat de nerecunoştinţă şi nelealitate faţă de guvernul său. Sînt aşadar fericit să aflu că ai izbutit aşa de desăvîrşit..." În scrisoarea ce o adresa fratelui său, după ce arăta cum se desfăşurase audienţa la rege, scriitorul anunţa că a doua zi pornea spre Milano, adăugînd intenţia sa de a încerca la întoarcerea la Paris să fie primit de Napoleon al III-lea, nu fără să comenteze ironic şi plin de umor : „căci o dată ce te obişnuieşti cu capetele încoronate, nu mai poţi fără ele". [150]

La 6 mai, Alecsandri porni din Torino într-o scurtă călătorie. Ea pare să fi fost, pentru cel care văzuse cîndva pe aici cîmpuri de luptă, distrugeri, răniţi şi morţi, un fel de intenţionat „memento", eventual chiar o confruntare cu sine însuşi. Căci scriitorul nu se îndreaptă grăbit, ca mare amator de muzică ce era, spre spectacolele Scalei din Milano sau, dornic de exotic, spre peisajul feeric al lacurilor din nordul Italiei, ci se opreşte la locurile marilor bătălii de la Bufalora şi Magenta. Cu amintirea tablourilor ce-i sfîşiaseră inima cu doi ani înainte, el nu este mai puţin înfiorat în faţa timpului care trece, în faţa unui sentiment al zădărniciilor omeneşti, pe care un superficial de ar fi fost nu l-ar fi încercat. Simţămintele sale le împărtăşeşte într-o scrisoare ce o adresează lui Negri. Scrisoarea lui Alecsandri nu ni s-a păstrat, dar conţinutul ei profund şi tonul ei le putem uşor ghici după răspunsul amicului său, care din fericire a ajuns pînă la noi. „Îmi vorbeşti — îi scria Negri la 28 mai 1861, răspunzînd scrisorii pierdută pentru noi, ce-i fusese expediată de Alecsandri la începutul lunii din Italia — de Novara, Magenta, Solferino şi de această sublimă nebunie care se cheamă glorie şi ale cărei urmări apar sub forma unor mari movile cu o cruce în vîrful lor, căci ştii că te înţeleg..." [151].

În această călătorie rememorativă, Alecsandri vede din nou Milanul, pe care-l văzuse în zilele războiului şi în neuitatele clipe ale delirantului entuziasm cu care un popor întîmpina începutul eliberării şi unităţii sale naţionale. Vizitează apoi pitoreştile peisaje ale lacului Como, din apropierea oraşului, unde cercetează probabil o veche prietenă, pe Cocuţa Conachi, sora de mamă a lui Costache şi a Elenei Negri. Cu acest prilej îi dedică sonetul *Lacul de Como*. De aici, el se îndreaptă spre Genova, apoi, prin Nisa şi Toulon,

pornește la Paris, unde sosește după o călătorie destul de grăbită. În total, de la plecarea pînă la înapoierea în capitala Franței, trecuseră numai 20 de zile. La 18 mai, scria din Paris vărului său Brănișteanu, relatîndu-i pe scurt călătoria și spunîndu-i că după o săptămînă va merge și în Anglia [152], călătorie despre care la această dată nu avem nici o știre.

În orice caz, acum el se stabilește pentru mai multă vreme la Paris, unde girează afacerile agenției. Pe împăratul Napoleon nu izbutește să-l vadă sau consideră că nu e necesar să mai încerce. În orice caz nu avem nici o indicație în această privință. Prin iunie, el conduce pînă la Viena pe cumnata sa Noémi [153], care merge în Moldova lîngă soțul ei, ale cărui treburi cereau o prelungire a ședерii în patrie. De altfel, în august 1861, Iancu Alecsandri cerea și obținea o prelungire a concediului său, înlocuitor fiind în continuare fratele său, poetul [154].

La sfîrșitul verii, printr-o scrisoare oficială din 21 aug./2 sept. 1861, ministrul de externe îl însărcina să trateze cu comitetul de organizare a Expoziției Universale, ce urma să aibă loc în anul următor la Londra, cu scopul de a obține un loc separat în cadrul acestei expoziții pentru produsele Principatelor. Alecsandri, ca și Cuza, ca și ministrul de externe al acestuia, nu subestimară nici un moment dificultățile ce se vor ivi înaintea acestei aparent nevinovate cereri. Era vorba, în fond, de a manifesta într-o nouă formă ambițiile noastre legitime la independență, încercînd să apărem pentru prima oară ca de sine stătători în acest cadru, și nu în standul imperiului otoman. La începutul lui octombrie, Alecsandri se afla la Londra, iar la 8 octombrie se adresa printr-o scrisoare oficială Comitetului Expoziției, primind, opt zile mai tîrziu, desigur și în urma unor demersuri personale, prin diverse legături, un răspuns neașteptat de satisfăcător : aprobarea cererii Principatelor, urmînd să se prezinte lista exponatelor și indicarea spațiului necesar [155]. Din păcate, ceva mai tîrziu, Turcia avea să se sesizeze de cererea noastră și să-și dea seama imediat de sensul ei politic internațional, așa că, de unde la început nu intenționase să ia parte la această expoziție, își schimbă imediat părerea, anunțînd pe organizatori și cerînd ca Tunisul, Egiptul și Principatele să expună în cadrul pavilionului turcesc — adică

tocmai ceea ce nu voiau romînii. În consecinţă, s-a renunţat la participarea Principatelor.

Întoarcerea de la Londra se face cu un ocol neaşteptat. Din cauza furtunii, vasul cu care trebuia să ajungă în Olanda îl duce tocmai la Hamburg, unde scriitorul se află la 18 octombrie şi de unde se îndreaptă grăbit spre Paris [156]. Alecsandri era în această vreme personal foarte frămîntat. El era departe de a fi un dezordonat şi un nechibzuit. Sînt grăitoare în această privinţă caietele lui de socoteli, ce se păstrează în parte, scrise cu grijă de el personal, consemnînd în mare veniturile ca şi cheltuielile. Sînt însemnările unui om ordonat care vrea să i se cunoască de îndată activul şi pasivul în orice clipă ar muri şi n-ar mai putea da vreo informaţie, fără să aibă nimic din pedantismul, ce uneori frizează meschinăria, al notărilor de genul acesta din însemnările zilnice ale lui Maiorescu, de pildă. Ele, ca şi alte însemnări sau mărturii din scrisori, oglindesc un om echilibrat, căruia îi plăcea să se bucure de viaţă, dar fără a fi întru nimic fantast. Era un om în stare a trăi, neştiut de nimeni şi fără să se plîngă, cu mai puţin, pentru a evita coşmarul totdeauna torturant pentru el al datoriilor, pentru a-şi asigura în felul acesta liniştea, la care ţinea mai mult ca la orice. În toamna anului 1861, el era mai chinuit ca oricînd de ideea datoriilor destul de mari [157] ce le făcuse în anii luptei pentru Unire — cînd şi Negri vînduse de altfel moşia Mînjina — şi cu ocazia călătoriei în Apus, din 1859. Aşa se face că la un moment dat roagă pe vărul său Brănişteanu, care se ocupa de afacerile lui atunci cînd lipsea din ţară, să-i vîndă moşia Părtăşcani. „Am datorii serioase — spunea el — pe care trebuie să le plătesc cît mai curînd cu putinţă ca să mă eliberez de o continuă preocupare care mă face foarte nenorocit“ [158], adăugînd că în felul acesta vrea să-şi cucerească independenţa şi liniştea, fără de care nu putea trăi. Dificultăţile materiale îl asaltau. Probabil că salariul ca agent la Paris el îl rezerva fratelui său. Poate că acest salariu era insuficient nevoilor nu atît ale vieţii sale personale, cît trenei pe care era obligat să o ducă, relaţiilor pe care trebuia să le întreţină în calitatea lui oficială şi îndeosebi propagandei prin presă ce trebuia stimulată, mai ales într-o perioadă în care duşmanii politici ai domnitorului începuseră campania de defăimare în Apus. În aceeaşi

vreme, de altfel, el cerea lui Brănişteanu să-i trimită cît mai curînd arenda încasată, căci rămăsese fără nici un ban. Ceea ce însă nu împiedica să se manifeste nici buna dispoziţie, nici fantezia, nici resursele de poezie lăuntrică, nici umorul. Aceluiaşi Brănişteanu îi scria, cam tot atunci, să-i achite două note la un magazin din Iaşi, note ce le va recunoaşte, adăuga el cu voioasă ironie, „după stilul meu poetic". Totdeodată, el revenea de mai multe ori în scrisorile către Brănişteanu, depăşind preocupările materiale, atrăgîndu-i atenţia că arendaşul său taie copaci din lunca de la Mirceşti, că pe baza contractului de arendă nu are voie să facă asta, dar că, oricum, el e dispus să-i plătească separat costul lemnelor de care avea nevoie, numai să nu cumva să se mai atingă de vreun copac de acolo. Poetul vibra în orice clipă în sufletul său. Lunca îi era de altfel aşa de scumpă că şi prin testament a cerut să nu se taie niciodată. Ceea ce nu s-a respectat !

În aceeaşi vreme visa, cum va visa multă vreme, să meargă în Japonia, întreprindere care în vremea aceea a deplasărilor lente lua nişte proporţii fantastice, de natură să aprindă şi mai mult dorinţa unui pasionat călător. Proiectul său este veştejit de Negri într-o scrisoare către Baligot de Beyne, vechiul lor prieten, acum secretarul lui Cuza şi trimis la Paris cu instrucţiuni din partea acestuia. Fireşte, Baligot îi arată scrisoarea şi atunci el ia condeiul şi scrie una din acele rare pagini ale corespondenţei sale în care faţă de un apropiat ca Negri îşi îngăduie să se justifice. Ba chiar se revoltă a fi considerat de acest vechi prieten ca un simplu superficial, caracterizîndu-se totdeodată, fără nici un orgoliu, cu o profunzime de care nici un exeget al său nu l-ar fi crezut în stare, cu atît mai mult cu cît relevă o bogăţie lăuntrică, o complexitate, un echilibru şi o luciditate surprinzătoare. „Baligot mi-a citit — scria el la 10 noiembrie 1861 — ultima ta scrisoare, cea în care, în legătură cu proiectul meu de călătorie în Japonia, mă maltratezi cu o mînie aşa de prietenească şi de mişcătoare. Aşadar, în ochii tăi nu sînt nimic altceva decît un biet nesăbuit, întrucît, supunîndu-mă unei irezistibile aspiraţii a firii mele, vreau să vizitez aceste meleaguri îndepărtate, de care am vorbit adesea cu entuziasm împreună. Adu-ţi aminte de visurile noastre de călătorie în Africa şi în India şi fii drept cu

mine, negăsind monstruos că vreau să le realizez. Dar, vei spune, patria cere servicii tuturor fiilor ei şi nu-i îngăduit nici unui romîn să se sustragă îndatoririlor sale faţă de Romînia etc., etc. Ei, iubitul meu prieten, dacă-mi consult conştiinţa şi o întreb dacă douăzeci de ani mi-am slujit cu adevărat ţara, conştiinţa îmi răspunde : da, fără ezitare şi în consecinţă ea-mi acordă din plin dreptul de a face în sfîrşit ceva pentru mine după ce am făcut atît pentru alţii. Asta nu înseamnă că-mi socotesc toate datoriile împlinite faţă de Romînia ; nu, voi muri, sînt sigur de asta, aşa cum am trăit, lucrînd pentru gloria şi prosperitatea ei, dar asta nu înseamnă că trebuie să mă mai îngrop în pîntecele unui portofoliu ministerial, ca Ionas în cel al chitului, că trebuie să mă mai condamn a trăi sau mai degrabă a pieri în atmosfera măruntelor intrigi ministeriale, nici să iau parte la meschinele lupte de la Cameră, lupte în care voi sfîrşi totdeauna prin a fi învins, căci am mai multă inimă decît raţiune." [159]

După această surprinzătoare şi profundă autocaracterizare, Alecsandri, într-o dispoziţie specială ce-i era rară, continuă în fond ca niciodată, chiar faţă de un atît de apropiat prieten ca Negri, să se dezvăluiască plin de luciditate, dovedind a cunoaşte deopotrivă şi impresia de superficial ce o lăsa, pe care celor ce-i erau indiferenţi nu se străduia să le-o înlăture, şi adîncurile sale lăuntrice. „Un lucru mă miră grozav din partea ta... — urma el, fără nici o tranziţie — şi anume că după douăzeci şi atîţia de ani de inalterabilă prietenie, mă cunoşti aşa de puţin şi te încăpăţînezi a nu vedea în mine decît un vagabond plin de fantazii, înzestrat cu cîteva însuşiri bune, dar risipindu-le la întîmplare, fără socoteală şi fără cap. Dar de ce tu, care eşti dreptatea şi rectitudinea însăşi, să nu-ţi mărturiseşti, o dată pentru totdeauna, acest sfînt adevăr şi anume că-mi iubesc patria tot atît de mult ca oricine altul, dar că eu o slujesc în felul meu. Nu toată lumea poate fi scrib sau cizmar, şi o naţiune care renaşte are nevoie de o infinitate de acţiuni diferite care conlucrează în vederea unui acelaşi rezultat. N-am pretenţia să te-nvăţ eu acest adevăr al lui La Palice. Doamne fereşte, ar însemna să mă îndoiesc de experienţa ta. Constat totuşi un fapt, şi anume că eşti prea exclusiv în unele lucruri şi că de cîţiva ani priveşti lumea printr-un văl de tristeţe

care întunecă puritatea nobilelor tale gînduri. Acestui văl îi datorez, vai ! că sînt văzut de tine într-o lumină falsă şi nu mă mîngîi de asta decît pentru că mă ştiu foarte confortabil adăpostit în cel mai bun ungher al inimii tale. Chipul meu de a privi omenirea este cu totul diferit ; el e mai plin de milă, mai îngăduitor, căci ţine seamă de inerentele slăbiciuni ale firii omeneşti..." Apoi Alecsandri îşi apără mai departe felul său de a fi, cu luciditate, mai cu seamă vibrînd de acea veşnică tinereţe ce i-a intuit-o cîţiva ani mai tîrziu Eminescu, nelipsit nici de acea fantezie care caracterizează poate deopotrivă tinereţea şi pe creatori. „Lasă-mă — spunea el — să-mi urmez propriul meu destin, îngăduie-mi să urmez a iubi ceea ce face din mine un om de inimă şi de imaginaţie : călătoriile şi... femeile. Ce vrei ? nu mă simt încă octogenar ; inima mea n-are mai mult de douăzeci de ani cînd îmi vorbeşte despre patria mea sau de tine." [160] Incontestabil că această extrem de interesantă scrisoare se cuvine a fi considerată o adevărată poartă de pătrundere în descifrarea lui Alecsandri.

Patru zile mai tîrziu, în intervalul cărora primise, după cît se pare, el însuşi o scrisoare de la Negri, scriitorul îi răspundea cu aceeaşi bună dispoziţie, vervă şi puternică afecţiune. Rîndurile către Negri te lasă să vezi în el, pe de o parte, un epistolier de mare clasă, cu perioada de largă respiraţie, cu o frază de mare eleganţă, cu nuanţe neobişnuit de subtile. Pe de altă parte, apare din asemenea scrisori omul complex ce nu se lasă copleşit nici de treburile agenţiei — deşi le îndeplinea conştiincios şi nu erau uşoare — nici de convingerea generală pe care o cunoştea că într-o măsură este un fel de pierde-vară, nici chiar de obsesia datoriilor sale pecuniare. Triumfătoare rămînea un fel de filozofie senină şi optimistă, ce-i era proprie, sub ocrotirea căreia el continua să lucreze şi să creeze.

Într-un post-scriptum la prima din cele două scrisori amintite adresate în toamna 1861 lui Negri, scriitorul adăuga cu simplitate — ca şi cum ar fi vrut parcă să consemne complexitatea sa lăuntrică, nota de seriozitate, de aplecare spre muncă totdeauna prezentă în el : „Am sfîrşit istoria misiei mele politice şi m-am apucat să pun la punct marea lucrare cu cîntecele populare ale Romîniei. Va fi un magnific volum, pe care socot să-l folosesc ca o pavăză contra celor

ce m-ar acuza că sînt leneş sau lipsit de patriotism." Se vede de aici că scriitorul lucrase în anii din urmă, printre atîtea treburi publice, la o ediţie mai largă a poeziilor populare şi că la plecarea sa în străinătate îşi luase cu sine manuscrisele, ca un om pentru care lucrările sale literare reprezentau o parte constitutivă a fiinţei sale de care nu se putea dispensa, hotărît să le consacre o bună parte din timpul său. O scrisoare pe care o trimitea la 25 noiembrie lui Ghica ne confirmă de altfel această impresie prin aceea că ne înfăţişează pe scriitor urmărind, ca mai tîrziu Caragiale de la Berlin, toate întîmplările din ţară, gata a sprijini oricînd o manifestare pozitivă în domeniul literaturii. Apariţia *Revistei romîne* a lui Odobescu, de pildă, nu numai că-l bucură, cerînd lui Ghica să-l aboneze şi pe el la noua publicaţie, dar îl stimulează, şi îşi oferă de îndată colaborarea. Lui Ghica îi mărturisea de asemenea că a scris în vremea din urmă amintirile din călătoria în Italia în timpul războiului de la 1859 (deci nu partea cu misiunea diplomatică, ci cea al cărei „punctaj" l-am reprodus mai înainte) şi cele din excursia în Crimeia. E probabil că nu scrisese încă aceste amintiri, ci numai avea de gînd să o facă dacă i se cereau. *Revista romînă* avea desigur însă nevoie mai cu seamă de poezii de la Alecsandri pentru a-şi ridica prestigiul — pe vremea aceea ca şi mai tîrziu, el era, în mod nedrept, puţin apreciat ca prozator — aşa că, necerîndu-i-se probabil aceste materiale, ele au rămas nescrise, afară de cea de a doua, din care, mult mai tîrziu a redactat un început.

Ceva mai mult ! Ca pentru a dovedi cît de greşit ar fi a considera retragerea lui din viaţa politică drept o reală izolare şi o abandonare a problemelor ce răscoleau viaţa poporului său, Alecsandri urmăreşte totul cu atenţie, intervenind sub o formă sau alta cînd i se pare necesar — şi nu numai ca agent al Romîniei, ci cu o reală pasiune de patriot, căruia nu-i e deloc indiferent ce se întîmplă cu ţara sa. Cunoaştem chestiunea armelor destinate maghiarilor, la a cărei lămurire el contribuise atît de substanţial. În Apus însă, anumiţi extremişti din emigraţia maghiară, care continuau vechea greşeală de la 1848 de a nu înţelege legitimitatea drepturilor romînilor alături de ale ungurilor din imperiul habsburgic [161], întreţineau o agitaţie prin presă contra romî-

nilor. Atunci, un student aflat la Paris, Piso, publică o broşură în limba franceză : *La Transylvanie en face des pretentions de la Hongrie* *. După cum ne informează Baligot într-o scrisoare din vremea aceea de la Paris, unde putea fi deci bine informat, Alecsandri personal o traduce în romîneşte pentru a fi răspîndită între romînii din Transilvania [162]. Nu ştim dacă broşura respectivă a apărut sau nu în romîneşte, dar că a fost tradusă de scriitorul nostru nu încape îndoială.

La începutul anului 1862, activitatea scriitorului continuă tot atît de vie. Invitaţiei lui Ghica de a reveni la Bucureşti, desigur cu intenţia de a-l angaja din nou în politică şi a încerca să-l atragă în opoziţia ce avea să ducă la răsturnarea lui Cuza, Alecsandri îi răspundea cu bonomie : „Nu-s aşa de prost !". Totdeodată el adăuga şi argumentul mai serios că ţine să sfîrşească „mai multe lucrări literare înainte de a relua jugul politic, dacă-l voi relua vreodată" [163]. Dezgustul său pentru politica ce se făcea la Bucureşti nu se putea lecui uşor. De altfel, evenimentele pe care le urmărea atent în ziarele romîneşti ce-i veneau erau de natură să-i dea perfectă dreptate, căci toate ticăloşiile pe care le cunoscuse cu penibile sentimente atunci cînd fusese ministru se adînceau şi se înmulţeau. „În calitate de agent — scria el în aprilie 1862 lui Ghica — primesc *Unirea, Romînul* şi *Voix de la Roumanie*, iar în calitate de romîn sînt triplu întristat de tot ce se întîmplă în nenorocita noastră ţară. Pentru a scăpa de aceste penibile impresii, mă refugiez în lucru şi aflu în el o satisfacţie necunoscută celor ce trăiesc amestecaţi în lupte politice." [164] De altfel, cu un simţ politic remarcabil, el continua să dea mult mai puţină importanţă partidei boiereşti, care era pe punctul de a ceda locul principal în arena politică, dacă nu-l cedase deja chiar, considerînd că adevărata primejdie o reprezenta demagogia partidului liberal. Scrisorile sale din această vreme, ca şi mai tîrziu, abundă în ironii şi blamări directe la adresa „patrioţilor din Caimata", aceşti „rîndaşi politici care vor să-şi mănînce ţara friptă", de care apoi se scutura cu dezgust : „Să nu-i mai pomenim ; ar fi să le facem prea multă cinste" [165].

---

* *Transilvania în faţa pretenţiilor Ungariei.*

Cînd primise *Revista romînă*, la sfîrşitul lui noiembrie 1861, el spunea că „s-ar putea foarte bine să fiu cuprins din nou de un acces de febră literară“ [166]. Lucrul acesta se petrecuse de fapt la acea dată, astfel că încă în ianuarie 1862 anunţa că începuse o nouă piesă, o mare comedie în patru acte intitulată *Ciocoii dinainte de 1848, Ciocoii din zilele noastre*. Ar fi fost desigur prima creaţie literară romînească de mai mare amploare care ar fi prins evoluţia burgheziei romîneşti într-una din perioadele ei istorice cele mai interesante, cu dezvoltarea trăsăturilor ei fundamentale : rapacitatea, cinismul, demagogia. Din păcate, scriitorul va întîrzia mult pînă să ducă la capăt această piesă, iar atunci cînd o va face nu o va face decît pe jumătate şi cu un ochi mai îngăduitor decît în anii aceştia în care indignarea clocotea în el, în ciuda aparentei seninătăţi. Tot prin Ghica, oferă la începutul lui ianuarie 1862 revistei lui Odobescu relaţii asupra călătoriilor în Maroc, în Crimeia şi în Italia în timpul războiului (pe care probabil avea de gînd să le scrie de îndată ce i se cereau), cum şi poemul *Înşir-te mărgărite*. Prin scrisoarea prin care făcea această propunere, scriitorul trimitea poeziile *Dragoş, Banul Mărăcine* şi *Noaptea sfîntului Andrei* — scrise cu cîţiva ani înainte. O singură condiţie punea pentru această colaborare : să i se respecte ortografia, el fiind contra etimologismului, pe care-l considera un pedantism menit să creeze dificultăţi în studierea limbii romîne de către străini şi „mai cu seamă de către poporul nostru“ [167]. Acestor prime bucăţi, primite cu căldură de revista lui Odobescu şi punînd în lumină de altfel o etapă nouă în poezia sa, el le mai adaugă apoi, în acest an şi în cei următori, altele : *Dorul de mare, Biserica risipită, Cîntecul Mărgăritei, Cîntice şi sărutări, Steaua ţării, La poeţii romîni, Înşir-te mărgărite* etc., cum şi mişcătoarele pagini de amintiri, cu prilejul împlinirii a zece ani de la moartea lui Bălcescu, în cadrul cărora apare pentru prima oară şi poezia ce-i este consacrată. Într-o scrisoare către Odobescu, scriitorul făgăduia să continue aceste „suvenire“, dar avea să o facă mult mai tîrziu.

Lucrul literar era aşadar continuat fără răgaz de acest om care nu era constrîns de nimic decît de focul său interior, de puternica sa conştiinţă creatoare, cetăţenească şi patriotică. Cu toate neliniştile ce i le cauza starea sa mate-

rială, sarcinile ce-i reveneau ca şef şi unic funcţionar al agenţiei de la Paris în lipsa fratelui său, Alecsandri avea gata în aprilie 1862, după cum scria lui Ghica : *Istoria misiilor mele politice* („destinată să fie publicată după moartea mea" — ceea ce însă nu s-a întîmplat), colecţia completă a poeziilor populare cu note, pe care iarna următoare intenţiona să o dea la tipar, cîteva piese de teatru, al căror nume nu ne este indicat (probabil unele din cele care au văzut lumina, poate într-o formă îmbunătăţită, prin 1864—65), şi o călăuză de conversaţie franco-romînă, pentru străinii ce ar dori să ne viziteze ţara, precedată de o gramatică simplă a limbii noastre. Aceasta din urmă avea să apară în librăriile Parisului poate chiar în toamna 1862, sub titlul : *Grammaire de la langue roumaine* şi semnată V. Mircesco.

Pentru îmbunătăţirea situaţiei sale materiale, el se va lăsa ispitit în acest timp, prin sprijinul lui Cuza, să obţină pe numele său pentru o societate străină — cum de altfel mai făcuseră şi alte personalităţi însemnate romîne înaintea lui — concesionarea construirii unei căi ferate [168]. Chestiunea s-a prelungit peste un an. Cu ajutorul domnitorului, pînă la urmă concesiunea i-a fost acordată — ceea ce însemna pentru Alecsandri o sumă foarte serioasă, deci liniştea şi independenţa în lumea aceea. Dar Camera, ostilă lui Cuza şi tuturor amicilor săi, nu cruţă cu atît mai mult pe autorul lui Clevetici, al lui Sandu Napoilă şi al *Zgîrcitului risipitor* şi votează contra ratificării acestei concesii, aşa că toate iluziile sale se risipiră definitiv un an mai tîrziu. Pe la începutul lui iunie 1862, în sfîrşit, Iancu Alecsandri se reîntoarce la postul său de la Paris, aşa că scriitorul nostru e liber.

Vara şi-o petrece la băi : în august era la Dieppe, la mare. Era în fond o vacanţă binemeritată, după un an de muncă intensă. Dar scriitorul pare a fi foarte frămîntat. Scrisori sau mărturii ale amicilor din această perioadă care să reflecte aceasta nu avem, dar în creaţia sa frămîntarea îşi face loc. Călătorul acesta nepotolit, mereu fără odihnă, mereu atras spre zări noi, îndepărtate, se simte străbătut de un sentiment necunoscut pînă acum, care contracara eterna-i neodihnă, care-l chema să se fixeze undeva. Era, firesc, glasul ţării, pe care el n-o uita nici în cea mai fermecătoare călătorie. Mai era însă şi un alt factor care-şi spu-

nea cuvîntul, factor într-o bună măsură confirmat de frămîntările pe care le cunoaşte în cursul anului ce urmează, atras deopotrivă de veşnicul său dor de a călători — Egipt, India, Japonia ! — şi de simţămîntul nou, fără îndoială surprinzător pentru el, care-i cerea să renunţe la vagabondări, să se fixeze într-un colţ de lume care să fie al lui, lîngă fiinţele ce-i erau dragi : femeia şi fetiţa lui. Lupta aceasta lăuntrică, fără manifestări exterioare dramatice, trebuie să fi fost grea pentru scriitor, căruia nu-i plăceau complicaţiile şi care îşi consemnă această profundă nedumerire într-o poezie pe care o intitulează *Călătorul* ·

După atîta lungă cale,
Ce-am făcut în viaţa mea ?
Am ajuns acum în vale
Şi am dat de cale grea.

Merge-voi tot înainte,
Fără-a mă-ngriji de drum ?
Sau aş face mai cuminte
Să stau locului de-acum ?

Tot ce mişcă, tot ce zboară
Mă îndeamnă-a rătăci,
Ca un rîu ce se strecoară
Fără a se mai opri.

Iar o floare de grădină
Îmi şopteşte-ncetişor
Ca să prind eu rădăcină
Lîngă ea, lîngă-un izvor.

Daleu ! frate, frăţioare,
Cum aş face, cum să fac
A mea soartă călătoare
Cu-al meu suflet s-o împac ?...

E limpede că scriitorul îşi făcea în această perioadă un răscolitor examen de conştiinţă. În fond, el acum se afla la adevărata răscruce a vieţii sale. După ce se întorsese din

străinătate în 1858, inima lui generoasă, conştiinţa lui cinstită nu putuseră desigur ezita mult : Paulina şi copila lui ocupaseră locul ce li se cuvenea în casa de la Mircești, fără ostentaţie, dar şi fără să ascundă situaţia reală. Considerînd problema esenţială rezolvată, credea că aceasta nu-l va împiedica să-şi continue felul său de viaţă de mai înainte, de veşnic călător. Şi iată că într-o bună zi, în mijlocul Parisului, scriitorul simte că, dincolo de intenţiile sale şi de acordul în această privinţă al Paulinei, care totdeauna a fost pentru el o femeie ideală, ceva înlăuntrul său s-a schimbat, că pentru el, om cu adevărat de inimă, ceva nu este chiar atît de simplu cum îşi închipuise. Nu numai sentimentul firesc pentru copil — şi aceasta este o notă pozitivă pentru Alecsandri, căci exclude posibilitatea de a se fi comportat cum s-a comportat numai şi numai din simplă datorie — ci şi afecţiunea pentru tînăra femeie ce-l iubea contracarează dorul său de călătorii. Într-o poezie, scrisă în formă populară în această vreme cînd definitiva culegerea de poezii populare, poezie rămasă între manuscrisele sale în forma ei iniţială, el consemnă această poruncă lăuntrică de a înceta peregrinările solitare :

Trec prin luncă, lunca-mi zice :
„Ce caţi tu singur pe-aice ?
Vestea-mi spuse c-ai găsit
Sorioară de iubit.
Unde-ţi este sorioara,
Ca să-i farmec inimioara,
Cu miresme şi cîntări
Şi cu-a umbrei desfătări ?“
Trec pe cîmp, cîmpia-mi zice :
„Ce caţi tu singur pe-aice ?
Pentru scumpul tău ador
Am întins verde covor
Ş-am pus floare lîngă floare
S-o dismierde pe picioare,
Ş-am pus roua dulce-n flori
Pentru dulci-i ochişori“.

Astfel lumea-ntreagă-mi zice
„Ce caţi tu singur pe aice ?
Viaţa trece !... nu jăleşti
Singurel să pătimeşti ?...“

Şi, mărturisind frămîntările lăuntrice profunde şi neaşteptate ale scriitorului, în manuscris, în dreptul ultimilor două versuri, fără să le şteargă, ca un om care singur nu-şi poate defini clar starea sufletească, el adaugă o variantă :

Viaţa trece ! nu ţi-e greu,
Nu ţi-e greu de traiul tău ? [160]

Mai tîrziu, el a întreţesut poezia aceasta într-o alta mai largă : *Omul singuratic,* deosebit de complexă, deşi trecută cu vederea de exegeţii vieţii şi liricii sale, în care, la un moment dat, urmează versuri ce arată cum, în această mare frămîntare, biruise nevoia lăuntrică de a se fixa în cadrul fericirii casnice :

Nemernic este omul ce n-a-ntîlnit în cale
O gingaşă pereche în cursul vieţii sale !
Pe inima lui seacă, ruină părăsită,
Păiangănul urzeşte o pînză încîlcită,
Prin care nu răzbate nici o simţire bună...
Ca racla ce-i deşartă, lăuntrul ei răsună !

În această stare sufletească pe care cei ce rămîn la suprafaţa vieţii şi creaţiei lui cu greu ar fi putut-o bănui, Alecsandri porneşte pe la mijlocul lui septembrie 1862 de la Paris spre ţară. Vine desigur de la Viena cu vaporul pe Dunăre pînă la Giurgiu şi se opreşte cîteva zile la Bucureşti, pentru a face domnitorului prin viu grai un raport asupra misiunii sale şi asupra stării de spirit din Apus faţă de ţara noastră. Fără îndoială, cu nişte vechi prieteni cum erau Cuza şi soţia lui, Alecsandri vorbise şi despre lucrările lui literare din ultima vreme. Doamna Elena Cuza tocmai înfiinţase azilul pentru copii găsiţi ce-i purta numele, căruia se străduia să-i afle fonduri pentru susţinere. Scriito-

rul îi încredinţează cu o scrisoare manuscrisul complet al culegerii de poezii populare, „aceşti copii găsiţi ai geniului romînesc" — ceea ce arată că în scrisorile din ultima vreme nu exagerase cînd vorbise de munca sa literară — urmînd ca banii ce se vor strînge din vinderea lui să sporească veniturile aşezămintelor Doamnei. Probabil că tot cam acum el a compus, desigur la cererea Elenei Cuza, cele patru imnuri şcolare destinate elevelor azilului. Cîteva zile mai tîrziu, în ziarul *Reforma,* Bolintineanu, care făcea parte de asemenea dintre prietenii credincioşi şi intimi ai perechii domnitoare şi deci cunoscuse şi gestul lui Alecsandri şi cuprinsul manuscrisului său, publica un entuziast articol despre poeziile populare şi despre marile merite şi în această direcţie ale confratelui său moldovean [170].

Întors în Moldova, Alecsandri se aşază la Mircești, în mijlocul familiei de dorul căreia se simţise atît de puternic chemat. Aici, în cadrul de natură ce-i devenea pe fiecare zi mai scump, el duce o viaţă senină, corespondînd cu regularitatea ce a păstrat-o totdeauna în această privinţă chiar în călătorii şi continuînd să se ocupe de lucrările sale. Pregăteşte pentru tipar piesele scrise în anii din urmă ; pregăteşte de asemenea o nouă ediţie a poeziilor sale, cărora le va adăuga ciclul : *Mărgăritărelele,* în care intrau poezii publicate după 1853 şi o serie de inedite.

Între timp, la 22 ianuarie 1863, izbucneşte o mare mişcare insurecţională în Polonia, mişcare cu caracter social şi naţional totdeodată — ceea ce răsuna cu mare putere în conştiinţa scriitorului nostru, cum răsunase de altfel în întreaga Europă, tulburînd pentru o bună bucată de vreme liniştea cabinetelor diplomatice şi echilibrul politic european. Alecsandri îşi manifestă făţiş simpatia faţă de cauza acestui popor impilat ce se ridicase pentru apărarea drepturilor sale inalienabile. În aprilie 1863, îl aflăm în fruntea unui comitet ce se constituise la Iaşi pentru sprijinirea revoluţionarilor polonezi [171]. E uşor de înţeles că în legătură cu activitatea acestuia nu se putea face prea mare publicitate şi în consecinţă nu putem avea prea multe ştiri. În aceeaşi vreme, scrie o poezie, *Cristos a înviat,* în care vibrează convingerea că

„nu piere / Dreptatea, şi credinţa, şi adevărul sfînt" şi că va trebui să vină şi ziua reînvierii la libertate a acestei ţări :

Polonie strivită sub aprigul picior
A tiraniei crude,
Curaj ! în cer s-aude
Un imn de reînviere, un glas prevestitor.

Pe la sfîrşitul lui februarie apăruse *Repertoriul dramatic* cu ultimile lui piese. Vechiul său amic Alecu Hurmuzachi citind atît această carte cît şi gramatica în limba franceză îi scria despre mulţumirea ce i-o procurase. Alecsandri îi răspundea, în ce priveşte gramatica, arătînd lipsa sa de pretenţii în acest domeniu, dar explicînd preferinţele sale pentru simplitatea ortografică, prin dorinţa de a face accesibil maselor studiul limbii. „De vreme ce voim a răspîndi luminile în popor — spunea el — trebuie să-i înlesnim învăţătura, iar nu să-l speriem în sistemuri de etimologie, mai ales că etimologia este una din boalele care ameţesc mai rău mintea omului" [172]. Făgăduindu-i, în ce priveşte teatrul, să-i trimită, ca o ilustrare a spuselor sale, în curînd piesa *Rusaliile,* a cărei tipărire o îngrijea şi care, spunea el, scandalizase revista *Nichipercea,* scriitorul încheia arătîndu-şi tristeţea în faţa tot mai relei situaţii politice din interior. „Lucrurile politice merg rău — spunea el. Discredit şi dezordine, aceste sînt deviza guvernului de astăzi. Pe de o parte înverşunarea partidelor politice, pe de altă parte nepăsarea celor ce se află la putere au produs o stare de lucruri foarte tristă de privit... Dumnezeu să ne lumineze, căci sîntem căzuţi într-un mare întuneric." [173]

Situaţia politică internă continua într-adevăr să fie proastă. Încordarea relaţiilor dintre domnitor şi cele două partide de opoziţie — deşi din cînd în cînd ele erau chemate la guvern — deci şi între domnitor şi adunarea deputaţilor continua. Aceasta ducea la o paralizare reciprocă de acţiuni, la o sterilă vorbărie în parlament, fără însă prin acest potop de discursuri să se aducă cea mai măruntă contribuţie la rezolvarea problemei esenţiale, celei a ţăranilor. E ceea ce determină pe Alecsandri, care din retragerea lui continua să rămînă partizanul politicii lui Cuza şi duşmanul opoziţiei lui, să scrie foarte transparenta fabulă *Moara de*

vînt, dedicată lucrărilor fără rezultat ale Camerei, desfășurate în nepăsarea firească a întregului popor. Poezia este larg difuzată în foi volante și publicată în *Lumina,* revista tînărului istoric și scriitor B. P. Hasdeu, susținător și el al politicii lui Cuza, contra boierilor și demagogilor. Cunoscîndu-l în această vreme în Iași, Alecsandri îl apreciază și-i dă pentru revista lui, la care colabora din vechea gardă de scriitori și Costache Negruzzi, „legenda" *Visul lui Petru Rareș.* Este iarăși vorba de o creație literară cu tîlc în favoarea lui Cuza, urmărind să arate că nu titlurile moștenite, ci vrednicia personală a omului îi dă acestuia dreptul a fi căpetenia țării — cum s-a mai întîmplat în trecutul nostru. Pentru a ne orienta în ce privește poziția lui Alecsandri din această vreme, e interesant de reținut că exact în perioada în care el se afla la Iași și se apropia de tînărul democrat și răzvrătit care era Hasdeu, aici se puneau bazele Junimii, începeau să se organizeze „prelecțiile populare", discuțiile din cercul lor închis în jurul literaturii romîne și mai cu seamă a situației politice din țara noastră. Reputația de democrat — nu în genul fals și demagogic al liberalilor vremii — și de credincios prieten al lui Cuza, face însă ca acum nimeni dintre apropiații noului cerc junimist să nu îndrăznească a i se adresa pentru a-l atrage. Și este interesant că nici împrejurări întîmplătoare în capitala Moldovei, unde scriitorul avea atîtea relații, nu l-au pus în legătură acum cu întemeietorii Junimii, el orientîndu-se pe cu totul alte drumuri și frecventînd alte cercuri de oameni.

În această perioadă, probabil în urma noului atac ce-l reprezenta *Moara de vînt* și a publicării pieselor sale în volum, a reluării lor pe scenele din Iași și București, se produce cea mai masivă și mai concentrată campanie cunoscută pînă acum împotriva lui Alecsandri. Un adversar atît de incomod și cu atîta răsunet în public nu putea fi lăsat fără replică. El trebuia — cum s-a încercat mai tîrziu și cu Caragiale — minimalizat și mai cu seamă compromis. De aici, ofensiva pentru a dovedi că Alecsandri este un dușman al democrației din țara noastră. O serie de atacuri pe aceeași temă se mai schițaseră imediat după ce *Zgîrcitul risipitor, Clevetici, Sandu Napoilă* și *Rusaliile* ieșiseră la lumina scenei, încă din 1861, în *Dacia,* în *Țăranul romîn,* în *Ateneul romîn.* Scriitorul, ca de obicei, nu răspunse în

nici un fel la aceste atacuri concentrice. Un fel de contrapondere pentru aceste critici reprezentase poezia omagială adresată lui Alecsandri în 1861 de bătrînul Asachi însuşi [174], apoi, în 1862, articolul entuziast amintit mai înainte al lui Bolintineanu, privind poezia populară, şi cel publicat de Em. Creţulescu în *Revista romînă* despre *Doine şi lăcrimioare*. Acesta din urmă considera pe scriitor ca făcînd parte dintre acei „bărbaţi eminenţi în care putem zice că se personifică geniul romîn" şi căuta cu abilitate, evitînd să intre în discuţia problemelor politice, să respingă acuzaţiile ce i se aduceau pe acest plan, afirmînd cu bună dreptate că despre el ca om politic „se poate zice numai, şi aceasta este cu totul în onoarea sa, că în faptele sale de ministru nimic n-a dezminţit generoasele-i cugetări ce le-a exprimat ca scriitor" [175].

Acum, în 1863, atacurile erau reluate mult mai făţiş din direcţii mai numeroase şi cu mai mare vehemenţă. Începînd din martie şi aprilie 1863, revista umoristică *Nichipercea* a lui Orăşanu, *Ţăranul romîn*, *La voix de la Roumanie* — legate de gruparea liberală a lui Brătianu şi Rosetti — se năpustesc asupra lui Alecsandri. Pentru a-l compromite în faţa opiniei publice, ziarele-l acuză că prin ultimile sale lucrări dramatice se dovedeşte duşman al marilor reforme democratice necesare în ţara noastră. Era vorba, firesţe, de o campanie chibzuită anume pentru a deruta opinia publică, a înstrăina simpatiile largi de care se bucura scriitorul şi a micşora efectul criticilor demascatoare ale operelor sale. Atacurile contra lui devin aşa de violente încît Pantazi Ghica, pricten al poetului, dar de fapt în acest moment adversar politic, întrucît el mergea, ca şi fratele său, cu tabăra monstruoasei coaliţii ce tocmai se constituia, simte exagerată nedreptatea atacurilor şi intervine printr-o scrisoare către redactorul gazetei *La Voix de la Roumanie*. Fără să absolve cu totul pe scriitor, Pantazi Ghica, dată fiind poziţia pe care se afla, căuta să înfăţişeze piesele incriminate de presa liberalilor ca „micile greşeli ale unui om celebru", insistînd asupra marilor lui merite şi conchizînd : „Am vrut să spun romînilor care-l critică doar că alături de dreptate rămîne un simţămînt cu care e dator fiece om : recunoştinţa". [176] După cum uşor se poate vedea, Pantazi Ghica apăra pe scriitorul nostru ca funia pe spîn-

zurat. Interesele de partid se dovediră pentru cei doi fraţi Ghica mai puternice decît prietenia pentru cel atacat. Pentru Pantazi Ghica dreptatea era, cu alte cuvinte, de partea atacatorilor lui Alecsandri, dar sentimentul de recunoştinţă pentru celelalte lucrări ale sale trebuia să facă să se ierte „micile greşeli". Este neîndoielnic, după cum reiese şi din alte articole ale vremii, că adversarii săi îşi dăduseră bine seama de reala semnificaţie a pieselor scriitorului din această perioadă şi însemnătatea ce o aveau ele ca factor demascator.

Scriitorul însuşi înţelege la rîndul său de unde provine această ascuţime a atacurilor : ţinta nu era numai el, ci şi Cuza, ca şi întreaga grupare a „moderaţilor", cu atît mai hulită cu cît monstruoasa coaliţie acum se constituise. Şi tocmai pentru că-şi dă seama că atacurile se îndreaptă împotriva unei linii politice juste, progresiste, pe care el se străduia să o slujească, Alecsandri face ceea ce de regulă niciodată n-a făcut cînd era atacat : răspunde ! Răspunsul său e o scrisoare plină de ironie şi de dispreţ pentru lumea politică pe care o detesta, pe care o ţintuise la zidul infamiei şi din mijlocul căreia porneau acum atacurile aparent literare, în fond evident politice. Chiar a doua zi după intervenţia lui Pantazi Ghica, de la Mircești, el adresa o scrisoare lui Ulyse de Marsillac, conducătorul ziarului *La Voix de la Roumanie* şi unul din denigratorii săi, pe care acesta o publică. „Deşi nu intră în obiceiurile mele — scria el referindu-se la criticile ce se ridicaseră contra pieselor sale din urmă — de a răspunde la asemine hărăţaguri care, slavă Domnului, nu pot nici răni, nici ucide pe nime, doresc însă acum să fac o declarare în favoarea adevărului adevărat : Atît în piesa *Rusaliile,* cît şi în drama intitulată *Zgîrcitul risipitor,* am cercat să biciuiesc ridicolele, iar nu principiile ; am cercat a stigmatiza nu pe oamenii ce au convingeri, dar pe şarlatanii care fac din cele mai sacre principuri o materie de speculaţie". „Respect Capitoliul — continua el cu aceeaşi nimicitoare ironie — dar nu mă pot opri de a rîde de unele gîşte care, deşi nu l-au salvat niciodată, se cred obligate de a ţipa cu pliscul deschis apropo de nimic, apropo de o umbră şi chiar de o şuierătură adresată lor..." [177]. În comentariile pe care, la 1875, le făcea acestei scrisori, referindu-se la acuzaţia ce i se aducea că ar fi contra împroprietăririi ţăranilor, amintindu-şi de *Prinţipiile*

noastre pentru reformarea Patriei, el spunea : „Aceste acuzări m-au făcut a rîde cu atît mai mult ca la 1848... am fost unul din acei cari au subscris angajamentul de a da pămînt ţăranilor, ca unul ce, fiind proprietar, aveam cu ce să-mi îndeplinesc gîndul“ [178]. Hotărît, scriitorul era necruţător cu demagogii.

Încă de la începutul acestei campanii, în sprijinul poziţiei sale, sare tînărul, bătăiosul Hasdeu. El se afla în acel moment la Iaşi, unde scotea, cum s-a mai spus, revista *Lumina* la care Alecsandri colabora. Intervenţia sa n-avea totuşi de loc un caracter personal, nu izvora din simplă simpatie literară pentru autorul *Doinelor,* pe care de altfel îl admira. Hasdeu era, în acest moment, la începutul unei îndelungi campanii de presă contra lui Rosetti, contra monstruoasei coaliţii, contra adunării deputaţilor — căreia-i zicea pentru sterilele ei discuţii, făcînd un admirabil joc de cuvinte, „adunarea nelegiuitoare“ — pentru rezolvarea în favoarea ţăranilor a chestiunii rurale, pentru votul universal [179]. După cum se vede, el se situa pe poziţiile politice ale lui Cuza, în sprijinul cărora el avea să dea mai tîrziu şi lucrarea istorică *Ion-Vodă cel Cumplit.* Dîndu-şi seama de îndată care sînt adevăratele obiective ale adversarilor lui Alecsandri, el ştie că apărîndu-l apără propriile sale credinţe politice şi interesele maselor largi. În articolul *Mişcarea literelor în Eşi,* din martie 1863, Hasdeu se ocupă în consecinţă pe larg de atacurile contra pieselor *Zgîrcitul risipitor, Clevetici, Sandu Napoilă, Rusaliile,* degajînd cu fineţe obiectivul lor şi însemnătatea lor demascatoare. Începînd prin a afirma în legătură cu prima din aceste piese că „marele poet zugrăveşte în drama sa nestatornicia socială a romînilor moderni“, Hasdeu sesizează şi subliniază racilele sociale care-l frapaseră pe Alecsandri, pe care acesta le atacase, între altele acele care duc în mod firesc la alianţa burghezo-moşierească. „Aşa numiţii *retrograzi* şi *liberali* — spunea Hasdeu — nu pot forma la noi două tabere, ci numai una sau mii de mii. Ei formează numai o tabără, pentru că steagul lor comun e «egoismul» ; ei formează mii de mii de tabere pentru că *egoismul* e lucrul cel mai individual din lume. De aceea vedem la noi că, de-ndată ce «interesul poartă fesul» apropie pe un *retrograd* de un *liberal* şi viceversa, *retrogradul* nu se mai îngrijeşte de ceilalţi

ai săi, nici *liberalele* nu-şi mai bate capul cu amicii săi politici, ci ei doi se-mbrăţişează ca fraţi gemeni şi-şi dreg trebuşoarele în armonie pîn-la a doua zi sau şi mai curînd, cînd «Baba» schimbă cojocul. Iată starea socială descrisă în drama d-lui Alecsandri, descrisă cum descrie numai dl. Alecsandri, adică descrisă măiestreşte!" [180] Şi după o amănunţită analiză a piesei, în care nu scapă să releve „cît de nimerit sînt caracterizaţi cvasipubliciştii noştri în persoanele lui Clevetici şi Tribunescu", autorul articolului, insistînd asupra păcatelor reale ale „conruptei noastre societăţi", conchidea: „în loc de a învinovăţi pe Dl. Alecsandri de a pinge * starea noastră socială în culori prea negre (precum făcea an-terţ *Ateneul Romîn* al lui V. Alexandrescu, apropos de *Clevetici demagogul* şi *Rusaliile în satul lui Cremene)*, noi l-am acuza mai de grab de a fi încă prea blînd pentru «greşelile» noastre".

În continuare, articolul lui Hasdeu se ocupa de cea de a doua ediţie a *Doinelor şi Lăcrimioarelor*, „piatra angulară a nemuririi d-lui Alecsandri", care tocmai se afla sub tipar, făcînd o serie de interesante consideraţii în jurul creaţiei lirice a scriitorului nostru, numit: „părinte şi cap al poeziei naţionale, bazate pe studiul acelei poporane". Într-adevăr, pe la începutul lui mai 1863, volumul de poezii ce cuprindea acum şi *Mărgăritărelele* apăru. Pantazi Ghica îi consacră un articol elogios, în ziarul *Independenţa romînă*, pe care se grăbeşte să-l trimită lui Alecsandri. Acesta îl primeşte cu acelaşi surîs binevoitor, ca pe un lucru amabil pentru care e recunoscător, dar care parcă nu-l privea direct, spunîndu-i, după ce-i mulţumeşte, cu o turnură de frază în care se împletesc modestia cu o elegantă curtoazie: „Te-aş certa o leacă, dacă aş avea curajul, pentru lucrurile exagerat de bune ce le scrii despre bucăţile mele în versuri, dar am slăbiciunea, poate de neiertat, de a primi în tăcere încurajările măgulitoare ale prietenilor mei — oameni de gust" [181].

În cursul anului 1863, afară de scurte drumuri la Iaşi pentru diversele interese materiale sau literare, el stă numai la Mircesti, unde, deşi continua să fie hîrţuit de încurcături băneşti, se simte din ce în ce mai bine. Fratelui său îi scria

* De a zugrăvi.

la sfîrşitul lunii august că intenţionează să construiască aici o casă de ţară în genul celor englezeşti (amintirea celor admirate în 1859 la Richmond îi stăruia desigur în minte !), căci Mirceştii, declara el, era locul ideal de viaţă pentru sine şi familia sa [182]. De reţinut este şi faptul că Alecsandri vorbea de „familia sa".

Încă de la începutul verii — cu atît mai mult după ce avusese din nou ocazia să vadă mai îndeaproape mocirla politicianismului, poate şi după atacurile ce i se adresaseră cu atîta nedreptate şi perfidie totdeodată — el scria în acelaşi sens prietenului său Ion Ghica de la care probabil primise din nou unele ispitiri de a reveni în viaţa politică : „M-am retras spre a face cu totul altceva decît politică. Voi fi blamat poate — nu-mi pasă ; voi fi învinuit de lipsă de zel — nu-mi pasă ; voi fi declarat rău patriot — nu-mi pasă. În fond, mă simt mai bun romîn decît cei cu gura mare, care fac teatru din orice, pînă şi din scaunele ce li se vînd cu 10.000 lei bucata" [183] — încheia el. Aluzia din urmă se referea la C. A. Rosetti, pe care nu-l cruţa niciodată şi care recent, pentru a manifesta demagogic contra regimului lui Cuza, refuzase să plătească impozitele legiferate în ciuda protestelor opoziţiei şi acceptase să i se scoată în vînzare lucrurile din casă, reprezentaţia fiind aranjată ca „admiratorii" să-i cumpere cu exagerata sumă de 10.000 lei scaunul pe care stătea la masa lui de lucru — ceea ce, e adevărat, se preta la variate ironii. Şi Alecsandri continua cu amărăciune : „Vai ! aici trebuia să ajungem noi, primii pionieri pe acest tărîm ! Dar aşa se întîmplă : şarlatanii prosperă. Şi e firesc. Ei nu ezită să treacă printr-o sumă de murdării pentru a ajunge la ţintă."

Sentimentul de mulţumire ce-l încerca în retragerea de la Mirceşti îl fixa din ce în ce mai mult aici, cu atît mai mult cu cît dispoziţiile creatoare par şi ele tot mai bune. În această vreme probabil, în afară de alte lucruri a căror elaborare nu poate fi datată, scrie cînticelele sale : *Chiriţa în voiaj, Barbu Lăutaru, La Bucureşti* şi comedioara *Paracliserul* sau *Florin şi Florica.* Primele două şi cea din urmă s-au jucat în februarie şi martie la Bucureşti. Cînticelul *La Bucureşti* oglindea ceva din sentimentele pe care le trăiau moldovenii văzînd în perioada de după Unire scăderea importanţei Iaşilor în avantajul Bucureştilor. Cînticelul aducea

totodată o critică a moravurilor îndeosebi politice din noua capitală a ţării, săgeţile sale îndreptîndu-se mai cu seamă împotriva liberalilor şi demagogiei lor. E interesant că, deşi în final cînticelul omagia Unirea, temîndu-se ca totuşi el să nu fie interpretat ca o încurajare a tendinţelor separatiste, într-o vreme cînd îndeosebi partida boierească moldovenească agita asemenea planuri, Alecsandri n-a publicat niciodată acest cînticel şi probabil l-a retras curînd de pe scenă. De reprezentat trebuie să se fi reprezentat, căci refrenul unui cuplet al său apare într-un articol al lui Pantazi Ghica din această vreme [184]. Cu *Chiriţa în voiaj*, Alecsandri înfăţişa în continuare pe faimoasa sa eroină, ilustrînd evoluţia burgheziei parvenite şi apărînd ca o adevărată mamă a *Rromîncei* lui Caragiale. *Barbu Lăutaru* era cu totul altceva. Chiriţa era satirizată pentru ceea ce era şi ceea ce ameninţa să devină ea în societatea romînească. Barbu Lăutaru, genialul violonist care entuziasmase pe Franz Liszt însuşi prin arta, prin fabuloasa sa memorie muzicală, acum bătrîn, uitat, sărac, reprezentase pentru Alecsandri totdeodată arta populară, artistul popular, ceea ce era cu adevărat pozitiv în pitorescul trecutului. Alecsandri se simte de aceea ispitit să încerce a face şi generaţia tînără şi pe cele ce-i vor urma să simtă înfiorarea de care era el cuprins în faţa acestei amintiri din vremile copilăriei şi tinereţii lui. Erau însă poate aici şi primele manifestări ale unei tendinţe de a idealiza într-o anumită măsură trecutul, tendinţă ce se va face de acum înainte, din cînd în cînd, tot mai simţită în creaţia lui Alecsandri. Această tendinţă îşi are obîrşia mai cu seamă în nemulţumirea provocată de o sumă din păcatele aduse de pătrunderea capitalismului în societatea romînească şi — ca şi la Eminescu într-o măsură — în incapacitatea lui, explicabilă în împrejurările istorice concrete, de a vedea o soluţie înainte. *Paracliserul* sau *Florin şi Florica* era o comedioară uşoară, cu o intrigă amuzantă, pentru un public fără pretenţii, în care însă autorul nu uita nici să înţepe ridicolul parvenitismului, nici să exalte virtuţile patriotice, înscrierea la oaste, tocmai atunci cînd la noi se organiza mai temeinic armata, în perspectiva unor complicaţii internaţionale care i-ar fi putut da prilejul de a se afirma. Trebuie să reţinem însă că şi în această comedie, ca şi în alte scrieri din anii din urmă, Alecsandri se arată inadmisibil de îngăduitor cu

reprezentanții boierimii, nescoțînd la lumină nimic din ceea ce era esențial poziției ei sociale de clasă exploatatoare.

Prieten plin de afecțiune cu cei pe care-i prețuia, Alecsandri este cam în această vreme pus în fericita situație de a descoperi, printr-o întîmplare de care nu ne-a vorbit mai amănunțit, cîteva din manuscrisele necunoscute ale lui Alecu Russo. El trimite de îndată lui Odobescu, pentru revista sa, două din scrierile acestea inedite : un fragment din continuarea *Cugetărilor,* ce apăruseră în *Romînia literară,* și *Iașii în 1840,* anunțîndu-l totdeodată că mai are și altele pe care, *Revista romînă* încetîndu-și apariția curînd, Alecsandri le va publica mult mai tîrziu. În aceeași vreme, Odobescu fiind ministru al Cultelor, scriitorul îi recomandă pe Hasdeu pentru a-i înlesni numirea într-un post la București. Într-adevăr, în urma atitudinii sale fățișe de susținere a politicii lui Cuza și de demascare a „monstruoasei coaliții", reprezentanții acesteia se repeziseră asupra noului adversar, înscenîndu-i un proces pentru imoralitatea nuvelei sale *Duduca Mamuca,* în același scop denigrator, cu caracter politic, cu care fusese dusă și campania împotriva lui Alecsandri. De altfel, lîngă acuzațiile de antidemocratism, contra autorului lui Clevetici se auzise și aceea de imoralitate. Astfel, Hasdeu fu obligat să părăsească Iașii plin de intrigi și să-și caute asigurarea existenței la București.

La sfîrșitul toamnei anului 1863, cînd Alecsandri se pregătea din nou să-și petreacă iarna în izolarea casei de la Mircești, deodată Cuza îl chemă cu mare grabă pentru a-i încredința o nouă misiune în Apus. Guvernarea lui Cuza era din ce în ce mai grea. Colaborarea cu adunarea deputaților, în care, datorită vechii legi electorale, majoritatea continua să aparțină „monstruoasei coaliții", ostilă domnitorului, se vădea pe fiecare zi tot mai cu neputință, împiedicînd orice legiferare, orice progres. Încă mai de mult, domnitorul chibzuise că o ieșire pentru țară din această gravă situație nu poate fi aflată decît printr-o lovitură de Stat, prin dizolvarea adunării deputaților și supunerea măsurilor luate poporului printr-un plebiscit. În vederea acestei acțiuni, care se vădea din ce în ce mai necesară, se duceau de multă vreme discuții diplomatice la Paris și îndeosebi la Constantinopol cu ambasadorii puterilor garante. În vremea din urmă, lucrurile se complicaseră încă mai mult datorită unor împre-

jurări din politica internațională europeană. Frămîntările diplomatice în jurul revoluției polone nu se potoliseră și ele erau de natură să schimbe raporturile dintre marile puteri, dacă nu chiar echilibrul de forțe european. Franța acum menaja susceptibilitățile Austriei, care se opunea noii constituții pe care voia să o proclame Cuza. Napoleon III, avea de aceea acum o poziție mai mult decît șovăitoare și neclară în această problemă. Ceva mai mult, circulau zvonuri după care Franța ar fi căzut chiar de acord să cedeze Principatele Unite Austriei, ca o compensație pentru teritoriul ce-l ocupa aceasta din Polonia, menită a deveni stat independent. Conducerea emigrației poloneze de la Paris, în frunte cu principele Czartoryski, fu cea dintîi care luă contact cu Iancu Alecsandri pentru a dezminți asemenea planuri. Polonezii arătară însă totdeodată agentului diplomatic romîn că, după speranțele lor, un război european pentru eliberarea Poloniei ar fi fost în perspectivă să înceapă curînd și încercară să-și asigure concursul armatei romîne în această eventualitate. Cuza nu făcea mare secret din simpatiile sale pentru cauza Poloniei, cum nu făcuse nici din cele pentru a maghiarilor. Dar, cu înțelepciune și prudență, nu voia să se angajeze în nici o direcție fără să aibă o indicație autorizată și o asigurare clară. Lui i se părea că în acel moment nimeni nu i le putea da mai bine decît Napoleon III însuși, așa că la 11 noiembrie 1863 adresează o scrisoare acestuia, pe care o expediază la Paris prin colonelul Pisoski, unul din credincioșii săi. El își dă seama însă că în scrisoare nu poate atinge toate problemele, atît de delicate și de greu de formulat deschis într-o corespondență diplomatică, fie ea chiar cu caracter particular. În consecință, el consideră că e mai bine ca scrisoarea aceasta să o prezinte o persoană cu mult tact, care să poată aborda în cursul convorbirii și probleme ca aceea a loviturii de Stat, ce nu puteau fi atinse în scris, persoană care să poată răspunde cu abilitate la întrebările ce ar fi avut să le pună Napoleon. Pe de altă parte, de la Napoleon trebuiau obținute cîteva lucruri deosebit de însemnate pentru Principate și pentru Cuza însuși : asigurarea că nu era vorba ca Principatele să fie cedate Austriei, făgăduiala că în caz de război armata noastră va fi admisă să participe — știind că o asemenea acțiune consacrase internațional în 1855 Piemontul — aprobarea tacită pentru lovi-

tura de Stat, risipirea unor suspiciuni în ce privește lealitatea lui Cuza față de Napoleon și Franța. Pentru a prezenta scrisoarea și aceste probleme deosebit de delicate, Cuza se gîndi la Vasile Alecsandri ca la omul cel mai potrivit. Tactul și succesele sale din trecut erau o chezășie, iar faptul că Napoleon îl mai cunoscuse făcea să creadă pe Cuza că împăratul îi va vorbi mai deschis decît oricărui alt trimis al său.

Alecsandri nu ezită și acceptă această misiune, deși în genere evita călătoriile iarna. După unele amănunte, s-ar putea spune că scrisoarea lui Cuza către Napoleon a fost alcătuită chiar de el sau în orice caz că scriitorul a colaborat la ea. În sfîrșit, el pleacă, probabil după mici amînări, căci Cuza se văieta într-o scrisoare către Iancu că „Basile nu-i încă gata". Împreună cu fratele său, în calitatea lui de agent al Principatelor la Paris, scriitorul este primit în ziua de 29 noiembrie 1863 de către ministrul de externe al Franței, acum Drouyn de Lhuys. A doua zi, la 30 noiembrie, Vasile Alecsandri se prezintă pentru audiența la Napoleon III. De data aceasta, conducătorul Franței avea mult mai puțină nevoie de Principatele Romîne ca în 1859, cînd, în ajunul războiului cu Austria, voia să-și amenințe dușmanul prin spate. Alecsandri nu mai fu introdus imediat. Convorbirea fu binevoitoare, dar scurtă, Napoleon III punînd unele întrebări în legătură cu Cuza și situația din Principate, la care scriitorul răspunse cu tactul său obișnuit. Împăratul, care de data asta nu citi, ca în 1859, de îndată scrisoarea lui Cuza pentru a nu se obliga la un răspuns imediat, încheie cu o asigurare de simpatie, declarînd că va citi cu atenție scrisoarea și dacă va fi nevoie de un răspuns îl va încredința lui Iancu. Scriitorul fu satisfăcut de ceea ce această întrevedere părea să-i indice favorabil pentru țara lui și-și manifesta sentimentele și impresiile în încheierea scrisorii prin care, în aceeași zi, îi relata în amănunțime lui Cuza cum decursese convorbirea [185]. Acesta, la rîndul său, fu foarte mulțumit și felicită pe scriitor pentru succesul avut [186]. Nici scriitorul, nici fratele său însă nu fuseseră suficient informați și nu-și putuseră da seama că de fapt Napoleon era tocmai într-un moment foarte critic din cauza continuei scăderi a prestigiului său și că tot ceea ce spunea nu era menit decît

să ascundă profunda derută în care se afla el însuşi şi politica sa pe plan internaţional.

În zilele care urmează audienţei la Napoleon, scriitorul continuă să joace rolul său de trimis diplomatic extraordinar. Doamna Elena Cuza fiind la Paris, el o asistă cînd conducătorul emigraţiei polone îi face o vizită şi o însoţeşte atunci cînd întoarce această protocolară politeţe. Vizitele au prilejuit desigur şi unele discuţii politice în legătură cu viitorul celor două popoare, dar fără nici un obiectiv precis şi fără nici un rezultat concret.

Alecsandri pare a intenţiona din nou să plece într-o călătorie mai lungă. Nu chiar în Japonia, dar în Egipt, căutînd eterna lui pasiune : soarele. În ianuarie 1864, cînd scria lui Brănişteanu, expediind plin de atenţie şi diverse daruri pentru Paulina, îi spunea că încă se mai află la Paris, întrucît voia să sfîrşească nişte lucrări dramatice înainte de a pleca. Pînă în luna mai nu mai avem nici o ştire despre el. Fără îndoială că, din cine ştie ce motive, la călătorie renunţase, rămînînd la Paris toată iarna, mergînd la teatre, citind, lucrînd, uneori şi pe baza impresiilor mai puternice lăsate de unele piese văzute pe scenă sau citite nu de mult. Poate în acest interval să fi fost scrisă comedia *Millo director* sau *Mania posturilor*, unde, lîngă unele influenţe franceze, îşi făceau loc însă şi altele din *Revizorul* lui Gogol, care în Franţa era de mult tradus de Prosper Mérimée şi desigur îi fusese cunoscut scriitorului nostru.

Tot în acest interval încearcă, prin intermediul marelui actor francez Got, prieten cu familia fratelui său, să i se joace la Comedia Franceză o comedie uşoară într-un act, în versuri, pe care o scrisese probabil în liniştea de la Mircești. Era comedia, publicată abia în 1882 : *Les bonnets de la comtesse*. Dar încercarea lui de a fi jucat pe o scenă a Parisului n-a reuşit [187].

La 5 mai 1864, părăsea Parisul cu intenţia ca la 9 mai să se poată îmbarca la Pesta pe vaporul ce trebuia să-l ducă la Galaţi [188]. E locul să ne întrebăm : oare plecarea la această dată să fie în legătură cu lovitura de Stat de la 2 mai ? Şi încă mai departe : care a fost poziţia lui Alecsandri în această problemă ? La prima întrebare răspunsul e simplu : fără îndoială că vestea loviturii de Stat a determinat plecarea grăbită a scriitorului de la Paris. El, ca unul ce fusese

inițiat în intențiile lui Cuza atunci cînd plecase pentru a da lămuriri lui Napoleon III, știa că asta însemna ca o primă consecință împroprietărirea țăranilor și considera necesar să fie în țară atunci cînd se va pune în practică.

În ce privește poziția lui Alecsandri față de lovitura de Stat, lucrurile sînt de asemenea destul de clare, deși aici este de luptat cu o veche prejudecată ce s-a acreditat. Poate că nu este întîmplător că un junimist — Iacob Negruzzi — deși recunoștea că scriitorul nu fusese adversarul împroprietăririi țăranilor, a lansat în amintirile sale ideea falsă că nu se împăcase cu lovitura de Stat, observînd că împroprietărirea nu fusese cîntată de poet [189]. Vrînd să dea impresia apropierii lui Alecsandri de pozițiile Junimii și a dezacordului său cu politica democratică a lui Cuza, Negruzzi uita însă, în afară de alte fapte pe care poate le ignora, că în „legenda" ce o consacra lui Cuza la moartea acestuia, preamărind meritele domnitorului, poetul insista asupra actului împroprietăririi țăranilor mai mult chiar decît asupra celui al Unirii, pe care nu el era în stare să-l minimalizeze. Nu e numai atît. Alecsandri era mai de mult în curent cu ideea loviturii de Stat și, în mod ocolit, el pledase pentru ea în fața lui Napoleon III. E clar că dacă ar fi fost împotrivă, nu ar fi acceptat misiunea din toamna care trecuse, cu atît mai mult cu cît pentru el nu era nici un mister că această lovitură se făcea îndeosebi pentru realizarea legii rurale, în jurul căreia erau vechi controverse între partida domnitorului și gruparea din Adunare a monstruoasei coaliții.

Cît privește atitudinea lui Alecsandri față de împroprietărirea țăranilor, de asemenea trebuie înlăturate vechi prejudecăți provenite dintr-o superficială examinare a faptelor și a creațiilor sale literare. Trebuie să recunoaștem că denigrarea scriitorului pusă la cale de liberali și apoi de monstruoasa coaliție pe tema pretinsei sale poziții antidemocratice manifestată în piese ca *Rusaliile, Zgîrcitul risipitor, Clevetici* etc. a avut un real și prelungit ecou. Cu toate acestea, poziția sa e foarte limpede. E semnificativ că scriitorul însuși la 1863 declarase că el continuă să păstreze vechea atitudine în această problemă ce constituia nodul gordian al vieții politice românești. Această poziție ne este de altfel confirmată de o scrisoare particulară de la sfîrșitul lui

august 1864 către un amic vechi şi intim ca Baligot, faţă de care n-avea de ce păstra reticenţe. În această scrisoare, Alecsandri spunea despre legea rurală : „...o accept în ce mă priveşte, ca un mijloc de a ridica clasa ţăranilor“ [190]. Se pot găsi unele obiecţii ale lui în ce priveşte metoda strict tehnică a pregătirii şi realizării acestui act istoric — în care avea poate dreptate în parte, după cum în parte vedea lucrurile fără suficient simţ al necesităţilor practice, care nu pot satisface toate exigenţele dintr-o dată. Dar ceea ce e sigur — şi lucrul nu trebuie să fie desconsiderat atunci cînd este vorba de a fixa poziţia scriitorului faţă de împroprietărirea ţăranilor de la 1864 — este că el nu a manifestat nicăieri, nici în public, nici în particular, dezaprobarea faţă de acest act. Dimpotrivă, Alecsandri este chiar autorul unei poezii de circumstanţă : *Hora lui Cuza-Vodă*, care pare a fi avut o largă circulaţie tipărită ca foaie volantă şi însoţită de o melodie adecvată, poezie în care este exaltată împroprietărirea ţăranilor şi în genere domnia lui Cuza [191].

Este adevărat că se poate totuşi observa în această vreme o răcire a legăturilor sale cu Cuza. Unii ar putea bănui că ea avea ca motiv eşuarea chestiunii concesiunii de căi ferate, de care am amintit, scriitorul considerînd poate că domnitorul nu-l susţinuse suficient. Ipoteza aceasta nu stă însă în picioare nu numai pe baza unor argumente de etică şi psihologie. Cînd, în 1865, Pantazi Ghica îl roagă să intervină la Cuza pentru a i se încredinţa direcţia teatrului, Alecsandri îi răspunde : „Am să mă păzesc cu tot dinadinsul să fac asta, în propriul d-tale interes şi pentru motive ce ţi le voi arăta prin viu grai la prima noastră întîlnire. Ajunge să-ţi spun că aş fi foarte mulţumit să te văd la conducerea direcţiei şi tocmai din această cauză nu vreau să-ţi compromit şansele de succes intervenind eu însumi în favoarea d-tale. Am mîna foarte proastă de patru ani...“ [192] Răcirea de Cuza era deci mai veche, de prin 1862 probabil, fără să afecteze grav relaţiile lor personale şi neîmpiedicînd pe scriitor să primească misiunea ce i se încredinţase atunci cînd fusese chemat în 1863. Dar ea îl îndepărtase de cercurile palatului domnesc şi-l făcuse să evite a-i mai fi un vizitator, fie cît de rar, dacă nu era nevoie de el. Era aici cauza care îl făcuse să scrie lui Negri, în ianuarie 1860, atunci cînd era încă ministru : „Atmosfera măririlor mă

sufocă pentru că în ea se amestecă mult aer stricat de josnicie şi linguşire". Detesta tot ce era tenebros, sub toate formele, şi dacă s-a retras scîrbit de moravurile politicianismului romîn din vremea aceea, ca un om drept ce era, rămînînd partizanul politicii democratice a lui Cuza, nu putea să nu dezaprobe în tăcere stări de lucruri din anii din urmă care apăreau patronate de acesta, deşi scriitorul ştia bine că erau opera unei nefaste camarile din umbră, a cărei primă victimă era în fond domnitorul însuşi. Alecsandri nu putea rămîne indiferent în faţa abuzurilor şi ilegalităţilor ce se făceau de către oamenii camarilei, care hotărau pînă şi componenţa şi schimbarea guvernelor. El nu putea să nu observe că, încercînd mereu să formeze un partid „moderat" cu care să poată conduce şi realiza reformele, Cuza, de fapt, împins de camarilă, strînsese în jurul său o serie de oameni lipsiţi de principii şi caracter, cu care nu se putea clădi nimic serios. [193] Nu este întîmplător, desigur, că în lucrările sale dramatice de după 1862, Alecsandri, fără să cruţe demagogia liberală în primul rînd, în *La Bucureşti,* în *Paraponistul,* în *Millo director,* în *Covrigarul,* în *Kera Nastasia* critică o serie de păcate ale administraţiei şi politicii guvernelor lui Cuza în general. Poate la aceste rezerve ale lui Alecsandri să se mai fi adăugat aceea care l-a făcut şi pe profund loialul Bolintineanu să demisioneze din guvernul „loviturii de Stat" cîtăva vreme după acest eveniment, după cum singur a mărturisit : faptul că întîrziau alegerile pe baza unei legi electorale democratice şi se prelungea durata unui guvern personal. Acest fapt, pentru conştiinţe mai familiare cu principiile decît cu practica politicianistă putea justifica acuzaţia mai veche a adversarilor că domnitorul nu urmărea prin această lovitură de Stat decît dictatura personală. În felul acesta s-ar explica şi faptul că prin noiembrie 1865, cînd de altfel Cuza începea a vedea cu mai multă luciditate subţiindu-se în jurul său rîndurile prietenilor adevăraţi şi de valoare şi îi propunea să primească a face parte din noul senat, Alecsandri refuză printr-o scrisoare de o impresionantă demnitate, după cum relatează I. Bălăceanu, care mărturisea că o citise [194].

Întors în ţară, Alecsandri se stabileşte, ca de obicei de la 1860 înainte, la Mircesti. În cursul lunii mai el merge la Iaşi, unde întîlneşte şi pe Kogălniceanu, atunci, de la 12 oc-

tombrie 1863, atotputernic prim-ministru. Cu Kogălniceanu, prieten din copilărie, Alecsandri era în raporturi cam reci din ajunul Unirii. Cauzele nu ne sînt cunoscute. Dar această răceală, care niciodată însă n-a dus la ruperea relaţiilor personale şi cu atît mai puţin la o duşmănie violentă, se poate observa într-o serie de mici sîcîieli cu care Kogălniceanu îl urmărise pe Alecsandri, pe atunci ministru de externe, în dezbaterile Adunării elective din săptămînile ce au urmat Unirii. Mai tîrziu, şi unul şi altul au uitat aceste lucruri şi prietenia lor a redevenit ceea ce fusese, deşi scriitorul nostru, cu toată calda sa afecţiune pentru tovarăşul de luptă patriotică va păstra o oarecare rezervă faţă de unele trăsături ale caracterului acestuia. Acum, în 1864, relaţiile lor erau încă reci şi, aşa cum îl cunoaştem, Alecsandri trebuie să fi făcut un mare sacrificiu căutîndu-l. Îl făcu însă pentru că era vorba de teatrul romînesc, care totdeauna i-a fost foarte scump, şi pentru că i-o ceruse Millo, pentru care el a avut totdeauna o mare prietenie şi o mare admiraţie. Îl făcu probabil şi pentru că Kogălniceanu fusese, împreună cu el şi Negruzzi, unul din întemeietorii teatrului romînesc în Moldova, aşa că îl considera nu numai înţelegător pentru interesele teatrului, dar obligat să-l susţină. Millo avea foarte mulţi adversari şi se încerca adesea îndepărtarea lui de la direcţia teatrului din Bucureşti pentru a înlătura astfel concurenţa artistică şi materială pe care o reprezenta populara lui figură.

Probabil, curînd după 2 mai, cînd îi vorbise pentru prima oară în această chestie scriitorul nostru, Kogălniceanu făgăduise a se ocupa de asemenea probleme mai tîrziu, după ce vor fi fost rezolvate chestiunile politice urgente de după lovitura de Stat. În iunie, Alecsandri reînnoieşte intervenţia sa, probabil la insistenţa lui Millo, printr-o scrisoare distantă — îi spune „Scumpul meu ministru“ şi „vous“, scrisoarea fiind în limba franceză. Scrisoarea nu era totuşi rigidă, pledînd cu multă căldură pentru cauza teatrului şi a lui Millo. În ce priveşte teatrul, de al cărui slab nivel îşi dădea bine seama, propunea ca guvernul să trimită trei tineri actori şi tot atîtea tinere actriţe în străinătate, unde să studieze trei ani cu un mare artist, după care să revină în ţară, unde să creeze un curent nou în interpretare şi să întemeieze o şcoală dramatică serioasă. Pînă atunci, teatrul

trebuia încredințat, susținea el pe bună dreptate, unui artist încercat. „Or — spunea scriitorul — pe omul acesta îl cunoașteți de mult, e unul din vechii noștri colegi de școală, e Millo, singurul artist de mare talent pe care-l avem". „După cum știți — continua scriitorul pledoaria sa — el a renunțat la tot pentru a rămîne credincios vocației sale, s-a luptat cu greutăți în cariera sa, consacrîndu-i averea și însușirile sale, a produs opere meritorii, a creat roluri care formează baza repertoriului nostru național" [195]. Alecsandri insista pentru numirea lui Millo nu dintr-o slăbiciune sentimentală, ci pentru că, deplin convins de însușirile acestuia în domeniul teatrului, socotea că va fi în stare să înlăture o serie din gravele scăderi ale scenei romîne de pe atunci, atît în ceea ce privea jocul actorilor, cît și în ceea ce privea repertoriul.

Din toamna anului 1864, Alecsandri este încă mai hărțuit. Nesiguranța în legătură cu veniturile moșiilor din perioada aceea îl lăsase fără arendaș și-l obligase să se ocupe singur de întreaga administrare, lucru ce desigur nu i se potrivea din cale-afară, de care nici nu era prea bucuros și în care pare să fi fost substanțial ajutat de Paulina. Aceasta se dovedi nu numai o femeie plină de iubire și devotament, dar și o energică înlocuitoare a scriitorului în treburile vieții de toate zilele. Alecsandri se obișnuia însă din ce în ce mai mult cu viața de la Mircești și se considera, indiferent de ce va fi avut inițial intenția în vara anului 1860, retras pentru totdeauna în acest colț de țară. „Ne-am primbla împreună la umbra copacilor din lunca de pe malul Siretului — scria el în martie 1865 unui bun prieten ce-i făgăduia să-l viziteze — și vei înțelege cazul atunce cum de m-am lepădat de Satana, adecă de viața publică" [196]. Primăvara, vara, toamna, se plimbă mult. Acum lunca îi redevine tot atît de familiară ca în copilărie, mai mult încă, pentru că acum o observa cu un ochi lucid, mai experimentat și mai sensibilizat decît cu ani în urmă. Cînd vînturile și ploile toamnei încep, urmate apoi de geruri, de zăpadă și viscole, el, un mare dușman al frigului, se închide în casă pînă primăvara, rar încumetîndu-se pe afară. Citește mult, căci are în locuința sa o bibliotecă destul de bogată. Deși niciodată în scrisorile sale nu vom afla indicații despre ultimile lecturi, căci era un om căruia pe nici

un plan nu-i plăcea ostentația, din unele scăpări incidentale ne putem da seama că avea o lectură nu numai bogată, dar și temeinică. Citește nu numai cărți, dar și reviste, ziare, urmărind cu atenție mișcarea literară și viața politică. Cu alte cuvinte, se retrăsese la Mircești, dar nu se izolase acolo. Păstra un continuu contact cu societatea, manifesta curiozitate și interes pentru viața ei la care participa prin creația sa literară, continuu strîns legată de actualitate. Lirica este absentă în această perioadă. Noua culegere a poeziilor populare fusese încredințată din toamna anului 1862 Elenei Cuza, dar curțile domnești rar au arătat un interes real literaturii, așa că volumul nu se tipărise încă și nu va apărea decît în ianuarie 1867, iar poetul nu știa nimic de soarta lui — încă un semn al răcirii lui de Cuza. Cînd se va interesa, prin 1865, de acest volum, se va adresa de altfel lui Baligot, secretarul domnitorului. Scrie în anii aceștia aproape exclusiv teatru, un teatru în care viața socială este permanent prezentă, dovedind o dată mai mult cît de puțin însemna pentru scriitor retragerea la Mircești o rupere de lume.

Dar în anii aceștia ceasurile sale de creație erau, fără îndoială, întrerupte de lungi meditații. Umblînd pe potecile umbroase, printre stejarii seculari din luncă, privind curgerea fără sfîrșit a apelor Siretului, vara, sau jocul flăcărilor din sobă iarna — scriitorul meditează, mai mult ca oricînd pînă atunci, asupra creațiilor sale literare, a eroilor săi, a lumii în care ei trăiesc, se mișcă și în cadrul căreia trebuia să-i înfățișeze. Nu încape îndoială că vechea imagine despre un Alecsandri superficial, veșnic vesel și fără probleme trebuie să dispară. E suficient să ne gîndim că omul care se închisese în 1860 la Mircești, unde scria și medita, de unde n-a ieșit în străinătate pînă în decembrie 1867 decît de două ori, cînd a fost trimis în misiune de domnitor, că omul acesta care se hotărîse de bună voie să trăiască în singurătate, omul acesta n-avea, acum, în 1864, decît 43 de ani. E suficient să ne gîndim la toate acestea ca să ne dăm seama pe de o parte că Vasile Alecsandri a fost, în aceste împrejurări, în stare să dea dovada unei tării de caracter pe care puțini au mai arătat-o în țara noastră ; iar pe de alta, că el era mult mai puțin superficial și mult mai puțin lipsit de frămîntări interioare decît părea, de vreme ce a avut cu

ce să-şi umple aceşti lungi ani, pînă aproape de moartea lui. cît a rămas aici.

Cum am spus, meditînd asupra creaţiilor sale dramatice atît de legate de frămîntările societăţii contemporane, Alecsandri a ajuns în mod firesc să gîndească mai îndelung asupra acestei societăţi, în aşa vie efervescenţă, în aşa de rapidă schimbare pe mai toate planurile. Cu nemulţumirile sale personale uitate cu totul, de la oarecare distanţă şi în timp şi în spaţiu, el se supune pe sine însuşi, care fusese un ostaş în lupta pentru transformarea societăţii romîneşti, la un sever examen de conştiinţă, făcînd totdeodată o obiectivă şi lucidă analiză a momentului istoric din societatea romînească în care se afla. Privind lucrurile sub toate aspectele, ca un om drept ce era, el nu putea contesta că, deşi nenumărate lucruri erau departe de a fi satisfăcătoare, în ansamblu progrese se făcuse. Pe tărîm politic, social, cultural era evident că situaţia era mult mai bună decît la 1840, cînd, alături de Kogălniceanu şi alţi cîţiva, începuseră o luptă ce părea nebunească şi fără nici o speranţă. Provinciile imperiului otoman, guvernate pînă nu cu mult înainte de funcţionarii din Fanar ai sultanului şi locuite de un popor de a cărui existenţă mai nimeni în Europa nu ştia, erau acum unite sub numele de Romînia, cu un domnitor ce şi-l aleseseră singure, cu individualitatea naţională şi autonomia politică recunoscute de întreaga Europă. Robia ţiganilor era o amintire ; o reformă în favoarea ţăranilor se făcuse ; existau, cît de cît, cu păcatele lui, începuturile unui parlamentarism în locul samavolniciilor lui Mihail Sturza şi altele de felul acesta. Scriitorul era departe de a-şi ascunde păcatele acestei lumi noi care se deosebea totuşi din ce în ce mai mult de cea de la 1840, cînd, tînăr, el se avîntase în luptă. Dar în anii aceştia de meditaţie, el încetează să fie exclusivist şi izbuteşte să vadă ceva din continua mişcare a lumii, ceva din profundele ei legi de dezvoltare. Punînd cele bune, care se adunaseră cu încetul şi scăpau din această pricină adesea neobservate, faţă-n faţă cu cele rele, cîntărindu-le cu obiectivitate, el devine ceva mai împăcat, priveşte totul cu mai multă îngăduinţă şi seninătate. Confruntîndu-se pe sine însuşi cu cel din trecut, prejudecăţile sale de astăzi cu credinţele de altădată, cum poate puţini contemporani ai săi au făcut-o, el simte mersul înainte al lucrurilor, îşi dă poate

seama că el nu e-n stare să ţină pasul întru totul, că poate nici nu-l poate înţelege întru totul.

Confruntarea aceasta lăuntrică este aşa de puternică încît se întrupează într-o operă dramatică fără un deosebit relief la prima vedere, dar plină de semnificaţii prin locul central ce-l ocupă în întreaga sa creaţie şi prin cotitura pe care o marchează în gîndirea lui. Este vorba de piesa *Concina,* scrisă prin decembrie 1864, ianuarie 1865, în care, păstrînd toate proporţiile, ca în *Torquato Tasso* a lui Goethe, două personaje întrupează cele două talgere ale cîntarului conştiinţei lui Alecsandri în faţa frămîntărilor sociale ale vremii. De o parte este un bărbat, nemulţumit de tot ce se întîmplă ; de altă parte, o femeie mai împăciuitoare, mai înţelegătoare şi mai lucidă, care la toate filipicele bărbatului contra păcatelor societăţii şi generaţiei tinere din acel moment — potrivindu-se cu multe din criticile din unele comedii şi cînticele ale lui Alecsandri însuşi din ultimii ani — opune, ca şi celălalt eu al scriitorului, progresele reale care totuşi s-au făcut. „Eşti un om învăţat — începe femeia lunga şi decisiva ei tiradă — şi nu voieşti a înţelege că omenirea păşeşte de voie, de nevoie către un ţăl cunoscut de Providenţă numai. Eşti inteligent şi vorbeşti ca un om cu mintea întunecată de nourii patimei. Timpul ce critici cu asprime are şi el defectele sale, ca toate epocele trecute şi viitoare, oamenii de astăzi au şi ei ridiculele şi nebuniile lor, precum le-am avut şi noi pe ale noastre, cînd eram tineri : căci astfel va fi omenirea pînă la sfîrşitul lumei, un amestec de bine şi de rău, de mărire şi de micşorare, de spirit şi de prostie... Însă caută să fim drepţi, deşi poate nu ne plac toate cele ce vedem, caută să mărturisim că generaţia asta nouă este mişcată de un neastîmpăr generos, necunoscut pe timpul nostru, că ea este condusă de-o putere nevăzută, care-o împinge de umeri către un viitor măreţ şi că această putere este tocmai geniul propăşirii, adică progresul !... Da, doctore ; progresul ce dezvoltă simţurile de dreptate, de libertate, de egalitate, pe care le porecleşti d-ta de maşini ; progresul ce înfloreşte în inimi şi produce ca rod acea nobilă demnitate de om prin care neamurile se fac puternice şi respectate... Romînii de astăzi nu ştiu poate să-şi aleagă bine cărarea ; poate că în loc să apuce pe-un drum drept şi bătut, ei se abat pe de-a lăturişi dau prin hăugaşe,

nu zic ba... însă să li se ierte acea abatere, căci ei încă sînt cam... copii... zburdalnici, ca tot ce este tînăr şi pornit de îndemnul entuziasmului. Inima lor e mai mare decît judecata ; ea îi duce cîteodată în rătăciri, îi face să cadă în greşeli periculoase... fie ; dar ia seama, doctore, că romînii nu dau îndărăt, ci, dimpotrivă merg tot înainte, urmînd glasului celui tainic şi ademenitor ce le zice : Înainte, copii, înainte !... Viitorul este al vostru, înainte !..."

Şi este foarte semnificativ, pentru a folosi întru totul această scenetă în caracterizarea controverselor lăuntrice ale lui Alecsandri şi a chipului cum le-a rezolvat el, că discuţia din piesă pe acest plan se încheie prin această replică. Astfel se afirmă triumful *noului* şi al progresului, scriitorul dînd în mod evident cîştig de cauză punctului de vedere care precumpănise şi în conştiinţa lui. După cum vom vedea, el era departe însă de a idiliza ceea ce se întîmpla, de a considera totul bun şi de a absolvi societatea de criticile sale. Dar ceva se schimba totuşi în optica lui, pentru că ceva se schimba în concepţiile lui. Acestei schimbări i se datora faptul că deşi el va continua să fie profund nemulţumit de noua generaţie, să fie totuşi mai îngăduitor cu ea. Cînd în 1865, de pildă, Ion Ghica îi trimite un volum din *Convorbiri economice*, Alecsandri este încîntat de ceea ce aducea amicul său nou şi preţios în stilul lucrărilor ştiinţifice de popularizare, felicitîndu-l de a fi adoptat „adevăratul chip de a populariza cunoştinţele folositoare şi de a face să se afle farmec în cîteva lucrări abstracte", adăugînd că prin astfel de lucrări va face „imens serviciu generaţiei actuale a Romîniei, generaţie inteligentă, dar îngrozitor de ignorantă şi de încrezută" [197] — ceea ce ilustra acel echilibru lăuntric pe care se străduia să-l cucerească, în orice caz părăsirea poziţiei de totală negare a oricărui merit. În aceeaşi scrisoare, în continuare, referindu-se la claritatea şi simplitatea cu care amicul său expunea probleme destul de complicate pentru nespecialişti, Alecsandri îşi exprima o frumoasă năzuinţă : „Totdeauna am visat pentru ţara mea o colecţie populară, scrisă într-un stil simplu şi limpede, cuprinzînd tezaurele ştiinţei umane făcute accesibile tuturor minţilor".

Meditaţiile scriitorului asupra prefacerilor din societatea romînească plecaseră în bună parte de la cele din jurul creaţiei sale dramatice, atît de strîns legată de împrejurările so-

ciale cele mai actuale. E cu atît mai legitim să presupunem, mai cu seamă că avem, după cum se va vedea, o serie de semne în această direcție, că, în anii aceștia de singurătate, meditațiile sale cuprinseseră și creația sa dramatică de pînă atunci și proiectele sale în acest domeniu — și că ele fuseseră nu numai profunde, dar și rodnice, căci vor fi urmate de o cotitură pe acest tărîm. La această dată, Alecsandri avea o incontestabilă experiență în calitatea lui de neobosit spectator și cititor de teatru. Foarte grăitor în această direcție este faptul că în 1857 îi trimitea lui Luchian de la Paris, după ce făcuse o selecție, nu mai puțin de 60 de piese, dîndu-i o serie de recomandări foarte concrete, de om bine orientat în materie [198]. Cîntărind în liniște, fără patimă, fără orgoliu și cu spiritul de onestitate și dreptate de care era totdeauna capabil, Alecsandri și-a dat bine seama, în această perioadă de singurătate și de examen al conștiinței, de ceea ce însemnau pozitiv pentru dezvoltarea teatrului romînesc piesele sale, dar și de slăbiciunile, naivitățile și facilitatea unora din ele. „Dacă m-ar întreba cineva — scria el în ianuarie 1865 lui Alecu Hurmuzachi — de ce mă dădeau la un șir de lucrări de asemenea natură, voi răspunde că lipsa de artiști capabili îmi taie aripele și mă silesc a mă mărgini într-un cadru potrivit cu puterile trupelor actuale din țară. Nu-ți pot spune, dragă Alecule, ce adîncă desperare simt în sufletul meu cînd mă văd lipsit de artiști de talent, care să știe interpreta tot ce aș voi să scriu. Adeseori, mi s-a întîmplat la Paris, asistînd la vreo minunantă reprezentație de la Théatre français, să-mi vie lacrimi în ochi, și asta pentru că n-am actori după placul meu ! Mă găsesc ca un om culcat într-un pat prea scurt, prea îngust ; nu mă pot întinde fără să mă lovesc și să-mi fac vînătăi..." [199]

Iată un Alecsandri cu totul neașteptat pentru cei mai mulți, un Alecsandri frămîntat de problemele creației sale, nemulțumit sincer de ceea ce făcuse pînă atunci, dornic de a face mai mult, mai bine, fără îndoială în stare să o facă, dar împiedicat într-o bună măsură de condițiile obiective, de dezvoltarea încă modestă a teatrului romînesc și ca gen literar și ca artă a spectacolului. Lucru care ne arată pe scriitor mai priceput decît s-ar fi crezut în acest domeniu, de vreme ce-și dădea limpede seama de strînsa corelație

dintre cele două laturi componente ale teatrului și de importanța conlucrării și stimulării lor reciproce, care este o concepție foarte modernă pentru epoca aceea.

Este interesant de asemenea că scriitorul, deși se arată în această vreme conștient de slăbiciunile pieselor sale, nu le repudiază, cum se întîmplă adesea unor scriitori. Nu le repudiază, pentru că își dă seama că ele fuseseră necesare și, așa cum nu se sfia să recunoască ușurătatea unora din ele, nu ezita să recunoască și contribuția pozitivă reală ce au reprezentat-o pentru dezvoltarea teatrului românesc. El înțelege că la 1840, la 1844 și mai tîrziu, reprezentarea unei piese românești de complexitatea și înălțimea lui *Hamlet*, să zicem, n-ar fi aflat nici actorii care să o joace convenabil, dar nici publicul românesc în stare să o guste. El recunoștea că la 1865 încă, în condițiile concrete în care fusese lăsat, publicul larg românesc, „fiind încă tînăr" — cum sublinia chiar Alecsandri — prefera „reprezentări cu țipete, omoruri și cu tot cortegiul grețos al dramelor celor mai exagerate" sau „farse pipărate de soiul lui *Lumpatius vagabondus* etc." [200]. La dificultățile ce stătuseră în calea dezvoltării teatrului românesc și împiedicaseră zborul mai înalt al propriei sale creații dramatice, scriitorul adăuga, pe bună dreptate, și limba literară încă insuficient formată pentru a reda toate subtilitățile de sentiment și gîndire ale oamenilor din toate stările sociale, ținînd seama că în viața adevărată mulți din aceștia realmente își împestrițau limba cu vorbe sau expresii grecești, franțuzești etc., dacă nu se exprimau în întregime în aceste limbi.

Ce putea face el în fața acestor stări de lucruri? În trecut, nu se mărginise doar să scrie teatru, dar participase — și uneori în ceasuri din cele mai grele — la conducerea și administrarea efectivă a teatrului. „Nu știu dacă am creat Teatrul Național — scria el fără orgoliu, dar conștient de ceea ce însemnase contribuția sa în acest domeniu — dar știu că i-am adus un mare concurs și că aș fi fericit a-l vedea prosperînd și reformîndu-se în bine" [201]. Acum, el nu se simțea mai puțin legat de această instituție, nu numai de acest gen literar, căci pentru Alecsandri o piesă însemna totdeauna un spectacol. „Am pentru scena română — scria el în martie 1865 prietenului său Hurmuzachi — o iubire părintească și nu voi părăsi-o niciodată,

căci pe lîngă interesul înfloririi sale, mă domină şi amorul artei dramatice“ [202]. El crede că dacă ar lua personal direcţia teatrelor, ar putea îndrepta lucrurile : „o mărturisesc fără sfială, căci am destulă cunoştinţă de arta dramatică“. „Însă pentru mine şederea în Bucureşti e moarte !“ El nu se mai poate dezlipi de Mircești, decît pentru călătorii mai lungi sau mai scurte, dar nu ca să se stabilească pentru lungă vreme într-un oraş şi mai cu seamă în Bucureşti, pentru care, din cauza politicienilor săi, avea totdeauna cuvinte aspre.

Singurul lucru ce-l poate face pentru teatru este să scrie. Şi aceasta este hotărît să o facă. Dar meditaţiile îndelungi din vara, toamna, iarna anului 1864 îndeosebi — fără îndoială că nu numai de acum — examenul sever de conştiinţă ce şi-l făcuse, examenul activităţii sale dramatice, examenul atent al procesului social, confruntarea tuturor acestora îl determină pe scriitor să înţeleagă că o etapă este depăşită în scrisul său, că fenomene noi apar în viaţă pe care o artă adevărată trebuie să le întîmpine cu înnoiri corespunzătoare nu numai în ceea ce priveşte conţinutul, dar şi în ceea ce priveşte mijloacele de expresie artistică. „Pînă acum am compus bucăţi mai mult sau mai puţin uşoare — scria el aceluiaşi prieten în martie 1865 — în potrivire cu puterile actorilor şi cu neîndemînarea limbii : a venit însă timpul că se cere ceva mai serios, mai literar, fără a mă preocupa de gradul de înaintare a actorilor în arta dramatică. În curînd deci mă voi pune pe lucru...“ [203] Din scrisorile sale particulare se poate reconstitui de altfel ceva din frămîntările, din năzuinţele scriitorului din această vreme, în care simţea nevoia unei cotituri în creaţia sa dramatică. E probabil că acum Alecsandri şi-a dat seama pentru prima oară de primejdia ce o reprezintă uşurinţa de a scrie pentru o creaţie mai profundă, mai complexă. „Fereşte-te mai cu seamă — scria el la sfîrşitul lui octombrie 1865 lui Pantazi Ghica, dar era aici ecoul concluziilor la propriile sale frămîntări — de marea d-tale uşurinţă de a scrie“ [204]. El înţelege că publicul a evoluat totuşi, că pentru a-l face să sesizeze unele lucruri nu mai e nevoie de îngroşări violente ale trăsăturilor, de mari exagerări, de un ridicul căutat — care adeseori aşază creaţia în afara firescului vieţii. „Fii muşcător fără patimă, fără amărăciune, fără exagerare...“

— sfătuia el pentru comediile la care lucra pe acelaşi Pantazi Ghica. Şi nu încape îndoială că tot rezultatul meditaţiilor sale în jurul propriei creaţii, meditaţii care determină cotitura de care am amintit, este şi alt pasaj dintr-o altă scrisoare tot cam de pe atunci, către acelaşi amic. „Străduieşte-te — îi scria el — să studiezi bine caracterele personajelor d-tale, să le faci să vorbească limba ce se potriveşte poziţiei lor sociale, să construieşti cu ingeniozitate scenariile, să eviţi lungimile şi să pregăteşti cu îndemînare deznodămintele“ [205]. E limpede că asistăm la un moment în care nu numai arta, dar însuşi realismul lui Alecsandri atingea o nouă treaptă, superioară, corespunzătoare dezvoltării generale a realismului în literatura romînă.

Pe această cale, scriitorul experimentase deja în vremea din urmă. El fusese conştient dintru început că piesa *Concina* reprezentase o încercare în noua direcţie. *Ginerele lui Hagi Petcu*, care prelucra foarte credincios şi fără să ascundă de altfel o cunoscută comedie a lui Augier, se aşeza pe aceeaşi linie şi dovedea că meditaţiile scriitorului nu fuseseră zadarnice, că perspectiva sa asupra lumii se schimbase într-o bună măsură, capacitatea sa de înţelegere a fenomenelor sociale evoluase, iar noile sale mijloace artistice, substanţial superioare, înregistrau serioase succese. Piesa — în care descoperirea marilor virtuţi spirituale ale fiicei bogasierului de către prinţul Movilă poate să oglindească şi revelaţia profundă pe care scriitorul însuşi o resimţise în faţa însuşirilor ignorate ale Paulinei — avea şi o semnificaţie socială care mărturiseşte că meditaţiile din vremea din urmă, serioase şi îndelungi, făcuse pe scriitor mai lucid, mai pătrunzător şi mai obiectiv în observarea vieţii sociale. Hagi Petcu este un parvenit, dar nu în întregime acoperit de ridicul, cum era Coana Chirița, ci cu meritele lui, ca şi cu păcatele lui. Ceva mai mult : fie că îi convine, fie că nu — şi aici este biruinţa realismului — scriitorul consemnă în această piesă printre cei dintîi în literatura noastră, poate chiar cel dintîi triumful burgheziei, în fond capitularea boierimii, acomodarea ei la noile forme de viaţă şi compromisul ce se încheie între cele două forţe sociale. Hagi Petcu îşi va impune pînă la urmă punctul său de vedere în toate, banii săi făcîndu-l acum pe el cel puternic şi, peste douăzeci

de ani, el va fi Zaharia Trahanache al lui Caragiale — acest continuator pe toate planurile al lui Alecsandri.

Aşa cum *Concina* înfăţişează frămîntarea celor două tendinţe din aceşti ani în Alecsandri şi incontestabila sa aplecare, chiar fără toată înţelegerea, în faţa *noului* impus de progres, chiar dacă acest nou are şi multe slăbiciuni, *Ginerele lui Hagi Petcu* pune în lumină cu claritate schimbările ce se produseseră în concepţiile şi orientările scriitorului, în poziţia sa ca scriitor realist faţă de fenomenele sociale. Pînă atunci, prin comediile sale, Alecsandri dusese o luptă violentă şi distructivă împotriva racilelor lumii feudale. Critica socială din această nouă piesă ne arată pe scriitor convins că începe o etapă nouă în dezvoltarea societăţii romîneşti, că s-ar fi încheiat deci şi sarcina literaturii de a nega total, de a contribui la dărîmarea unei întregi lumi cum fusese cea feudală. Într-adevăr, formele de viaţă feudale, fără să dispară cu totul, erau pe fiecare zi şi mai mult acaparate, covîrşite de cele noi ale burgheziei. Scriitorul însă nu izbutea să discearnă viciul congenital al acestei noi orînduiri sociale, oricît ar fi fost de nemulţumit de unele aspecte ale ei. Neputînd înţelege esenţa orînduirii capitaliste, derutat de faptul că-i afla unele merite faţă de cea feudală, Alecsandri considera, datorită poziţiei sale de clasă, că aspectele ce nu erau pe placul său — şi ele erau departe de a fi tot ce se putea reproşa lumii burgheze — constituiau defecte accidentale, datorite oamenilor rău intenţionaţi sau greşitei puneri în practică a principiilor, iar nu deficienţelor de substanţă ale noii orînduiri. De aceea, scriitorul crede că de acum înainte critica socială, prin literatură ca pe orice altă cale, e chemată să *îndrepte* noua societate, iar nu să o nege şi să contribuie la năruirea ei. Se află aici un merit al lui Alecsandri şi totodată originea noilor limite ce vor apărea în creaţia sa. Este meritul de a fi văzut aşa de repede, cum am spus, printre cei dintîi, aceste noi raporturi sociale. Dar este şi deficienţa de a nu fi putut vedea atunci că în fond nici noua orînduire, chiar dacă era mai bună decît cea feudală sub anumite aspecte, nu era cea adevărat bună şi că în consecinţă nu putea fi îndreptată, ci trebuia şi ea înlocuită cu alta.

Acesta era rodul preţios al primilor ani de retragere a scriitorului, cînd, spre sfîrşitul iernii pe care o petrecea,

cum spunea, fără nici un fel de plîngere către un prieten, în „singurătatea mea de la Mircești", în mijlocul micii sale familii, a meditațiilor și creațiilor sale, într-o bună noapte, la 11/23 februarie 1866, printr-o mișeleasca trădare, în urma unui odios complot, Alexandru Cuza fu silit să abdice.

Domnia celui care realizase Unirea se încheiase, iar țara noastră era îndreptată pe alte drumuri.

VI

LA MIRCEŞTI

„Trebuie să ai vîrsta mea şi să fii obosit de multe ca să afli un anumit farmec cuibărindu-te vara şi iarna în colţişorul ăsta..."

I

În momentul cînd va fi auzit despre detronarea lui Cuza, primul sentiment pe care trebuie să-l fi încercat Alecsandri a fost desigur acela că o întreagă lume, din care el însuşi făcea parte, lumea mişcării revoluţionare de la 1848 şi a Unirii, începe să aparţină trecutului. Era un sentiment de natură să cîntărească greu în adîncile frămîntări interioare, ce le cunoştea el în anii aceia.

Încă demult el nu mai făcea parte din cercul intim al domnitorului şi adeseori, în scrisori către cei apropiaţi, îşi manifestase nemulţumirea faţă de o serie din greşelile de care se făcea vinovată în anii din urmă domnia lui Cuza. Dar, om drept şi mai cu seamă leal, convins de patriotismul şi onestitatea lui Cuza, hotărît oricum să abdice, Alecsandri e dezgustat de oamenii josnici care făptuiseră ceea ce ei voiau să numească „revoluţia de la 11 februarie". El nu putea afla mai cu seamă nici o îngăduinţă pentru chipul în care se adusese la îndeplinire acest complot. Sentimentele acestea nu erau numai ale lui. Dintr-o scrisoare din vremea aceasta ne dăm seama bine pe de o parte că ele erau împărtăşite şi de alţii, iar pe de alta care erau motivele profundei îndurerări a scriitorului în faţa actului de la 11/23 februarie 1866. „În scrisoarea ta din 11/23 mart — scria Alecsandri lui Alecu Hurmuzachi — te întrebi cu durere : pentru ce nu mai sîntem capabili de entuziasm fierbinte şi liber de ghimpul îndoielii în faţa faptului săvîrşit la Bucureşti în noaptea de 11/23 februar ? Dacă ne-ar fi iertat a fi în

aceste momente cu sînge rece, dacă am putea înlătura orice preocupări a minții pentru ca să ascultăm glasul tainic al inimei și al conștiinței, am afla, nu mă îndoiesc, că lipsa noastră de entuziasm sincer provine tocmai din motivul că revoluția (sic !) din București au fost un act de noapte, un rod de umbră, iar nu o izbucnire de acele cari se manifestă glorios la lumina soarelui..." [1] Și, în continuare, cu multă luciditate, fără să ascundă păcatele domniei vechiului său prieten, pentru alegerea căruia el însuși luptase și care — el nu uita ! — reprezentase pe tron mai mult decît orice ideea Unirii, el arată cauzele meschine care duseseră pe politicienii romîni grupați în monstruoasa coaliție la detronarea lui Cuza. „Domnia lui Cuza — spune el — ajunsese pe drojdii. El însuși o înțelesese și era decis să abdice la 8 mart (aceasta o știm din izvor sigur) ; prin urmare toți doreau coborîrea lui de pe tron, însă unii o voiau rușinoasă, fără a se preocupa de pata ce s-ar lăți pe istoria țării, alții o voiau liniștită, pentru liniștirea spiritelor, demnă pentru demnitatea Romîniei și mai cu seamă fără cea mai mică trădare din partea nimănui. Ar fi fost un frumos spectacol pentru Europa de a vedea un popor nou ca al nostru despărțindu-se fără patimă de șeful pe care l-au aclamat în unanimitate acum 7 ani și pe care reprezentanții nației l-au tămîiat de atîtea ori fără măsură... însă cînd abdicarea se poate numi cu tot dreptul escamatoare, cînd armata, cînd guardia personală a domnului devine un instrument orb pentru a desfășura în ochii lumei întregi misterele scandaloase ale palatului domnesc, cînd acea lume rîde de rușinea tronului Romîniei, hohotul străinilor sună trist în inimile noastre și slăiește orice pornire entuziastă. Iată, iubite Alecu, cauza tainică a răcelei cu care a fost primită vestea întîmplărilor din noaptea memorabilă de 11/23 februar. Nimeni aici nu-l regretează pe Cuza, nici chiar amicii lui din copilărie, dar totodată nimeni nu se încrede în făgăduințele noului guvern, căci el a debutat printr-o minciună."

Sînt în aceste rînduri trăsăturile dominante ale caracterului lui Alecsandri : indignarea unui om cinstit, obiectivitatea unui spirit drept, echilibrul în judecată și expresie al unui om senin, departe de frămîntările luptelor. Fără să poată vedea foarte în adînc și să înțeleagă realele cauze ale detronării lui Cuza, scriitorul însă simțea limpede că acesta

fusese victima combinaţiilor politicienilor burgheziei şi moşierimii noastre, ale căror planuri şi interese tendinţele democratice ale domnitorului Unirii le contraziceau. Ceea ce însă, mai presus de orice şi pentru toată viaţa lui, n-a putut ierta el uneltitorilor a fost chipul în care au făcut ei această detronare şi îndeosebi faptul că trădase chiar ofiţerii cărora le era încredinţată garda personală a domnitorului.

Pe Alecsandri îl va fi mîhnit fără îndoială şi faptul că printre complotişti se aflau vechi amici ai săi, cum erau Goleştii, Bălăceanu, I. Ghica, pe care în 1859 îi recomandase cu căldură încrederii lui Cuza. Dezaprobarea sa profundă faţă de cei ce fuseseră amestecaţi în acest complot — mărturie a firii sale cinstite, de om căruia nu-i plac loviturile pe la spate — se vădeşte prin aceea că el rupe legăturile aşa de strînse ce le avea de 30 de ani cu Ion Ghica, acum prim-ministru, iar corespondenţa lor se întrerupe total timp de aproape patru ani, pentru a se relua foarte slab şi convenţional pînă pe la sfîrşitul lui 1878 (între oct. 1869—nov. 1878 Alecsandri îi trimite numai cinci scrisori şi trei telegrame !), cînd începe să reia vechiul ei ritm. În schimb însă simpatia lui e puternică faţă de victima acestor politicieni meschini, faţă de Cuza. Fostul domnitor însuşi îşi aminteşte de Alecsandri ca de un prieten adevărat. La plecarea din ţară, scriitorul e printre puţinii care se bucură de simpatia şi atenţia lui. Cînd va putea comunica din străinătate cu cei din ţară prin cineva de încredere, în iunie 1866, o scrisoare o adresează lui Alecsandri ; iar acesta îi răspunde lung prin cea mai protocolară, deşi plină de afecţiune şi căldură, scrisoare ce i-o adresase vreodată, inclusiv vremea cînd îi fusese ministru sau trimis diplomatic în străinătate. Căci, plin de tact, scriitorul nu voia ca fostul său coleg de şcoală şi de studii de la Paris să simtă de la el că nu mai e domnitor, că au redevenit egali. Scrisoarea e o adevărată capodoperă : nici o imputare, numai elogii pentru reformele democratice de importanţă istorică ce le patronase în anii domniei sale [2].

Evenimentele politice în vremea aceasta se desfăşurau fără ca Alecsandri să vrea să se amestece în ele. „Sînt decis a rămînea simplu spectator..." — scria el lui Hurmuzachi în scrisoarea citată, adăugînd apoi : „Deie Dumnezeu ca şarpele ambiţiei să nu muşte inimile oamenilor ce sînt la

putere şi ca interesul general să nu fie uitat pentru interesul personal". Din păcate, urarea lui nu s-a împlinit şi era greu să se împlinească. Detronarea lui Cuza era rezultatul uneltirilor politicienilor liberali şi conservatori dornici să împiedice reformele democratice în ţara noastră prin aducerea unui domnitor străin, care să fie de acum înainte, prin poziţia sa de clasă, prin legăturile sale de familie şi politice, o chezăşie împotriva unui astfel de risc. Dar grupul complotiştilor din februarie 1866 nu reprezenta toate interesele moşierimii romîneşti. Îndeosebi marea moşierime moldoveană, cea mai reacţionară, cea care fusese antiunionistă pentru că Unirea şi mai cu seamă aducerea unui prinţ străin îi compromitea definitiv şansele de a mai ajunge vreodată la domnie, deci şi interesele, se agita într-o mişcare separatistă care trebuia să ducă, la începutul lui aprilie 1866, la proclamarea unui Rosnovanu ca domn al Moldovei, din nou separată de Valahia. Mişcarea, declanşată prin mijloacele demagogice ce acum deveniseră destul de obişnuite, a fost înăbuşită. De altfel, acţiunea aceasta separatistă putuse lua unele proporţii — reduse totuşi la manifestări în centrul Iaşilor — datorită slăbiciunilor noilor guvernanţi, care nu izbuteau să se înţeleagă asupra persoanei ce urma să fie aleasă ca domnitor în locul lui Cuza.

Alecsandri a rămas cu fermitate pe poziţia Unirii. Nici un moment, nimic nu l-a putut face să piardă din vedere obiectivul principal al poporului nostru din acea vreme. În ultimele zile din martie sau primele din aprilie, s-a oprit la el la Mircești, în drum spre Iaşi, doctorul Davila [3], un fost protejat al lui Cuza, care acum trecuse de partea celor ce-l răsturnaseră pe acesta. Este infinit probabil că oprirea lui la Mircești, în asemenea momente, nu era întîmplătoare. Primise probabil misiunea să sondeze pe scriitor în problema separatistă şi eventual să-i propună o colaborare. Alecsandri a dat desigur asigurări în ce priveşte prima problemă, şi anume că rămîne ferm credincios Unirii şi duşman al separatismului, dar a refuzat orice colaborare cu noii guvernanţi de la Bucureşti, care răsturnaseră pe Cuza. Ca şi Costache Negri, fără să aprofundeze însă prea mult perspectivele, scriitorul nostru considera că în momentul respectiv, cînd marii boieri separatişti moldoveni ameninţau însăşi Unirea, după ce văzuseră ambiţiile şi rivalităţile ce le trezise alege-

rea unui domn pământean în persoana lui Cuza, soluția alegerii unui principe străin, care corespundea de altfel și vechilor lor dorințe exprimate cu ocazia Divanurilor Ad-hoc, era cea mai potrivită. De aceea, punînd în primul plan păstrarea și întărirea Unirii, ei fură de acord cu principiul alegerii unui domnitor străin [4]. Sentimentul că lumea căreia îi aparținea începuse să apună, dacă nu apusese cu totul, adăugat simțămintelor ce deja le încercase în îndelungile sale meditații că lumea se schimbă profund, că ceva nou apare în societatea romînească, toate acestea adîncesc în această vreme sub toate aspectele retragerea scriitorului. Disprețul său față de politicianismul burghezo-moșieresc, ce-i părea a se fi arătat cu prilejul detronării lui Cuza în întreaga lui josnicie, fățărnicie și ridicul, ca și neîncrederea sa în noua generație sporesc acum la Alecsandri. El însă nu disperă pentru viitorul patriei sale, ci, ca orice om optimist, dar fără perspectivă istorică, își zice că legea naturală a propășirii își va spune cuvîntul. „Ai crede poate, iubite Alecule — scria el lui Hurmuzachi, după ce-i făcuse un tablou cam sumbru al situației politice după 11/23 februarie — ...că sînt descurajat și că văd toate în negru ? Nu te înșela ; eu nu desper de viitorul Romîniei, deși nu am încredere în generația actuală. Vom crește, vom înflori, ne vom întări, nu e nici o îndoială, însă nu prin oameni ca Berlicoco et C-nie *, nu prin ambițioși ca cei mai mulți, dar prin legea naturei și prin impulsul progresului lumesc." [5] Apărea aici în embrion una din cele mai caracteristici limite ale scriitorilor realiști romîni din a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Dezamăgiți de trădarea idealurilor patruzecioptiste, dar născuți prea devreme pentru a întîlni sau chiar pentru a înțelege mișcarea proletariatului, uneori scriitori ca Alecsandri, mai cu seamă nedepășind mentalitatea patruzecioptistă, nu vor afla nici un reazim concret convingerilor lor robuste în biruința forțelor pozitive ale poporului nostru și vor fi ispitiți să-l afle în mod greșit în forțe sociale ale trecutului sau în forțe inexistente ale istoriei cum este „impulsul progresului lumesc". Asemenea erori, în împrejurările de care am amintit, îi întăresc lui Alecsandri și mai mult convingerea că lupta lui nu mai e necesară pe plan politic. Ca o conse-

* C. A. Rosetti și ai lui.

cinţă firească, această convingere diminuează militantismul şi nota demascatoare a creaţiei sale literare de aci înainte.

În acest timp, scriitorul continua să consacre întreaga sa activitate creaţiei dramatice. În ce priveşte poeziile populare, scriitorul nu mai ştia nimic de ele. Din cînd în cînd, prin Baligot, prin Pisoschi, mai tîrziu prin V. A. Ureche, încearcă să afle ce se întîmplă cu publicarea lor. Poezie nu mai scrie decît foarte rar de cîţiva ani. Cînd Pantazi Ghica îi impută că lira lui nu mai vibrează, el răspunde, în mai 1866, cu ironie şi amărăciune totdeodată : „Lira mea nu ar cere altceva mai bun decît să vibreze cît se poate de armonios... ea caută eroi mai pretutindeni, la Constangalia, la 11/23 faur şi la 3 aprilie, dar nu găseşte tocmai ce i-ar trebui ; nu doar că nu e considerabilă cantitatea mărfei, nu, dar afurisita de calitate lipseşte“ [6]. Vasile Alecsandri era şi el, după cum se vede, ceea ce Goethe spusese despre sine, un poet „de ocazie“, cu alte cuvinte un poet adevărat în substanţa lui, care vibra numai atunci cînd împrejurările i-o impuneau. În perioada respectivă, nimic nu-i trezea nici entuziasmul, nici ura : nu vedea nimic măreţ, nimic eroic, după cum, mai ales prin vălul de oarecare indulgenţă şi pasivitate prin care începuse a privi societatea romînească în transformările ei, nu vedea de asemenea nimic care să-l indigneze peste măsură. Toată tragicomedia politicianismului liberalo-conservator romîn el începe în felul acesta, fără să-şi dea seama prea bine, a o minimaliza într-o măsură, considerînd-o numai în manifestările ei exterioare, apreciind-o cu îngăduinţă mai mult ca o fanfaronadă copilărească, ca un semn al lipsei de seriozitate şi maturitate, vrednică doar de a fi ridiculizată.

La începutul iernii trimisese lui Millo, care îi era principalul stimulator în creaţia sa dramatică, piesele şi cînticelele comice : *Covrigarul, Kera Nastasia, Harţă răzeşul, Ginerele lui Hagi Petcu.* Făcînd bilanţul iernii ce trecuse, la 20 martie 1866, într-o scrisoare către Hurmuzachi, el adăuga *Arvinte şi Pepelea.* La data aceasta se afla încă în lucru *Drumul de fier,* care atingea o problemă foarte actuală. Construirea căilor ferate în ţara noastră devenea tot mai necesară, tot mai cerută de dezvoltarea economică. Dorită de foarte mulţi, mai puţin pentru avantajele ce aveau să

decurgă în viitor pentru țară, cît pentru unele imediate și personale, ea era întîmpinată și cu neînțelegere, cu ostilitate chiar, de oameni mărginiți, care nu izbuteau să vadă în această mare cucerire a tehnicii decît mărunțele dezagramente individuale. Piesa lui Alecsandri, care continua să se plaseze pe pozițiile avansate, sublinia foloasele drumului de fier pentru prosperitatea țării și condițiile de viață ale fiecăruia. Altă piesă la care scriitorul lucra era *Ciocoii Reglementului,* noul titlu pe care-l dădea comediei proiectate în 1861 : *Ciocoii dinainte de 1848,* pe care intenționa să o continuie cu o alta, *Ciocoii Convenției,* aceasta o satiră a epocii dintre 1857-1866. Cam în această vreme a fost scrisă, după toate probabilitățile, și comedia *Agachi Flutur,* în care satira politică trece pe un plan secundar, nu însă fără ca o serie de înțepături la adresa moravurilor sociale să fie prezente într-o intrigă de un caracter mai intim.

Alecsandri nu abandonase încă vechile concepții despre rolul social activ al teatrului. În diverse scrisori către Pantazi Ghica, de pildă, din această vreme, îndemnurile sale răsună aproape vehemente, mărturisind în continuare același profund dispreț pentru politicienii ce conduceau țara și vechea sa convingere că teatrul este un mijloc de a trezi masele, de a demasca răul, de a contribui la îmbunătățirea stării de lucruri. „Lovește puternic în vicii ; flagelează ridicul — scria el în aprilie 1866 — și vei face mai multe reale servicii decît toate așa-zisele organe ale opiniei publice..." [7]. „Scrie comedii — îi spunea el trei luni mai tîrziu, după ce-i citise o nouă comedie — scrie comedii, bate-ți joc fără milă de tot ce-i ridicul, biciuiește puternic tot ce nu-i cum trebuie... înfierează viciile cu toată verva spiritului d-tale și cu toată sfînta indignare a inimii d-tale. Literatura dramatică e mai prețioasă decît literatura politică a Pasajului romîn *" [8]. Cuvintele acestea erau incontestabil nu numai îndemnuri, dar și adevărate mărturisiri de credință.

În această vreme, nu exista în țară nici o revistă literară mai de seamă. Dincolo de hotare, din 1865, apărea

---

* În Pasajul romîn era pe atunci sediul ziarului liberal *Romînul,* condus de C. A. Rosetti.

una la Cernăuți, sub patronajul fraților Hurmuzachi. Era *Foaia Soțietății pentru literatura și cultura romînă în Bucovina*, organ al unei societăți culturale ce luase ființă încă din 1862, al cărei „mădular de onoare" fusese de la început ales și scriitorul nostru, alături de Pumnu, Bolintineanu și alții. Solicitat, Alecsandri trimite încă din 1865 cîteva poezii, cele mai multe vechi, ca și în 1866, cînd adaugă comediile *Concina*, *Paracliserul* și cînticelul *Paraponistul*. Alecsandri era bine cunoscut în Bucovina și renumele său fusese nu de mult reactualizat aici prin turneul trupei Fani Tardini, între 1 martie—15 mai 1864 și 2 nov. 1864—9 martie 1865, cînd se jucase, în entuziasmul publicului, o sumă din piesele lui de o inspirație atît de autentic națională.

Invitat de mai multe ori a merge la Cernăuți, Alecsandri se hotărăște să se oprească aici cu ocazia unei plecări în străinătate. De obicei, el nu pleca iarna, și din cauza frigului cu care nu era prieten, și din cauză că în acest anotimp călătoria pe Dunăre era sistată sau nesigură. Acum, de curînd, se inaugurase calea ferată Lvov—Cernăuți, așa că drumul pe aici devenea și el lesnicios și totdeodată ispititor pentru dorința de noutate a unui călător pasionat ca Alecsandri. Sosi la Cernăuți la 26 decembrie. Primirea lui fu triumfală. Imediat după sosire, la locuința sa se prezentă o delegație a Societății pentru literatură și cultură care-l salută. Seara fu o recepție solemnă la sediul societății, într-o sală dominată de portretul lui încununat cu lauri, pe masa prezidiului la care el ia loc aflîndu-se volumul său de poezii în mijlocul unei cunune de flori. Se rostește un cuvînt de omagiu și mulțumire pentru concursul ce-l dăduse marele poet societății și revistei ; i se înmînează buchete de flori. Era, fără îndoială, cea mai însemnată, dacă nu chiar prima manifestație organizată ce i se făcea ca scriitor, cu atît mai impresionantă cu cît venea după cîteva atacuri ce le suferise în anii din urmă prin presa din Iași și București. Alecsandri fu profund emoționat, după cum relata G. Hurmuzachi sorei sale într-o scrisoare [9]. Tot în această scrisoare avem o nouă imagine a chipului scriitorului, îmbătrînit imens fizicește în cei aproape 20 de ani ce-l despărțeau acum de popasul de la 1848 pe aceste meleaguri. „Întîlnirea cea dintîi

— scria vechiul său prieten — mi-au fost cam dureroasă că aşa au îmbătrînit, aşa s-au albit de totului tot şi s-au făcut pleşuv, că de-abia l-am putut cunoaşte mai întîi. Vioiciunea spiritului însă au rămas, după cum o ştim, neschimbată, intactă". Scriitorul trebuie să fi fost, aşa cum şi-l amintesc atîţia din contemporanii lui de mai tîrziu, încă de pe acum, şi probabil de totdeauna, un povestitor iscusit, un om de o amabilitate cuceritoare, un adevărat fermecător — ceea ce explică atîtea din succesele sale. „Alecsandri — spunea tot G. Hurmuzachi — au robit pe toţi cu cari s-au întîlnit. Este un om rar prin amabilitatea şi dulceaţa fiinţei sale simpatice, prin spiritul său şi noblеţa simţămintelor sale." În puţinele zile ce le petrece aici, el ia masa la Petrache Petrino, cumnatul Hurmuzăcheşilor şi tatăl poetului, pe care probabil acum l-a cunoscut. În dimineaţa zilei de 29 decembrie (stil nou, deci 16 dec. stil vechi), scriitorul pleacă, însoţit de amicul său colonelul N. Pisoschi, spre Viena, unde se află la 19 decembrie. După un scurt popas, ambii prieteni se îndreptară spre Paris, unde scriitorul se aşază pentru mai multă vreme la sfîrşitul lui decembrie 1866 după vechiul stil. După stilul nou, Anul Nou îl întîmpinase la Viena.

La Paris se întîlneşte ca totdeauna cu vechi prieteni, francezi sau romîni, între care cu Baligot şi cu fostul domnitor. „De cînd am sosit aice — scrie el lui Alecu Hurmuzachi — am văzut de cîteva ori pe fostul domn Cuza şi am vorbit multe de toate cu el. Acum înţelege greşalele ce a făcut în timpul domniei sale... El petrece la Paris o viaţă cu totul retrasă... şi samănă a nu regreta nicidecum mărimea poziţiei ce a pierdut. Visul său este de a se încuiba la Ruginoasa şi de a asista de acolo ca un spectator la transformările politico-sociale ale Romîniei..." [10] Dar Parisul nu-l mai entuziasmează ca altădată. Vizitează Expoziţia universală, face dese cumpărături pentru gospodăria de la Mircești, pe care le expediază în lăzi. Cumpără, ca un soţ atent, botine şi alte lucruri mărunte ce pot face plăcere unei tinere femei, pe care le expediază Paulinei prin diferiţi prieteni. Nu uită, cu gesturi paterne surprinzătoare pentru acest etern tînăr hoinar, cum părea, nici pe fetiţa lui, Marghioliţa — cum îi zicea în această vreme — şi-i cumpără o păpuşe ce

reprezenta ultimul cuvînt al tehnicii în această privinţă. Scrie destul de des Paulinei cu o afecţiune caldă şi calmă, lipsită de exagerări, ca doi vechi soţi siguri de afecţiunea şi stima lor reciprocă, şi niciodată nu uită să transmită sărutări „copilei", ba uneori îi adaugă cîte un bilet special.

La începutul lui mai părăseşte Parisul, unde aglomerarea de străini veniţi pentru Expoziţie, ploile şi scumpetea îl exasperează, şi se instalează la Nisa, într-o cameră cu balconul spre mare, unde se simte încîntat. „Aice — scrie el Paulinei — am găsit soarele cel mai aurit, cerul cel mai albastru, marea cea mai frumoasă şi flori pretutindeni" [11]. În acest cadru încîntător, unde întîlneşte pe Prosper Mérimée, scriitorul nostru, care ajunsese la culmea vieţii, simte că-l străbate din nou o undă de tinereţe şi de poezie pe care anii din urmă nu-i mai dăduse răgazul să o întîlnească. Acum scrie el poezia *Marea Mediterană*, în care înalţă un adevărat imn acestei mări renăscătoare de frumuseţe şi poezie. Finalul poeziei, care este în fond o meditaţie, cuprinde un examen de conştiinţă, un gînd melancolic în faţa tinereţii ce trece, biruit însă de simţămîntul luminos cu care încheie :

Dar cînd, o, scumpă mare,
În cale-mi te zăresc,
Tresar, înviu şi-mi pare
Că iar întineresc.

Şi-atunci din amorţire
Trezindu-mă încet,
Simţesc cu fericire
Că sînt încă poet !

La Nisa rămîne pînă la începutul lui iulie 1867. La 10 iulie scria Paulinei din Aix-les-Bains, unde trebuia să facă o cură de băi. La 9 august, după ce făcuse un mic ocol prin Elveţia, probabil pe fermecătoarele ţărmuri ale lacului Geneva, soseşte din nou la Paris, de unde, după o scurtă şedere consacrată ultimilor cumpărături pentru Mircești, porneşte spre ţară. Se îndreaptă de data aceasta prin Viena, de aici

sau de la Pesta pornind pe Dunăre pînă la Giurgiu, de unde ajunge la București pe la 5/17 august.

La 2 iunie 1867, Vasile Alecsandri fusese proclamat membru al Societății Academice ce se înființase recent. El făcea parte dintre cei dintîi membri ai acestei Societăți menite a îngriji în primul rînd stabilirea ortografiei, alcătuirea unei gramatici și a unui dicționar al limbii romîne. Sarcina era din cele mai complicate în acele momente de înflorire a influențelor latinismului ciparian, cu atît mai mult cu cît noua Societate era dominată de partizani ai acestei tendințe, manifestată în ortografie prin etimologism. Deschiderea solemnă a primei sesiuni a acestei Societăți, menită în curînd să devină Academia Romînă, are loc la 1 august 1867. Alecsandri nu ia parte la lucrări decît la 6/18 august. La 12/24 august, Dr. Davila oferea membrilor și bibliotecii Societății exemplare din noua ediție a *Poeziilor populare*. În aceeași ședință, pentru că începuse discuția principiilor ortografice ale limbii, Alecsandri, urmat de Sbiera, susține principiul fonetic în scrierea limbii romîne, în vreme ce Massimu, Bariţiu, Caragiani, Laurian, Cipariu și Heliade susțin principiul etimologic [12].

El pleacă însă curînd de la București, unde fusese găzduit cu Pisoschi de data asta în casa lui Kogălniceanu, cu care deci reluase în sfîrșit vechile cordiale relații, după îndelungata lor răceală. După unele opriri la Focșani și Galați, unde îl chemau diverse interese personale, spre sfîrșitul lunii august sosește la Mircești. Aici îl aștepta pe poet gata noua sa casă. Era mai largă decît cea bătrînească, mai comodă și mai solidă, mai călduroasă, deși nu mai frumoasă și nici mai pitoresc așezată. Fusese construită sub supravegherea Paulinei, în lipsa lui din țară, în apropierea casei celei vechi, dar mai aproape cu cîteva sute de metri de vatra satului.

Așezat în noua sa cameră de lucru din noua casă — o cameră mare, cu tavanul jos, luminoasă, cu ferestre largi, privind spre lunca Siretului și culmile domoale de dincolo de Siret de la Scheia și Miclăușeni — pe birou, în bogata corespondență ce-i sosise în lipsă, Alecsandri găsește mai

multe numere dintr-o nouă revistă și o scrisoare. Scrisoarea era de la tînărul Iacob Negruzzi, pe care îl cunoscuse mai demult, fiind fiul prietenului său Costache. După ce studiase în Germania, el se așezase la Iași. Aici, practica avocatura, era profesor la Facultatea de Drept, iar în orele libere se ocupa și cu literatura. Prin scrisoarea ce i-o trimetea acum, Iacob Negruzzi prezenta lui Alecsandri primele numere ale revistei *Convorbiri literare*, care apărea de la 1 martie și al cărei redactor era, solicitîndu-i colaborarea.

Convorbiri literare era revista cercului reacționar al Junimii, care se organizase prin 1863—1864, în perioada în care se formase și monstruoasa coaliție. Ea constituia o frînă și o opoziție pe plan literar și cultural față de tendințele democratice ce continuau tradiția patruzecioptistă. Se înțelege că revista s-a ferit cu grijă să exprime foarte direct poziția ei. Dimpotrivă, ea s-a străduit să înșele buna-credință a cît mai multor oameni, cărora li se prezentă în mod fals chiar ca o continuatoare a *Rominiei literare*, declarînd a urmări numai îndepărtarea literaturii de politică, răspîndirea și încurajarea bunei literaturi. Alecsandri cade, ca și alții, în această cursă. El crede, fără să cunoască bine oamenii, legăturile și realele lor planuri, că întîlnește un grup de dușmani ai politicianismului, ca și el, dornici să încurajeze buna literatură și larga ei răspîndire. Cum lipsa unei bune reviste literare în țara noastră se simțea, scriitorul acceptă invitația de a colabora ca o încurajare la care se simțea îndatorat și trimite pentru început poezia *Tînăra creolă*. Cîteva zile mai tîrziu, Alecsandri trimetea o nouă scrisoare lui Negruzzi în care făcea o interesantă expunere menită a justifica *cînticelele comice* ca niște imagini ale societății de atunci și le oferă pentru publicare *Convorbirilor literare*, trimițînd ca un fel de mostră bucata *Covrigarul*. Cei de la *Convorbiri* aveau nevoie de prestigiul lui ca să stimuleze încrederea cercurilor cît mai largi de cititori în noua revistă, așa că publicară imediat cele trimise și astfel scriitorul devine colaborator al revistei Junimii.

Cum se explică această apropiere? Mai întîi, cum am spus, în orice caz la început, Alecsandri nu și-a dat seama

de adevărata orientare și de realele obiective ale *Convorbirilor literare*. El confundă antidemocratismul și antipatruzecioptismul care se puteau discerne pentru un observator atent și avizat încă de la primele numere în paginile revistei și îndeosebi în studiul lui Maiorescu despre poezia romînă cu antipoliticianismul și antidemagogismul său, iar cei de la *Convorbiri* au încurajat această confuzie, pe care, de altfel, nu numai scriitorul nostru avea să o facă. Apoi desigur l-a flatat și l-a indus în eroare referirea revistei junimiste la tradiția *Romîniei literare*, care nu era decît o etichetă falsificatoare, cum și faptul că, în pătimașa cercetare asupra poeziei romîne, Maiorescu, nu fără intenții — deși se pare că nu satisfăcuse cu totul pe poet — arătase totuși mult mai multă considerație lui Alecsandri decît lui Bolintineanu, Bolliac și altora din generația lui. În aceste împrejurări, scriitorul făgăduiește colaborarea, pe care de altfel în general nu o refuza niciodată, chiar unor reviste mai mărunte, cu atît mai mult cu cît, cum am mai spus, în perioada respectivă nu exista nici o revistă literară serioasă. Firește se adăuga un fapt natural pentru orice scriitor care nu creează numai pentru sine : bucuria de a publica într-un periodic prin care să se adreseze cercurilor cît mai largi din țară, nu numai la îndepărtata *Foaie a Societății*, care apărea peste hotare.

Colaborarea aceasta nu înseamnă însă nici un moment că Alecsandri a devenit un junimist, chiar dacă din cînd în cînd, rar, el vine și citește cîte ceva în cercul Junimii. În *Amintiri de la Junimea din Iași*, G. Panu, despre care nu se poate spune că manifestă vreodată mare entuziasm sau părtinire pentru scriitorul nostru, scrie : „Poetul n-a înțeles niciodată teoriile estetice ale Junimei și nici nu și-a dat osteneala să le înțeleagă. De cîte ori l-am văzut la Junimea, niciodată nu s-a discutat înaintea lui teorii, ședința era plină numai de personalitatea poetului și de operele sale, care erau departe, foarte departe de a intra în calupurile literare ale Junimei." [13] De altfel, dacă de la această dată înainte se vor afla unele tendințe de estompare a criticii sociale în creația sa literară, aceasta se va datori înrîuririi

generale pe care societatea burghezo-moşierească o putea avea asupra scriitorului, iar nu înrîuririi ideologice directe a Junimii. Tot aşa, ar fi o greşeală să considerăm adevărat ceea ce corifeii junimişti, îndeosebi Maiorescu, încercau să sugereze şi anume că apropierea de Junimea ar fi determinat împrospătarea forţelor scriitorului care tăcea de mult, o schimbare şi o înnoire a tematicii şi a mijloacelor lui creatoare, argumentîndu-se îndeosebi cu apariţia *Pastelurilor*. Adevărul e că Alecsandri în anii dinaintea şi din urma apariţiei *Convorbirilor* a urmat să scrie, avea proiecte şi opere în lucru pe care le-a sfîrşit mai apoi. Nu se poate susţine nici un moment deci că în această vreme el fusese într-un impas creator. Schimbările ce se petrec în această vreme treptat în scrisul său au motivele pe care le-am văzut mai înainte ; iar *Pastelurile* sînt departe de a proveni din vreun impuls dat de Junimea, după cum se va arăta. Că scriitorul însuşi nu se considera un junimist, dimpotrivă, că el căuta şi în literatură, cum se străduise mai înainte în politică, să fie al ţării întregi, iar nu al unei partide, o dovedeşte faptul că, deşi a publicat de la această dată înainte îndeosebi la *Convorbiri literare*, care de altfel avea cea mai îndelungată şi regulată apariţie, el nu s-a simţit niciodată obligat să colaboreze numai aici. Dimpotrivă, în cursul anilor, el publică din operele sale în revistele lui Hasdeu, în *Revista Contemporană*, *Literatorul* etc., chiar în momente cînd acestea erau în mare ceartă cu revista Junimii, parcă anume pentru a marca neapartenenţa sa la Junimea şi independenţa sa faţă de aceasta.

Un capitol interesant, nou şi insuficient pus în lumină, deşi aduce lucruri preţioase şi emoţionante, de natură a îmbogăţi imaginea umană a lui Alecsandri din această epocă, este acela despre el ca tată. Omul acesta veşnic călător, trăind atîţia ani singur, şi susceptibil astfel prin forţa lucrurilor a deveni egoist, se transformă într-un tată nu numai generos, dar realmente atent, dornic să formeze din copilul său un om de ispravă, preocupat de a afla cele mai bune căi în acest scop. Marghioliţa avea acum zece ani. Şcoala primară şi-o făcuse la Iaşi, internă într-un pension,

de unde venea numai în vacanțe la Mircești. Acum trebuia să intre în liceu. Alecsandri se gîndise însă mai de mult la asta și cu prilejul ultimei sale călătorii în Franța se interesase de diferite pensioane în care fiica sa ar fi putut primi o bună educație și încă prin aprilie îi scria Paulinei că a aflat ceea ce căuta.

La începutul lui octombrie 1867, Alecsandri și fetița lui, care, firește, se va smulge destul de greu de lîngă mamă-sa, o pornesc spre Paris. Drumul pînă la Cernăuți s-a făcut cu trăsura, pe drumuri proaste. „Copila — scrie nu fără mîndrie tatăl, sosit aici — s-a purtat voinicește la drum, mîncînd bine, dormind și mai bine ; din vreme în vreme o lovia dorul de mămuță și atunci i se umpleau ochii de lacrimi, însă am liniștit-o cu glume și cu istorii..." [14]. Părinte și soț plin de tact, el pune pe fetiță să adauge la scrisoarea lui cîteva rînduri pentru mama ei ; iar după ce fac împreună cîteva vizite la cunoștințe, pornesc cu trenul spre Viena, unde ajung probabil pe la 13 octombrie. Aici, după amintirile de mai tîrziu ale fetiței, ei vizitează familia fostului domnitor Cuza, apoi se îndreaptă spre Paris, unde tatăl nu rămîne decît foarte puțin, ca să nu-l prindă iarna pe drum la înapoiere.

Se întoarce din nou prin Viena și Pesta ; iar mai departe, pe Dunăre pînă la Giurgiu. De aici se îndreaptă spre București, unde rămîne iarăși cîteva zile. Între alții, vizitează pe bătrînul Heliade „la casa lui de pe podul tîrgului din afară". Discută cu el îndelung îndeosebi despre lucrările Societății academice, așadar despre problemele ortografiei în primul rînd. Alecsandri este entuziasmat de învățatul muntean, găsindu-l „în privirea cunoștinței limbei noastre, cel mai învățat, cel mai competent dintre noi toți care ne ocupăm de literatură". Îl impresiona mai cu seamă că „el vroiește pentru Romînia o limbă simplă, armonioasă, ferită de *cacofoniciuni*, precum și o ortografie lesnicioasă pentru toate clasele poporimii din țară" [15]. În ce măsură scriitorul moldovean se iluziona sau Heliade cedase de circumstanță, cucerit și el de farmecul blajin al vizitatorului său — e greu de spus. Dar ei cad de acord să facă împreună un proiect de gramatică și ortografie pentru a fi prezentat în sesiunea Societății academice, intenție care însă nu s-a realizat.

Întors la Mircești pe la începutul lui decembrie, în scrisorile către amicii săi se arată tot atît de dezgustat de politicianismul vremii, părînd a înțelege, cu mult înaintea lui Caragiale, ceva din ceea ce cu atîta măiestrie acesta a izbutit să înfățișeze în imagini artistice. Bucureștii sînt numiți „cuib de nebuni", din cauza sterilelor frămîntări politice ce-i caracterizează ; iar lui Pisoschi, plecat în străinătate, care-i cerea probabil noutăți politice din țară, îi spunea că așa ceva nu ajungea „pînă la bîrlogul în care m-am retras de deșertăciunile lumii liberale", pomenindu-i totuși de modul samavolnic în care Brătianu făcuse să fie aleși deputați numai cei agreați de el și conchizînd amuzat, ca un viitor Pristanda, numai mult mai lucid : „Să trăiască sistemul constituțional ! Bună mașină de mandatari cînd mașinistul e dibaci." [16]

Cu prilejul acestor alegeri, alegătorii de la colegiul I din Roman pun candidatura lui Vasile Alecsandri pentru locul de deputat și îl aleg. Scriitorul este luat prin surprindere. O clipă este tentat să meargă să mai vadă „o dată caraghiozlîcul parlamentar din București și apoi să mă retrag îndată iarăși în viața privată". Era pur și simplu o curiozitate scriitoricească, o dorință sinceră de a cunoaște lucrurile mai îndeaproape în dezvoltarea lor, curiozitate care însă mai tîrziu greu ar fi fost acceptată ca atare de comentatorii vieții sale. Pînă la urmă însă refuză mandatul oferit „ca un om cuminte și ferit de orice *ambițiune*" [17], motivînd către președintele Camerei că ocupările sale literare nu-i permit „de a reintra în viața politică" [18]. Adresîndu-se printr-o scrisoare publică alegătorilor săi, el le arată recunoștința pentru distingerea cu care l-au onorat, deși declarase în mai multe rînduri că nu vrea să reintre în viața politică, și se scuză că refuză mandatul de deputat, cauza fiind „ocupările mele literare și convingerea mea că un om poate servi patria sa pe cîmpul literaturii ca și în luptele parlamentare sau în diferite posturi ale statului" [19] — încă o mărturie a chipului grav în care el concepe literatura și rosturile ei.

Refuzul de a face parte din Cameră era o nouă dovadă a disprețului său pentru politicienii demagogi cu care nu voia să aibă nimic de-a face. Aproape concomitent cu refuzul de a face parte din Cameră, el felicita pe Pantazi

Ghica pentru articolele ce le scria împotriva „celor ce vor să-şi atribuie toate faptele măreţe ale istoriei noastre contemporane" şi-l îndemna : „Continuă să biciuieşti pe negustătorii din templu şi loveşte tare. E singurul lucru pe care nu-l vor fi furat !" [20] Iar lui Hurmuzachi îi spune două zile mai tîrziu că a refuzat, „a merge în Capitala palavrelor, Camera palavragiilor netrebnici" [21]. Dispreţul acesta se împletea încă mai de mult din ce în ce mai intim cu o profundă dragoste pentru cadrul în care vieţuia, pentru oamenii simpli între care se afla, pentru natura în care se simţea atît de bine singurătatea sa. Viaţa aceasta la ţară îi apărea, în comparaţie cu falsităţile „societăţii bune" de la oraş — în opoziţie mai degrabă cu Bucureştii, ca centru al politicianismului, decît cu oraşul în genere — ca singura substanţială, reală, pozitivă, în cadrul ei considerînd a afla adevărata *ţară*. Încă mai demult, în martie 1865, el îi scrisese unui prieten, chemîndu-l la Mircești : „Ne-am primbla împreună la umbra copacilor din lunca de pe malul Siretului şi vei înţelege cazul atunci cum de m-am lepădat de Satana, adecă de viaţa publică". Prin iulie 1866, sentimentele lui în această privinţă se dovedeau a se adînci. Într-o scrisoare către Pantazi Ghica nu se mai mărginea a face elogiul vieţii pe care o ducea („Trăiesc într-un schituleţ plin de lumină, de prospeţime şi de nepăsare... politică") [22], ci, după ce face un nou tablou ispititor retragerii sale — „ici munca, dincolo bucuria şi pretutindeni pacea, mulţumirea..." [23] — o opunea ca un lucru concret şi pozitiv vieţii clocotitoare, dar zadarnice din capitală : „Dacă ai avea răgazul să trăieşti o vară-ntreagă viaţa de la ţară, ieşind brusc din huietul Bucureştilor, te-ar surprinde în mod ciudat restrînsul ecou pe care zgomotele acestui oraş îl au dincolo de bariere. Acolo, o mulţime de ciclopi pitici cred că fac mare gălăgie cu micile lor ciocănaşe politice şi cu toate astea, întreaga lor gălăgie e înăbuşită doar de zgomotul unei căruţe goale care străbate cîmpiile. Iată adevărul adevărat asupra situaţiei ţării." [24] Şi că simţămintele acestea nu erau rezultatul unei ciude personale, superficiale şi trecătoare, ci erau izvorîte din adîncurile sale, ca o nouă convingere ce-şi putea afla de altfel rădăcini în unele vechi credinţe, o dovedeşte mărturia ce o făcea soţiei sale imediat ce ajunge, după o lungă lipsă, la Paris, în ianuarie 1867. El recunoaşte

că Parisul îi place mai puțin și că cei trei ani petrecuți la Mircești i-au schimbat gusturile. Idee care nu e întîmplătoare și asupra căreia revine cîteva săptămîni mai tîrziu într-o scrisoare către Al. Hurmuzachi. „Ai avut teamă că m-aș așeza pentru eternitate la Paris ? — spunea el, răspunzînd amicului său. De-aș avea vreo zece ani mai puțin în spinare, poate că ademenirile acestui oraș m-ar duce în stare a uita farmecul luncii de la Mircești, însă, așa precum mă găsesc astăzi, cu părul cărunt, crede-mă că aspir necontenit la dulcea monotonie a vieții cîmpenești. În centrurile mari de civilizație omul se pierde și se simte încreștit de tristul egoism ce domnește în atmosferă. Interesele meschine devin a doua natură și reduc omenirea la un grad de înjosire vecină cu decadența. Prefer de o mie de ori simplitatea patriarhală a țăranilor noștri și acea pacinică mulțumire ce pătrunde sufletul în mijlocul cîmpiilor noastre, unde tot însă suflă cîte o boare de poezie.“ [25]

Cu aceste simțăminte, după decembrie 1867, cînd se întoarce iarăși la Mircești, și mai cu seamă după ianuarie 1868, cînd refuză mandatul de deputat, Alecsandri simte nevoia să explice oarecum retragerea lui, să exprime dragostea sa pentru natură și oamenii ce-i înconjoară singurătatea, să justifice preferințele sale, să demonstreze frumusețea, sănătatea morală, hărnicia și rodnicia ce domneau în cadrul pe care-l prefera în locul politicianismului odios și steril, în locul relațiilor sociale de la orașe. Din această adîncă nevoie a scriitorului s-au născut *Pastelurile*. În ele răsună puternic dragostea scriitorului nu numai pentru natură, dar mai cu seamă pentru ceea ce este în genere rodnic, pozitiv și plin de poezie în viața de la țară, în ceea ce consideră el viața adevăratei țări. O confirmare a sensului acesta mai complex, de icoană a vieții de la țară, pe care îl aveau cel puțin în intenția scriitorului *Pastelurile*, o aflăm în scrisoarea sa din 20 aprilie 1868 către Hurmuzachi, în care vorbește despre noul său ciclu de poezii, „care vor cuprinde tablouri de frumusețile naturii și de munca cîmpului“, adăugînd că intenționează să continuie ceea ce începuse deja să se publice „pentru ca să descriu plăcerile vieții cîmpenești“, pentru a cuprinde „impresiile mele de la țară“ [26]. Este evident că *Pastelurile* erau în intenția scriitorului un omagiu adus frumuseților naturii

patriei, dar și mult mai mult decît atît : un omagiu adus vieții pozitive de la țară, temelia solidă a prosperității și existenței întregii țări. Nu întîmplător, într-un pastel el saluta „sfînta muncă de la țară, izvor sacru de rodire".

Este adevărat că țăranul este mai puțin prezent decît te-ar lăsa să te aștepți mărturiile din scrisorile către Hurmuzachi, căci Alecsandri nu-l vedea totuși suficient, nu-și găsise îndeajuns un reazim moral în el, nu descoperise încă — și nu va descoperi niciodată deplin, ca Slavici, Coșbuc sau Sadoveanu, în alte momente istorice însă — pe țăranul factor social. Țăranul lui Alecsandri din *Pasteluri* este, atît cît apare, poate ușor idilizat. Scriitorul, cu limitele viziunii sale, nu putea vedea nici prea adînc, nici prea departe, mai ales în acel moment care nu mai era al lui, și considera sincer problema țărănească rezolvată prin împroprietărirea din 1864. Din acest punct de vedere, în măsura în care țăranul este prezent, *Pastelurile* pot fi considerate elogiul reformei agrare din 1864. Pe de altă parte, ele nu sînt nici o clipă refugiul romantismului reacționar în mijlocul naturii, căci nu sînt o poezie a solitudinii, ci mai degrabă a vieții, a muncii, a sănătății morale, fără să respingă pătrunderea progreselor tehnice în mijlocul ei, ci dimpotrivă, cum arată *Bărăganul, Pastelurile* sînt însă de fapt primul protest pe care îl ridică literatura noastră împotriva alterării purității vieții omului prin năvala „apei înghețate", a calculelor și moravurilor caracteristice relațiilor sociale capitaliste, care alungă orice undă de aspirație înaltă, de omenie și poezie.

Încă înainte de 20 martie 1868, Alecsandri scrisese primele *Pasteluri*, inspirate din anotimpul ce-l străbătuse : *Sfîrșit de toamnă, Iarna, Gerul, Viscolul, La gura sobei, Sania, Sfîrșitul iernii, Oaspeții primăverii* și le expedia lui Negruzzi pentru *Convorbiri literare*. La 18 aprilie, expedia un al doilea grup : *Dimineața, Tunetul, Noapte de primăvară, Floriile, Paștele, Plugurile, Semănătorii, Rodica*. Este vădit și din suita pe care poetul o dădea pastelurilor sale că, urmărind farmecul vieții la țară din fiecare anotimp, el năzuia să dea acea temeinică justificare a retragerii sale complete în mijlocul acestei vieți. Expresia remarcabilă pe care o îmbracă aceste poezii, în evident progres față de trecut, e rezultatul echilibrului și seninătății pe care el le aflase și le cînta aici. Că aceasta este cauza biruinței artis-

tice ce o reprezintă ne-o dovedesc o bună parte din ultimile zece pasteluri ale ciclului, mai slabe, care sînt străine ideii de bază şi nu izvorăsc din aceeaşi atmosferă sufletească.

Pastelurile, pe care le va continua abia la începutul iernii următoare, mărturisesc o etapă nouă în creaţia lui Alecsandri, izvorînd în fond din aceleaşi adînci frămîntări care determinaseră o cotitură şi în dramaturgia sa. Succesul lor stimulează lucrul şi proiectele scriitorului. La începutul anului 1868, redactează cea de a doua parte din *Călătoria în Africa,* pe care o va trimite *Foaiei Soţietăţii.* Aceleiaşi reviste îi va mai da în această vreme cîteva poezii ale sale, unele pagini inedite din opera lui Costache Negri şi a lui A. Russo, acestuia din urmă schiţîndu-i un vioi portret în care nu uita să sublinieze din nou ajutorul ce i-l dăduse la culegerea poeziei populare. E vrednic de reţinut că dacă astăzi unii cercetători pot pune în cumpănă meritele de folclorist ale lui Alecsandri cu ale lui Russo, aceasta este numai datorită faptului că cel dintîi a publicat manuscrisele inedite ale celui de al doilea, descoperite de el după moartea autorului *Cugetărilor.* Fără postumele publicate de Alecsandri însuşi, îndeosebi fără *Poezia populară, Studii naţionale* şi *Soveja,* problema întîietăţii lui Russo asupra lui Alecsandri în culegerea şi valorificarea folclorului nici nu s-ar fi putut pune. E de neînchipuit că, priceput în acest domeniu cum era, scriitorul nostru să nu-şi fi dat seama că publicarea acestor manuscrise putea constitui un fel de „concurenţă" pentru meritele sale în acest domeniu — în măsura în care poate fi vorba de aşa ceva. Aceasta însă nu-l împiedică pe Alecsandri, pentru a întregi imaginea insuficient cunoscută a meritelor amicului său, să le dea la lumină, ba chiar, cum am spus, să insiste asupra ajutorului ce i-l dăduse lui însuşi pe acest tărîm — ceea ce e foarte grăitor pentru caracterul lui.

Antrenat de amintirile *Călătoriei în Africa* aşternute pe hîrtie, Alecsandri se gîndeşte din nou să scrie şi o relatare ce n-ar fi fost de loc mai puţin interesantă a călătoriei sale în Italia pe timpul războiului din 1859. Iar cînd începe să-şi dea seama că în urma venirii pe tron a unui Hohenzollern

politica externă a Romîniei intra în orbita Prusiei, el se gîndeşte, ca un fel de protest, să publice relatarea călătoriei sale diplomatice în Franţa pentru recunoaşterea Unirii. În naivitatea sa politică, scriitorul credea că cei de la *Convorbiri,* de fapt partizani ai intrării ţării noastre în orbita Prusiei, îi vor publica această indirectă, dar transparentă, manifestare opoziţionistă, dar se înşela. Abia mulţi ani mai tîrziu, în alte împrejurări istorice, *Extract din istoria misiilor mele diplomatice* va putea apărea.

Problemele limbii continuau să-l preocupe. Îndeosebi lupta pentru o scriere simplă, fonetică, bazată pe vorbirea poporului, lupta contra pedantismului etimologist şi a diverselor tendinţe de a complica limba prin cuvinte şi terminaţiuni artificiale sau absurde. Linia pedantă pe care se orienta Societatea Academică în această privinţă îl face pe Alecsandri să nu participe la lucrările ei nici în acest an, nici în 1869, nici în 1870, în ciuda repetatelor invitări ce i se fac. În august 1871, constatînd hotărîrea definitivă a Academiei de a adopta o ortografie absurdă şi de a publica un dicţionar al unei limbi romîne ce nu avea nimic comun cu cea pe care o vorbea poporul romîn — faimosul dicţionar scos de Massim şi Laurian — îşi dă demisia. După ce mai întîi refuză, Academia primeşte în cele din urmă această demisie, dar îl proclamă pe Alecsandri membru onorar. Exagerările pedante lingvistice îl vor înstrăina pe scriitor în această vreme şi de *Foaia Soţietăţii,* unde va vedea scrisul său alterat de intervenţiile discipolilor lui Pumnu din redacţie — ceea ce firește va stîrni protestul său îndreptăţit. De altfel, *Foaia Soţietăţii...* avea să înceteze în anul următor.

Toamna anului 1868 îi aduce o mare durere : moartea lui C. Negruzzi. Prieten cald şi sensibil, scriitorul, cu cît înainta în vîrstă, simţea mai puternic umbra anilor, îndepărtarea în urmă a tinereţii, risipirea visurilor. Chiar seninele *Pasteluri* reţin cîte o urmă din aceste simţăminte ;

> Frunzele-i cad, sbor în aer şi de crengi se deslipesc
> Ca frumoasele iluzii dintr-un suflet omenesc.

sau :

> Soarele rotund şi palid se prevede printre nori,
> Ca un vis de tinereţe printre anii trecători.

Moartea unui vechi tovarăș de lupte, chiar dacă mult mai în vîrstă decît el, nu putea să nu-l afecteze profund. „...cînd am aflat că s-a săvîrșit din viață — scria el fiului acestuia, Iacob — am fost cuprins de o tristețe adîncă, căci e trist de-a vedea restrîngîndu-se cercul contimporanilor tăi. E dureros de a-ți pierde amicii cu care ai petrecut în tinerețe, ai lucrat la renașterea unei țări iubite și te-ai deprins a-i prețui." [27]

Venită iarna, Alecsandri, care vara în genere nu scria, reia, ca de obicei privind prin geam viscolele de afară, ocupațiile sale literare. Spre sfîrșitul lui decembrie 1868, apoi la începutul lui februarie 1869, în sfîrșit, în aprilie 1869, el expediază lui Iacob Negruzzi pe rînd aproape tot restul de pasteluri, între care se mai aflau capodoperele : *Concertul în luncă, Lunca din Mircești, Malul Siretului, Cositul.* Nemărginindu-se însă numai la aceste creații, el gîndește și la un roman, la care chiar începe să scrie. Era romanul *Dridri,* care n-a fost niciodată sfîrșit, dar care ar fi putut fi, tocmai în partea care n-a mai fost realizată, o prețioasă imagine a frămîntărilor emigrației romîne de la 1848 la Paris. Ar fi fost fără îndoială interesant în cel de al treilea capitol al romanului și în cele următoare să vedem împletindu-se acțiunile așa de depărtate din primele două. În ianuarie 1869, el trimitea lui Negruzzi prima parte din noua sa scriere. Ea însă nu fu pe placul celor de la *Convorbiri* care, cu menajamente, i-o refuzară. De altfel, cine urmărește scrisorile lui Alecsandri din acești ani adresate lui Negruzzi va putea constata cu ușurință nu numai că junimea n-a stimulat creația lui, dar că, prin lipsa unor răspunsuri favorabile sau a unor insistențe oportune din partea ei la diverse propuneri sau la diverse amînări ale scriitorului, această grupare literară de fapt a împiedicat realizarea unor opere însemnate. S-ar putea aminti astfel, printre acestea, romanul *Dridri* în întregul său, relatarea călătoriei în Crimeea, a celei din Italia cu prilejul războiului din 1859, a celei din Spania și încă multe altele, pe care le-a propus adesea revistei. În aceeași iarnă 1868—1869, Alecsandri, care în noiembrie 1868 avea sfîrșite primele două acte din piesa ce urma să se cheme mai tîrziu *Boierii și ciocoii,* făgăduia să meargă cu mai multă grabă înainte.

Perioada aceasta de rodnică şi liniştită creaţie avea să fie tulburată în februarie-martie 1869 de un nenumărat şir de elocvente şi patetice scrisori şi telegrame ale lui Kogălniceanu, acum ministru de interne, care-i cerea ca o adevărată datorie să vină la Bucureşti, să reintre în viaţa politică, să accepte a candida ca deputat la Roman sau la Iaşi — unde îi va plăcea [28]. După îndelungi ezitări şi numeroase amînări din partea scriitorului, el cedă pînă la urmă în faţa înflăcăratului său preopinent, candidă la Roman şi fu ales. În mai, cînd Camera se întruneşte la Bucureşti, el este ales preşedinte al ei. Fără îndoială, toţi factorii politici, inclusiv capul statului, voiau să atragă pe acest om dezinteresat, prieten al lui Cuza şi scriitor cu o neegalată popularitate în toate provinciile locuite de romîni. Alecsandri, care cedase dintr-un fel de slăbiciune în faţa abilului şi plinului de temperament prieten ce era Kogălniceanu, regreta dinainte de a părăsi Mirceştii pentru a merge la Bucureşti. „Adio poezie — scria el. Politica mă aşteaptă ca să mă dezguste pentru mai mulţi ani. O ştiu dinainte, însă n-am ce face. Am cedat unui apel călduros ce mi s-a făcut din mai multe părţi şi m-am decis la acest ultim sacrificiu. Biata luncă de la Mirceşti ! Are să rămînă în urmă-mi cu toate încîntările sale de primăvară." [29]

Înainte de a pleca în infernul politicianist al Bucureştilor, pe care atît îl blamase şi pe care nu încetase de a-l dispreţui, el mai poate trimite *Convorbirilor* ultimile pasteluri, o notiţă caldă cu ocazia morţii lui Lamartine, pe care îl cunoscuse personal poate de la 1848, în orice caz în 1859, *Un episod din 1848*, prescurtarea celui de al doilea capitol din *Dridri*, şi o suită de însemnări sub titlul general *Dicţionar grotesc*, în care continua să combată exagerările absurde şi dăunătoare ale etimologiştilor de atît de diverse nuanţe în vremea aceea. Într-o scrisoare către I. Negruzzi, el protesta împotriva unor comentarii din presă pe marginea *Dicţionarului grotesc*, rugînd ca printr-o notă să se arate că acesta „nu e o colecţie de glume, ci o critică foarte serioasă" [30]. Chiar titlul articolelor acestora arăta de altfel că săgeţile lui se îndreptau îndeosebi spre dicţionarul etimologist, pe care-l scoteau, sub patronajul Academiei, Laurian şi Massim. Alecsandri era ireductibil în această privinţă, declarînd cu perfectă dreptate că „pedanteriile Academiei

bucureştene vor rămînea de rîsul generaţiilor viitoare" şi că „ardelenii, sub masca romînismului, lucrează la desfrăţirea romînilor, cătînd a rupe acel lanţ puternic ce leagă strîns pe romînii din diferitele provinţii : limba strămoşească" [31]. Iar un an mai tîrziu, cu mult bun-simţ, el, autorul *Sentinelei romane,* explica de ce argumentul latinităţii din propaganda de la 1848 nu mai era necesar acum — şi cu atît mai puţin aplicat la limbă. „La 1848 — spunea el — orice armă a fost bună : istoria, geografia, etnografia, poezia poporală, datine strămoşeşti, limba mai ales... toate au fost întrebuinţate cu succes pentru a proba că sîntem de neam latin, că ne coborîm din Traian. Şi lumea, în fine, ne-a crezut... Acum însă, că am dobîndit diplomul nostru de naţionalitate... e timp să ne mai descărcăm de atîtea arme apăsătoare, să ne mai uşurăm umerele, pentru ca să păşim cu pas mai grabnic pe calea deschisă." [32] Alecsandri, după cum se vede, continua vechea luptă de la *Romînia literară,* din *Rusaliile* şi din atîtea alte scrieri pe toate căile ce-i stăteau la dispoziţie, împotriva etimologismului, împotriva unei limbi artificiale. El le considera nu numai absurde, de prisos şi ridicule, dar de-a dreptul primejdioase şi pentru dezvoltarea unei valoroase literaturi naţionale, al cărui element primordial este întotdeauna limba. „Cînd dracu om înţelege — scria Alecsandri amicului său Hurmuzachi, indignat de această tendinţă care începuse să pătrundă şi în redacţia *Foii Soţietăţii* — că o literatură cu adevărat naţională trebuie să-şi ieie izvorîrea din geniul poporului, iar nu din fabricile de cuvinte pocite a lui Cipariu et Compănie !" [33]

La 4 noiembrie 1869, el pleca din nou pentru o lungă călătorie în străinătate. La Lvov, pe unde călătoreşte acum în mod obişnuit de cînd calea ferată care ducea spre centrul şi apusul Europei ajunsese pînă la Cernăuţi, ba chiar coborîse şi mai jos, el se opreşte la vechiul său amic Carol Miculi, acum directorul conservatorului din acea localitate. Cu Miculi el se mai întîlnise de altfel din cînd în cînd în cursul anilor şi-l ascultase cu plăcere cîntînd la pian fie muzică proprie, cum fusese o „minunată" liturghie, un „giuvaer muzical", „o compunere nemerită, măreaţă, melodioasă" [34], fie muzică a altor compozitori, Alecsandri fiind amator de asemenea lucruri. La Paris, în cursul lunii decem-

brie, el întîlneşte pe un tînăr dramaturg nordic, care încă nu era celebru. Scriitorul nostru i-a făcut o atît de puternică impresie prin personalitatea lui şi prin căldura cu care i-a vorbit despre frumuseţile ţării sale tînărului dramaturg, care era Henrik Ibsen, că acesta, două decenii mai tîrziu, întîlnind un tînăr pictor şi auzind că e romîn, a evocat cu emoţie figura lui Alecsandri [35]. Întîlnirea nu e inexplicabilă. Ibsen fusese delegatul Norvegiei la inaugurarea solemnă a canalului Suez. Conducătorul tehnic al acestei uriaşe construcţii era rudă cu soţia lui Iancu Alecsandri, şi în familia acestuia, la Paris, desigur el avusese ocazia să se cunoască în mod fugar cu scriitorul nostru.

Alecsandri rămase de astă dată în capitala Franţei pînă la sfîrşitul primăverii, în care timp putu urmări progresele realizate de fetiţa lui. În mai, îl aflăm la Nisa, unde iarăşi privelişte a Mediteranei îl înviorează, redeşteaptă vechile lui instincte nomade. „Nimic nu e frumos — scria el de aici — atrăgător, nimic nu absoarbe gîndirile cu o mai deplină încîntare ca privirea acelei întinse albăstrimi a Mediteranei. Aş fi în stare să şed ani întregi a o privi fără ca să mă satur de acest spectacol măreţ. De la ferestrele mele văd trecînd în depărtare pe linia orizontului vapoarele şi vasele cu văluri care fac voiajul orientului, şi pentru un vechi călător ca mine trecerea lor îmi fură minţile şi mă îndeamnă a mă lua pe urmele lor." [36] Vremea însă nu e aşa de frumoasă ca în 1867, aşa că nu va întîrzia prea mult aici. La 1 iunie era din nou la Paris. Probabil făcu o scurtă călătorie pînă la Viena, pentru a întîmpina pe Paulina, cu care veni iarăşi la Paris, căci de la această dată îi aflăm împreună. Era prima ei călătorie în străinătate. După ce stătură toată luna la Paris cu mica Marie, în iulie se despărţiră. Copila rămase la Paris, de unde urma să plece mai apoi cu cele trei fete ale lui Iancu Alecsandri şi cu mama acestora la mare, la Hâvre. Scriitorul şi soţia lui se duseră la băi la Arcachon.

În timpul acesta însă, evenimentele internaţionale europene se precipită destul de neaşteptat. La 15 iunie 1870, izbucneşte războiul franco-german. La început lucrurile nu părură prea grave, Alecsandri rămase liniştit la Arcachon pînă la 2 august, cînd porni însă grăbit spre ţară, împreună cu Paulina, fără să mai aibă răgaz să-şi vadă fetiţa, ci tre-

cînd peste Alpi, prin Mont Cenis. Aici întîlneşte întîmplător pe doctorul Davila, care mergea cu o ambulanţă, ca voluntar, spre teatrul de război. Scriitorul şi soţia sa la 14 august se aflau la Torino. De aici, au pornit probabil, aşa cum prevedea el mai dinainte, într-o scrisoare către fiica sa, prin Triest, Viena, Lvov, Cernăuţi, la Mirceşti, unde pentru prima oară putură coborî din tren la cîteva sute de metri de casa lor. La 15 decembrie 1869, se inaugurase gara Mirceşti pe linia ferată ce se construise pe valea Siretului.

Construirea acestei căi ferate şi a unei gări atît de aproape de locuinţa sa de la Mirceşti trebuie să fi constituit o mare bucurie pentru Alecsandri. Drumul dintre Mirceşti şi Iaşi, Bucureşti sau alte localităţi devenea mai simplu, mai uşor, nu numai pentru el, dar pentru o sumă de prieteni pe care-i primea cu drag. Dintre aceştia, cel mai apropiat rămăsese tot Costache Negri, acum stabilit la Tîrgu-Ocna, pe Trotuş, retras cu desăvîrşire din viaţa publică, îngrijind pomii fructiferi şi cultivînd legume în grădina lui, aşa cum visase. Construirea căii ferate însemna că Mirceştii deveneau o reşedinţă şi mai convenabilă şi mai plăcută pentru Alecsandri. El de altfel făcuse totul pentru a se simţi bine acolo. Noua casă, construită în 1867, era tocmai potrivită pentru a corespunde gusturilor sale simple, modeste, fără înclinări către pompă sau lux. Era o casă joasă, fără nimic din înfăţişarea şi pretenţiile atîtor conace boiereşti, cum era cel de peste Siret, al Sturzeştilor de la Miclăuşeni, cum era chiar al lui Ion Ghica de la Ghergani şi atîtea altele mai vechi sau mai noi. Era cu adevărat o casă de ţară mai cuprinsă, mai gospodărească, mai încăpătoare, cu o verandă largă, închisă cu geamlîc pe aproape întreaga întindere a faţadei care privea spre răsărit, spre luncă. În casa, care mai există şi astăzi aşa cum a fost atunci, se intra din vasta grădină prin mijlocul verandei, urcînd o singură treaptă. Din veranda relativ largă, în care scriitorului îi plăcea adesea să stea pe un fotoliu, la soare, în ceasurile lui de odihnă, sau chiar să şi lucreze, în anotimpurile în care nu era încă suficient de cald afară, intrai într-un vestibul destul de mic, de nici 3 m. lărgime şi cam 4 m. lungime unde scriitorul îşi avea biblioteca. Nu ne este cu putinţă să reconstituim cuprinsul ei. Ceea ce se poate afirma cu certitudine este că din rafturile ei nu lipseau romanticii francezi, multe volume de litera-

tură romînă contemporană, unele cu dedicații prețioase, cum sînt cîteva ale lui Hasdeu pe care întîmplarea le-a păstrat pînă astăzi în casa-muzeu de la Mircești, culegeri de folclor și multe cărți de călătorii. În stînga acestui antreu se afla camera de lucru a lui Alecsandri, încăpere joasă ca întreaga casă, dar încăpătoare, de 6/5 m. Două ferestre largi ale acestei camere de lucru dădeau pe verandă, avînd privirea larg deschisă asupra luncii și culmilor domoale de dincolo de Siret; cea de a treia, pe peretele dinspre miazăzi, dădea în grădină, toate contribuind ca încăperea să fie toată ziua luminoasă și scăldată în soare. În fundul acestei camere, în colțul de lîngă geamul ce da spre grădină și cu fața spre cele două ce cuprindeau priveliștea luncii, se afla masa de lucru a scriitorului, unde, mai cu seamă în anotimpurile reci, el își petrecea cea mai mare parte a timpului. Lîngă birou, în fundul camerei, pe peretele opus verandei, o ușă dădea în dormitor, de unde, printr-o altă ușă, se putea merge spre vastele atenanse ale casei. Din același antreu prin care se intra din verandă, la dreapta se pătrundea într-o cameră puțin mai largă ca biroul. În mijlocul ei se afla biliardul dăruit de Cuza la plecarea din țară, la care scriitorul juca de cîte ori un prieten ce-i putea fi partener poposea în singurătatea lui. După amintirile fiicei lui Alecsandri, în aceeași încăpere, pe peretele opus intrării, în stînga și în dreapta unei uși, se aflau două mari „dulapuri cu muzică", procurate de el încă înainte de 1870, unde acest mare amator de melodii putea asculta, cu mijloacele tehnice de pe atunci, muzică din opere, uverturi, valsuri celebre etc. [37] Din această cameră, în care se aflau și divane pentru culcatul musafirilor întîmplători, prin ușa dintre cele două dulapuri cu muzică se intra în camera micșoară, nu mai mare decît cea de la intrare, destinată fiicei scriitorului, iar printr-o altă ușă, din peretele opus verandei, se trecea într-un coridor prin care se ajungea la sufragerie, o cameră cam de 5/5 m, iar mai departe, ca și de la dormitor, la atenanse. Aceasta era casa lui Alecsandri de la Mircești. Fiica lui comentează mai tîrziu „nici un lux, dar mult confort", și nimic nu pare să contrazică observația ei. În afara confortului strict material, scriitorul se îngrijea ca la Mircești nici viața lui spirituală să nu sufere. Am văzut că avea bibliotecă, „dulap cu muzică". La acestea se pot adăuga un

pian, cum și numeroasele ziare și reviste romîne, franceze și engleze la care era abonat și care soseau regulat.

Aici, în acest cadru, a trăit Alecsandri de la 1867, cînd s-a mutat din casa bătrînească în care locuise din iunie 1860, momentul retragerii sale la Mircești, timp de 18 ani, pînă în 1885, cînd va fi numit ministru la Paris, de unde însă, atras ca de o irezistibilă forță, venea în fiecare vară pentru două, trei luni, ca pentru a căpăta noi forțe, asemeni legendarului Anteu.

Întors la Mircești la începutul lui septembrie 1870, Alecsandri urmărește cu îngrijorare desfășurarea războiului franco-german. Strîngerea lui de inimă era de mai multe ori explicabilă. Ura în genere războiul, ale cărui orori le văzuse de aproape și le detesta profund. Iubea Franța, pe teritoriul căreia și în defavoarea căreia se desfășura acest război. În sfîrșit, fiica lui, cumnata lui, cele trei nepoate ale sale se aflau în Franța și nu putea ști în ce măsură războiul nu avea să le lovească. Din fericire, nu prea tîrziu, în a doua jumătate a lui octombrie, el avu știri liniștitoare : fiica lui împreună cu mătușa și verele ei, care se aflaseră plecate din Paris la Hâvre, anunțară că au trecut în Anglia pînă la liniștirea lucrurilor. Scriitorul respiră din acest punct de vedere ușurat și putu continua cu regularitate corespondența cu fetița lui. Scrisorile lui către Marie sînt noi dovezi despre arta sa de epistolier și mai cu seamă mărturia unei inimi calde, sensibile, a unor aspirații modeste și sănătoase pentru formația copilului său. Sfaturile pe care i le dă, tonul plin de tandrețe, finețea cu care știe să mustre și să stimuleze, aerul glumeț, aproape camaraderesc pe care-l ia adeseori sînt impresionante. Ele sînt totdeodată prețioase pentru fixarea unor trăsături noi ale personalității acesteia așa de simple și așa de complexe totdeodată. „Urmează să fi drăguță și afectuoasă cu micile tale prietene — scria el încă din primele luni ale așezării ei la Paris — și ascultătoare față de persoanele care se ocupă de educația ta." Altădată : „Fii mereu ascultătoare și drăguță. Nu fi morăcănoasă ; e foarte urît să fi morăcănos și să-ți ieși din fire..." Cu cît timpul trece și ea devine mai mare, sfaturile devin mai precise : „Ceea ce doresc pentru tine e să te ocupi a învăța mai multe limbi și să studiezi cu seriozitate muzica și desenul. Mai tîrziu, cînd vei fi domnișoară, vei înțelege mai bine foloa-

sele acestor studii şi-mi vei fi recunoscătoare de a fi insistat atît ca să-ţi însuşeşti cît mai multe cunoştinţe deopotrivă de folositoare şi plăcute." [38] Prin scrisorile sale, el o învaţă să fie delicată în purtări cu cei din jurul ei. Cînd se afla în Anglia, în vreme ce războiul răscolea Franţa şi Parisul era asediat, iar soţia lui Iancu Alecsandri nu putea fi decît îngrijorată şi profund afectată, ea primea de la tatăl ei rînduri ca acestea : „...te sfătuiesc, draga mea copilă, să fi foarte atentă cu tante Aimée, să o înconjuri de afecţiunea ta, ca să o mîngîi nitel de nenorocirile pe care le încearcă ţara ei" [39]. Îi cere, la un moment dat, pentru a o stimula la lucru, să-i trimeată desenul casei în care locuia în Anglia, cu cineva stînd la o fereastră, şi pentru că ea-i răspunde că asta e prea greu, el îi scrie glumeţ : „Cum ? Un simplu crochiu al casei... cu cineva la fereastră e peste puterile tale ? Şi eu care te credeam deja un Rafael !... Vechile tale crochiuri mă făcuseră să am o înaltă idee despre talentul tău, dar cum mi-ai spus adevărul cu francheţe, te iert de persoana de la fereastră şi nu mai cer decît schiţa faţadei casei, care nu-i prea greu de făcut. Tragi pe hîrtie patru linii în formă de patrat, pui deasupra patratului un triunghi care închipuieşte acoperişul, faci în interiorul patratului mici găuri în chip de ferestre şi gata. Admiră facimilul de mai jos." [40] Şi-i desenează el însuşi, probabil — originalul nu s-a păstrat — intenţionat copilăreşte, o casă din cîteva linii drepte. Alteori însă vorbeşte cu ea foarte serios. „Am văzut cu plăcere că, recunoscîndu-ţi greşelile faţă de mama, i-ai scris o scrisoare drăguţă pentru a-i cere iertare de tăcerea ta. Nu trebuie să uţi niciodată, scumpa mea copilă, că ...mama trebuie să ocupe locul cel mai însemnat în inima unui copil" [41] — îi spunea el o dată. Iar altă dată îi scrie cu vioiciune şi umor despre chipul cum îşi trec ei vremea la Mircesti şi comentează ca în discuţia cu un om mare, deşi ea n-avea decît 14 ani, apropiind-o în felul acesta de sine, caracterizîndu-se pe el, dar străduindu-se să o formeze în acelaşi spirit lipsit de pretenţii în care trăia el însuşi : „Iată ocupaţiile mele : e monoton, dar e calm ; nu ne distrăm din cale-afară, dar nici nu ne plictisim". În felul acesta, pe de o parte, el continua să o înveţe, iar pe de alta o distrăgea din atmosfera apăsătoare a refugiului în Anglia.

În aceeași vreme, dovedind marea lui mobilitate sufletească, polivalența sensibilității lui, în scrisori către amicul său Grenier își exprima întreaga oroare ce i-o inspira războiul în general, întreaga sa simpatie pentru Franța, pentru spiritul poporului ei „care inventează, care creează, care scînteiază, care luminează..." [42], teribila zguduire ce i-a prilejuit-o neașteptata înfrîngere a francezilor, profunda lui încredere în rapida refacere a acestei țări.

Aflînd în aceeași vreme despre stingerea lui Prosper Mérimée, îi consacră un scurt, dar vioi articol pe care-l publică de îndată în *Convorbiri literare*. Tot în acest an 1871 face să apară în aceeași revistă mai vechile lui piese: *Harță răzeșul* și *Haimanaua*, după ce în 1870 publicase tot aici *Ginerele lui Hagi Petcu*. În ultimile luni ale anului 1870 a scris Alecsandri, după toate probabilitățile, nuvela *Mărgărita*, care cuprinde un episod real din viața sa, probabil cel care i-a determinat plecarea din țară în 1851 și 1852—1854. Scriitorul nu a publicat-o în întregime niciodată, considerînd-o mai mult ca o consemnare a unor amintiri scumpe inimii sale. Tot cam în această vreme, prin 1870 sau 1871, scrie și faimoasa poezie *Pohod na Sibir*. Inspirată după o pictură care reprezenta o coloană de deportați ce se îndreptau spre Siberia, pictură care impresionase profund pe scriitor, căci o achiziționase și o avea în camera sa de lucru de la Mircești, *Pohod na Sibir* este un imn înălțat de vechiul democrat patruzecioptist celor ce sufereau cu eroism chiar moartea pentru dragostea lor de patrie și de libertate, o înfierare a odioaselor regimuri de tiranie de pretutindeni. Poezia era în același timp o critică la adresa patriotismului de paradă ce domina viața noastră publică. Mai tîrziu, Alecsandri însuși a confirmat indirect acest sens, citînd într-o „scrisoare" către Ghica din *Pohod na Sibir* pentru a opune eroismul real de aici eroismului de paradă al politicienilor romîni care mîncaseră, cum spunea el cu ironie, „pîinea amară a exilului" la 1848 și-și făcuseră capital politic din nenorociri imaginare sau mult exagerate [43].

La începutul lui mai 1871, află că Bolintineanu se zbate în sărăcie și boală. El trimise de îndată 30 de galbeni amicului său, pentru primele cheltuieli, și scrie lui I. Negruzzi cu o căldură, cu o vibrație pe care acum n-o mai întîlnim în fiecare zi în scrisorile sale, vibrație în care se aflau și amin-

tirile din zilele exilului de la 1848, şi cele din timpul luptei pentru Unire, şi cele din timpul domniei lui Cuza, cînd în poetul muntean el aflase necontenit un cald prieten şi un intransigent democrat : „Aflu din jurnale şi din scrisori particulare că Bolintineanu se găseşte în cea mai tristă stare a sănătăţii şi în cea mai completă mizerie. Din cauza lipsei, poetul cel mai poet din Valahia este ameninţat a-şi închide ochii la spital. Ar fi o ruşine pentru noi să lăsăm a fi pradă mizeriei un om care a vărsat pe altarul patriei sale toate comorile sufletului, inteligenţei şi geniului său." [44] Şi după ce trimite Junimii, care de atîtea ori minimalizase pe Bolintineanu, dar care, spunea în continuare Alecsandri, trebuia să înţeleagă „datoria ce au toţi romînii către Bolintineanu", un număr de bilete la loteria organizată de G. Sion pentru a ajuta pe cel în nevoie, adaugă cu un imperativ în ton pe care rar îl mai întîlnim în corespondenţa sa şi care mărturiseşte sincera şi profunda sa mişcare sufletească : „*Trebuie numaidecît* (sublinierea e a lui Alecsandri) ca aceste 99 bilete să fie împărţite şi banii adunaţi cît mai curînd espeduiţi d-lui Zanne. Acest ajutor amical va uşura suferinţele unui om care prin lucrările sale a meritat o soartă mai bună în lume şi este în drept de-a aştepta din partea compatrioţilor săi adevărate probe de simpatie şi de recunoştinţă." Alecsandri se dovedea şi cu acest prilej un om de inimă, un prieten cald, un confrate plin de înţelegere şi săritor. El dădea în felul acesta nu numai un ajutor lui Bolintineanu, un omagiu talentului său literar şi meritelor sale cetăţeneşti, dar şi o adevărată lecţie insensibilităţii ce caracteriza în genere Junimea în asemenea ocazii. Bolintineanu poate va fi aflat de gestul lui Alecsandri. Dar nu numai din această pricină, ci dintr-o veche, profundă şi consecventă admiraţie ce le-a purtat-o, în camera sa de la spitalul Pantelimon, unde pînă la urmă poetul muntean totuşi a ajuns, de la căpătîiul patului său de boală îl vegheau două portrete : al lui Negri şi al lui Alecsandri, după cum relatau chiar ziarele timpului.

Puţină vreme mai tîrziu, Alecsandri primeşte o adresă din partea societăţii studenţeşti Romînia Jună de la Viena, care organiza o pomenire la mormîntul lui Ştefan cel Mare de la mănăstirea Putna, în cursul lunii iulie. Pomenirea era destinată a fi de fapt o discretă, dar puternică manifestare a

spiritului de solidaritate națională, și la ea erau invitați romîni din toate provinciile. Prin adresă era rugat să primească a examina discursurile ce se pregătiseră și a desemna pe cel vrednic a fi rostit la sărbătoarea de la Putna. Gestul semnifica, fără îndoială, că în acel moment Alecsandri era considerat personalitatea culturală cea mai proeminentă a vremii. În el trebuia să vedem și o bună parte din marea admirație ce i-o nutrea cel ce era sufletul organizării acestor serbări, Eminescu însuși, pe atunci student la Viena, care cu mai puțin de un an înainte, în august 1870, în *Epigonii* îi adresase, după Asachi, după I. Negruzzi, după Scheleti, cele mai calde, cele mai pline de admirație, cele mai inspirate versuri ce i se adresaseră vreodată :

Și-acel rege-al poeziei, vecinic tînăr și ferice,
Ce din frunză îți doinește, ce cu fluierul îți zice,
Ce cu basmul povestește — veselul *Alecsandri*,
Ce-nșirînd mărgăritare pe a stelei blondă rază,
Acum secolii străbate, o minune luminoasă,
Acum rîde printre lacrimi, cînd o cîntă pe *Dridri*.

Sau visînd o umbră dulce cu de-argint aripe albe,
Cu doi ochi ca două basme mistice, adînce, dalbe,
Cu zîmbirea de vergină, cu glas blînd, duios, încet,
El îi pune pe-a ei frunte mîndru diadem de stele,
O așează-n tron de aur să domnească lumi rebele
Și iubind-o fără margini scrie „Visul de poet".

Sau visînd cu doina tristă a voinicului de munte
Visul apelor adînce și al stîncelor cărunte,
Visul selbelor bătrîne de pe umerii de deal,
El deșteaptă-n sînul nostru dorul țării cei străbune,
El revarsă-n dulci icoane a istoriei minune,
Vremea lui Ștefan cel Mare, zimbru sombru și regal.

Modest ca totdeauna, ca răspuns la apelul ce i se adresase, scriitorul sfătuiește pe tinerii studenți de la Viena să se adreseze mai degrabă decît unei singure persoane, unei comisii, ceea ce se și face, incluzîndu-l și pe el în această comisie. Probabil la invitația organizatorilor, Alecsandri scrie două poezii cărora Al. Flechtenmacher le compune

muzica și care vor fi cîntate la serbare : *Imn religios cîntat la serbarea junimei academice romîne, dată în memoria lui Ștefan cel Mare la mănăstirea Putna în 15/27 august 1871* și *Imn lui Ștefan cel Mare*. Invitat să participe la aceste festivități, se pare că el pornește spre Putna. După *Familia*, care publică o dare de seamă, el ar fi luat parte la prima parte a manifestării, care a durat două zile. Se pare totuși că el a renunțat în ultimul moment de a merge la Putna, poate derutat de faptul că Hurmuzăcheștii nu participau.

Deși colabora regulat la *Convorbiri literare*. Alecsandri nu era totdeauna mulțumit de ceea ce se publica în paginile acestei reviste. Adeseori, el manifesta clar obiecțiile sale în scrisorile către Negruzzi. În orice caz, scriitorul devenea așa de nemulțumit, că la un moment dat se gîndi pur și simplu să scoată o altă revistă. Tovarășul pentru această întreprindere urma să fie Ion Ghica. În toamna anului 1869, aproape patru ani de la detronarea lui Cuza și încetarea relațiilor lor, Ghica îi trimetea lui Alecsandri o nouă broșură din *Convorbiri economice*. Acesta îi răspunde, și în felul acesta se reiau oarecum vechile legături, încep să se vadă din cînd în cînd și să-și scrie uneori. La un moment dat, la începutul iernii 1871—1872, în corespondența lor apare destul de avansat proiectul de a scoate o nouă revistă literară. Într-o scrisoare din 14 dec. 1871, cînd revista părea a fi gata să apară la începutul anului următor, Alecsandri formula un adevărat program care punea în lumină indirect ce-l nemulțumea mai profund la *Convorbiri literare*. El scria lui Ghica: „Va trebui să stăm de vorbă cu viitorii noștri colegi de condei și să le explicăm limpede și categoric adevărata misiune a lucrării noastre. Reacțiune contra răului gust literar actual, propagare a ideilor sănătoase și practice în domeniul chestiunilor sociale, popularizarea cunoștințelor folositoare și a descoperirilor științifice cărora secolul nostru îi datorește măreția... și în sfîrșit și mai cu seamă *vade retro* * politicii de clopotniță, polemicelor meschine și personalismelor care irită, dezgustă și discreditează. Iată programul

* *Înapoi !*

nostru." [45] Nu se poate spune că Alecsandri trădase ceva din vechile sale credinţe, chiar dacă nici nu păşise mai departe. Revista proiectată însă nu se putu realiza, nu ştim din ce motive, aşa că Alecsandri continuă colaborarea la *Convorbiri literare,* revistă prin care creaţiile sale ce nu erau destinate scenei puteau deveni accesibile cititorilor.

În 1871, scriitorul împlinise cincizeci de ani. Fără îndoială că privind în urmă el putea contempla mulţumit o creaţie literară şi o activitate publică impunătoare. Dar o dată cu mulţumirea datoriei împlinite, această privire retrospectivă făcea să îl străbată un puternic fior de profundă melancolie în faţa ireversibilului mare număr de ani ce-i avea în urma sa şi a tainei ce învăluia pe cei ce-i stăteau înainte. Privind zăpada ce acoperea pământul, scriitorul gîndeşte cu tristeţe la înflorirea din natură ce-i precedase :

Ieri pământul era verde,
Azi pământul e-nălbit...
. . . . . .
Ieri natura-n tinereţă
Era dulce de privit ;
Azi urîta bătrîneţă
Peste frunte-i s-a lăţit !

Dar îşi dă seama, de pe culmea vieţii pe care se află, cu îndurerare, că primăvara şi iarna vieţii, imagini aşa de obişnuite pentru poeţi, nu sînt de loc asemenea celor din natură, căci omul :

...nici că mai găseşte,
După timpul de ninsori,
Primăvara ce zîmbeşte
Între soare şi-ntre flori.

Cu această constatare plină de melancolie pe care o întrupează şi poezia *Ieri şi azi,* Alecsandri îşi încheie anul 1871, anul semicentenarului său.

Deşi foarte adesea lui Alecsandri îi plăcea să se numească leneş, întreaga lui vastă creaţie este mărturia unei munci, dacă nu absolut continui, în orice caz pasionate şi niciodată cu totul părăsite. Este adevărat că în genere vara nu lucra, mai cu seamă în ultimii douăzeci şi cinci de ani din viaţă, că îndeosebi lunile de iarnă şi frig îl ţintuiau la masa sa de lucru. Dar cîtă vreme sănătatea sau griji grave nu-l împiedicau, în perioada frigului mai cu seamă era un harnic muncitor, uneori cunoscînd adevărate perioade de mare intensitate în munca sa creatoare.

O asemenea perioadă cunoaşte el în iarna 1871—1872 şi mai cu seamă în cea de a doua parte a ei. Întors cîteva zile după Anul Nou 1872 la Mircești, după ce petrecuse sărbătorile la Iaşi, el află o scrisoare de la Negruzzi, prin care era invitat a veni la o şedinţă a Junimii în care urma a se discuta o serie de probleme ortografice. El nu merge la această şedinţă, dar la 8 ianuarie răspunde printr-o lungă scrisoare în care-şi arată poziţia în cîteva din problemele scrierii limbii noastre. În genere, punctele sale de vedere (c în loc de qu, f în loc de ph, z în loc de d, înlăturarea lui u scurt final şi alte cîteva) au fost ratificate mai apoi de dezvoltarea limbii noastre, căci el avea un principiu care şi în această privinţă îl împiedica să se rătăcească: „Să ne ţinem de simplitate, e lucrul cel mai nimerit“ [46].

În scrisoarea în care-i comunica lui Negruzzi opiniile lui în privinţa scrierii limbii noastre, Alecsandri făgăduia în final că va „căta a termina prefaţa“. Era vorba de prefaţa la ediţia operelor complete ale lui Costache Negruzzi, pregătite cu pietate de fiul său Iacob să apară la Socec, pentru care rugase pe vechiul tovarăş de luptă în crearea teatrului naţional, de la *Dacia literară* şi *Propăşirea* să scrie un cuvînt introductiv. Acesta acceptase şi fără îndoială începuse mai de mult să-l pregătească. După scrisoarea din 8 ianuarie, Alecsandri continuă lucrul la studiul despre opera amicului său. Şi lucrează cu atîta hotărîre, că patru zile mai tîrziu îl expedia lui Iacob Negruzzi. *Introducere la scrierile lui Constantin Negruzzi*, cum îşi intitulase Alecsandri studiul său, reprezintă una din cele mai substanţiale contribuţii la cu-

noașterea atmosferei unei epoci ce se afla cu trei, patru decenii în urmă. Declarînd de la primele rînduri că „pentru a judeca și a prețui meritul unui autor, trebuie a cunoaște bine timpul în care el a scris, gradul de cultură a limbii în care el a fost îndemnat a scrie și dificultățile de tot soiul prin care geniul său și-a făcut drum pentru ca să iasă la lumină", scriitorul nostru dovedea a înțelege foarte just rolul însemnat pe care-l joacă împrejurările vieții sociale asupra celor mai variate caractere ale unei opere literare.

În studiul său despre scrierile lui Negruzzi, meditînd cu acea pătrundere pe care trebuie să ne obișnuim a i-o concedа, Alecsandri este mai întîi un adevărat istoric și istoric literar al epocii de pe la 1830—1848, furnizînd informații, dintre care unele au rămas unice. El este apoi un excelent memorialist, un om care se dovedește a fi observat de mic copil societatea romînească în mijlocul căreia trăia cu infinit mai multă atenție și mai multă lipsă de indiferență decît am fi crezut, care se dovedește a avea o uimitoare memorie a acestor lucruri și, mai mult încă, un adevărat simțămînt al datoriei pentru consemnarea unor asemenea amintiri. Din acest simțămînt, cum arăta el la 1867 lui Negruzzi, au izvorît, încă dinainte, cînticelele comice. Din el au izvorît atîtea și atîtea din amintirile sale. El a provocat publicarea atîtor manuscrise ce-i căzuseră în mînă și tot în el stă și geneza nu numai a lui *Vasile Porojan*, dar a întregului grup de *Scrisori către Vasile Alecsandri* ale lui I. Ghica. *Introducere la scrierile lui Constantin Negruzzi* este nu numai o evocare, ci totdeodată o pledoarie pentru justa înțelegere a operei celor din generația sa : a operei lui Negruzzi în primul rînd. Scriitorul nostru nu ignora însă că tot ceea ce spunea despre condițiile în care se produsese opera contemporanului său, despre greutățile care ea a avut să le întîmpine în momentul în care apăruse, despre rolul pe care l-a jucat în viața socială și în consecință despre valoarea ei reală se potrivea deopotrivă și pentru creația sa. Scrierea aceasta a lui Alecsandri este interesantă deci nu numai pentru că ne dă unul din cele mai vii tablouri ale vieții sociale din epoca 1830—1848, dar și pentru altceva. Pe de o parte ea ne arată pe scriitor, care, este adevărat, nu evoluase prea mult, nepărăsind nimic din vechile sale credințe, dimpotrivă, fiind chiar mîndru de ele, consecvent pe pozițiile sale patruzeci-

optiste, de ură față de tiranie, inegalitate socială, abuzuri etc., de dragoste profundă pentru masele poporului ținute în întuneric, umilință și sărăcie. El judecă la 1872 starea de lucruri dinainte de 1848 cu aceeași luciditate, cu aceeași reprobare, cu aceeași indignare care-l însuflețise cu ani și ani înainte : „...jos în pulbere, o gloată cu cerbicea plecată sub toate sarcinile ! Sus, puterea egoistă, jos, șerbirea și mizeria fără protecție, și totul mișcîndu-se într-o atmosferă neguroasă de ignoranță, de superstiții, de pretenții, de lăcomie și de frică" [47]. Pe de altă parte, această valoroasă lucrare constituie și o adevărată mărturie de credință, o justificare a propriei sale creații de pînă atunci, în condițiile istorice și literare în care se zămislise, dovedind o dată mai mult ce prețioase sînt asemenea pagini ale scriitorilor pentru a pătrunde mai adînc în propria lor creație și în sensul ei cel mai intim.

O dată eliberat de această lucrare, întrucît năzuia în această vreme din zi în zi să plece la București și era împiedicat de rigorile unei ierni neobișnuit de grele, el nu se apucă să scrie altceva, ci ca să-și treacă vremea se oprește în fața bibliotecii sale. Și dintre cărți — lucru iarăși foarte semnificativ pentru preferințele sale și pentru adîncimea acelora din preocupările care-l dominau — el alege *Povestea vorbei* a lui Anton Pann, pe care o răsfoiește îndelung. Cartea îi era fără îndoială bine cunoscută. Ca un om care urmărea tot ce aparținea folclorului cu o egal de mare pasiune și încîntare, este dintr-o dată recucerit de această veche cunoștință. În atmosfera ce i-o crease studiul despre Negruzzi, scris desigur la o mare tensiune, de vreme ce fusese sfîrșit atît de repede, își dă seama cît de puțin se știa în fond la data aceea despre înțelepciunea poporului nostru așa cum o dăduse la lumină proverbele lui, cît de puțin prețuit era încă acest popor și cît de ignorat era cel ce „a consacrat mulți ani pentru scăparea de uitare a proverbelor noastre" : Anton Pann. Lipsit de cea mai mică urmă de sentiment al concurenței sau al invidiei, așa cum publicase scrieri postume ale lui Russo, care marcau pasiunea acestuia pentru folclor și subliniase ajutorul ce i-l dăduse la strîngerea poeziilor populare, fără să-și pună nici un moment problema că aceasta ar putea cumva știrbi din meritele sale personale pe acest tărîm, Alecsandri face o amplă

culegere din pe vremea aceea ignorata *Poveste a vorbei* şi o trimite lui I. Negruzzi, însoţită de cîteva pagini de introducere şi încheiere în care exaltă meritele acestui uitat „fin al lui Pepelea". Regretînd că nu are date despre viaţa lui, căci el consideră pe bună dreptate că „tot ce priveşte viaţa unui autor este interesant", Alecsandri subliniază în legătură cu valoroasa lui operă că „e timpul... a spune adevărul şi a face lumină pe mormîntul unui om de merit, care în cursul vieţii sale modeste a scris fără a să gîndi la recompensă şi a cules, coordonat, publicat proverburile noastre, acele cugetări ieşite din cuminţia romînului..." [48]. Lucrarea aceasta, migăloasă şi bogată, pasionează aşa de mult pe scriitorul nostru că, numai două zile după ce expediase scrierea despre Costache Negruzzi, putea trimite *Convorbirilor literare* jumătate din selecţia ce o făcuse din proverbe, cu comentariile sale. Redactorului revistei, el îi scria cu acest prilej plin de entuziasm : *„Povestea vorbei* e un monument naţional, o carte preţioasă pe care fiecare din noi trebuie să o avem în bibliotecă şi pe care adeseori vom avea nevoie a o consulta" [49]. Două săptămîni mai tîrziu, el trimetea lui Negruzzi şi cea de a doua jumătate a selecţiei din proverbele culegerii lui Pann, însoţită, ca şi prima, de entuziaste comentarii.

Scriitorul se dovedea, aşadar, un neobosit şi cald preţuitor al folclorului şi al celor ce se îngrijeau de el. Publicarea marii ediţii de *Poezii populare* era departe de a-l face să considere preocupările sale în acest domeniu încheiate. Dimpotrivă, el continua şi va continua să urmărească tot ce privea literatura populară cu cel mai mare interes, considerînd-o mereu o adevărată rădăcină a oricărei literaturi naţionale şi făcînd din ea un model şi un izvor de inspiraţie pentru propria sa creaţie. Cam în această vreme, probabil, pregătind pentru tipărirea în ediţia operelor complete *Pastelurile* sale, Alecsandri făcea o foarte interesantă notă poeziei *La gura sobei,* cea mai subiectivă din întregul ciclu. „Omer a compus *Iliada* şi *Odisea* — spunea el — din tradiţii şi poate din fragmente de poeme poporale. Ariosto a scris fantastica epopeie *Orlando* de pe legendele cavalereşti răspîndite în Italia şi ilustrate prin imaginaţia poporului iubitor de minuni. Poporul dar este izvorul celor mai poetice creaţii, celor mai nepieritoare opere ; şi poeţii mari,

care apar ca niște rari meteori, nu sînt decît revelatorii maieștri ai poeziei popoarelor concentrată în sînul lor." Și ce omagiu mai mare putea aduce scriitorul poeziei populare decît mărturisirea ce o face tot cam în acest timp unui tînăr cercetător romîn care lucra la Paris o teză în legătură cu folclorul nostru și i se adresase întrebîndu-l în ce măsură poeziile populare erau autentic frumoase sau erau înfrumusețate de el, poetul. „Nu le-am făcut nici o modificare — declară el — afară de cîteva versuri, adăogate de către lăutari țigani, pe care am găsit de cuviință să le las afară. Pentru unele din aceste poezii am făcut ceea ce un giuvaergiu ar face pentru unele pietre prețioase. Am respectat subiectul, stilul, forma și chiar mai multe din rime incorecte care fac parte integrantă din caracterul lor. Departe de a le fi aranjat în conformitate cu gustul modern, le-am conservat ca pe niște giuvaeruri de aur pe care le-aș fi găsit acoperite de rugină și turtite. Le-am curățat de petele de rugină și le-am dat strălucirea primitivă. Iată tot meritul meu. Comoara aparține poporului, care singur era în stare să producă minuni atît de originale... Este ușor de crezut că dacă natura binevoitoare m-ar fi înzestrat cu un geniu atît de puternic, în stare să compună *Miorița*, un *Toma Alimoș*, un *Mihu Copilu* etc. — m-aș fi simțit onorat și aș fi fost destul de egoist pentru a le publica sub a mea iscălitură." [50]

Profunda admirație pentru poezia populară el o mărturisea de altfel foarte frecvent și prin viu grai. Vîrnav-Liteanu relatează cum a ascultat el însuși pe Alecsandri povestind împrejurările în care auzise pentru prima oară *Miorița* de la baciul Udrea, pe Ceahlău. „Atuncea, zicea poetul, orice comoară aș fi găsit nu m-ar fi bucurat atît de mult" [51]. Iar alt auditor al mărturisirilor lui, referindu-se la aceeași împrejurare a descoperirii *Mioriței*, povestită mulți ani mai tîrziu, arată că „o singură dată în viață se temuse de moarte : atunci cînd descoperise în munți la ciobani, minunata *Miorița*", fiindu-i frică să nu moară înainte de a împărtăși tuturor această comoară [52].

Zăpezile, viscolele și gerurile din ianuarie și februarie 1872 împiedicară pe scriitor să-și realizeze proiectul de a merge la București. „De mai bine de o lună — scria el la 12 februarie fiicei sale — mi-e gata geamantanul și iarna

a trebuit să fie într-adevăr aspră ca să mă ţină-n loc pe mine, un vechi călător obişnuit cu intemperiile anotimpurilor şi cu oboselile drumurilor lungi" [53]. De rigorile acestei ierni beneficie însă literatura romînă. Sechestrat în casă, scriitorul se afla într-o perioadă creatoare deosebit de fericită. Cufundarea în epoca tinereţelor sale, a debutului său în literatură, în lumea literaturii populare, îi prilejuise numeroase meditaţii. Fără o înţelegere ştiinţifică a evoluţiei societăţii noastre şi a contradicţiilor din ea, Alecsandri continua totuşi să fie nemulţumit de nenumărate lucruri ce se petreceau în viaţa publică din jurul său. Victoria Prusiei asupra Franţei prilejuise în 1871, la Bucureşti, manifestaţii ostile la adresa biruitorilor ca şi a lui Carol, determinînd de fapt ostracizarea definitivă din viaţa politică activă a lui Ion Ghica, primul ministru de atunci, care tolerase asemenea lucruri fără să le reprime îndată cu violenţă. Alecsandri, care încă din 1868 observase că politica ţării noastre „pare a avea tendinţă de a se bismarcui şi de a lucra *pour le roi de Prusse*" * [54], considera cu profundă nemulţumire prăpastia ce se arăta din ce în ce mai mare între tron şi popor. În ceasurile sale de meditaţii, scriitorul gîndeşte la o nouă modalitate literară de a-şi exprima dezaprobarea pentru această stare de lucruri. În studiul său despre Negruzzi, atunci cînd prezentase poemul *Aprodul Purice*, el scrisese : „Se cunoaşte că nu fără intenţie Negruzzi colora atît de viu tabloul său ; lui îi plăcea să pună în faţa tronului imagina sublimă a lui Ştefan, ca un contrast amar ; îi plăcea să arate boierilor degeneraţi din timpul său cum erau acei de pe timpurile vitejiei, cari în loc de a trăi în trîndăvie ştiau să moară cu sabia în mînă pentru apărarea ţării. *Aprodul Purice* a fost o palmă dată de trecutul glorios prezentului mişelit." [55] Trei decenii şi ceva după *Aprodul Purice*, cîteva zile după ce scria acestea despre el, se întrupa, urmărind în fond acelaşi obiectiv, *Dumbrava Roşie* a lui Alecsandri.

Cele aproape o mie de versuri ale poemului au fost scrise în puţine zile, ca orice creaţie ce izvorăşte dintr-o mare indignare şi dintr-o mare admiraţie : dintr-o mare admiraţie faţă de vremurile de eroism de demult, cînd domnitorul, sfetnicii săi apropiaţi şi poporul trăiau în ceasurile

* *Pentru regele Prusiei.*

grele într-o mare solidaritate pentru libertatea și fericirea patriei ; dintr-o mare indignare că prezentul seamănă așa de puțin cu acest nobil și glorios trecut. La 19 februarie, el scria lui Negruzzi, anunțîndu-l că scrisese „în zilele aceste" „un mic poem : *Dumbrava Roșie*" [56]. Alecsandri însuși este probabil mulțumit de ultima sa creație, simte în ea ceva deosebit, căci, ca niciodată pînă atunci, nu mai expediază poemul pentru *Convorbiri literare*, ci dorește să-l citească în prealabil personal. În seara de 25 februarie 1872, această lectură avu loc [57]. Panu povestește în ale sale *Amintiri de la Junimea din Iași* în legătură cu acest moment : „Într-o vineri, Vasile Tasu veni la mine și îmi zise : — Deseară să vii numaidecît la Junimea ; vine Vasile Alecsandri. Era un eveniment. Alecsandri venea foarte rar la Junimea, însă cînd venea, atunci ședința lua o solemnitate deosebită... Cînd m-am dus în seara aceea la dl. Maiorescu unde era Junimea, deja la orele 8 și jumătate biroul era plin. Pe lîngă membrii obicinuiți ai Junimii, mai veniseră și membrii care numai rar, din cînd în cînd, se arătau la ședințele Junimii... Toată această lume era cu urechea și cu ochiul spre ușa de la intrare, așteptînd pe bardul Moldovei. Dl. Maiorescu, ca să producă o diversiune, propuse... să se citească ceva... Deja membrii știau că Alecsandri aduce cu sine, pentru citire, o lucrare nouă, o epopeie istorică : *Dumbrava Roșie*. Și mai dinainte fiecare își lingea — ca să zic așa — buzele la ideea plăcerii ce are să guste... După vreo zece versuri [dintr-o altă lucrare ce începuse să se citească — nota G.C.N.], o mișcare se face : un bărbat scurt de statură, ras, cu mustăți groase și tăiete la capăt, cu un aer mîndru, foarte mîndru și cu o căutătură rece, intră în sală. Era Vasile Alecsandri ; îl vedeam pentru prima oară. Toată lumea se scoală în picioare. Alecsandri se îndreaptă spre d. Maiorescu, cărui îi strînge mîna, apoi dă mîna cu d. Negruzzi, cu d. Pogor, iar pe rest îl salută cu o mică clătinare din cap și se așază pe un fotoliu pe care d. Maiorescu și Negruzzi i-l pun la dispoziție cu grăbire... Cine nu cunoaște *Dumbrava Roșie ?* Alecsandri îi dădu cetire într-un mod admirabil. Cetia foarte frumos, punea în evidență nuanțele, glasul lui cam întunecat de bas aproape profund lua toate intonațiile, făcea să trăiască personagiile din poem și punea în evidență strofele frumoase. Am ascultat-o cu toții cu o adevărată plăcere... După ce

Alecsandri sfîrşi de citit, se înţelege că nu mai fu vorbă de critică, ci numai de laude ; fiecare se grăbia ca să reciteze un vers frumos, fiecare căuta să semnaleze o comparaţie frumoasă. Dl. Negruzzi se repezi ca un leu la manuscrisul *Dumbrăvii Roşii,* iar figura lui Alecsandri era complet luminată." [58]

Succesul poemului lui Alecsandri fu imens de altfel de la un capăt la altul al ţării şi chiar la romînii de dincolo de hotarele ei. Referindu-se la o lectură pe care scriitorul o făcu în public la începutul lui aprilie, la Iaşi, Vîrnav-Liteanu, care asistase, consemna impresia puternică pe care citirea o lăsase. „Am alergat toţi pentru a asculta acest lucru rar, un poet care, săvîrşind abia de a scrie, ceteşte el însuşi versurile sale precum le-a compus, adînc mişcat, făcînd din glasul său cel mai bun comentar, cel mai elocvent interpret al poeziei sale, şi am putut vedea că ceva mai rar decît un poet prezentînd în public poemul său a fost succesul dobîndit de autor, care a reînălţat şi întinerit între noi numele său iubit. A spune această bună primire este a judeca opera ; a explica efectul ce a produs este a lăuda frumuseţile ce cuprind. Sentimentul public poate fi privit drept un bun critic şi nu este prea mult a zice că cetirea acestui poem a fost un adevărat triumf." [59] De la Arad, unde se afla atunci, Slavici trimetea scrisori entuziasmate în legătură cu efectul produs de poemul lui Alecsandri, cerînd noi exemplare din el, foarte solicitate acolo [60]. La Budapesta *Familia* îi saluta de asemenea cu căldură apariţia. „Cei ce au citit cu întristare pastelurile — scria cu o surprinzătoare îngustime în aprecierea acestui ciclu revista lui Vulcan — fără de nici un spirit, vădind decadenţia inspiraţiunilor poetice — vor afla cu mulţiamire că în acest poem celebrul nostru poet poporal iarăşi se înalţă în adevăratul Olimp" [61]. Ceea ce însă n-a împiedicat ceva mai tîrziu *Familia* să publice studiul denigrator, lipsit de înţelegere literară al lui Aron Densusianu, profesor la Universitatea din Iaşi, el însuşi cu pretenţii de poet, viitor detractor şi al lui Eminescu. Ziarul *Telegraful* din Transilvania spune că acum din privighetoare Alecsandri a devenit vultur. Chiar *Romînul* lui C. A. Rosetti, care niciodată nu fusese cruţat de Alecsandri în scrierile sale literare, îi aduce elogii prin pana lui Pantazi Ghica.

Dumbrava Roşie merita fără îndoială laudele ce aduceau. Folosind tradiţia unor încercări mai vechi pe teme istorice, cum fusese cele din propria sa creaţie din a lui Costache Negruzzi, a lui Bolintineanu şi a altora, Alecsandri depăşea tot ce se făcuse pînă atunci prin amploare şi prin biruinţă artistică, marcînd un moment însemnat, de deplină maturitate, în creaţia sa şi chiar în literatura noastră. Poemul deschidea totdeodată drumul unui nou ciclu în poezia lui Alecsandri, ceea ce el a numit *Legende*. Specia nu fusese cu totul absentă din literatura noastră pînă atunci, dar poemele lui Alecsandri au un timbru nou în ansamblul lor, îmbinînd în mod ingenios izvoarele istorice şi vibraţia patriotismului cu bogate elemente folclorice, cum este în acea nepieritoare capodoperă a literaturii noastre care e *Dan, căpitan de plai*. Elementul istoric se alternează alteori cu semnificaţii actuale, sau nota sumbră cu una de fin umor, ca în *Răzbunarea lui Statu Palmă*, *Noaptea Albă*, *Prier şi fata iernii*, care se pot număra printre cele mai de seamă biruinţe literare nu numai ale lui Alecsandri, dar ale acestei specii în literatura noastră.

În această vreme, poporul francez făcea o uriaşă sforţare colectivă pentru a putea plăti despăgubirile de război impuse de Prusia, pentru a-şi putea elibera astfel teritoriul său. Alecsandri, totdeauna plin de afecţiune pentru Franţa, în care el vedea însă mai cu seamă Franţa revoluţionară de la 1789, fusese în mod firesc sensibil la umilinţa naţională pe care o implicase mai cu seamă ocupaţia străină. De aceea, voi să contribuie şi el la ajutorul ce începuse să se strîngă prin liste de subscripţie, în ţara noastră, pentru eliberarea Franţei de sub ocupaţia prusacă. Cam în această vreme scrise el desigur şi piesa *Nobila cerşetoare*, prin care exalta aceste subscrieri. Tot în folosul acesteia citi, în public, la Iaşi, pe la 7 aprilie 1872, poemul *Dumbrava Roşie*, tipărit apoi într-o broşură ce se vîndu în acelaşi scop.

În iunie, se pregăteşte de plecare la Paris. Fetiţa lui continua să fie la învăţătură acolo şi el n-o văzuse de doi ani, în tot acest timp trebuind să se mulţumească a schimba cu ea regulat scrisori pline de voioşie, de îndrumări făcute cu tact. Cum soseşte la Paris, unde se află pe la începutul lui iulie, merge să-şi vadă copila, acum de 15 ani. „Ce să găseşti ? — se întreabă el amuzat şi fericit în scrisoarea

către Paulina — o fată mare, naltă mai cît mata, cu o figură plăcută, vie și inteligentă“ [62]. Vara este hărăzită fiicei sale. Înainte de a pleca însă cu ea, vizitează capitala Franței, care trecuse prin grele încercări cu prilejul războiului și e impresionat să vadă că „Parisul e tot același... însă mișcarea e mai puțină și luxul mai stîmpărat. Multe femei sînt îmbrăcate în negru... mi-a părut că și veselia generală e în scădere.“ [63] Își vede vechi prieteni, între care pe Baligot și pe fostul domnitor Cuza de mai multe ori, fără să știe că pe acesta din urmă îl întîlnea pentru ultima oară, căci mai puțin de un an mai tîrziu îl va atinge necruțătoarea aripă a morții. După ce expediază la Mircești, ca un gospodar grijuliu, lăzi cu diverse obiecte necesare casei, la sfîrșitul lui iulie se duce cu Marie la Boulogne sur Mer, la băi. Pe la 17 august, trec de aici amîndoi la Dieppe, unde se afla familia lui Iancu Alecsandri, și în această localitate petrec cu toții vara pînă la 15 septembrie. Scriitorul voia să răsplătească, după făgăduielile ce le făcuse în scrisorile sale, hărnicia fetei care se arăta cu tragere de inimă în învățarea limbilor străine, a pianului și a picturii. Neîndoielnic că tatăl, fără să forțeze nimic, cu o rară înțelepciune, voia să creeze cele mai bune condiții de dezvoltare acestui copil.

Vacanța sfîrșită, Marie se întoarse la pensionul ei, iar scriitorul porni, la 21 sept./3 oct. 1872 spre țară, anunțînd soției sale că lua drumul Dresdei, unde avea să se oprească două zile. După toate probabilitățile el a vizitat aici un vechi cunoscut, pe Wilhelm de Kotzebue, fiul vestitului dramaturg, fratele consulului rus de la Iași și București de pe la 1840. Wilhelm se căsătorise cu o Cantacuzino din Moldova, unde fusese apoi stabilit multă vreme, iar acum se afla ca ministru al Rusiei la Dresda. Alecsandri se simțea apropiat de el nu numai prin vechile legături amicale din Moldova. Wilhelm de Kotzebue tradusese și publicase la 1857 în limba germană într-un volum poezii populare din culegerea scriitorului nostru și cîteva din poeziile lui originale. De altfel, acest diplomat rus își manifestase simpatia pentru țara noastră publicînd în Germania două volume ce cuprindeau unul o serie de schițe și celălalt un roman scrise de el însuși, cu oameni, întîmplări și moravuri din Moldova. Întors în țară, după această oprire la Dresda, scriitorul se bucură de o toamnă splendidă la Mircești.

În luna decembrie 1872, Alecsandri merge la Bucureşti, unde se afla şi fratele său. Către sfîrşitul lunii, este solicitat să vorbească la Ateneu în folosul săracilor. Scriitorul nu refuză, dar ca de obicei în asemenea ocazii nu vorbeşte, ci citeşte, în seara de 26 decembrie, din opera sa, anume *Dumbrava Roşie* şi *Ana Doamna,* aceasta din urmă încă inedită în acel moment. Pentru sărbătoarea tradiţională a Anului Nou se pare că el izbuteşte să ajungă la Mircești.

Anul 1873 este un an despre care avem puţine ştiri. Colaborează la *Revista contemporană* a lui Grădişteanu, de care-l apropia devotamentul ce acesta arăta lui Cuza. Aici începe să publice „romanul original" *Dridri,* din care nu apar însă decît primele două capitole, urmarea nemaifiind scrisă. În aceeaşi vreme, publică la *Convorbiri literare* articolul despre Russo, pe care-l publicase cu cinci ani înainte în *Foaia Soţietăţii,* şi poezia *Căderea Rinului.* Cu un an înainte, după cum reiese din datarea poeziei, în drumul său spre Paris, se oprise la celebra cascadă a Rinului de la Schaffhausen. Impresionanta ei privelişte îi inspirase o analogie cu Franţa, care cu un an înainte se prăbuşise înaintea armatelor prusace, dar care, asemenea Rinului, după această grea şi tulburătoare încercare, avea să-şi continuie, socotea poetul, drumul ei. Publicarea poeziei era încă un omagiu al statornicei sale încrederi în poporul francez.

La începutul lunii mai 1873, un mare doliu lovi pe Alecsandri împreună cu întreg poporul romîn : pe neaşteptate murea cel ce fusese Cuza-Vodă. Împreună cu Negri, prietenii public recunoscuţi ca cei mai apropiaţi şi mai credincioşi ai fostului domnitor, el stătu, după cum relatează ziarele vremii [64], alături de Doamna Elena, întîmpinînd în gara Ruginoasa şi conducînd pînă la mormînt rămăşiţele pămînteşti ale vechiului coleg de studii de la Paris, prietenul tinereţelor sale, principele cu care împărtăşise atîtea griji şi speranţe pentru ţară. Vibrînd totdeauna în faţa marilor bucurii sau suferinţe pe care le încerca poporul său, el închină cu acest prilej versuri puternice memoriei marelui domnitor, slăvind Unirea şi împroprietărirea ţăranilor, care rămîneau gloria lui nepieritoare.

Moartea lui Cuza îl va fi făcut desigur, mai mult chiar decît detronarea lui, să simtă acel zbor fără oprire al timpului şi, oricît de fără vreme se stinsese amicul său, să-şi

dea seama că face parte dintr-o generație ce a început să apună, o generație deja uitată, dar nu fără merite în formarea Romîniei moderne. Aceste sentimente, dorința de a pune în lumină lupta grea dusă de generația patruzecioptistă, jertfele și meritele ei trebuie să-l fi făcut să grăbească încheierea piesei care începuse prin a se numi, încă de la sfîrșitul anului 1861, cînd o plănuise : *Ciocoii dinainte de 1848*. Vara anului 1873 el lipsește din țară, mergînd cu soția sa în Franța, la copila lor, de unde nu revine decît la sfîrșitul lui septembrie. Toamna însă probabil că a reluat cu toată seriozitatea manuscrisul acestei piese, prin luna noiembrie putînd anunța că e gata. Piesa este încredințată *Convorbirilor literare*, care o publică în numerele din ianuarie, februarie și martie 1874. El o încredință totdeodată și teatrului din Iași, care o pune de îndată în repetiții. La începutul lui 1874, Alecsandri asistă la repetiții, dar deodată pleacă la Mircești fără să asiste la cele trei spectacole ce au loc unul după altul — neobișnuit succes pentru vremea aceea — pe la mijlocul lunii februarie. Declarînd că s-a îmbolnăvit înainte de spectacolele cu public, într-o scrisoare către Negruzzi el cere cu aviditate informații despre chipul cum fusese primită piesa chiar de către membrii Junimii — ceea ce arată că piesa nu fusese citită în cercul acesteia, așa cum intenționase la început. De fapt, dacă se îmbolnăvea, Alecsandri n-ar mai fi putut părăsi Iașii înainte de primul spectacol cu public, așa că, și dacă n-ar fi putut merge la teatru, ar fi putut cunoaște reacțiile publicului. Este locul să presupunem că, informat de indispoziția „lumii bune" ieșene față de noua lui piesă, în care foarte mulți reprezentanți ai acesteia se puteau recunoaște fără nici o greutate și fără nici o plăcere, și temîndu-se de o manifestație ostilă, scriitorul pe bună dreptate evitase să dea vreo satisfacție celor pe care-i înfiera.

Piesa, care se numea acum *Boierii și ciocoii*, este una din cele mai însemnate creații dramatice ale lui Alecsandri, în orice caz cea dintîi întru totul, izvorîtă din împrejurări locale și construită cu modalități proprii din cele realizate după anii de frămîntări de prin 1864—1867, cînd se hotărîse a se îndrepta spre crearea unui teatru „mai serios, mai literar". Ea impresionează în primul rînd prin amploarea și valoarea documentară a tabloului social ce-l înfățișează. Este

pînă astăzi creaţia literară cea mai importantă din întreaga noastră literatură în care se oglindesc epoca, moravurile şi frămîntările sociale din Moldova dinainte de 1848. Valoarea ei este cu atît mai mare cu cît de data aceasta Alecsandri se arată în stare a închega o intrigă naturală şi susţinută pînă la sfîrşit, o vie mişcare dramatică, reconstituind o epocă şi personaje ce-i erau de altfel perfect cunoscute, cu incontestabilă forţă realistă. Piesa pune în lumină, ca şi studiul despre scrierile lui Costache Negruzzi, că poziţia patruzecioptistă a lui Alecsandri rămăsese neatinsă, el evocînd în desfăşurarea ei cu aceeaşi ură fierbinte de altădată moravurile ticăloase ale conducătorilor ţării, lipsa lor de patriotism şi condiţiile de oarbă tiranie ce domneau. Nu e trăsătură de caracter, nu e amănunt din tabloul social zugrăvit în această piesă care să n-aibă la bază un model autentic. Se vorbeşte în ea de incidentele de la spectacolele cu *Iaşii în carnaval,* cu *Jicnicerul Vadră* al lui Russo, despre activitatea *Propăşirii,* despre surghiunirea unor tineri patrioţi la mănăstiri, înfăţişîndu-se şi înfierîndu-se toate moravurile odioase ale epocii lui Mihail Sturza, legitimîndu-se toate revendicările progresiste ale vremii aceleia. Este de reţinut ca un lucru pozitiv că ceea ce Alecsandri şi mulţi alţii ca el nu înţelesese la 1848 : importanţa acţiunii maselor populare pentru realizarea marilor transformări ale societăţii acum îi devenise mult mai clară. Piesa aduce între personajele sale aşa de numeroase şi de variate, înfăţişînd fiecare cîte o anumită categorie socială, figura luminoasă a răzeşului Arbore, exprimînd nemulţumirea, revolta maselor ţărăneşti obijduite, dar în acelaşi timp şi înţelepciunea, frumuseţea morală a ţăranului romîn. Şi apoi foarte semnificativ e că perspectiva schimbării întristătoarei stări de lucruri n-o aduce, dacă analizăm mai atent, nici patriotismul marelui boier Stîlpeanu, nici avîntul bonjuristului Radu, ci pur şi simplu revolta maselor care impun o schimbare a oamenilor de la conducere.

Este uşor de înţeles de ce reprezentanţii „protipendadei" moldovene erau profund nemulţumiţi. Piesa lui Alecsandri nu se mărginea a-i înfăţişa aşa cum arătaseră mulţi dintre ei sau părinţii lor pe la 1840, în cadrul unei orînduiri sociale de care ei continuau să se simtă atît de strîns

legați. Ea dădea chiar pentru acel moment — 1874 — un periculos exemplu. Căci *Boierii și ciocoii* cuprindeau hotărîta condamnare a unui regim de privilegii și abuzuri, care în anumite forme noi de fapt continua. Impresionante erau apoi în ea o serie de replici ca: „au venit vremea să ne apărăm dreptul cu parul", „țipătul unui popor îi mai puternic decît tunetul, că el răstoarnă cetăți și munți, cînd îi pornit din durere", „vă mirați că spiritele fierb, că dorul de răzbunare crește în inimi. Eu mă mir cum de n-a izbucnit pîn-acum o revoluție mîntuitoare?", „mojîci, mojîci, dar mulți", „poporul e bun, poporul e răbdător... dar și răbdarea are margini...". Iar ca o culminare a tuturor acestora, apărea violenta răzvrătire a poporului sătul de nedreptate, care impune schimbarea guvernului. Prin toate aceste elemente, piesa lui Alecsandri era departe de a fi o simplă imagine indiferentă, pasivă, obiectivistă a trecutului — este adevărat nu prea îndepărtat — ci devenea una din cele mai viguroase critici ale conducătorilor societății contemporane lui. Și, mai cu seamă, piesa aceasta fiind așa de bogat pătrunsă de spiritul revoluționar patruzecioptist, era unul din cele mai cuprinzătoare îndemnuri la acțiune violentă din literatura noastră la data respectivă.

Trebuie subliniat însă că nobilul mesaj al lui Alecsandri din această piesă nu este fără pată. Dimpotrivă, realismul lui este limitat în anumite momente, uneori în mod grav. Nu pot fi admise în primul rînd diversiuni xenofobe din cadrul unor scene ale *Boierilor și ciocoilor*. Este adevărat că ele nu mai ocupă un loc precumpănitor în desfășurarea conflictului ca în *Lipitorile satelor*, minată de diversiunea șovină. Din *Boierii și ciocoii*, episoadele xenofobe se pot elimina fără ca interesul documentar și conflictul dramatic să sufere cu ceva. În aceste episoade scriitorul fără îndoială intenționase să exprime indirect și revolta celor mai largi cercuri ale opiniei publice romînești din acel moment împotriva afacerii Strussberg, care adusese, prin coruperea vîrfurilor conducătoare ale țării noastre, tocmai în vremea aceea, mari poveri financiare tînărului nostru stat. Dar toate acestea nu pot scuza ceea ce obiectiv constituie o scădere a piesei. Limita scriitorului rămîne, cu atît mai regretabilă cu cît piesa avea, la data cînd era reprezentată, în critica ei mai multă actualitate decît pare la prima vedere.

În consecință, nota aceasta diversionistă îi slăbea mesajul și abătea într-o bună măsură atenția contemporanilor de la cauzele esențiale ale stărilor de lucruri ce nemulțumeau masele. O limită este de asemenea în *Boierii și ciocoii* și semnificația exagerat pozitivă pe care scriitorul a dat-o marelui boier Stîlpeanu. Poate că figura lui Stîlpeanu singură, chiar așa cum este, n-ar fi constituit o atît de elocventă pildă pentru limitele realismului dramaturgului în această piesă, dacă semnificația personajului n-ar fi fost exagerat și netipic sporită prin titlul piesei. Dacă piesa ar fi continuat să se cheme cum proiectase inițial scriitorul : *Ciocoii dinainte de 1848*, figura lui Stîlpeanu ar fi putut eventual fi admisă. Istoria noastră cunoaște în mod excepțional și figuri pozitive de boieri : Goleștii, Văcărești, de pildă, și alții. Dar schimbînd titlul piesei, chiar fără ca desfășurarea ei să legitimeze întru totul aceasta, scriitorul a mutat totuși centrul ei de greutate. Accentul n-a mai căzut în consecință pe ticăloșia imensei majorități a conducătorilor exploatatori, ci pe antagonismul dintre ciocoii ticăloși și boierii „adevărați", cu iubire de țară. Schimbarea titlului, care, evident, mărturisește și o oarecare schimbare de poziție a scriitorului sau măcar o anumită șovăială, o anumită dezorientare în conștiința sa, este cu atît mai regretabilă cu cît nici nu corespunde sensului profund și esențial al piesei. Într-adevăr, în piesă, din punct de vedere social, „ciocoii" nu sînt opuși de către autor „boierilor", ci într-o infinit mai substanțială măsură poporului. Apoi, noul titlu — *Boierii și ciocoii* — e de natură să îndepărteze atenția de la ciocnirea ireductibilă dominantă în piesă dintre exploatatori și masele populare exploatate și să o îndrepte spre neînțelegerile de suprafață, cum reiese din însuși conținutul piesei, dintre diferitele categorii de exploatatori. Nu trebuie să uităm de altfel că alături de Stîlpeanu, în piesa lui Alecsandri ca factori sociali cu adevărat activi apar — întru aceasta respectînd adevărul istoric — țărănimea și tînărul Radu, reprezentînd pe tinerii revoluționari patruzecioptiști din rîndul cărora făcuse parte chiar scriitorul nostru. Cu atît mai mult deci, schimbarea titlului a fost nepotrivită și a deservit piesa, accentuînd astfel și mai mult limitele deja semnalate, ea distrăgînd atenția de la sensul pe care-l aveau unele scene prin ascuțita lor critică socială antiboierească.

În fața nemulțumirii reprezentanților „lumii bune", ce asistaseră la spectacolul cu această piesă, insultat printr-o scrisoare anonimă [65], Alecsandri, care devenise mai sceptic, nu mai era atît de convins ca înainte de eficacitatea unei literaturi militante și în consecință cu atît mai mult evita a se mai pune rău cu cineva în mod inutil — după părerea lui — criticînd prea direct, a renunțat să mai scrie, așa cum proiectase la început, continuarea acestei piese : *Ciocoii de după 1848* sau *Ciocoii Convenției*. Prin realismul și mai strînsa ei legătură cu actualitatea, aceasta ar fi fost, fără îndoială, mult mai supărătoare pentru exploatatorii de la 1874. Este evident că, în afară de alunecările șovine care-i scad considerabil acestei piese valoarea realistă și însemnătatea mesajului umanist, întreaga semnificație pozitivă pe care putea să o aibă *Boierii și ciocoii* a mai fost deservită de asemenea de titlul la care s-a oprit în cele din urmă scriitorul, cum și de părăsirea proiectului de a-i scrie continuarea, care l-ar fi obligat să ia atitudine deschisă față de păcatele societății burghezo-moșierești contemporane lui. Toate acestea nu constituie deloc un rezultat al întîmplării. Ele sînt caracteristice pentru unele șovăieli ale lui Alecsandri din această perioadă, șovăieli care se soldau cu tendința de a se sustrage de la critica fățișă.

Totuși el nici nu se lăsa intimidat, nici nu dădea înapoi. Caută, ca la nici o altă piesă pînă atunci, să o cizeleze cu cît mai multă atenție chiar în timpul reprezentațiilor și după publicarea ei în revistă. Cere opinia tuturor, lui Negruzzi, lui Millo, și ține seama de obiecțiile ce-i par întemeiate, considerînd „comedia Ciocoilor cea mai bună din operele mele dramatice", dorind să o prezinte cît mai desăvîrșită din toate punctele de vedere pentru a „interesa publicul la înalta comedie națională, acest brav public... sătul de farse și de drame grotești..." [66]. O scrisoare lungă de opt pagini și plină de obiecții din partea tînărului său nepot George Duca, care asistase la prima reprezentație a piesei, este foarte bine primită de autorul atîtor piese de succes. „Observațiile tale sînt foarte juste... — răspundea el — una mai cu seamă se potrivește perfect cu părerea mea privitoare la scena dintre Radu și Tarsița. Voi încerca să refac această scenă, pentru a motiva mai bine ura doamnei Neamuș..." [67] Modestia reală a lui Alecsandri, dispus să pri-

mească observații asupra scrisului său, niciodată îngîmfat și convins că ce iese din condeiul său trebuie să fie perfect, se vede, între altele, în legătură cu această piesă, din ceea ce-i scria lui Millo sau mai cu seamă lui Negruzzi. „Ca autor care niciodată n-am fost orbit de meritele producerilor mele — scria el acestuia din urmă, aproximativ cum scria la 1851 lui Negri — doresc să aflu adevărul adevărat, fie cît de aspru. Care este natura criticilor...? Care sînt defectele care reclamă o corectare neapărată ?“ [68]

Prin martie dă piesa la tipar, ca să apară în volum — ceea ce arată că el nu dezarma cu totul și nu ceda în fața presiunii unor adversari. Piesa e dedicată lui Mihail Kogălniceanu, care, mai mult decît el însuși, reprezenta modelul lui Radu. Vechiului său prieten, cu care fusese în relații mai proaste pe vremea cînd acesta era prim-ministru, dar căruia ca un om independent, cinstit și de caracter, îi aducea omagii publice atunci cînd era în opoziție și aproape ostracizat, îi adresează cu acest prilej și o scrisoare. „Cui — scrie Alecsandri — aș putea mai nimerit să dedic comedia *Boieri și ciocoi* decît unui om ca tine, care ai luptat bărbățește, ai pătimit fără a te descuraja, ai fost persecutat, închis la mănăstire și chiar expatriat în epoha de absolutism ce mi-a servit de studiu pentru scrierea piesii mele ? Primește dar, Cogălnicene, dedicarea ei cu acea cordială amicie ce ne leagă împreună din copilăria noastră și ne-a pus alăturea unul cu altul pe cîmpul luptelor trecute.“ [69] La care Kogălniceanu răspundea imediat : „Mulțumesc, prietene, pentru delicata ta aducere-aminte, pentru scrisoarea ta și pentru dedicație“. Iar mai departe, pentru că el nu văzuse piesa, reprezentată pînă atunci numai la Iași, îl invita cu stăruință să încuviințeze reprezentarea ei la București, dată fiind marea actualitate a criticii sociale, chiar indirectă, din această piesă — ceea ce subliniază că sensul actual al piesei și al criticii ei sociale fusese de îndată sezisat de către amici ca și de adversari : „Ce rău faci — scria marele om de stat amicului său de la Mircești — că nu reprezinți piesa ta la București. Va avea mare succes, dat fiind că epoca ciocoilor o avem în toată puterea strălucirii sale... Comitetul teatral... te-a rugat deja să-i permiți montarea piesei. Fă-i, fă-ne această favoare. Te asigur că aplauzele noastre îți vor dovedi recunoștința noastră.“ [70] În toamnă, piesa s-a dat

la București, cu mare succes, de patru ori la rînd în prima săptămînă, după ce în mai multe scrisori Alecsandri dădu amicului său Millo o sumă de indicații în ce privește montarea și jocul. El insistă că „*Boieri și ciocoi* e o comedie, iar nu o farsă", că „personajele trebuie să fie zugrăvite în simplicitatea lor, fără să fie șarjate, evitîndu-se mai cu seamă bufoneria și grotescul" [71]. Era evident că scriitorul, consecvent hotărîrilor luate, ținea cu tot dinadinsul să părăsească vechile sale procedee simpliste în teatru.

Fără îndoială că atmosfera anilor luptei sale literare dinainte de 1848, pe care i-o reactualiza piesa *Boierii și ciocoii* și toată discuția din jurul ei, tristul contrast între atitudinea activă din trecut a scriitorilor însuflețiți de convingerea că operele lor au un rol în transformarea societății și scepticismul acela rece al noii generații pe care-l condamnase atît de patetic Eminescu însuși în *Epigonii*, îl fac pe Alecsandri să vadă mai bine ca altă dată lipsurile grave ale Junimii. Îl impresiona mai cu seamă lipsa ei de rodnicie. El nu putea să nu-și dea seama că numai criticînd, cu alte cuvinte distrugînd, nu se poate păși înainte. Într-o scrisoare din martie 1874, el îi mărturisea cu sinceritate lui Negruzzi dezamăgirea pe care i-o produceau rezultatele concrete ale întîlnirilor regulate de la Junimea. „Cum? — spunea el cu indignarea lui blajină în formă — O societate romînească de oameni inteligenți, profesori, juriști, poeți etc., se adună regulat în fiecare săptămînă, fumează, ie dulceți, bea ceai sau cafe cu lapte, critică orice product intelectual cu destulă justețe, ades și totdeauna cu puțină indulgență... și ce produc?... Să examinăm tabla de materii a anului trecut * : cîteva poezioare de amor, tot de amor și iar de amor! Cîteva traduceri din poeți francezi și germani, cîteva articole de critică și iar critică și tot critică, un roman, o novelă, o piesă de teatru și un cîntecel comic. Iată tot! Iată productul unui an întreg de mișcare literară! E puțin, prea puțin pentru o societate numeroasă ce poartă numele de Junime și care se adună regulat de 52 de ori pe an ca să fumeze, să ie dulceți, să bea ceai etc." [72] Este interesant că, dacă nu vedea substanța reacționară a poziției

* E vorba de colecția revistei *Convorbiri literare* pe anul 1873—1874.

Junimei, cu bunul-simţ ce-l caracteriza, cu marea sa experienţă literară, el surprindea nerodnicia ei, contribuţia ei absolut deficitară în procesul de dezvoltare a literaturii romîne.

Anul 1874 este din nou unul de activitate fructuoasă pentru Alecsandri. În ianuarie, sfîrşea de scris cea de a treia parte din *Călătoria în Africa*, publicată în numărul din aprilie al *Convorbirilor*. El înfăţişase aici călătoria ce o făcuse exact cu două decenii în urmă de la Tanger la Tetuan şi apoi de aici la Gibraltar, insistînd mai puţin asupra pitorescului exotic cît, cu o evidentă simpatie pentru cei asupriţi, asupra mizeriei şi teroarei care sînt singure hărăzite populaţiei băştinaşe de conducătorii săi abuzivi şi tiranici. Din loc în loc, paginile lui Alecsandri sînt înviorate de umorul său atît de fin şi de înţepăturile cu care nici aici nu cruţă pe latiniştii de la Academie. Din păcate, a rămas pentru totdeauna nescrisă partea poate cea mai interesantă a acestor însemnări, cea privitoare la călătoria în Spania, unde am fi putut surprinde preţioasele vibraţii ale sensibilităţii scriitorului în faţa originalei arte maure şi a peisajului spaniol. Scriitorul intenţiona ca după ce avea să sfîrşească cea de a treia parte din *Călătoria în Africa* să scrie, antrenat cum era de genul acesta de lucrări, relatarea călătoriei sale în Crimeea din 1855. În manuscrisele lui se află începutul unei asemenea scrieri, dar pare a fi fost făcută ceva mai tîrziu şi nici aceasta nu este sfîrşită. El se gîndea de asemenea ca după ce ar fi terminat de scris această *Călătorie la Crîm* să se apuce să ducă pînă la capăt romanul *Dridri*. Dar nici acest proiect nu a fost îndeplinit, probabil din pricină că plecarea la Iaşi pentru repetiţiile piesei *Boierii şi ciocoii* i-au întrerupt dispoziţiile creatoare în care se afla.

Prin mai, începe să lucreze la poema epică ce-i va solicita cea mai lungă elaborare, cea care are de erou pe Becri Mustafa ce-i dădea acum şi numele. Dar nu izbuteşte să o termine. De altfel, în genere, Alecsandri nu avea obiceiul să se bată cu inspiraţia, nu întîrzie asupra unui manuscris în aşteptarea desfundării izvoarelor creatoare. Cînd ceva nu mergea, nu mergea ! Manuscrisul respectiv era lăsat de o parte pentru mai multă vreme, iar scriitorul trecea la altceva sau renunţa la scris pentru cîtva timp.

Fiica lui continua în această vreme să învețe în pensionul de la Paris, urmărită cu atenție, sfătuită cu o rară finețe de un om ale cărui scrisori — cîte s-au păstrat ! — pline de farmec și poezie cum sînt, s-ar putea numi ca o adevărată carte de literatură : *Arta de a fi tată !* Cerîndu-i să-și sporească eforturile în ce privește studiul desenului, el îi sugerează să facă în această direcție cît făcea în ce privește studiul limbilor, adăugînd : „nu cer imposibilul și mă păzesc să fiu exigent". Ea nu avea decît 15—16 ani, dar el îi vorbea încă de mult dîndu-i impresia că vorbește cu un om matur, stăpîn pe hotărîrile sale. Tonul glumeț, fără să aibă însă nimic înțepător și jignitor, este adesea folosit pentru a-și manifesta o satisfacție care nu trebuie însă luată ca o aprobare absolută nici ca o exagerată încîntare părintească. Primind cîteva desene de la ea și spunîndu-i marea bucurie a mamei sale, el continuă : „Mama este în al noulea cer și nu conteneşte să se uite la ele ; ea te consideră o mare artistă și caută să mă facă a-i împărtăși convingerile. Iar eu mă las convins, într-atît sînt de cumsecade". În alte locuri, fără insistențe, niciodată cu vreo asprime în ton sau cea mai mică umbră de amenințare, el îi dă sfaturi : „Continuă să devii o ființă fermecătoare și drăguță și vei afla în mine tatăl cel mai plin de dragoste" sau formulează pur și simplu adevăruri din care ea poate învăța și care nouă ne ajută să caracterizăm pe scriitor, ca atunci cînd o îndeamnă să se pregătească bine în vederea unui mic concert : „Succesul deplin meritat e una din marile satisfacții ale vieții" [73].

În vara anului 1874, în sfîrșit, Marie urma să-și petreacă vacanța la Mircești. Era o veche dorință a ei. Deși familia era propriu-zis întemeiată și față de toată lumea Paulina și Marie erau soția și fiica lui, purtînd numele lui, formele legale nu erau făcute. Urmînd ca fiica sa să vină în țară, să cunoască atîtea și atîtea familii, tinere și tineri, scriitorul simte nevoia față de propria sa conștiință să facă ceva mai mult. La 6 iulie 1874, el face actul oficial prin care adoptă pe Marie, după care pleacă la Paris și o aduce la Mircești. Vacanța însă nu fu fericită. Fata se îmbolnăvi serios, producînd o profundă îngrijorare tatălui ei. Totul însă se sfîrși cu bine. În septembrie, Marie se înapoiază în Franța ; iar pe scriitor îl aflăm mereu la Mircești, bucurîn-

du-se de orizonturile largi ce i-au fost totdeauna nespus de dragi, de aerul minunat. El cercetează în vremea aceasta, în calitate de membru în comisia ministerului instituită în scopul examinării acestora, manuale de învăţămînt, între care şi acelea ale lui Creangă, pe care le află bune, imputîndu-le numai oarecare concesii terminaţiilor în *iune* şi în *u* scurt, faţă de care el nu avea nici un fel de menajament. O dată cu începutul ploilor şi al frigului, care obligă pe scriitor să se fixeze la masa de lucru, toamna aceasta este începutul unei noi perioade creatoare fericite a lui Alecsandri. Prin octombrie, obosit de strădania de a ajunge la capătul lungii sale legende *Becri Mustafa,* expedia lui Negruzzi prima ei parte. Cum acesta îl ruga să i-o trimeată întreagă pentru a începe publicarea, scriitorul făgăduia a o sfîrşi în curînd, însă, adăuga : „înainte cat să sfîrşesc un poem intitulat *Dan, Căpitan de plai,* care s-a legat de mine ca scaiul şi nu-mi dă răgaz“ [74].

La începutul lunii următoare, noua capodoperă era expediată, ceea ce înseamnă, după toate indicaţiile ce le avem, că poemul fusese elaborat în mai puţin de o lună de zile. În afară de *Răzbunarea lui Statu Palmă* şi *Ana Doamna,* din 1872, *Dan, căpitan de plai* era prima reîntoarcere a lui Alecsandri la specia *Dumbrăvii Roşii,* care-i adusese un aşa de adevărat şi de unanim recunoscut triumf. Scriitorul se inspira din aceleaşi vremuri glorioase dominate de spiritul eroic al lui Ştefan cel Mare. Îmbinînd în proporţii mult mai mari decît în *Dumbrava Roşie* izvoarele istorice cu cele folclorice, dînd eroilor un caracter alegoric, fără ca ceva din desfăşurarea poemei să alunece în convenţional sau melodramatic, cu un rar suflu bărbătesc, cu un neobişnuit echilibru, cu o surprinzător de susţinută forţă artistică, poemul lui Alecsandri se întruchipează măreţ. El întrecea, de fapt, poate şi datorită unei mari simplităţi şi renunţări la orice decorativ, strălucita *Dumbrava Roşie.* Valoarea artistică deosebită a acestui poem stă nu numai în splendida pildă de eroism şi patriotism ce o oferă ca „o palmă dată de trecutul glorios prezentului mişelit“, dar în maturitatea artistică de care dădea dovadă Alecsandri, ajuns acum fără îndoială la zenitul său creator, ştiind să facă măreţ în eroismul său pe un om, chiar dacă nu cade în luptă, după şablonul romantic, ci devine prizonier. Sigur,

întreaga poemă este o mare biruință artistică, dar ultima parte, acolo unde se redă convorbirea dintre hanul tătar și Dan, este una din cele mai frumoase din întreaga epică românească în versuri. Mîndria nobilă a lui Dan, care nu se pleacă în fața dușmanului nici cînd este prins, patriotismul său înflăcărat pe care sub nici o formă el nu vrea să-l trădeze, puse față în față cu dîrzenia, dar și cavalerismul viteazului Ghirai fac din această scenă una din puținele din literatura noastră despre care se poate spune că e vrednică de epopeile antichității. Și, ca și în *Dumbrava Roșie,* și aici, ca pretutindeni unde este vorba de luptă loială, de adversari curajoși, de ostași viteji — în *Guarda saraiului,* în *Hodja Murad Paşa,* mai tîrziu ceva în *Despot Vodă* — Alecsandri elimină penibelele elemente ale șovinismului. Ghirai, ca și Toporski, ca și spahiul din *Hodja Murad Paşa,* ca și Despot însuși, nu numai că nu mai au defecte și că nu mai sînt prezentați cu antipatie pentru motivul că sînt străini, chiar dacă sînt dușmani, dar sînt înfățișați cu o anumită notă de admirație pentru vitejia lor, pentru noblețea caracterului lor, pentru lealitatea lor.

Dan, căpitan de plai este inaugurarea unei noi perioade de muncă rodnică în creația literară a lui Alecsandri. La scurt interval după ea, urmează *Legenda rîndunicăi,* pe care o va da *Revistei contemporane,* unde apare în anul următor. În această perioadă a scris desigur și *Oda statuiei lui Mihai Viteazul,* pe care *Convorbirile* o publică în decembrie 1874, cu ocazia înălțării statuii marelui domnitor.

Casa de la Mircești era adesea, mai cu seamă de cînd calea ferată înlesnea călătoriile pînă aici, loc de întîlnire al unor vechi prieteni. În martie, cînd Kogălniceanu îi mulțumea pentru dedicarea *Boierilor și ciocoilor,* îl anunța că s-a înțeles cu Costache Negri să se întîlnească toți trei la o dată apropiată la Mircești, să mai stea de vorbă, ei, vechii prieteni de la *Dacia literară* și de la *Propășirea.* Negri, pentru care Alecsandri a avut totdeauna cea mai puternică iubire și despre care el a mărturisit o dată că i-a fost model pentru personalitatea morală a lui Dan, căpitanul de plai, la rîndul lui avea o mare afecțiune pentru scriitor. Fostul ambasador al lui Cuza la Constantinopol era de altfel demult și mai cu seamă de la retragerea lui din viața publică un vizitator frecvent al Mirceștilor. Fusese în pri-

măvară, cu Kogălniceanu ; venise din nou prin octombrie. Pentru sărbătoarea Anului Nou 1875, el este din nou la Mircești, de data asta sărbătoarea fiind cinstită cu prezența Doamnei Elena Cuza însăși.

Febra creatoare însă continua pentru scriitor. La sfîrșitul anului 1874, scrie și trimite lui Millo, vechiul creator al Chiriței, sceneta *Chirița în balon*, de data aceasta cu puțin însă din vechea mușcătoare satiră. La începutul lui ianuarie 1875, el făgăduia un nou șir de legende, ceea ce înseamnă că ele se conturau în mintea lui, dacă nu chiar că începuse să le scrie. În decembrie 1874, scrisese de altfel minunata odă închinată anotimpului ce rămăsese mai puțin ilustrat în *Pasteluri* și anume *Toamna țesătoare*, vioaie și pînă la sfîrșit susținută cîntare a hărniciei și a rodniciei. Chemat la București de treburi în a doua jumătate a lunii ianuarie 1875, vremea rea îl blochează aici, spre disperarea lui, aproape două luni. Între timp, invitat să țină o conferință la Ateneu (la 16 febr.), ca totdeauna el citește din legendele sale, determinînd ceva mai tîrziu un articol deosebit de elogios al lui Bolliac [75].

Încă de mult, Alecsandri năzuia să publice toate operele sale laolaltă. Nu era o întreprindere ușoară nu numai din punct de vedere tipografic, ținînd seama de amploarea operei lui și de capacitatea tipografiilor noastre în cel de al treilea sfert al secolului trecut, dar nici din punct de vedere material. Pe vremea aceea, nici vorbă nu putea fi ca un scriitor să primească drepturi de autor pentru creațiile sale. Dimpotrivă, el trebuia să cheltuiască întotdeauna pentru a-și tipări o carte. E un lucru pe care adesea îl uităm : scriitorii din secolul trecut, care ne-au lăsat opere atît de vaste și de valoroase, nu au primit nici cea mai mică plată pentru nici una din operele lor tipărite, pentru mai nici una din piesele lor jucate. Alecsandri intra în această categorie. Cum veniturile sale nu erau totuși foarte mari, ar fi fost bucuros să găsească un editor căruia să-i cedeze eventualul beneficiu al tipăririi operei, fără să trebuiască însă să mai cheltuiască el ceva. Prin toamna 1865, Bolintineanu îi găsise un asemenea editor pentru opera sa dramatică [76], dar evenimentele din februarie 1866 răsturnară acest proiect. Prin 1869, prin mijlocirea lui Negruzzi, editorul Socec de la București se oferi să publice operele

complete ale lui Alecsandri. Scriitorul, conştiincios ca totdeauna, puse la timp materialul la dispoziţia editorului conform înţelegerii [77], dar tipărirea merse cum nu se poate mai încet. Abia la sfîrşitul lui martie 1875 apărură în sfîrşit primele patru volume din aceste istorice *Opere complete,* precedate de o ingenioasă şi cuprinzătoare prefaţă a autorului. La începutul lui septembrie, apărură şi următoarele trei volume ale *Operelor complete,* cuprinzînd poeziile. În sfîrşit, în ianuarie 1877, dar cu data 1876, apăru cel de al optulea volum : *Proza.* Era o operă impresionantă : teatrul avea peste 1800 pagini (înainte de a fi scris *Despot Vodă, Fîntîna Blanduziei, Ovidiu, Sinziana şi Pepelea* şi altele), poeziile, 800 pagini (fără *Legenda nouă* şi *Ostaşii noştri*), iar proza peste 600 pagini, în total peste 3200 pagini, deşi scriitorul lăsase numeroase pagini publicate în diverse reviste necuprinse în culegerea operelor sale complete. Apariţia acestor masive volume, care înfăţişau publicului romînesc cea mai mare parte dintr-o operă realizată în 35 de ani, impresionă profund. Impresionară îndeosebi poeziile, căci ele aveau, mai cu seamă în acel moment, cea mai largă circulaţie şi cea mai mare popularitate. Iosif Vulcan, trecînd în revistă în *Familia* mişcarea literară din 1875, saluta cu entuziasm apariţia *Operelor complete* şi îndeosebi seria poeziilor. „Ele formează — scria el — fala, decoarea, ilustraţiunea literaturii romîne“ [78]. Iar ceva mai tîrziu, dar referindu-se la acelaşi adevărat eveniment pentru încă plăpînda noastră literatură romînă, *Albina Carpaţilor,* biruind înrîurirea pe care o avea acolo Aron Densusianu, mai vechiul detractor al lui Alecsandri, declara : „d. V. Alecsandri a devenit cu drept cuvînt *principele poeţilor romîni*“ (subliniat în text) [79].

Încă mai înainte de apariţia *Operelor complete,* care însă adînceşte această tendinţă, lui Alecsandri încep să i se consacre studii mai ample, de sinteză, încercînd să prindă liniile mari ale evoluţiei sale, caracterele dominante ale creaţiei sale, rolul pe care aceasta l-a jucat în mişcarea literară a epocii, locul pe care-l ocupă în dezvoltarea literaturii romîne. După C. A. Rosetti şi Em. Creţulescu, care publicaseră încă din 1856 şi 1862 cîte un amplu studiu despre *Doine şi Lăcrimioare,* totuşi mai mult cu caracter de recenzie şi prezentare decît de cercetare mai adîncită, abia

în 1873, G. Vîrnav-Liteanu publică un studiu care încearcă să cuprindă întreaga creație poetică a scriitorului. Tot vîrnav-Liteanu, care în această perioadă poate fi considerat ca un conștiincios cercetător al operei lui Alecsandri și onest popularizator al unora din mesajele creației sale, publică în 1874 un studiu despre *Dumbrava Roșie*, iar după apariția *Operelor complete*, un studiu : *Scrierile teatrale ale lui Alecsandri*, în 1875, iar altul : *Opere complete ale lui Alecsandri*, cu privire la poeziile lui, în trei numere ale *Convorbirilor literare* din 1876. Cu toată modestia reală a scriitorului, care nu însemna firește ignorarea propriilor merite, dar sincera lor considerare ca un bun al celor din jurul său, al poporului său, asemenea recunoașteri este totuși ușor de înțeles că îl stimulau la lucru.

În anul în care Alecsandri publicase prima din marile sale legende, Kogălniceanu tipărea într-o nouă ediție cronicile. Pentru poet fusese un bun prilej să le recitească. Culegerile de folclor el le urmărea cu un interes nici un moment diminuat. Din nota pe care am amintit-o la pastelul *La gura sobei* se vede bine că scriitorul era departe de a fi un iubitor numai de poezie poporană ; el era un excelent cunoscător al folclorului în genere și chiar al problemelor lui. În prelucrarea acestuia, el ajunge la o treaptă nouă în arta sa, o treaptă mai sus decît cea a *Doinelor* și decît cea din *Visul lui Petru Rareș și Dragoș*, sau *Biserica risipită*. Creația lui este în plin avînt, în anii ei cei mai buni. Scrie *Grui Sînger*, legendă sumbră, neobișnuită în creația lui, luminată însă în final prin triumful motivului atît de cunoscut și de frecvent în folclor al „răscumpărării". Scrie apoi *Legenda ciocîrliei*, inspirată de asemenea în întregime din folclor.

Către sfîrșitul primăverii în mod obișnuit — singur o spune de atîtea ori — el înceta lucrul. La biroul lui totuși se așeza pentru a ține la curent cu o punctualitate totdeauna fără reproș bogata lui corespondență, din care e păcat că sînt pierdute foarte multe scrisori, după cum aproape cu desăvîrșire sînt pierdute scrisorile ce i-au fost adresate. În această perioadă are de dus, în formele așa de pline de blîndețe ce-l caracterizează, o adevărată luptă epistolară cu fiica sa. În vîrstă de aproape 18 ani, aceasta se plictisea din ce în ce mai mult în atmosfera pensionului de la Paris,

voia să părăsească Franța, să vină în țară, mai întîi pentru vară, apoi și pentru iarnă, pentru totdeauna. Tatăl, care-și dădea seama cu multă finețe pe de o parte că izolarea de la Mircești nu e cea mai plăcută reședință mai îndelungată pentru o tînără de 17—18 ani, iar pe de alta, că e bine pentru desăvîrșirea formației sale să mai rămînă încă în străinătate, se străduiește cu chipul lui blajin de a argumenta să o convingă în acest sens. „Vei răspunde — îi scrie Alecsandri — ...că Mircești sînt un mic rai. De acord. Dar raiul acesta fiind o încîntătoare singurătate va sfîrși prin a plictisi o foarte tînără domnișoară care intră în viață cu iluziile primei tinereți. Mai mult încă, cînd iarna acoperă acest rai cu un strat gros de zăpadă ajungi pe nesimțite să înclini spre purgatoriu, apoi spre infern." Și el, fără să se plîngă nici o clipă pentru sine, fără să se fi plîns vreodată de retragerea lui la Mircești, pentru a-și convinge copila să nu rîvnească prea mult să locuiască la țară, lasă să-i scape, cu o ușoară melancolie, dar tot fără cea mai mică urmă de regret, cu un nobil stoicism, cu un fel de fericire de a fi descoperit această soluție, o mărturisire pe care nici o altă dată n-a mai făcut-o. E o mărturisire care aruncă adevărata lumină nu numai asupra acestei retrageri, dar și asupra profunzimilor ce le ascundea scriitorul în dosul zîmbetului său veșnic împăcat și fericit. El continuă cu o notă gravă pe care rar o întîlnim în corespondența cu fiica sa : „Trebuie să ai vîrsta mea și să fii obosit de multe ca să afli un anumit farmec cuibărindu-te vara și iarna în colțișorul ăsta..." [80].

Totuși, el niciodată nu s-a arătat și n-a fost nemulțumit de a trăi „vara și iarna în colțișorul ăsta", unde s-a simțit totdeauna mai bine decît în orice alt loc, unde năzuia veșnic să revină, oriunde s-ar fi aflat, în celălalt capăt al Europei sau în cele mai luxoase palate din țară. Din cînd în cînd, fie nevoile lui personale, fie unele solicitări mai însemnate prin obiectivul lor pe care se simțea dator să nu le refuze îl scoteau, nu cu plăcere, de la Mircești. Astfel, la Iași se luase inițiativa înălțării unei statui lui Ștefan cel Mare. În comitetul care patrona această acțiune se consideră pe bună dreptate că autorul celei mai de seamă întrupări literare a figurii lui Ștefan nu putea lipsi, așa că el făcu parte din acest comitet. În mai fu invitat la Iași în

legătură cu acțiunile ce avea de întreprins acest comitet și rugat să țină o conferință în vederea strîngerii de fonduri. Fără îndoială că scriitorul se bucura de o mare popularitate, că publicul alerga la ieșirile sale în public, la lecturile ce le făcea, de vreme ce era atît de frecvent invitat să țină conferințe — de fapt să citească din opera sa — pentru a se strînge fonduri în diverse scopuri. Este încă o mărturie a marelui prestigiu și a marei notorietăți de care el se bucura pe toate planurile.

Popularitatea lui face adesea pe politicienii noștri, în momentul cînd simțeau că au nevoie să cucerească ceva din asentimentul opiniei publice mai largi, să facă apel la Alecsandri, să-i ceară să accepte să fie ales deputat sau senator. El nu-și dădea seama de adevăratul substrat al acestor invitații. Scriitorul nu înțelegea bine la această dată nici adevăratele raporturi dintre clasele sociale, nici reala poziție politică și socială în raport cu interesele fundamentale ale poporului său a fiecărei grupări politice și clase sociale în parte. De aceea el era ispitit să cedeze și uneori chiar ceda în fața argumentului — pe care îl folosise de altfel Kogălniceanu însuși în 1869, cînd îl solicitase a fi deputat — că e o datorie patriotică pentru el să nu lipsească dintre cei ce aveau de spus un cuvînt cu privire la soarta țării. Erau în asemenea fraze multe lucruri convingătoare pentru un om naiv în ale politicii și mai cu seamă în toate metodele din arsenalul politicianismului. De aceea, ele făceau uneori pe scriitor să cedeze. În genere, nu dădea pentru asta decît numele său. Nu mergea la întruniri electorale, lua foarte puțin parte la activitatea parlamentară, căci cu foarte mare greutate se hotăra să părăsească Mircești și mai ales pentru mai multă vreme.

În mai 1875, el este ales deputat, în împrejurări ca cele arătate. Contracandidatul său în această alegere întîmplarea face să fie un vechi prieten, Ion Ionescu de la Brad. Acesta, văzînd candidatura scriitorului, e dispus să se retragă din alegere, numai să nu ajungă la polemici electorale cu el. Kogălniceanu, acum în opoziție, pus în curent, îi scrie despre asta lui Alecsandri. Scriitorul îi răspunde de îndată cu loialitatea ce-l caracterizează : „Iubite Cogălnicene, Fii liniștit ! N-am ajuns încă la acel grad de tîmpire sau de patimă zisă politică încît să primesc

a-mi sacrifica orbește convingerile mele personale pentru a complace unui partid... fie oricare și văpsit oricum ! Nefiind, precum mă știi, nicidecum ambițios de a ieși la iveală pe scena parlamentarismului și totodată apreciind avantajele independenții absolute, am declarat în zilele trecute cui *se cuvine* : 1° Că nu permit ca numele meu să serve de armă electorală spre a combate pe oricine și încă mai puțin pe Ionescu, care, prin talentul și ideile sale liberale *, și-au dobîndit dreptul de a face parte din orice Cameră. 2° Că din toate colegiurile districtului Roman, singurul care îmi convine este acel al 4-lea **. 3° Că aș primi să ies în colegiul al 3-lea alături cu Ionescu. 4° Că la caz cînd în acest colegiu ar ieși din urnă numele meu victorios în contra lui Ionescu, sînt decis a trimite mandatul să zboare prin nouri, precum am mai făcut-o și altădată". Și Alecsandri își încheia scrisoarea, declarînd cam cu cuvintele lui Dan, căpitanul de plai : „Am îmbătrînit în zile bune și nu vreau să sfîrșesc în zile rele" [81], insistînd ca Ionescu de la Brad să nu-și retragă candidatura.

Este aici nu numai acea profundă lealitate care domină trăsăturile lui de caracter, dar și o mărturie că atunci cînd ceda diverselor intervenții amicale și primea să i se pună candidatura pentru un loc în parlament el niciodată nu voia să fie considerat și să se comporte ca omul unui partid, că în fond continua să păstreze vechiul lui dispreț, mascat doar de un zîmbet ceva mai îngăduitor, pentru politicianism. Este evident că toate aceste cedări au caracterul unor trecătoare concesii. Niciodată Alecsandri n-a manifestat nici cea mai firavă dorință de a reveni sub vreo formă oarecare în viața politică activă ; nici măcar ca director general al teatrelor, lucru care în sine l-ar fi pasionat. Și n-a manifestat dorința revenirii în lumea oficialităților, pentru că detesta politicianismul și simțea că nu mai poate trăi decît în atmosfera de sănătate morală de la Mircești. Bucureștii continuau să fie pentru el „capitala gheșefturilor" sau „acest Cafarnaum de patimi", în care „oamenii

* Prin *liberale*, Alecsandri înțelege aici : democratice în spiritul general patruzecioptist.

** E semnificativ că acest colegiu al patrulea era singurul în care, indirect, alegeau țăranii.

nu au mai activă ocupație decît de a-și scoate ochii unii altora“ [82]. Întrebat de un amic în această vreme, după o călătorie la București, dacă intenționează să meargă din nou acolo, el răspundea cu hotărîre și elocvență : „O, nu, nu, nu și de o mie de ori nu !“. Liniștea, simplitatea, curățenia etică a țăranilor ce-l înconjurau, frumusețea peisajului de la Mircești îi deveniseră indispensabile și nu le putea schimba, nu voia să le schimbe pentru nimic. Cu ocazia recentei alegeri ca deputat însă merge pentru trei săptămîni la București, luînd parte activă la lucrările Camerei. Cel care scrisese *Drumul de fier* și încă demult înțelesese însemnătatea folosirii marilor descoperiri ale științei și tehnicii pentru dezvoltarea țării noastre și a omenirii în general pledează acum în parlament pentru lărgirea rețelei de căi ferate de la noi.

E din nou la Mircești la sfîrșitul lui iunie. În perioada care urmează nu pare să lucreze nimic mai deosebit. Abia prin octombrie 1875, la insistentele cereri ale lui Negruzzi, care nu avea material pentru revistă, pînă să se apuce să scrie *Descrierea călătoriei mele la Crîm* pe care o făgăduiește din nou, însăilează cîteva note disparate, grupate sub titlul *Din albumul unui bibliofil.* În prima parte a acestui articol, care inaugurează un nou gen, interesant mai ales prin aceea că te pune în contact direct cu opiniile scriitorului în diverse probleme, sînt de relevat în primul rînd însemnările despre *Boierii așezate de Alexandru cel Bun.* În acestea, spre indignarea manifestată de G. Panu într-o scrisoare particulară către Negruzzi [83], scriitorul își afirma o dată mai mult vechile sale convingeri de patruzecioptist democrat, respingînd ideea că boieria ar constitui un titlu de mîndrie. Tot așa de mult a scandalizat pe Panu și cele *Cîteva cugetări* pe care le publică Alecsandri în cadrul aceluiași *Album al unui bibliofil* [84]. Se găseau într-adevăr între aceste cugetări cîteva care nu puteau fi pe placul unui om fără reale convingeri democrate cum era Panu. Alecsandri spunea de pildă : „Vai de turma unde cînii sînt ocupați a roade oase“, sau „Trist este de țară cînd sceptrul devine furcă sau bici“, sau „Lăcomia regilor produce foametea popoarelor“ — toate aceste cugetări mărturisind observarea critică a claselor conducătoare de atunci și a vîrfului lor, monarhul. Nu mai puțin interesantă este și cugetarea care

se referă la domeniul scriitoricesc, prin care el spunea un mare adevăr, voind totdeodată poate să explice unele perimări din opera lui, scrisă mai de mult, pentru un public mai puțin evoluat : „A pretinde de a scrie pentru viitor este cea mai ridiculă prezumție și cea mai vie probă că ești necetit de contimporani".

Poate că Panu ar fi fost încă mai supărat pe Alecsandri dacă ar fi știut că pe lîngă cele publicate, într-o scrisoare către Negruzzi își arătase rezerva față de faptul că lui, lui Lambrior și altuia li se dăduse burse la Paris. Scriitorul nu era contra acestor tineri, dar — lucru foarte interesant pentru acest fost student de la Paris și mare admirator al Franței — socotea că nu la Paris trebuie trimiși să studieze în genere tinerii noștri. „Recitind scrisoarea d-tale — scrie el lui Negruzzi în septembrie 1875 — m-am mirat de procedeul lui Maiorescu în privirea foaiei *Convorbirilor* și mai cu seamă de ideea fixă ce au avut de-a trimite la Paris pe Panu, Lambrior și Slavici, cînd noi avem nevoie de oameni care să cunoască limba slavă. Atîtea documente stau ascunse și neexaminate în bibliotecile din Polonia și Rusia. Chiar în Moscova și la Kiev, se găsesc o mulțime, foarte importante pentru noi și pe care guvernul Rusiei ar învoi să le consultăm... și cu toate acestea un singur literat avem în toată țara care să cunoască limba slavă... Hajdeu... Păcat de timpul pierdut și de lucrare zadarnică pentru bieții bursieri. Cînd m-oi întîlni cu Maiorescu am să-i fac observările mele." [85] O dată mai mult, scriitorul nostru apare ca un om lucid și lipsit de superficialitate, care vedea problemele în adîncul lor, cu toată seriozitatea necesară, chiar fără să fie un adevărat specialist.

Iarna care începe — 1875-1876 — este iarăși una din perioadele de intensă activitate creatoare, una din rarele perioade în care marele talent al lui Alecsandri atinge cu aripa sa — oricît de greu ne vine a folosi acest cuvînt, căruia îi dăm întreaga lui greutate — geniul. În noiembrie 1875, avea gata *Ghioaga lui Briar*, „legendă" în care un interesant amestec de realitate cu fantezia poetului înlocuiește izvoarele folclorice din care ca atmosferă pare totuși a descinde și ea. În scrisoarea ce i-o trimetea lui Negruzzi o dată cu această poemă, el mărturisea : „Numele lui Briar nu este închipuit. Am cunoscut pe la 1840, la moșia unui

moș al meu în munți, un bivolar numit Briarul, un soi de uriaș care apuca bivoli de coarne și-i răsturna la pămînt. Suvenirul acestui om trăit departe de lume mi-a inspirat legenda aici alăturată". [86]

La începutul lui ianuarie 1876, el continua a fi preocupat de lucru. Lui Negruzzi îi trimisese ceva mai înainte „o mică colecție de cîntece populare de peste Olt", la care admira „frumusețile poetice cuprinse în ele" [87], apreciate desigur însă mult mai puțin de Negruzzi, căci nu le publică decît nouă luni mai tîrziu, cînd, la sfîrșitul verii, era desigur în mare criză de colaboratori. Erau poeziile populare pe care i le trimisese prietenul său Grigore Alexandrescu, probabil după 1862, căci altfel le-ar fi cuprins în ediția poeziilor populare. Nu știm cînd le va fi cules poetul muntean, dacă o făcuse el personal și nici în ce formă anume. E neîndoielnic însă că Alecsandri, cu concepția pe care o putea avea el atunci despre folclor, nu lăsase aceste poezii cu totul „neîndreptate", așa dar e greșit ca ele să nu fie considerate legate de activitatea de folclorist a lui Alecsandri, care de altfel suscitase și interesul lui Alexandrescu pentru culegerea lor.

La 10 ianuarie, scriitorul nostru expedia lui Negruzzi prima dintr-o nouă serie de legende : *Noaptea albă*, una din splendidele lui realizări artistice. Nici două săptămîni mai tîrziu, scriitorul, care se afla, după cum se vede, în excelente dispoziții de lucru, îi comunica redactorului *Convorbirilor literare* că în curînd avea să-i mai trimeată „vreo două legende". După care, adăuga, arătînd astfel că în această vreme universul său creator era dominat de elaborarea „legendelor" : „Nu știu pentru ce și cum am prins gust la acest soi de poezie și mai cu seamă nu pot să-mi dau însumi seamă dacă nimeresc sau ba să mă țiu furcă de dînsa. M-ai îndatori mult dacă mi-ai comunica părerea dtale..." [88] Dar munca acestei perioade fu în curînd încununată de succes. La 4 februarie 1876, el putea anunța că a sfîrșit trei noi legende. Stimulate poate de publicarea de către Academie a operei lui D. Cantemir, în cadrul căreia se afla și o istorie a imperiului otoman, folosind mai cu seamă cunoscuta *Histoire de la Turquie* a lui Lamartine, noile legende ale lui Alecsandri înfățișează episoade din sîngeroasa istorie a turcilor.

Cea dintîi era de mult începuta *Becri Mustafa*, căreia acum îi va zice *Murad Gazi Sultanul şi Becri Mustafa*, o amplă zugrăvire a moravurilor decăzuţilor tirani care conduceau destinele imperiului otoman, o înfierare a acestui îmbătrînit organism social de care din ce în ce mai mult poporul nostru năzuia să se elibereze complet şi definitiv. Că Alecsandri, zugrăvind putreziciunea morală ce domnea la curtea celui ce era încă suzeranul Romîniei, gîndea şi la o semnificaţie mai profundă în legătură cu poporul nostru o dovedeşte într-un fel notiţa ce se găseşte între manuscrisele sale, care ne indică intenţia sa de a da cu subiectul acestei „legende" o dramă istorică în trei acte, unde, alături de alte personaje, unele figurînd, altele nefigurînd în această legendă, erau menţionaţi Vasile Lupu şi Matei Basarab. Cea de a doua legendă din aceste trei era puternica *Hodja Murad Paşa*, comunicînd, ca mai toate legendele sale, un nobil mesaj, aici mesajul umanismului, al disprețului pentru tiranie, pentru fanatism, pentru ura dintre popoare. În sfîrşit, cea de a treia, *Guarda saraiului*, care cuprinde un episod dramatic, probabil inventat de poet, dar perfect încadrat în datele istorice cunoscute ale epocii la care se referă, are o semnificaţie mult mai profundă şi mai actuală în acel moment. Ea a fost scrisă de altfel anume în întîmpinarea împlinirii unui deceniu de la ruşinosul act de trădare care dusese la abdicarea silită a lui Cuza. Niciodată pînă în ultimii ani ai vieţii sale, Alecsandri nu avea să uite şi nu avea să ierte această mîrşăvie. Foarte adeseori, în lungul anilor, la data de 11/23 februarie el are cuvinte lipsite de menajamente pentru autorii acelui dezonorant complot. Îndeosebi trădarea gărzii militare a domnitorului continua a nu afla nici o scuză înaintea lui Alecsandri, care era, mai presus de orice, un om leal şi iubea lealitatea fără să facă nici o concesie în această privinţă.

Guarda saraiului, cu acţiunea şi eroii ei atît de îndepărtaţi în timp şi spaţiu, era totuşi o palmă răsunătoare în văzul întregii lumi romîneşti pe obrazul gărzii militare şi îndeosebi al comandantului ei care trădase pe Cuza în noaptea de 11 februarie. În legenda „orientală" a lui Alecsandri e vorba de asemenea de un complot urzit contra sultanului, din cauza unor reforme progresiste ce le urmărea acesta, după cum arată izvoarele istorice ce-i stăteau la

dispoziție. Analogia cu domnitorul Cuza este evidentă. De altfel, analogia e transparentă și merge mai departe. Trădătorul înfierat nu e altcineva decît echivalentul fostului colonel Haralamb, căruia în fond nici nu-i schimbă numele, mărginindu-se doar să răstoarne cele două părți ale numelui, zicîndu-i Lambhar. Alecsandri dă o usturătoare lecție ofițerilor din garda care trădase pe Cuza, căci conjurații din legenda sa sosind la poarta palatului, sînt împiedicați să intre de însuși tovarășul lor în lupta contra sultanului, care este acum comandantul gărzii și care le vorbește cu un profund simț al lealității astfel :

Selim e al meu dușman !... Și nu-i pe lumea-ntreagă,
Nu-i ură mai de moarte ca ura ce mă leagă
De dînsul, în tot locul, cu dor de răzbunare,
Cu dor de a-l combate fățiș, în ziua mare.
Selim *Zahid-kiafirul*, Selim crunt, orb de minte,
Ucis-au cu-a sa mînă pe bunul meu părinte !
Selim trebuie să moară !... și va muri !... jur eu !
Dar nu cît sînt de pază la căpătîiul său...
Abdul, cînd e-n picioare la postul de onor,
Abdul uită mînia de fiu răzbunător,
Căci mîrșava trădare ce-ascunde al ei obraz
În veci nu se încuibă în suflet de viteaz...
Selim e sacrul oaspe al conștiinței mele
Și-acum aceste brațe sînt două sentinele
Menite să protege pe chiar dușmanul meu...

Alecsandri nu a dezvăluit prin nici o indiscreție sensul real al legendei sale. Negruzzi și desigur și mulți alții au priceput însă, de îndată, astfel că înfierarea și-a ajuns ținta din plin [89].

Cînd trimetea aceste trei poeme, la începutul lui februarie 1876, el spunea că are de gînd să scrie o alta a *Deleanului*, al cărui erou urma să fie Cantacuzino-Deleanu, tovarăș de arme al lui Ipsilanti în mișcarea eteristă de la 1821. Fie că unele „notiți", pe care le aștepta în legătură cu acesta de la amicul său A. Cantacuzino, nepotul „Deleanului", nu au sosit la vreme, în perioada aceasta de intensă febră creatoare, fie că imediat scriitorul a fost furat de alte creații, dar legenda Deleanului n-a mai fost niciodată

scrisă. Izvorul inspirației însă continua să fie abundent. Încheind cu cele trei legende „orientale", Alecsandri se întoarce — atras de acel farmec indicibil ce l-a exercitat totdeauna folclorul asupra sa, dar care niciodată poate n-a fost mai splendid fecundat și pus în valoare ca acum — spre *Noaptea albă*, sfîrșită la începutul lui ianuarie. El scrie o continuare acestei legende, fermecătoarea și gingașa : *Vîntul de la miazăzi*, terminată la începutul lui februarie 1876, urmată la rîndul ei de legendele la fel de izbutite și în același stil : *Poicna fermecătoare* și *Prier și fata iernii*. Cam în aceeași vreme, el scrie și continuarea *Albumului unui bibliofil*, care cuprinde pagini noi și interesante de amintiri despre N. Bălcescu, prietenul iubit de la moartea căruia se apropia împlinirea unui sfert de secol. Alături de acestea, altele sînt consacrate lui Moș Cozma Vioară, rapsod popular ce-i fusese trimis la Mircești de un fost servitor al său — amănunt bogat în semnificații — de la care ascultase nenumărate creații populare.

Către sfîrșitul lunii aprilie 1876, Alecsandri pornește prin Lvov, Viena, Strassbourg, la Paris. La 25 ale lunii, sosea în capitala Franței. Fata lui avea acum aproape 19 ani și urma să fie adusă definitiv în țară. După o scurtă ședere la Paris, în care face o sumă de cumpărături, dar nu uită nici a merge cu fata lui „la opera italiană cea nouă a lui Verdi intitulată *Aida*" [90], în jurul lui 1 iunie, cei doi pornesc spre țară. În toamna aceasta, în ziua de 3 octombrie, Vasile Alecsandri legalizează și căsătoria sa cu Paulina în modesta primărie a satului Mircești. Martorii la căsătorie a omului acesta simplu în felul său de a fi, care fusese ministru, ambasador și refuzase posibilitatea de a deveni domn, fură Piti-Lungu și Mărtin Vernica, doi țărani din Mircești de 80 și 50 de ani, neștiutori de carte, care semnară actul încheiat prin punere de deget [91]. Fără îndoială, Alecsandri întîrziase foarte mult actul acesta. Dar singurul om care i-ar fi putut-o imputa : fiica lui, îl înțelege. „La moartea Elenei Negri — scria ea într-o carte de amintiri — Alecsandri jură să nu se căsătorească niciodată. Dar trebui să-și calce jurămîntul mult mai tîrziu pentru a normaliza situația unei fete de 18 ani revenită de la Paris după peste zece ani de lipsă" [92]. Într-o scrisoare către fiica sa, Alecsandri scria : „Una din cele mai mari plăceri în viață este să

faci plăcerea altora" [93]. Este firea lui întreagă aici ! Din această generozitate, dintr-un sentiment al datoriei, din afecțiune pentru fiica lui — căci ea era fata de 18 ani de care amintește — dorind ca nu cumva, în societatea plină de prejudecăți în care trăiau, lipsa acestei formalități să nu înrîurească defavorabil relațiile și chiar căsătoria fiicei sale, el îndeplinește și acest act.

Cîteva zile mai tîrziu, era chemat la Tîrgul-Ocna. Vechiul, bunul, scumpul lui prieten Costache Negri, omul de care s-a simțit totdeauna mai profund legat decît de oricare altul, pe neașteptate, în urma unei boli scurte, încetase din viață. Lovit greu de această pierdere, cînd primește o scrisoare caldă, de condoleanțe de la o persoană ce părea și ea că aparține altei lumi — era superba prințesa Aglae de pe vremuri, fosta soție a lui Răducanu Rosetti, fiica domnitorului Grigore Ghica — Alecsandri în răspunsul ce i-l trimite își exprimă, ca și cum i se ivea un fericit prilej de eliberare, întreaga admirație pentru prietenul plecat dintre ei și la sfîrșit, scurt, discret, marea durere ce o resimțea, marea singurătate ce se lărgise în jurul său. „Da — scria el — exprimați exact efectul produs de această neașteptată moarte : *lipsește o notă dominantă, o coardă puternică la melodia Moldovei !* [subliniat în text] Negri era cel din urmă reprezentant al marilor noștri străbuni, modelul tuturor bunelor însușiri care constituiesc onoarea umanității. Nobil la înfățișare, nobil la suflet, totdeauna mare prin simțămintele sale, totdeauna instinctiv atras către ce e frumos, drept și măreț... Numele său fascina spiritele, frumosul și simpaticul său chip plin de lealitate atrăgea privirile către colțul acela neștiut, pe malul rîușorului Trotuș, unde avea să se stingă înainte de vreme omul de bine prin excelență. În mijlocul frămîntărilor noastre, în cele mai mari nenorociri ale noastre, cînd părea că orice speranță este pentru totdeauna pierdută, atîtea inimi își regăseau energia la gîndul mîngîietor că el era acolo, veșnic gata să se sacrifice pentru patria sa. Vai ! ce ne mai rămîne de acum înainte ? golul, întunericul, totala descurajare. Personal mi se pare că n-am destul aer ca să respir la largul meu" [94].

Este cel mai frumos și cel mai sincer panegiric ce se putea face acelei luminoase și insuficient cunoscute perso-

nalități care a fost Costache Negri. Scriitorul a fost așa de afectat de pierdere că în toată iarna aceasta nu scrie nimic, în orice caz nimic care să fi fost dus satisfăcător la capăt. Anul 1877 avea să aducă însă poporului său evenimente însemnate, care-l vor trezi din adînca sa tristețe.

3

În această vreme Europa era din nou în plină frămîntare. Îndeosebi popoarele din Peninsula Balcanică își manifestau tot mai hotărît profunda lor nemulțumire față de jugul sau dominația putredului imperiu otoman. Mișcarea lor pentru eliberare națională devenea tot mai puternică și mai împerecheată cu aspirații de eliberare socială. Raporturile dintre Rusia și Turcia deveniseră din nou foarte încordate. Rusia intervenise în mai multe rînduri pe lîngă Turcia în favoarea legitimelor mișcări ale popoarelor din Balcani și obținuse o serie de îmbunătățiri ale situației lor, dar nu cu totul substanțiale. În fața încăpățînării Turciei de a mai face în acest moment vreo concesie, Rusia se hotărî a acționa. După ce, în noiembrie 1876, procedase la o mobilizare parțială a armatei sale, iar în ianuarie 1877 încheiase o convenție secretă cu Austro-Ungaria, asigurîndu-și astfel neutralitatea binevoitoare a acesteia, la 4 aprilie 1877 Rusia încheie o convenție și cu țara noastră. La 11 aprilie, în sfîrșit, războiul era declarat și armatele rusești treceau frontiera Romîniei, îndreptîndu-se spre Dunăre.

Poporul nostru încă de mult năzuia la independența lui deplină. Paralel cu aceasta, masele țărănești manifestau din ce în ce mai viu năzuința spre o viață mai bună și — ca și cu prilejul Unirii — convingerea că evenimentele în curs, aducînd cucerirea independenței, reprezintă sorocul înfăptuirii ei. În împrejurările internaționale și cu raporturile dintre forțele sociale interne date, nu fusese însă ușor de ajuns la un consens în ce privește atitudinea ce trebuia să o aibă țara noastră în acele ceasuri. Se încercase multă vreme să se obțină recunoașterea independenței noastre pe

calea diplomatică, fie direct de la Turcia, fie prin ajutorul unora din marile puteri europene, dar fără nici un succes. Un război între ruşi şi turci era evident că nu se putea face fără ca teritoriul ţării noastre să nu fie călcat de una din armate, ba poate chiar de amîndouă, Romînia devenind astfel teatru de război. Neutralitatea era aşadar practic imposibilă, iar pasivitatea o adevărată sinucidere. Forţele politice şi sociale din ţară cele mai numeroase şi mai înaintate fiind pentru cucerirea independenţei, sub presiunea acestora, guvernul romîn s-a hotărît în cele din urmă să coopereze cu Rusia, singura cale care ducea spre independenţă.

Turcii bombardînd oraşele romîneşti de pe malul Dunării, se consideră că vechile legături dintre ţara noastră şi Turcia au încetat, iar la 9 mai 1877, parlamentul romîn proclamă independenţa ţării.

În această vreme, Alecsandri continua să se afle la Mircești, urmărind plin de îngrijorare evoluţia evenimentelor de care atîrna viitorul poporului său. Independenţa ţării fusese, în fond, unul din cele mai vechi visuri ale generaţiei sale. La cele mai importante etape de pe drumul care dusese pînă în pragul acestei independenţe, el personal avusese o contribuţie însemnată. Acum, avea toate motivele deci să fie emoţionat, dornic ca totdeauna să-şi vadă poporul făcînd un pas mai departe. De aceea, scriitorul nostru trebuie să fi primit vestea ieşirii din inacţiune, din acea inacţiune din care nu putea rezulta nimic bun, şi mai cu seamă vestea proclamării independenţei cu un indescriptibil entuziasm. Şi entuziasmul acesta îl scoate din apatia care îl făcuse să nu mai scrie nimic de mai bine de un an de zile. La 14 mai, două, trei zile după ce vestea proclamării independenţei ajunsese în colţişorul de ţară unde se adăpostea singurătatea lui, el scrie poezia *Balcanul şi Carpatul,* pe care o trimite de îndată la Bucureşti, unde apare în ziarul *Presa* din 19 mai 1877. Simbol al luptei dintre îmbătrînitul imperiu otoman şi tînărul popor romîn, dintre tirania feudală şi libertate, dintre vechi şi nou, poezia lui Alecsandri era în acel moment totdeodată un simbol anticipator al biruinţei finale, simbol care a întărit credinţele şi a însufleţit încă mai mult avînturile. Din prima clipă, el nimeri nota cea mai potrivită, ca

şi cum n-ar fi trebuit decît să-şi amintească acordurile eroice din *Dan, căpitan de plai,* ca şi cum legendele sale orientale n-ar fi fost decît un adevărat prevestitor preludiu la căderea imperiului otoman. Două zile după ce scrisese *Balcanul şi Carpatul,* el îşi exprima entuziasmul într-o scrisoare către Edouard Grenier, vechiul prieten francez, care fusese pe vremuri la Iaşi martorul primelor acţiuni mai organizate pentru Unire. Criticînd erorile Convenţiei de la Paris, analizînd cu luciditate situaţia poporului nostru, aflat între Rusia şi Turcia, Alecsandri se arată duşmanul neutralităţii. „Ce e de făcut ?... — se întreabă el în scrisoarea amintită. Ei bine, în loc de a fi în mod pasiv şi prosteşte striviţi între ciocan şi nicovală, să ne ridicăm în vîrful picioarelor ca să ne facem puţin mai mari şi ca să ajungem astfel la înălţimea unei bune săbii. După ce vom fi făcut aceasta, să ne întindem braţele înţepenite de veacuri şi să dăm dovadă de vitalitate... să intrăm cu bărbăţie în vîltoare. Vom fi zdrobiţi poate, dar cel puţin oţeliţi prin foc. Destule umiliri, destule mizerii !..." [95] Şi pentru că în ciocnirile ce avuseseră loc chiar pînă atunci pe malul Dunării, ostaşii noştri, care nu mai luptaseră într-o armată romînă contra duşmanilor patriei de multă, foarte multă vreme, surprinseseră prin vitejia şi iscusinţa lor, prin realul eroism cu care se aruncau în luptă, Alecsandri, aflînd despre toate acestea, nu-şi putea reţine entuziasmul. Făcînd un evident elogiu acelui ţăran pe care-l admirase şi căruia în *Pasteluri* nu izbutise să-i configureze decît foarte puţin din profunda valoare umană ce intenţionase să o exprime şi din care în fond izvorîseră în primul rînd aceste poezii, el scria în continuare lui Grenier : „Mica noastră oştire s-a purtat pînă acum astfel că mi-a reîncălzit sîngele bătrîn ; se va lupta bine acest drag mănunchi de recruţi luaţi de la munca cîmpului..." Şi mărturisea, cuprins de o adîncă şi sinceră emoţie : „Sînt foarte emoţionat scriind rîndurile acestea, îmi dau silinţa să-mi reţin lacrimile", adăugînd imediat : „Nu surîde de entuziasmul meu ; nu poetul îţi vorbeşte, ci un om nenorocit că nu mai e tînăr ca să se ducă să fie ucis la graniţă" [96].

Este uşor de înţeles înfrigurarea cu care scriitorul urmări desfăşurarea evenimentelor de aici înainte. După primele succese ale armatelor ruse, care trecuseră Dunărea la

11 iunie, începură în sfîrşit la 19 august 1877 trecerea marelui fluviu şi trupele tinerei armate romîne. Cum sosiră în faţa Plevnei, ele intrară în foc. În ziua de 30 august se acoperiră de primii lauri, cucerind, în cooperare cu trupele ruse, prima redută a Griviţei, căreia la 6 septembrie îi urmă cea de a doua. Acestora, li se adăugară apoi alte succese, între care în noiembrie luarea Rahovei. În tot acest timp, armata romînă participă vitejeşte la asediul Plevnei, încununat de succes prin capitularea de la 28 noiembrie 1877 a comandantului Osman Paşa cu întreaga lui armată. Ce păcat pentru experienţa lui Alecsandri şi pentru creaţia lui că, din cauza vîrstei, el nu putu, ca Grigorescu, merge pe cîmpurile de luptă !

În intervalul acesta, la 9 octombrie 1877, fiica lui Alecsandri se căsătoreşte cu Dimitrie A. Catargi. Căsătoria civilă are loc la Mircești, într-un cadru cu totul restrîns, avînd ca invitaţi numai pe Pisoschi şi G. Duca, martori ai miresei, şi probabil tot atîţia ai soţului. Nu vreau ca în casa lui Alecsandri să se petreacă în vreme ce soldaţii noştri mor la Plevna — explica el această simplitate lui Pisoschi [97]. De altfel, căsătoria fiicei sale este pentru el, în aceste împrejurări, o adevărată uşurare morală. Scriind, cu cîteva zile înainte, fiicei fostului domnitor Grigore Ghica, Aglaia, el spunea cu simplitate, cu atîta simplitate că vorbele lui devin măreţe, deşi el singur nu se gîndise nici un moment că vorbeşte posterităţii : „Despărţindu-mă de fiica mea, revin ţării mele pentru a fi în întregime al ei“ [98]. Şi după aceasta adăuga : „Am nevoie să înlătur orice preocupare personală, ca să pot admira liniştit vitejia îndîrjită a tinerei noastre armate“. Şi în perioada care urmează, prin poeziile sale, el va aduce omagiul său nelimitat şi entuziast ţăranilor romîni care, smulşi de lîngă carul lor, de la coarnele plugului, dovediseră marile lor însuşiri ostăşeşti, deveniseră dintr-odată nişte adevăraţi eroi, umplînd inima poetului de o nemărginită mîndrie.

Imediat după căsătoria fiicei sale, pleacă într-un adevărat turneu de conferinţe. Neprevederea guvernanţilor din vremea aceea se dovedi, ca de obicei, mare. După crîncenele lupte de la Griviţa, Rahova, Smîrdan, se constată că spitalele nu au suficiente medicamente, vată, pansamente pentru numeroşii răniţi, iar statul nu are bani pentru aşa ceva.

Se făcu apel deci la public. Se constituiră comitete în fiecare oraş pentru repedea strîngere de fonduri. Mai multe asemenea comitete din diverse oraşe ale Moldovei invitară pe Alecsandri să ţină conferinţe, plata publicului participant urmînd să mărească fondurile destinate îngrijirii răniţilor. El primi de îndată. Între 13 şi 21 octombrie, conferenţie la Piatra, la Bacău şi la Bîrlad. După o scurtă oprire la Mircești, porni la începutul lui noiembrie din nou, pentru a vorbi la Galaţi şi la Iaşi, avînd mulţumirea de a fi strîns din aceste conferinţe peste 8000 lei [99]. Pe lîngă aceasta, călătoria avu pentru el personal un caracter cu adevărat triumfal. Un contemporan, martor ocular al unora din manifestări, ne relatează următoarele : „Cînd se duse în mai multe oraşe din provincie spre a vorbi întru alinarea suferinzilor din cîmpiile Plevnei ş-ale Smîrdanului, i se făcu primiri, ovaţii ca-n timpurile vechi. Toate şcoalele, cu fete gătite în alb, cu buchete de flori : toţi profesorii, toată lumea oficială şi mai mult încă orăşenii liberi se îmbulzeau să aclame pe poetul naţional. Muzicele cîntau bucăţi cu cuvinte din poeziile lui ; călăreţi improvizaţi îi întovărăşeau trăsura cu lampioane şi steaguri. Din balcoanele stradelor i se aruncau flori. Ajuns la gazdă i se ţineau discursuri, i se cîntau imnuri, într-un cuvînt un adevărat triumf." [100] Incontestabil, Alecsandri se bucura mereu de o crescîndă popularitate în cel mai adînc sens al acestui cuvînt, o popularitate pe care greu ne-o putem închipui, de care puţini scriitori ai noştri au mai avut parte în timpul vieţii şi de care nu putem face abstracţie atunci cînd vrem să apreciem exact rădăcinile, sensul şi răsunetul creaţiei lui.

Ca niciodată pînă atunci, cu aceste prilejuri Alecsandri nu citi din opera sa, ci vorbi ascultătorilor despre eroismul „curcanilor" noştri. Entuziasmul său era aşa de aprins că, deşi în genere refuza să ţină conferinţe şi nu se considera un bun vorbitor pentru public, de data aceasta o făcea cu plăcere de cîte ori se ivea ocazia. Subiectul îl antrena, îl inspira. „Toate nenumăratele elogii pe care le-am făcut tinerei noastre armate... ar umple volume" [101] — scria el unei nepoate. Iar lui Grenier, cam în aceeaşi epocă, după ce-i scrisese o lungă scrisoare plină numai cu vitejiile ostaşilor noştri, îi mărturiseşte : „curcanii m-ar face să scriu volume" [102]. Este de altfel aşa de cucerit de aceste lucruri încît mărturisea că

nu voia să se mai gîndească la nimic altceva. „Te înşeli, scumpa mea copilă — scria el aceleiaşi nepoate, Lucie Duca — dacă mă crezi preocupat de treburile mele ; nici n-am vreme să mă gîndesc la ele în faţa marilor isprăvi ale armatei noastre... trăiesc cu gîndul viaţa vitejilor noştri ostaşi şi mă simt reîntinerind..." [103].

Cînd poposise la Mircești, între cele două turnee de conferinţe, el putuse citi *Epistola II, Către V. Alecsandri* a lui Iacob Negruzzi, apărută recent în *Convorbiri literare*, în care fiul lui Costache Negruzzi evoca în versuri calde lupta generaţiei tatălui său şi a lui Alecsandri însuşi, împlinirea din acel moment a visului ei suprem : independenţa ! Alecsandri este profund mişcat. Întreg trecutul, toate năzuinţele, toate luptele, toţi tovarăşii de luptă îi revin în minte, se strîng în jurul său. „Un mare cîmp de lupte se întinde dinaintea noastră ! dar lupta nu ne sparie, căci ne susţine şi ne animează speranţa izbîndei" — îşi aminteşte el cuvintele de altădată şi se însufleţeşte ca şi cum ar trăi din nou clipele acelea ce acum par să fi făcut parte dintr-un vis, aşa sînt de îndepărtate. Şi, deodată, simte că-l cuprinde un fior. Unde sînt cei cu care, cu 37 de ani înainte, pornise la drum ? Mulţi, foarte mulţi dintre ei părăsiseră lumea aceasta şi o mare tristeţe îl cuprinde cînd îşi dă seama că un mare gol e în jurul lui, pe care, ici, colo, mai apar cîte unul din vechii lui tovarăşi. Tristeţea totuşi nu-l biruie. De îndată, el înalţă iarăşi fruntea, bucuros pînă în fundul fiinţei sale că a putut cunoaşte fericirea de a trăi momentele măreţe pe care le trăia. Şi exprimînd acest sentiment este aşa de emoţionat că, scriind lui Negruzzi, îi spune acestuia pentru prima oară pe nume, cu o afecţiune care pare c-ar vrea să transmită cumva facla generaţiei sale cuiva din generaţia următoare. „...m-am simţit pătruns de jale — scrie el — cînd privind în jurul meu am zărit un gol atît de mare. Încep a rămînea singur şi nu ştiu pentru ce îmi trece prin inimă un fior de mîhnire. Mulţumesc însă lui Dumnezeu că m-a învrednicit a vedea în apusul vieţii mele ceva ce din copilărie-mi am dorit să văd : *romînul în luptă de moarte* sau mai binezicînd : *romînul intrat în noua viaţă*. Ah, dragul meu Iacob, mult mi-a bătut inima pînă a nu începe lupta, mult m-am rugat lui Dumnezeu, eu, care nu-s prea dus la biserică, şi

în sfîrşit mi s-a împlinit dorul. Romînul, lăsînd plugul în cîmp şi apucînd arma ruginită de patru veacuri, a păşit semeţ în faţa morţei, a dat în duşman cu bărbăţie şi a şters de pe armă rugina în pieptul ce-i aţinea calea. Plugarul blînd s-a transfigurat într-o clipă şi prin avîntul său de vitejie a ştiut să schimbe porecla glumeaţă de curcan într-un titlu glorios... De-acum mă pot duce pe urma amicilor mei dispăruţi ; mi-am văzut visul cu ochii ; nu mai pot vedea nimic mai frumos." [104] Şi entuziasmul acesta el îl păstră necontenit, exprimîndu-l de fiecare dată cu aceeaşi însufleţire, pentru că afla vechi rădăcini în inima sa. Astfel, cineva care fusese de faţă la o şedinţă a Junimii din mai 1878 la care participa şi Alecsandri, relata fără să semneze în *Timpul* (e foarte probabil să fie tot Eminescu, atît de plin de admiraţie, totdeauna, pentru scriitorul nostru ca şi pentru frumuseţile limbii noastre) : „...Dintr-una într-alta veni vorba despre dorobanţi. Atunci chipul poetului se învioră şi o suflare de tinereţe trecu din graiul lui în sufletele ascultătorilor. Povesti cîte şi mai cîte despre Curcani, cu multă căldură şi într-o limbă romînească de ţi-era dragă lumea să-l asculţi." [105]

Entuziasmul său nu-l împiedica însă să vadă, ca şi în alte dăţi, latura inumană a războiului. El nu fusese de astă dată pe cîmpul de luptă, dar vizitase probabil spitale pline de răniţi şi desigur i se povestiseră cu lux de amănunte, lîngă cele eroice, şi întîmplări din acelea crude care caracterizează de asemenea războiul. „Urăsc toate războaiele — scria el la 1 noiembrie 1877 lui Grenier — pentru că le-am văzut grozăviile atît în Crimeia cît şi în Italia şi în Franţa... Trenurile coboară încărcate cu soldaţi şi unelte de război, apoi, peste cîteva zile, urcă cu oameni schiloditi. E o privelişte ce te face să crezi că omenirea a fost cuprinsă de nebunie furioasă. E îngrozitor..." [106] Dar cu cît oroarea lui de nefericirile pe care le aduce războiul este mai mare, cu atît admiraţia pentru „ostaşii noştri" se amplifică. Căci aceştia, în condiţiile cele mai grele, au întîmpinat cu nepăsare moartea. „Bieţii noştri dorobanţi — scrie el aceluiaşi amic — adică bieţii noştri ţărani îmbrăcaţi cu o manta militărească proastă şi cu o căciulă împodobită cu pene de curcan... au făcut minuni... Oamenii aceştia... au fost totdeauna admirabili ca pornire, energie, calm şi disciplină în

mijlocul celor mai ucigătoare lupte... Şi apoi, ce răbdare demnă în mijlocul suferinţelor ! Ce stoicism antic în faţa morţii ! A ! dragul meu, ochii ţi s-ar umple de lacrimi dacă ţi-aş povesti tot ce am văzut mare şi într-adevăr frumos la poporul acesta. A ! viteji copii ! nobile inimi ! Se scoboară cu adevărat în linie dreaptă din strămoşii lor..." [107]

Vestea căderii Plevnei, a capitulării lui Osman Paşa de la 28 noiembrie îl umple de o nemărginită bucurie care se trece de îndată în versuri vibrante prin bărbăţia, solemnitatea şi însufleţirea cu care exaltă eroismul tinerilor soldaţi, vrednici coborîtori din străbunii legendari :

Juni soldaţi ai ţării mele, însemnaţi cu stea în frunte !
Dragii mei vultani de cîmpuri, dragii mei şoimani de munte !
Am cîntat în tinereţe strămoşeasca vitejie,
Vitejie fără seamăn pe-acel timp de grea urgie,
Ce la vechiul nostru nume au adaos un renume,
Dus pe Dunărea în mare şi din marea dus în lume !

Viu acum, la rîndul vostru, să v-aduc o închinare.
Viu cu inima crescută şi cu sufletul mai tare,
Ca eroi de mari legende, viu să vă privesc în faţă,
Voi nepăsători de moarte, dispreţuitori de viaţă,
Ce-aţi probat cu-avîntul vostru lumii puse în mirare
Că din vultur, vultur naşte, din stejar, stejar răsare !

Este emoţionanta *Oda ostaşilor romîni,* pe care el o scrie în primele zile ale lui decembrie 1877, după căderea Plevnei, încă sugrumat de emoţie, dar cu o măreţie de simţire şi cu un avînt interior susţinut pînă la sfîrşit într-adevăr tinereşti, pe care nici unul din nenumăraţii cîntăreţi ai războiului de independenţă din vremea aceea nu izbuteşte nici o clipă să le atingă.

În entuziasmul acelor zile este concepută şi scrisă şi vestita *Peneş Curcanul,* apoi *Sergentul,* amîndouă imnuri înălţate eroismului modest, lipsit de emfază, izvorît din firescul patriotism al omului din popor. În faţa marilor virtuţi ale acestor oameni, inspiraţia lui Alecsandri se înalţă, ca totdeauna cînd e în strîns contact cu ceea ce este popular, devine mai robustă. Eroii lui capătă proporţii de uriaşi, fără ca scriitorul să folosească nici un artificiu, ci numai izbutind

să consemne marea lor noblețe de simțăminte, să o exprime fără grandilocvență, cum este în vorbirea simplă a ostașului romîn ce se întoarce rănit din lupte cînd este oprit de colonelul unui regiment de gardă rus :

— De unde vii străine ?
— Vin tocmai de la Plevna. — Cum e acolo ? — Bine.
. . . . . .
Dar ce rang ai voinice ? — Am rang... de dorobanț !

— simplitate care se păstrează pînă în acel final care a cucerit generațiile și care are profunda semnificație a recunoașterii marii valori lipsite de orice ostentație a omului din popor. În sergentul de pe drumul de costișe ce duce la Vaslui, scriitorul în fond, saluta solemn, împreună cu regimentul rus și comandantul său, întreg acest popor de țărani anonimi și modești care, cu prețul vieții lor, făureau independența țării :

Atuncea colonelul, dînd mîna cu sergentul,
Se-ntoarce, dă un ordin... Pe loc tot regimentul
Se-nșiră, poartă arma, salută cu onor
Romînul care pleacă trăgînd al său picior

„Am reluat armele mele părăsite de un an [108] — scria el la 4 decembrie, în plină febră creatoare — și am început o nouă campanie poetică". Cu puține zile înainte, o doamnă cunoscută din București îi cere o mică piesă pentru o reprezentație în folosul răniților. Alecsandri nu stă pe gînduri. „În patru zile am trebuit să inventez sujetul, să-l aștern pe hîrtie, să compun versurile, să copiez manuscrisul și să-l expediez la București..." [109] — explica el lui Negruzzi împrejurările în care scrisese tabloul dramatic lipsit de orice pretenții *La Turnu Măgurele*. Îl numește de altfel „o simplă scenetă de *circonstance* *, fără nici o pretenție de artă dramatică sau de literatură". La 4 decembrie, sceneta era deja expediată la București, iar el continua să scrie febril. Pe la mijlocul lunii acesteia mai trimitea lui Negruzzi *Păstorii și plugarii*, un elogiu adus eroismului țăranilor ostași, apoi la

* *de ocazie.*

20 decembrie, expediind *Hora de la Plevna*, anunța că are în lucru *Frații Jderi*, *Căpitanul Romano*, *Hora de la Grivița*, pe care Negruzzi avea să le primească pentru a fi publicate în cîteva zile. Alecsandri se dovedea încă o dată a fi un poet cum nu se putea mai legat de ceea ce era mai pregnant și mai dominant în contemporaneitatea sa. În așa măsură se străduia să țină cu versurile sale pasul evenimentelor și simțămintelor populare, că trecea peste obiceiul său de a „lăsa să zacă timp de o săptămînă tot ce-mi iese din condei și apoi să revăd embrionul și să-l îndrept dacă merită să fie îndreptat sau să-l arunc în foc" [110]. În zilele acestea expedia poeziile imediat ce-i ieșeau din condei. Observînd după aceea unele imperfecțiuni, trimitea o nouă versiune, mai tîrziu cerea noi schimbări, cum rareori a mai făcut, semn și al maturității lui literare depline, dar și al dorinței de a da haina cea mai corespunzătoare noilor sale creații inspirate de popor și dedicate acestuia. Către sfîrșitul lunii, într-o scrisoare vorbea despre o baladă a Griviței, care însă nu a fost dusă la capăt și despre care nu avem nici o altă știre. Explicația se află în faptul că atenția lui era din acest moment atrasă cu insistență în altă direcție care de asemenea nu-l putea lăsa insensibil.

Începuse întoarcerea eroicilor noștri soldați de pe cîmpul de luptă în condiții care indignau profund pe toți cei ce aveau în cît de mică măsură sentimentul demnității naționale și pe cel de omenie. Alecsandri putuse auzi de la amici și cunoscuți, putuse vedea în Mircești întorcîndu-se vreun erou de la Plevna, putuse în orice caz citi în ziare jalnica și rușinoasa situație. În *Timpul*, din 30 decembrie 1877, în articolul *Dorobanții*, Eminescu scria plin de indignare : „Au sosit în București dorobanții de pe cîmpul de război. Acești eroi, cu care gazetele radicale se laudă atîta, sînt, mulțumită guvernului, goi și bolnavi. Mantalele lor sînt bucăți, iar sub manta, cămașa pe piele, și nici cojoc, nici flanelă, nici nimic. Încălțați sînt tot atît de rău, unul c-un papuc ș-o opincă, altul c-o bucată de manta înfășurată împrejurul piciorului, toți într-o stare de plîns, într-o stare care te revoltă în adîncul inimii. O spunem de mai nainte, nici o justificare, nici o explicație nu ne poate mulțămi față cu această mizerie vădită și strigătoare la cer. Canibali au fost aceia ce i-au trimis iarna la război într-o asemenea stare ?... Nu

sînt în toate limbile omenești la un loc epitete îndestul de tari pentru a înfiera ușurința și nelegiuirea cu care stîrpiturile ce stăpînesc această țară tratează... pe acel țăran care, muncind, dă valoare pămîntului ; plătind dări, plătește pe acești mizerabili, vărsîndu-și sîngele, onorează această țară..."

Alecsandri gîndea întocmai ca Eminescu, și condamnabila stare în care erau lăsați ostașii țării, cei ce luptaseră cu atîta eroism ca să cucerească independența, nu putea decît să reactualizeze vechile sale nemulțumiri de politicianismul steril al lui Brătianu și Rosetti, acum aflați din nou la cîrmă, făcînd noi greșeli deopotrivă în politica internă ca și în cea externă. Pentru a cuceri simpatiile guvernelor europene față de cauza Romîniei la conferința de pace ce se apropia, războiul fiind pe sfîrșite, se hotărî trimiterea unor oameni de mare prestigiu în diferite capitale europene. Kogălniceanu, care era în acest moment ministru de externe, amintindu-și de marile succese diplomatice de la 1859 ale lui Alecsandri, îi propune acestuia în cursul lunii decembrie 1877 să meargă în misiune la Berlin. Dar, nevoind să se solidarizeze cu oameni ca Brătianu și Rosetti, în care nu avea încredere, sub un pretext oarecare, scriitorul nostru refuză. Probabil pentru a îmblînzi îndărătnicia lui, i se conferă crucea de mare ofițer a decorației Steaua Romîniei. [111] Apoi Kogălniceanu îi face o nouă propunere : de data asta de a merge la Roma, după cît se pare ca șef al misiunii diplomatice permanente de acolo. Alecsandri refuză din nou. Kogălniceanu insistă. Un schimb de telegrame și scrisori are loc între ei mai bine de o lună de zile [112].

Între timp, pe la 20 ianuarie 1878, la Gădinți, lîngă Roman, moare C. Rolla, vechi prieten al lui Alecsandri, soțul sorii lui, tovarăș în lupta de la 1848 și pentru Unire. Moartea lui îl afectează profund. Alecsandri avea, este adevărat, un destul de puternic sentiment de familie, dar ce-l durea acum încă mai mult era dispariția oamenilor din generația sa, oamenii unei lupte nobile pentru țară, cu care, de fiecare dată, simțea că pleacă ceva din propria lui ființă :

Din zi în zi pădurea bătrînă se rărește !
Azi un stejar, mîni altul, pe rînd se prăbușește
Și largi poiene triste rămîn în locul lor.
. . . . . .

Așa din stolul nostru de oameni cu tărie
Ce-au scos această țară din umbră, din robie,
Păstrînd credința sfîntă în viitorul ei,
Azi unul și mîni altul se duc din astă lume...

Dar această durere nu-l doboară, nici nu reușește măcar să rămînă dominantă pînă la capăt. Tristețea face loc încrederii : elegia la moartea lui Rolla devine o nobilă apoteoză a generației patruzecioptiste, un înălțător omagiu adus muncii fără preget pusă în slujba patriei, muncii al cărui rod deschide cale largă și luminoasă spre viitor generațiilor ce-i urmează :

Triumf ceresc e moartea cînd moare muncitorul,
Urmașilor din lume lăsînd brăzdat ogorul,
Și cu-o verdeață vie de-a lung acoperit,
Rodește munca-n urmă-i și rîde holda-n soare,
Iar cei rămași în viață admir pe cel ce moare
Zicînd : Pentru-a lui țară trăit-au și-au murit.

Cu ocazia înmormîntării lui Rolla, scriitorul răcește. Bolnav, stînd în casă, dus de gîndurile ce i le provoacă dispariția acestui vechi prieten, poetului i se reactualizează desigur cîte se făcuseră în trecut de către generația patruzecioptiștilor, luptînd cu atît patriotism, împotriva atîtor greutăți. Aceste gînduri, comparația ce o implică ele sporesc spiritul său critic față de guvernarea Brătianu-Rosetti. În această dispoziție, poate în urma vreunei scrisori primite de la generalul Florescu, și el un prieten din vremurile de demult, scrie el *Epistola generalului Florescu*, corosivă critică la adresa regimului politic ce conducea țara, datată de altfel : 4 ian. 1878. Se înțelege că, în aceste dispoziții, la insistențele lui Kogălniceanu, care evoca și el trecutul de luptă și datoria de a continua lupta, Alecsandri nu putea răspunde printr-o acceptare. Dintr-o scrisoare de răspuns a lui A. Cantacuzino, cu care scriitorul se sfătuiește în această privință, ne putem da seama (întrucît scrisorile lui Alecsandri sînt pierdute) care erau scrupulele sale : dorința de a nu colabora cu oameni pe care nu-i prețuia, în a căror onestitate politică nu avea încredere. „Dacă instrucțiunile

ce va trebui să primeşti — îi spunea acest amic, reflectînd obiecţiile scriitorului — sînt în acord cu lealitatea ta, cu părerile tale, cu modul în care vezi tu problemele în discuţie — nu sta pe gînduri să primeşti..." [113]. La 9 februarie, apărea însă în *Timpul*, în prima pagină, în locul articolului de fond, *Epistola generalului Florescu*, cu o notă a redacţiei, scrisă probabil de Eminescu, în care se trimitea „iubitului nostru poet Vasile Alecsandri" „tributul admiraţiei noastre". Acerba critică a scriitorului n-a împiedicat pe Kogălniceanu să continuie a insista chiar după apariţia poeziei, dar în momentul cînd o trimisese spre publicare hotărîrea lui Alecsandri era definitiv luată şi în ce priveşte misiunea diplomatică la Roma : el nu accepta să colaboreze cu guvernul Brătianu. Dimpotrivă, continuă a lucra la o nouă poezie : *Eroii de la Plevna*, în care înfierarea guvernanţilor este dusă mai departe fără cruţare, scriitorul vibrînd de indignare, ca şi Eminescu, ca şi Caragiale în această vreme, în faţa nepăsării cu care sînt trataţi ostaşii independenţei romîneşti. Din cauza bolii, scriitorul lasă *Eroii de la Plevna* multă vreme neterminată. Cînd o va termina, pe la începutul lunii mai, actualitatea ei imediată fusese depăşită, aşa că scriitorul n-a mai publicat-o, rămînînd printre postumele sale. Dar de fapt cîntarea eroismului popular cu prilejul războiului pentru independenţă, Alecsandri o împletea, pe bună dreptate, cu indignarea faţă de lipsa de grijă ce se arăta ostaşilor întorşi de pe front în zdrenţe, cu înfierarea conducătorilor politici vinovaţi :

Ah ! dacă sînt nemernici ce văd cu nepăsare
Romîna demnitate lovită-aşa de tare,
Eu n-oi comite crima de-a zice prin tăcere :
„Dispreţ pentru bravură ! dispreţ pentru durere !"
Eu, ce-am cîntat eroii, eu, care niciodată
Pe fruntea Romîniei n-am suferit o pată,
Nu pot, cînd văd eroul că mîna şi-o întinde,
Să stăpînesc revolta ce-n sufletu-mi s-aprinde,
Nu pot să stau în pace cînd văd cu oţerire
Batjocura infamă pe biata omenire !

Poeziile lui Alecsandri consacrate vitejiei ţăranilor noştri ce ştiuseră să lupte cu atîta abnegaţie avură un imens şi larg ecou, fiind şi traduse în diferite limbi. „*Oda ostaşilor*

romîni ; Peneş Curcanul, Păstorii şi plugarii — scria o gazetă la apariţia acestor primi mesageri ai *Ostaşilor noştri* — sînt bucăţi ce pururea vor rămînea ; ele, prin forma lor, prin acea alură curată şi sănătoasă a caracterului popular... ascund în ele farmecul, puterea dumnezeiască a adevăraţilor poeţi..." [114]. Cineva povesteşte impresia ce a făcut-o lectura acestor poezii într-un spital militar : „Cînd citea *Peneş Curcanul*, răniţii se ridicară în coate, alţii se ridicară în capul oaselor, alţii se ridicară de tot — toţi cu gîtul încordat, cu ochii umezi. Deodată un suspin iese dintr-un piept apăsat : «Eu sînt de la Vaslui»..." [115] Şi toţi au vrut să aibă poezia. Mai tîrziu, un membru al Academiei povesteşte cum vizitînd în vremea aceasta, împreună cu alt coleg, pe Alecsandri la Mircesti şi se „întreceau a slăvi marea şi naţionala operă a poetului", „cu surîsul pe buze", acesta răspunse plin de modestie : „Sînt un simplu cîntăreţ al neamului !" [116]

În fond, cu *Ostaşii noştri*, care în aprilie aveau să apară în volum şi cunoşteau deja una din cele mai largi popularităţi, Alecsandri nu făcuse decît să dea expresie unor vechi simţăminte de profundă preţuire pentru ţăran, oferind într-un anumit fel, prin noul său ciclu, o completare, o îmbogăţire, o însufleţire umană *Pastelurilor*, laolaltă cu care constituie cea mai strălucită imagine a tot ce era în vremea aceea pozitiv, frumos, înălţător în ţara şi poporul nostru.

Bolnav de la înmormîntarea lui Rolla, după 20 ianuarie 1878, scriitorul rămîne în casă mai multe săptămîni, fără nici o dispoziţie de lucru. Însufleţirea sa creatoare este într-o măsură astfel risipită. La insistenţele lui Negruzzi de a da noi materiale pentru publicare, el trimite o primă parte din nişte vechi însemnări dintr-o călătorie la Constantinopol, fiind vorba probabil de cea din 1845. Dar ele nu au apărut pînă la urmă. Probabil că Negruzzi îi ceruse să scrie relatarea întregii călătorii, iar el a amînat să o facă. Şi ceea ce scrisese deja pare de altfel să se fi pierdut. Negruzzi îi cere acum de asemenea amintirile sale din călătoria diplomatică ce o făcuse în 1859 în Apus pentru recunoaşterea Unirii, amintiri pe care el le propusese din 1869, dar atunci fuseseră considerate inoportune. În anul 1878, publică aceste suvenire aproape în întregime, sub titlul : *Extract din*

istoria misiilor mele diplomatice. Între timp, nu-şi putea reţine, în scrisorile sale particulare, cîte o săgeată la adresa politicianismului cu care nu afla împăcare. „Ce adunătură de slugi şi de creaturi servile e Camera de astăzi“ [117] — scria el prin februarie 1878. Două luni mai tîrziu, invita, ca de atîtea ori şi ca pe atîţi amici, pe Negruzzi la Mircești. „Lunca ne va face să uităm codrul politic, plin de hoţi de tot soiul“ [118] — îl îmbia el. O scrisoare a lui Negruzzi trimeasă de la Trifeşti, vechea proprietate a tatălui său, îi aminteşte scriitorului iarăşi de bunul său amic, de o vizită pe care o făcuse demult, demult acolo, de lumea de altădată şi amintirile îl învăluiesc cu totul. „Cum trec anii ! — exclamă el cutremurat şi cu privirea pierdută în trecut — şi cîte întîmplări în acest lanţ de ani ! Adeseori cînd închid ochii văd strecurîndu-se pe aripile suvenirilor o lume întreagă de fapte istorice, de episoade curioase care ar interesa mult dacă ar fi scrise...“ [119] În mintea lui se conturau tot mai clare vechi idei în această privinţă a consemnării amintirilor despre trecut, pentru a înlesni celor ce vor veni procesul de reconstituire a acestuia, idei care pînă la urmă şi-au aflat o întrupare în schimbul de scrisori cu Ion Ghica, în care, din păcate, el a rămas aşa de mult dator. Sentimentul acesta, pe care l-am mai întîlnit, al omului cu un lung şi plin trecut în urma sa, care se simte din ce în ce mai singur, Alecsandri îl încearcă din cînd în cînd, fără totuşi să-i devină o obsesie şi fără să-l terorizeze. „Vremea vremuieşte şi pădurea se răreşte, zice romînul. Cu cît anii trecători confirmă acest mare şi trist adevăr, cu atît mă simt mai înduioşat cînd fraţii şi tovarăşii mei din tinereţe îmi dau semne de viaţă“ — scrie el în iulie 1878 lui Gheorghiţă Hurmuzachi, prieten de prin 1839. Dar ca şi atunci cînd se înclina înfiorat în faţa morţii lui Rolla ca şi cum murise ceva din el însuşi, ca şi în alte dăţi, el biruie acest gînd amar : „Dar oricum să fie, să ne mîngîiem că nu ne-am pierdut timpul în zadar... Am zburdat, am lucrat, am produs şi cînd ne întoarcem ochii spre trecut, avem tainica satisfacţie de a nu vedea numai gol şi pustiu...“ [120]

Cam din această vreme datează un foarte interesant document privitor la caracterul şi mai cu seamă la diversele preferinţe ale lui Alecsandri. Era pînă mai acum vreo 30 de ani un fel de joc cu o sumă de întrebări la care cineva

trebuia să răspundă ca la un adevărat examen de conştiinţă. Într-un salon, i s-a cerut scriitorului în acest an 1878, probabil prin mai, cînd a fost la Bucureşti, să răspundă la o serie de astfel de întrebări [121]. Răspunzînd, jumătate în glumă, jumătate în serios, la chestiunile acestui joc, în unele locuri Alecsandri dă răspunsuri care sînt deosebit de grăitoare pentru caracterizarea lui, a gusturilor şi a preferinţelor lui din această perioadă. Astfel, la întrebarea : care este trăsătura de căpetenie a caracterului său el răspunde : „Trăsătura de... unire !". Lăsînd la o parte unele din aceste întrebări şi răspunsuri, în fond poate niciunul lipsit cu totul de interes, chiar dacă scriitorul pune accentul pe latura amuzantă a jocului, se cuvin menţionate în orice caz cîteva. Astfel, întrebat care-i sînt prozatorii preferaţi, scriitorul răspunde : Mérimée, Voltaire şi cei care le seamănă" — ceea ce e destul de neaşteptat. La întrebarea care sînt poeţii lui preferaţi, răspunsul e însă : „Plopii şi stejarii". Făt-Frumos şi Ileana Cosinzeana sînt eroul şi eroina preferată ; Barbu Lăutaru, Meyerbeer şi Rossini reprezintă preferinţele lui în muzică ; iar în pictură : „Soarele şi luna". La întrebarea ce eroi preferaţi are din viaţa reală, el răspunde : „Cei care au murit pentru ţara lor" ; iar fapta militară cea mai admirată este : „A noastră...". Rezervele lui faţă de politicianism şi mai cu seamă faţă de Rosetti, care-i părea în continuare reprezentantul lui cel mai tipic, se manifesta şi cu acest prilej. Întrebat care ar fi pentru el cea mai mare nenorocire, răspunde : „Să semăn cu R." — desigur C. A. Rosetti; iar întrebat ce reforme doreşte, declară : „A reformatorilor înşişi". Ultimile trei răspunsuri sînt cu deosebire foarte semnificative pentru concepţiile, pentru caracterul scriitorului. Întrebat cum ar dori să moară, el răspunde fără nici un echivoc : „În nici un fel". Întrebat care sînt greşelile faţă de care e mai îngăduitor, el mărturiseşte : „Greşelile altora, greşelile pe care nu le-aş face". În sfîrşit, la întrebarea care este deviza lui, el parafrazează celebra deviză a ordinului Jartierei : „Honny soit qui mal y pense" (De ruşine să fie cine gîndeşte la rău) şi răspunde : „Heureux soit qui bien y pense" (Fericit să fie cine se gîndeşte la bine).

Un fel de verificare, la care fără îndoială în jocul său scriitorul nici nu visase, că lucrurile acestea erau realmente

convingeri adînci ale sale, mai cu seamă în ce privește ultimile două răspunsuri, ne-o oferă o întîmplare de la începutul lui mai 1878. Poetul D. Petrino, nepotul Hurmuzăcheștilor, venind în Romînia, se bucurase din partea lui Alecsandri de cea mai bună primire, recomandîndu-l mai cu seamă amicilor săi literari, care-l primiră în consecință. Ceea ce n-a împiedicat însă ca atunci cînd, în februarie 1878, Alecsandri publică *Epistolă generalului Florescu,* singurul atac pentru această poezie să-i vină tocmai din partea lui Petrino, trecut între timp în tabăra liberalilor, printr-o poezie prin care-i contesta scriitorului nostru chiar meritele de cîntăreț al luptei pentru independență. Aceasta, la mijlocul lui februarie. La sfîrșitul lui aprilie, Petrino murea. Aflînd, Alecsandri ia de îndată condeiul și scrie lui Negruzzi cuvinte care vorbesc singure asupra caracterului său : „Moartea lui bietul Petrino — într-un spital ! — m-a surprins și m-a întristat foarte mult. El avea un caracter nenorocit într-adevăr, dar nu lipsea de talent și sînt încredințat că talentul său s-ar fi dezvoltat pînă la o culme destul de înaltă, dacă împrejurările vieții sale ar fi fost mai blînde. Dispărerea lui din pleiada junilor literatori lasă o lacună destul de simțitoare... Scrie dar numaidecît cîteva rînduri pentru numărul ce are să iasă, și lăsînd omul de o parte, vorbește de poet..." [122]

Într-o zi pe la mijlocul lui mai 1878, liniștea de la Mircești este deodată tulburată de o neașteptată telegramă venită din Franța. Ea suna așa : „Juriul compus din Mistral, Tourtoulon, Quintana, Obedenaru și Ascoli vă decerne în unanimitate premiul pentru cîntecul latin. Vă așteptăm." Semnatarul, Roqueferrier, era necunoscut scriitorului nostru, totuși el înțelese îndată despre ce era vorba și, cum singur mărturisește, „nu puțin m-a bucurat" [123]. Încă din 1869 se întemeiase la Montpellier o Societate a limbilor romanice. În 1875 avură loc primele „jocuri florale" organizate de această societate, pe baza unei vechi tradiții locale, jocuri la care participară, afară de Mistral, figuri proeminente ale filologiei romanice cum erau Gaston Paris, Michel Bréal, Paul Mayer etc., avînd și adeziunea italianului Ascoli. După cum se arată într-o carte despre Mistral, în care un întreg capitol e consacrat „cîntecului latinului" și lui Alecsandri [124], societatea aceasta, reînviind vechi tradiții provensale, era o

formă a reacțiunii contra tendinței de dominație prusacă în Europa de după războiul din 1870, încercînd să-i opună o conștiință mai vie a valorii popoarelor de limbă latină. În 1875, se oferă pentru viitoarele „jocuri florale" din 1878 o cupă pentru cea mai frumoasă poezie pe tema gintei latine, scrisă în orice limbă din familia celor romanice. Din publicitatea care se face prin ziare, află la Mircești și Alecsandri, după cum spune el, în ultimul moment, probabil către sfîrșitul toamnei 1877, cînd scrie cele patru strofe care constituiesc *Cîntecul gintei latine*. Firește, cu mentalitatea lui de patruzecioptist, pentru care cîndva originea romană a poporului și a limbii reprezentase un argument în definirea individualității naționale românești, Alecsandri continua să fie sensibil la mirajul valorii spirituale a familiei popoarelor de limbi romanice, la mirajul apartenenței poporului nostru la această familie. Scriitorului nostru — și desigur în vremea aceea nu numai lui — recunoașterea de către străinătate a acestei apartenențe îi apărea ca un mijloc de a atrage atenția, simpatia și considerația față de poporul român. Dintr-o asemenea convingere se alimentase propaganda românească de la 1848 și 1859. Simpatia arătată în acele momente, de fapt din motive economice și politice concrete, după cum s-a văzut, dar acoperite de pretextul romanității poporului nostru, sporise confuzia ce se crease în legătură cu importanța apartenenței la un grup sau altul de popoare înrudite prin limbă.

La concursul de la Montpellier fuseseră prezentate mai multe poezii, între care una chiar a lui Mistral, cum arată propriul său biograf francez. „Dar Mistral însuși ceru premiul pentru Alecsandri" [125]. Și astfel distincția de la Montpellier fu conferită scriitorului român.

Alecsandri primi vestea decernării acestui premiu, cum am spus, cu emoție, insistînd de la prima consemnare a acestui fapt cu o dezbrăcare de sine ce-l caracteriza asupra importanței ce el o putea avea pentru prestigiul țării noastre peste hotare. „Îți mărturisesc că nu puțin m-am bucurat de acest triumf, mai cu seamă că el a contribuit a redeștepta simpatiile confraților noștri latini pentru țara noastră" — scria el unui amic. Două zile mai tîrziu, el revenea într-o

re cu incontestabilă modestie : „Norocul a vrut poeziile prezentate la concursul de la Montpellier mai slabe decît a mea și astfel am ieșit învingător. Cu mai bine pentru țară..." [126] Fără îndoială, nu are rost exagerăm. Ecoul internațional al acestei premieri a fost modest. Dar nu e mai puțin adevărat că pentru scriitor și pentru țara noastră, la data respectivă, însemna, în cercuri relativ restrînse, îndeosebi în cercuri de filologi romaniști, totuși o afirmare, o contribuție pozitivă la cunoașterea existenței unor valori spirituale romînești pînă atunci ignorate.

Ecoul acestei premieri în țară însă a fost imens, indescriptibil. Pentru poporul romîn, abia ieșit în viața internațională, cu independența abia cucerită și încă nu oficial recunoscută, pentru tînăra și încă modesta literatură romînă era prima consacrare internațională a unui scriitor al ei și trebuie să înțelegem entuziasmul dezlănțuit, chiar dacă, fără îndoială, era disproporționat. Un bun număr de zile, gazetele au fost pline de informații, comentarii și articole în legătură cu această premiere. La început, în unele gazete — și nu de mîna a doua — întreaga primă pagină era consacrată numai acestui fapt, care căpăta profilul unui eveniment național. Adrese oficiale, scrisori și telegrame omagiale se îndreaptă spre autor, cîteodată în termeni ce astăzi ne apar exagerați, dar care ne dau imagina efectului produs în acel moment de premierea lui Alecsandri. „Privighetoarea din lunca de la Mircești, poetul națiunii romîne a devenit poetul latinității" — se spunea într-un articol [127]. „V. Alecsandri, tocmai cînd îl credeam ajuns la treapta cea mai înaltă a măririi sale, deodată s-a urcat și mai sus, la o înălțime și mai mare și dimpreună cu sine a înălțat și națiunea sa în stima și admirațiunea lumii civilizate" — se afirma într-altul [128]. „Istoria literaturii noastre vă păstrează pagini de aur" — spunea telegrama studenților din Iași pentru care semnase Pastia, un Sadoveanu, Ion și Gh. Nădejde etc. [129] Ziarul *Observatoriul* îl numește într-unul din articolele sale omagiale „regele poeților romîni" [130]. O adresă a unei societăți culturale din Transilvania îl invita să ia parte la adunarea ei generală : „Te rugăm ca pe un mesia al romînismului să veniți în mijlocul nostru

spre a vă putea săruta fruntea și mîinile care au eternizat gloria limbii romîne în concertul națiunilor gintei latine" [131]. Și nenumărate altele asemenea, din care mai desprindem numai una, menită a arăta deopotrivă ecoul acestei premieri și simplitatea, lipsa de morgă, aproape umorul cu care Alecsandri primea toate omagiile ce i se adresau. Între nenumăratele telegrame de felicitare este una de la un bărbier din Iași, căruia scriitorul îi răspunde cu conștiinciozitatea cu care răspunsese și celor mai înalte foruri și personalități, dar cu o notă de umor aproape strengărească : „Condeiul a primit felicitările briciului și mulțumesc voios, căci amîndouă știu a trage perdaf" [132].

Ecoul pe care l-a avut premierea se vede și din faptul că, în afară de traducerea franceză și provensală și de punerea în muzică de către compozitorul italian Marchetti, în țara noastră poezia lui Alecsandri a mai cunoscut cîteva puneri în muzică și nenumărate traduceri — adesea mai multe în aceeași limbă : în franceză, italiană, latină, polonă, ebraică, maghiară. Lui Iosif Vulcan, care făcuse una din traducerile maghiare și-i trimisese revista ce o publicase, Alecsandri îi răspunde, ca tuturor traducătorilor de altfel, mulțumindu-i călduros și adăugînd în scrisoarea sa : „E de prisos, cred, de a vă spune d-tră cît de nimerite sînt toate încercările de strînsă apropiere între romîni și unguri în privirea viitorului" [133].

În urma acestui succes, scriitorul este invitat stăruitor la București. În dimineața zilei de 23 mai, el sosește în capitala țării. De aci, înconjurat de entuziasmul general, scrie lui Lascar Rosetti, vechi prieten, tovarăș de lupte de la 1848 și 1857—59, care-l felicitase și el pentru succesul obținut. Scrisoarea aceasta este oarecum simbolică pentru modestia cu care scriitorul revărsa meritele sale asupra celor din jurul său, el simțindu-se, cum spunea în nota la poezia *La gura sobei,* un simplu instrument de exprimare a simțirilor poporului. „Toți romînii au fost buni față de mine. Și amicii mei m-au susținut, m-au înconjurat, astfel încît opera mea este și a lor. Copacul dă roadă frumoasă cînd este îngrijit de grădinar. Tu și cu toți ai noștri ați fost grădinarii mei în tot cursul carierei mele literare. Acest adevăr îl recunosc astăzi mai mult decît totdeauna și-mi place să-l rostesc cu

toată sinceritatea." [134] În seara zilei de 3 iunie 1878, are loc în sala Teatrului Național un banchet uriaș de 500 de persoane. Presa a subliniat că sărbătorirea aceasta împăcase toate dușmăniile, participînd oameni din toate partidele politice fără deosebire. Chiar C. A. Rosetti, care ținea atunci locul primului ministru, marcînd dorința firească a omului politic de a fi în acord cu opinia publică, trecînd o clipă peste numeroasele critici ce-i fuseseră adresate de Alecsandri în opera sa dramatică, deși nu ia parte personal, trimite o scrisoare de omagiu și adeziune la sărbătorire. Rostesc numeroase discursuri miniștri, generali, oameni politici și oameni de cultură. Alecsandri răspunse cu simplitatea lui obișnuită : „Domnilor, a fi poet este favoarea soartei ; însă a fi poet aclamat, îmbrățișat în gradul ce mi-a fost dat mie, a fi poet care în cursul vieții sale să fie încoronat : aceasta este o favoare din cele mai rari pe lume. Aceasta îmi mîndrește sufletul și mă face a fi recompensat de toate lucrările vieții mele. Acum, domnilor, toate aceste laude, toate aceste cuvinte frumoase care au fost rostite, toate aceste simțăminte patriotice ce exprimați, dați-mi voie să nu iau din ele decît o mică parte și celelalte să le revăz către țara mea, către Romînia, căci ei sîntem datori cu tot ce ne bucură și ne interesează..." [135]

În seara următoare, el părăsea Bucureștii. Pentru 5 iunie, era invitat la o sărbătorire asemănătoare organizată la Teatrul Național din Iași. Dar fie că era cu adevărat obosit, cum motivează el, fie că aflase că unii ieșeni întîmpinaseră fără entuziasm ideea sărbătoririi, dorind totdeauna ca persoana lui să nu fie a unui grup, ci numai a tuturor, sărbătorirea se desfășoară în lipsa lui. Un uriaș portret al său, așezat în fundul scenei, domina această serbare din sala Teatrului Național [136], în vreme ce el își reluase viața calmă cu care acum era atît de obișnuit. În Iași, strada copilăriei lui se numea acum Vasile Alecsandri ; primăria votase un fond de 5000 lei pentru așezarea unui bust al lui la Universitate. În întreaga țară, în întreaga presă, entuziasmul în jurul premierii de la Montpellier continua a fi pe primul plan. Dar el prefera să rămînă, pe cît era cu putință, în afara omagierilor ca și a vrăjmășiilor.

4

Reluînd viaţa lui liniştită de la Mircești, ca şi cum nimic nu s-ar fi întîmplat, Alecsandri continuă a fi cu deosebire sensibil la ceea ce privea ţara. Cînd unele greutăţi şi adversităţi inerente începuturilor pe noua cale a independenţei depline se ridicară, amicii săi putură afla în scrisorile lui încurajare, încredere în viitorul poporului nostru, îndrumări pentru calea pe care trebuie păşit. „Să nu ne descurajăm — scria el prin iunie 1878 — ferească Dumnezeu de a pierde încrederea în noi şi în viitorul neamului ! Omida mănîncă frunzele stejarului, dar nu poate ucide stejarul. Să ne înarmăm cu răbdare, cu demnitate, cu înteţire în faţa prigonirii, să dăm piept cu norocul. O mică luptă voinicească începe pentru romîni. Fie, să primim lupta cu suflet îndrăzneţ, căci avem de apărat ţara, acest depozit sacru încredinţat nouă de părinţii noştri şi pe care sîntem obligaţi să-l transmitem întreg la copii... ameţeala trece şi, trecînd ea, trebuie să ne lase în picioare. Doar nu piere romînul cu una, cu două, ba nici cu nouă, căci are şapte vieţi şi-i puiul dracului, după cum se exprimă ţăranii..." Şi el continuă, reluînd parcă un vechi mesaj al lui Bălcescu — ceea ce mărturiseşte persistenţa atîtora din credinţele sale patruzecioptiste : „...să ne punem pe lucru, să luminăm poporul în care există vitalitatea naţională, să renunţăm la dezbinări care ne slăbesc, să ne unim într-un singur gînd şi să nu ne mai căutăm sprijin decît în noi înşine, lepădîndu-ne de satana, adică de protecţii străine, şi vom ajunge astfel mai departe decît am ajuns pîn acum... Va veni o zi în care vom asista la o colosală dărîmare de imperii şi, în acea zi, de vom fi pregătiţi, vom revendica tot ce a fost şi este încă al nostru." [137] Scriitorul vedea fără îndoială cu luciditate şi asta îi dădea o adevărată viziune profetică.

Diverse împrejurări personale împiedicară pe Alecsandri să mai scrie ceva în această vară pînă toamna tîrziu. Era, mai întîi, obişnuinţa de a nu lucra vara ; apoi, o serie de oaspeţi, necazuri îi iau acea deplină linişte, interioară mai cu seamă, „de care am neapărată trebuinţă pentru ca să lucrez" [138]. La începutul lui octombrie 1878, contrariat, era dornic să se apuce de scris, fără să fie încă hotărît ce anume.

O lună mai tîrziu însă planurile erau deja gata, iar el aplecat asupra unei noi scrieri literare. La 12 noiembrie, el scria lui Negruzzi : „După *Doine,* după *Lăcrămioare,* după *Pasteluri,* după *Legende,* de care parte a literaturii îmi rămînea să mă leg ? M-am gîndit la teatru... şi pe loc am răsfoit paginile istoriei noastre, unde am găsit subiecte minunate de drame în versuri. Deocamdată atenţia mea a fost atrasă prin epoca lui Alexandru Lăpuşneanu, atît de dramatică şi de caracteristică. În ea am descoperit mai cu deosebire trei personagii care merită de a fi reînviate pe scenă : Jolde, Lăpuşneanu şi Despot. Tustrei ar forma o trilogie istorică, care, bine împărţită, bine ţesută, bine scrisă, ar îmbogăţi literatura noastră." [139]

Vor fi contribuit la această hotărîre de a evoca pentru scenă momente din trecutul nostru istoric şi îndemnurile vechiului său amic A. Cantacuzino, care era acum unul din oaspeţii obişnuiţi ai Mirceştilor şi devenise unul din oamenii cei mai apropiaţi scriitorului, contribuise de asemenea, nevoia lui de a continua să scrie, dorinţa lui de a da ceva la înălţimea *Legendelor* şi a *Ostaşilor noştri.* Fie pentru că subiectul părea a-i oferi, sub unele aspecte, mai multe analogii cu prezentul, fie pentru că figura lui Despot i-a părut a oferi mai multe posibilităţi dramatice, Alecsandri, după ce schiţează lista personajelor primei drame din trilogia ce o plănuise iniţial : *Legenda lui Jolde,* o abandonează şi trece dintr-o dată la cea care avea în centrul ei pe Despot. La 12 noiembrie, cînd scria şi lui Negruzzi şi lui Ghica despre această nouă lucrare literară aflată în lucru, abia o începuse. Ca mai totdeauna însă cînd începea o lucrare, creaţia ei îl cucereşte total şi de astă dată. La 16 decembrie, ajunsese către sfîrşitul actului II şi spera în cîteva zile să înceapă pe cel de al treilea. Nu vrea să se ocupe în această vreme de nimic altceva. „Trebuie bătut fierul cît e roş" [140] — declară el. Cu mare greutate — răspunde el la o chemare — s-ar hotărî să plece la Iaşi chiar pentru o singură zi şi aceasta pentru că ar trebui comitetul din care şi el face parte să ia hotărîri cu privire la ridicarea statuiei lui Ştefan cel Mare. În orice caz, pînă la întrunirea comitetului, el îşi spune opinia : să se înceapă cît mai neîntîrziat lucrul, dar insistînd ca toate să se facă „afară de amestecul guvernului şi chiar al lui Vodă, temîndu-mă că M. Sa să nu propuie

de a se face comanda vreunui artist din Berlin" [141]. Astfel că lucrul la *Despot-Vodă* continua cu hotărîre. La 5 februarie, terminase primele trei acte şi-l începuse pe cel de al patrulea. „Ajuns aici — scria el unei nepoate, mărturisind în felul acesta serioase preocupări pentru o bună construcţie dramatică, simţ al scenei şi, totdeodată, a nu fi un improvizator — lucrarea prezintă mai multe dificultăţi, întrucît mă obligă să concentrez acţiunea, pentru a pregăti desnodămîntul" [142]. La 16 martie, piesa era sfîrşită. La începutul lui aprilie, Ion Ghica se afla la el, la Mirceşti. Poate era acolo şi A. Cantacuzino. Scriitorul le citeşte piesa şi ei sînt încîntaţi. După *Cetatea Neamţului* a sa, după *Răzvan şi Vidra* a lui Hasdeu, după încercările mai puţin izbutite ale lui Bolintineanu şi cele ale lui Scurtescu în acest domeniu al dramei istorice, *Despot-Vodă* reprezenta fără îndoială un mare pas înainte în dezvoltarea teatrului romînesc. Ion Ghica, acum director general al teatrelor şi director al Teatrului Naţional din Bucureşti, hotărăşte ca piesa să se pună de îndată în studiu pentru a se deschide stagiunea următoare cu ea.

Eliberat de această preocupare dominantă, Alecsandri reia cu ceva mai multă dărnicie corespondenţa cu diverşii săi amici. Prin aprilie erau tocmai într-o perioadă de alegeri. El nu uită să atragă atenţia lui Negruzzi : „Fiţi... cu prevedere şi vă alegeţi deputaţi şi senatori cărora să le fie milă de ţară". El însuşi va fi ales cu acest prilej senator. La 8 mai 1879, fiica lui dădea naştere primei ei fetiţe : Mărgărita, căreia scriitorul, acum bunic, îi închină versuri. Către sfîrşitul lui mai, se află la Bucureşti şi citeşte pe *Despot-Vodă* într-o şedinţă a Junimii la care luau parte, între alte vreo 40 de persoane : Eminescu, Slavici, Caragiale, după cum relatează Ion Urban Iarnik, cunoscător al limbii şi literaturii romîne, pe atunci în vizită la Bucureşti şi asistînd şi el la acea lectură [143]. Iarnik povesteşte în amintirile sale cum nu putuse învăţa cu adevărat romîneşte pînă nu avusese în mînă culegerea de poezii populare a lui Alecsandri, cum acesta, cunoscînd lucrările lui de culegere a folclorului şi aflînd acum că e în Bucureşti, îl invitase să-l cunoască şi cum în sfîrşit îl cunoscuse pe „cel mai mare" poet romîn. „Cine îşi aduce aminte — scrie Iarnik — ce impresiune a făcut asupra mea cu cinci ani mai înainte colec-

țiunea lui de poezii poporane romîne, lesne își poate închipui cu cîtă evlavie mă uitam la el oriunde ne întîlneam" [144]. Mărturia e cu atît mai prețioasă cu cît este a unui străin cu totul obiectiv.

Cu două zile înaintea lecturii lui *Despot-Vodă*, Academia din care Alecsandri își dăduse demisia încă din 1871 hotărăște a invita pe scriitor să-și reia locul printre membrii activi. Era de fapt o consecință a faptului că Academia înțelesese să renunțe la exagerările etimologismului. Desigur în curent cu această schimbare de poziție, Alecsandri ia parte la lucrări chiar de a doua zi. În sesiunea anului următor, el face parte — recunoaștere a triumfului punctului său de vedere în problemele limbii — din comisia Academiei pentru modificarea ortografiei. La sfîrșitul lucrărilor sesiunii, membrii Academiei, între care se aflau și mulți romîni de peste hotare, fac o excursie la Curtea de Argeș, la care participă și Iarnik. El povestește că, ajungînd la Pitești, de unde drumul trebuia să se facă mai departe cu trăsuri, și întîlnind un bătrîn lăutar, Alecsandri l-a pus să cînte „cunoscutul cîntec bătrînesc despre Toma Alimoș" [145].

După închiderea sesiunii Academiei, se întoarce la Mircești, de unde va reveni la București la începutul lui septembrie. Repetițiile lui *Despot-Vodă* erau în toi și el trebuie să le fi urmărit îndeaproape. La 30 septembrie avu loc premiera. Un contemporan inițiat în cancanurile „lumii bune", într-o scrisoare în care declara că piesa fusese rău jucată, adăuga că domnitorul Carol, care „avusese răbdarea să asiste pînă la sfîrșitul piesei", fusese în fond nemulțumit, căci piesa îi părea a fi, cum într-o bună măsură era, o pledoarie contra principilor străini, cu aluzii clare, pe care publicul „le-a simțit și aplaudat" [146]. Reprezentarea piesei suscită cu atît mai mult un mare interes. Cronici dramatice numeroase salută cu entuziasm noua creație a lui Alecsandri. În curînd însă începură să-și facă loc din ce în ce mai îndrăznețe, în o sumă de ziare în frunte cu *Romînul* lui Rosetti, cronici care contestă orice merit acestei piese fie sub pretextul îndepărtării de adevărul istoric, fie sub acela al construirii unor insuficient de pregnante și de convingătoare caractere sau chiar a slăbiciunii inspirației poetice. Alecsandri, firește, ușor mîhnit, nu se lasă totuși prea mult impresionat. El își dă seama de la început de

motivele de alt ordin decît literar care determinau criticile tot mai înverşunate ce se îndreptau contra sa, îndeosebi din jurul grupului politic rosettist, a cărui demagogie nici el nu o cruţase niciodată. Se gîndea chiar, pe baza materialului ce i-l oferea această adevărată campanie deslănţuită împotriva sa, să scrie o nouă piesă, o comedie căreia îi aflase şi numele : *Invidioşii.* Proiectul îl urmăreşte o bucată de vreme ; schiţează chiar lista personajelor, dar pînă la urmă îl părăseşte. Scriitorul urmărea de altfel ca în creaţia ce o proiectase planul vieţii literare să se întretaie cu cel al vieţii politice, printre personaje fiind scriitori, critici, dar şi oameni politici. Fără îndoială că lucrul ar fi fost interesant. Dar seriozitatea cu care încă mai demult se hotărîse să construiască piesele şi personajele sale îl face să evite a pune în scenă un incident fără adîncime şi oameni copiaţi pur şi simplu după cei din viaţă. El îşi dă seama că în asemenea condiţii creaţia sa nu putea avea o semnificaţie mai largă şi nici o valoare deosebită. „Cît despre *Invidioşii* — scria el lui Ghica în vara anului următor, împărtăşindu-i alte planuri literare — aceştia cer mai mult studiu şi muncă..." [147].

Prin noiembrie 1879, *Despot-Vodă* este dat la tipar. Scriitorul aşază în fruntea volumului o scrisoare adresată lui A. Cantacuzino, amicul care-l îndemnase spre întreprinderea literară îndrăzneaţă a acestei piese, urmată de răspunsul acestuia, o scrisoare către I. Ghica, în care-i mulţumea pentru sprijinul ce i-l dăduse ca director al teatrului şi răspunsul lui Ghica. La începutul lui februarie 1880, volumul apărea în editura Socec, care, în acelaşi an avea să dea la lumină cel de al nouălea volum din colecţia *Operelor complete,* a căror publicare începuse la 1875, volum cuprinzînd ciclurile : *Legende nouă* şi *Ostaşii noştri.* În afară de acestea, iarna nu aduce nimic în creaţia lui. Nu e exclus ca, mai ales îmbătrînind, intervenind însă nu numai susceptibilitatea vîrstei, dar şi fireşti îndoieli dacă lira lui mai poate răsuna cu vigoarea de altă dată, scriitorul să fi devenit, aşa cum spun unii contemporani, foarte sensibil la laudă ca şi la critică, oricît ar fi avut decenţa să nu exteriorizeze prea tare aceste slăbiciuni, mai cu seamă în mărturii făţişe. În acest caz, criticile, incontestabil exagerate, în cea mai mare parte organizate şi nedrepte, aduse lui *Des-*

pot-Vodă îi paralizează avîntul creator. S-au adăugat la acest motiv posibil și altele sigure : supărări cauzate de căsătoria nu prea fericită a fiicei sale, unele dificultăți materiale (se pare că înzestrarea fiicei sale, cu pretențiile și prejudecățile de atunci, îl obligase să facă datorii destul de serioase și apoi să vîndă moșia Pătrășcani), apoi boala serioasă și, pînă la urmă, fără vindecare a vechiului său prieten A. Cantacuzino.

În această perioadă de sterilitate literară, se pare că el e cel ce are ideea faimoasei corespondențe dintre el și I. Ghica, pînă la urmă devenită mai mult *Scrisorile către V. Alecsandri* ale acestuia din urmă. Întîlnirile dintre cei doi prieteni erau totdeauna prilej de evocări ale unor vechi amintiri, ale unor tipuri, moravuri și vremuri demult apuse. Toți cei care i-au cunoscut declară că amîndoi erau excelenți povestitori, poate cei mai buni, cei mai fermecători ai epocii lor. Poate și în calitatea lui de scriitor care evocase adesea epoci din trecut, poate și în aceea de om care știa că aparține unei alte lumi, că a văzut și știe lucruri pe care noua generație nici nu le știe, nici nu le înțelege, Alecsandri avea de multe ori sentimentul că trecutul nu e ușor de reconstituit în întregul lui, cu toate intimele lui amănunte, cu toate palpitările vieții lui. De aceea, adeseori el înțelesese importanța mărturiilor ce fiecare epocă le lasă despre ea pentru viitor. Din acest simțămînt au izvorît, încă demult, cînticelele comice ; din el izvorau și complimentele sincere ce i le făcea lui Iacob Negruzzi pentru ale sale *Copii de pe natură*. Din el, de asemenea, izvora și înfiorarea în fața curgerii vremii și a schimbării feței lucrurilor, pe care o consemna într-o scrisoare către același Negruzzi : „Adeseori, cînd închid ochii, văd strecurîndu-se pe aripele sufletului o lume întreagă de fapte istorice, de episoade curioase, *care ar interesa mult dacă ar fi scrise...*“ [148] (sublinierea G.C.N.). E suficient să ne amintim de altfel entuziasmul cu care primea el știrea lui Grenier că-și scrie amintirile din Moldova sau, mai tîrziu, *Suvenirele contimpurane* ale lui Sion, ca să conchidem că lui Alecsandri trebuie să-i fi aparținut ideea originalului schimb de scrisori dintre el și Ion Ghica, ce se dovedi în felul acesta, abia la această vîrstă, unul din cei mai înzestrați memorialiști ai noștri, atît prin bogăția materialului, cît și prin farmecul narațiunii.

De altfel, în lungul anilor, chiar dacă personal nu prea a răspuns scrisorilor amicului său — şi literatura noastră a pierdut mult astfel — Alecsandri are meritul de a fi stimulat mereu pe Ghica, de a-i fi sugerat noi teme pentru scrisorile sale, cum face prin mai 1880, cînd îl îndeamnă să scrie despre Filimon „excelent subiect de scrisoare... care ţi-ar da ocazia să vorbeşti de meritul literar al romanului său, aruncînd totdeodată o privire retrospectivă asupra epocii în care a trăit acest nefericit Filimon“ [149] — ceea ce ne înfăţişează pe scriitorul nostru deopotrivă informat asupra mişcării literare romîneşti şi drept preţuitor al oamenilor şi al soartei lor. Alecsandri este cel care se va îngriji pînă la sfîrşit, cu punctualitate, şi de publicarea în *Convorbiri literare* a scrisorilor acestora ce i se trimeteau totdeauna, în chip firesc, întîi lui.

Întors pe la mijlocul lui aprilie 1880 de la Bucureşti, el se apucă curînd după aceea, în mod surprinzător pentru obiceiurile sale, dat fiind anotimpul în care se afla, să scrie o nouă piesă. Era o piesă de un gen cu totul nou şi în creaţia lui Alecsandri şi în dramaturgia romînească, o piesă de inspiraţie folclorică, ale cărei episoade şi personaje sînt în cea mai mare parte a lor luate din poveştile atît de pline de fantezie ale poporului, tratate însă într-un mod ingenios, cu multă luciditate, cu mult realism, cu multe săgeţi la adresa societăţii contemporane şi un infinit umor, de asemenea în bună parte de origină folclorică. Este feeria *Sînziana şi Pepelea,* pe care Alecsandri o scrie într-un ritm destul de susţinut, mai ales pentru vîrsta la care se afla. La 15 mai, trimetea lui Ghica, pentru a pregăti montarea spectacolului, actul I, abia sfîrşit. Curînd urmează actul II ; la 3 iunie, actul III, la 6 iunie, actul IV. Cîteva zile mai tîrziu, ultimul act pornea de asemenea spre Bucureşti.

În acest avînt creator trebuie să-i fi ajuns la Mircesti ştirea morţii vechiului său amic din copilărie Vasile Porojan, personaj real de care el aminteşte ca de un cunoscut imediat în scrisorile către Ghica şi fratele său Iancu [150]. Profund mişcat, îi dedică într-o scrisoare către Ion Ghica, pagini emoţionante, străbătute de o profundă umanitate, de o puternică nostalgie a anilor copilăriei, cuprinzînd totdeodată schiţarea cîtorva figuri şi cîtorva moravuri de demult cu

acea siguranță artistică deosebită care caracterizează în genere de altfel paginile sale de proză.

Amintirile legate de Porojan îi trezesc altele, tot din vremea de demult. În mintea sa se reactualizează puternic vechi moravuri, tablouri întregi din societatea epocii lui Sturza, robia țiganilor împotriva căreia și el luptase, a căror eliberare o salutase printr-o însuflețită poezie publicată în *Propășirea*. Era de atunci o adevărată viață de om : aproape patru decenii ! El însăilează planul unei noi piese pe această temă : *Dezrobirea țiganilor*, de fapt reluarea proiectului piesei *Țiganii*, schițat mai întîi prin 1874, care nici de data asta însă nu e dusă mai departe de primele două scene. Aceasta era prin iunie 1880. Dintr-o scrisoare către Negruzzi, reieșea că prin septembrie el încă nădăjduia ca în iarna ce venea să scrie această piesă. Retrăirea vechilor amintiri evocate de împînzirea planurilor acestei piese, nașterea celei de a doua nepoate în septembrie 1880 îl fac deopotrivă să simtă din nou acest continuu mers al lumii, necruțătoarea succesiune a generațiilor și povara însemnatului număr de ani ce-i apăsau în spate. Și cu gîndul înduioșat, cînd primește în această vreme o scrisoare din Constantinopol de la Ollănescu-Ascanio, traducătorul lui Horațiu, el își amintește de îndepărtatele lui călătorii în capitala imperiului otoman, de întreaga lui tinerețe, și-i pare că toate acestea aparțin unei alte lumi, iar el însuși că e încă mai vîrstnic. Dar tristețea nu-l copleșește pe acest bătrîn plin de seninătate și lipsit de egoism. „Multe suvenire încîntătoare au deșteptat în mine — îi răspunde el — scrisoarea și mai ales poezia ce mi-ai trimis de pe malurile Bosforului. *Et ego in Arcadia fui !* *, însă șirul anilor s-a lungit de atunci și aceasta mă întristează. Am ajuns ca o veche corabie părăsită în port, nemaiputînd brăzdui valurile zărilor depărtate și văzînd vasele luîndu-și zborul pe umeda cîmpie. Privesc cu înduioșare la juna generație care mă urmează și mă mîngîi oarecum de părăsirea frumoasei tinereți cînd ochiul meu se prinde de un tînăr cu inimă, cu talent și cu entuziasm. Știu emoțiile plăcute ce el e menit să simtă și îl fericesc din fundul inimii." [151] Capacitatea de a-și elimina mîhnirea prin simpla înțelegere a bucuriei celor tineri era

* *Am trăit și eu în Arcadia !*

probabil și secretul tinereții lui sufletești și spirituale, chiar a tinereții fizice ce o respira ființa sa la 60 de ani, cînd l-a văzut un contemporan ce ne-a consemnat impresia ce o lăsa el pe atunci : „Cum stam la masă — povestește mai tîrziu actorul State Dragomir — deodată din fotografia * lui Nestor Heck apare un bătrîn de statură mai mult înaltă decît mijlocie, elegant îmbrăcat, vesel și c-un mers sigur și aproape triumfal. «Uite Alecsandri» spuseră mai mulți. «A ?... A ?... unde-i ?» întrebai eu «... Uite-l !... cela de colo». Cîțiva ne-am luat după el. Întocmai cum mi-l închipuisem în imaginația mea de copil, așa era : deși bătrîn, dar tînăr ca înfățișare. Întreaga sa ființă respira mulțumire, fericire, viață și încredere în ea. Tot timpul cît a străbătut capătul străzii Golia, pe urmă strada Lăpușneanu, m-am ținut după el ca un halucinat. Îl priveam, îl măsuram, treceam pe celălalt trotuar ca să-l pot vedea mai bine. Aproape toți care treceau pe lîngă el îl salutau și el răspundea larg și c-un zîmbet ce n-am să-l uit niciodată..." [152]

Prin octombrie, noiembrie se află din nou la București, unde între altele discută și piesa *Sînziana și Pepelea*, cum i-a zis pînă la urmă piesei pe care el inițial o numise *Povestea lui Pepelea*. În decembrie este întors la Mircești, lucrînd la refacerea piesei, pentru a o expedia la București din nou, unde trebuia să intre imediat în repetiții. Vizitele în capitala țării îi ascuțeau de fiecare dată profundul dispreț pentru demagogia politicianistă liberală, pe care o vedea manifestîndu-se sub toate formele, răspîndindu-se în întreaga țară și devenind din ce în ce mai nefastă. Și nu pierdea nici un prilej să-și arate disprețul pentru lumea aceasta. În cursul verii ce trecuse, de pildă, suferind de lumbago, el acoperea cu un zîmbet propria sa suferință, transformînd-o în prilejul unei săgeți la adresa politicienilor și îndeosebi a ploconelilor lor servile dinaintea domnitorului. „Acest soi de înțepenire de șele este foarte supărător — spunea el — însă ar fi de dorit, în interesul demnității, să o dobîndească toți miniștrii a căror mijloc are o elasticitate proverbială față de capetele mai mult sau mai puțin coronate. Deci să le urăm din toată inima un lumbago

* În sensul de : atelierul fotografic.

național-liberal pe cîtă vreme demnitatea lor stă îngropată în portofoliul ministerial, această raclă a mîndriei personale și chiar a virtuței omenești." [153] Cam în aceeași epocă îl invita pe Ghica la Mircești să-și povestească multe și să rîdă „ca totdeauna de cei care pretind să fi făcut cerul și pămîntul...". Indignarea îl cuprinde și mai aprig cînd vede demagogia liberală folosind între armele ei și argumentul de a fi mîncat „pîinea amară a exilului", adică de a fi suferit la 1848 în lupta pentru libertatea poporului nostru. Într-o scrisoare către Ghica, Alecsandri opune politicienilor liberali suferințele revoluționarilor din Rusia, citînd cîteva strofe din *Pohod na Sibir* și demascînd în continuare demagogia ieftină a celor ce-și arogau merite pe baza unui inexistent martiriu. Din păcate, paginile acestea despre „omul cu burta plină de pînea amară a exilului" [154], deși le trimisese la *Convorbiri literare* imediat după ce fuseseră scrise, adică pe la mijlocul lui februarie 1881, Alecsandri amînă să le publice pentru a le completa, după cum declară el lui Negruzzi. E greu să spunem dacă într-adevăr el n-a mai avut răgaz, furat de alte lucrări, să termine această scrisoare, sau în fond nepublicarea ei era semnul unor concesii, unor acomodări ale scriitorului în fața regimului politicianist dominant. Ținînd seama de evoluția lucrurilor, ultima ipoteză pare mai plauzibilă.

În martie și aprilie 1881, va fi la București, adus de sesiunea anuală a Academiei. În această vreme, el asistă în calitatea lui de senator și la lucrările corpurilor legiuitoare, unde, în cursul lunii martie, țara noastră era proclamată regat. Alecsandri, în patriotismul său fierbinte, cu mentalitatea omului care văzuse în tinerețea sa cele două principate romînești considerate ca două simple provincii otomane, cu domnii învestiți la Constantinopol și care putuse apoi fi martorul principalelor etape din dezvoltarea acestei țări : revoluția de la 1848, Unirea, independența, considera actul din martie 1881 nu ca proclamarea unui om ca rege, aducînd o sumă de noi pretenții și de noi poveri asupra poporului. El vedea, unilateral, numai o nouă creștere a prestigiului Romîniei, a poporului său în rîndul țărilor europene, care cu trei decenii înainte mai nu știau de existența noastră. De aceea, el este de acord cu acest eveniment și îi consacră mai apoi o poezie, în care însă nimic nu se

adresează persoanei monarhului, totul respiră numai mîndrie pentru ceea ce scriitorul socotea a fi semnul unei înălţări a patriei sale. Poezia, trimeasă ziarului *Timpul*, unde a şi apărut, trebuie să fi plăcut atît lui Eminescu, vechi şi sincer admirator al lui Alecsandri, că el îi păstrează originalul, aflat de altfel pînă astăzi tot printre manuscrisele eminesciene de la Academie.

Pentru sesiunea Academiei din anul acela, Alecsandri prezentase la premiu cele două volume apărute în anul precedent : *Despot-Vodă* şi volumul de versuri care cuprindea *Legende nouă* şi *Ostaşii noştri*. Raportul îl prezintă, la 6 aprilie 1881, în numele lui Ion Ghica, dar fiind de fapt opera sa, scriitorul Al. Odobescu, conchizînd în mod elogios, în numele opiniei publice al cărei verdict el declară a prezenta, pentru încununarea scriitorului nostru cu marele premiu Năsturel-Herăscu. A fost singura răsplată materială pe care Alecsandri a primit-o în întreaga sa viaţă pentru tipărirea operelor sale. Dar asta n-a împiedicat să se dezlănţuie în curînd, îndeosebi de către Macedonski, o violentă campanie împotriva scriitorului pentru că acceptase acest fără îndoială meritat premiu. În seara zilei în care i se decernase premiul, el era sărbătorit printr-o masă la Hotel Bulevard de către un grup de prieteni.

Se întoarce la Mircești, într-o bună dispoziţie creatoare, firească în urma recunoaşterii oficiale ce i se arătase, gîndindu-se să continuie să scrie de îndată ceva. Intenţionează din nou să reia piesa *Dezrobirea ţiganilor*, dar nici de această dată nu izbuteşte să o ducă mai departe. Erau mari nostalgii care apăsau asupra sa, pe care nu le putea îndepărta, pe care nici nu le putea defini bine. Ar vrea să călătorească. Îi propune lui Ghica o călătorie la Constanţa, pe care în urma războiului independenţei Romînia o căpătase recent, de unde eventual să facă o escapadă la Constantinopol — ca şi cum voia să păşească din nou pe urmele sale de altădată. Dar nimic nu se realizează. Dimpotrivă, totul parcă se coalizează împotriva lui. La Bucureşti, de data asta nu mai găsise pe bunul său prieten A. Cantacuzino. Bolnav grav, acesta fusese dus în străinătate, în Bavaria, la cumnatul său Wilhelm de Kotzebue. V. Alecsandri de altfel îşi ajutase cu bani prietenul, bolnav şi strîmtorat, în vederea acestei călătorii.[155] Pe la începutul lui iulie 1881, singurătatea

scriitorului nostru se măreşte şi mai mult : Ion Ghica este numit ministru al ţării la Londra, unde pleacă imediat. Alecsandri e dezolat. „Tu absent din Bucureşti — îi scrie el — laşi un mare gol în urma ta". Propunîndu-i-se să ocupe vestitul „fotoliu al lui Ion Ghica" la direcţia Teatrului Naţional, el refuză : „Nu, scumpul meu prieten, tu plecat, mă simt mai degrabă dispus să-ţi urmez exemplul decît să-ţi iau locul... Acum, cînd nu voi mai avea plăcerea să aflu acolo pe vechiul meu tovarăş al cărui spirit se potrivea aşa de bine cu al meu, îmi va fi insuportabil să stau în Bucureşti... îmi vei lipsi al dracului..." [156]

Plecarea lui Ghica, după îmbolnăvirea şi plecarea lui A. Cantacuzino, după moartea din 1876 a lui Negri, îl lasă complet singur. Nu singurătatea Mirceştilor îl speria : o dovedeşte faptul că refuză să preia direcţia teatrelor şi să se stabilească la Bucureşti şi că nici o clipă nu-i trece prin minte să se stabilească la Iaşi. Îl impresiona îndeosebi lipsa contemporanilor săi de altădată, a oamenilor pe care-i cunoştea din tinereţe, din vremea lui 1848 şi a Unirii. Îşi dădea seama că între cei tineri este un om bătrîn, din alte vremuri, din altă lume. Şi singurătatea aceasta în mijlocul oamenilor care nu erau din vremea sa îi era cu atît mai grea cu cît desigur îi dădea probabil ceva din sentimentul singurătăţii definitive.

După plecarea lui Ghica, toamna, demisionează şi din comitetul teatral. Se gîndeşte să petreacă iarna la Zante, dar pînă la urmă renunţă. Ghica, cu care corespondenţa acum devine şi mai susţinută, îl întreabă de ce nu ar cere şi el în definitiv o legaţie, plecînd astfel în străinătate, fiind poate în apropiere unul de altul. El îi răspunde că va încerca să lucreze în iarna ce venea ceva de care să fie satisfăcut. „Cît în ce priveşte să fac demersuri pentru a obţine o agenţie oarecare, nici nu voi încerca şi din două motive : primul pentru că-mi repugnă să cer pentru mine ; cel de al doilea este că *hidoasa pocitură* va folosi plină de fericire această ocazie pentru a-mi da o lovitură... Individul acesta va căuta totdeauna să se răzbune pe mine pentru a-l fi stigmatizat ; îi recunosc eu însumi acest drept de represalii şi în consecinţă mă voi păzi să-i dau arme. Cînd ţara va avea nevoie de serviciile mele, mă va chema cum a făcut-o cu tine, dar să caut să mă impun ? Nu !" [157] Atitudine demnă

şi loială ! Doar că, la Mircești stînd totuşi destul de departe de toate frămîntările şi intrigile politice ale anilor din urmă, Alecsandri, oricît detesta regimul politicianist, era departe de a-şi da seama de întreaga lui ticăloşie şi mai cu seamă de adevărata lui esenţă. El considera deci cu toată sinceritatea că Ion Ghica fusese numit ministru la Londra pentru că ţara avusese nevoie de competenţa lui, iar nu din cauza legăturilor sale politice. El îşi închipuia aşadar că sub acel regim politic cineva, fie el chiar Alecsandri, ar fi putut fi chemat în vreo demnitate publică pentru meritele lui personale, iar nu pentru serviciile, directe sau indirecte, ce le putea face claselor exploatatoare. Ţinînd seama de recenta cucerire a independenţei, care însemna o mare realizare naţională, întruparea unui vis din tinereţe al generaţiei sale, scriitorul, uitînd că se datora eroismului maselor populare, era tentat să creadă în mod greşit că totuşi o aripă din noua lume politică era sănătoasă şi lucra cu roade.

Aşa se explică, pe de o parte, o anumită îngăduinţă pe care începe să o manifeste Alecsandri din această vreme din ce în ce mai accentuat faţă de păcatele politicienilor burghezo-moşiereşti care conduceau ţara, în orice caz considerarea acestor păcate ca un monopol al grupului din jurul lui C. A. Rosetti. De aici decurge în mod natural încetarea aproape desăvîrşită a înfierării publice, directe, în operele sale literare a acestor vicii. Iar pe de altă parte, prin această lipsă de pătrundere şi de cunoaştere a realităţilor se explică şi apropierea lui de curtea domnitoare. Această lipsă de pătrundere şi de cunoaştere constituia o limită determinată, în bună măsură, de mentalitatea celor ce-i deveniseră tocmai în aceşti ani mai apropiaţi. În locul vechilor Bălcescu şi Russo, în locul lui Negri, dispăruţi acum, în preajma sa se aflau, după 1876, înrîurindu-l fără să-şi dea seama, A. Cantacuzino — om fin, civilizat, cultivat, dar un Cantacuzino cu mentalitatea corespunzătoare — şi rafinatul politician liberal care era într-o mare măsură Ion Ghica. Curtea domnitoare căutase încă de la început, mai cu seamă prin intermediul Carmen Sylvei, pentru a-şi ascunde mai bine realele intenţii, să-şi apropie pe acest vechi prieten credincios al lui Cuza, pe scriitorul de mare popularitate şi de mare prestigiu. Era aici dorinţa de a crea o anumită

aparență că familia domnitoare este acceptată de reprezentanții cei mai reali ai spiritului public și că, indirect, se stabileau unele legături ale suveranilor cu poporul. Scriitorul, după îndelungate rezerve, acceptă această apropiere, nu întîmplător abia după războiul de independență, mai constant de prin 1880, cînd începe a merge la Sinaia. El considera, de perfectă bună credință, că aceste invitări constituiau o recunoaștere a meritelor lui, fără să vadă ce reprezenta cu adevărat regele în viața socială a țării și nici prăpastia ce exista de fapt între tron și popor.

Apropierea de curtea domnitoare însemna o greșeală pentru Alecsandri, împiedicîndu-l și mai mult de aci înainte de a izbuti să surprindă esența regimului politicianist burghez, pe care prin 1860—1864 era așa de aproape de a o sezisa. Ea îl îndepărta în consecință într-o măsură de izvoarele sănătoase ale adevăratei arte, care stau, cum el însuși o spunea, în sînul poporului. Trebuie însă să recunoaștem că scriitorul nu devine nici un moment un curtean, un simplu lingușitor, un tolerat sau un stipendiat. Se poate spune, dimpotrivă, că Alecsandri își tratează gazdele cu politețe, simplă, de la egal la egal, pe care el o respecta totdeauna față de toată lumea, fără deosebire de situație socială, dar fără nici o atitudine înjositoare sau lăsîndu-se stipendiat în vreo formă oarecare. El nu face nici o concesie de demnitate, nu cere nici o favoare. Oricît de flatat se va fi simțit, oricît de satisfăcut va fi fost amorul lui propriu de om care trăise timp de douăzeci de ani la Mircești, izolat, vizitat doar de cîțiva prieteni, uitat, neluat în seamă de nimeni din oficialități, acum, în urma apropierii de curtea domnitoare, Alecsandri nu-și modifică relațiile și atitudinile față de oameni oricît de modești, nu-și părăsește gusturile sale simple și nu se lasă nici un moment cuprins de îngîmfare, nici orbit de mirajul luxului sau al înălțimilor. Prin 1887, avea să scrie, de pildă, chiar din Castelul Peleș, amicului său Papadopol-Calimah, visînd la modesta sa casă de la Mircești : „Sărmanul bordei ! Mult e drăgălaș, chiar pus în comparație cu castelurile cele mai feerice ! În el mă simt ca într-un calup potrivit cu talia și cu gusturile mele ; în el am lucrat pe *Despot — Fîntîna Blanduziei — Ovidiu — Pastelurile — Legendele — Dumbrava Roșie* etc. și sînt dar legat de zidurile lui prin numeroase suveniri scumpe

inimii mele. Aice duc o viaţă cît se poate de plăcută, într-un lux regal, în compania cea mai strălucită... dar vorba ceea : apa la matcă şi romînul la ceapă." [158] Scrisorile lui de la Peleş din cursul anilor ni-l arată necăutînd niciodată să prelungească şederea acolo, dornic să meargă acasă, plecînd adesea mai repede de la Sinaia pentru a petrece cîteva zile mai mult cu nepoatele sale la Mircești. Mai mult chiar. Spre deosebire de alţi scriitori ai vremii care n-aveau legăturile sale cu palatul şi puteau fi mai avansaţi decît el în vederi politice, el nu traduce nici o poezie a Carmen Sylvei. Scriitorul refuza în felul acesta girul său popularităţii ce voia să şi-o cucerească regina, deşi el s-ar fi putut simţi oarecum obligat, întrucît ea tradusese multe poezii de-ale lui în limba germană.

Cum spuneam, un întreg concurs de împrejurări părea a favoriza sentimentul singurătăţii sale, a singurătăţii sale spirituale mai cu seamă, într-o lume mult mai tînără, pe care o urmărea cu interes, cu îndemnuri părinteşti, dar care nu-l înţelegea şi îl făcea de aceea să se simtă tot mai mult ca un supravieţuitor. Sentimentul acesta, în care intra poate şi multă exagerare din partea lui, este sporit, după plecarea lui Ghica, în iulie 1881, cînd el împlinea 60 de ani. Primeşte, cu acest prilej, numeroase adrese omagiale, izvorîte din adîncul inimii maselor largi populare de pe întreg cuprinsul ţărilor romîneşti. Dar dintre toate acestea, îndeosebi cele venite din partea tinerilor îl bucură. Omagiului Romîniei june de la Viena, al cărui membru onorar era încă din 1873, Alecsandri îi răspunde cu melancolie, dar în acelaşi timp plin de îndemnuri pentru noua generaţie, în care vedea garanţia propăşirii patriei : „A ajunge pe culmea dealului de unde omul începe a pogorî pe cărarea ce duce spre mormînt este un moment de tristă cugetare. În amurgul vieţii, lumea se acopere de un văl melancolic, inima are presimţire de pribegie şi cuvîntul *adio* vine de se pune pe buze ca o pasăre cu glas amar. Mulţumită însă junimei romîne din Viena, al cărei glas tînăr, simpatic şi înduioşător au salutat aniversarul meu sexagenar, simt o dulce mîngîiere în sufletu-mi. Şi cînd privesc în urma mea, bătrîneţele dispar, căci văd la poalele dealului o generaţie generoasă, entuziastă, patriotă, care ţinteşte privirile sale tot în sus şi păşeşte cu încredere către un viitor măreţ. Îna-

inte, înainte, scumpă junime romînă. Fie ca ultimii paşi ce-mi rămîn de făcut să fie întovărăşiţi şi susţinuţi de răsunetul faptelor tale triumfale. Veteranul ce şi-a îndeplinit datoria către Patrie admiră cu mîndrie legioanele tinere care îi succedează pe cîmpul luptei unde ele sînt chemate a culege lauri." [159]

În toamnă, pe la sfîrşitul lui noiembrie şi începutul lui decembrie, se află la Bucureşti. Prietenul său Ion Ghica venise pentru scurtă vreme de la Londra şi el mersese dornic să-l revadă. Cu prilejul acestui popas în Bucureşti, stă el de vorbă cu un tînăr scriitor transilvănean, Petre Dulfu, care tocmai publicase o carte în limba maghiară despre Alecsandri şi-i fusese recomandat stăruitor de profesorul clujan Silaşi, şi el un pasionat de folclor — ceea ce aruncă o interesantă lumină asupra relaţiilor scriitorului nostru în acest domeniu. Într-o corespondenţă pe care o adresează *Familiei*, Dulfu, oglindind prestigiul lui Alecsandri şi marea sa popularitate în Transilvania, consemna emoţiile sale înaintea întîlnirii cu „unul din cei mai respectaţi bărbaţi ai romînilor, c-un bărbat a cărui cunoştinţă personală o doream cu neastîmpăr de mai mulţi ani şi cu care a conversa cîteva momente cred că ar fi o plăcere nespusă pentru orişicare romîn : înţeleg aci pe «regele poeţilor romîni», Vasile Alecsandri." În continuare, Dulfu relatează o amplă discuţie despre teatru, artişti şi despre scriitorii din Transilvania cu scriitorul nostru, care-şi manifesta satisfacţia de a-i vedea depărtîndu-se de ereziile latinismului, adăugînd apoi un adevărat crez scriitoricesc. „Care este scopul nostru cînd scriem ? — se întreba Alecsandri pentru a legitima apoi folosirea unei limbi lipsită de artificialitate, a unei limbi care să fie a poporului şi înţeleasă de popor. — A răspîndi idei într-un cerc cît se poate de larg, şi dacă ideile noastre le îmbrăcăm într-un limbagiu priceput numai de cîţiva inşi, scopul e pierdut. Eu voiesc să fiu priceput de plugărimea de la ţară, de meseriaşul şi de neguţătorul de la oraş tot aşa de bine ca şi de literaţii cei mai pricepuţi. Şi cînd aş şti că scriu numai pentru cîţiva literaţi n-aş scrie de fel..." [160]

Legăturile lui Alecsandri cu poporul erau adînci şi puternice. Oricît se rătăcea uneori el la suprafaţă, în profunzime el rămînea credincios acestor legături. Şi stau ca dovadă în acest sens, alături de operele lui de seamă din

această perioadă, şi declaraţii ca cea de mai sus, uitate în paginile unor reviste, dar care nu trebuie ignorate atunci cînd vrem să configurăm adevărata lui fizionomie spirituală. Aceste legături cu poporul îşi spun cuvîntul atunci cînd e solicitat la începutul anului 1882 de Petre Ispirescu să-i prefaţeze noua ediţie din *Basmele romînilor*. Alecsandri îi adresează o emoţionantă scrisoare în care exaltă însemnătatea şi valoarea artistică a folclorului ca şi meritele lui Ispirescu însuşi — cum făcuse mai demult şi cu Anton Pann. „A se interesa de aceste basme feerice este un lucru natural ; a le feri de nimicirea la care ar fi expuse cu timpul, este o dorinţă patriotică ; însă a şti de a le păstra naivitatea poetică a graiului povestitorilor de la şezători este o operă din cele mai meritorii. Acest merit l-ai avut d-ta, d-le Ispirescu, şi eu te felicit cu toată sinceritatea unui adorator al poeziei poporului nostru pentru modul iscusit cu care ai cules şi ai publicat importanta colecţie ce ai întreprins cu multă osteneală şi mari sacrificii..." [161] Iar la sfîrşit semnează : „al d-tale servitor şi amic". Siluind formula convenţională a vremii, Alecsandri ne apare cu mîna întinsă fără emfază, simplu, de la egal la egal, însufleţit de sentimentul unui adevărat confrate, către modestul tipograf şi marele culegător de folclor ale cărui merite le afirmă în public fără nici o reticenţă, cu întreaga sa autoritate. Fără îndoială, aici sînt vechile sale trăsături de caracter : sincera modestie, lipsa de orgoliu, preţuirea pentru ceea ce este adevărată valoare. Dar ceea ce este şi mai vrednic de reţinut este că el rămîne necontenit credincios acestor trăsături, că nici legăturile sale cu familia regală, nici bătrîneţea — de obicei orgolioasă şi egoistă — nu le alterează.

În iarna aceasta 1881—1882, iarăşi nu poate scrie nimic. Nu mai scrisese nimic mai însemnat din vara 1880, cînd crease *Sînziana şi Pepelea*. Imposibilitatea aceasta de a mai lucra îi măreşte parcă singurătatea, îl exasperează, îl înspăimîntă. „Condeiul meu a devenit îndărătnic într-un chip care mă disperează — scrie el lui Ghica — .nu-mi vine nici cea mai mică idee !... imposibil să scriu o strofă. Oare sînt sfîrşit ? Asta mă neliniştește pînă a mă face să-mi pierd curajul..." [162] Scriitorul dădea o luptă grea cu bătrî-

neţea, în fond cu sine însuşi, dovedindu-se mai lucid şi mai legat de scrisul său decît s-ar fi putut crede.

La 23 februarie 1882, se deschide sesiunea Academiei. Alecsandri, însoţit de amicul său Papadopol-Calimah, sosise din ajun la Bucureşti şi ia parte la lucrări. Venind în discuţie propunerea de a se tipări de către Academie culegerea de folclor realizată de Iarnik şi Bîrseanu, el este acela care iarăşi nici o clipă nu priveşte dintr-un punct de vedere egoist. El nu consideră că e suficientă culegerea sa sau că nu are nevoie de concurenţi care să-i ştirbească gloria, ci susţine publicarea lucrării. Analele Academiei reproduc trunchiat şi rezumativ intervenţia lui Alecsandri, dar din ea rezultă clar sincera, profunda pasiune pentru folclor a scriitorului, respectul lui pentru contribuţia oricui la dezvăluirea acestei comori care nu-i aparţine lui — o declara din nou limpede — ci, „acelui condei anonim, dar glorios, pe care-l ţine inima romînului". În ziua de 5 martie, citeşte într-o şedinţă solemnă un discurs omagial despre Costache Negruzzi, de care se preocupa încă din anul anterior, dar materialul nu ni s-a păstrat şi nu ştim dacă a fost unul nou, aşa cum avea intenţia, sau pînă la urmă s-a mulţumit, în proasta dispoziţie de scris în care se afla, cu vechiul text de la 1872. În aceeaşi seară, participă la şedinţa Junimii, unde Macedonski citeşte poema sa *Noapte de noiembrie* [163], despre care el spune cîteva cuvinte amabile. La 24 martie, în ajunul închiderii sesiunii academice, el este ales preşedinte al secţiei literare.

Întors curînd după aceea la Mircesti, Alecsandri se pregăteşte să răspundă insistentei invitaţii a felibrilor ce-l premiaseră în 1878 de a merge la Montpellier. Atunci cînd fusese premiată poezia sa *Cîntecul gintei latine,* din cauza dificultăţilor materiale pe care le străbătea, el nu putu răspunde chemării ce i se făcuse. Mistral fu cel ce primi în numele lui Alecsandri cupa ce i se atribuise. Făgăduise că va veni cu altă ocazie. În primăvara aceasta erau noi „jocuri florale" în Provenţa şi el fu din nou invitat stăruitor. Într-o scrisoare din octombrie 1881, el scria, ca de obicei după ce nevoia era depăşită, lui Ghica : „...de multă vreme mă sufoc în mijlocul dificultăţilor mele financiare. Recolta de grîu mi-a îngăduit să-mi plătesc ultima datorie

mare..." [164] Cum nu mai fusese în străinătate din 1876, ardea de nerăbdare să călătorească, aşa că îşi anunţă vizita la Montpellier.

La 13 aprilie 1882, părăseşte Mirceştii, îndreptîndu-se spre Lemberg, unde iarăşi se opreşte pentru a vedea pe muzicianul Miculi. De aici, se îndreaptă spre Viena, unde vizitează familia vechiului său amic Bălăceanu, apoi spre sud, prin Simmering, spre Italia, unde se opreşte la Milano. „Aice — scrie el Paulinei — am vizitat pe învăţatul meu amic necunoscut Ascoli, cu care am petrecut ziua, plimbîndu-ne împreună şi vizitînd catedrala şi alte monumente interesante" [165]. De la Milano, ca şi altădată, cu douăzeci şi doi de ani în urmă, cînd urmărise înaintarea armatelor lui Napoleon III pe aceste meleaguri, Alecsandri se îndreaptă spre Genova şi de aci, de data asta cu trenul, pe litoralul Mediteranei, spre Monte Carlo. Drumul este magnific, şi inima mereu tînără a acestui minunat bătrîn bate puternic impresionată. El scrie soţiei sale, din care ştiuse să facă în decursul anilor un adevărat şi înţelegător prieten, în stare să-i urmărească şi creaţia literară şi impresiile mai vii ce le culegea : „Am făcut călătoria de pe Cornişă pe lună, avînd în stînga mea marea ce se întindea pînă la fundul orizontului cu mişcările ei line, şi în dreapta dealurile acoperite cu măslini, cu portocali înfloriţi etc., printre care zburau milioane de luciole. Privighetorile cîntau nebune de-a lungul malurilor mării şi glasul lor se unea armonios cu vuietul valurilor. Eu din parte-mi, ca să nu stau degeaba, cîntam bucăţi din Bărbierul de Seviglia şi astfel am sosit la Monte Carlo, sănătos, voios şi regretînd că nu eşti cu mine..." [166]

Tot drumul acesta s-a făcut cu opriri destul de lungi, aşa că el nu ajunse, după ce trecu fără să se oprească prin Marsilia, decît la 7 mai 1882 la Montpellier. Fu întîmpinat cu mare pompă de cei mai însemnaţi felibri şi începu o lungă serie de adunări solemne, de serbări literare, de mese intime şi banchete oficiale cu zeci de persoane, cu lungi discursuri şi cu nenumărate complimente. Fu numit de aceşti francezi Victor Hugo al Romîniei, ba chiar al Orientului, regele poeţilor etc., şi la toate acestea el fu nevoit să asiste şi să răspundă. În prima zi, după amiază fu o serbare care dură 4 ore ; apoi un banchet în onoarea sa care se

lungi pînă la miezul nopții. Și așa în fiecare zi. La 10 mai, această primă etapă se sfîrși. În cinci ore el fu la Marsilia, atras de dorul de a vedea mișcarea marelui port, uriașele vapoare din care două înflăcărară imaginația sa de vechi călător, căci unul era gata de plecare spre China, iar celălalt spre America. După ce vizită și cîțiva prieteni romîni stabiliți aici, în ziua de 12 mai plecă la Avignon, de unde, în tovărășia felibrului Bonaparte-Wyse, se îndreptă cu trăsura spre Maillane, sat în munți, unde locuia Mistral. Întîlnirea cu acesta se desfășoară cu simplitate și ea îl încîntă ca și personalitatea marelui poet provensal, izbindu-l îndeosebi asemănarea felului lor de viață. „El locuiește, ca mine, la țară într-o căsuță mică, înconjurată de o grădiniță și lucrează necontenit într-un cabinet bine luminat și simplu mobilat ca al meu" [167]. Fiicei sale, căreia îi scria cîteva zile mai tîrziu, îi spunea de asemenea : „Am avut ocazia să cunosc personal toți poeții Langhedocului, Provenței și Dauphiné-ului. Cel care m-a sedus cel mai mult este Mistral, care are un mare talent..." [168] La fel îl caracterizează într-o scrisoare către Iancu : „Mistral este o personalitate marcantă în Provența și ar fi oriunde datorită geniului său poetic... Ne-am întîlnit ca și cum ne cunoșteam de 25 de ani și ne-am despărțit buni prieteni..." [169] Mistral însuși trebuie să fi fost fermecat de scriitorul nostru. La înapoiere, seara, îl însoțește în trăsură pînă la Avignon, unde rămîne cu el pînă a doua zi la prînz, cînd Alecsandri se îndreaptă spre o nouă etapă a călătoriei sale la scriitorii felibri, mai întîi la Forcalquier. Aici, din nou, serbare, discursuri, recitări în franceză și în provensală ; seara banchet, discursuri ; apoi, în ziua următoare, punerea pietrei fundamentale a unui mare viaduct de cale ferată, unde se înseamnă și numele scriitorului romîn. Se înțelege, din nou discursuri, versuri improvizate, ca pretutindeni pe acest drum, iar în ziua de 15 mai plecarea în mica localitate Gap, ascunsă în văile Alpilor maritimi, pînă unde pitorescul drum încîntă pe călător, dar unde festivitățile fură luate de la capăt. Alecsandri începe să se simtă mai degrabă plictisit, decît obosit. Solemnitățile acestea repetate, chiar complimentele exagerate — oricît de sensibil la laudă ar fi fost, după unii — nu se potriveau cu gusturile sale simple. „Trei ceasuri de discursuri și lecturi e nițel cam mult —

comentează el amuzat într-o zi pe acest parcurs, într-o scrisoare — mai ales că trebuie să fii politicos și să surîzi plăcut pentru a face să crezi că te amuzi grozav ascultînd provensala, în timp ce nu pricepi din ea nici o boabă" [170]. Iar soției sale îi spunea, după ce-i evoca splendoarea peisajului străbătut : „Sînt dar mulțămit de primblarea mea, dar m-am săturat de complimente și de mese care țin cîte patru ceasuri" [171]. Scurtează deci vizita în cursul căreia compune numeroase poezii ocazionale dedicate diverșilor felibri, între care una lui Mistral însuși, renunță să mai meargă la Bésiers și Alby, alte localități unde îl aștepta același solemn și sărbătoresc calvar plin de bune intenții, așa că în seara zilei de 17 mai se reîntoarce la Avignon. Își va fi adus el oare aminte că, cu aproape treizeci de ani mai înainte, trecuse pe aici, împreună cu amuzantul său tovarăș de drum englez, în drumul spre Spania și Africa ? În orice caz, cu aceeași tinerețe, cu aceeași veșnic neastîmpărată curiozitate de odinioară, scriitorul vizitează celebrul palat al papilor, mai cu seamă pentru larga panoramă ce o oferea înălțimea pe care era el construit, „una din cele mai frumoase priveliști din cîte sînt pe lume", care singură „merită să vii de la antipozi pentru a o cunoaște", cum spune el [172].

În seara de 19 mai, Alecsandri sosea la Paris. La felibri, în întreaga Provență, el lăsă însă o impresie deosebit de puternică ; amintirea lui rămase pentru lungă vreme neștearsă, astfel că în 1927, Elena Văcărescu călătorind pe acolo, cu prilejul unui turneu de conferințe despre Romînia, mărturisește că „pretutindeni, la Avignon, la Toulon, la Marsilia, numele bardului de la Mircești m-a întîmpinat ca semn de bună venire pe buzele celor care mă primeau" [173]. La Paris, Alecsandri vizitează prieteni, expoziții de tablouri, expoziții de flori care îl încîntă. Plănuiește o călătorie în Olanda pentru a vizita galeriile de tablouri din această țară, dar pînă la urmă renunță, tentat să meargă la amicul său Ion Ghica, la Londra, care-l cheamă și la care sosește pe la 29 mai 1882. Vizitează pe vechii cunoscuți : Tissot, fostul consul francez de la București din perioada pregătirii Unirii, acum ministrul Franței la Londra, și pe Kingston, pe care-l roagă să se ocupe de traducerea în limba engleză a feeriei sale *Sînziana și Pepelea* pentru o eventuală repre-

zentare a acesteia în capitala Angliei. Traducerea s-a început, dar spectacolul nu s-a dat niciodată.

Pe la 8 iunie (datele scrisorilor din străinătate după care ne ghidăm sînt desigur după stilul nou), el pleacă de la Londra şi după un scurt popas la Paris se îndreaptă spre München. Aici se pare că se întîlneşte cu soţia sa pentru a merge împreună să viziteze la Wackerstein, unde se afla bolnav, pe A. Cantacuzino [174]. La 20 iunie (de data aceasta sigur pe stil vechi), el era sosit de curînd la Mircești. Cu toată buna dispoziţie pe care i-o adusese această călătorie, scriind lui Grenier, el nu poate să nu-l întrebe cu acea îngrijorare ce înnora din cînd în cînd, fugar, splendida sa seninătate : „Unde şi cînd ne vom putea revedea înainte de a porni în călătoria cea mare ?“ [175].

În vremea aceasta, la Bucureşti începuse o adevărată campanie de denigrare a lui Alecsandri, dusă îndeosebi de *Literatorul*. Macedonski şi revista sa se arătaseră la început entuziaşti admiratori ai bardului de la Mircești, solicitîndu-i chiar colaborarea. Cînd colaborarea soseşte, însoţită de o scrisoare, publicată şi ea, întreaga primă pagină a revistei e ocupată de portretul lui Alecsandri, căruia Macedonski îi face o succintă prezentare, elogioasă, fără rezerve. Scrisoarea lui Alecsandri era de altfel foarte interesantă, o adevărată scrisoare de îndrumări ale unui bătrîn scriitor plin de experienţă către un grup de tineri scriitori. „În orice scriere vom produce — spunea autorul lui *Despot Vodă* — să ne ferim de prima satisfacere, de primul entuziasm al paternităţii, căci simţul de egoism părintesc e mai mult dezvoltat în poeţi decît în restul omenirii. Fiecare vers ne pare o armonie, fiecare strofă o perfecţie, fiecare bucată întreagă de poezie un capdoperă !... Însă după o trecere de timp, încep a ne sări în ochi defectele închipuirii noastre şi găsim că acei copii ar fi cîştigat mult dacă chiar de la venirea lor pe lume i-am fi supus la o corectare aspră. Trebuie dar să ne deprindem a face sacrificii dureroase, a elimina versuri, a tăia strofe, a scurta, a schimba, a drege fără îndurerare, înainte de a scoate la lumină scrierea noastră, operaţie crudă, dar neapărată şi folositoare“ [176]. Colaborarea n-a mers mai departe, căci Alecsandri nu avea, pe bună dreptate, o prea bună părere despre orientarea scriitorilor de la *Literatorul*, însă nu refuza niciodată vreu-

nei reviste colaborarea tocmai pentru că avea sentimentul că el nu este numai al unei anumite reviste, ci al tuturor.

Schimbător cum era în simpatiile ca şi în urile sale, supărat de premierea lui Alecsandri de către Academie, desigur şi dintr-un sentiment de disproporţionată rivalitate literară, considerînd se pare că premiul decernat scriitorului de la Mircești se cuvenea de fapt volumului său de poezii de asemenea nu demult apărut — ceea ce obiectiv nu se poate susţine — Macedonski, după o serie de mici aluzii răutăcioase, începe o adevărată campanie împotriva lui. Şi cel dintîi care se revoltă de aceste ignobile atacuri şi-şi exprimă cu violenţă indignarea în public este Eminescu însuşi. De la primele sale încercări, pînă în acest moment, cînd era ajuns în culmea geniului său, Eminescu rămăsese, cu marea sa sensibilitate şi mai cu seamă cu profundul său simţ istoric şi literar, un constant admirator al deosebitelor merite ce şi le cîştigase Alecsandri în slujba literaturii romîne. „Unul — scrie marele poet cu o zdrobitoare indignare într-un articol din *Timpul* — abia sfîrşeşte liceul, vine să vîndă mărunţişuri şi suliman la Bucureşti, îi merge rău o negustorie şi s-apucă de alta : de negustoria literară. Şi acea fizionomie de frizor nu s-apucă doar să critice ceva de-o seamă cu el ; nu, de Alecsandri se leagă“ [177].

Atacurile *Literatorului* fără îndoială nu puteau face plăcere lui Alecsandri. Îl întristează poate pentru moravurile literare ce se arătau a domina în literatura noastră, dar nu îl afectează sau nu lasă a se vedea că îl afectează. E foarte probabil totuşi ca ele să fi sporit sentimentul lui că trăieşte într-o lume care nu-l înţelege — fără să o acuze şi fără să-şi dea seama în ce măsură e depăşită realmente o parte din creaţia lui. Sporea astfel desigur şi sentimentul, pe care-l înfrunta cu curaj, chiar cu seninătate, al singurătăţii sale. Mai mult îl tulbură în această vreme boala Paulinei, tovarăşa lui credincioasă de viaţă, căreia i-a manifestat totdeauna cea mai atentă solicitudine, răsplătind astfel marea dragoste şi marele devotament ce ea i le arătase totdeauna. Îl mîhnise de asemenea divorţul fiicei sale, poate mai ales oboseala şi lipsa sa de inspiraţie, în care în mod obişnuit afla mîngîiere pentru orice necaz.

La începutul lui septembrie merge la Sinaia şi, după ce revine la Mircești, la sfîrşitul lui octombrie îl aflăm din

nou în București. La 27 oct./9 nov. 1882, ia parte la o ședință a Junimii la care Eminescu citește *Luceafărul* [178], dar din păcate nicăieri nu e consemnată vreo impresie a sa. La începutul lui decembrie, scriitorul se întoarce pentru iarnă la Mircești, dezolat de lipsa de poftă de lucru, care-l făcea să sufere mai mult ca orice. „De-aș putea lucra — scria el la 3 noiembrie 1882 lui Grenier — închisoarea mea ar avea mult farmec..." [179]. Și deodată, muza revine, poetul reînvie. La 20 decembrie anunță lui Negruzzi că „zilele astea" scrisese *Odă la statua lui Ștefan cel Mare* și începuse „o comedie antică în trei acte și în versuri intitulată *Horațiu* sau *Fîntîna Blanduziei*" [180]. Înainte de sfîrșitul anului, îi scria lui Ghica la Londra că terminase primul act al piesei. La 9 ianuarie, încheia cel de al doilea act ; înainte de sfîrșitul lunii piesa era gata în întregime.

De unde izvorîse această piesă și cum se explică această gîlgîire puternică a fîntînilor creatoare din adîncurile lui ? Încă mai demult, poate mai cu seamă în urma legăturilor amicale ce le înfiripase cu Ollănescu-Ascanio, traducătorul lui Horațiu [181], Alecsandri își căuta o mîngîiere în lectura operei marelui scriitor roman, cu care, cu vremea, îi păru a avea analogie printr-o serie de amănunte biografice și prin atitudinea față de viață. Un an după ce sfîrșise *Fîntîna Blanduziei*, plîngîndu-se de mîhnirile ce-i umbriseră zilele în vremea din urmă, scriitorul mărturisea într-o scrisoare : „Am încercat să lupt contra năvalei acesteia de tristețe, aruncîndu-mă nebunește în brațele acelei bune zeițe, literatura, și m-am dedat studiului lui Horațiu. Ce adorabilă filozofie am scos din scrierile lui !... Cîtă recunoștință îi datoresc !..." Horațiu este de fapt Alecsandri. Au spus-o încă de pe atunci și Hasdeu, și Odobescu, și Ollănescu. Iar *Fîntîna Blanduziei*, mărturie a seninătății pe care izbutea să o cucerească deplin, era totuși una din cele mai subiective din piesele lui, înfățișînd și răspunsurile date diverșilor Zoili ce-l pizmuiau, dar și sfîșietoarea dramă a scriitorului bătrîn, cu conștiința acestei bătrîneți, deși inima lui sensibilă continuă să vibreze cu tinerețe. Nu avem nici un element în această privință, căci în chestiunile sale intime scriitorul a fost totdeauna de o mare discreție. Nu e exclus însă ca, între altele, la temelia piesei să stea și o dragoste tîrzie a scriitorului pentru o femeie tînără, drama

lui cînd a înţeles că femeia fusese o clipă atrasă, chiar fără să-şi dea bine seama, mai degrabă de gloria lui, decît de el. O serie de versuri pe această temă cam din vremea respectivă e de altfel singura confirmare a acestei simple ipoteze. Ca şi Alecsandri la Mirceşti, în *Fîntîna Blanduziei* Horaţiu trăieşte retras de vîltoarea lumii la Tibur :

> Nu, n-am fugit din Roma, nu m-am retras pe-o stîncă,
> Dar am avut o sete de linişte adîncă
> Ş-am alergat aice, la cîmpul înflorit,
> Întocmai ca ostaşul de lupte ostenit.

Şi poetul roman exprimă desigur perfect şi alt aspect al stării de spirit pe care o încerca Alecsandri însuşi cînd spune :

> Cu trista-nţelepciune aprinsu-mi dor se ceartă.

Şi prin Horaţiu, în finalul piesei, însuşi autorul piesei exprima suprema şi trista consolare ce-i rămăsese :

> O, carte,
> Mă redeştepţi din visuri tîrzie şi deşarte...
> Din bunurile vieţii cu tine mă aleg.
> O ! glorie, Horaţiu nu va pieri întreg !

Fîntîna Blanduziei mărturiseşte totdeodată, indirect, şi vechiul, profundul dezgust pe care-l simţea pentru politicianismul contemporan, cu care totuşi împăcare nu afla. Scrisorile sale din această perioadă continau să fie pline de înţepături la adresa reprezentanţilor lui, unele din ele foarte fine. „Termometrul variază între 0 şi 6 grade — scria el, de pildă, lui Ghica — se menţine mai degrabă la 0 pentru a fi la nivelul unora din marii noştri oameni politici. Ce josnic linguşitor !“ [182] În vremea cînd scria la piesa sa, Alecsandri mărturisea de altfel deschis : „...lucrez întins la comedia mea antică şi trăiesc în plin secol al lui August. E o fericită diversiune de la neroziile secolului nostru...“ [183]

Sentimentul reconfortant de mulţumire pe care trebuie să i-o fi oferit scrierea cam în patru săptămîni a *Fîntînei Blanduziei* este foarte curînd curmat de vestea unei grave

boli la laringe a fratelui său de care nu scapă decît printr-o traheotomie, operație foarte periculoasă în vremea aceea, în urma căreia acesta nu mai poate vorbi. Boala era un cancer care un an mai tîrziu avea să-l răpună. Se cunoaște puternica afecțiune, de nimic și niciodată tulburată, ce unea pe acești doi frați și se înțelege marea lovitură ce o primi scriitorul la vestea bolii lui Iancu. E emoționant, de-a dreptul, de acum înainte, cu cîtă delicatețe se străduiește în cele mai variate chipuri să distragă pe fratele său de la gîndurile negre ce-l copleșeau. Îi cere sfatul în diverse probleme de creație literară, îl îndeamnă să scrie el însuși, îl încurajează, roagă pe Negruzzi să-i publice o nuvelă în *Convorbiri* pentru a-i ridica moralul, roagă pe Maiorescu să-i scrie fratelui său, lăudîndu-i nuvela, chiar dacă o socotește slabă, explicîndu-i situația. Ceea ce spusese cu zece ani înainte într-o scrisoare către fiica sa : „Una din cele mai mari bucurii ale vieții este să faci bucurii celorlalți" — era cu adevărat o trainică și profundă credință a acestui om generos.

La 15 martie 1883, Alecsandri sosește la București, ca în fiecare primăvară, pentru sesiunea Academiei. Firește, manuscrisul piesei a fost adus cu el și îl citește atît într-o ședință a Junimii de la Maiorescu (23 martie), cît și într-o ședință a Academiei (10 aprilie). În această vreme, într-o scrisoare către Negruzzi, el ne oferă încă una din marile surprize ce ni le rezervă cercetarea atentă a vieții și personalității sale. Avem puține știri concrete despre lecturile lui. S-ar putea spune la prima cercetare chiar că nu era un prea pasionat cititor. Dar într-o scrisoare către un prieten o dată declară : „o carte interesantă este cel mai neprețuit tovarăș", în alta vorbește ca un adevărat cunoscător de anumite pagini emoționante din Racine, undeva, pe la 1874, se referă ca la o veche cunoștință la *Povestirile unui vînător* ale lui Turgheniev, în altă parte mărturisește că prozatorul său preferat este Voltaire, un biograf ce l-a cunoscut îndeaproape spune că Omer îi era deosebit de iubit, amănunte care-ți relevă nu numai o lectură variată, întinsă, dar un cititor plin de curiozitate și atent. Iată-l acum, într-o scrisoare din aprilie 1883, recomandînd din păcate în zadar lui Negruzzi să publice, în *Convorbiri lite-*

rare, „un poem vechi, scris în al XII-lea secol, sub titlul de *Expediția lui Igor la Cumani*, de o rară frumusețe poetică“ [184], pe care-l tradusese amicul său Papadopol-Calimah.

Pe la mijlocul lui aprilie se întoarce la Mircești, de unde scrie lui Negruzzi că a revenit din „capitala veseliilor și neghiobiilor“. La începutul lui mai, cîteva zile îl aflăm la Iași, probabil pentru a-și vedea nepoatele, căci la 16 mai este iarăși în București, de unde, la 19 mai, pornește într-o nouă călătorie în străinătate. Vizitează Neuwied, Coblenz, întîrziind în fiecare loc mai multe zile, apoi, în vreme ce fiica lui se căsătorea în Moldova cu G. Bogdan, el se întîlnește cu Paulina la Colonia, călătoresc împreună pe pitoreasca vale a Rinului, vizitează Olanda, traversează marea și poposesc pentru 20 de zile la Londra, ca oaspeți ai lui Ion Ghica. De aici, merg la Paris și, în sfîrșit, la Aix-les-Bains, unde sosesc pe la sfîrșitul lui iulie și unde rămîn pînă la începutul lui septembrie, în tovărășia lui Ion Ghica, a soției acestuia și a altor romîni.

În vremea aceasta, aripa necruțătoare a destinului lovise pe Eminescu. Sforțările de a asigura posibilități materiale pentru îngrijirea lui în străinătate se loveau de indiferența junimiștilor. În acest cerc de moșieri și oameni care cîștigau zeci de mii de lei anual, pînă la începutul lui octombrie nu se adunaseră decît 640 lei, la care se mai adăugă apoi încă o ofrandă de 500 lei. Totalul era încă insuficient, dar nici o nouă posibilitate nu părea a se arăta pentru a salva situația. Atunci se apelează la Alecsandri, care este invitat să țină o conferință destinată a contribui la strîngerea fondurilor. Acesta, întors acum în țară, primește și de îndată pornește anume la București, unde, în ziua de 14 octombrie, la Ateneu, într-o sală arhiplină se întîlnir ă ca totdeauna sentimentul publicului cu al lui Alecsandri într-o caldă manifestare de simpatie pentru Eminescu. Se strînseră la acea singură conferință 2000 de lei. Marele scriitor și oamenii modești ai capitalei realizară în două ore aproape de patru ori cît strînseseră marii bogătași junimiști în patru luni. Alecsandri citise fragmente din *Fîntîna Blanduziei*. Unele dări de seamă din ziare, un biograf contemporan și scriitorul însuși spun însă că, probabil ca o introducere, „cu ocazia aceea, el arătă rolul poetului în țară și puse în relief

talentul puternic al lui Eminescu" [185], text improvizat, ce din nefericire nu a fost consemnat integral de nici un contemporan.

La 20 octombrie, scriitorul era din nou aşezat la Mircești. În noiembrie 1883, se ocupă cu traducerea în limba franceză a feeriei *Sînziana şi Pepelea*, reţinînd totdeodată sugestia lui Bianu, care era însărcinat de Ghica cu strîngerea şi tipărirea scrisorilor către Vasile Alecsandri, să scrie o introducere la acest volum. În timp ce reflecta la trista soartă a lui Ovidiu exilat la Tomis, din care plănuia să facă subiectul unei noi piese, la mijlocul lui decembrie, în două zile, el scrie încă una din puţinele, dar frumoasele lui scrisori către Ion Ghica, în care evocă viaţa calmă în care trăieşte la Mircești, dar şi numeroase momente din amintirile lor comune, care au constituit îndemnuri şi sugestii concrete pentru viitoarele scrisori ale vechiului său amic. Cam tot atunci, informat că se pregăteşte publicarea într-un volum a poeziilor lui Eminescu, el găsea această idee „bună şi patriotică", declarînd că acesta e „unul din adevăraţii poeţi ai Romîniei" şi adăugînd : „Natura a fost nedreaptă în privirea lui. E bine ca noi să redregem a ei cruntă nedreptate, dînd lui Cezar ce este al Cezarului" [186].

Iarna este iarăşi tristă pentru Alecsandri. Încearcă să scrie un studiu despre Negri, dar nu poate. Începe lucrul la noua sa piesă, *Ovidiu*, dar fără succes. Este bolnav, obosit, lipsit de acea tinereţe lăuntrică în care stă inspiraţia. Dezamăgiri îi cauzează şi fiica lui, care pare a nu se înţelege nici cu cel de al doilea soţ. Se va despărţi în cursul anului acesta, pentru a se reconcilia mai apoi. Neînţelegînd asemenea lucruri, întristat, dar fără să lase niciodată să-i scape o vorbă grea, el nu spune decît atît, o singură dată, în această vreme, către fratele său : „Ce viaţă irosită" [187]. Pe de altă parte, boala fratelui său progresa şi el nu-şi făcea nici o iluzie asupra deznodămîntului ei. În ianuarie 1884, murise Baligot, cu care era legat de la 1848 ; în februarie, moare la Atena A. Cantacuzino, prieten de asemenea din tinereţe, dinainte de 1848. Cercul se strîngea în jurul său ca o ameninţare.

O diversiune de la toate acestea îi oferă în luna martie sesiunea Academiei, urmărirea repetiţiilor *Fîntînei Blanduziei* la Teatrul Naţional din Bucureşti şi, în sfîrşit, marele

succes pe care îl cucereşte această piesă încă de la premiera ei, la 22 martie 1884. Niciodată în literatura noastră un scriitor la vîrsta lui Alecsandri nu oferise o operă aşa de armonioasă, plină de o aşa delicată şi limpede poezie, respirînd atîta tinereţe şi atîta dulce împăcare totdeodată. Succesul nu este unul de simpatie, în cadrul unui cerc restrîns, cu abilitate regizat, ci un mare succes de public, un adevărat triumf. În 28 de zile, pînă la 20 aprilie, piesa fusese jucată de zece ori. Numai în prima săptămînă se dăduse de cinci ori — ceea ce însemna o biruinţă cu totul neobişnuită în vremea aceea. După al cincilea spectacol, se dă un banchet în onoarea scriitorului, la care se rostesc discursuri omagiale şi la care citesc poezii ce-i dedicaseră cu acest prilej Hasdeu, V. A. Ureche, Şerbănescu, G. Bengescu, D. C. Ollănescu. Scriitorul izbutise, fără îndoială, să urce o treaptă mai sus în admiraţia contemporanilor, chiar în admiraţia confraţilor lui mai tineri, care, cu rari excepţii, fac cor cu entuziasmul general. Şi ce este mai interesant pentru a avea imagina lui reală aşa cum apărea la 63 de ani contemporanilor săi, Alecsandri impresionează nu numai prin operă sau prin poziţia socială şi scriitoricească ce şi-o cucerise, dar mai cu seamă prin personalitatea sa morală, prin seninătatea sa, prin marea vibraţie spirituală ce se degaja din figura lui, din străfundurile lui. Iată-l pe Vlahuţă, care scurtă vreme a crezut în mod greşit că pentru a afirma valoarea lui Eminescu e nevoie să fie diminuată cea a lui Alecsandri, impresionat prin 1883 de nobleţea cu care acest om, căruia literatura romînă îi datora atît, ignora atacurile nedrepte ce i se adresau. „Ia te uită — scria el — cu ce linişte dumnezeiască trece bătrînul şi marele Alecsandri prin droaia de mucoşi cari-l hulesc pentru că şi-a iubit poporul cu dragostea neţărmurită a celor aleşi — pentru că a dat neamului romînesc o literatură curată şi limpede, pentru că prin munca lui vrednică şi prin darul şi podoaba minţii lui, a ridicat aşa de sus slava literaturii noastre, pentru a lăsa urmaşilor o moştenire aşa de preţioasă, în sfîrşit pentru că a fost şi rămîne mare. Zis-a el un cuvînt măcar acestor găgăuţi neruşinaţi care se năpustesc, ca nişte cîini turbaţi, să-i smulgă laurii de pe frunte şi cari aruncă atîtea ocări mîrşave în faţa acestui bătrîn înţelept şi liniştit, căruia

atîta recunoştinţă şi admiraţie îi datoreşte toată suflarea romînească ? Nu." [188] Sau iată imaginea lui Alecsandri aşa cum i-a apărut pentru prima oară, în aceeaşi vreme, lui Duiliu Zamfirescu : „Astăzi mai mult decît oricînd, numele d-lui Alecsandri e în toate gurile ; tipărit, în litere mari, pe toate uliţele ; ridicat, înălţat, apoteozat... Dl. Alecsandri apăru... Un cap rotund, alb, cu tîmpla proeminentă, fruntea mare şi netedă ; ochiul cu o căutătură liniştită, privind drept înainte, ca un om obişnuit a trage linii în viitor ; nasul căzînd potrivit pe gură şi împărţind chipul, ca o linie arhitectonică, în două părţi de o perfectă egalitate ; gura cam aspră, împodobită de o mustaţă stufoasă, albă ca şi părul, care dă figurii o deosebită expresie de bărbăţie. Ceea ce accentuează şi mai mult trăsăturile acestui frumos chip e arcul sprîncenelor. Sub îndoitura lui, care pare a lega, ca o punte, cugetarea de vedere, ochiul odihneşte mîndru şi senin. Plastic, toată poezia poetului e în privirea poetului. Toată vioiciunea omului e în arcul sprîncenelor." [189]

După succesele cu *Fîntîna Blanduziei*, care se tipări curînd după aceea, dedicată lui Iancu Alecsandri, Alecsandri reveni de la Bucureşti, unde, la 15 martie, prezentase la Academie noul volum de „scrisori" al lui Ion Ghica. Se simţea obosit şi mai cu seamă fără nici o dispoziţie. Invitat din nou la serbările felibrilor de la Montpellier, el refuză, din cauză că, aşa cum spunea într-o scrisoare către fratele său : „toate aceste mari puneri în scenă mă obosesc, iar ovaţiile au sfîrşit prin a mă plictisi" [190]. Sentiment ce arată că dacă primise cu un zîmbet amabil toate aplauzele, omagiile şi discursurile ce i se adresaseră după ultima piesă, în fundul inimii sale nimic nu-i putea alunga acea senină tristeţe ce-l învăluia ca însăşi moartea a cărei apropiere o presimţea fără revoltă, dar fără bucurie sau nerăbdare. La mijlocul lunii mai 1884, la Mircești, îi ajunse vestea morţii fratelui său. După Baligot şi Cantacuzino, la aşa scurt interval, o nouă şi foarte dureroasă pierdere ! El încearcă o mare comoţie lăuntrică, dar o suportă cu seninătate, fără mari lamentări, consolîndu-se cu gîndul că moartea l-a cruţat pe fratele său de mari dureri morale şi fizice. „Dumnezeu a voit să-l scape — scria el lui Negruzzi — de crunţile lui suferinţi şi mi l-a luat, lăsîndu-mă cu

un mare gol în inimă şi cu un mare deşert în jurul meu, căci am rămas singur dintre ai mei. Mîhnirea mea e fără margini... Va veni şi rîndul meu să plec şi crede-mă că nu cu disperare voi vedea sosind momentul de plecare." [191]

În vara aceea, pentru băile de care aveau nevoie atît el, cît şi soţia sa, renunţară să mai meargă în Franţa, ci se duseră la Mehadia. E întîmpinat şi aici cu ovaţii, sărbătorit — în Transilvania Alecsandri s-a bucurat parcă de o popularitate încă mai largă şi mai adîncă, decît cea din vechea Romînie. La una din solemnităţile improvizate ce i se consacră, cînd o numeroasă delegaţie de bănăţeni îl salutase pe marele poet cu mare căldură, el răspunse cu vechea lui modestie, cu profunda şi sincera convingere că un poet nu poate fi decît un produs al izvoarelor creatoare din sînul maselor populare, că el însuşi nu este decît o expresie a acestor zăcăminte. „Ziceţi că baladele, poeziile mele — răspundea el cuvintelor elogioase ce i se adresaseră — au stîrnit simţăminte de însufleţire şi mulţumire în inimile d-tră. Dacă Dumnezeu şi timpul m-au făcut poet, aceasta am să o mulţumesc numai poporului romîn din care m-am născut şi care cuprinde în sînul său comoara nesecată de cea mai sublimă poezie..." [192]

La începutul lui septembrie 1884, împreună cu soţia lui, părăsea Mehadia şi, după o scurtă oprire la Bucureşti, la 7 septembrie, sosea la Mircești. La sfîrşitul lui septembrie, revine din nou la Bucureşti. Asistă la şedinţa Junimii din 23 septembrie, cînd Caragiale citeşte *O scrisoare pierdută*. La 3 octombrie, cînd se face o nouă lectură a piesei, el este din nou însemnat printre cei prezenţi la adunarea Junimii [193] — ceea ce înseamnă că piesa îl interesase. De altfel, anul acesta, în mod excepţional, la 25 octombrie merge la Iaşi şi ia parte la tradiţionalul banchet al Junimii, unde asistă astfel pentru a treia oară la lectura piesei lui Caragiale. Aşadar, în perfectă cunoştinţă de cauză, el scria cîteva zile mai tîrziu, lui Steriade că *O scrisoare pierdută* „bine învăţată [de actori] va izbuti" [194]. Iar către sfîrşitul lunii următoare, după premiera ei, cînd pronosticul lui se îndeplinise, îi scria lui Maiorescu: „După cum văd în jurnale, piesa d-lui Caragiale se bucură de favoarea publicului. Felicitările mele autorului" [195] — ceea ce exclude ideea ce s-a

acreditat o vreme a sentimentelor de invidie ce le-ar fi purtat el tînărului său succesor pe tărîmul teatrului.

Pe la 7 octombrie, Alecsandri revenise la Mircești, dornic să înceapă lucrul la *Ovidiu*. Continua să fie apăsat de o tristețe blîndă, de povara singurătății. Umbra lui Ovidiu îl însoțise și continua să-l însoțească pretutindeni. La un moment dat se gîndea chiar să meargă la Constanța, vechiul Tomis, locul de exil al marelui poet, pentru a simți acolo amintirea lui încă mai vie. Suferințele exilului acestuia îl impresionează acum, în starea sufletească în care se află, mai mult ca oricînd. Se simte, uneori, oricît de dragi îi erau Mircești, în perioada aceasta de depresiune și dezolare, el însuși asemănător lui Ovid la Tomis, singur, uitat ca un adevărat exilat, simțind în toată profunzimea tragedia înaintașului său. E ușor de înțeles de ce, începînd în cele din urmă să lucreze pe la mijlocul lui octombrie 1884 la piesă, inițial numită se pare *Moartea lui Ovidiu*, el scrie mai întîi ultimul act, acela care conține suferințele exilului și sfîrșitul poetului roman. Apoi scrie pe rînd primele trei acte. La 12 noiembrie, avea sfîrșit actul IV și I. Furat de artă, ca oricare scriitor adevărat în focul creației, scria lui Ghica, uitînd toate amărăciunile ce-l sugrumaseră pînă atunci, despre marea bucurie a creației, cu o încîntare juvenilă, cu o voluptate pe care rareori o exprimă cu atîta intensitate : „Ce bucurie aflu în a înșira versuri și în a face să vorbească, să acționeze, să retrăiască toate umbrele acestea ale antichității, cu caracterele, pasiunile, originalitatea lor ce nu mai sînt. A crea ! E marea bucurie..." [196]

El credea că-i vor mai trebui două, trei luni să sfîrșească piesa, dar o va sfîrși mai repede. Nu se mai preocupă de nimic altceva. Aristizza Romanescu îi trimite o traducere nesatisfăcătoare a lui *Romeo și Julieta*, rugîndu-l să-i dea el întreaga strălucire. Alecsandri refuză cu hotărîre — și pentru că era ocupat cu *Ovidiu*, dar și pentru că : „Cine ar cuteza să întreprindă asemenea lucrare ? Cine ar avea curajul să se atingă de Shakespeare ? Eu unul nu. Nu mă ating de cele sfinte." [197] Ceea ce iarăși, incidental, dovedește ce cititor atent și profund, ce scriitor modest era. Continuă deci să scrie, din păcate parcă puțin speriat de golul din el însuși și din jurul lui, grăbit să-l umple, neadîncind suficient, neizbutind să dea lucrurilor și ființelor pe care le

întrupa în piesa sa întreaga consistență de care ele ar fi avut nevoie. La 29 noiembrie, cele patru acte, cîte avea *Ovidiu* în prima ei versiune, erau gata. În fond, fără să o mărturisească, îți dai seama că scriitorul însuși nu era cu totul satisfăcut. De aici, o sumă de îndoieli, dorința de a afla cît mai repede opiniile cîtorva amici. De aceea, se hotărăște să plece la București.

În timp ce Alecsandri lucra la *Ovidiu*, în țară aveau loc, cu frămîntările politice obișnuite, noi alegeri. Partidul liberal, care se afla din 1876 la guvern, străbătea o serioasă criză din cauza crescîndei nemulțumiri a maselor, sporită de opoziția, rezerva, retragerea grupului din jurul lui Rosetti. Pentru a contracara grupul rosettist, I. Brătianu, politician abil, căuta să atragă mereu noi personalități însemnate și cu prestigiu în orbita sa, pentru a împrospăta cadrele de guvernare și a-și asigura prin aceasta aparența unei baze solide în raport cu opinia publică. În aceste împrejurări, el se adresă între altora și lui Alecsandri, propunîndu-i să fie ales senator, după care să plece ministru plenipotențiar la Bruxelles sau la Roma — unde va voi el. Considerînd, cum probabil fusese asigurat, că el nu abdică întru nimic de la independența sa, necerîndu-i-se nici o manifestare contrară opiniilor lui, nici chiar o adevărată activitate politică, fără să-și dea seama că politicienii pe care-i ura atît îl înșelau și urmăreau să-i folosească numele în interesele lor meschine, Alecsandri acceptă. Fără să se miște de la Mircești, el era ales senator și apoi vicepreședinte al Senatului.

Momentul fusese întîmplător unul cum nu se poate mai favorabil pentru cei ce voiau să folosească prestigiul lui Alecsandri în luptele politice, chiar fără ca el să ia parte direct la ele. Scriitorul traversa, cum am văzut, o grea criză sufletească, apăsat de singurătatea ce începuse să-l îngrozească după ce, într-un interval așa de scurt, pierduse pe Negri, se îndepărtase Ghica, într-o măsură chiar fiica lui, apoi în cîteva luni murise pe rînd Baligot, Cantacuzino și fratele său. El care încă în 1882, revăzînd Parisul după cinci ani, scria : „mi-ar fi imposibil să mă adaptez vieții acestui imens cafarnaum“ [198], acum invidia trepidanta viață a Londrei, pentru ca, după ce renunțase la Roma în favoarea Bruxellesului, întrucît „la Roma te izolezi“, să declare : „Și izolarea nu-mi mai convine“ [199]. Într-o asemenea dispo-

ziție, în fața unui interlocutor îndemînatec și cu veche experiență în captarea oamenilor e ușor de înțeles cum Alecsandri a putut crede că se realiza ceea ce scrisese cîndva lui Ghica : „Cînd țara va avea nevoie de serviciile mele, mă va chema cum a făcut-o cu tine...". Și el a intrat de bună voie, dar de perfectă bună-credință, în cursa ce i se întindea. Fără să înțeleagă întreaga semnificație a greșelii sale, el totuși va regreta foarte curînd.

La începutul lui decembrie merge la București cu manuscrisul lui *Ovidiu*. La 11 decembrie, îl citea în casa lui Gr. Cantacuzino, directorul Teatrului Național, în fața principalilor viitori interpreți și a altor persoane. La 12 decembrie, citește piesa la Junimea, în cerc restrîns, apoi repetă lectura la 15 decembrie, înaintea a vreo 80 de persoane. Piesa este primită cu mare simpatie. Deși mai slabă decît *Fîntîna Blanduziei*, noua piesă era o creație însemnată, așa că se pune de îndată în repetiție. În a doua jumătate a lui decembrie, scriitorul revine la Mircești, continuă a-și cizela piesa ; iar la începutul lui februarie este din nou în capitală. De data aceasta, fusese chemat pentru a i se comunica numirea sa ca ministru plenipotențiar. Întîmplarea făcu ca tocmai în acel moment, Bălăceanu, ministrul Romîniei la Paris, să-și dea demisia, așa că Alecsandri fu numit nu în capitala Belgiei, cum fusese un moment vorba, ci în orașul de pe malurile Senei, de care era atît de demult și de puternic legat.

Și cu toate astea, o grea melancolie continua să-l apese. Are sentimentul vag că în fond nu face bine, că nu acesta este leacul singurătății sale. Lui Ghica îi scrise imediat : „Iată-ne apropiați pentru multă vreme, sper, și cu perspectiva unor dese întîlniri... Această perspectivă contribuie mult la potolirea părerilor de rău pe care le încerc părăsind colțișorul meu de la Mircești unde lucram atît de bine." [200] După ce la 9 martie 1885 asistă la premiera lui *Ovidiu*, curînd se îndreaptă spre Mircești spre a se pregăti de plecare. Strîngîndu-și lucrurile, cărți mai iubite, manuscrise, pentru a le lua cu el, cum făcea în orice mai îndelungată călătorie, vremea trece și iată-l în ziua de 2 aprilie, în ajunul plecării de acolo, în fața vechii sale mese de scris, privind prin ferestrele largi, dar scunde primăvara biruitoare de afară, copleșit de o mare tristețe. Și omul acesta,

care în genere nu-şi mărturisea simţămintele cele mai intime, nu se poate reţine şi scrie fiicei lui : „Cînd mă gîndesc că nu mai am decît 24 de ore de stat la Mircești, mă simt cuprins de un sentiment de tristeţe... Ce vrei ? Obişnuinţa şi mai cu seamă orizontul..." [201]

Şi cu acest profund simţămînt de regret, el părăsi a doua zi Mircești ; iar două săptămîni mai tîrziu, la 17 aprilie, Bucureştii, îndreptîndu-se împreună cu Ion Ghica spre noul său post de la Paris.

Soarele vieţii lui cobora spre apus.

VII

APUSUL VIEȚII

E unul care cîntă mai dulce decît mine ?
Cu-atît mai bine țării și lui cu atît mai bine !
Apuce înainte ș-ajungă cît mai sus,
La răsăritu-i falnic se-nchină al mieu apus.

După o scurtă oprire la Viena, la 21 aprilie st. v. sosi la Paris. Dar, imediat ce fu acolo, începură nemulțumirile, regretul de a fi părăsit Mircești, de a fi acceptat noua însărcinare. Totul îi pare a fi neplăcut, ostil, a colabora la amplificarea nemulțumirilor și regretelor sale: vremea umedă, cețoasă, friguroasă, localul legației neprimitor, așezat pe o stradă străbătută ziua și noaptea de nenumărate vehicule al căror zgomot îl exasperează în așa măsură pe scriitorul obișnuit cu liniștea profundă, de nimic tulburată de la Mircești, că într-o seară se duce să doarmă la hotel, operație pe care o repetă o bucată de vreme, în orice caz pînă la venirea soției sale. „Sînt aici de două zile — scrie el fiicei sale — și mă plictisesc din plin"; iar două săptămîni mai tîrziu: „sînt destul de prost dispus de la sosirea mea" [1]. Scrisorile sale către amicii din țară fură încă de la început foarte dese, ca și cum ar fi vrut prin acest fir subțire să păstreze o continuă legătură cu patria care-i lipsi din prima zi, de care se simți rupt de astă dată ca într-un adevărat exil. „Aice, în strălucitul meu exil — scrie el însuși lui Papadopol-Calimah — mă găsesc singur și foarte necăjit...", continuînd apoi: „Bree! în mare bucluc am intrat!... Nu-mi era mai bine la Mircești...? Parisul e... orașul cel mai ostenitor..." [2] „Mi-am găsit beleaua cu legațiunea din Paris" [3] — se plîngea el cîteva zile mai tîrziu lui Negruzzi; apoi din nou celui dintîi, pe la începutul lui iulie, departe de a se

adapta : „Uf ! de-aş fi ştiut ce m-aşteaptă, aş fi rămas liniştit la Mirceşti“ [4].

Firește însă că nu tot timpul putea fi consacrat în această vreme lamentărilor. Sosirea Paulinei, la 26 mai, îl mai înviorează cît de cît. Intervin apoi obligaţiile ce-i reveneau ca diplomat : prezentarea la ministrul de externe, prezentarea la preşedintele republicii, care-l primi amical, declarîndu-i în discursul obişnuit în asemenea ocazii cu care-l întîmpină că el nu e un necunoscut pentru Franţa. Urmară apoi vizitele protocolare la diplomaţii acreditaţi la Paris ai celorlalte ţări, o serie de recepţii şi solemnităţi la care trebui să ia parte — ceea ce însemna pentru el tot atîtea sarcini neplăcute. „Sînt obosit de mese, de baluri, de vizite, chinuri obligatorii a postului ce ocup“ — scria el un an mai tîrziu, repetînd de multe ori acest strigăt. Se adăuga la acestea toate faptul că Alecsandri sosise la Paris în perioada unui conflict economic dintre Franţa şi ţara noastră. Franţa era de altfel din ce în ce mai nemulţumită de evidenta orientare germanofilă a politicii externe romînești, determinată de interesele claselor exploatatoare şi mai cu seamă ale lui Carol I. Probabil chiar că se aflase ceva despre recent încheiata alianţă secretă dintre Romînia şi Germania, aşa că e cu atît mai de înţeles iritarea Franţei văzîndu-şi capitalurile puse în inferioritate în faţa celor germane pe piaţa romînească. E foarte probabil de altfel că desemnarea lui Alecsandri, care avea atîtea relaţii şi se bucura de atîtea simpatii în Franţa, ca ministru la Paris, s-a datorat în cea mai mare măsură acestei situaţii încordate. Persoana scriitorului a fost desigur considerată în acel moment cea mai potrivită pentru a atenua neîncrederea francezilor faţă de politica romînească, aproape ostilitatea lor faţă de ţara noastră. Se înţelege că, în acest stadiu aflîndu-se relaţiile diplomatice dintre cele două ţări, sarcinile lui Alecsandri la Paris erau cu atît mai numeroase, mai grele şi mai delicate. Şi lupta lui a trebuit să se prelungească îndelung, în condiţii grele, făcînd la un moment dat ca acest mare şi uneori necritic admirator al Franţei să se indigneze de spiritul mercantil din care izvorau toate actele ei politice şi diplomatice.

La începutul lui august 1885, el este, împreună cu soţia sa, la Aix-les-Bains, pentru îngrijirea sănătăţii. La începutul

lui septembrie, pleacă din această localitate, iar la 9 septembrie era sosit la Mircești. Nu părăsise vechiul său lăcaș decît de cinci luni, totuși regăsirea locurilor atît de familiare, a mesei sale de lucru, a grădinei încărcate de flori și poame, a orizonturilor vaste a căror lipsă atît o simțise îl răscolește profund și-l face să exprime sentimentele ce le încearcă cu mare exuberanță, cu puternice accente lirice, cu o vibranță ce seamănă cu a fericirii desăvîrșite. Abia sosit, el scria lui G. Bengescu, secretarul legației de la Paris: „Înainte de a-ți vorbi despre treburi, țiu să-ți spun că rareori am încercat o atît de adîncă satisfacție de a mă regăsi la Mircești ca de data asta. Căsuța mea scăldată în soare, pomii din grădină supraîncărcați de fructe, țăranii, cățelușii, caii, pînă și păsările din curte, pînă și firișoarele de iarbă, totul mi-a urat bun-venit cu o expresie de bucurie care m-a mișcat profund... Privirile mele scormonesc orizonturile albastre și strofe îmi trec prin minte ca pasări înspăimîntate care revin la cuibul lor..." [5] Două săptămîni trecură și impresiile sale se păstrau la fel de proaspete, la fel de vii ca în prima clipă a regăsirii Mircești lor. „Gazetele au spus adevărul astă una dată — scria el lui Negruzzi. Mă aflu la Mircești de vreo două săptămîni, dar ceea ce nu au spus e că rareori am primit o mulțumire așa de deplină, reîntorcîndu-mă la cuibul meu, ca în rîndul acesta. După mai multe luni de viață chinuită... în sfîrșit am ajuns în raiul Mircești lor! Laudă lui Dumnezeu! Aici am găsit toamna splendidă, grădina înflorită, livada încărcată cu fructe ca nealtădată și lunca în cea mai deplină podoabă. Tot ce mă înconjoară îmi rîde în cale, cocoarele mă salută din înaltul cerului, trecînd în mari triunghiur călătoare... și mai presus de toate nepoțelele mele îmi sar în spinare dismierdîndu-mă... și umplu casa de vuiet și de mișcare. Fericirea mea e fără margini..." [6]

În această atmosferă de deplină fericire, Alecsandri își va fi dat seama mai limpede ca oricînd că numai aici viața lui se împlinește, că nu evadarea în țări îndepărtate sau în centre aglomerate era leacul singurătății sale. Va fi avut sentimentul că în jurul său sînt strînși, așa cum fuseseră de atîtea ori, Negri, Bălcescu, Alecu Cantacuzino, Baligot, frate-său, Alecu Russo și atîția alții, acum dispăruți, cu care cîndva stătuse aievea în jurul lui acolo, cu care trăise

atîtea zile minunate, atîtea „zile cu soare". Din vreo asemenea meditație, evocarea acestui trecut luminos părîndu-i singura reală posibilitate de a alunga sentimentul singurătății, trebuie să fi izvorît ideea pe care o consemnă într-o scrisoare către Ollănescu : „Voiesc să mă dezbar de tot ce am scris pînă acum, ca să încep (dacă voi avea viață) o nouă serie de poezii sub titlul de : *Zile cu soare*, cari vor cuprinde suveniri de tinerețe și altele" [7]. Din păcate însă, scriitorul nici nu încearcă să înceapă realizarea planurilor sale. Întoarcerea spre calvarul îndatoririlor sale de la Paris se apropia. La 25 septembrie, pleacă mai întîi la București. De aici, la 30 septembrie, se duce la Sinaia, unde rămîne vreo trei săptămîni, vrăjit de magnifica toamnă de la poalele Bucegilor ce voia parcă să-i sporească regretul după variatul peisaj romînesc. La 24 octombrie, era din nou la Mircești de cîteva zile, iar la începutul lui noiembrie sosea la Paris, unde se putu instala în noua locuință din strada Murillo nr. 11.

De cînd venise la Paris în aprilie, Alecsandri nu mai scrisese nimic. Atîtea plictiseli, ocupații prozaice, mărunte, uneori meschine, îl împiedicau totdeauna să lucreze, așa că nu era nici un motiv de îngrijorare. Apoi fusese vara, cînd el nu lucra niciodată. Cu toate acestea, ca orice om pentru care de jumătate de veac condeiul fusese un tovarăș credincios, nu putea să nu simtă lipsa acestei consolări și acestei satisfacții care este scrisul pentru un creator adevărat. Încă din iulie, felicitînd pe Papadopol-Calimah pentru ultimele sale lucrări, nu putea să-și rețină jalea : „Eu, vai de mine, m-am păcălit părăsind cîmpul înflorit al literaturii și intrînd în acel ghimpos al diplomației. Biata muza mea stă culcată și adormită adînc într-un portofoliu, unde mă tem că-și va găsi și mormîntul." [8]

Acum revenise la Paris, împrospătat de pelerinajul prin priveliștile scumpe ale patriei și îndeosebi ale Mircești-lor, cu o aprigă dorință de lucru. Așezarea într-un nou apartament, agreabil, mai luminos, mai văzut de soare, cu cîteva crengi ale unui biet copac în dreptul ferestrei uneia din camere, pe care el din această cauză și-o făcu de lucru, îi dădea speranțe că ritmul creației obișnuite de iarnă de la Mircești va putea fi într-o oarecare măsură regăsit. Schimbarea aceasta de apartament nu era capriciul unui „artist"

și cu atît mai puțin capriciul unui om care aleargă după eleganță și lux. Avea nevoie însă de liniște, de lumină, de un pic de vegetație și de perspective largi, ca cele ce-i făcuseră șederea la Mircești agreabilă și scumpă. El scria de altfel chiar în această vreme fiicei sale : „O cameră mare, veselă, scăldată din belșug în soare și avînd o priveliște cît mai nemărginită cu putință m-ar face să suport a locui chiar la Tombuctu“ [9]. Dar, cu toată schimbarea locuinței, fîntînile creației nu se destupară. Cu cît trecea vremea fără să scrie un rînd, scriitorul devenea mai nefericit din această pricină. Unele întîmplări făceau parcă această nefericire și mai mare. Spre sfîrșitul anului 1885 muri încă un prieten, mai puțin apropiat, dar foarte vechi : Grigore Alexandrescu. Lovit de mulți ani de o grea boală care umbrise strălucita sa inteligență și-i curmase de fapt creația literară, marele poet muntean murea în indiferența generală, și Alecsandri simți poate ceva din indiferența ce putea înconjura nu numai propria sa moarte, dar și propria sa existență. Poate și sentimentul acesta, desigur mai cu seamă puternicul simțămînt de dreptate, niciodată mînjit de invidie, care-l făcuse în atîtea rînduri să recunoască și să pună în lumină meritele literare ale lui Bălcescu, Anton Pann, Bolintineanu, Russo, C. Negruzzi și atîtor altora, îi dictară rînduri pline de căldură către Papadopol-Calimah, care propusese în Cameră să se facă poetului funeralii de către Stat. „Moartea bietului Alexandrescu — scria el amicului său — nu m-a mîhnit atît de mult (căci el era mort de mai mulți ani), cît m-a mîhnit nepăsarea generației actuale în privirea lui și uitarea în care căzuse renumele lui, odinioară strălucit... Poate că, dacă nu te-ai fi găsit la București, nimeni nu s-ar fi gîndit la dînsul... și însă, ca poet, Alexandrescu e mai presus decît unii cărora li s-au făcut busturi și statuie.“ [10] Primind, cîteva săptămîni mai tîrziu, „scrisoarea“ lui Ion Ghica despre Grigore Alexandrescu, scriitorul nostru e din nou răscolit de aceleași gînduri triste, biruite însă de profunda convingere că valoarea și adevărul vor fi pînă la urmă triumfătoare. „Am citit cu un viu interes articolul tău biografic asupra lui Alexandrescu — scrie el amicului său — și nu știu pentru ce această lectură m-a lăsat trist... Această incalificabilă uitare a noiei generații pentru autorul atîtor poezii frumoase e de natură să inspire triste gînduri... Dar nimic

nu se pierde în această lume, aceasta e convingerea mea cea mai intimă. Va veni o zi în care numele lui Alexandrescu se va aşeza de la sine în frunte, recunoscut de bunul-simţ public atunci cînd neguţătorii vor fi alungaţi din templu." [11] Şi aşa cum altădată se străduise să explice greutăţile începuturilor cu care avusese de luptat Costache Negruzzi, pentru a-i face faţă de noua generaţie mai limpezi meritele, acum el din nou se gîndeşte cu tristeţe ca la o cauză proprie la adînca uitare în care începeau să fie cufundate contribuţia şi chiar numele atîtora din contemporanii săi. De aceea stăruieşte pe lîngă Iacob Negruzzi să citească în Academie „scrisoarea" lui Ion Ghica despre Alexandrescu şi apoi să o publice în *Convorbiri literare*, care erau mai larg citite decît *Analele Academiei*, iar pe lîngă Papadopol-Calimah, care tocmai publicase un studiu despre Conachi, insistă să scrie şi despre Cuciureanu, Russo, Donici, ca să scape „de uitare multe fapte istorice şi cîteva personalităţi de care nime nu-şi bate capul" [12].

În faţa acestei grăbite şi nedrepte ignorări de către tinerii contemporani a meritelor vechii generaţii — mai ales în această vreme cînd, după atacurile lui Macedonski, acum Vlahuţă, Delavrancea, iarăşi Aron Densusianu şi alţii se întreceau în a contesta meritele propriei lui creaţii — Alecsandri se simte şi mai nefericit de sterilitatea sa literară, ca de o adevărată anticipare a morţii. De la începutul anului 1886, lipsa sa de inspiraţie, incapacitatea sa de a scrie îl obsedează. Pe la mijlocul lui ianuarie, scria aceluiaşi Papadopol-Calimah, a cărui rodnicie în scris o admira: „n-am scris nici un rînd de cînd am plecat din ţară şi simt în sufletul meu o mare jale de timpul pierdut". La sfîrşitul lui februarie revenea: „Eu sînt într-o perioadă de sterilitate care mă întristă..."; iar a doua zi: „Muza mea e înghe-ţată" [13], pentru ca în ziua următoare să mărturisească, de astă dată lui Negruzzi: „încît mă priveşte, lucrul e în amorţire: n-am scris un singur vers!". „Să-mi fi secat izvorul?" [14] — se întreabă el cu groază. Şi pe măsură ce iarna se ducea fără ca roadele ei obişnuite în domeniul literaturii să se vadă, el era mai disperat. Către sfîrşitul lui iunie 1886, îşi dădea seama limpede, cel puţin din punctul de vedere al literaturii, ce imensă greşeală făcuse acceptînd postul ce i se oferise la Paris. „Am intrat — scria el atunci unui prieten —

pe o cale ce nu duce la templul poeziei... Politica, diplomatica, care mi-au fost totdeauna urîte, sînt astăzi partea mea și mă lupt cu ele cum se luptă un marinar cu valurile amare printre care a fost aruncat de furtună" [15].

Drama artistului care simte cum bătrînețea necruțătoare i-a secat forțele creatoare este amplificată, încă din primele ceasuri ale sosirii sale la Paris în noua însărcinare, de o profundă nostalgie a patriei. Alecsandri era prea puternic, prea adînc, prea îndelung legat prin ființa sa și prin rădăcinile creației sale de poporul său și de patria sa ca să nu sufere, mai ales la această vîrstă, și ca om și ca scriitor, atunci cînd era scos din vechile sale rosturi. Prima scrisoare ce o primește de la un prieten vreo săptămînă după sosirea din aprilie 1885 la Paris îi pare a avea „parfumul țării și o rază de primăvară care mi-a desmierdat inima" și, răspunzînd, cerea amicului său să-i scrie des, să-i dea vești din țară, căci „la vîrsta noastră sîntem dispuși la nostalgie" [16]. Sentimentul acesta crește pe măsură ce, profund întristat de imposibilitatea sa de a lucra, scriitorul o pune în legătură cu ruperea de țară. Mircești devin scriitorului, prin mirajul depărtării, cu atît mai mult scumpi, cu atît mai mult necesari, cu atît mai mult doriți, ca un adevărat liman al creațiunii, ca o adevărată chintesență a întregii patrii. „Pe aici avem ploi, neguri, umezeli, vînt și frig — scria el la 20 decembrie 1885 lui Papadopol-Calimah. Prin urmare ies cît se poate mai puțin, dar din nenorocire nu pot să reintru încă în domeniul literaturii... Mi-e dor de Mircești și de cabinetul de lucru unde, pe nesimțite, mă apropiam de birou, apucam condeiul și scriam vrute și nevrute." [17] Țara îi lipsește așa de mult că pînă și de imaginile iernii românești i se face dor acestui veșnic friguros. „Cînd primesc o scrisoare din țară — se adresează el o lună mai tîrziu aceluiași prieten — ea trezește în minte-mi tabloul pe cît de înfiorător pe atît de poetic al cîmpiilor căptușite cu omăt alb ; îmi pare că văd prin ferestrele de la Mircești mișcarea valurilor din zăpadă de la suflarea Crivățului și în fundul orizontului dunga neagră a luncii, cîntată de mine cu atîta dragoste. Aice sînt lipsit de acest măreț spectacol și, mă crede, îi duc dorul deși nu mă înfrățesc cu iarna, precum știi." [18] Și mereu, gîndul îi este furat spre țară, spre Mircești. „Vom veni în țară, căci sîntem mînați de dorul

ei“ [19] — scria el prin iulie 1886, anunțînd apropiata revenire în patrie.

Într-adevăr, ca în fiecare an, concediul este petrecut în țară. Cam între 20 iulie și 20 august 1886, el se află pentru băi, cu soția sa, la Aix-les-Bains. Imediat ce-și sfîrșește cura, se îndreaptă grăbit spre patrie. La sfîrșitul lui august după stilul nou, pe la mijlocul lunii, după cel vechi, el este în București, unde rămîne cîteva zile. La 20 august, sosea la Sinaia și chiar a doua zi exprima într-o scrisoare către Papadopol-Calimah marea fericire ce-i procurase reîntîlnirea cu țara, căci, spunea el, „începusem a suferi de dor în aerul corupt al Parisului, în acel nămol de milioane de oameni unde te simți străin și părăsit“. Aici, totul : oameni și peisaje, părea a-l fi întîmpinat ca pe un vechi prieten, ca și cum ar fi recunoscut pe vechiul lor cîntăreț și aceasta îi dădea un puternic simțămînt de fericire. „Am regăsit — scria el — orizonturile întinse, atît de necesare privirii mele, blîndețea fizionomiilor romîne, cîmpiile, munții, luncile, codrii, rîurile care mi-au inspirat atîtea poezii în cursul vieții mele... Și sînt fericit, atît de fericit...“ [20] În această dispoziție, în mijlocul naturii patriei sale și oamenilor ei, mai ales fiind invitat la 30 august la o serbare în amintirea cuceririi Griviței, lira lui Alecsandri în sfîrșit se dezmorțește. Scrie două poezii modeste în amintirea eroilor pentru independență : *Hora de la Sinaia* și *Încununarea steagului.* El este însă așa de fericit de acest lucru, că la 1 septembrie scrisoarea către soția sa o începe așa : „Dragă, Bucură-te ; am început iar a lucra...“ ; iar trei zile mai tîrziu, face la fel, aproape uimit el însuși de bucurie : „Dragă, Am mai compus două poezii ; condeiul a început iară a alerga pe hîrtie, căci frumusețile munților îmi dă inspirație“ [21].

La 12 septembrie, scriitorul ajunge în sfîrșit la Mircești. Sosirea aici, în locul îndelung visat, înseamnă, ca totdeauna, fericirea deplină. Lui Bengescu, îi scria la Paris chiar în ziua aceea, dezvăluindu-se deopotrivă fericit de a se regăsi acasă și de a se simți un bunic ce face la rîndul lui fericirea nepoatelor sale : „În sfîrșit, iată-mă la Mircești ! E multă vreme de cînd alerg după el. Să-ți spun mulțumirea pe care o încerc regăsindu-mă în mica mea căsuță și înaintea orizonului meu mi-e cu neputință.“ [22]

Nepoatele îi pleacă la puține zile după sosirea lui și el rămîne singur, dar de astă dată fericit. Singurătatea aceasta nu-l mai sperie ; dimpotrivă, îi e scumpă, pentru că o dorise atît de mult în lungile luni petrecute la Paris. Firește, merge să se plimbe prin luncă, regăsește vechile poteci, fermecătoarele poieni tăinuite, privește îndelung tăcuta curgere fără odihnă a Siretului, ce nu o dată, în anii bătrîneții sale, o va fi asemănat cu ireversibila curgere a zilelor vieții. Totul este ca și altădată, chiar el însuși pare același, însuflețit de vechiul avînt creator. Și seninătatea, vechea lui seninătate revine. El se poate gîndi la moarte, ca înainte, fără să se mai înspăimînte. În această dispoziție la 21 septembrie își scrie testamentul. Întrucît fiica sa fusese înzestrată cu prilejul căsătoriei, scriitorul își lasă întreaga avere nepoatelor lui Mărgărita și Elena. Uzufructul acestei averi va reveni Paulinei cîtă vreme va trăi ea, cu condiția ca să ridice o capelă pe mormîntul lui, să construiască o școală în Mircești și să înzestreze trei fete din comună. Și ca și cum un ciudat destin ar fi vrut ca viața lui omenească să nu fie niciodată și mai cu seamă în aceste momente însemnate separată de viața lui creatoare, cam în aceleași zile el scrie una din cele mai frumoase poezii ale lui, fără îndoială cea mai frumoasă poezie a acestor din urmă ani, ultima sa poezie deplin rotunjită : *Țara*, adevărat testament literar al acestui om și scriitor, așa de puternic legat de țara și poporul lui. În aceeași perioadă scrisese, în vederea inaugurării reconstruitei mănăstiri de la Argeș ce urma să aibă loc, o *Inscripție pe ușa Curții de Argeș*, de patru versuri, în care răsună surprinzătoare accente dantești, o odă : *Sfiinţirea Curții de Argeș* și alte poezii, pe care le trimise, la 30 septembrie, lui Negruzzi, însoțindu-le de aceste cuvinte ce arătau fericirea ce o resimțea la această reînviere a inspirației sale : „Îți trimit cel dintîi snop de strofe ce am cules în lunca de la Mircești, după un an întreg de muțire sub cerul neguros al Parisului“ [23].

A doua zi seara, la 1 octombrie 1886, el pleca spre București ; cîteva zile mai tîrziu, mergea din nou la Sinaia, ai cărei munți și ale cărei toamne îl cuceriseră încă de mai multă vreme. La 12 octombrie, se afla la Curtea de Argeș, la serbarea de inaugurare a locașului mănăstirii lui Neagoe, de care se lega balada Meșterului Manole, culeasă de el

cîndva. De aici, revine iarăşi la Sinaia, unde buna lui dispoziţie creatoare continuă, şi scrie iarăşi versuri.

La 22 octombrie părăseşte Sinaia şi ajunge la Bucureşti. În aceeaşi seară merge la teatru. Se juca vechea lui comedie *Chiriţa în Iaşi* de la premiera căreia trecuseră atîţia ani că autorul însuşi a uitat cînd a fost. El crede că în 1844, confundînd marele succes al Chiriţei cu primul său triumf dramatic cu *Iorgu de la Sadagura*. Spectatorii de la 1886 primesc pe coana Chiriţa cu aceeaşi veselie de demult şi recunoscînd pe autor într-o lojă îl ovaţionează şi-l obligă prin chemările lor insistente să apară pe scenă. Alecsandri, mai cu seamă revăzînd spectacolul cu vechiul creator al Chiriţei, marele actor Matei Millo, bunul său prieten încă din vremea studiilor de la pensionul lui Cuénim din Iaşi, este atît de profund mişcat că nu se poate abţine să nu împărtăşească şi lui Ghica, şi Paulinei, şi lui Bengescu simţămintele ce le încercase. Simţămintele acestea erau foarte complexe. În ele se amestecau mîndria în faţa progreselor ce se realizaseră în ţara noastră în decursul celor patru decenii cu o blîndă melancolie în faţa acestei ireversibile treceri a vremii care implica apropierea capătului vieţii. „Aveam aproape lacrimi în ochi în timpul spectacolului — îi scrie el a doua zi lui Ghica — întrucît mintea mea străbătuse cursul anilor şi trecea în revistă oamenii ca şi împrejurările vremii aceleia, fantome dispărute în neant“ [24]. Şi în aceeaşi zi, îi scria lui Bengescu despre aceeaşi întîmplare, tălmăcind parcă şi mai clar toate sentimentele încercate : „...am revăzut alaltăieri pe bătrînul Millo în rolul Chiriţei la Iaşi, una din primele mele piese din tinereţe... Sala era arhiplină şi publicul noiei generaţii a rîs ca şi strămoşii lui cu hohote ; în ce mă priveşte, în cursul spectacolului am încercat o stranie emoţie. Gîndul meu străbătuse cursul vremii pentru a trece în revistă epoca de acum aproape o jumătate de veac, cu moravurile, cu credinţele şi fantomele sale dispărute. Ce fantastic tablou a trecut prin faţa ochilor mei, ce de amintiri s-au trezit în mine... îmi venea mai degrabă să plîng decît să rîd. În întreaga sală, singurii martori ai acestei epoci erau autorul piesei şi artistul care creease rolul Chiriţei...“ [25] Şi fiorul ce-l străbate este aşa de puternic că nu se poate împiedica să nu-l comunice şi Paulinei în scrisoarea ce i-o adresează : „Cîte suvenire de tinereţe a

deșteptat în mine acest tablou al societății noastre de acum aproape o jumătate de secol... Cum trece vremea, cum se schimbă lumea." [26] Invitat de direcția teatrului, mai rămîne două, trei zile în București pentru a asista la reluarea *Fîntînei Blanduziei*, apoi, pe la 26 octombrie, sosește la Mircești, încărcat de regrete pentru apropiata plecare în străinătate. Prietenului său Papadopol-Calimah îi anunța chiar în ziua în care se înapoiase apropiata pornire pe „calea exilului".

La 1 noiembrie, el pleca spre Paris, unde sosea la 4/16 noiembrie. În loc de a se obișnui cu ea, viața în capitala Franței îl exasperează însă din an în an mai mult. Parisul este denumit într-o scrisoare „acest furnicar uriaș, în care foiesc toate viciurile perfecționate ale civilizației moderne", iar în alta : „acest Cafarnaum deșanțat care farmecă atît de mult pe compatrioții noștri" [27], după care el adaugă, imediat, fără nici un comentariu, dar printr-un profund semnificativ contrast, două versuri ușor modificate din *Adio Moldovei :*

Scumpă țară și frumoasă,
O ! Moldovă, draga mea...

Sentimentul exilului, un sentiment aproape sfîșietor, pe care niciodată nu l-am mai aflat la el, îl stăpînește, după această înviorătoare petrecere în țară, mai cu seamă după ce vremea devine posomorîtă în umeda iarnă pariziană. „Vîntul vîjîie prin hornurile căminelor — scrie el copleșit de nostalgie — afară plouă, cerul e întunecat : îți scriu aceste rînduri la lumina lampei, deși pendula sună nouă ore... Trist, trist, trist !" În această stare de spirit, e ușor de înțeles ce sensibil poate fi el la tot ce-i întoarce privirile spre trecut, la tot ce-i pare a mărturisi nerecunoașterea meritelor generației lui în crearea Romîniei moderne și mai cu seamă la tot ce echivalează cu uitarea, cu cufundarea în neant. Află, pe la începutul lui decembrie, că vechiul său prieten Kogălniceanu e bolnav, apăsat de grele griji materiale, lovit de nerecunoștința lumii politice de atunci. Într-o scrisoare către un amic comun, el își arată indignarea de a-l vedea, „după o viață atît de plină cu fapte însemnate, după un rol atît de mare în ultimii 40 de ani... acum îmbătrînit, suferitor, mîhnit, ajuns de vîntul relei soarte". „Țara — adaugă el —

nu trebuie să fie nepăsătoare cînd unul din fiii ei cei mai aleşi, unul din neobosiţii luptători pentru existenţa ei cade sub asprimea soartei..." [29]. Şi nemulţumindu-se numai cu aceasta, el ia imediat o hîrtie şi adresează o mişcătoare scrisoare lui Kogălniceanu însuşi, arătînd o dată mai mult splendida generozitate a inimii sale. „Iubite Kogălnicene — îi spune el — O scrisoare a lui Papadopol-Calimah mă înştiinţează că te afli la Constanţa bolnav şi mîhnit. Aceste veşti m-au întristat... Ai lucrat o viaţă întreagă în apărarea drepturilor Romîniei, te-ai purtat cît un viteaz neobosit în împrejurările cele mai grele ale ei, ai meritul prin fapte însemnate să te bucuri de rodul ostenelilor, şi însă iată-te pe malul Mării Negre, singur, suferitor, amărît... Eu, contemporanul tău, amicul tău din copilărie, nu pot să te ştiu astfel părăsit pe ţărmurile unde au fost aruncat Ovidiu cu două mii de ani mai înainte, fără a mă simţi adînc mişcat în sufletul meu. Vin cu braţele deschise, nu în sperare de a te mîngîia, dar în dorinţa de a te strînge la piept şi de a-ţi zice : nu te descuraja, fii bărbat în faţa împrejurărilor supărătoare. Vei ieşi din această criză, cum ai mai ieşit din altele, voinic, sănătos, cu toate darurile cu care eşti înzestrat..." [30] Cînd, două săptămîni mai tîrziu, află că s-a găsit o soluţie pentru ca prietenul său să poată depăşi cu bine necazurile prin care trecea, bucuria lui e nemărginită. Cu profundul său dispreţ pentru politicianism, i-ar dori să nu se mai amestece în luptele sterile dintre politicieni, iar cu marea sa pasiune pentru consemnarea amintirilor trecutului, ar fi bucuros, cum scria lui Papadopol-Calimah, ca fostul redactor al *Daciei literare* „să consacre anii ce-i mai rămîn la fixarea pe hîrtie a suvenirilor sale politice de o jumătate de secol". „El e un letopiseţ întreg — explică Alecsandri — păcat ar fi să dispară din lume cu bogata comoară de fapte istorice la care a luat parte şi de care numele lui este legat..." [31]. E foarte posibil că puţinul ce l-a realizat în această privinţă Kogălniceanu, în faimosul său discurs academic din 1891, să fie rezultatul repetatelor sugestii ce-i va fi făcut Alecsandri cu ocazia deselor lor întîlniri în aceşti ani la Paris.

Atitudinea faţă de acest incident din viaţa lui Kogălniceanu este caracteristică. Simţămîntul de dreptate îl făcea pe Alecsandri, atunci cînd auzea că un prieten apropiat sau

un om de merite deosebite se află în suferință, să intervină imediat, fie cu un cuvînt de mîngîiere și îmbărbătare, fie sprijinind obținerea unui ajutor. Așa a fost cînd a considerat că bursa înzestratului tînăr sculptor Valbudea se cuvine prelungită sau cînd a aflat de greaua boală ce lovise pe Cihac, autorul cunoscutului dicționar de pe vremuri, totdeauna acționînd cu discreție, cu tact, în așa măsură că fără incidentale mărturii din corespondență, uneori chiar din corespondența altora, niciodată nu s-ar fi știut despre intervenția sa. Ce mișcător este, de pildă, să-ți dai seama că sensibilitatea lui Alecsandri fusese adînc și nu trecător zguduită de drama lui Eminescu — deși în discreția lui nu exteriorizează prea mult. El nu se mărginește să accepte a conferenția pentru a se strînge fondurile necesare îngrijirii sănătății poetului. Înțelegînd tragedia consumată în tăcere a scriitorului folosit de clasele exploatatoare pînă la ultima lui picătură de forță, la Ateneu, răscolit, revoltat, înainte de a citi din *Fîntîna Blanduziei*, Alecsandri improvizează o introducere despre situația scriitorului în vremea aceea. Iar mai tîrziu, chiar în anii aceștia, fără să spună nimănui (nicăieri în corespondența sa nu se află consemnat acest lucru), el trimite probabil în mai multe rînduri ajutoare bănești tînărului său confrate, de care nu aflăm decît întîmplător dintr-o scrisoare către Veronica Micle a lui Eminescu însuși, care și cu acest prilej manifestă aceeași inalterabilă, curată, nobilă venerație pentru Alecsandri [32].

În această iarnă, prin decembrie 1886, apar probabil primele semne ale cruntei boli ce l-a secerat patru ani mai tîrziu pe Alecsandri. Într-o scrisoare către un amic se plînge de „niște opresii care mă cam supără de a lucra" [33]. Dar el nu se lasă biruit și nici prea impresionat. Se întorsese la Paris, după vara petrecută în țară în care îi păruse, fericit, că muza sa a reînviat, iar el însuși ca poet a reîntinerit, mai dornic ca oricînd de lucru. De altfel, era un om harnic, care nu-și afla satisfacția decît în muncă. „Lucrul — avea să scrie el numai cu un an înaintea morții, cînd greaua lui boală își înfipsese adînc ghiara în ființa lui — este cel mai bun prieten al omului ; el singur se ține de noi, obligîndu-ne a ne ține de dînsul ca de o ancoră ce ne scapă de furtuni" [34]. Întors la Paris în toamna anului 1886, își exprima într-o scrisoare speranța că va „scăpa de sterili-

tate în cursul iernii acesteia". Şi lucrul literar merge în sfîrşit relativ bine. Insuficient satisfăcut încă de la început de *Ovidiu*, în noiembrie şi decembrie 1886, el lucrează la o nouă versiune a piesei, făcîndu-i o sumă de îmbunătăţiri mărunte şi adăugîndu-i încă un act, la începutul piesei, aducînd noi personaje şi eliminînd altele. Acest fapt vorbeşte mai limpede decît orice pe de o parte despre lipsa de orgoliu a scriitorului, dispus oricînd să admită, chiar fără să i se atragă atenţia, că în scrierile lui sînt şi părţi mai puţin realizate, că ele au nevoie de retuşări şi îmbunătăţiri ; iar pe de alta, despre conştiinţa lui artistică, în continuă creştere îndeosebi în anii deplinei sale maturităţi literare, de după 1864—1865, neslăbită nici în aceşti ani în care umbrele serii eterne îl învăluiau tot mai întunecate.

Pe la sfîrşitul lui decembrie 1886, noua versiune a lui *Ovidiu* era gata. Era darul ce şi-l oferea de Anul Nou 1887, spunea el într-o scrisoare către un prieten. La începutul anului 1887, continuă să lucreze, bucuros totdeauna, cînd puterile şi dispoziţia îi îngăduiau, să se cufunde în munca sa literară. Face în această vreme el însuşi o traducere în limba franceză a piesei *Ovidiu*, care fusese tradusă în limba germană în anul ce trecuse. Lucrează de asemenea la o versiune franceză prescurtată în versuri a piesei *Ovidiu*, din care nu ne-au rămas decît trei acte. Era libretul unei opere a cărei muzică urma să o scrie compozitorul Charles Gounod, cu care era în strînse legături de prietenie, proiect care însă n-a fost realizat, după toate probabilităţile din pricină că boala a împiedicat pe scriitorul nostru să-şi sfîrşească lucrarea.

Prins de îndatoririle legaţiei şi mai cu seamă de munca sa creatoare, care-l făcea totdeauna atît de fericit, Alecsandri nici nu simţi cum trecu această iarnă. În primăvară, viaţa lui fu luminată de prezenţa nepoţelelor sale la Paris, unde rămaseră mai multă vreme. Fără îndoială că seninătatea ce şi-o recucerise, după trecătoarea criză din 1884—1885, în faţa morţii, a cărei apropiere o simţea la vîrsta lui, avea nevoie să fie întreţinută prin odihnirea privirii pe aceste odrasle ale odraslei sale, o altă întruchipare a lui, o continuare a fiinţei sale, cu care, ca şi opera sa, ştia că va birui moartea însăşi. Alteori împlinea această nevoie prin evocarea unor vechi amintiri, pe care-i plăcea să le împăr-

tăşească celor tineri, cu o artă de povestitor ce fermeca pe toţi cei ce-l ascultau. Uneori făcea elogiul generaţiei sale, a luptei ei de la 1848 şi de la 1859. „Pentru noi toţi — relatează cineva că spunea Alecsandri — lupta era viaţa, a scri, a vorbi, a lucra — a alerga de la Paris la Viena şi de la Viena la Constantinopole, pe cînd alţii făceau anticameră, săptămîni întregi, cu o răbdare de fachir, la lordul Palmerstone în Londra — era viaţa noastră ; aşa înţelegeam noi fericirea. Niciodată n-am ştiut ce va să zică descurajarea ; nu ştiam ce este osteneala. Tineri, veseli, neobosiţi cum eram, eram siguri că viitorul era al nostru... Deznădejdea nu ne-a muşcat niciodată de inimă ; nepăsarea, mai groaznică decît disperarea, nu ne-a omorît niciodată iluziile. Şi să mă credeţi că nu era lesne..." Iar cel care-i reproduce cuvintele comentează astfel : „Cînd spunea Alecsandri vorbele acestea, zîmbea dulce şi privirea-i galeşe şi limpede părea că se pierde cu fericire în trecutul acela atît de glorios, atît de departe şi uitat din pricina chipului cum înţelegeam noi viaţa" [35].

În primăvară, face o călătorie de cîteva zile la Hâvre. Îi era dor de nemărginitul orizont al mării şi, vizitînd două mari transatlantice ce se aflau în port, vechile lui instincte de călător se trezesc, noi planuri de călătorie în America se împînzesc cu destulă seriozitate, după cum ne asigură Bengescu, dar fără să le poată totuşi înfăptui. De altfel, din ce în ce mai mult, călătorul acesta neobosit, renunţa la totul pentru a se putea reîntoarce cît mai curînd în patrie, pentru a fi cît mai curînd la Mircești. Nevoia de Mircești devine una aproape fizică de acum înainte. Alergînd din cînd în cînd să prindă cîte o fantomă din trecutul îndepărtat, proiectînd de pildă în toamna aceasta să se reîntoarcă la Paris prin Mediterana, pentru a vizita Constantinopol, Palermo, Napoli şi alte ţărmuri de care anii tinereţii sale cufundaţi în fumul depărtărilor erau profund legaţi, năzuind, de asemenea, în vara aceea să viziteze din nou mănăstirile moldovene, pe care le cercetase cu patru decenii în urmă împreună cu atîtea fiinţe scumpe ce dispăruseră pe rînd, Mirceştii rămîneau totuşi năzuinţa cea mai arzătoare, limanul cel mai visat. „Mi-e sete să respir aerul şi să beau apă din ţara mea" [36] — scria el unui prieten. Şi setea aceasta, care este, se înţelege, a inimii sale, este aşa de puter-

nică, încît în 1887 renunță la cura obișnuită de băi, încît la 10 august pleacă din Paris direct spre Mircești, unde se află, patru zile mai tîrziu, îmbătat de o fericire parcă încă mai mare decît cea din anii anteriori. „Sînt fericit de a respira dulcele aer al țării și a bea apă proaspătă din grădină" [37] — scria el lui Papadopol-Calimah. Iar lui Bengescu, îi împărtășea iarăși marea sa fericire de a se afla în cadrul familiar al creației și vieții sale: „Mi-am regăsit camera mea de lucru, biroul meu, scaunul, ca și cum nu le-aș fi părăsit de nouă luni. Toate aveau glasuri care mă chemau să-mi reiau lucrările mele literare... Azi dimineață, sculat de la cinci, am dat o raită pe la toți arborii mei fructiferi care păreau a-mi oferi coșuri cu mere, cu pere etc., pentru a saluta întoarcerea mea; florile, la rîndul lor, mă îmbiau în limpezimea dimineții. Era fermecător și, te rog crede-mă, m-am simțit fericit... Respir un aer îmbălsămat, beau apă curată și proaspătă... și am regăsit berzele la cuiburile lor. Vederea lor mi-a întinerit inima..." [38]

În vara aceasta stă mai mult ca în alte veri la Mircești. Rămîne ceasuri întregi, într-un fotel, pe veranda casei sale sau în grădină, la soare, privind orizonturile largi, cerul albastru, într-o profundă încremenire, în vreme ce mintea sa aparent somnolentă scormonește în trecut, retrăiește atîtea și atîtea clipe neuitate dintr-o viață atît de variată și de bogată. La sfîrșitul lui septembrie, merge la București și asistă la premiera noii versiuni a lui *Ovidiu*; apoi se duce la Sinaia, unde munții și toamna îl încîntă ca totdeauna. Pe la 10 noiembrie revine la București și după două zile se îndreaptă spre Mircești. De aici, după un popas de alte cîteva zile, pornește spre Paris, unde sosește la 20 noiembrie/2 decembrie. Niciodată nu revenise atît de tîrziu din concediu; parcă niciodată nu se despărțise atît de greu de țară. Și doar trei zile după ce sosește, scriind lui Papadopol-Calimah, se vaită: „Unde-i cerul și orizontul de la Mircești?" [39].

Iarna aceasta trece cu greu. Stă mai mult în casă, evitînd recepțiile, mesele, chiar simplele vizite. În munca de la legație este într-o bună măsură, cu devotament, cu eficacitate și cu delicatețe suplinit de G. Bengescu, om de litere și de știință, însuflețit de o mare, veche și caldă admirație pentru Alecsandri. Răscoalele țărănești din primăvara anu-

lui 1888 îl tulbură profund. Cere amănunte amicilor săi şi, dacă, din ce în ce mai minat de boală şi mai slăbit, nu poate stărui mai mult să descopere cauzele lor concrete din adînc, aceste evenimente îi reactualizează totuşi vechiul său dispreţ pentru politicieni, alimentează spiritul său critic faţă de starea de lucruri din ţară. Cauza relelor din viaţa publică el o vedea, ca şi Caragiale aproape două decenii mai tîrziu, în ticăloşia partidelor noastre politice. „Astfel se întîmplă totdeauna — scria el unui prieten — cînd luptele zise politice nu sînt sprijinite pe principiuri, ci inspirate sadea de interese personale“ [40].

În primăvara anului 1888, se mută în Avenue Montaigne 1, într-o locuinţă în sfîrşit pe gustul său, privind spre Sena, din nefericire prea tîrziu. Boala începuse să-l submineze adînc, fără ca el şi ai lui să-şi dea încă limpede seama, şi sfîrşitul nu-i era prea îndepărtat. Îi pare numai că e mereu sensibil la boală, cu dureri de şale, obosit şi fără dispoziţie. Numai gîndul Mirceştilor îl mai înviorează.

Cînd vine vara, iarăşi renunţă să mai meargă la băi, pentru a grăbi întoarcerea la Mircești. Pe la 20 iulie st. n. pleca din capitala Franţei şi la 15/27 iulie era sosit de curînd în vechea sa căsuţă de lîngă lunca Siretului. „Cîmpul ne-a primit cu plin... cerul cu albastrul scăldat în lumină şi lunca cu farmecul ei poetic“ [41] — scria el lui Papadopol-Calimah.

E impresionantă tinereţea sufletească a lui Alecsandri, prospeţimea sensibilităţii sale la această vîrstă, marea lui capacitate de a vibra cu intensitate şi, mai cu seamă, lipsa de egoism ce caracterizează pe acest septuagenar, bogăţia de nobile simţăminte pentru cei din jurul său, pentru copii, pentru natură, pentru frumuseţe şi viaţă care-l însufleţeşte.

E ultima vară pe care el o petrece cu aparenţa de a fi sănătos în patrie. Rămîne la Mircești îndelung, pînă la sfîrşitul lui septembrie. Furtuni, revărsarea Siretului, ploi năprasnice, un ciclon chiar tulbură liniştea acestui colţ de ţară, dar el continuă să fie fericit de vreme ce se află acolo, mai cu seamă că din cînd în cînd izbuteşte să scrie iarăşi versuri. Mergînd la Sinaia, în mijlocul munţilor, buna sa dispoziţie continuă. Aici scrie poeziile : *Legenda crinului*, *Plugul blestemat* şi altele. Soţiei sale îi împărtăşeşte marea fericire ce o resimte cînd izbuteşte să trezească din amorţire bătrînul său

condei. „Dragă — îi scrie el la 11 oct. 1888, ca unui om ce cunoaşte marea lui dramă — Te bucură, căci am început a lucra ! Am scris ieri trei poezii şi am avut mulţumirea de a mă încredinţa că nu mi s-a tocit condeiul." Patru zile mai tîrziu revenea cu aceeaşi mulţumire aproape copilărească, poate puţin naivă, exprimînd totuşi altceva mult mai mult decît simpla satisfacţie pentru ceea ce scrisese : bucuria că se simţea din nou vibrînd şi frămîntat de planuri literare. „Îmi pare bine — spunea el — că m-am convins de puterea condeiului meu... Am mulţime de planuri în cap..." Şi trei zile după aceea : „Nu-ţi pot spune ce bucurie simt cînd scriu o pagină de versuri, îmi pare că de abia acum am început a ciripi în limba poetică. Ca vechi lăutar, care a cîntat aşa de mult, mi-am luat vioara din cui unde o aninasem de multă vreme şi iată-mă acum trăgînd din arcuş cu foc şi cu măiestrie. Mult să ţie încă această beţie de cîntic ?" [43] — se întreba el însuşi.

Nu va ţine mult, dar în această perioadă de înviorare creatoare, rănit de noii denigratori ai operei sale ce se adăugau corului mai vechi, Alecsandri răspunde. Fără să lase nici un moment ca amărăciunea să străbată în afară, dincolo de zîmbetul său blajin, el păstrează în aşa măsură echilibrul simţămintelor sale, demnitatea şi seninătatea sa, încît răspunsul acesta nu-l publică, ci îl lasă între manuscrise, ca o chemare către dreptatea posterităţii sau, încă mai degrabă, ca un soliloc. Afectat mai cu seamă de nerecunoştinţa ce o arăta noua generaţie, în ansamblu, generaţiei lui, care contribuise pe toate tărîmurile la construirea noului stat, afectat de asemenea de neînţelegerea cu care i se cobora opera pentru a se sublinia superioritatea lui Eminescu, fără să se cerceteze în ce împrejurări istorice şi literare lucrase el şi căror nevoi răspunsese poezia lui, Alecsandri întreabă cu acea lipsă de iritare ce-l caracterizează :

Poetul care cîntă natura-n înflorire,
Simţirea omenească, a Patriei mărire,
Chiar slab să-i fie glasul, e demn a fi hulit,
Cînd altul vine-n urmă cu glas mai nimerit ?
Şi oare se cuvine şi oare-i cu dreptate
De a schimba în crime a sale mici păcate ?

Pentru ca apoi, cu o totală dezbrăcare de orice urmă de orgoliu, să aducă acel spendid omagiu lui Eminescu, supremă caracterizare a modestiei sale, cu atît mai mult cu cît poezia nu era destinată publicării, în versuri de o rară lapidaritate, dovadă că, în una din acele clipe de intensă vibrație creatoare, scriitorul exprima cele mai adînci simțăminte ale sale :

E unul care cîntă mai dulce decît mine ?
Cu-atît mai bine țării și lui cu-atît mai bine !
Apuce înainte ș-ajungă cît mai sus,
La răsăritu-i falnic se-nchină al mieu apus.

Rar în literaturile lumii un scriitor scrie despre sine rînduri mai pline de atîta nobilă modestie ! Era totdeodată un măreț și nobil răspuns la strofele elogioase ce i le dedicase Eminescu cu aproape două decenii mai înainte în *Epigonii*. Desigur, în fața corului de detractori, în această vreme, în această dispoziție, în această tensiune creatoare, el își va fi făcut și un examen sever de conștiință, privind înapoi, de-a lungul a mai bine de jumătate de veac de activitate literară. Oare totul a fost zădărnicie ? Oare nu făcuse nimic durabil, nimic bun ; nu rămînea nimic din îndelungata lui strădanie ? — își va fi zis răscolind în minte. Și probabil, luîndu-le pe toate la rînd, cu obiectivitatea, cu lipsa lui de orgoliu, își va fi zis că în definitiv fiecare pagină poate fi contestată. Dar, legînd și în felul acesta tot ce considera mai valoros în creația sa de creația populară, renunțînd fără urmă de amor propriu la tot ce-i aparținea pentru ceea ce era al poporului său, din întreaga sa activitate într-o așa de lungă vreme, el se oprește asupra unui singur moment, acela de demult, cînd descoperise poezia populară, cînd o pusese în fața compatrioților săi în adevărata ei strălucire și cînd infuzase o nouă viață liricii românești inspirîndu-se din aceste minunate comori de simțire ale poporului. Din tot, el știe că aceasta în orice caz nu se poate contesta, că e fără îndoială un lucru de mare preț pe care l-a făcut, care va rămînea. Și consideră că aceasta este îndeajuns. Din acest simțămînt de asemenea lipsit de orice ostentație, plin de modestie, împletit cu drama secării izvoarelor sale creatoare care-l sugrumă a luat naștere poezia, ră-

masă de asemenea în manuscrise : *Fluierul*, una din ultimele încordări armonioase ale lirei sale, măreață prin simplitatea mijloacelor cu care cuprinde și exprimă o conștiință ce sintetizează în fond testamentul său literar, cea din urmă judecată despre sine a acestui om care mai niciodată nu voia să-și aprecieze opera :

În poiana verde am găsit un fluier
Și i-am zis în treacăt : O ! fluier pierdut,
Ai avut odată mult măestru șuier
Care uimea lumea, și-acum ești tăcut.

Astfel și poetul, viu în tinerețe,
Gingaș, cu iubire, dulce a cîntat,
Dar i-a plecat fruntea trista bătrîneță
Și i s-a stins glasul și-a rămas uitat.

Fluierul răspunse : Frate, frățioare,
A sosit amurgul, jalea ne-a cuprins,
Dar a noastră soartă e mulțămitoare :
Am cîntat o doină și e de ajuns.

Caracterul de indirectă mărturisire personală a acestei poezii este confirmat de altfel de o notă cu care ea este însoțită în ediția poeziilor publicată de editura Minerva în 1901, sub îngrijirea lui Chendi și Carcalechi, buni cunoscători ai operei lui Alecsandri și cercetători serioși, pe afirmațiile cărora se poate pune temei. Nota respectivă are următorul cuprins (p. 327) : „Autorul a scris această poezie cu însemnate deosebiri și în albumul d-rei E. Văcărescu, cu titlul *Pentru ce nu mai cînt ?* avînd dată : Castel Peleș, 1888". Cu siguranță cei doi îngrijitori ai ediției văzuseră varianta sau le fusese comunicată fie de Elena Văcărescu însăși, fie de numeroși contemporani ce cunoscuseră îndeaproape aceste lucruri și, la acea dată, încă mai trăiau.

Pe la 25 octombrie el părăsea Sinaia, unde n-avea să mai revină niciodată. După ce merge la Mircești, unde rămîne cîteva zile, pleacă din nou la Paris, unde sosește la 9/21 noiembrie. De fapt, din acest moment, boala începe să stăpînească tot mai deplin trupul său, și pe măsură ce boala progresa, el năzuia mai mult spre Mircești. La Paris ocolește

și mai mult recepțiile ; cînd este absolut obligat să meargă, face act de prezență, apoi dispare repede. Nu se simte bine decît acasă, unde rămînea cea mai mare parte a timpului. Citea cu nesaț lucruri variate, între care preferate erau lecturile din Homer, din Musset și a cărților de călătorii. Își dădea seama că de fapt călătoriile reprezentau un capitol definitiv încheiat pentru sine. Dar setea pentru ele nu se stinsese și pentru a și-o potoli nu se mulțumea a citi cărți în care erau povestite. În zilele în care sănătatea i-o îngăduia, mergea și se așeza pe un fotel în holul unuia din marile hoteluri pariziene, privind cu nesaț și desigur cu nostalgie, cu sentimente în care apropierea capătului vieții îi apărea tot mai limpede, însuflețitul du-te-vino al călătorilor care veneau din sau se îndreptau spre cele patru colțuri ale lumii, interzise de acum lui pentru totdeauna. Alteori, înconjurat de cîțiva amici, de Ion Ghica, venit din cînd în cînd de la Londra, de tinerii secretari ai legației, evoca cu plăcere oameni și întîmplări de demult. „Nimeni nu știa să povestească ca dînsul“ [45] — spune Bengescu. Iar Petrașcu, care de asemenea l-a cunoscut de aproape în acești ani, ne relatează : „În orele de povestire ale lui Alecsandri, ore în care toate facultățile lui erau concentrate, i se transfigura fața, ochii i se înviorau, glasul i se deschidea. Părea că flacăra dulce a amintirii arunca asupra obrazului său palid o lumină nouă, un farmec melancolic... Atunci Alecsandri devenea cu adevărat frumos și deși timpuria lui bătrînețe îi lăsase craniul lucitor ca un glob de fildeș, armonia sprincenelor și a trăsurilor lui fine reîmprospăta în minte pe tînărul poet al *Doinelor și Lăcrimioarelor.*“ [46] Sau altădată, dar referindu-se tot la ultima perioadă a vieții scriitorului, căci Petrașcu fusese cu el la Paris numai din primăvara anului 1889 : „Unul din cele mai frumoase daruri cu care înzestrase natura pe Alecsandri era acela de a povesti lucruri interesante... Din felul lui de a le povesti, din dispoziția bună ce i-o aduceau amintirile, din amănuntele lor colorate, vii și neașteptate reieșea emoția cu care le simțise dînsul odinioară... În rară memorie tinerețea a trăit mai încîntată ca în a lui Alecsandri. O singură aluzie ce făcea cineva la trecut, îl deștepta, îl ademenea. Așezat în fotoliul lui, el povestea de obicei rîzînd. Din timp în timp se oprea și după o pauză relua firul. Istorisea într-o limbă adînc românească,

îndulcită de pronunţia moldovenească, atît de iubită de Eminescu..." [47]

Seninătatea este acum din nou deplină în conştiinţa scriitorului. „Uneori amesteca observaţii ironice la adresa unor politicieni în vază, al căror trecut îl ştia altfel de cum şi-l dădeau ei şi, uşor zîmbind, atingea cîteodată, rar de tot, pe unii oameni de litere ce-l «osîndiseră» : pe Macedonski, Nădejde, Delavrancea, Vlahuţă... Iar ca încheiere asupra vieţii şi felului sufletului său, privea lung în aer cu o atitudine senină ce părea că voieşte a zice că el nu aşteptase recunoştinţă, nici admiraţie de la nimeni, ca pasărea care e răsplătită de cîntecul ei !..." [48] Doar în momente de intimitate îşi îngăduia asemenea sinceritaţi, poate cu ceva din sentimentul că nu trădează cu nimic seninătatea şi discreţia sa, că vorbeşte despre o existenţă deja apusă. Astfel de clipe de dezvăluire sînt însă rare. Scriitorul în genere se supraveghează, nu vrea să fie considerat nici orgolios, nici egocentric — şi nici nu este — aşa că odată, după ce evocase cu căldură momente din trecutul său, „ca să nu pară robit amintirilor", la o întorsătură de frază, la un „dar...", se opreşte, apoi continuă spunînd ca o concluzie, ca o uşoară persiflare pentru această bătrînească tendinţă de a trăi între himerele trecutului şi de a le reînvia din cînd în cînd, un vers din Lamartine : *„Ce qui n'est plus pour l'homme, a-t-il jamais été* ?..."*. Chiar boala care din toamna lui 1889 începe să devină chinuitoare, cu atît mai mult cu cît nu-i îngăduie să lucreze, nu-i mai afectează seninătatea. Venind să-l viziteze în cursul bolii sale tristul poet francez Sully Prudhomme, Alecsandri fu cel care-şi uită suferinţele, încercînd să glumească pentru a dispune pe oaspetele său. Leconte de Lisle, după prima sa întîlnire cu scriitorul romîn, este aşa de impresionat de personalitatea şi serenitatea acestuia, că la plecare exclamă „fermecat şi intrigat" către cel ce-l însoţea : „Dar nu mi-ai spus că trebuie să-l văd pe Virgil !" [49]. Fără să cunoască adevărata gravitate a bolii, starea din ce în ce mai precară a sănătăţii îl făcuse desigur să-şi dea seama că undeva, în apropiere, fîlfîie neiertătoare aripa morţii. Nu se plîngea însă şi nici nu lăsa să se vadă această certitudine interioară a lui, cu care se împăcase. Dar, în clipele

* Ce s-a dus, a fost vreodată ?...

lui de singurătate, era profund îndurerat, nu ca un om speriat de moarte, ci ca unul ce iubise și continua să iubească intens viața, oamenii și lumina și n-ar fi vrut să le părăsească atît de curînd. Petrașcu, care l-a surprins într-un asemenea moment dramatic în care se afla singur, față în față cu ideea morții implacabile, ne dă ceva din imaginea omului nu răzvrătit, dar cutremurat de certitudinea că în curînd se va despărți de viață pentru totdeauna. Referindu-se la perioada bolii lui Alecsandri, în care acesta se supunea docil, dar ușor sceptic la toate indicațiile medicilor, tînărul său secretar de legație spune : „Atunci, de multe ori, Alecsandri avea atitudini ce păreau că cristalizau conștiința unei vieți ce se stinge. Într-o seară, spre asfințitul soarelui, sta la o fereastră a otelului legațiunii, pe care acum nu-l mai părăsea demult. Era un apus de soare de o măreție tristă ca înmormîntarea unui împărat. Ce s-o fi petrecut în mintea lui la privelișteа acestui apus nu s-ar putea spune cu siguranță, dar cînd privirea i se întoarse înapoi, ochii îi erau acoperiți de o tristețe înduioșătoare, zîmbetul care fu emblema vieții lui pierise acum de pe față și lăsase să străbată în locu-i o umbră tristă, umbra morții. Era în poet atunci ceva din melancolia unui peisaj de toamnă, iar în glasul lui ceva ce se pierdea, un om căruia nu i se mai zărea decît capul dincolo de zarea vieții, așa-i erau vorbele de solemne, testamentare, profetice." [50]

În afară de aceste surprinderi ale intimității sale, în care se dezvăluia conștiința lucidă că nu-i este îndepărtat capătul vieții, Alecsandri rămînea neschimbat în raporturile cu toți cei ce se apropiau de sine : un om simplu, atrăgător, plăcut, de o mare bogăție lăuntrică, echilibrat în toate ale sale, delicat, bun. „A sta de vorbă cu el — scria un colaborator al lui din ultimii ani — asupra oricărui subiect era o plăcere nespusă. Tot ce vorbea părea atrăgător și hrănit de felurite cunoștinți și întîmplări. E cîte un om care îți place un moment, două, cînd l-ai întîlnit în viață, te farmecă cu o vorbă de spirit or c-o agerime de gîndire de rămîi înminunat, iar după ce-l cunoști de aproape îl vezi că e izvor secat. Alecsandri era tocmai dimpotrivă ; la prima vedere părea simplu în vorbă ca un sătean ; numai după ce-l cunoșteai ceva mai de aproape ți se arăta în toată adevărata lui mărime sufletească..." [51] Ceea ce este mai însem-

nat pentru personalitatea scriitorului este că toate trăsăturile caracterului său : simplitatea, sfătoşenia, delicateţea sufletească, bunătatea, darul de a cuceri simpatia se vădeau nu mai puţin în raporturile cu cei mai mici ca el, cu cei tineri, cu colaboratorii săi de la legaţie, cu ţăranii săi. Aproape două decenii după moartea lui, o anchetă dialectală poposeşte la Mircești, iar ţăranii chestionaţi, oameni bătrîni acum, care cunoscuseră pe Alecsandri personal şi-l cunoşteau desigur şi din ceea ce aflaseră de la părinţii şi bunicii lor, vorbesc despre el cu o adevărată evlavie, mărturisind de fapt nu opinia unuia sau a altuia dintre ei, ci o tradiţie populară necruţătoare ce consemnase cu obiectivitate felul de a fi al scriitorului în raporturile cu sătenii. Spune unul din cei chestionaţi : „Apoi era milos tare. Trimitea cu balerca cu rachiu pe cîmp să le dea la muncitori dimineaţa. Şi cînd era cald spunea să iasă oamenii la umbră la copaci, la răchiţi, pînă s-o răcori vremea ş-apoi să muncească iar. Îi era milă tare, nu voia să vadă în faţa lui că se taie găină ori miel, să nu vadă nimic ! Nici n-am avut boier bun ca el, nici n-o mai fi... El a fost gingaş tare. Trebuia să fi fost vreme frumoasă, să iasă el afară. Aşa mergeam cu colaci la el la Crăciun şi el zicea : tare vi-i frig, tare, bre, cum puteţi umbla, săracilor amu ? Iată, eu nu pot suferi. Puneţi căciula în cap — ne zicea. Dar noi n-o puneam să fi crăpat de ger. Apoi de ! dacă era jumătate crai !... Multă lume s-o petrece şi n-o mai fi ca el..." Iar altul vorbea în acelaşi spirit : „Era boier bun, bun a fost conu Alecsandri. Ne chema la horă în ograda dumisale şi ne privea. A fost boier cinstit, de treabă. N-a bătut pe nimeni, a vorbit cu orice băiat... El nu batjocoria, nu bătea, la ce să vorbesc de răutate dacă n-a fost..." [52]

La sfîrşitul lui iulie 1889, scriitorul se află din nou la Mircești, „spre a răsufla aerul învietor" [53] de acolo. În această vară sănătatea îi este atît de rea, se simte atît de slăbit că nu se poate deplasa nicăieri. Dar priveliştile familiare, farmecul specific al meleagurilor patriei îl fac fericit. „Pentru cine înţelege poezia ţării noastre, toate amintirile Apusului se şterg c-o fenomenală repeziciune..." — spusese el cu un an înainte. Pe la 10 septembrie, se duce la Bucureşti împreună cu soţia sa pentru un consult medical. În urma lui, familia este deplin şi definitiv lămurită. Scriitorul era

bolnav de cancer. Firește, lui i se ascunde natura bolii. Nu mai revine la Mircești. Rămîne la București pînă la sfîrșitul lui octombrie, cînd pleacă spre Paris, oprindu-se trei zile, pentru noi consulturi medicale, la Viena, unde soseşte să-l întîmpine, alarmată, şi fiica lui. Din nefericire, diagnosticul este confirmat. Pe la 10—12 noiembrie, soseşte la Paris — era ultima lui sosire aici ! — şi în fond, acum lunga lui agonie începe. El, firește, nu are cum şti că este condamnat, dar conştiinţa lui simte necontenit, cu luciditate, implacabila apropiere a sfîrşitului. Într-o scrisoare către Papadopol, apar poate cele mai sumbre rînduri pe care le-a scris el, evocarea celei mai apăsătoare atmosfere ce l-a torturat vreodată, cu o pregnanţă, cu o forţă cu adevărat uimitoare. „Iubite Alecu — spunea el — Îţi scriu sub o lumină surie şi tristă care mă face a zări literele mele ca prin un văl subţire, astfel e de deasă negura ce a înhorbotat Parisul de mai multe zile. Sub ferestrele mele trec umbre de trăsuri, umbre de oameni, umbre de călăreţi care apar şi dispar producînd o fantasmagorie din cele mai curioase. Copacii desfrunziţi se înşiră ca nişte scheleturi negre cu braţele ridicate spre cer şi implorînd o rază de soare. Alături Seina curge, pătrunsă de frig şi luptîndu-se în contra îngheţului şi din cînd în cînd lunecă pe suprafaţa ei vapoare cu călători înveliţi şi strînşi în spate. Spectacolul insuflă fiori şi inspiră cugetări întristătoare asupra modului greşit cum a fost creată lumea, bîntuită de stihii, vînt, umezeli, ger, neguri, camere de deputaţi, jurnalistică mincinoasă etc. etc... Nu era mai simplu decît a inventa iarna cu viscole, toamna cu ploi, vara cu arşiţe, să fi lăsat omenirea a se bucura de o vecinică primăvară, poleită cu soarele, viaţa şi podoabele vieţii ?“ [54]

Într-o amintire a unui contemporan ni se spune că o dată Alecsandri a mărturisit : „Am totdeauna admiraţie pentru răniţii care continuă lupta“ [55]. Ca un asemenea rănit, într-o stare de spirit uneori uşor depresivă, de care nu voia totuşi să se lase biruit, el continuă să-şi păstreze seninătatea, cîteodată chiar şi umorul, continuă să urmărească evenimentele politice, să scrie numeroase scrisori, să citească, chiar să lucreze, proiectînd o ediţie selectată a poeziilor sale, a cărei tablă de materie Bengescu o avea încă în 1892, în scurt, continua să facă tot ce nu-l îndepărta de viaţă, tot

ce-l lega de aceasta. Judecă şi acum cu vechea asprime pe conducătorii politici ai ţării şi în genere toate „formele" care el ştia bine ce ascundeau. Condus o dată la Elyseu şi aşteptînd ca trăsurii în care se afla să-i vină rîndul a trage la scară, putu auzi diversele sudălmi şi glume ce le schimbau birjarii între ei. Vechiul culegător de folclor, cel ce cunoscuse bine oamenii din popor nu se scandaliză nici o clipă, ci întorcîndu-se către secretarul de legaţie ce-l însoţea spuse : „Prefer spiritul lor, formelor din salonul Elizeu" [56]. În *Monitorul Oficial* care cuprindea dezbaterile parlamentare, declara a nu afla nici o probă de înţelepciune ; toată viaţa politică din ţară îi pare compusă numai din „intrigi, lupte de partizi, ambiţii năsăţioase, dezbinări felurite..." [57]. Iar intrînd în ultimul an al vieţii şi făcînd urări amicului său Papadopol-Calimah, el adaugă : „Cît pentru deputaţi, senatori şi miniştri, le urez mai mulţi grăunţi sănătoşi în creieri, pentru ca să înţeleagă că ei nu sînt decît servitorii ţării, iar nu uneltitori de vrajbe spre satisfacerea unor patimi meschine şi unor interese personale..." [58]. Deşi bătrîn, desigur fără marea mobilitate spirituală de altădată, Alecsandri continuă să fie lucid, poate chiar din nou lucid ca în anii domniei lui Cuza, în ce priveşte adevărata esenţă a sinistrei comedii politice ce se desfăşura în faţa publicului, fără să-şi piardă însă încrederea în viitorul patriei şi vitalitatea biruitoare a poporului. „Destinatele unui neam ca al nostru — scria el anticipînd substanţa ideilor lui Caragiale de la 1907 — sînt mai presus de luptele grupelor de ambiţioşi ce se intitulează partizi politice. De cînd lumea şi mai cu seamă de cînd regimul constituţional, aceeaşi comedie proastă este jucată de aceeaşi actori proşti în faţa unui public naiv."

Boala făcea însă acum progrese repezi. Prin decembrie el încă mai credea că dacă ar putea să scrie, ar fi foarte fericit, dar curînd după aceea nu-i mai rămase decît dorinţa de a se întoarce la Mircești. Mirceştii revin obsedant în scrisorile sale din vremea asta. „Gîndul meu zboară la Mircești..." [60] — scria în februarie 1890. „Caut să-mi reculeg puterile pentru ca să pot întreprinde la începutul lui iunie întoarcerea mea la Mircești. La alta nu mă gîndesc, căci am nostalgia luncii" [61] — spunea el în martie. Un copac

din fața ferestrei, spune el tot pe atunci într-o scrisoare, „îmi grăiește de lunca de la Mircești“ [62].

În alternarea dintre descurajare și seninătate, Alecsandri privea nu fără o strîngere de inimă, dar cu o luciditate senină eventualitatea morții sale și vorbea despre ea cu suficientă detașare de sine, chiar cu un ușor umor. „Glumețul de prost gust — scria el lui Ghica la 29 mai 1890 — care a răspîndit zvonuri alarmante despre sănătatea mea n-a avut nevoie de mari eforturi de imaginație, căci am fost într-adevăr foarte bolnav toată iarna și am trecut prin perioade de descurajare care m-au făcut să mă gîndesc la călătoria *ad patres* *. Acum, că mă simt mai bine, nu aspir decît să părăsesc Parisul pentru a merge la Mircești unde voi afla aer curat, apă proaspătă și satisfacția de a mă regăsi acasă.“ [63] Și așa mereu, pînă cînd, folosind un moment de oarecare revenire a forțelor, familia, care știa că moartea e foarte apropiată, la începutul lui iunie 1890 îl aduce la Mircești. „În sfîrșit, mă aflu aici și aici rămîn...“ [64] — scrie el lui Ghica.

Este aproape sfîrșit, dar fericirea revederii Mirceștilor tot o va resimți cu mare intensitate, căci luciditatea nu-l va părăsi pînă în ultima clipă. Pentru a avea mai mult soare, mai multă lumină, patul îi este așezat în camera sa de lucru, în locul biroului. Ultimele sale săptămîni din viață le va petrece așadar exact pe locul unde ani și ani venise în fiecare dimineață, stătuse și scrisese ceasuri și zile întregi, îmbogățind literatura românească, în camera în care plănuise atîtea, stătuse de vorbă cu atîți prieteni, se învăluise de atîtea ori în fumul amintirilor din anii cei mai îndepărtați.

Se produce o ușoară întremare. Alecsandri se ocupă cu corecturile volumului *Ovidiu*, care tocmai se tipărea la Socec și pe care le sfîrși cu două zile înaintea morții sale. Între timp, la un moment dat, se simțise din nou foarte rău. „Cînd am început *Ovidiu* — spuse el — m-am îmbolnăvit ; cînd voi sfîrși îndreptările, voi muri“ [65].

O lovitură de neașteptată brutalitate îl afectă profund și slăbi forțele sale morale, atît de puternice, dar atît de greu încercate de lunga boală. Curînd după sosirea la Mircești, la 10/22 iunie, Alecsandri solicita, din cauza stării

* *La strămoși* (n.a.).

sănătății sale, să i se aprobe o prelungire a concediului. Reprezentanții coaliției burghezo-moșierești nu puteau însă ierta acestui om nici demascările politicianismului romîn cuprinse în opera sa literară și nici nesolidarizarea sa cu nici una din cele două partide de guvern. Astfel că ministrul de externe Al. Lahovari, fără să țină seama că se adresa unui muribund căruia ziarele îi anunțaseră chiar moartea în mai multe rînduri, îi răspunde cu socoteli meschine și cu un refuz plin de ostilitate și parcă mai jignitor în formele lui de aparentă, rece politețe în care era scris.

Ultimele zile ale lui Alecsandri fură grele, cu atît mai grele cu cît conștiința sa rămînea intactă. Avea o respirație foarte grea, dureroasă, căci, după cum arătă ulterior autopsia, cancerul îi cuprinsese și plămînii. Ca totdeauna, el se uită pe sine, își aduce aminte de suferințele Elenei Negri de la Palermo, cu 43 de ani înainte, și spune fiicei sale: „Și cînd te gîndești că ea a trebuit să sufere astfel înainte de a muri" [66]. E limpede că, în ciuda obișnuitelor încurajări ale celor din jur, el nu-și mai făcea nici o iluzie în ce privește starea sa. În seara de 21 august 1890 intră în agonie, o agonie grea, cu sufocări, care dură 24 de ceasuri. În seara următoare, vorbi pentru ultima oară, mereu perfect conștient. Întrebă cît e ceasul. Era opt. Mai trecură trei sferturi de oră. Apoi, deodată, ca împins de o mare hotărîre, ca și cum ar fi știut că se află înaintea marii plecări, el se ridică din perne, privi plin de nesaț în jurul său ca un om care vrea să mai vadă odată tot ce-i fusese ani și ani atît de familiar în camera sa de lucru, ca și cum ar fi vrut să-și ia rămas bun, cu o luciditate ce trebuie să fi făcut ca această clipă să fie cea mai tragică din întreaga sa existență atît de îndrăgostită de lumină și viață, încercă să spună ceva fără să izbutească, apoi se lăsă din nou sfîrșit pe spate, închise ochii și întunericul cuprinse ființa lui pentru totdeauna [67].

Viața lui Vasile Alecsandri se încheiase.

VIII

PROFIL PESTE ANI

Triumf ceresc e moartea cînd moare muncitorul,
Urmaşilor din lume lăsînd brăzdat ogorul
Şi cu-o verdeaţă vie de-a lung acoperit.
Rodeşte munca-n urmă-i şi rîde holda-n soare,
Iar cei rămaşi în viaţă admir pe cel ce moare
Zicînd : Pentr-a lui ţară trăit-au şi-au murit !

De la moartea lui Alecsandri au trecut ani și ani. În perspectiva timpului, pe măsură ce anii trec, pentru cel ce se apropie de el prin intermediul întregului material documentar ce stă la dispoziție, înarmat cu un punct de vedere științific, abandonînd nenumăratele prejudecăți acreditate fără un serios examen critic, Alecsandri, fără să fie lipsit de limite, apare tot mai mare — atît ca om cît și ca scriitor.

În trecut, ca om el era prezentat, fățiș sau mai puțin fățiș, îndeosebi ca un comod, un superficial, un egoist și, mai cu seamă, ca un diletant în toate privințele, inclusiv chiar în arta sa, în consecință incapabil de acțiuni serioase și de convingeri adînci. Urmărit însă cu atenție, cu bună-credință, fără prejudecăți și într-un spirit cu adevărat științific, Alecsandri-omul apare într-o lumină cu totul deosebită. El este, firește, un produs al epocii în care a trăit, într-o bună măsură și al clasei în care s-a născut și cu care a continuat întreaga viață să aibă legături, ambele impunînd o serie de limite gîndirii sale și în consecință acțiunilor sale politice și creațiilor sale literare. Dar în ansamblu, el rămîne o figură pozitivă, luminoasă, o figură umană vrednică de stimă, un om profund, serios, sincer, generos în tot ce simțea, în tot ce gîndea, în tot ce făcea. A fost fără îndoială, în primul rînd, un patriot, un om care-și iubea țara și poporul fără să trîmbițeze această iubire care a constituit trăsătura dominantă a personalității sale umane și creatoare. A arătat această dragoste profundă

pentru meleagurile şi oamenii patriei sale, fără să caute nici un moment nimic pentru sine, nici prestigiu, nici carieră, nici popularitate, cu atît mai puţin stare materială, ci doar binele ţării sale, al poporului său. Şi a făcut-o nu numai în împrejurări oarecum solemne sau desfăşurate în văzul lumii, dar în fiecare clipă a vieţii sale, fără martori, fără să se gîndească la posteritate, acţionînd spontan, împins de resorturile cele mai intime ale conştiinţei sale, aşa cum dovedesc operele sale, corespondenţa sa şi nenumărate mărturii ale contemporanilor.

Patriotismul lui Alecsandri n-a însemnat nici un moment un sentiment abstract. Scriitorul a avut totdeauna în vedere în acţiunile sale patriotice poporul său, mai cu seamă marea masă a poporului muncitor din vremea sa : ţărănimea, tocmai pentru că patriotismul îi izvora din profunda dragoste pentru aceasta, din sincera şi nemărginita sa preţuire pentru marile ei însuşiri morale şi spirituale. De aceea a fost, în limitele epocii sale, un patriot luminat, un cetăţean conştient, un militant sincer pentru cei mulţi. Se poate spune chiar că dintre contemporanii săi, în perioada mişcărilor revoluţionare de la 1848 îndeosebi, în ciuda imaginei cam lipsită de relief ce i s-a conturat şi a rolului cam decorativ ce i s-a conferit pînă nu demult, Alecsandri era unul din oamenii cei mai înaintaţi şi cei mai înţelegători ai marilor probleme din vremea aceea. Nu întîmplător, în perioada exilului de la 1848, el lucrează febril pentru cauza revoluţiei împreună cu unul din cei mai avansaţi oameni ai epocii, Al. Golescu-Arăpilă ; iar Bălcescu, cînd se afla în Ungaria revoluţionară şi avea nevoie de un ajutor, la el se gîndeşte mai întîi. Şi ca om, el nu a fost lipsit de limite, rămînînd totuşi în ansamblu cu vederi largi, fără prejudecăţi, cu orizonturile deschise, înţelegător cît îi îngăduiau împrejurările istorice, şi mentalitatea clasei de care era legat, în stare, chiar cînd nu putea sesiza mecanismul dezvoltării sociale concrete, să-şi dea seama totuşi că progresul este în esenţa lucrurilor, că el nu trebuie şi nu poate fi împiedicat. „În ghindă văd pădurea, în azi văd viitorul" — suna un vers din manuscrisele sale, exprimînd această viziune dialectică a vieţii şi a lumii. Că Alecsandri, ca de altfel mai tîrziu Eminescu, Caragiale şi alţii, n-a văzut nici

formele pe care le îmbrăca acest viitor, nici calea exactă pe care se putea ajunge la el — aceasta este tot atît de neîndoielnic pe cît este de explicabil la data respectivă.

A fost un om simplu și modest — atît ca scriitor cît și în viața sa strict personală. Însușirile sale de scriitor nu le socotea ca un dar menit a-l scoate în evidență și a-i da drepturi superioare semenilor săi, fie pe plan social, fie pe plan moral, ci ca pe unul izvorînd din marile însușiri ale poporului, ca o adevărată funcțiune ce i s-a încredințat de către popor atunci cînd s-a născut cu aceste posibilități deosebite. N-a dorit niciodată distincții sau măriri ; a urît fastul. Conștiincios, el căuta să se elibereze cît mai curînd din demnitățile ce trebuia să le îndeplinească, să se întoarcă la scris, trăind o viață personală fără mari pretenții, niciodată mai presus de posibilitățile sale.

Era un om discret, plin de tact, de o sinceră amabilitate cu toată lumea, dar mai cu seamă cu cei mai tineri și cu cei cu situații mai prejos de a sa. Era un om sincer și loial — cu cei mai apropiați ca și cu cei străini, cu prietenii ca și cu dușmanii. Era un om generos, iertător cu oamenii ; era demn și ceea ce se cheamă un om de caracter, cu judecăți serioase, uneori și aspre — căci omul acesta era în genere lucid și cu o etică surprinzător de solidă atît față de alții cît și față de sine. Era în fond un om cu convingeri temeinice, îndelung meditate, dincolo de zîmbetul său amabil, dincolo de îngăduința cu care înțelegea foarte multe, fără să admită însă să-și trădeze propriile convingeri, propriile credințe. Retragerea sa la Mircești trebuie să solicite o mai serioasă meditație din partea celor ce vor să cunoască adevărata personalitate a lui Alecsandri. Tocmai pentru că era un gest de protest tacit, totuși public, în fața primejdiei ce o reprezenta demagogia liberală și alianța ei cu reacționarismul boieresc fățiș, gest pe care abilii politicieni ai vremii l-au înțeles, retragerea lui la Mircești a fost în mod intenționat, ani și ani, răstălmăcită, prezentată ca un fel de retragere comodă a „poetului" în mijlocul naturii. Era însă altceva, mult mai mult decît atît : era gestul atît de rar în țara noastră, al unui om cinstit ce nu urmărea efecte demagogice, care ca scriitor și om politic se afla atunci pe o adevărată culme a popularității, al unui om ce iubea viața și societatea, sănătos și cuceritor, tînăr

de nici 40 de ani, care renunţa pentru totdeauna să trăiască în mijlocul politicienilor de la oraş. El însă nu se izola în străinătate, ci, dimpotrivă, se stabilea la ţară, în mijlocul ţăranilor, ce-i păreau a reprezenta adevărata ţară, rămînînd acolo decenii întregi, el, omul „comod", „uşuratic" şi „fără convingeri", cum îl prezentau adesea în trecut comentatorii burghezi, rămînînd acolo deci cu o consecvenţă de care puţini oameni publici în Romînia s-au dovedit în stare. Retragerea aceasta singură — dar nu numai ea — ne relevă un om care avea tăria convingerilor sale, o mare doză de rezistenţă morală şi suficientă substanţă de bună calitate, suficiente resurse lăuntrice pentru a-şi umple această singurătate fără să se plîngă niciodată de ea, dimpotrivă, făcînd-o rodnică prin continua sa activitate literară. Retragerea aceasta ne relevă de asemenea un om cu decenţa intimităţii sale, care nu dezvăluie uşor şi oricui mai cu seamă frămîntările sale cele mai grele, care cu atît mai puţin nu concepe să facă gesturi de mare răsunet cu care să cucerească opinia publică, un om profund, complex, cu frămîntări şi probleme, chiar dacă nu le exteriorizează la fiecare pas. „Eminescu — mărturisea el unui colaborator către sfîrşitul vieţii — mă numeşte «veselul Alecsandri». Este desigur o exagerare, dacă nu chiar o greşeală... Dacă am fost senin în faţa lumii este graţie elasticităţii coardelor mele sufleteşti, putinţei de a îndura, de a suferi în tăcere". Mărturisire confirmată de fiica sa, care firește l-a cunoscut mai în intimitate decît mulţi alţii şi care aproape patru decenii după moartea scriitorului păstra vie această tendinţă a tatălui ei de a nu-şi dezvălui suferinţa, de a nu întrista şi pe cei din jur cu propria sa tristeţe.

Era un visător şi un realist, un fantezist şi un lucid, un om care n-a dispreţuit nici în artă, nici în viaţă frumuseţea, poezia, care le-a iubit şi le-a cîntat, dar care a trăit şi din punct de vedere material şi din punct de vedere spiritual chibzuit, fără meschinărie, dar şi fără excentricităţi, un om care s-a străduit necontenit, şi într-o bună măsură a izbutit, să facă înţelepciunea dominantă în viaţă. Era, pînă la urmă, un om aşezat, echilibrat, cu sufletul şi mintea bogat alimentate din poezia şi din bunul-simţ ţărănesc pe care le-a apreciat totdeauna atît de mult.

Devenise un om înțelept, cu ceva din filozofia ușor resemnată, senină, ruptă din îndelungat contact cu viața, a bătrînilor țărani ce văzuseră multe, cunoșteau valurile lumii și firea oamenilor și deveniseră îngăduitori cu rigorile lor. Dar ca și a țăranilor, înțelepciunea aceasta nu era nici sterilă, nici pasivă ; ea era pigmentată cu acea bonomie, cu acel umor ce pișcă, dar nu rănește, de asemenea atît de caracteristice înțelepciunii țărănești. Căci Alecsandri, în ciuda aparențelor, dincolo de surîsul său blajin, care oglindea îndeosebi firea sa echilibrată, era în fond un om plin de rezistență morală, care nu se lăsa biruit, care poate niciodată nu-și făcea iluzii prea mari, dar care cu siguranță niciodată nu dispera. „Nimic nu pierde omul cînd n-a pierdut speranța" — spune el într-un vers rămas între manuscrisele sale încă nepublicate. Versul acesta formulează convingerile sale adînci, el exprimă de fapt secretul acelui etern zîmbet împăcat de pe fața omului, acelui profund optimism al operei sale, acelei prelungite tinereți, care de multe ori a fost pe nedrept confundată cu superficialitatea, și acelei splendide vitalități spirituale ce caracterizează personalitatea lui Alecsandri în ansamblul ei pînă la capătul zilelor sale.

Toate acestea izvorăsc din profunda dragoste pentru viață, de care era însuflețit, o dragoste puternică, plină de încredere și rodnică, pentru că era nu a unui juisor, ci a unui om care înțelegea că ea nu trebuie trăită în umbră și zădărnicie, la întîmplare, care știa că numai munca îi dă sens. Apreciind în cel mai înalt grad și fără urmă de invidie meritele izvorîte din muncă ale altora, Alecsandri a fost el însuși un harnic muncitor. Nu e de loc o întîmplare că pînă în ultimele sale zile el a continuat să regrete că boala îl împiedică de la lucrul în care-și afla adevărata fericire, că pînă în ultimele sale zile a continuat să citească noi cărți, că pînă în preziua morții sale, pe patul de atroce suferință, și-a făcut însuși în întregime corecturile ultimului său volum. Într-adevăr, omul acesta care s-a aflat în mod creator cincizeci de ani în mijlocul istoriei și literaturii poporului său, atunci cînd, cum spunea el însuși, la noi nu venise „încă vremea de a se prețui munca scriitorilor..." și care nu avea alt imbold decît sentimentul că *„talent oblige"* și nici o altă răsplată decît conștiința datoriei îndeplinite,

a dăruit contemporanilor şi urmaşilor săi o uriaşă operă. Ea ne apare, judecată istoric, cu atît mai preţioasă, cu cît, pe de o parte, a răspuns marilor nevoi ale momentelor istorice respective, iar pe de alta, cele mai adesea luptînd cu fireştile greutăţi ale începuturilor, fără vreo călăuză, el a deschis drumuri noi, uneori deosebit de îndrăzneţe, literaturii noastre. Fără îndoială că la 1872, cînd avea deja peste trei decenii de activitate literară în urma sa, referindu-se la prietenul său Costache Negruzzi, Alecsandri făcea cu luciditate totdeodată un bilanţ nu numai al greutăţilor ce le întîmpinase el însuşi, dar, în mod natural, şi al meritelor ce-i reveneau tocmai din cauza acestor greutăţi. „Pentru a judeca meritul unui autor — scria el în studiul despre Negruzzi — trebuie să cunoşti bine timpul în care el a scris, gradul de cultură a limbii în care el a fost îndemnat a scrie şi dificultăţile de tot soiul prin care geniul său şi-a făcut loc ca să iasă la lumină... A sosi pe lume într-o ţară liberă şi civilizată este o mare favoare a soartei ; a găsi în acea ţară o limbă cultă şi avută, pentru a-şi putea exprima ideile şi simţirile, este un avantagiu imens pentru acei chemaţi a culege lauri pe cîmpul înflorit al literaturii. Un geniu muzical are facilitate de a produce efecte admirabile de armonie atunci cînd el posedă instrumente perfecţionate ; un cultivator harnic şi priceput are posibilitatea de a produce recolte mănoase pe locuri deschise, ce-au fost nu demult acoperite cu păduri spinoase ; însă dacă meritele acelui muzic şi ale acelui cultivator sînt demne de laudă, nu se cuvine oare cunună de lauri acelui care a inventat şi perfecţionat instrumentele armoniei, nu se convine un respect plin de recunoştinţă curagiosului pionier care a abătut pădurile sălbatice şi a pregătit pămîntul pentru holdele viitorului ?“

În această perspectivă, pe care fără orgoliu, dar cu luciditate, ne-a deschis-o el însuşi, opera lui, personalitatea lui apar mai impozante. De aceea, fără să minimalizăm întru nimic meritele propriilor săi înaintaşi literari, însemnătatea uriaşă a lui Alecsandri în literatura romînă apare mai limpede, într-o privire sintetică, nu atît analizînd una sau alta din numeroasele sale creaţii, ci mai cu seamă apreciind contribuţia sa la deschiderea drumurilor, la înnoirea şi dezvoltarea fiecărui gen şi fiecărei specii literare în parte.

Neîndoielnic, vasta şi valoroasa operă literară a lui Alecsandri nu a fost cruţată nici ea de unele limite şi confuzii. Lucrul este de înţeles dacă ne gîndim că această operă s-a desfăşurat în condiţii istorice ce ofereau atîtea contradicţii, pe un interval de timp de jumătate de secol. Nu trebuie să uităm de asemenea că scriitorul era un om care se apropiase de ţărănime, înţelegîndu-i în parte suferinţele şi mai cu seamă marile ei însuşiri morale şi spirituale, dar în conştiinţa căruia nu puteau să nu stăruie şi unele elemente din mentalitatea claselor exploatatoare, de care el era legat prin naştere şi formaţie culturală şi cu care niciodată nu a rupt legăturile. În felul acesta, s-a ajuns uşor, mai ales într-o perioadă de afirmare a individualităţii naţionale şi de luptă împotriva „străinismului", a cosmopolitismului, şi mai apoi a capitalismului, la manifestările xenofobe, care falsifică realitatea şi umbresc unele pagini din creaţia lui Alecsandri, ca de altfel a multor scriitori contemporani patruzecioptişti.

Prezenţa elementelor ce proveneau din gîndirea claselor exploatatoare în conştiinţa scriitorului au limitat forţa de observare şi adîncimea acesteia în domeniul vieţii sociale. De aici, a provenit o tendinţă idilizantă ce apare uneori în scrisul lui Alecsandri. Ea îşi face loc îndeosebi printr-o insuficientă ascuţime realistă în zugrăvirea vieţii ţăranilor, pe de o parte ; iar pe de alta, printr-o tendinţă de a considera într-o lumină favorabilă boierimea „adevărată", de a prezenta ca pe asupritori şi exploatatori ai poporului mai cu seamă „ciocoimea", parveniţii.

În sfîrşit, după retragerea sa din viaţa politică activă, după 1860 şi mai cu seamă după 1866, Alecsandri este, ca cei mai mulţi scriitori în noua perioadă ce începea în literatura noastră, obosit de o lungă luptă ce-i părea a o fi dus zadarnic şi decepţionat de ceea ce deveniseră libertăţile democratice făgăduite la 1848 pe mîna diverşilor Clevetici, Tribunescu şi Sandu Napoilă. De altfel, într-o scrisoare din 1866, scriitorul îşi explica tăcerea literară în mod deschis prin această decepţie, arătînd că nimic din ceea ce se întîmpla atunci în societatea romînească nu era de natură să-i suscite entuziasmul, să-i trezească inspiraţia. În aceste condiţii, militantismul scriitorului scade. Alecsandri nu devine totuşi un scriitor intimist şi decepţionist. Patruzeci-

optistul militant din el nu dispare. El nu repudiază nimic din ceea ce spusese şi nu renunţă la nici una din convingerile de altă dată. Scrisorile care alcătuiesc prefaţa operei sale dramatice la 1875, în bună parte confecţionate de circumstanţă, pentru a reconstitui atmosfera şi împrejurările, ca şi studiul despre Costache Negruzzi din 1872, stau mărturie în această privinţă. Fără să piardă din vedere frămîntările societăţii romîneşti, scriitorul îşi spune însă cuvîntul asupra lor mai rar în mod direct, preferînd să evoce momente şi figuri din trecut : *Dumbrava Roşie, Dan, căpitan de plai, Despot-vodă, Fîntîna Blanduziei, Ovidiu* şi altele, mai nici una lipsită de aluzii evidente la starea de lucruri din vremea lui. Aceasta totuşi constituie umbra paseismului sub care, într-o măsură, Alecsandri îşi aşază o parte din creaţia sa de după retragerea de la Mirceşti. Nu toată, căci acestei perioade îi aparţin de asemenea *Ostaşii noştri, Plugul blestemat* şi încă altele.

Fără să ignorăm sau să minimalizăm limitele ei indiscutabile, creaţia lui Alecsandri rămîne însă în ansamblul ei impunătoare. Este creaţia unui scriitor militant, a unui scriitor realist, a unui scriitor pentru care patria, libertatea şi critica societăţii feudale sau burgheze au fost tema de bază, a unui scriitor care totdeodată a avut o contribuţie uriaşă la dezvoltarea limbii literare, a unui adevărat constructor de seamă şi, într-o foarte mare măsură, a unui întemeietor al literaturii romîne moderne cu un profund caracter popular şi naţional.

Pe bună dreptate, cu ocazia sărbătoririi a 140 de ani de la naşterea sa, articolul ce i s-a consacrat în *Scînteia* spunea : „...poetul *Doinelor* şi *Pastelurilor* a fost unul din marii deschizători de drumuri, una din cele mai de seamă personalităţi ale literaturii şi ale întregii culturi romîneşti din secolul trecut". [1]

Cu toate aceste mari şi incontestabile merite, ani mulţi, încă din timpul vieţii sale, dar mai cu seamă după moarte, Alecsandri a fost învăluit de către oficialităţile culturale burghezo-moşiereşti într-o falsă stimă, în acea preţuire convenţională care e mai penibilă decît uitarea, repetîndu-se aceleaşi vechi clişee, mai totdeauna superficiale, foarte adesea răstălmăcind sensul real al creaţiei sale, fără să se

fi făcut măcar o încercare mai serioasă de a pătrunde la substanța adevărată a omului și a creatorului. Era ceea ce observa și Tudor Arghezi în 1930, cu ocazia împlinirii a 40 de ani de la moartea acestui clasic al literaturii noastre, cînd deplîngea chipul sec, lipsit de participare în care era abordat în genere Alecsandri, regretînd că el „n-a ispitit cu personalitatea lui răgazul și onestitatea profesională a nici unuia din acei literați constructivi pe care îi oferă studiul universitar și catedra".

Această nepăsare nu era întîmplătoare. Cu cinismul ei obișnuit, tocmai pentru a-și ascunde realele ei sentimente, vechea critică se străduia să prezinte pe Alecsandri ca un fel de răsfățat al oficialității din trecut. Adevărul e că el a fost mult mai puțin răsfățat, atît cît a trăit cît și după moarte — chiar dacă uneori el a fost folosit și buna sa credință sau inexperiența l-au făcut pe scriitor să cadă în cursele întinse. De la 1842, cînd „lumea bună" se indigna contra poeziilor „de colibă", de la 1848, cînd tot „lumea bună" îl obliga să ia calea munților și apoi a exilului, de la 1860, cînd aceeași „lume bună" îl determina să se retragă pentru totdeauna la Mircești și dezlănțuia împotriva lui prima largă campanie din țara noastră pentru discreditarea unui scriitor care o demasca, pînă la 1890, cînd un ministru din aceeași „lume bună" îi refuza simpla prelungire a unui concediu scriitorului care lucrase atîția ani pe toate tărîmurile pentru patria sa, iar acum era în agonie și se afla cu trei săptămîni înainte de moarte, sau cînd *Convorbirile literare*, care îi folosise prestigiul atîta vreme în fața opiniei publice, la moartea lui, nu găsea cu cale să publice un singur articol omagial, pînă în anii de după moarte, cînd oficialitatea refuză fonduri pentru înălțarea unui monument scriitorului, astfel că în 1906 statuia lui din Iași este rezultatul unei colecte publice, pînă în 1928, cînd s-a ridicat în sfîrșit în locul magaziei de scînduri ce a stat aproape patru decenii deasupra mormîntului său mausoleul ce și-l dorise — totul, mereu, ne arată că Vasile Alecsandri n-a fost un răsfățat al oficialității din trecut. Fără să-l poată respinge fățiș, pentru că se bucura de un uriaș prestigiu în fața celor mai largi cercuri ale opiniei publice, vechea oficialitate l-a acceptat de nevoie, nemulțumită de profundul caracter popular al operei sale, de realismul și

de militantismul ei, fără să înțeleagă și fără să prețuiască uriașa și valoroasa sa contribuție la dezvoltarea literaturii românești.

La împlinirea primilor zece ani de la moartea scriitorului nostru, o revistă, după ce se întreba : „Cine-și mai aduce aminte de Vasile Alecsandri ?", recunoștea că în fața uitării lui de către oficialitățile culturale ale vremii aceleia se ridică masivă, impunătoare popularitatea de care el continua să se bucure în fața maselor populare, a țărănimii din toate provinciile românești, chiar de dincolo de hotarele de atunci ale țării. „În Transilvania — mărturisea articolul — poeziile lui Alecsandri sînt și mai căutate ; cu deosebire diletanții poporali joacă cu multă dragoste și însuflețire piesele lui teatrale". „Eu voiesc să fiu priceput de plugărimea de la țară..." — spusese Alecsandri prin 1881, și larga popularitate de care s-au bucurat scrierile lui necontenit de la 1848, cînd versuri ale sale deveniseră unul din marșurile revoluționarilor lui Avram Iancu, pînă în zilele noastre, cînd numele său „se bucură de cinstirea poporului", iar „opera lui este larg cunoscută și prețuită în țara noastră" [2], constituie nu numai o răsplată pentru nobila lui concepție despre îndatoririle scriitorului față de masele în mijlocul cărora trăiește, dar și o dovadă că el a izbutit să scrie așa cum a dorit, că el a izbutit în linii mari să întrupeze în creația sa acele imagini în care poporul s-a recunoscut.

Continua simpatie și dragoste a maselor populare pentru Alecsandri, simplă, profundă și sinceră, a compensat din plin prețuirea convențională, falsă, a „lumii bune" din trecut. Această continuă simpatie și dragoste a fost de altfel confirmată de marea admirație și recunoaștere pentru meritele scriitorului pe care au mărturisit-o de-a lungul anilor figuri din cele mai reprezentative ale literaturii și culturii poporului nostru. De pildă, întrebat în 1897 de către Caragiale : „...care e, după d-ta, d-le Hasdeu, cea mai mare figură a literaturii noastre ?" — marele scriitor răspundea cu o fermitate impresionantă și semnificativă, „fără a sta un moment pe gînduri", cum consemnează reportajul : „Alecsandri... Fără nici o îndoială, Alecsandri... El este reprezentantul cel mai puternic, cel mai complet al gîndirii și simțirii românești. El a cîntat toate dorințele, el a plîns

toate nevoile și necazurile romînimii. El a încurajat și a îmbărbătat neamul lui în felul în care acest neam putea mai bine să înțeleagă ; a fost vesel, trist, viteaz, cuminte, răbdător, plin de speranță și de credință, glumeț și înțelept ca poporul romîn însuși. În mintea lui întreagă n-a fost loc pentru nimic ce n-ar fi fost specific romînesc și în talentul lui nici o pornire care să nu fi fost specific romînească. Alecsandri este gloria nediscutabilă a literaturii romînești din secolul acesta. La o așa înălțime nu mai văz alta."

Patru ani mai tîrziu, în 1901, cînd apărea o nouă ediție a poeziilor sale, cel care scria cuvîntul introductiv, poetul A. Vlahuță, o clipă în trecut detractor al lui Alecsandri, spunea acum cuvinte de totală admirație : „El, dintre toți scriitorii noștri, a rămas cel mai aproape de popor, cu inima, cu gîndirea, cu graiul limpede, și cald, și frumos fără multă meșteșugire... cele dintîi versuri pe care le-a rostit, de la sine au ieșit turnate pe măsura și-n bătaia doinei strămoșești. Drumul lui de-aici încolo era hotărît. El a rămas pentru totdeauna și-n tot ce-a scris *bardul poporului romîn.*"

Dezvelirea statuii sale din fața Teatrului Național din Iași, în 1906, a prilejuit, alături de o serie de manifestări oficiale convenționale, și cîteva cuvinte de sinceră prețuire față de Alecsandri. Astfel, între alții, bătrînul N. Gane spunea : „Ca un modest ucenic al lui Vasile Alecsandri, de la care multe am învățat și pe care încă din copilărie m-am deprins a-l iubi și a-l admira, viu cu inima strînsă să aduc prinosul meu de dragoste și recunoștință ilustrului maistru... Reputațiunea lui a pătruns încă de la început... în cele mai adînci straturi ale poporului romîn... El a fost luceafărul împrăștietor de lumină, care a dat un nou și puternic impuls mișcării noastre literare." Chiar un vechi adversar ca Macedonski, ca atîți din cei ce-l atacaseră : Delavrancea, Traian Demetrescu etc., cu prilejul dezvelirii statuii de la Iași, recunoștea cu acea noblețe care strălucea adeseori în contradictoriile sale gesturi : „Ce monument s-ar ridica celui mai mare poet al Doinei naționale, lui Vasile Alecsandri, după opera pe care el singur a clădit-o și care în veci va rămîne nepieritoare ?". De altfel, Delavrancea însuși avea să răscumpere impetuoasele și nedreptele sale atacuri tinerești ce răniseră pe bătrînul scriitor, zmulgîndu-i, alături

de altele, îndureratele versuri din *Unor critici*, atunci cînd, în 1913, vorbind la Academie despre *Estetica poeziei populare*, recunoştea „geniul poetic al lui Alecsandri". Iar cînd se împlineau 25 de ani de la moartea scriitorului, N. Iorga constata cu multă amărăciune că în capitala ţării, unde se aflau statuile atîtor politicieni, statuia lui Alecsandri nu se înălţa.

După primul război mondial, G. Ibrăileanu, H. Sanielevici, Camil Petrescu, Victor Eftimiu şi alţii, pe rînd, în diferite ocazii, în studii speciale sau incidental, aduceau omagiul lor contribuţiei însemnate a marelui poet nu numai la îmbogăţirea patrimoniului literaturii romîne, dar la înnobilarea sufletească şi la îmbărbătarea contemporanilor săi. „La orice răspîntie a istoriei şi a culturii romîne din o bună parte a veacului trecut — scria de pildă Ibrăileanu în 1919 — îl găseşti pe Alecsandri. Din cei o sută de ani de cultură şi literatură romînă modernă, Alecsandri domină aproape cincizeci... Şi cînd noi îi aducem prinosul nostru de admiraţie, nu ne înclinăm numai înaintea memoriei lui, ci şi a memoriei părinţilor noştri, pe care poetul, poetul lor, i-a ajutat să iubească, să viseze şi să nădăjduiască."

Iar cîţiva ani mai tîrziu, marele Sadoveanu, care cu alt prilej mărturisea că la temelia culturii sale literare şi poate a primilor fiori creatori se află, ca la atîţia alţi scriitori începînd cu Eminescu, creaţia lui Alecsandri şi culegerea sa de poezii populare, slăvind marile merite ale scriitorului, se oprea îndelung asupra celui ce-i părea, pe bună dreptate, cel mai însemnat şi cel mai revelator, întrucît scotea în lumină că puternica legătură a scriitorului cu poporul este temelia creaţiei sale. „Alecsandri — afirma Sadoveanu cu incontestabila sa competenţă şi autoritate în acest domeniu — mai are un mare titlu de glorie, pe care se cade să-l subliniem mai ales acum. Intuiţia lui de artist profund şi delicat l-a făcut să se apropie cu pietate şi înţelegere de depozitul sacru al poeziei noastre populare. Alecsandri n-a tratat poezia aceasta populară ca sociolog, ori ca folclorist. A căutat în ea juvaerul şi a ştiut să-l găsească şi să-l valorifice. Oameni neînţelegători, judecînd din alt punct de vedere decît al său, au îndrăznit să condamne această mare operă în care el a adunat aurul sufletului nostru naţional — curăţindu-l de zgură şi de tină. Dar tocmai acesta este

marele lui merit și tocmai aici se dovedește noblețea talentului său — în acest acord cu sufletul popular și cu formula lui artistică."

Așa cum a fost de-a lungul vieții sale și atîția ani după moarte pentru poporul nostru și pentru cei mai buni reprezentanți ai lui, Alecsandri continuă să rămînă îndeosebi astăzi ; nu o simplă figură însemnată din filele unei încremenite istorii a literaturii noastre, dar o pildă luminoasă, vie încă. Mai cu seamă în actualele condiții, cînd opera sa este larg răspîndită, cînd valorificarea moștenirii literare e stimulată, cînd nenumărate noi documente se dau la iveală, figura lui umană și sensul real al creației sale pot fi mai deplin descifrate. De aceea opera lui este acum mai larg ca oricînd răspîndită, mai profund ca oricînd prețuită. Iar scriitorii noștri de astăzi înșiși pot afla în însușirile lui majore un adevărat izvor de învățăminte, un far călăuzitor pentru activitatea lor. Căci, scriitor cetățean, deplin conștient că rădăcinile adevăratei literaturi stau în folclor și în realitatea socială a poporului, că talentul creează îndatoriri, Alecsandri a considerat întotdeauna că artistul nu e decît un produs și un organ de exprimare al poporului. Dacă împrejurările, spunea el — „m-au făcut poet, aceasta am s-o mulțumesc poporului romîn din care m-am născut și care cuprinde în sînul său comoara nesecată de cea mai sublimă poezie". Iar altădată : „poporul... este izvorul celor mai poetice creații, celor mai nepieritoare opere ; și poeții mari, care apar ca niște rari meteori, nu sînt decît revelatorii maeștri a poeziei popoarelor concentrată în sînul lor".

Vasile Alecsandri a fost unul din acești fericiți revelatori ai artei ce rezidă în străfundul sufletului popoarelor și niciodată n-a socotit că există pentru el o favoare și o cinste mai mare decît asta. A stat în mijlocul poporului său, ascultîndu-i bătăile inimii și făcîndu-i inima să bată. Numele lui rămîne pentru totdeauna împletit cu al *Mioriței* și al *Horei Unirii.*

Ca acestea, Alecsandri va dăinui cît va dăinui poporul nostru.

NOTE

I. COPILĂRIA ŞI ANII DE ÎNVĂŢĂTURĂ

1 Ms. 822, f. 1. Nu mai reluăm în această lucrare toate discuţiile în legătură cu originea familiei Alecsandri, nici nu mai dăm numeroasele amănunte asupra etapelor carierii tatălui său sau a diverselor sale rude — firește nu toate lipsite de interes. Cum aici urmărim îndeosebi, aşa cum am arătat în cuvîntul introductiv al cărţii, reconstituirea dezvoltării şi devenirii scriitorului, trecem foarte fugar peste aceste lucruri care în cea mai mare parte a lor, în măsura în care documentele sînt cunoscute, sînt lămurite. Pentru cei care ar vrea să urmărească în mod special aceste aspecte, care nu au o însemnătate deosebită totuşi pentru formarea scriitorului, indicăm cele mai însemnate lucrări în care ele sînt dezbătute, mărginindu-ne la lucrările mai de ansamblu, iar nu la simplele contribuţii mărunte, amintite şi folosite de altfel în cele dintîi, lăsînd la o parte de asemenea şi studii mai ample, ca cele ale lui Petraşcu, Ollănescu etc., care n-au un caracter ştiinţific propriu-zis şi pot fi mai curînd folosite ca documente memorialistice ale contemporanilor. Vezi astfel : Al. T. Dumitrescu : *Despre Vasile Alecsandri.* Bucureşti, 1905 ; N. Zaharia : *Vasile Alecsandri. Viaţa şi opera lui,* Bucureşti, 1919 ; Sever Zotta : *La centenarul lui Vasile Alecsandri,* Iaşi, 1921 ; G. Bogdan-Duică : *Vasile Alecsandri. Povestirea unei vieţi,* Bucureşti, 1926 şi, cea mai bogată, cea mai documentată dintre toate, Elena Rădulescu-Pogoneanu : *Viaţa lui Alecsandri,* Craiova, f.a. [1940].

2 Vezi Sever Zotta : *La centenarul lui Vasile Alecsandri*, Iași, anexa 15.

3 În legătură cu cariera tatălui scriitorului, vezi Sever Zotta, *op. cit.*, p. 10 și urm. ; Al. T. Dumitrescu, *Despre Vasile Alecsandri*, București, 1905 ; Elena Rădulescu-Pogoneanu : *Viața lui Alecsandri*, Craiova, 1940, p. 13 și urm.

4 G. Bogdan-Duică : *Vasile Alecsandri*, București, 1926, p. 6.

5 Vezi *op. cit.*, pp. 6—7, și Ioan C. Filitti, *Domniile romîne sub Regulamentul organic*, București, 1915, p. 583.

6 N. Petrașcu, *Vasile Alecsandri*, București, 1894, p. 43.

7 Vezi Teodor T. Burada. *Istoria teatrului în Moldova*, vol. I, Iași, 1915, p. 143 și urm.

8 V. Alecsandri, *Dridri. Culegere de proză*, II, col. Biblioteca pentru toți, București, 1960, p. 145.

9 În legătură cu asemenea școli și locul lor în viața culturală a țării, vezi studiul lui N. Cartojan : *Pensionatele franceze din Moldova în prima jumătate a veacului al XIX-lea*, în volumul *Omagiu lui Ramiro Ortiz*, București, 1929, pp. 67-75.

10 *Idem*, pp. 146—147.

11 G. Bogdan-Duică, *Op. cit.*, p. 9.

12 V. Alecsandri, *Op. cit.*, p. 147.

13 *Idem.*

14 *Idem*, p. 29.

15 *Idem*, p. 151.

16 N. Petrașcu, *Op. cit.*, p. 49.

17 Ion Ghica, *Scrieri*, vol. III, ed. Minerva, București, 1914, p. 99.

18 Un rezumat al acestor discuții, cu indicații bibliografice, dar cu concluzia greșită că Alecsandri s-ar fi născut în anul 1819,

iar nu în 1821, în Elena Rădulescu-Pogoneanu, *Op. cit.*, pp. 6—8. De altfel, faptul că sora lui Alecsandri, Catinca, era născută în 1819, este un argument hotărîtor împotriva fixării acestui an ca an al naşterii scriitorului. Vezi în această privinţă Sever Zotta, *Op. cit.*, pp. 36—37.

19 Vezi N. Iorga, *Vasile Alecsandri student la medicină*, Bucureşti, 1938. Manuscrisul se află sub numărul 177, între ms. franceze de la Biblioteca Academiei R.P.R.

20 Vezi G. Bengescu, *Vasile Alecsandri*, în *Convorbiri literare*, nr. 2, 1 mai 1886, p. 164.

21 Ion Ghica, *Op. cit.*, p. 101.

22 Marie G. Bogdan, *Autrefois et aujourd'hui*, Bucarest 1929, p. 75.

23 G. Bengescu, *Art. cit.*, pp. 164—165.

24 Sever Zotta, *Op. cit.*, p. 65.

25 Vezi Teodor T. Burada, *Op. cit.*, vol. I, p. 179.

26 Vezi Marie G. Bogdan, *Op. cit.*, p. 75.

27 *Ibidem.*

28 Ms. francez nr. 178 de la Biblioteca Academiei R.P.R.

29 G. Bengescu, *Art. cit.*, p. 167.

30 Marie G. Bogdan, *Op. cit.*, p. 75.

31 *Ibidem.*

32 Ion Ghica, *Op. cit.*, p. 113.

33 Vezi Ion Ghica, *Scrieri*, vol. II, Bucureşti, 1914, p. 164.

34 Vezi Marie G. Bogdan, *Op. cit.*, p. 76.

35 *Ibidem.*

36 Marie G. Bogdan, *Op. cit.*, p. 77.

II. PRIMELE DESCHIDERI DE DRUMURI, PRIMELE LUPTE

1 Sever Zotta, *La centenarul lui Vasile Alecsandri*, Iași, 1921, pp. 65—66.

2 Vezi C. D. Papastate, *Vasile Alecsandri și Elena Negri, cu un jurnal inedit al poetului*, București, 1947, p. 198.

3 Vezi Ioan C. Filitti, *Domniile romîne sub Regulamentul Organic*, București, 1915, p. 548.

4 V. Alecsandri, *Dridri. Culegere de proză*, II, București, 1960, p. 42.

5 Vasile Alecsandri, *Opere complete, Teatru*, vol. I, București, 1875, p. VIII.

6 *Idem*, p. X.

7 A. D. Xenopol, *Istoria partidelor politice în Romînia*, București, 1910, p. 200.

8 V. Alecsandri, *Opere complete*, vol. IV, *Proza*, ed. Minerva, București, 1904, p. 184.

9 A. Russo, *Scrieri postume*, publicate de P. V. Haneș, ed. Scrisul romînesc, Craiova, f.a., p. 76.

10 Teodor T. Burada, *Istoria teatrului în Moldova*, vol. I, Iași, 1915, p. 201.

11 *Idem*, p. 211.

12 *Idem*, p. 213.

13 *Idem*, p. 214 și urm.

14 Marie G. Bogdan, *Autrefois et aujourd'hui*, Bucarest, 1929, p. 78.

15 Gh. Ungureanu, *Frămîntări premergătoare mișcării din 1848 în Moldova*, în *Studii*, nr. 3, 1958, p. 57.

16 V. Alecsandri, *Dridri...*, p. 149.

17 G. Bengescu, *Vasile Alecsandri, Convorbiri literare,* nr. 12, 1 martie, 1888, p. 1033.

18 Ms. 803, f. 1—2. Scrisoarea e reprodusă în volumul V. Alecsandri : *Corespondență,* ediție îngrijită și note de Marta Anineanu, cu o prefață de G. C. Nicolescu, București, 1960, p. 51.

19 Ms. 803, f. 4.

20 Marie G. Bogdan, *Op. cit.,* p. 79.

21 Ms. 3370, f. 259 r.

22 Ion Ghica, *Scrieri,* vol. III, *Scrisori către V. Alecsandri,* București, 1914, p. 161.

23 Ms. 3370, f. 259 r.

24 D. Bolintineanu. *Poezia romînă,* în *Albina Pindului,* nr. 5, 15 aug. 1868, pp. 121—122.

25 *Légendes et doïnes. Chants populaires roumains d'après les recueils de M. B. Alecsandri par Antonin Roques,* în *Timpul,* nr. 161, 22 iulie 1879, p. 2.

26 Jules Michelet, *Légendes démocratiques du Nord,* Paris, 1854, p. 338.

27 Ms. 3370, f. 259 r.

28 N. Iorga, *Istoria literaturii romînești în veacul al XIX-lea,* vol. II, București, 1908, p. 84.

29 Vasile Alecsandri, *Opere complete. Teatru,* vol. I, București, 1875, p. XI.

30 *Idem,* p. XII.

31 *Idem,* p. X.

32 *Ibidem.*

33 *Idem,* p. XIII.

34 Ms. 3370, f. 259 v.

35 Vezi G. Bogdan-Duică, *Vasile Alecsandri*, Bucureşti, 1926, p. 17.

36 Vezi N. Cartojan, *Soarta unei reviste literare în 1844*, în *Convorbiri literare*, 1907, pp. 197—204, 416—429.

37 Scrisoarea, ca anexă la articolul lui Mihail I. Kogălniceanu : *Ştiri noi despre viaţa şi activitatea lui Ludovic Steege*, IV, în *Arhiva românească*, t. X, 1945—1946, pp. 147—148.

38 Poezia în limba franceză : *Tzélébiade*, în ms. A. 36/956 şi în ms. 21, f. 165 r—165 v (aici, într-o transcriere care nu e a lui Alecsandri), de la secţia de manuscrise a Academiei R.P.R. Circulaţia în epocă a acestor versuri o confirmă şi Ioan C. Filitti : *Domniile române sub Regulamentul Organic*, Bucureşti, 1915, p. 653. Vezi de asemenea : ms. 3290 şi coresp. inv. 25 509.

39 Ms. 803, f. 9 şi în *Arhiva românească*, t. X, 1945—1946, p. 151.

40 Scrisoarea lui Kogălniceanu, în *Arhiva românească*, t. X, p. 153.

41 Scrisoarea lui Alecsandri, în *Arhiva românească*, t. X, p. 152.

42 Ms. 803, f. 11 r.

43 Ms. 803, f. 13.

III. IUBIREA

1 Vezi G. Bogdan-Duică, *Vasile Alecsandri*, Bucureşti, 1926, p. 17.

2 V. Alecsandri, *Dridri*, *Culegere de proză*, II, Bucureşti, 1960, p. 40.

3 Vezi Ioan C. Filitti, *Domniile române sub Regulamentul Organic*, Bucureşti, 1915, p. 639.

4 Scrisoarea lui Alecsandri, în *Arhiva romînească*, t. IX, partea II, 1944, p. 273.

5 N. Petraşcu, *Vasile Alecsandri*, Bucureşti, 1894, p. 174.

6 Ms. 803, f. 15.

7 Vezi Gh. Ungureanu, *Frămîntări social-politice premergătoare mişcării revoluţionare din 1848 în Moldova*, în *Studii*, nr. 3, 1958, p. 64.

8 Vezi Ioan C. Filitti, *Domniile romîne sub Regulamentul Organic*, Buc., 1915, p. 481.

9 Ion Ghica, *Scrieri*, vol. III, *Scrisori către V. Alecsandri*, Bucureşti, 1914, p. 392.

10 Al. Papadopol-Calimah, *Scrisori despre Tecuci, Convorbiri literare*, 1885 (19), pp. 364—390.

11 V. Alecsandri, *Op. cit.*, pp. 33—34.

12 *Idem*, p. 33.

13 Vezi ms. 4497 şi G. Bogdan-Duică, *Despre V. Alecsandri. Întîia călătorie la Constantinopol*, în *Viaţa romînească*, nr. 1, ianuarie 1922, pp. 41—53.

14 Vezi Gh. Ungureanu, *Art. cit.*, p. 62 şi urm.

15 *Idem*, p. 64.

16 Vezi *Anul 1848 în Principatele Romîne*, vol. I, p. 16.

17 *Idem*, pp. 13—14.

18 Vezi Gh. Ungureanu, *Art. cit.*, p. 64.

19 Vezi G. Bogdan-Duică, *Vasile Alecsandri*, p. 55.

20 Vezi Sever Zotta, *La centenarul lui V. Alecsandri*, Iaşi, 1921, p. 68.

21 Vezi ms. francez 204 de la Academia R.P.R., notele de la filele 55—58 v., purtînd titlul : *mai 1846*.

22 Vezi Sever Zotta, *Op. cit.*, p. 68.

23 Vezi C. D. Papastate, *Vasile Alecsandri şi Elena Negri, cu un jurnal inedit al poetului,* Bucureşti, 1947, p. 326.

24 În legătură cu aceasta, dă informaţii Alecsandri în articolul despre N. Bălcescu publicat în *Convorbiri literare,* nr. 4, 1, iulie 1876, pp. 189—192. Vezi şi Al. Balaci, *Studii italiene,* Bucureşti, 1958, p. 362 şi urm. Unele informaţii noi în această privinţă, informaţii care dau naştere la unele controverse, aduce studiul lui G. Zane, *Aspecte noi ale vieţii lui N. Bălcescu în lumina unor documente inedite,* în *Studii,* 1960, nr. 1, p. 43 şi urm.

25 Vezi şi N. Cartojan, *Călătoria lui M. Kogălniceanu în Spania,* Bucureşti, 1919 (extras) şi Augustin Z. N. Pop, *Catalogul corespondenţei lui Mihail Kogălniceanu,* Bucureşti, 1959, p. 54.

IV. ÎN VÎLTOAREA REVOLUŢIEI ŞI PRIBEAG PESTE MĂRI ŞI ŢĂRI

1 V. Alecsandri, *Corespondenţă,* E.S.P.L.A., Bucureşti, 1960, p. 230.

2 Al. Odobescu, *Opere,* vol. II, col. Clasicii romîni, E.S.P.L.A., Bucureşti, 1955, p. 132.

3 V. Alecsandri, *Op. cit.,* p. 233.

4 *Bălcescu către Alecsandri. Cinci scrisori comunicate de* I. Bianu, în *Convorbiri literare,* nr. 1, ianuarie 1916, pp. 21—22.

5 *Idem,* p. 23.

6 *Idem,* pp. 25—26.

7 G. I. Lahovari, *O scrisoare uitată a lui C. Negruzzi,* în *Convorbiri literare,* n-rele 11 şi 12, 1 martie 1891, pp. 924—925.

8 Teodor T. Burada, *Istoria teatrului în Moldova,* vol. II, Iaşi, 1922, p. 14.

9 N. Bălcescu, *Opere,* tomul I, partea a II-a, Bucureşti, 1940, p. 99.

10 K. Marx, *Capitalul,* vol. I, ed. a IV-a, Bucureşti, 1960, pp. 261—262.

11 Vezi Gh. Ungureanu, *Frămîntări premergătoare mişcării din 1848 în Moldova,* în *Studii,* nr. 3, 1958, p. 73.

12 *Idem,* pp. 72—73.

13 *Anul 1848...,* I, p. 210.

14 *Idem,* p. 167.

15 V. Alecsandri, *Dridri...,* p. 334.

16 *Anul 1848...,* I, p. 173.

17 *Idem,* p. 230.

18 *Idem,* p. 266.

19 *Bălcescu către Alecsandri...,* loc. cit., p. 28.

20 *Anul 1848...,* I, p. 167.

21 *Idem,* pp. 142—145.

22 *Idem,* p. 166.

23 Scrisoarea lui G. Sion către Bariţ, în *Idem,* p. 224.

24 Vezi G. Bogdan-Duică, *Vasile Alecsandri,* p. 24.

25 Vezi *Anul 1848...,* I, p. 228.

26 M. Kogălniceanu, *Dorinţele partidei naţionale din Moldova,* Iaşi, 1883, pp. 3—4.

27 Vezi *Anul 1848...,* I, p. 227.

28 *Idem,* p. 224.

29 *Idem,* p. 229.

30 *Anul 1848...,* I, p. 181.

31 V. Alecsandri, *Corespondenţă,* p. 237.

32 *Anul 1848...*, I, p. 324.

33 Datele acestea rectifică, după cum se vede, pe cele ale lui G. Bogdan-Duică din *Op. cit.*, p. 26.

34 Vezi Aurel A. Mureşanu, *Planul „Regatului Daciei". Refugiaţii politici din Principate şi romînii braşoveni la 1848*, în volumul *Casina romînă Braşov*, 1935, p. 118.

35 Vezi Gh. Sion, *Proză. Suvenire contimporane*, Minerva, Bucureşti, 1915, p. 225.

36 Vezi Ion Breazu, *Literatura Transilvaniei*, Bucureşti, 1944, pp. 135—136.

37 Vezi vol. *Casina romînă Braşov*, p. 120.

38 În legătură cu această complexă problemă, date şi explicaţii ample se pot afla, între altele, în recenta lucrare *Din istoria Transilvaniei*, II, Editura Academiei Republicii Populare Romîne, Bucureşti, 1961, capitolul datorit lui V. Cheresteşiu : *Revoluţia de la 1848*, p. 1 şi urm.

39 Vezi, de pildă, *Anul 1848...*, I, pp. 291—292.

40 Vezi G. Sion, *Op. cit.*, p. 228.

41 *Idem*, p. 229.

42 Al. Russo, *Scrieri*, comentate de P. V. Haneş, ed. Scrisul romînesc, Craiova, f.a., pp. 111—112.

43 N. Bălcescu, *Op. cit.*, pp. 126—127.

44 *Anul 1848...*, II, p. 193.

45 Vezi *Studii şi documente privitoare la revoluţia romînilor din Transilvania în anii 1848—49*, vol. V, Cluj, f.a., p. 308.

46 *Idem*, p. 303.

47 *Idem*, p. 315.

48 *Anul 1848...*, II, pp. 137—138.

49 *Studii şi documente privitoare la revoluţia romînilor din Transilvania*, vol. V, p. 313.

50 Vezi Al. Russo, *Scrieri postume,* publicate de P. V. Haneş, ed. Scrisul romînesc, Craiova, f.a., pp. 141—143.

51 Vezi G. Bogdan-Duică, *Eftimie Murgu,* Bucureşti, 1937, p. 173; G. Sion, *Op. cit.,* p. 252; *Anul 1848...,* II, pp. 609, 615.

52 Vezi G. Bogdan-Duică, *Op. cit.,* p. 170.

53 V. Alecsandri, *Opere complete. Teatru,* vol. I, Bucureşti, 1875, p. XXXII.

54 Vezi Al. Russo, *Scrieri postume...,* p. 142. În legătură cu aceasta, ca în legătură cu tot ce priveşte activitatea lui Russo, vezi monografia documentată a lui Al. Dima: *Alecu Russo,* Bucureşti, 1957.

55 G. Sion, *Proză. Suvenire contimporane...,* p. 252.

56 Pentru toate datele în legătură cu această acţiune de la Cernăuţi, vezi T. Bălan, *Activitatea refugiaţilor moldoveni în Bucovina în 1848,* Sibiu, 1944.

57 V. Alecsandri, *Dridri...,* p. 114.

58 Marie G. Bogdan, *Autrefois et aujourd'hui,* Bucarest, 1929, pp. 199—201.

59 T. Bălan, *Op. cit.,* pp. 81—82.

60 *Idem,* p. 98.

61 *Idem,* p. 98.

62 *Anul 1848...,* II, p. 616.

63 *Anul 1848...,* III, p. 213.

64 *Idem,* II, pp. 609—610.

65 Ion Muşlea, *O scrisoare inedită a lui Alecsandri şi C. Negri către Bălcescu,* în *Gînd romînesc,* n-rele 11—12, nov-dec. 1937, pp. 558—562.

66 Leonida Bodnărescu, *Scrierile lui Iraclie Porumbescu.* 1898, pp. 122—123.

67 *Ibidem.*

68 V. Alecsandri, *Călătorie în Africa. Culegere de proză*, I, Bucureşti, 1960, p. 119.

69 Vezi *Bălcescu către Alecsandri*, loc. cit., p. 20. Prezenţa lui Miculi în această epocă în Bucovina şi în cercul emigranţilor moldoveni o confirmă şi G. Sion, *Op. cit.*, p. 283. În legătură cu Miculi vezi şi Eugen I. Păunel, *V. Alecsandri şi Carol Miculi*, în *Făt-Frumos*, n-rele 1—2, ian.-aprilie 1935, pp. 19—27 ; nr. 3, mai-iunie 1935, pp. 103—108.

70 T. Bălan, *Op. cit.*, p. 89.

71 Vezi o indicaţie în acest sens în *Anul 1848...*, V, p. 154.

72 Vezi *Anul 1848...*, IV, p. 484.

73 Vezi *Revue de l'Orient, de l'Algérie et des colonies*, 1848, t. IV, pp. 189 şi 250.

74 *Boierii Goleşti*, scrisori adnotate şi publicate de George Fotino, II, Bucureşti, 1939, p. 270.

75 Ms. 803, f. 19—20.

76 Ms. 3370, f. 262.

77 Vezi Olimpiu Boitoş, *Raporturile romînilor cu Ledru-Rollin şi radicalii francezi în epoca revoluţiei de la 1848*, Bucureşti, 1940, p. 176. În felul acesta, în orice caz acest articol poate fi atribuit lui Alecsandri.

78 Vezi I. M. Raşcu, *32 de opere de literatură romînă*, Bucureşti, 1933, pp. 40—41.

79 Vezi *Bălcescu către Alecsandri...*, loc. cit., p. 26.

80 Vasile Alecsandri, *Op. cit.*, p. 188.

81 Vezi scrisoarea lui I. Maiorescu către Bălcescu, din februarie 1849, în Ion Ghica, *Amintiri din pribegie*, I, ed. Scrisul romînesc, Craiova, f.a., p. 160.

82 Vezi N. Petraşcu, *Icoane de lumină*, I, Bucureşti, 1935. pp. 29—42.

83 Vezi M. Kogălniceanu, *Scrisori, 1834—1849*, Bucureşti, 1913, p. 212.

84 Vezi Marta Anineanu, *Catalogul corespondenței lui Vasile Alecsandri*, București, 1957, p. 430.

85 Il. Chendi, *Corespondența lui V. Alecsandri cu bucovinenii*, în *Convorbiri literare*, n-rele 6—8, iun.-aug. 1906, p. 586.

86 Vezi Ion Ghica, *Amintiri din pribegia după 1848*, III, ed. Scrisul românesc, Craiova, f.a., p. 88.

87 *Idem*, II, p. 59.

88 Vezi ms. 803, f. 21.

89 Ms. 803, f. 23—24.

90 *Ibidem.*

91 Ion Ghica, *Op. cit.*, II, p. 153.

92 Ms. 803, f. 27—28.

93 Vezi *Bălcescu către Alecsandri...*, loc. cit., p. 29.

94 B. P. Hasdeu, *Articole și studii literare*, București, 1961, pp. 152—153.

95 V. Alecsandri, *Corespondență*, București, 1960, pp. 65—66.

96 Vezi C. Gane, *Identitatea Coanei Chirița*, în *Convorbiri literare*, 1926, pp. 971—972.

97 Vezi N. Iorga, *Istoria literaturii românești în veacul al XIX-lea...*, vol. III, Vălenii de Munte, 1909, p. 133.

98 V. Alecsandri, *Op. cit.*, p. 169.

99 Ms. 803, f. 30.

100 V. Alecsandri, *Op. cit.*, pp. 60—61.

101 *Idem*, p. 61.

102 În legătură cu Ehrlich, cîteva amănunte și indicații bibliografice în V. Alecsandri, *Op. cit.*, p. 63, nota 8.

103 Vezi Ion Ghica, *Op. cit.*, II, p. 206. În legătură cu activitatea lui Bălcescu în această vreme vezi și Al. Balaci,

Legăturile lui Nicolae Bălcescu cu Giuseppe Mazzini şi Italia, în volumul *Studii italiene,* Bucureşti, 1958, p. 372 şi urm.

104 Vezi Ion Ghica, *Op. cit.,* II, pp. 199 şi 232.

105 *Idem,* p. 291.

106 V. Alecsandri, *Op. cit.,* p. 61.

107 Vezi ms. 5033.

108 V. Alecsandri, *Op. cit.,* p. 187.

109 *Ibidem.*

110 N. Petraşcu, *Op. cit.,* p. 6.

111 Teodor T. Burada, *Istoria teatrului în Moldova,* II, Iaşi, 1922, p. 63.

112 *Idem,* p. 64.

113 Ms. 803, f. 42.

114 V. Alecsandri, *Op. cit.,* pp. 63—64.

115 Ms. 803, f. 43—44.

116 Vezi D. Bolintineanu, *Călătorii,* vol. I, ed. Minerva, Bucureşti, 1915, p. 3.

117 Nestor Camariano, *Primul număr al „Romîniei literare" din 1852 a lui Vasile Alecsandri* (extras din *Revista Fundaţiilor*), Bucureşti, 1940, p. 5.

118 M. K[ogălniceanu], *Jurnalismul romînesc în 1855,* în *Romînia literară,* nr. 5, 30 ianuarie 1855, p. 67.

119 Ms. 803, f. 46—47.

120 Vezi în Gh. Asachi, *Scrieri literare,* II, Bucureşti, 1957, pp. 342—343.

121 Vezi A. Russo, *Scrieri,* ed. Scrisul romînesc, Craiova, f.a., pp. 113, 121.

122 D. Bolintineanu, *Prefață la cîntecele poporane ale d. V. Alecsandri*, în *Reforma*, nr. 49, 18 octombrie 1862, pp. 194—196.

123 D. Bolintineanu, *Poezia romînă*, în *Albina Pindului*, nr. 5, 15 august 1868, p. 122.

124 V. Alecsandri, *Op. cit.*, p. 65.

125 Vezi Sever Zotta, *La centenarul lui Vasile Alecsandri* p. 76.

126 În legătură cu aceasta vezi și Cornelia C. Bodea, *Călătoria lui Bălcescu pe Dunăre în 1852*, în *Studii*, 1957, nr. 1, pp. 161—171.

127 Vezi relatarea acestei întîlniri de către Alecsandri în volumul *Dridri. Culegere de proză*, II, p. 34. Alecsandri avea să mai primească de la Bălcescu, la Paris, o scrisoare prin care-l chema la Palermo, cum a chemat numeroși alți prieteni, înspăimîntat de singurătate. Scrisoarea prin care scriitorul nostru îi răspunde că nu poate veni Bălcescu n-a mai primit-o niciodată. Fără să știe, Alecsandri îi scria după ce amicul său murise. Vezi N. Iorga, *Ultimele scrisori din țară către N. Bălcescu*, București, 1927 și Al. Balaci, *Legăturile lui Nicolae Bălcescu cu Giuseppe Mazzini și Italia*, în volumul *Studii italiene*, București, 1958, p. 376 și urm.

128 Vezi *Boierii Goleşti...*, vol. III, p. 378.

129 Vezi N. Iorga, *Ultimele scrisori din țară către N. Bălcescu*, Academia Romînă, Memoriile secției istorice, București, 1927, p. 6.

130 G. Chanoi [= Ion Ghica], *Dernière ocupation des Principautés danubiennes...*, Paris, 1853, p. 76.

131 V. Alecsandri, *Les Doïnas, poésies moldaves de..., traduites par J.-E. Voïnesco*, Paris, 1853.

132 V. Alecsandri, *Les doïnas...*, IIe édition, Paris, 1855, p. 11.

133 V. Alecsandri, *Les doïnas...*, Paris, 1853, pp. 11—12.

134 Pentru legăturile foarte strînse de prietenie dintre Alecsandri și traducătorul poeziilor sale, munteanul I. Voinescu

II, alături de Bălcescu și Al. Golescu-Arăpilă, una din figurile cele mai avansate ale mișcării progresiste valahe — și devine caracterizant pentru scriitorul nostru că el se apropia mai cu seamă de asemenea oameni — este interesant de văzut ms. francez 137 de la Biblioteca Academiei R.P.R., al cărui autor nu e indicat. Materialele din acest caiet au aparținut însă de fapt lui I. Voinescu II, mort foarte curînd după această dată, în timpul exilului, și poartă indicația manuscrisă foarte semnificativă: „Articole de jurnale și altele lăsate ca amintire amicului meu V. Alecsandri". Cîteva din aceste materiale au fost încredințate de scriitorul nostru lui Bonifaciu Florescu, care le-a publicat în revista sa *Portofoliul romîn* din 1882. Indicațiile lui B. Florescu servesc de altfel la identificarea manuscrisului.

135 V. Alecsandri, *Dridri...*, p. 147.

136 V. Alecsandri, *Călătorie în Africa...*, p. 82.

137 V. Alecsandri, *Corespondență*, București, 1960, p. 66.

138 Vezi Nestor Camariano, *Op. cit.*, p. 17.

139 În această privință, finalul primului capitol, publicat în 1855, și începutul celui de al doilea, scris și publicat în 1868, se contrazic. Ne oprim la data de 1 octombrie, care, fiind așa de precisă, fusese probabil luată de scriitor din notele lui.

140 V. Alecsandri, *Călătorie în Africa...*, p. 310.

141 Ms. 803, f. 53—54.

142 V. Alecsandri, *Dridri...*, p. 152.

V. LUPTA PENTRU UNIRE ȘI PENTRU CONSOLIDAREA EI.

1 Vezi Teodor T. Burada, *Istoria teatrului în Moldova*, vol. II, Iași, 1922, pp. 124—125.

2 Vezi I. Minea, *Lupta pentru „Romînia literară"*, în *Convorbiri literare*, 1916, pp. 382—388; N. Cartojan, *O revistă*

literară în 1851 (Romînia literară), în *Drum drept*, 1913, pp. 141—146.

3 Vezi Teodor T. Burada, *Op. cit.*, pp. 129—130.

4 Ms. 803, f. 61—62.

5 În legătură cu lucrarea memorialistică *En Moldavie. 1855—1856* (Besançon, 1894, 371 p.), vezi V. I. Ghika, *Extracte și analize din cartea «În Moldova» (1855—1856) a lui Ed. Grenier*, în *Convorbiri literare*, 1909 (pp. 1267—1278), 1910 (pp. 44—56), 1910 partea 2-a (pp. 336—350), 1912 (pp. 147—158, 677—686, 1205—1220) și Barbu Slușanschi, *Un poète français patriote moldave : Edouard Grenier en Moldavie*, Paris, 1933.

6 Barbu Slușanschi, *Op cit.*, p. 10.

7 Teodor T. Burada, loc. cit.

8 D. Bolintineanu, *Proză (Manoil. Elena)*, ed. Minerva, București, 1915, p. 60.

9 V. Alecsandri, *Scrisori inedite. Corespondența cu Edouard Grenier. 1855—1865*, Biblioteca pentru toți, București [1911], p. 15.

10 E. Lovinescu, *Ion Ghica la Samos*, în *Convorbiri literare*, nr. 1, ianuarie 1912, p. 61.

11 Vezi Baligot de Beyne, *Excursion en Crimée*, în *Revue de l'Orient*, t. I, 1855, pp. 131—137.

12 Date în legătură cu această călătorie, în ms. 4497 (file răzlețe), unde se află însemnările făcute de scriitor chiar în timpul călătoriei ; în bucata *Suvenire din 1855* (ms. 2253, f. 27—39) și în însemnările lui Baligot de Beyne, reproduse în volumul Mariei G. Bogdan : *Autrefois et aujourd'hui* (Bucarest, 1929, pp. 81—82), pe care autoarea le atribuie în mod greșit lui Alecsandri.

13 Arhiva M. Kogălniceanu. Corespondență. Ms. rom. 1164, f. 172—175.

14 V. Alecsandri, *Scrisori inedite...*, p. 19.

15 Vezi Ion Heliade Rădulescu, *Scrisori din exil*, Bucureşti, 1891, p. 504.

16 Vezi *Acte şi documente...*, II, pp. 917—921.

17 *Idem*, III, pp. 427—430.

18 *Idem*, II, pp. 966—972.

19 *Idem*, II, p. 965.

20 *Idem*, II, pp. 966—994.

21 Vezi A. Oţetea, *Însemnătatea istorică a Unirii*, în *Studii* nr. 1, 1959, p. 25.

22 În legătură cu împrejurările istorice ale Unirii, vezi îndeosebi studiile apărute în revista *Studii*, nr. 1, 1959, număr consacrat în întregime împlinirii a 100 de ani de la Unirea Ţărilor Romîne, şi cele din volumul *Studii privind Unirea Principatelor*, Bucureşti, 1960.

23 Chivu Stoica, *100 de ani de la Unirea Ţărilor Romîne*, în *Studii*, nr. 1, 1959, p. 10.

24 Vezi *Acte şi documente...*, III, p. 522.

25 *Idem*, p. 531.

26 *Idem*, p. 597.

27 Vezi Barbu Slușanschi, *Op. cit.*, p. 81.

28 Ms. 4499, f. 27 şi urm.

29 Vezi A. D. Xenopol, *Istoria romînilor din Dacia Traiană*, ed. III, vol. XII, Bucureşti, 1930, p. 233.

30 Vezi *Acte şi documente...*, III, p. 1036.

31 *Idem*, IV, pp. 371—372.

32 Al. Cretzianu, *Din arhiva lui Dumitru Brătianu*, vol. II, Bucureşti, 1934, p. 115.

33 V. Alecsandri, *Scrisori inedite. Corespondenţa cu Edouard Grenier*, Bucureşti [1911], p. 25.

34 C. A. Rosetti, *Doine şi lăcrimioare de dl. V. Alecsandri*, în *Steaua Dunării*, nr. 15, 14 febr. 1856, p. 60; nr. 27, 31 mai 1856, p. 108.

35 Vezi *Acte şi documente...*, III, pp. 1139—1142.

36 Vezi I. Ghica, *Scrieri*, vol. III, *(Scrisori către V. Alecsandri)*, ed. Minerva, Bucureşti, 1914, p. 251.

37 Vezi *Acte şi documente...*, IV, p. 39.

38 *Idem*, pp. 84—86.

39 *Idem*, p. 117.

40 *Idem*, pp. 159—161.

41 *Idem*, pp. 165—170.

42 *Idem*, p. 327.

43 *Idem*, p. 269.

44 *Idem*, p. 304.

45 *Idem*, pp. 4—5

46 Vezi Victor Slăvescu, *Vasile Alecsandri şi Victor Place în 1857*, în *Revista Fundaţiilor*, nr. 4, aprilie 1944, p. 148.

47 *Acte şi documente...*, IV, p. 331.

48 Vezi A. D. Xenopol, *Op. cit.*, p. 259; *Acte şi documente...*, IV, p. 902.

49 Vezi *Acte şi documente...*, IV, pp. 857, 881; V, p. 37.

50 *Idem*, V, p. 47.

51 *Idem*, IV, pp. 497—500.

52 *Idem*, V, pp. 96—97.

53 *Idem*, pp. 50—51.

54 Vezi A. D. Xenopol, *Op. cit.*, p. 264.

55 Vezi *Acte şi documente...*, V, p. 610.

56 *Idem*, VI, 1, p. 80.

57 Vezi ms. 3351, f. 112—113.

58 Victor Slăvescu, *Op. cit.*, p. 148.

59 Vezi V. Alecsandri, *Scrisori inedite...*, p. 48.

60 Victor Slăvescu, *Op. cit.*, p. 150.

61 Ms. 4499, f. 63.

62 Ms. 4499, f. 66.

63 V. Alecsandri, *Scrisori inedite...*, p. 51.

64 Vezi *Acte şi documente...*, VII, pp. 619—622, Vezi şi articolul din *Steaua Dunării* care comentează acest act, *Idem*, pp. 708—710.

65 Vezi *Idem*, pp. 730—731. Vezi, de asemenea, şi pentru alte amănunte privind lupta şi intrigile din această perioadă, volumul *Documente privind Unirea Principatelor*, II. *Rapoartele consulatului Austriei din Iaşi (1856—1859)*, Bucureşti, 1960.

66 Vezi *Acte şi documente...*, VII, p 764

67 *Idem*, pp. 854—856.

68 *Idem*, pp. 1084—1093.

69 Vezi în V. Alecsandri, *Dridri. Culegere de proză*, II, col. Biblioteca pentru toţi, Bucureşti, 1960, p. 157 şi urm., reprodus articolul identificat de noi în *Convorbiri literare*, unde fusese publicat nesemnat.

70 Vezi *Acte şi documente...*, VII, pp. 850—851.

71 *Idem*, p. 1169.

72 *Acte şi documente...*, IX, pp. 461—462.

73 Lucrurile se pot reconstitui într-o măsură pe baza telegramei lui Alecsandri către Negri din Iaşi, 3 dec. 1859 (ms. 4644, f. 9), a scrisorii lui Negri către Alecsandri din Constantinopol, 14/26 dec. (în text este greşit : octombrie) 1859 (reprodusă în Marie G. Bogdan, *Autrefois et aujo-*

urd'hui, Bucarest, 1929, pp. 213—215) și a scrisorii lui V. Alecsandri, din București, 4 ian. 1860 (coresp. inv. 11.874), aceasta din urmă în volumul V. Alecsandri, *Corespondență*, București, 1960, p. 190. Explicația pe care o propune Marta Anineanu (în nota de la pagina 192 a volumului V. Alecsandri, *Corespondență)* nu rezistă unei critici atente. De altfel, că nu era vorba de renunțarea lui Negri la candidatura la domnie — absolut fără nici un rost la sfîrșitul anului 1859 — o dovedește chiar amănuntul că acesta vorbește, în scrisoarea din care Marta Anineanu reproduce, invitația ce-i fusese făcută de „a declara... ca neavenit *un legat făcut mie în vederea domniei...*" (sublinierea mea, G.C.N.).

74 *Acte și documente...*, VII, pp. 1256—1258.

75 Versurile au apărut în *Steaua Dunării*, dec. 1858, p. 280 Ele au fost atribuite pentru prima oară lui Alecsandri de către N. Iorga în însemnarea *O poezie politică uitată a lui Alecsandri*, din *Studii și documente cu privire la istoria românilor*, vol. XVIII, București, 1910, p. 95. O confirmare a intuiției istoricului nostru literar, care nu mai lasă nici o îndoială asupra paternității acestei poezii, am putut afla în volumul lui Șt. Meteș, *Din relațiile și corespondența poetului G. Sion...*, Cluj, 1939, p. 48, unde într-o scrisoare a lui C. Hurmuzache însuși, din Iași, 21 ianuarie 1860, acesta mărturisea corespondentului său : „Îți aduci aminte de niște versuri ce *Steaua Dunării* mi-au adresat în decemvrie 1858, versuri care mă mustrau pentru că sprijineam candidatura lui beizade Grigori ? Acum tocma am aflat de la Mitică [= Dimitrie A. Sturza, secretarul căimăcămiei la 1858] și de la Panu, că acele versuri erau făcute de Alecsandri, care avea sumeția de a se gîndi la domnie ! Acum poți cunoaște din ce motiv mi s-au adresat acele versuri." Și împrejurările relatate de noi pînă aici și atitudinea lui Alecsandri, despre care va fi vorba mai departe, cu ocazia posibilității de a fi ales domn, infirmă însă raționamentul lui Hurmuzache și nu știrbesc întru nimic valoarea etică a poeziei din *Steaua Dunării*.

76 Vezi D. A. Sturdza : *Însemnătatea divanurilor Ad-hoc din Iași și București în istoria renașterii Românie*i. București. 1912, p. 640.

77 Vezi *Acte şi documente...*, VIII, p. 299.

78 Scrisoarea în Arhiva V. Alecsandri. Vezi şi Marta Anineanu : *Catalogul corespondenţei lui Vasile Alecsandri*, p. 2.

79 Vezi A. D. Xenopol, *Op. cit.*, p. 289.

80 Vezi D. Bolintineanu, *Viaţa lui Cuza-Vodă*, Bucureşti, 1869, pp. 9—10.

81 N. Gane, *Amintiri (1848—1891)*, ed. Scrisul romînesc, Craiova, f.a., pp. 31—32. Vezi o mărturie în acelaşi sens a lui Vaillant, în *Acte şi Documente...*, IX, p. 295.

82 Scrisoarea manuscris în Arhiva Alecsandri, la B.A.R.P.R.

83 Vezi A. D. Xenopol, *Op. cit.*, p. 290.

84 *Ibidem.*

85 D. Bolintineanu, *Op. cit.*, p. 11.

86 *Idem*, p. 10

87 Vezi D. A. Sturdza, *Însemnătatea divanurilor Ad-hoc din Iaşi şi Bucureşti în istoria renaşterii Romîniei*, Bucureşti, 1912, p. 668.

88 N. Gane, *Op. cit.*, p. 34.

89 *Idem*, p. 38.

90 Vezi A. Oţetea, *Însemnătatea istorică a Unirii*, în *Studii privind Unirea Principatelor*, Bucureşti, 1960, p. 28.

91 Vezi D. Bolintineanu, *Op. cit.*, p. 21. În *Memorii*, vol. VII (Bucureşti, 1939, p. 114), N. Iorga arată a fi descoperit în vechea casă a Creţuleştilor din Bucureşti, în rămăşiţe de arhive uitate, „frumoasa proclamaţie a lui Cuza-Vodă către munteni în 1859, scrisă de V. Alecsandri" — ceea ce confirmă strînsa colaborare a domnitorului cu scriitorul ce-i era ministru.

92 Vezi V. Alecsandri, *Corespondenţă*, Bucureşti, 1960, p. 190.

93 Cornelia C. Bodea, *Actul original al alegerii prealabile a lui Alexandru I. Cuza, domn al Principatelor Unite*, în *Studii*, nr. 1, 1960, p. 264.

94 *Idem*, p. 265.

95 *Idem*, p. 272.

96 V. Alecsandri, *Călătorii, misiuni diplomatice*, ed. III, Scrisul romînesc, Craiova, f.a., p. 217.

97 *Idem*, p. 218.

98 V. Alecsandri, *Op. cit.*, p. 292.

99 *Acte şi Documente...*, IX, p. 297.

100 Vezi *Acte şi documente...*, VIII, p. 696 ; A. D. Xenopol, *Domnia lui Cuza-Vodă*, vol. I, Iaşi, 1903, pp. 74—75.

101 R. V. Bossy, *Agenţia diplomatică a Romîniei în Paris şi legăturile politice franco-romîne sub Cuza-Vodă*, Bucureşti, 1931, p. 164.

102 Vezi A. D. Xenopol, *Op. cit.*, vol. II, p. 263

103 *Idem*, p. 266.

104 V. Alecsandri, *Op. cit.*, pp. 263—264.

105 *Idem*, p. 257.

106 V. Alecsandri, *Op. cit.*, p. 260

107 *Idem*, p. 261.

108 *Idem*, pp. 277—278.

109 Vezi scrisoarea în Arhiva V. Alecsandri. Corespondenţă, la B.A.R.P.R. Vezi şi Marta Anineanu, *Catalogul corespondenţei lui Vasile Alecsandri*, Bucureşti, 1957, p. 4.

110 V. Alecsandri, *Op. cit.*, p. 282.

111 Vezi T. Onciulescu, *G. Vegezzi-Ruscalla e i Romeni* (extras din *Ephemeris Dacoromano*. Annuario della scuola romena di Roma), Roma, 1940, p. 57.

112 V. Alecsandri, *Op. cit.*, p. 287.

113 *Idem*, pp. 287—288.

114 Vezi Ion Ghica, *Amintiri din pribegia dupa 1848*, vol. III, ed. Scrisul romînesc, Craiova, f.a., p. 3 şi urm.

115 Vezi A. D. Xenopol, *Op. cit.*, I, p. 101 ; R. V. Bossy, *Op. cit.*, pp. 46—47.

116 Scrisoarea în Arhiva V. Alecsandri. Corespondență, la B.A.R.P.R. Vezi Marta Anineanu, *Op. cit.*, p. 5.

117 Ms. 2254.

118 Vezi între altele N. Corivan, *Scopul misiunii secrete a lui Bălăceanu...*, în *Cercetări istorice*, VIII—IX, pp. 64—83. Obiectivul misiunii lui Bălăceanu este de altfel limpede dezvăluit de către acesta însuși în memoriile sale aflate într-o copie dactilografiată la Secția de manuscrise a Bibliotecii Academiei R.P.R. La o intervenție categorică a lui Napoleon III, care cerea Principatelor manifestări militare și, la nevoie, chiar intervenția directă în Transilvania, pentru a susține, paralel cu campania din Italia, acțiunea insurecțională a ungurilor, Cuza răspundea printr-o scrisoare al cărei purtător era Bălăceanu, în spiritul pe care-l arătase și Alecsandri, că această intervenție îi era imposibilă înaintea unui aranjament precis cu emigrația maghiară privitor la situația romînilor din Transilvania. Vezi *Souvenirs de I. Bălăceanu*, p. 43, în Arhiva I. Bălăceanu, I, ms. 1.

119 Datele sînt stabilite pe baza vizelor pe pașaportul scriitorului, aflat în Arhiva V. Alecsandri de la B.A.R.P.R.

120 Vezi Marta Anineanu, *Op. cit.*, p. 125.

121 O copie autografă a lui Alecsandri în Arhiva V. Alecsandri de la B.A.R.P.R. Vezi și Marta Anineanu, *Op. cit.*, p. 125.

122 A. D. Xenopol, *Op. cit.*, II, p. 311.

123 Vezi în legătură cu contribuția lui Alecsandri în această privință și următoarele studii : N. Corivan, *Lupta diplomatică pentru recunoașterea dublei alegeri a lui Al. I. Cuza* în *Studii privind Unirea Principatelor*, București, 1960, pp. 387—412 ; Dan Berindei, *Lupta diplomatică a Principatelor Unite pentru desăvîrșirea Unirii (1859—1862)*, în același volum, p. 413 și urm.

124 V. Alecsandri, *Corespondență*, București, 1960, p. 190.

125 Coresp. inv. 11876 la Secția de ms. a Bibliotecii Academiei R.P.R.

126 Vezi scrisoarea către Pantazi Ghica din 25 mai 1866, ms. 2619, f. 10—11.

127 În legătură cu aceste evenimente, vezi A. D. Xenopol, *Op. cit.*, I, p. 135.

128 N. T. Orășanu : *O epistolă către d. V. Alecsandri, ministru secretar de Stat la Ministerul din afară* în *Reforma* nr. 17, 1/13 noiembrie 1859, pp. 67—68.

129 Prezența activă în viața politică a țării a acestor „moderați" ne este confirmată de N. Iorga *(Histoire des Roumains...*, vol. IX : *Les unificateurs*, Bucarest, 1944, pp. 427, 433), de Xenopol (*Domnia lui Cuza-Vodă*, vol. I, pp. 142, 147, 264 etc. ; *Istoria partidelor politice în Romînia*, București, 1910, p. 403), de un martor ocular atît de apropiat și de cinstit ca D. Bolintineanu (*Viatia lui Cuza-Vodă*, București, 1869, p. 61), de presa timpului, pînă la revistele umoristice ale lui N. Orășanu, ca să nu mai vorbim de scrierile dramatice ale lui Alecsandri.

130 Vezi A. D. Xenopol, *Op. cit.*, I, p. 89.

131 [Articol de fond fără titlu], în *Dîmbovița*, nr. 37, 24 febr. 1860, p. 141.

132 Ms. 803, f. 79.

133 Ms. 803, f. 81.

134 *Ibidem.*

135 V. Alecsandri, *Op. cit.*, p. 166.

136 *Idem*, p. 70.

137 *Idem*, p. 166.

138 Vezi scrisoarea către Luchian în Arhiva V. Alecsandri. Coresp., 27.856.

139 V. Alecsandri, *Scrisori inedite. Corespondența cu Edouard Grenier...*, p. 51.

140 Scrisoarea, în Arhiva V. Alecsandri. Coresp., 27.856. În legătură cu chipul plin de rezerve și chiar de reprobare cu care fusese privită această călcare a prejudecăților de clasă de către V. Alecsandri, un ecou, greu altfel de găsit, extrem de interesant și de elocvent, ne oferă Slavici în romanul *Cel din urmă Armaș*, București, 1923, p. 80.

141 Vezi ms. 803, f. 91—92.

142 V. Alecsandri, *Scrisori*, București, 1904, p. 26.

143 Vezi G. Ibrăileanu, *Spiritul critic în cultura românească*. ed. III, f.a., p. 127 și urm.

144 Ms. 803, f. 91.

145 Ms. 803, f. 95—96.

146 R. V. Bossy, *Op. cit.*, p. 38.

147 În legătură cu înființarea agenției diplomatice de la Paris, vezi Dan Berindei, *Înființarea agenției Principatelor-Unite la Paris*, în *Studii*, nr. 6, 1960, pp. 99—119, și Cornelia C. Bodea, *Din acțiunea de pregătire a Agenției diplomatice de la Paris*, *Idem*, pp. 121—148, din care reiese rolul însemnat jucat de V. Alecsandri.

148 Scrisoarea către Cuza, în ms. 924 (Papadopol-Calimah), f. 588—593 ; cea către I. Alecsandri, în Arhiva V. Alecsandri. Corespondență, la B.A.R.P.R.

149 Scrisoarea în Arhiva V. Alecsandri. Corespondență, la B.A.R.P.R.

150 Scrisoarea în Arhiva V. Alecsandri. Corespondență, la B.A.R.P.R.

151 Scrisoarea în ms. 2254, f. 164.

152 Vezi Arhiva V. Alecsandri. Corespondență ; vezi, de asemenea, Marta Anineanu, *Op. cit.*, p. 111.

153 Vezi scrisoarea către Iancu Alecsandri, loc. cit. Vezi și Marta Anineanu, *Op. cit.*, p. 6.

154 Vezi Sever Zotta, *La centenarul lui Vasile Alecsandri*, Iaşi, 1921, pp. 83—84.

155 Vezi V. Slăvescu, *Romînia la expoziţia universală din 1862*, pp. 163—177 (în anexă, corespondenţa purtată, cu scrisorile lui Alecsandri).

156 Vezi Marta Anineanu, *Op. cit.*, p. 6.

157 În aprilie 1861, de pildă, scrupulos în îndeplinirea îndatoririlor sale de tot felul, scria fratelui său, care era în ţară, să dea 450 galbeni lui Cuza, reprezentînd dobînda pe ultimele şase luni la o sumă împrumutată, după cît se pare, destul de mare, probabil cam zece mii de galbeni.

158 Scrisoarea în Arhiva V. Alecsandri. Corespondenţă.

159 V. Alecsandri, *Corespondenţă*, Bucureşti, 1960, pp. 192—193.

160 *Idem*, pp. 193—194.

161 Vezi în legătură cu această problemă *Din istoria Transilvaniei*, II, Bucureşti, 1961, p. 5 şi urm.

162 Vezi R. Bossy, *Op. cit.*, p. 224.

163 V. Alecsandri, *Op. cit.*, p. 77.

164 *Idem*, p. 80.

165 Ms. 803, f. 101—102.

166 V. Alecsandri, *Op. cit.*, p. 75.

167 *Idem*, p. 77.

168 Vezi ms. 5742, f. 34—43, şi G. Zane, *Politica economică în epoca Unirii şi capitalul străin*, în *Studii*, nr. 1, 1960, p. 254.

169 Ms. 819, f. 2 v.

170 D. Bolintineanu, *Prefaţă la cînticele poporane ale d-lui V. Alecsandri dedicate azilului Elena*, în *Reforma*, nr. 49, 18 octombrie 1862, pp. 194—196.

171 Vezi Gh. Duzinchevici, *Cuza-Vodă şi revoluţia polonă din 1863*, Bucureşti, 1935, p. 22.

172 Il. Chendi, *Corespondența lui V. Alecsandri cu bucovinenii*, în *Convorbiri literare*, n-rele 6—8, iunie-aug. 1906, p. 590.

173 *Idem*, p. 591.

174 Poezia în Gh. Asachi, *Scrieri literare*, I, București, 1957, pp. 163—164 ; vezi și G. Bogdan-Duică, *Vasile Alecsandri. Admiratori și detractori* (extras din *Analele Acad. Romîne*), București, 1922, pp. 339—340.

175 Em. Creţulescu, *Vasile Alecsandri*, în *Revista romînă*, oct.-dec., 1862, p. 772.

176 Pantazi Ghica : *Littérature*, în *La Voie de la Roumanie*, nr. 22, 30 aprilie 1863, pp. 86—87.

177 V. Alecsandri, *Opere complete. Teatru*, vol. I. București, 1875, p. XXIII.

178 *Idem*, p. XXII

179 Vezi de ex. *Aghiuță*, nr. 2, 10 noiembrie 1863, p. 9.

180 Bogdan Petriceicu-Hasdeu, *Scrieri literare, morale și politice*, tomul II, ed. Fundația pentru literatură și artă, București, 1937, pp. 52—53.

181 Ms. 2619, f. 4—5.

182 Vezi ms. 5742, f. 35.

183 Ms. 803, f. 116. Pentru înțelegerea deplină a aluziei la vînzarea scaunelor, vezi amănunte în A. D. Xénopol, *Domnia lui Cuza-Vodă*, vol. I, p. 272.

184 Vezi Pantazi Ghica, *Impresiuni de călătorie în Moldavia*, în *Independența romînă*, nr. 73, 5 oct. 1863, pp. 290—292.

185 Vezi R. V. Bossy, *Op. cit.*, pp. 301—303, și Ioan Hudiță, *Franța și Cuza-Vodă. Lovitura de Stat proiectată în 1863*, București, 1941, pp. 90—92, 97—99.

186 Vezi Marta Anineanu, *Op. cit.*, p. 491.

187 Vezi C. Gane, *Vasile Alecsandri refuzat la Comedia Franceză*, în *Arhiva romînească*, tomul IV, 1940, pp. 219—228.

188 Vezi Arhiva Cuza, vol. II, f. 403, la B.A.R.P.R.

189 Vezi Iacob Negruzzi, *Amintiri din Juniumea*, Bucureşti, f.a., pp. 109—110.

190 A. D. Xenopol, *Op. cit.*, vol. II, p. 365. Că Alecsandri era perfect iniţiat în tainele politice, în planurile loviturii de Stat şi în obiectivele ei, inclusiv împroprietărirea ţăranilor, în legătură cu care fusese de altfel trimis în străinătate să pledeze şi o făcuse fără nici o ezitare, cum făcea lucrurile ce se potriveau convingerilor sale, o confirmă o întîmplătoare mărturie a lui Kogălniceanu, prim-ministru în momentul cînd scriitorul plecase în noua sa misiune din 1863. Într-adevăr, într-o scrisoare din 1881, acesta îi scria lui Alecsandri : „Tu ştii ca şi mine cum s-a făcut 2 mai !" (în G. T. Kirileanu, *O scrisoare a lui M. Kogălniceanu către V. Alecsandri*, *Arhiva romînească*, t. VI. 1941, p. 83).

191 Poezia, exclusă de cele mai multe din vechile ediţii tocmai din cauza conţinutului ei, se află în V. Alecsandri, *Poezii*, vol. II, Bucureşti, 1955, p. 257, greşit încadrată de mine la acea dată între postume.

192 V. Alecsandri, *Corespondenţă*, pp. 174—175.

193 În această privinţă, judecăţi foarte preţioase oferă onestul D. Bolintineanu, în *Viatia lui Cuza Vodă*. Bucureşti, 1869, p. 45 şi urm.

194 Vezi *Souvenirs de I. Bălăceanu*, în Arhiva I. Bălăceanu, I, ms. 1, f. 58 (text dactilografiat la secţia de manuscrise de la Biblioteca Academiei R.P.R.).

195 V. Alecsandri, *Op. cit.*, p. 179.

196 Il. Chendi, *Art. cit.*, loc. cit., p. 599.

197 V. Alecsandri, *Op. cit.*, p. 83.

198 Vezi Marta Anineanu, *Op. cit.*, p. 288.

199 Il. Chendi, *Art. cit.*, loc. cit., p. 592.

200 *Idem*, p. 593.

201 *Idem*, p. 594.

202 *Idem*, p. 598.

203 *Idem*, p. 599.

204 V. Alecsandri, *Op. cit.*, p. 169.

205 *Idem*, p. 174.

VI. LA MIRCEŞTI

1 Il. Chendi, *Corespondenţa lui V. Alecsandri cu bucovinenii*, în *Convorbiri literare*, nr. 10, oct. 1906, pp. 953—954.

2 Vezi scrisoarea în A. D. Xenopol, *Domnia lui Cuza-Vodă*, II, Iaşi, 1903, pp. 476—479.

3 Vezi scrisoarea din 3 aprilie 1866 către Pantazi Ghica, în ms. 2619, f. 8—9.

4 Vezi Elena Perticari Davila, *Din viaţa şi corespondenţa lui Carol Davila*, Bucureşti, 1935, p. 183.

5 Il. Chendi, *Op. cit.*, loc. cit., p. 958.

6 Ms. 2619, f. 10—11.

7 Ms. 2619, f. 8—9.

8 Ms. 2619, f. 12—13.

9 Sever Zotta, *La centenarul lui V. Alecsandri*, Iaşi, 1921, p. 85.

10 Il. Chendi, *Op. cit.*, loc. cit., p. 1096

11 V. Alecsandri, *Scrisori*, publicaţie îngrijită de Il. Chendi şi E. Carcalechi, Bucureşti, 1904, p. 261.

12 Vezi *Analele Societăţii Academice Romîne*, tom. I, pp. 32, 33.

13 G. Panu, *Amintiri de la Junimea din Iaşi*, vol. II, Bucureşti, 1910, p. 113.

14 Scrisoarea în Arhiva V. Alecsandri. Corespondență, la B.A.R.P.R.

15 Il. Chendi, *Corespondența lui V. Alecsandri cu bucovinenii*, loc. cit., p. 1098.

16 Il. Chendi, *Documente privitoare la viața și scrierile lui Vasile Alecsandri. Corespondența cu colonelul Pisoschi*, în *Convorbiri literare*, n-rele 11—12, nov.-dec., 1905, p. 993.

17 *Ibidem.*

18 Ms. 2619, f. 34—35 și în V. Alecsandri, *Corespondență*, București, 1960, p. 177.

19 *Idem*, f. 35, și în V. Alecsandri, *Op. cit.*, p. 177.

20 Ms. 2619, f. 341.

21 Il. Chendi, *Corespondența lui V. Alecsandri cu bucovinenii*, în *Convorbiri literare*, nr. 10, oct. 1906, p. 960.

22 Ms. 2619, f. 12 v.

23 Ms. 2619, f. 13.

24 Ms. 2619, f. 13. r-v.

25 Il. Chendi, *Art. cit.*, în *Convorbiri literare*, n-rele 11—12, nov.-dec., 1906, p. 1096.

26 Ion G. Sbiera, *Familia Sbiera...*, Cernăuți, 1899, p. 235.

27 V. Alecsandri, *Scrisori...*, p. 37.

28 Vezi Augustin Z. N. Pop, *Catalogul corespondenței lui Mihail Kogălniceanu*, București, 1959, pp. 196, 197, 201, 202, 204, 213, 221, 225, 228.

29 V. Alecsandri, *Scrisori...*, p. 48.

30 *Idem*, p. 50.

31 *Ibidem.*

32 *Idem*, p. 54.

33 Il. Chendi, *Corespondența lui V. Alecsandri cu bucovinenii*, loc. cit., p. 1101.

34 *Idem*, p. 1099.

35 Vezi V. Mîndra, *O întîlnire între Ibsen şi Alecsandri?*, în *Gazeta literară*, nr. 37, 8 sept. 1960, p. 6.

36 V. Alecsandri, *Scrisori...*, p. 51.

37 Vezi Marie G. Bogdan, *Autrefois et aujourd'hui*, Bucarest, 1929, pp. 85—87. Dulapul acesta „cu muzică" este pomenit şi într-o scrisoare a lui C. Negri către Kogălniceanu, din februarie 1869 (vezi G. G. Mironescu, *O scrisoare a lui Constantin Negri*, în *Arhiva românească*, t. VI, 1941, p. 75).

38 *Idem*, pp. 95, 96.

39 *Idem*, p. 99.

40 *Idem*, p. 109.

41 *Idem*, p. 105.

42 V. Alecsandri, *Scrisori inedite. Corespondenţa cu Edouard Grenier*, Bucureşti, 1911, pp. 54—55.

43 Vezi I. N[egruzzi], *O scrisoare inedită a lui Alecsandri către Ion Ghica*, în *Convorbiri literare*, nr. 9, 1 dec. 1890, pp. 721—726.

44 V. Alecsandri, *Scrisori...*, p. 53.

45 Ms. 803, f. 135.

46 V. Alecsandri, *Scrisori...*, p. 58.

47 V. Alecsandri, *Dridri. Culegere de proză*, II, Biblioteca pentru toţi, Bucureşti, 1960, p. 42.

48 *Idem*, pp. 4—5.

49 V. Alecsandri, *Scrisori...*, p. 59.

50 I. Cratiunesco, *Le peuple roumain d'après ses chants nationaux, Paris*, 1874, pp. 327—328.

51 G. Vîrnav-Liteanu, *Alecsandri*, în *Convorbiri literare*, nr. 10, 1 ianuarie 1873, p. 369.

52 *Vasile Alecsandri,* în *Revue du monde latin,* 1895, p. 308.

53 Marie G. Bogdan, *Op. cit.,* p. 111.

54 V. Alecsandri, *Scrisori...,* p. 29.

55 V. Alecsandri, *Dridri...,* p. 58.

56 V. Alecsandri, *Scrisori...,* p. 59.

57 Vezi I. E. Torouțiu, *Studii și documente literare,* vol. IV, București, 1933, pp. 447—448.

58 G. Panu, *Amintiri de la Junimea din Iași,* vol. I. București, 1908, p. 72. După procesul-verbal al ședinței Junimii în care s-a citit *Dumbrava Roșie,* Panu n-ar fi luat parte la ședință. E posibil însă el să nu fi fost înregistrat, nefiind considerat junimist. În orice caz, amintirile lui Panu consemnează ceva din atmosfera acelui moment în jurul lui Alecsandri.

59 G. Vîrnav-Liteanu, *Dumbrava Roșie,* în *Convorbiri literare,* nr. 4, 1 iulie 1874, pp. 153—154.

60 Vezi I. E. Torouțiu, *Studii și documente literare,* vol. II, București, 1932, p. 200.

61 *Literatura și arta,* în *Familia,* nr. 21, 21 mai/2 iunie 1872, p. 249.

62 V. Alecsandri, *Scrisori...,* p. 262.

63 *Idem,* p. 263.

64 Vezi volumul : *Doliul țării la moartea lui Alessandru Ioan Cuza,* Iassy, 1873, p. 82.

65 Vezi V. Alecsandri, *Scrisori...,* p. 64.

66 Vezi scrisoarea din 3 septembrie 1874 către Millo, în Arhiva M. Millo, la Biblioteca Acad. R.P.R.

67 Scrisoarea la Biblioteca Acad. R.P.R. Coresp., inv. 25769.

68 V. Alecsandri, *Scrisori...,* p. 63.

69 V. Alecsandri, *Opere complete. Partea întîia. Teatru,* vol. II, București, 1875, pp. XXV—XXVI.

70 C. Gane, *„Boierii şi Ciocoii" lui Alecsandri cu prilejul unor scrisori inedite de la Kotzebue şi Kogălniceanu,* în *Arhiva romînească,* tomul V, 1940, p. 211.

71 Scrisoarea către Millo din 5 sept. 1874, în Arhiva M. Millo, la Biblioteca Acad. R.P.R.

72 V. Alecsandri, *Scrisori...,* p. 64.

73 Marie G. Bogdan, *Autrefois et aujourd'hui...,* pp. 123, 126.

74 V. Alecsandri, *Op. cit.,* p. 68.

75 Vezi Cezar Bolliac, *D-n Vas. Alecsandri,* în *Transilvania,* nr. 18, 15 sept. 1875, p. 203.

76 Vezi V. Alecsandri, *Corespondenţă...,* p. 170.

77 La 1 aprilie 1872, într-o scrisoare către Negruzzi, el arăta că demult trimisese materialul pentru volumul I (vezi V. Alecsandri, *Scrisori...,* p. 60).

78 I. Vulcan, *Literatura romînă în 1875,* în *Familia,* nr. 32, 28 dec. 1875, pp. 609—613.

79 *V. Alecsandri,* în *Albina Carpaţilor,* nr. 24, 1878, p. 278.

80 Marie G. Bogdan, *Op. cit.,* p. 136.

81 Emil Vîrtosu, *Scrisori inedite de la Vasile Alecsandri,* în *Arhiva romînească,* tomul III, 1939, p. 79.

82 V. Alecsandri, *Op. cit.,* p. 80.

83 I. E. Torouţiu şi Gh. Cardaş, *Studii şi documente literare,* vol. I, Bucureşti, 1931, p. 175.

84 Vezi V. Alecsandri, *Din albumul unui bibliofil,* în *Convorbiri literare,* nr. 9, 1 dec. 1875, pp. 333—339.

85 V. Alecsandri, *Scrisori...,* p. 76.

86 *Idem,* p. 79.

87 *Idem,* p. 80.

88 *Idem,* p. 81.

89 Vezi Iacob Negruzzi, *Amintiri din Junimea,* Bucureşti, f. a., p. 110.

90 V. Alecsandri, *Scrisori...*, p. 271.

91 Sever Zotta, *La centenarul lui V. Alecsandri*, Iaşi, 1921, pp. 87—88.

92 Marie G. Bogdan, *Op. cit.*, p. 82.

93 *Idem*, p. 133.

94 V. Alecsandri, *Corespondenţă...*, p. 23.

95 V. Alecsandri, *Scrisori inedite. Corespondenţa cu Edouard Grenier*, Bucureşti, 1911, pp. 62—63.

96 *Idem*, p. 63.

97 Vezi ms. 3137, f. 21—22 ; vezi şi Marta Anineanu, *Op. cit.*, p. 401.

98 V. Alecsandri, *Corespondenţă...*, p. 26.

99 V. Alecsandri, *Scrisori inedite...*, p. 68.

100 N. Petraşcu, *Vasile Alecsandri*, Bucureşti, 1894, p. 101.

101 V. Alecsandri, *Corespondenţă...*, p. 42.

102 V. Alecsandri, *Scrisori inedite...*, p. 67

103 V. Alecsandri, *Corespondenţă...*, p. 43

104 V. Alecsandri, *Scrisori...*, p. 90

105 [fără titlu], în *Timpul*, nr. 117, 30 mai 1878, p. 1.

106 V. Alecsandri, *Scrisori inedite...*, p. 64.

107 V. Alecsandri, *Op. cit.*, pp. 65—66.

108 V. Alecsandri, *Corespondenţă...*, p. 44.

109 V. Alecsandri, *Scrisori...*, p. 92.

110 *Idem*, p. 93.

111 Vezi Augustin Z. N. Pop, *Catalogul corespondenţei lui Mihail Kogălniceanu*, p. 356 ; *Acte şi documente din corespondenţa diplomatică a lui Mihail Kogălniceanu rela-*

tive la războiul independenței Romîniei..., publicate de Vasile M. Kogălniceanu, vol. I, fasc. I, Buc., 1893, p. 9.

112 Vezi Augustin Z. N. Pop, *Op. cit.*, p. 358 și urm.

113 I. Rădulescu-Pogoneanu, *Patru scrisori către Alecsandri în legătură cu o misiune...*, în *Arhiva romînească*, tomul VI, 1941, p. 108.

114 Florian, *Revista*, în *Ştafeta*, nr. 6, 15 ianuarie 1878, pp. 2—3.

115 I. Rădulescu-Pogoneanu, *Art. cit.*, p. 103.

116 P. S. Aurelian, *Cîntărețul neamului romînesc*, în vol. *V. Alecsandri*, Iași, 1907, p. 17.

117 V. Alecsandri, *Scrisori...*, p. 99.

118 *Idem*, p. 103.

119 *Idem*, p. 104.

120 Ilarie Chendi, *Corespondența lui V. Alecsandri cu bucovinenii*, în *Convorbiri literare*, nr. 12, decembrie 1906, p. 1106.

121 Vezi Scarlat Lahovary, *Autoportretul lui V. Alecsandri*, în *Convorbiri literare*, nr. 6, iunie 1919, pp. 444—447.

122 V. Alecsandri, *Op cit.*, p. 105.

123 *Idem*, p. 106.

124 Vezi Marius André, *La vie harmonieuse de Mistral*, Paris, 1928, capitolul : *Les jeux Floraux de Montepelier de 1875 et de 1878 — Le chant du latin et l'ode à la race latine — Le poète roumain Alecsandri*, pp. 155—180.

125 *Op. cit.*, p. 170.

126 V. Alecsandri, *Scrisori...*, pp. 106—107, 108.

127 Iosif Vulcan, *Conversare cu cetitoarele*, în *Familia*, nr. 40, 25 mai/6 iunie 1878, p. 253.

128 *V. Alecsandri*, în *Familia*, nr. 42, 4/16 iunie 1878, p. 270.

129 Vezi *Ştafeta*, nr. 109, 20 mai 1878, p. 3.

130 Petra-Petrescu, *Cîntecul gintei latine*, în *Observatoriul*, nr. 48, 14/26 iunie 1878, p. 1.

131 Vezi G. Bogdan-Duică, *V. Alecsandri către romînii nordvestici*, în *Naţiunea*, nr. 34, 22 febr. 1927, p. 2.

132 *Condeiul şi briciul*, în *Războiul*, nr. 308, 28 mai 1878, pp. 3—4.

133 *Ce e nou?*, în *Familia*, nr. 58, 6/18 august 1878, pp. 378—379. În *Timpul*, nr. 150, din 11 iulie 1878, p. 3, putem afla ceea ce a apărut şi într-o serie de alte ziare ale momentului : scrisoarea lui M. S. Rabener, traducătorul *Cînticului gintei latine* în limba ebraică, din 30 iunie 1878, cum şi răspunsul cu mulţumiri al poetului din 2 iulie 1878. Tot în *Timpul* (nr. 176, 11 aug. 1878, p. 2) apare şi scrisoarea adresată lui Alecsandri de către Israel Teller, al doilea traducător în ebraică al poeziei premiate, împreună cu răspunsul foarte amabil al scriitorului. Cu acelaşi prilej, Alecsandri a mulţumit şi unora din compozitorii care au compus muzică pentru aceste versuri Lui C. Miculi, Alecsandri îi trimetea traducerea polonă a poeziei pentru a-i compune muzica (vezi Eug. Păunel, *Vasile Alecsandri şi Carol Miculi*, în *Făt-Frumos*, nr. 3, mai-iunie 1935, p. 105).

134 Coresp. inv. 24133, f. 41—42, la B.A.R.P.R.

135 B., *Banchetul dat de amicii literaturii poetului V. Alecsandri*, în *Războiul*, nr. 319, 8 iunie 1878, pp. 2—3. De altfel întreaga presă a fost plină de ample reportaje pline de elogii asupra acestei sărbătoriri. N-au lipsit, firește, nici adversari — cei care încă de la *Sandu Napoilă* şi *Clevetici*, apoi de la *Boierii şi ciocoii* nu-l puteau ierta pe scriitor. *Timpul* (nr. 129, din 14 iunie 1878, pp. 1—2), într-o notă, comentînd, dădea interesante amănunte : „Banchetul oferit poetului V. Alecsandri a lăsat în toate spiritele cele mai plăcute suveniri... A trebuit însă să aibă loc, la această sărbătoare, şi «invidia băloasă». Un pamflet a circulat în sala banchetului în contra marelui nostru poet..." Politicianismul nu ierta nici în momente de entusiasm general

pe scriitorul realist, demascator! Foarte probabil că jignirea ce i-o produsese acest pamflet l-a făcut pe Alecsandri să nu mai meargă la Iași.

136 Vezi *Cronica locală*, în *Ștafeta*, nr. 122, 7 iunie 1878, p. 4. Pentru răceala cu care fusese întîmpinată ideea sărbătoririi, vezi *Cronica locală*, în *Ștafeta*, nr. 121, 4 iunie 1878, p. 4.

137 V. Alecsandri, *Scrisori...*, pp. 109—110.

138 *Idem*, p. 111.

139 *Idem*, pp. 111—112.

140 *Idem*. p. 113.

141 *Ibidem*.

142 Scrisoare către Lucie Duca, Achiziții 97/956, la Bibl. A. R.P.R.

143 Vezi Dr. Ioan Urban Iarnik, *Între romîni, Scrisori din călătoria unui filolog* (extras din *Transilvania)*, Sibiu, 1917, pp. 16—19.

144 Ioan Urban Iarnik, *Drumul pe care am mers* (extras din *Convorbiri literare*), București, 1909, pp. 107—108.

145 *Idem*, p. 115.

146 Informația din corespondența Zoei Mandrea, fiica lui Barbu Bălcescu, ne-a fost comunicată de tov. Al. Piru.

147 Ms. 803, f. 187.

148 V. Alecsandri, *Scrisori...*, p. 104.

149 Ms. 803, f. 172—173.

150 Pentru I. Alecsandri, vezi V. Alecsandri, *Corespondența...*, p. 4.

151 V. Alecsandri, *Op. cit.*, p. 201.

152 State Dragomir, *Statuia lui V. Alecsandri*, în *Arhiva*, n-rele 7—8, iul.-aug., 1905, p. 319.

153 Scrisoare către Papadopol-Callimah, în Coresp., inv. 22.370, la B.A. R.P.R.

154 *O scrisoare inedită a lui Alecsandri către Ion Ghica*, în *Convorbiri literare*, nr. 9, 1 dec. 1890, p. 725.

155 Vezi scrisoarea către I. Ghica, ms. 803, f. 240.

156 V. Alecsandri, *Corespondență...*, p. 110.

157 Ms. 803, f. 271—272.

158 V. Alecsandri, *Scrisori...*, p. 206.

159 Textul lui Alecsandri și multe amănunte asupra legăturilor scriitorului cu această societate în I. Grămadă, *Societatea academică „Romînia Junǎ" din Viena*, (1871—1911), 1912, p. 88.

160 P. Dulfu, *Din capitala Romîniei*, în *Familia*, nr. 82, 29 nov./11 dec. 1881, pp. 576—577.

161 V. Alecsandri, *Dridri. Culegere de proză*, II, București, 1960, p. 156.

162 V. Alecsandri, *Corespondență...*, p. 118.

163 Vezi Titu Maiorescu, *Însemnări zilnice*, II, București, f. a., p. 46.

164 V. Alecsandri, *Op. cit.*, p. 115.

165 V. Alecsandri, *Scrisori...*, p. 275.

166 *Idem*, p. 276.

167 *Idem*, p. 279.

168 Marie G. Bogdan, *Autrefois et aujourd'hui...*, p. 160.

169 V. Alecsandri, *Corespondență...*, p. 6.

170 *Idem*, pp. 5—6.

171 V. Alecsandri, *Scrisori...*, p. 281.

172 Marie G. Bogdan, *Op. cit.*, p. 160.

173 Elena Văcărescu, *V. Alecsandri expresie a latinității românești*, în *Calendarul femeii*, Cluj, 1929, p. 20.

174 V. Alecsandri, *Scrisori...*, pp. 285—286.

175 V. Alecsandri, *Scrisori inedite. Corespondența cu Edouard Grenier*, p. 71.

176 Scrisoarea lui Alecsandri către Macedonski, în *Literatorul*, nr. 2, 15 febr., 1881, p. 563.

177 M. Eminescu, *Materialuri etnologice...*, în *Timpul*, 8 aprilie 1882, p. 1

178 Vezi Titu Maiorescu, *Op. cit.*, pp. 132—133.

179 V. Alecsandri, *Scrisori inedite...*, p. 82.

180 V. Alecsandri, *Scrisori...*, p. 133.

181 Traducerile lui Ollănescu apar din 1878 în *Convorbiri* și sînt strînse în volumul: *Ode, epode, Carmen saeculare*. București, 1891.

182 V. Alecsandri, *Corespondență...*, p. 118.

183 *Idem*, p. 130.

184 V. Alecsandri, *Scrisori...*, p. 135.

185 N. Petrașcu, *Vasile Alecsandri*, București, 1894, p. 107; vezi și V. Alecsandri, *Corespondență...*, p. 133. Pînă acum se considera că în această ocazie scriitorul nostru nu făcuse decît să citească din *Fîntîna Blanduziei*, legînd pasajele între ele prin rezumarea subiectului. Vezi în această privință documentatul studiu al academicianului Perpessicius: *Conferința lui Alecsandri*, în volumul *Jurnal de lector*, București, 1944, pp. 199—212.

186 E. Carcalechi, *Scrisori de V. Alecsandri către dl. T. Maiorescu*, în *Convorbiri literare*, nr. 6, iunie 1905, p. 513.

187 Scrisoarea din 4 mai 1884, în ms. 5741, f. 95.

188 Al. Vlahuță, *Corespondență literară*, în *România liberă*, nr. 1764, 14 mai 1883, p. 3.

189 Don Padil [= Duiliu Zamfirescu], *Palabras*, în *România liberă*, nr. 2018, 25 martie 1884, p. 2.

190 Scrisoarea din 4 mai 1884, loc. cit.

191 V. Alecsandri, *Scrisori...*, p. 142.

192 *Ovațiunea făcută d-lui Alecsandri la Mehadia,* în *Familia,* nr. 30, 22 iulie/2 august 1884, p. 364.

193 Vezi Titu Maiorescu, *Însemnări zilnice,* II, pp. 264—265, 269.

194 V. Alecsandri, *Corespondență...*, p. 217.

195 E. Carcalechi, *Scrisori de V. Alecsandri către dl. T. Maiorescu,* loc. cit., p. 520. În legătură cu realele sentimente ale lui Alecsandri față de Caragiale vezi și studiul meu introductiv la V. Alecsandri, *Corespondență...*, pp. XXI—XXII.

196 V. Alecsandri, *Corespondență...*, p. 140.

197 A. Romanescu, *„30 de ani". Amintiri,* București, 1904, pp. 173—175. Amintirile Aristizzei Romanescu aduc foarte interesante date în legătură cu atmosfera de admirație din jurul lui Alecsandri în acești ani și mai cu seamă cu privire la emoționanta seară a premierei *Fîntînei Blanduziei*

198 Ms. 804, f. 16.

199 Ms. 805, f. 212—213.

200 *Ibidem.*

201 Marie G. Bogdan, *Autrefois et aujourd'hui...*, p. 169.

VII. APUSUL VIEȚII

1 Marie G. Bogdan, *Autrefois et aujourd'hui.* Bucarest, 1929. pp. 170, 171.

2 V. Alecsandri, *Scrisori,* București, 1904, p. 178

3 *Idem,* p. 149.

4 *Idem,* p. 180.

5 G. Bengescu, *Amintiri despre viața intimă a lui Alecsandri în timpul misiunii sale diplomatice la Paris*, în *Convorbiri literare*, n-rele 11—12, 1 martie 1892, p. 967.

6 V. Alecsandri, *Scrisori...*, pp. 150—151.

7 D. C. Olănescu, *Vasile Alecsandri*, București, 1894, p. 120.

8 V. Alecsandri, *Op. cit.*, p. 179.

9 Marie G. Bogdan, *Op. cit.*, p. 171.

10 V. Alecsandri, *Op. cit.*, pp. 182—183.

11 V. Alecsandri, *Corespondență...*, pp. 149—150.

12 V. Alecsandri, *Scrisori...*, p. 187.

13 *Idem*, pp. 185, 187, 188.

14 *Idem*, p. 153.

15 *Idem*, p. 190.

16 *Idem*, p. 178.

17 *Idem*, p. 183.

18 *Idem*, p. 185.

19 *Idem*, p. 191.

20 *Ibidem*.

21 *Idem*, p. 299.

22 Ms. 3370, f. 109—110.

23 V. Alecsandri, *Op. cit.*, p. 154.

24 V. Alecsandri, *Corespondență...*, p. 153.

25 Ms. 3370, f. 131—132.

26 V. Alecsandri, *Scrisori...*. p. 303.

27 *Idem*, p. 192.

28 *Idem*, p. 195.

29 *Ibidem.*

30 V. Alecsandri, *Corespondență...*, p. 181.

31 V. Alecsandri, *Scrisori...*, p. 196.

32 Vezi Octav Minar, *Alecsandri și Eminescu*, în *Pentru Alecsandri : 1890—1915. Număr festiv*, p. 3.

33 V. Alecsandri, *Op. cit.*, p. 196.

34 *Idem*, p. 232.

35 Din articolul lui G. Ionescu-Gion apărut în *Indépendance roumaine ;* vezi Aug. R. Clavel, *Vasile Alecsandri. Mircești. Schițe și impresiuni*, București, 1890, pp. 12—13.

36 V. Alecsandri, *Scrisori...*, p. 204.

37 *Idem*, p. 205.

38 G. Bengescu, *Loc. cit.*, pp. 977—978.

39 V. Alecsandri, *Op. cit.*, p. 210.

40 *Idem*, p. 214.

41 *Idem*, p. 221.

42 G. Bengescu, *Loc. cit.*, pp. 979—980.

43 V. Alecsandri, *Op. cit.*, pp. 309, 311, 312.

44 G. Bengescu, *Loc. cit.*, p. 973.

45 *Idem*, p. 975.

46 N. Petrașcu, *V. Alecsandri*, București, 1894, p. 110.

47 N. Petrașcu, *Icoane de lumină*, I, București, 1935, pp. 22—23.

48 *Idem*, p. 23.

49 Elena Văcărescu, *V. Alecsandri expresie a latinității românești*, în *Calendarul femeii, Cluj*, 1929, p. 21.

50 N. Petrașcu, *V. Alecsandri*, București, 1894, p. 118.

51 *Idem*, pp. 111—112.

52 Vezi N. Zaharia : *Vasile Alecsandri*, Bucureşti, 1919, p. 66.

53 V. Alecsandri, *Scrisori...*, p. 233.

54 V. Alecsandri, *Op. cit.*, p. 242.

55 N. Petraşcu, *Icoane de lumină*, I, p. 25.

56 *Idem*, p. 24.

57 V. Alecsandri, *Op. cit.*, p. 231.

58 *Idem*, p. 245.

59 *Idem*, p. 197.

60 *Idem*, p. 250.

61 *Idem*, p. 252.

62 *Idem*, p. 253.

63 V. Alecsandri, *Corespondenţă...*, p. 160.

64 *Idem*, p. 162.

65 A., *Casa Poetului*, în *Familia*, nr. 35, 2/14 sept. 1890, p. 423.

66 Marie G. Bogdan, *Autrefois et aujourd'hui*, p. 78.

67 Amănuntele, după relatările celor ce au asistat la ultimele clipe ale scriitorului, în Aug. R. Clavel, *Vasile Alecsandri. Mircești. Schiţe şi impresiuni*, Bucureşti, 1890, p. 18.

VIII. PROFIL PESTE ANI

1 *Scînteia*, nr. 5233, 22 iulie 1961, p. 3.

2 O excepţie constituie cartea meritorie, onestă şi pioasă a Elenei Rădulescu-Pogoneanu, deşi nici ea nu răstoarnă vechile prejudecăţi în interpretarea lui Alecsandri.

CUPRINS

Cuvînt înainte 7

I Copilăria şi anii de învăţătură . . 9

II Primele deschideri de drumuri, primele lupte 41

III Iubirea 85

IV În vîltoarea revoluţiei şi pribeag peste mări şi ţări 123

V Lupta pentru Unire şi pentru consolidarea ei 229

VI La Mirceşti 391

VII Apusul vieţii 519

VIII Profil peste ani 549

Note 565

Redactor responsabil : SIMIONESCU MARIA
Tehnoredactor : GHEORGHIU IONEL

Dat la cules 30.06.1962 Bun de tipar 14.09.1962 Apărut 1962. Tiraj 10.215 ex. Broşate 9.100 ex. 1/2 legate 1115 ex. Hîrtie semivelină satinată de 65 g/m². Format 540×840/16. Coli ed. 34,92. Coli tipar 38,25. Planşe tiefdruck 12. A. nr. 0290/1962. C.Z. pentru bibliotecile mari 8R. C.Z. pentru bibliotecile mici 8R—94.

Întreprinderea Poligrafică „13 Decembrie 1918"
str. Grigore Alexandrescu nr. 93—95
Bucureşti — R.P.R. — comanda nr 1710

M. Kogălniceanu

Al. Cuza

Ion Ghica

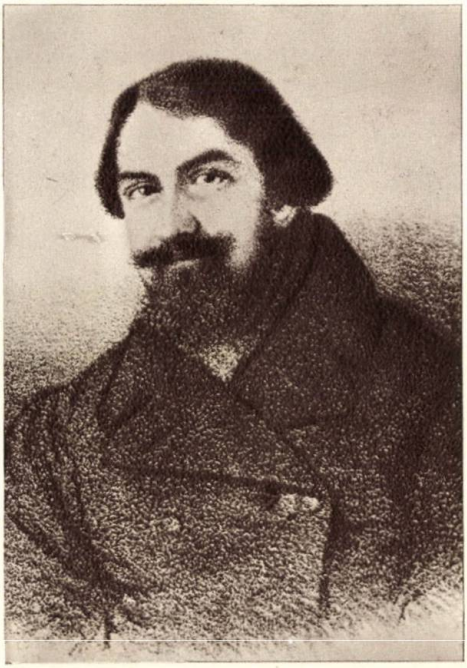

Costache Negri

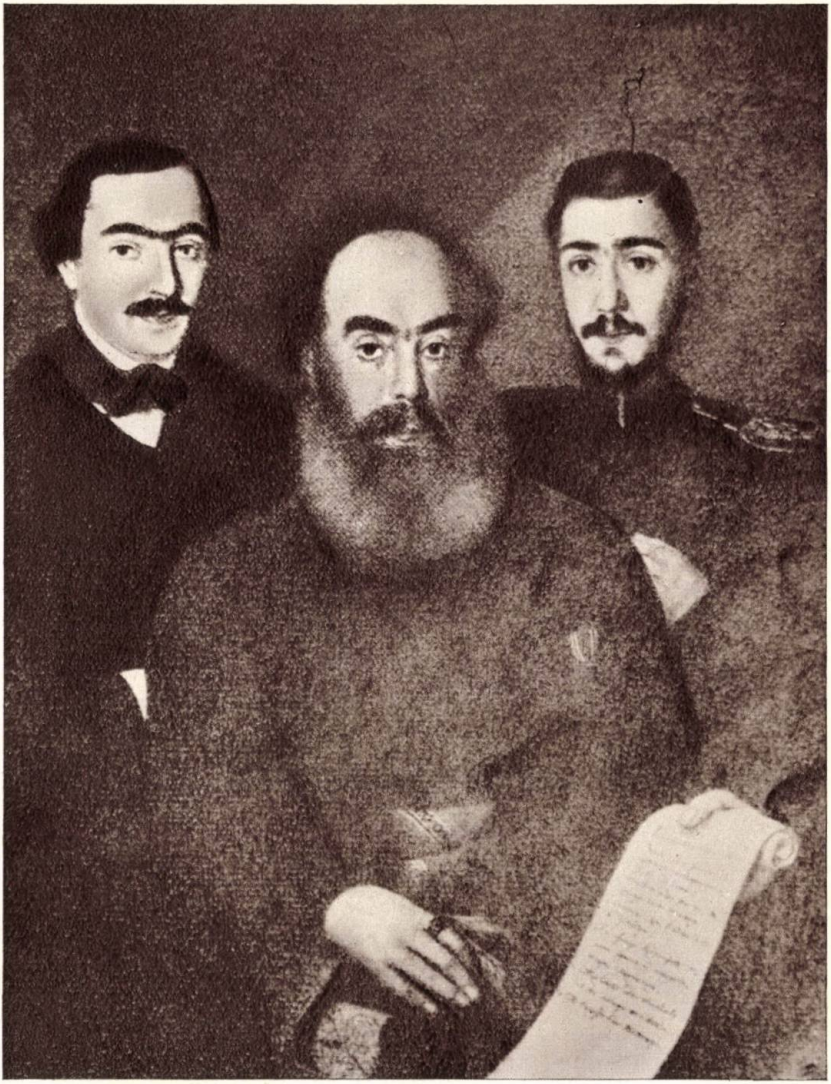

Vasile Alecsandri, cu tatăl şi fratele său
(Tablou din 1845 de pictorul Levaditi)

Piaţa Sfînta Vineri din Iaşi în vremea întoarcerii lui Alecsandri de la studii
(După albumul lui Rey.)

Elena Negri
(Tablou de pictorul C. Rosenthal.)

Nicolae Bălcescu

Maria Cantacuzino
(Desen de pictorul francez Th. Chassériau
din 1855)

D. Bolintineanu

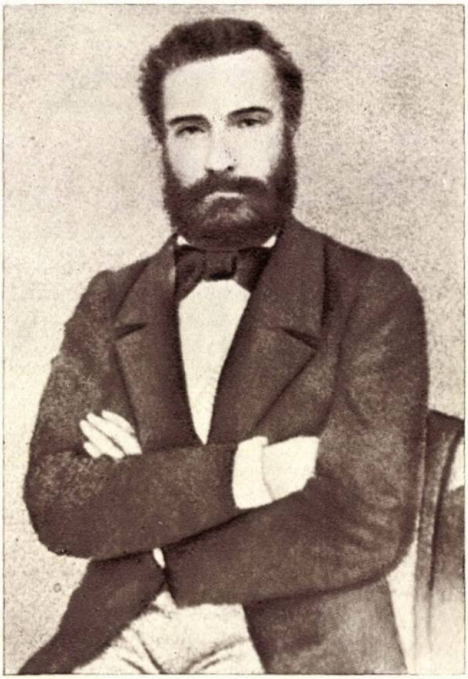

Al. G. Golescu-Arăpilă

V. Alecsandri la 1852

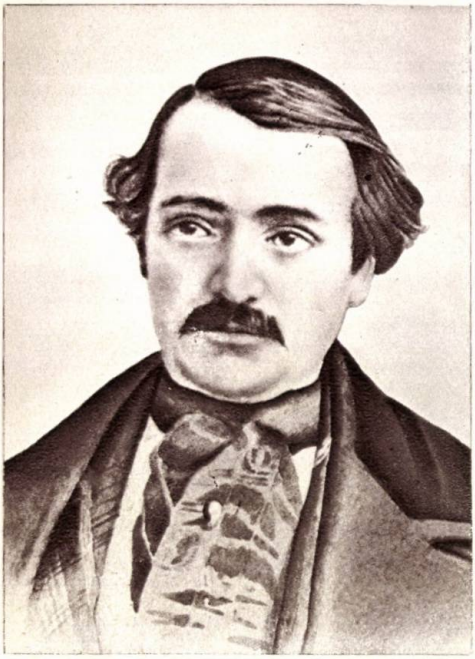

V. Alecsandri în 1853

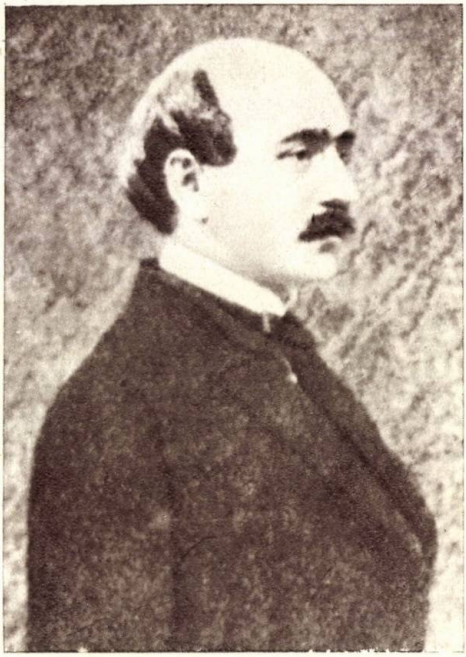

V. Alecsandri la 1863

V. Alecsandri şi Ion Ghica la Constantinopol (1854)

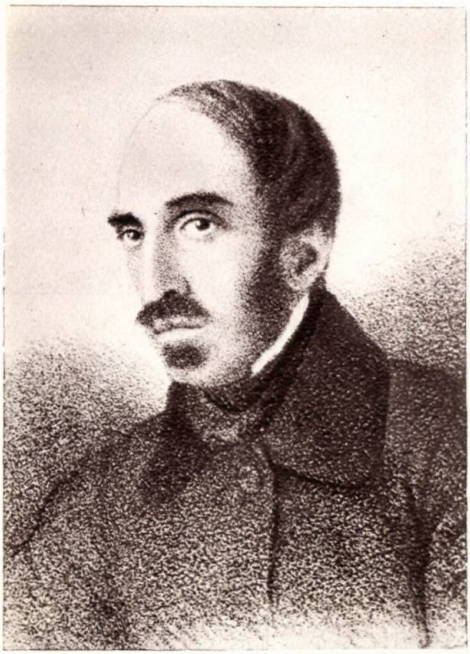

D. Rallet

I. A. Cantacuzino-Zizin

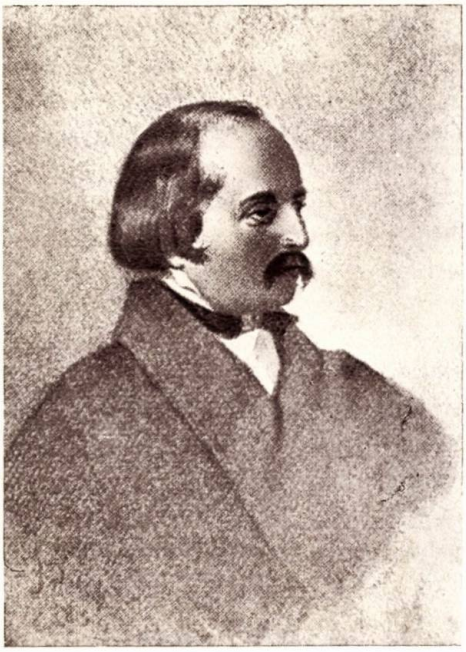

Compozitorul Carol Miculi

Matei Millo

Actorul N. Luchian

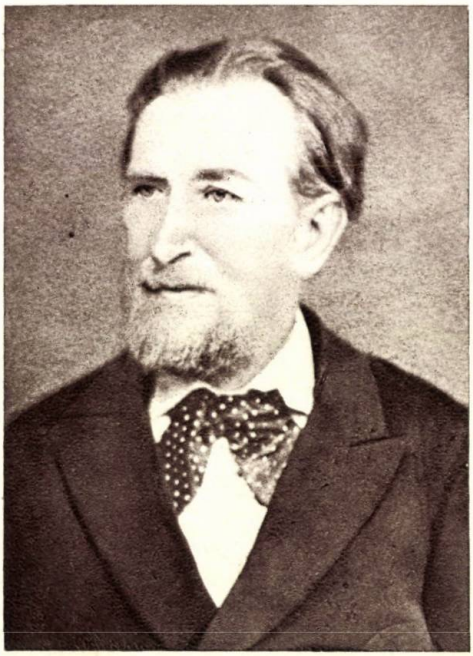

Compozitorul Flechtenmacher

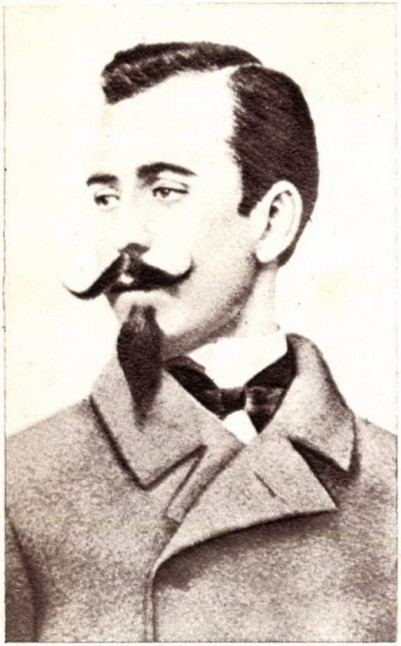

Iancu Alecsandri, fratele scriitorului

Maria, fiica scriitorului

Paulina Alecsandri, soţia scriitorului

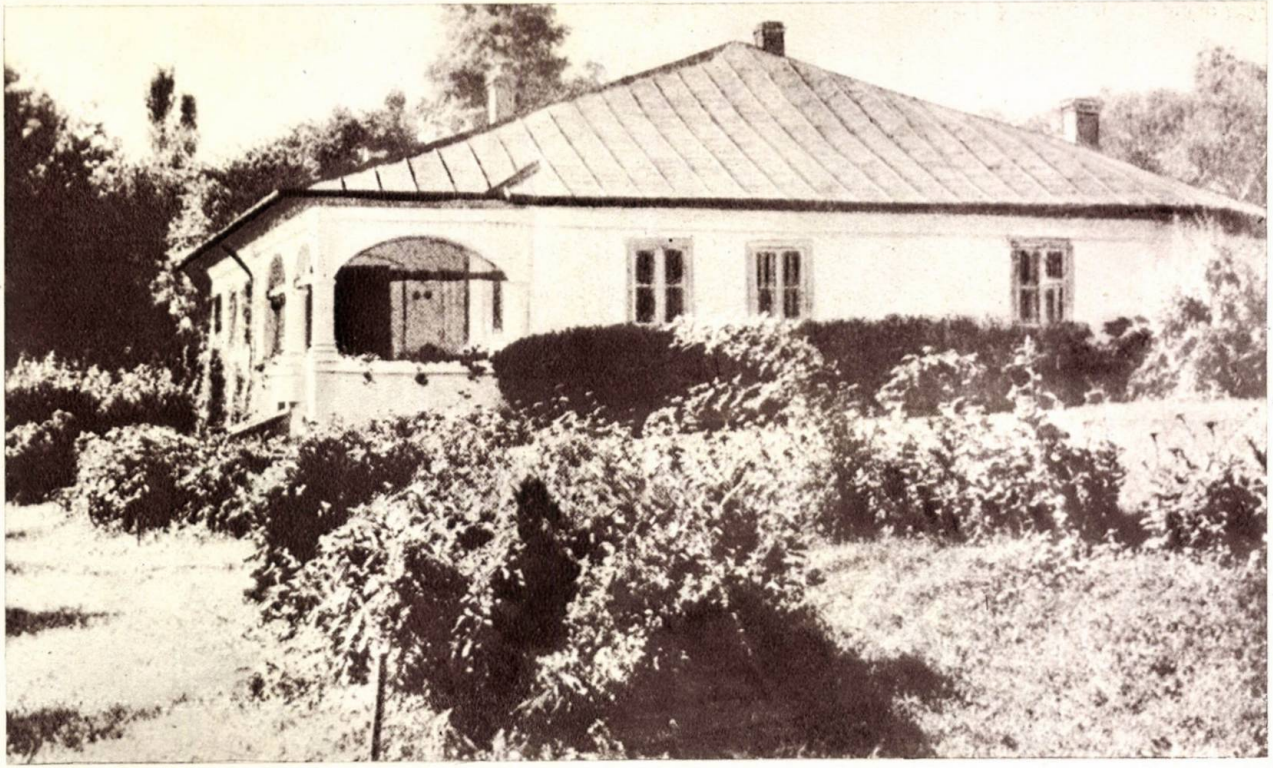

Casa bătrînească de la Mircești

Casa de la Mircești, construită în 1867

Camera de lucru a lui Alecsandri

Al. Papadopol-Calimah

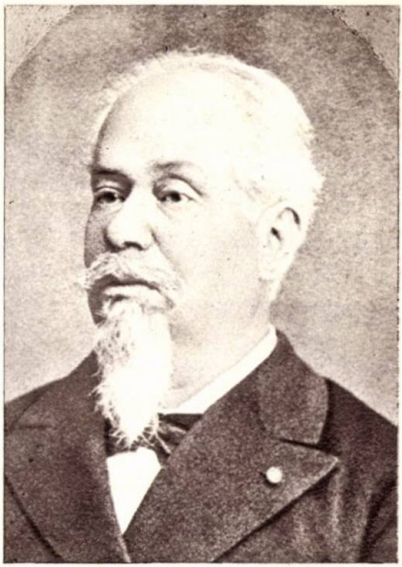

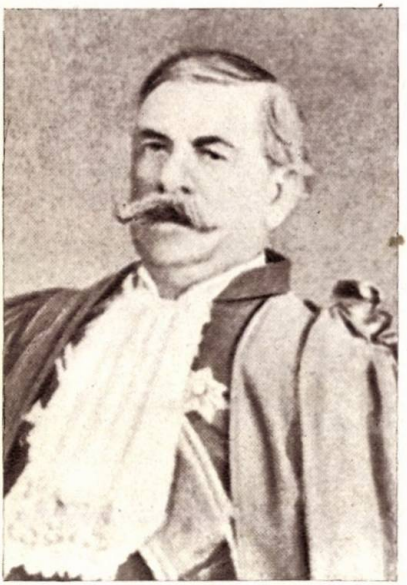

A. Cantacuzino

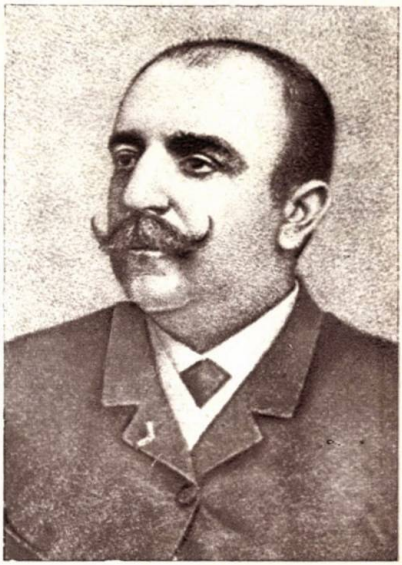

G. Bengescu

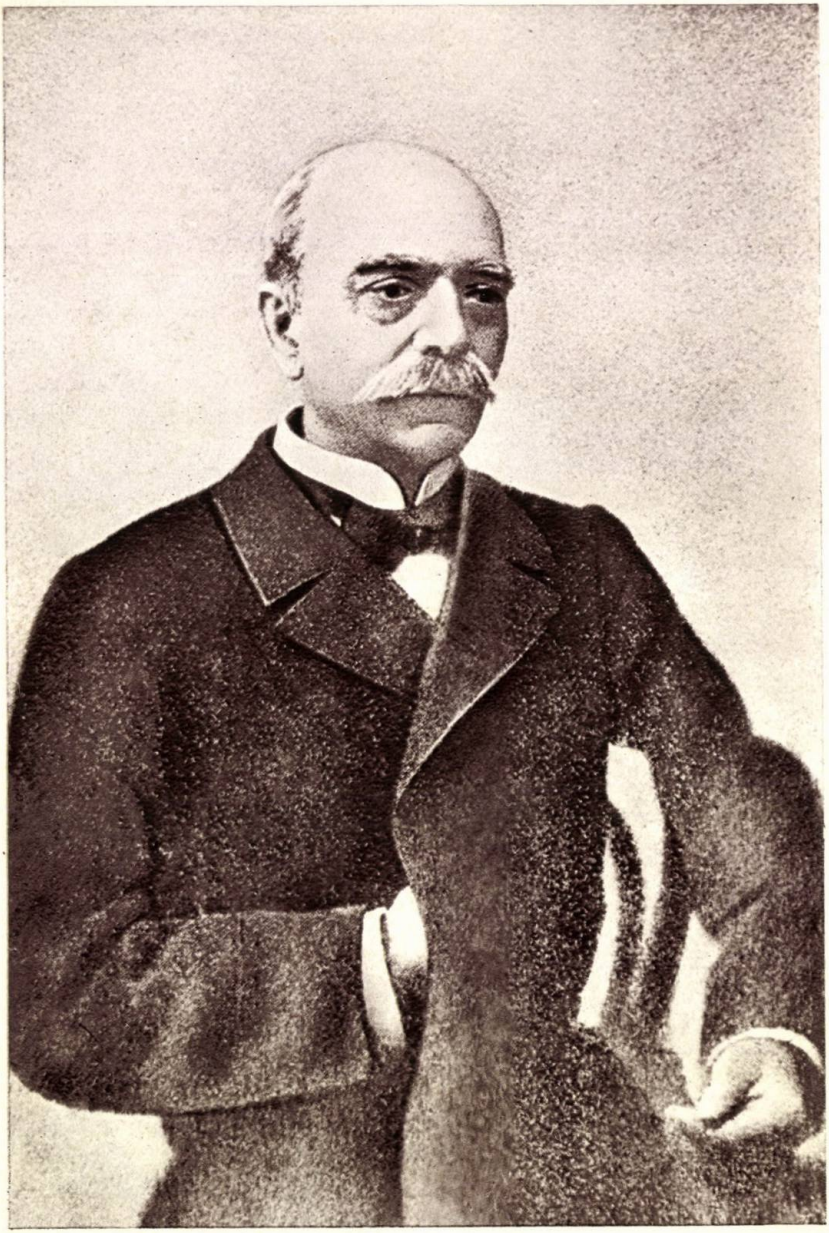

V. Alecsandri

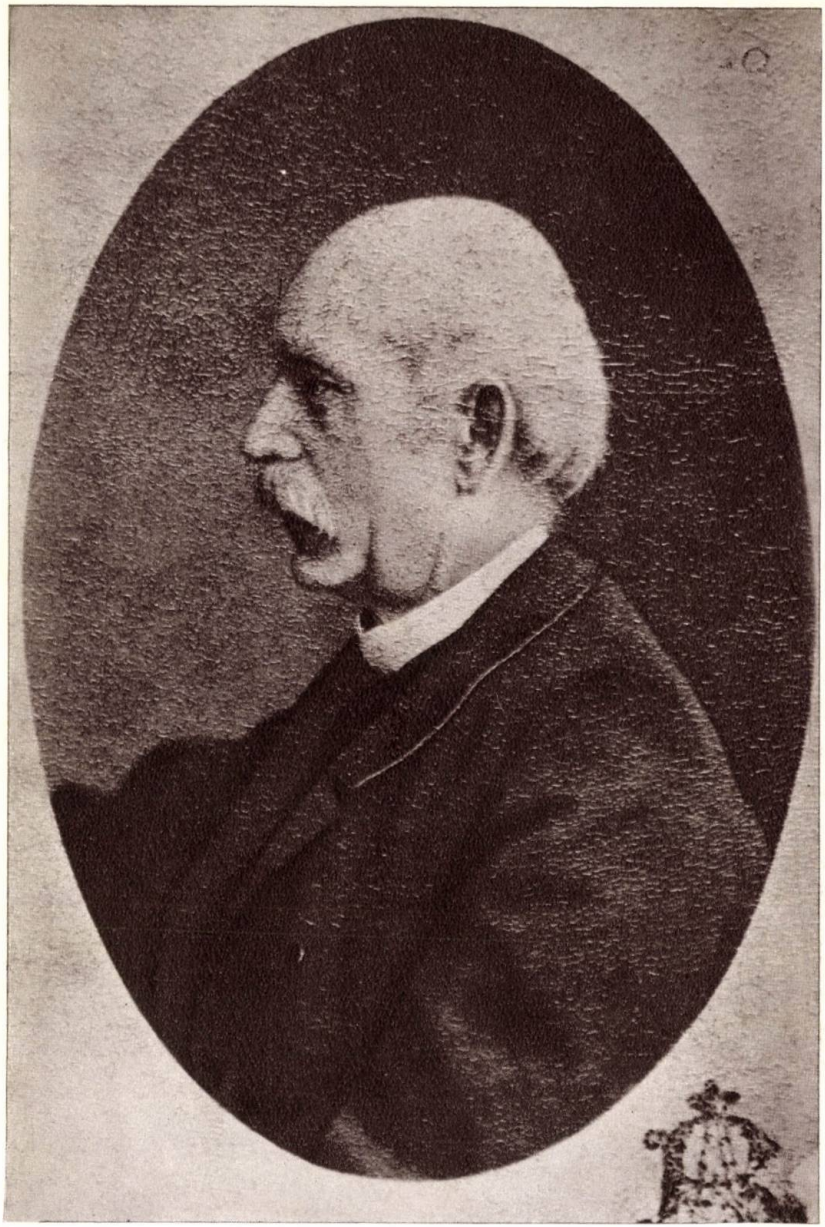

V. Alecsandri, fotografie de prin 1885

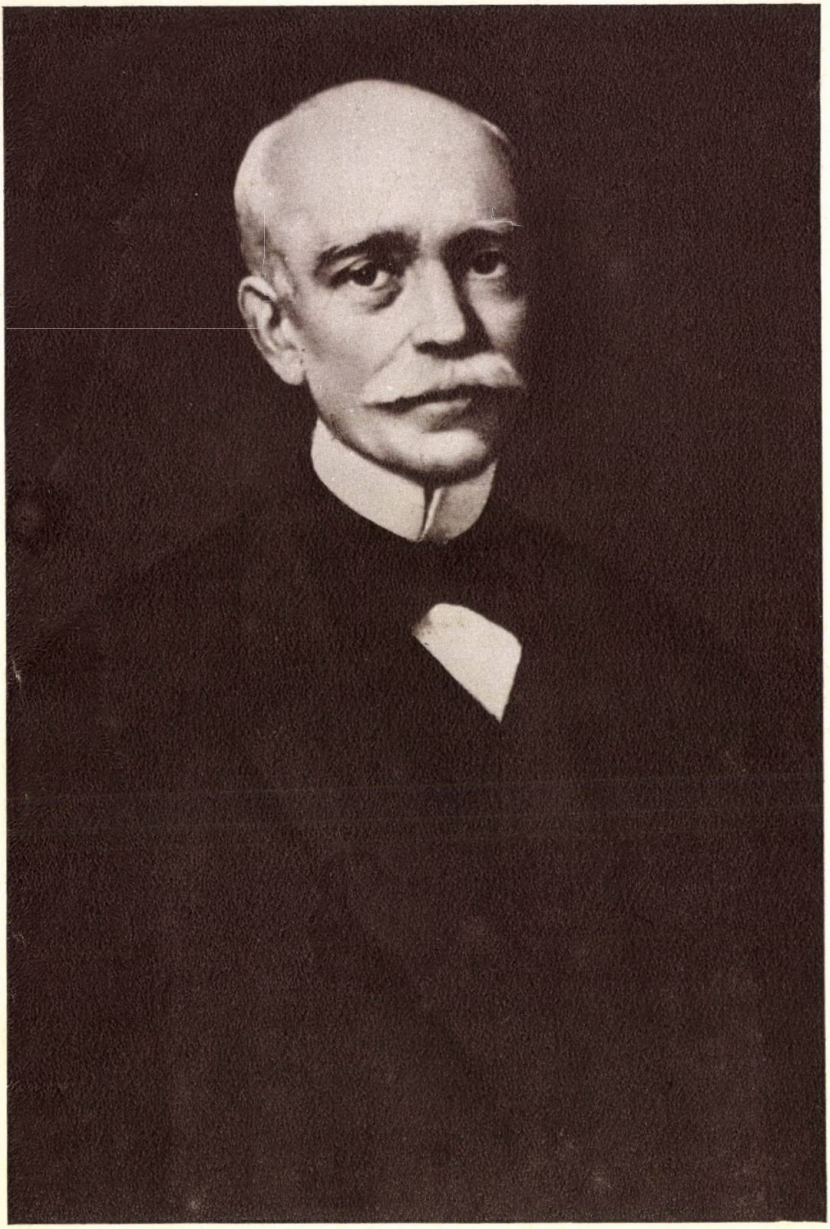

V. Alecsandri
(Tablou din 1885 de pictorul francez Berthier)

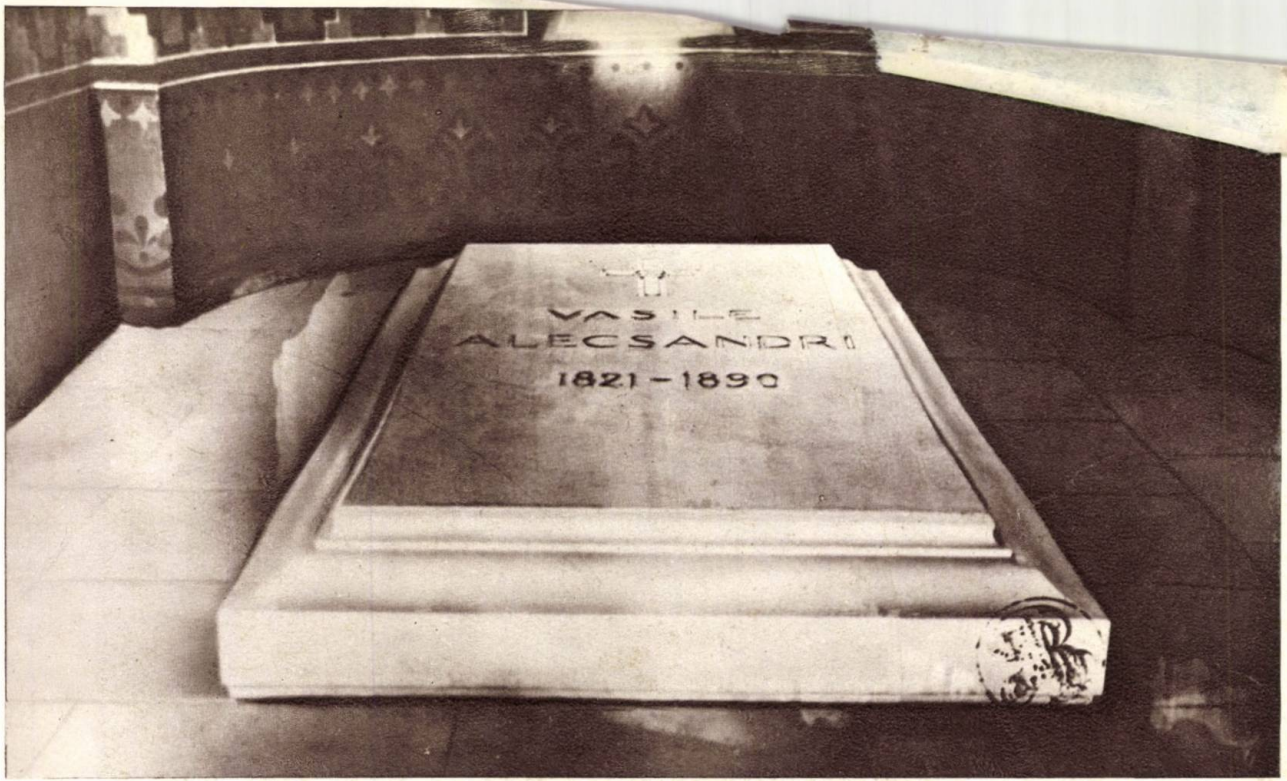

Mormîntul lui V. Alecsandri

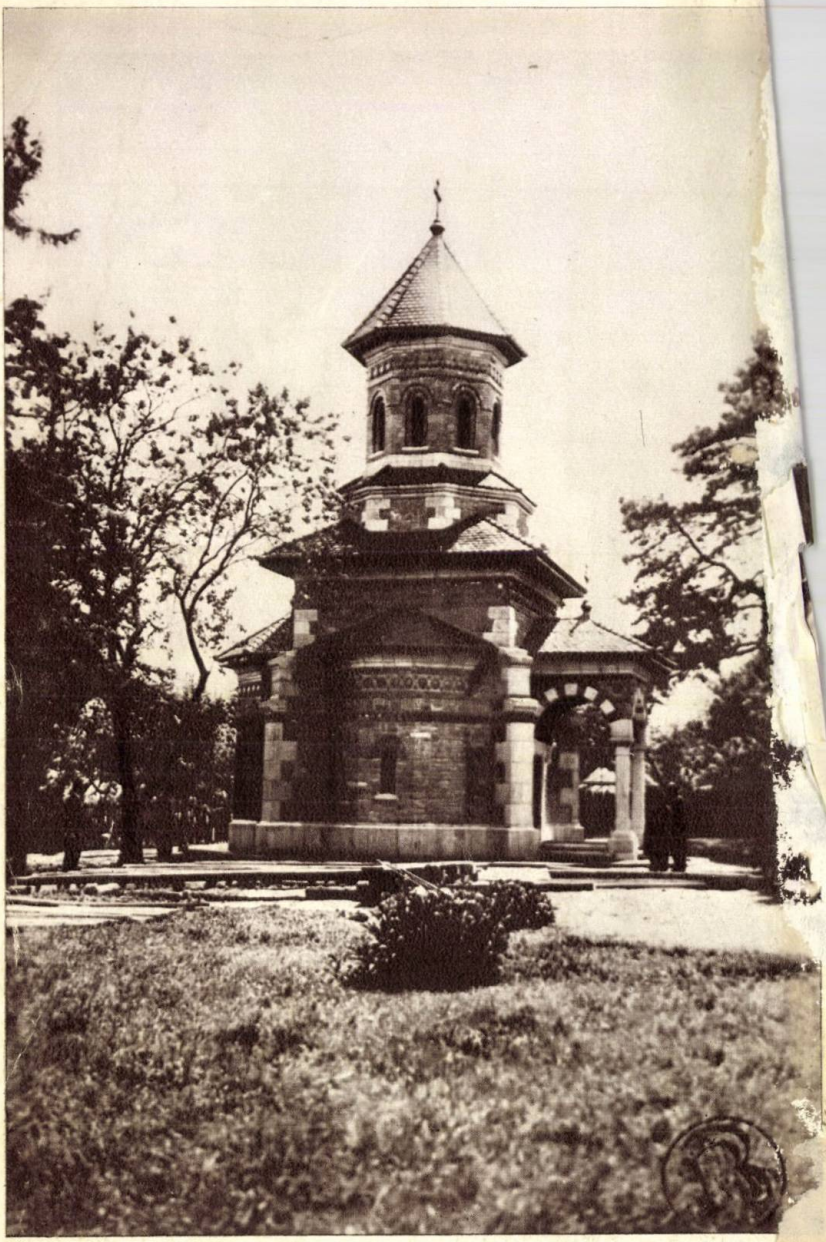

Mausoleul din curtea casei scriitorului de la Mircești

924 - 13

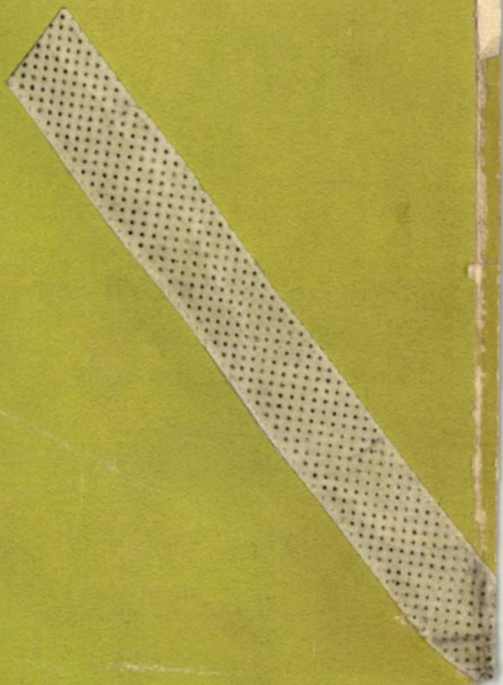

Lei 17,60